

12.57

Library of the Theological Seminary,

PRINCETON, N. J.

Presented by The Wyclif Society.

BR 75 .W8 1883 v.26
Wycliffe, John, d. 1384.
Latin works

Shelf...

Digitized by the Internet Archive
in 2014

<https://archive.org/details/latinworks26wycl>

JOHANNIS WYCLIF

OPUS EVANGELICUM

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS

WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

DR IOHANN LOSERTH

PROFESSOR OF HISTORY AT THE UNIVERSITY OF CZERNOWITZ.

(ENGLISH SIDE-NOTES BY F. D. MATTHEW.)

VOLS I and II.

Wyclif Soc. Pubs.

LONDON.

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO.
PATERNOSTER HOUSE, CHARING-CROSS ROAD.

1895.

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulae

INTRODUCTION.

When the ‘Magister’ John Huss started on his journey to Constance, in the autumn of 1414, his intention was not so much to justify himself and answer for his doctrines before the assembled Fathers, as to gain over the Oecumenical Council and the whole of the Western world to his ideas of reform, which he had hitherto triumphantly preached throughout Bohemia. To this end he prepared three great orations, which he intended to deliver in presence of the Council. One of them bears the title: *De Sufficiencia legis Christi* etc., and maintains that the law of God, i. e. Holy Scripture, is sufficient for the government of the world. All other existing laws, whether Papal, Imperial, or national, are good only in so far as they are at one with the former.

But what is the doctrine of Huss? Merely a feeble extract from the present work of Wyclif, in which we find continually repeated, the fundamental idea of this treatise, viz., that the law of God (the Bible) is amply sufficient to rule the whole world.¹ All other laws are only to be obeyed if they are conformable to it.² It would be better if there were no civil laws in God’s Church.³ History shows us that the government of the Jews was good only so long as it

¹ See p. 37: *Fides enim scripture est sufficiens ad regendum ecclesiam militantem.* P. 91: *Et si quis fuerit ita sciolus sicut Salomon aut ita grandevus ut Matussale, debet cognoscere quod modica pars evangelli sibi sufficeret, quantumcunque velit addiscere.* P. 147: *Illa lex fuit nobis data ad regulandum nos in via.*   ² *Lex Christi foret per se sufficiens ad totam militantem ecclesiam regulandum melius quam regitur per tradiciones hominum introductas . . . dictum est sepius quod iste leges sunt acceptande a fidelibus, de quanto consonant legi Dei.*   ³ P. 200: *Bonum esset non esse in ecclesia legem civilem . . .*

followed God's law; and the Church in the Apostles' time was at its best, because it was ordered in all things according to¹ Holy Writ. The Sermon on the Mount alone, even without the rest of the Bible, is a law sufficient to govern the world.² At present, of course, men do not live according to God's law, as they did in the time of the Apostles. The hierarchy is tainted with every kind of evil; and if prelates have not now so much power as the disciples formerly had (Cap. XXVII—XXIX), it is because in our days the prelates tear God's law to pieces.³ They do not teach or convert the people with the same efficacy as the Apostles did.⁴ Thus we must go back to the Bible, the only true source of good secular and ecclesiastical rule. Every truth, and the confutation of every error, are to be found in the Bible; it is therefore necessary that all should know the Bible,⁵ for it alone contains truth. Whether you be the legist (*legista*) of the Pope, of the Emperor, of a kingdom or a province, your law, to have any worth at all, must be found in the Bible.⁶

It is from this point of view that Wyclif expounds Matth. V—VII, XXXIII—XXV, and John XIII—XVII, according to the renowned Fathers of the Church, Augustin and Chrysostom, and points out how the Christian, whether a priest or a layman, ought to regulate his life. There is not a single doctrine of the Church that he does not either discuss at length, as for instance, that of the Eucharist, or mention by the way, as that of auricular confession; he also examines the ethical system of the Church. But what he specially attacks with passionate warmth, is the Church government as it was in his days. He points out the contrast between the then existing and the primitive Church. From the Pope, to whom he seldom gives any

¹ P. 368: Sic in tempore gracie apostoli et eorum sequaces fuerunt pura lege evangelii regulati.   ² P. 368: Et sic sufficeret eciam sermo Domini in monte regulare perfecte sine tradizione humana quotlibet viatores.   ³ P. 79: Scindunt tunicam quam Christus ordinavit . . . legem Dei lacerant.   ⁴ P. 372: Non docent et convertunt populum tam efficaciter, sicut fecerunt apostoli . . .   ⁵ P. 91: Omnis veritas et omnis erroris destruccio est in evangelio . . . Istud moveret quencunque fidelem ad evangelium addiscendum . . .   ⁶ Sine ipso cognito forent homines bestie sicut bruta; et sic, si sis legista papalis, imperialis, regalis vel provincialis, si lex tua quicquam valeat, ibi docetur expresse . . .

other name than 'Antichrist', down to the very lowest ecclesiastical official, every degree of the hierarchy is very sharply criticized by him. The third book of the 'Opus Evangelicum' is so specially characterized in this way that it has received another name, appropriate to its virulence: '*De Antichristo*'.

As my intention is, to give an account of the contents of this work only in the introduction to the second volume, I will here say but a few words about its date and the MS. transmission. It is known that Wyclif died soon after having written this work; a fact to which the copyist evidently alludes:

Autoris vita
Finitur et hoc opus ita.

The date, besides, is indicated as clearly as can possibly be desired, in the XXXIVth Ch. of the third book: *Cum iam sit annus millesimus trecentesimus octagesimus quartus . . .*

The 'Opus Evangelicum' exists in two MSS.: B. 16, 2 of Trinity College, Cambridge, and C. 1, 23, Trinity College, Dublin. Both have been described in the introduction to the 'Sermones', vol. I (pp. XXXV—XXXVII) and 'De Ecclesia' pp. XXII—XXIV).

In the Cambridge MS. (B 16, 2, or A) the 'Opus Evangelicum' begins on f. 353^a and ends on f. 437^d. The first book comes to a close on f. 379^b, the second on 404^b, the third on 432^a, and the fourth on 437^a. In the pagination the number 488 alone is wanting, without any lacuna in the text. The handwriting and other externals are exactly similar to the 'Sermones'. At the top of each page stands the number of the book: at the upper corner, at the very edge of the page, are the words: *De Sermone Domini in Monte*. There are also short marginal notes, numbers, and the following names: *Chrysostomus, Augustinus, Johannes*, and (in the third book) *Jeronymus*.

The copyist was obviously thinking of the Trialogus. He supposed that Wyclif intended to give the present work the form of a dialogue, as Augustin, Chrysostom, and John (Wyclif) are made to speak alternately.

In Cod. Dub. C 1, 23 (or B), the 'Opus Evangelicum' commences on page 3 and ends on page 332. But I must mention a considerable mistake in the pagination. After p. 290, comes p. 301, without any gap in the text. The transcription is very

correctly made. No such mistakes as in A are to be found in B, and careful corrections are numerous in the latter. As both codices have a good many identical mistakes — corrected more frequently in B, and less so in A — and specially as the omissions in A are the same as those in B (mostly corrected in the latter, and very seldom in the former MS.), it is probable that both A and B were copied from the same manuscript. That neither was directly transcribed from the other, may be more or less perfectly demonstrated in several places. The text of B is not only more correct; it is also more complete; in A, Ch. 57 of Book III (a rather long chapter) is missing. The order of the chapters is somewhat different in the two MSS. Certain chapters do not end at the same place in A and in B. B lacks many marginal notes that are to be found in A, affording special facilities for reference; B goes no farther than giving marginal corrections of the text. The four books begin respectively on pp. 3, 100, 195 and 313, with illuminated initials; each chapter commences with blue initials ornamented with red arabesques. B has an extensive index to the 'Opus Evangelicum', which, as it does not suffice for the use of the book, I have not included in this edition.

The principles followed in this edition are the same as those of the former works. I feel it to be my duty to offer my thanks to those who have helped me in editing this volume: Dr. Furnivall, Mr. F. D. Matthew — who has carefully read all the sheets and written the side-notes — and Dr. Buddensieg.

Czernowitz, Christmas 1892.

J. Loserth.

CAP. I.

Licet totum evangelium annuatim deferat sua spiritu-
alia vellera que sunt sentencie subtiles et utiles quibus
est viatoris anima induenda, tria tamen sunt loca
5 evangelica que videntur quibusdam supra literam et ex-
posicionem communem rationabiliter postillanda; scilicet
tria capitula Matthei incipiendo a quinto usque ad
octavum capitulum exclusive. Tria capitula Matthei in-
cipiendo a XXIII usque ad XXV capitulum inclusive; et
10 tercius locus evangelicus continet quinque capitula de
evangelio Johannis incipiendo verba Domini a XIII
capitulo Johannis usque ad XVII inclusive. Unde visum
est Augustino quod necessarium fuit propter fructum
verborum Domini primo loco duos libros ad exposi-
15 cionem huius evangeli postillare; ideo videtur multis
fidelibus primo per primum Matthei evangelium trans-
currendum.

Dividitur autem primus locus more scriptorum philo-
sophancium in tres partes scilicet prohemium, partem
20 executivam et conclusionem. Sicut enim in qualibet
creatura relucet vestigium Trinitatis, sic in qualibet libro
novi testamenti, cum sit liber Christi et Spiritus Sancti,
relucet quecumque perfectione que patet in libris aliquibus
creature; quia, sicut intuens se in speculo videt faciem
25 sue similitudinem quotquot specula intuetur, sic videns
quamcumque scripture sacre particulam videt principium,
medium et finem per que tenderet ad beatitudinem ad-
quirendam.

Tres ergo sunt propositiones in prohemio supradicto: Proem teaches
30 In prima quidem dicitur: *Videns autem Jesus turbas*

Three passages
in the Gospels
specially
requiring
exposition:
Mat. V-VII,
Mat.
XXIII-XXV,
John.
XIII-XVII.

The first
passage is
divided into
proem,
substance and
conclusion.

2. A in marg.: *Johannes.* 6. A: *potillanda;* B: *postulanda.*
13. A in marg.: *Augustinus.* 24. B: *vidit.* 25. A: *quoquot.*

ascendit in montem; in secunda dicitur: Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius; et in tercia dicitur: Et aperiens os suum docebat eos dicens.

1. Christ's pleasure in finding a multitude to teach.

Pro declaracione autem primi istorum verborum notandum est Crisostomus quem magis sequimur in hoc actu.⁵ Ponit enim Omelia IX^a in Opere Imperfecto: *Omnis, inquit, artifex secundum professionem suam oportunitatem operis videns gaudet.* Et ponit ad hoc triplex exemplum. *Carpentarius, inquit, si viderit arborem bonam, concupiscit eam presciudere ad opus artificii sui.* *Agricola eciam, si viderit terram pingnem, desiderat eam arare.* *Et quid dico de rationabilibus hominibus quoad spiritualia semina seminanda?* Item, *equus irrationabiliter de stabulo exsiliens si viderit campos placeentes, rapit frenum et excitatur ad cursum; sic et Dominus videns magnam congregacionem populi excitatus est ad docendum.* Sed et *ouinis sacerdos cum viderit ecclesiam plenam, gaudet animus eius et delectatur, ut doceat; si autem viderit ecclesiam vacuam, confunditur et nihil dicere potest.*

2. Christ's human works find an example in the works of God.

Notari potest eciam secundo fideliter quomodo omnia opera Christi humanitus a deitate fuerunt exemplata. Nam ut Gen. I crebro repetitur: *Vidit Deus cuncta que fecerat, cum Augustinus clare delucidat quod nihil fecit Deus, nisi quod vidit eternaliter faciendum;* et sic cuncta opera Christi et dicta cum ita a deitate exemplata fuerant, inculpabiliter erant facta.

3. The motive that should animate us in preaching.

Et tertio per hoc quod videns sic turbas notatur quod humilibus dans gratiam docet intrinsecus suas animas tamquam capaces; et erubesceret evangelizans predicare populo propter nomen, ut faciunt predicatorum in studiis, propter famam vel propter lucrum, ut faciunt Mendicantes, captantes sibi divitem populum quem statim spoliant post sermonem. Turba enim dicitur pro maiore parte communitas pauperum plebeorum. Cum enim

4. A in marg.: *Crisostomus.* 5. A in marg.: *i.* 8. A in marg.: *a.* 8, 9. B: *triplex exemplum ad hoc.* ii. A: *autem si viderit;* ib. A in marg.: *b.* 12. A: *rationabilibus.* 13. A in marg.: *c;* ib. A: *seminanda deest;* ib. Item, B corrigit: *ipse agens;* ib. *irrationabiliter deest.* 20. A in in marg.: *2.* 22. A: *Vidit Dominus.* 23. A: *cum angelus.* 24, 25. A: *sic cum opera.* 25. A: *cum ista.* 27. A in marg.: *3.* 31. Codd.: *formam.*

1—3. Matth. V, 1. 6. Opus Imperfectum. In Matthaeum Hom. IX, ex cap. V. Opp. tom. V (ed. Parisina alt.), pag. 788. 22. Gen. I, 18, 31. 23. Augustini Opp. tom. IV, 1201. *Deus nihil facit quod non ab eterno se facturum esse prescivit.*

Jesus dicitur *Salvator*, nemo predicare debet in nomine Jesu, nisi pure salutem intenderit animarum. Per hoc autem quod ascendit in montem notatur non solum quod voluit populum distincius et congruencius atque liberius ipsum audire, sed in facto docuit quod predicator in sanctitate vite auditorium suum debet precellere.

Unde dicit Crisostomus quod *propter duas raciones* Christ's reasons
ascendit in montem. Primo ut impleret propheticam Isaie for going up
 dicentis: *Super montem excelsum ascende tu qui enuncias* into the
 mountain:
 10 *Syon*. Deinde ut misterium pietatis ostenderet. Ascencio
 enim eius est altitudo virtutum. Ascendit ergo in montem,
 ut ostendat nobis quoniam in altitudine virtutum consistere
 debet qui docet iusticiam Dei pariter et qui audit. Qui
 353^b docet ut verborum suorum sit ipse exemplum, | ut magis
 15 opere doceat quam sermone, sicut ait Apostolus ad Timo-
 theum: *Exemplum esto omnium fidelium*.

Et commendando vitam sic evangelizantis ultra contemplativam sic loquitur: *Qui, inquit, ambulat per convallia eterne vite, obscuras semitas calcat et loquitur 20 altos sermones*. Nou alterum instruit, sed se ipsum castigat. Nemo enim potest in valle stare et de monte loqui, sed aut ubi stas, inde loquere, aut unde loqueris, ibi siste, ut careas duplicitate in opere et sermone. Ille autem qui audit iusticiam Dei populus, ideo debet in 25 altitudine bonorum operum consistere, quia discipulus imitator magistri debet esse. Si autem in peccato vivas et audias iusticie verba loquentem, iudicium tibi, non salutem acquiris. Audis autem eum, ut non ignorancie excusacionem habeas ante Deum.

30 Tercia autem racio ascensus Christi in montem dum sic predicavit docet fideles quod predicator debet docere 3. to teach that
 verba evangelica ab alto descendencia, non apocrita, non the preacher
 ludicia neque fabulas, et multo magis non verba mendacia neque cupida sed ad altitudinem celi ducencia.
 35 Et utinam fratres et alii practizantes in evangelizacione efficaciter cognoscerent istam scolam. Manuducit autem Crisostomus scolam suam in istam sentenciam per practicam artis mechanice; discens autem edificare vel pin-

2. A: *intenderet*. 6. A: *excclere*. 7. A in marg.: *Crisostomus*.
 8. A: *primum*. 10. A in marg.: 2. 22. A: *inde deest*. 25. B: *operum*
 deest. 27. A: *docentem*. 30. A in marg.: *Johannes 3*. 36. A: *man- 36. A: *man-
 davit autem**

7. Opus Imperf. l. c. 788. 9. Is. XL, 9. 16. I. Tim. IV, 12.

gere post lectionem sese sollicitat, ut sciat operari conformiter lectioni. Sic auditor verborum Dei multo magis debet propter salutem anime verba que conceperat practizare; et (ut refert Crisostomus) per ascensum Christi in montem notatur quod tam predictor quam auditor ⁵ verbi Domini debet in monte ecclesie residere. Illa enim est *mons pinguis*, de quo in Psalmo LXVII, 16: Et altitudines hereticorum sunt *montes coagulati*, de quibus omnes homines et fideles in hoc opere debent specia-
litter precavere. ¹⁰

CAP. II.

The first of
twelve abuses.
1. Wisdom
without good
works.

Pertinens est ad dicta dicere de prima duodecim abusionum que est *Sapiens sine bonis operibus*. Ex fide enim debemus capere quod evangelizatio est supremum opus pertinens ecclesiastice ierarchie; ideo declarat fides ¹⁵ evangelii Marc. ultimo quomodo Christus in recessu suo ultimo apostolis suis iniunxerat illud opus: *Predicate*, inquit, *evangelium omni creature*; et cum debemus imitari Christum quantum sufficimus, patet quod debemus in sanctitate vite sequi illum magistrum qui cepit facere ²⁰ et docere. Nam I^o Petri II°, 22 scribitur: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius*. Si ergo in passione debemus sequi Christum que est opus difficillimum, multo magis in aliis operibus facilioribus citra ipsum. Debemus ergo secundum datam ²⁵ sapienciam exercitando voluntatem secundum intellectum virtuosius operari; et hoc docebat ascensus Christi in montem et quelibet alia opera Salvatoris.

Si, inquit Augustinus, *sine operibus bonis homo sapiens et predictor fuerit qui quod sermone docet actibus explere* ³⁰ *negligit, est prima abusio condemnanda*. Auditores, inquit, *doctrine dicta facere contempnunt, cum predictoris opera a predicationis verbis discrepare conspiciunt; nunquam fit efficax constituentis auctoritas, nisi eam effectu operis cordi affixerit audientis, presertim cum et ipse doctor si* ³⁵ *in viciorum amorem dilapsus fuerit alterius doctoris immo sui ipsius medicamentum suis vulneribus apponere parviperpendit*. Unde et ipse Dominus in evangelio de doctrina

12. A in marg.: *Johannes*. 29. A in marg.: *Augustinus*.

17. Marc. XVI, 15. 29. Sti. Augustini, *De duodecim abusionum gradibus*. Opp. tom. VI, App. pag. 211.

*pariter et de bono opere instruere volens discipulos, qualem
in hiis cautelam haberent, ammonebat dicens: Vos estis
sal terre. Quod si sal evanuerit in quo salietur? ad nichil
ralet ultra nisi ut mittatur foras et conculceretur ab ho-
sibz minibus (ut patet Matthei V); hoc est, dicit Augustinus,
si doctor erraverit, a quo iterum doctore emendabitur?*

*Et si lumen quod in te est, tenebre sint, ipse tenebre
quante erunt? Si namque oculus a videndi officio desierit,
quis a manu vel pede vel a reliquo corpore illud ministerium
10 exiget? Quapropter lectores cogitent ne ampliori vindicte
subiaceant, si pluris perditionis occasionem habundancius
prestant.*

Ideo dicit Gregorius super illud Matthei XVIII, 6:
353^c *Si quis scandalizaverit | unum de pusillis istis, expedit
15 ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius et demer-
gatur in profundum maris. Hoc est, inquit, expedit
curato per malam vitam suam scandalizanti subditos, ut
debet abiectam vitam mundanam a superioribus limitatam
et dampnetur postmodum nicias in infernum, quia (ut
20 inquit Gregorius) tot mortibus digni sunt prelati quot
perditionis exempla ad subditos transmittunt.*

Et hec racio sepe dictorum quare caritatis regula
necessitat dominos seculares abstrahere facultatem tem-
poralium a clericis, per quam se ipsos incidunt culpae-
25 biliter ad infernum et deserunt paupertatis evangelice
leges quas limitant leges Christi. Unde prelati debent
de ista coaccione evangelica congaudere.

Unde Crisostomus Omelia X^a Operis Imperfecti super
illo *Luceat lux vestra* etc., dicit quod *qui docet legem*
30 *Domini et non facit, se ipsum dampnat, alios scandalizat*
et Deum blasphemat. Et Omelia XL^a sic scribit: *bene*
docendo et male vivendo Deum doces quomodo te debeat
condemnare, quia cum os et opus sunt ita falsa et in
35 *opere contraria sibi ipsis, pertinenter potest Deus dicere*
illud Luce XIX, 22: De ore tuo te iudico serve nequam.
Ideo (ut inquiunt fideles logici) nullus redarguit se ipsum

Duty of rulers
to withdraw
endowments.

5. A in marg.: *Augustinus.* 9. B: *ipsum ministerium.* 13. A in
marg.: *Gregorius.* 14. Codd.: *scandalizanti.* 18. A: *ut denegat.*
20. A: *mortibus scilicet;* ib. A in marg.: *Gregorius.* 22. A in marg.:
Johannes. 23, 24. A: *facultam temporalium.* 28. A in marg.: *Criso-*
stomus. 30. Codd.: *scandalizat.* 33. A: *et before in deest.*

5. Matth. V, 13. 7. Matth. VI, 23. 13. In Opp. S. Gregorii
hic locus non habetur. Cf. Moralia VI, pag. 208. 28. Opus
Imp. l. c. 793, 905.

turpius aut severius quoad Deum. Ideo dicit Augustinus ubi supra: *Salomon dum multe sapientie transgressionem incurrit, tocius Israëlitice plebis regni dispersionem solius sui merito prestitit. Quibus ergo committuntur multa, maiora perdunt, si non recte dispensarerint rectoris sui iuuera que ab eo perceperant. Cui enī plus committitur, plus ab eo exigitur; et servus qui domini sui intelligens voluntatem non facit, acrioribus et gravioribus flagellis rapulabit* (ut patet Luce XIV).

All sin may be
shown to be
against
knowledge.

Et ad istam abusionem reducunt quidam omnia peccata tam rationibus quam exemplis. Non enim est possibile creaturam rationalem debere quicquam facere nisi illud debere luceat in sapientia increata, et per consequens defiendo hoc debito abutitur creatura peccans exemplacione sapiencie increase, et sic (quantum 15 in ipsa est) dissipat ordinanciam creatoris. Et ista videtur luciferina superbia, qua quiescens presumptuose in se ipso post Dei noticiam et sue fabrice, Deo non reddit laudes dignas, et ab ipso exemplatur maximum delictum ecclesie modo regnans. Nam patris sapiencia incarnata 20 ex caritate summa et sapiencia infinita exemplavit pro tempore conversacionis sue in terris quomodo ecclesia sua et clerus specialiter debet vivere non dominanter vel seculariter sed propinque statui innocencie vitam pauperem et honestam iuxta illud I. Petri II, 21: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia eius.*

Sed finis tam utilis et tam penaliter a tam sancto intentus per Antichristi versicias est quassatus. Sed ubi maior racio peccati? Ideo non mirum si istud peccatum 30 perturbat ecclesiam militantem. Immo breviter cum omnis virtus vel potencia quam Deus tribuit creature est, ut ipsa laudet Deum actu suo vel opere, patet quod non est possibile creaturam peccare nisi dum defecerit ab hoc fine. Si igitur habes noticiam a Deo 35 ut instruas vel edifices ecclesiam, fac secundum finem quem Deus in dando tibi hoc medium ordinavit. Et hec est una racio quare peccatum diaboli est tam grave,

¹ A in marg.: *Augustinus.*   ⁶ A: *perceperunt;* ib. A: *Cui autem.*
¹¹ A in marg.: *Johannes.*   ¹³ B: *debere;* in marg. addit: *re.*
¹⁸ A: *reddidit.*   ²⁰ B in marg.: *Nota.*   ³⁵ B: *a Deo noticiam.*

² S. Augustini, De duodecim abusionum gradibus, l. c. p. 211.
⁸ Lucae XII, 47.

ex hoc quod ex tanta superbia sic resistit ordinacioni divine. Ideo dicunt quidam quod peccator qui sic abusus fuerit dono Dei est similis vacce que copiam lactis largita fuerit et post collectam dissipat pede suo. The preacher that thus abuses God's gifts is like a cow that kicks over the pail full of her milk.

5 Si enim prelatus vel alias docet doctrinam mellifluam et post in operibus est contrarius doctrine proprie, doctrinam propriam dissipat prius doctam, quia opus est confirmacio virtutis, sic Deus potentiam suam enucleat per opera que produxit.

10

CAP. III.

Sequitur tractandum de duobus verbis que ex dicto prohemio sunt dimissa. Quorum primum | est: *Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius.* Ubi duo ex causa multiplici sunt notanda. Quod autem Christus 15 ascendens sedit, signat quod ille est magister optimus qui traderet hanc doctrinam et quod predictor debet inperturbato animo dicere populo verbum Dei. Non enim debet predictor pronunciare excellenciam suam, lucrum vel commodum sed utilitatem populi ad honorem 20 Dei; et illud signatur per quietam sessionem huius magistri. Et ex isto confunditur error phariseorum qui nolunt predicare nisi in pulpito nec populo nisi de quo sperant temporale commodum vel honorem. Ab omnibus enim talibus quietus debet esse predictantis animus 25 tamquam sedens. Ideo dicitur communiter quod sessio Christi in proposito signat potestatem condentis quietem sine perturbacione et amorem ac familiaritatem excludentem terrorem legis antique (de quo Exodi XX°).

Secundum notandum est quod discipuli in montem 30 accesserunt ad Christum, ubi notatur quod qui vult esse maior Christi discipulus debet esse spiritualiter plus montuosus ad sensum expositum et propinquius sequi Christum. Modo autem est ista condicio per diabolum adversata, quia post dotatam ecclesiam qui est maior 35 in ea secundum consuetudinem introductam est a Christo distancior quoad imitacionem morum, ut patet de papa,

Meaning of Christ's sitting down.

Those who would be Christ's disciples must follow him upwards.

2. B in marg.: 4. S. Codd.: *enucliat.* 10. A in marg.: *Johannes;* B in marg.: 3. 13. A in marg.: *Nota duo.* 1. 19. A: *Ad vocem pronunciare sequitur in marg.: proximo.* 27. B: *sine turbacione.* 29. A in marg.: 2.

12. Matth. V, 1.

cardinalibus, episcopis et generaliter de cunctis prelatis, ut in instanti ecclesia sunt maiores; et cum ex fide credimus quod oportet omnem salvandum sequi dominum Jesum Christum, cum ex fide ipse sit ierarcha tocius ordinis christiani, patet quante christiana religio ex cautela diaboli est perversa. Et ista potest dici abusio pervertens totam ecclesiam militantem, cum ex fide credimus, quod sicut oportet omnem salvandum sequi dominum Jesum, sic oportet omnem sacerdotem salvandum excellencius et propinquius sequi ipsum, cum proportionaliter ut christianus viator fuerit similior Christo in moribus, sic in beatitudine erit maior. Et si stupor mortiferus Antichristi non mortificaverit vires salvandi, ista sentencia catholica homines exterreret, et deliteret ista Antichristi sentencia, quam ipse suis discolis deridendo narrat Christi fidelibus volentibus sequi ipsum. O iste ypocrita vult esse dominus Jesus Christus; sed sciat quod sua blasphemia est ex sua impotencia reprimenda. Satis est ergo quod caveamus a peccatis gravibus, licet parificati non fuerimus Salvatori nostro.

Ista autem luciferina excusacio in peccato debet cognoscere quod non intendimus parificari in moribus Iesu nostro sed ipsum sequi quantum sufficimus quod ex fide credimus nos debere. Nec concipio quomodo est possibile christianum aliquem dampnare vel vivere culpabiliter hic in via, nisi ex hoc quod abutendo sua sufficiencia secundum suam possibilitatem deserit sequi Christum.

Peter was rebuked for less sin than this.

Ideo omnes qui in verbo vel opere dicunt ista videntur peccare Petro gravius qui ad partem accepit Christum et propositum suum sanctum prohibuit. *Absit,* inquit, *hoc a te Domine,* sed (Petrus ut narrat evangelium Matthei XVI, 23) audivit divinum responsum: *Vade post me, sathan.* Tales autem dicunt implice: Nolumus hunc abbatem regnare super nos sed volumus religionem meliorem et sibi contrariam exemplare. Ideo timerent tales stolidi supra apostolos se tollentes quomodo appetentes primatum religionis dampnabiliter sese

9. Jesum; B in marg. addit.: *Christum;* ib. B: *sacerdotem* deest.
 14. B: *exerceret.* 15. Codd.: *Ista autem.* 21. A: *nostro* deest.
 24. B: *Jesu Christo.* 30. B: *verbis.* 36, 37. B: *volumus meliorem*
et sibi contrariam religionem exemplare.

32. Matth. XVI, 22.

humiliant. Et cum Augustinus in tractatu superiori dicit quod secundus abusus est *si senex sine religione esse inreniatur*, in quo peccato delinquent lamentabiliter nostri privati religiosi, ymmo communiter nostri presbyteri, cum presbiter grece sonat in seniorem latine. Talis, inquit, peccans in isto secundo abusu *cum membra exterioris hominis veterascunt et vires animi, id est, interioris hominis membra incrementa roboris non capiunt*, mentem ad interitum preparat, quod est abusio condemnanda, ⁵ cum florere debet magis virtutibus, ut mortis terminus appropinquat. Ideo dicit Augustinus: *Plus omnibus religioni operam dare senibus competit quem presentis seculi florida etas transacta deseruit. Sicut namque in lignis ipsa reproba arbor comparet que post flores fructus optimos cultori suo non exhibet: sic et in hominibus ipse reprobis est, quem flos iuuentutis deserit; et tamen in sui corporis senectute bonorum operum maturos fructus proferre parvipendit. Quid enim stolidius fieri potest, si mens ad perfectionem non contendat festinare, quando tocius* ¹⁰ *corporis habitus senectute confectus ad interitum properat:*

^{354^a} *Dum oculi cali | ginant, auris graviter audit, capilli fluunt, facies in pallorem mutatur, dentes lapsi numero minuuntur, cutis arescit, vires deficiunt, flatus non suaviter olet, discrecio evanescit, pectus suffocatur, tussis cachinnat,* ¹⁵ *genua trepidant, talos et pedes tumor inflat, eciam homo interior qui non senescit, his omnibus aggraratur. Et hec omnia ruituram iamque domum corporis cito prenunciant. Quid ergo superest, nisi ut dum huius vite defectus appropriat, nihil aliud cogitare debet quam quomodo futura habitacio prospere comprehendatur, quisque senex appetat? Iurenibus enim incertus huius vite terminus instat, senibus vero cunctis maturus ex hac luce exitus breviter applicatur.*

Vult iste sanctus consulere quod, cum omnis christianus debet in moribus sequi Christum sub pena damnacionis attemptet hanc sequelam capere avidius prope mortem; et hec racio quare conversacio Christi est tam crebro in evangelio explanata. Sed de duobus membris

2. A in marg.: *Secunda abusio*   3. A: *lamentabiliter* deest.
9. Codd.: *ad meritum.*   11. A in marg.: *Augustinus.*   13. A in marg.: *Nota.*
11, 15. B: *fructus oportunos.*   15. B: *et deest.*   26. A: *et homo interior.*
33. Augustinus: *breviter concordat.*   34. A in marg.: *Augustinus.*

1. Augustini De duodecim abusionum gradibus, l. c. p. 211.

Augustine's
second abuse:
that an elder
should be
without
religion.
Elder = priest.

debet homo prope mortem precipue precavere. Ideo dicit Augustinus quod *cavende sunt homini due particule valde pericolose, que in illius carne non veterascunt sed totum hominem subdole ad peccatum trahunt, cor videlicet et lingua, quia cor semper novas cogitationes et vanas machinari non desinit, lingua impigre ac balbuciare quodcumque machinari senserit minus provide tacenda dicit.* *Caveat ergo senilis etas ne iste iurenescentes particule totam sui armoniam decipient et per res ineptas reliqui corporis gravitatem ne illudant. Unicuique namque considerandum est quid etate eminenti dignum sit: et hoc agat quod nec vitam nec etatem nec ministerium deturpet.*

Hec doctrina huius sancti proporcionaliter ad auditorium quantumcunque longus finis fuerit dilatari; cum quilibet debet assidue addiscere istuc mori et prope mortem necesse habet vitam suam conversacioni domini nostri Jesu Christi (in quantum potest) devote conformare. Ideo felix est ista doctrina que sufficit cuilibet christiano; nec est possibile hanc sequelam accipere in mortis articulo nisi perante in sequela morum Christi homo fuerit assuetus.

We must
prepare
ourselves for
death during
life.

CAP. IV.

Why Christ is
said to open
his mouth.

Ultimum autem verbum huius prohemii sic compleatur: *Et aperiens os suum docebat eos dicens.* De quo verbo querunt multi communiter, cum nullius verbi addicio sive substraccio caret ministerio in scriptura, quare hic dicitur: *Aperiens os suum docebat eos dicens,* cum notum sit quod, in quantum quis loquitur humanitus, os suum aperiat.

1. Because it
was His first
public sermon.

Sed hic dicitur assumptum tamquam catholicum, concedendo quod est causa notabilis quesiti, si quis ipsam cognosceret; et sic tres sunt cause quas multi hic assignant. Primo cum iste sermo sit primus et publicus quem Christus de lege gracie predicavit, necesse fuit quedam verba inserere per que huius legis notabilitas impressa foret signancius christianis; et cum persone

1. *precipue;* B: *inaynue* (maynue? sic) *precavere*   2. A in marg.: *Augustinus.*   8. A: *inveterascentes.*   8, 9. B: *totam suam dilatari* sc. potest.   15. B: *discere.*   17. A: *nostri — devote deest.*   21. A in marg.: *Questio.*   27. B: *cur hic.*   30. A in marg.: *Responsio.*   33. A in marg.: *i.*

2. I. c. pag. 211.   24. Matth. V, 2.

gravitas et verborum que ex proprio ore loquitur signancius est notanda, ideo ad notandum istorum verborum gravedinem fertur quod *Christus os suum aperuit ista docens*. Si enim rex terrenus vel dominus propter hoc quod ore proprio ita loquitur et non per ministrum vel subditum signancius est notandus, quanto magis rex regum et dominus dominancium ista loquens?

Secunda causa quesiti taliter assignatur: Quedam est ^{2.} To mark the excellencia legis gracie supra legem veterem, licet utraque processit ab eiusdem Dei sapientia infinita quod testamentum gracie datum est ex ore et persona propria Domini incarnati. Vetus autem testamentum datum est terrifice ministerio angelorum iuxta illud Ilebreorum l, 1:

Multiphariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis norissime diebus istis locutus est nobis in Filio. Patet autem forma dacionis legis veteris Exodi XX et Act. VII. Ideo ad exprimendum familiarem dacionem legis gracie hic dicitur quod *Christus aperiens os suum docebat eos dicens.*

20 Tertia vero racio datur talis: Deus compendiouse ^{3.} To shew the consonans legi veteri destruit heresim per verba huiusmodi in hac parte. Nam Psalmo LXXVII, 2 dicitur: *Aperiam in parabolis os meum. Loquar proposiciones ab inicio.* Istud autem factum Christi explicat quis est iste qui verba prophetica ista dicit; et multi sunt heretici qui humanitatem Christi nimis superficialiter concipiunt, qui dicunt quod non est possibile Deum humanitus ita loqui, moti ex hac evidencia: Deus ex fide est omnino immobilis sed si sic loqueretur parcialiter quia secundum labia moveretur, ideo necesse fuit quod Spiritus Sanctus hic insereret istam formam; et cum Mattheus fuit primus qui scripsit evangelium, ista sentencia est continue posterius supponenda.

35 Christus ergo vere et proprie *aperiens os suum* non cachinnabat vel deridendo *dixit fratribus suis Racha* sed docebat eos fidem salubrem que postmodum explicatur. Et ex ista sentencia quidam fideles eliciunt quod quamcunque legem humanam quis dogmatizando docuerit ipsam non accipiunt nisi de quanto ex lege Domini

between the new law given by Christ and the old law given through the angels.

8. A in marg.: 2. 13. A: *ministerio.* 20. A in marg.: 3.
28. A: *omnino* deest; B in marg. addit. 31. A in marg.: *Not*t**.

35. Matth. V, 22.

All laws must edocetur, ut allegando legem civilem, papalem sive rest on God's canoniam statim contempnitur, nisi de quanto origo law. eius in lege Domini est edocta. Nam sentencia ista est valde catholica et sonat in reverenciam verbi Dei; ideo fidelis non pusillanimis illam defenderet tamquam fidem.⁵ Constat quidem quod infinita sapientia posset faciliter dare legem in qua explicite vel implicite secundum quod proficit omnis veritas est edocta; et talem legem apparuit Augustino in multis locis Deum ecclesie sue dare. Nec dubium quin ad reverenciam foret legis divine ipsam in sua radice dimissis tradicionibus allegare. Ideo proposita proposizione considerant isti si sit proposicio ex scriptura, et tunc illam concedunt ad sensum catholicum propter reverenciam huius legis. Et si sit proposicio ex sensu humano edocta vel ratione naturali, tunc eciam ipsam concedunt, quia Dominus ipsam docet, et alias proposiciones abiciunt tamquam apocryphas, cum ne- sciant si ipse a prima sapiencia emanarunt. Et ita quascunque tradiciones legum hominum tamquam suspectas de heresi, dum in lege Domini fundate non 20 fuerint, abiciunt ut venenum. Et ista fidelis sentencia practizata fideliter resisteret peccato Antichristi in papa, episcopis et cunctis prelatis cesariis.

Fundacio autem istius fidei erigitur super isto quod idem est Christum diligere et diligere legem suam. Patet²⁵ ex fide Johannis XIV, 21: *qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me.* Et ex eadem fide patet quod admirere super hanc legem Domini legem hominum extraneam in lege Domini non fundatam indicat de tanto perditionem amoris legis Christi quod omnino³⁰ indicat peccatum, cum quilibet debet Deum diligere toto corde. Istud autem peccatum non debet viator committere propter bonum aliquod acquirendum vel aliquid penaliter derpendendum.

Cowardice now prevalent in the church. Et ex istis correlarie colligitur quam vecors est ecclesia³⁵ in fine temporum seducta propter versicias Antichristi.

Olim enim propter servacionem huius fidei *Diliges Deum ex toto corde* martyres eciam tenelle virgines qualescunque penas corporis tolerarunt, sed modo superiores

9. A in marg.: *Augustinus.*   24. A in marg.: *Nota fundamentum.*
31. A: *peccata tum cum quibus.*   35. A in marg.: *Correlarium.*

ecclesie qui videntur esse aliquid non audent pro defensione excellencie legis Christi perdere pauca temporalia, famam seculi vel honorem; sed ubi plus vecors infidelitas vel inobedientia Jesu Christo?

5 Sed Augustinus ut supra dicit quod tertius abusionis gradus est *si adolescens sine obediencia deprehenditur quo mundus a recto ordine racionis depravatur. Qualiter namque in senectute ministrari illi sperabit qui in adolescentia se senioribus obedienciam exhibere contempsit? Unde*

10 *et in proverbii apud veteres habetur quod dominari nequeat qui servitutem prius alicui denegat prebere. Propter quod et dominus Jesus in temporibus sue carnis, dum adhuc ad etatem legitimam doctoris non pervernerat obdienter ministracionem parentibus suis prestavit. Sicut*

15 *ergo in senibus sobrietas et morum perfeccio requiritur, ita in adolescentibus obsequium et subieccio et obediencia rite debetur. Quapropter et in mandatis legis primum in his que ad hominem pertinent patris et matris honor imperatur, quia quamvis carnalis pater non supervixerit*

20 *aut indignus fuerit, alicui tamen patri digno et viventi paternus honor usque ad dignam etatem a filiis prebendus esse ostenditur. Quatuor etenim modis per scripturas divinas patres vocantur, hoc est, natura, gente, admonitione, etate. De patre namque naturali Jacob ad Laban loquitur:*

25 *Nisi timor patris mei Isaac adfuisset, tulisses omnia que mea sunt. Gente vero pater dicitur, quando Deus ad Moysem de rubo loquebatur: Ego sum, inquiens, Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob. Etate autem et admonitione pater dicitur, cum Moyses in*

30 *cantico Deuteronomii XXXII, 7, loquitur: Interroga patrem tuum etc. Quod si ergo naturalis pater superstes non fuerit aut indignus fuerit, admonentii tamen seniori adolescentis obediencia prebenda erit. Quomodo enim in senec-*

354° *tute honoratus apparebit, qui discipline labore in adolescentia non sustinuerit? Quodcumque enim homo laboraverit, hoc et metet quod seminat, qui in iuventute bona opere exercuit, in senectute multipliciter gaudebit. Omnis*

Augustine's
third abuse;
that the young
should fail in
obedience.

5. A in marg.: *Tertia abusio.* 6. A in marg.: *Augustinus.*
7. Codd.: *Quatiter autem.* 14. *prestavit.* Rect. ut in S. Augustino:
exhibuit; ib. A in marg.: *Nota.* 23. A in marg.: *Pater accipitur quadrupliciter.* 30. A: *Cant. V;* B: *deest.*

6. Augustini, *De duodecim abusionum gradibus,* l. c. p. 211.
25. Gen. XXXI, 42. 27. Exod. III, 6. 37. Hebr. XII, 11.

namque disciplina in presenti non videtur iuuenibus esse gaudii sed meroris, postea autem fructum centesimum et pacatissimum exercitatis per eam reddit ad glorie et iusticie coronam. Sicut enim fructus non iuuenitur in arbore in qua pampinus aut flos prius non apparuerit, sic et in senectute honorem legitimum consequi non poterit, qui in adolescencia discipline alienius exercitacionibus non laboraverit. Disciplina igitur absque obediencia qualiter fieri potest? Adolescens sine disciplina, adolescens sine obediencia est, quoniam et ipsa obediencia que omnium disciplinarum mater est, magna exercitacione indiget que sui normam stndii a Christo domino sumpsit, qui obediens patri usque ad mortem crucis ignominiam libenter sustinuit. Nec dubium quin Augustinus intelligit per istam obedienciam sicut debet non hanc fictam obedienciam in novis ordinibus introductam sed solum obedienciam Deo que est ad plenum et perfectum amorem legis Domini retorquenda.

CAP. V.

The substance
of the sermon.
The eight
beatitudes.

Per hunc levem cursum huius prohemii sequitur circa 20 partem executivam diucius insistendum. Sunt autem octo partes correspondenter ad octo beatitudines quibus Christus prophetat condicionaliter beatitudinem, dum tales taliter operantur. Et sic in qualibet harum octo parcium innuit Christus virtutes et opera ac peccata 25 virtutibus istis contraria et per consequens beatitudines ad istas virtutes et opera consequentes.

1. The poor in spirit.

Dicit ergo primo: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.* Mos est sapientis philosophi in primis allicere suum auditorium ad largum premium 30 quod consequetur infallibiliter per laborem. Sic Christus primus sapiens imprimis octuplicem beatitudinem et media ad eandem. Beatitudo quidem est finis optimus quem homines possunt acquirere, nec possunt illum non appetere, cum omnes homines naturaliter desiderant 35 ut finaliter sint beati. Unde dicunt philosophi quod finis

6. A: *honorem limitivum.* 11, 12. A: *sui moram.* 21. A: *Sint;*
B: *autem deest.* 24. A: *tales deest;* B in marg. addit. 31. B: *con-*
sequentur. 32. Codd.: *octuplicem.* 33. A in marg.: *Quid est beatitudo.*

14. Phil. II, 8. 28. Matth. V, 3.

est primum intentione et ultimum in execuzione. Meritum autem primum ad hunc gradum beatitudinis est paupertas spiritus, de qua quidam dubitant utrum sit inopia quam fratres observant ut vel sic ipsi sint beatitudine propiores.

Sed hic firmiter teneas et nullatenus dubites quod Christus hic principaliter loquitur de spirituali pauperitate que est humilitas, quia ipsa opponitur primo peccato quod sit superbia, et tamquam prior virtus ac perseverancior usque ad beatitudinem perseverat. Et hec creditur racio quare Christus annexit isti virtuti premium de presenti, dum dicit *quoniam ipsorum est regnum celorum*. Nam beati cuncti laureantur ista virtute, sicut superbia sibi contraria cuncti diaboli fuerant deturpati. Ista ergo virtus sicut alie in via non cessat in opere, cum beati sint perpetuo summe mites.

Ista ergo virtus alludit statui innocencie, statui beatitudinis et statui hic in via. Nec dubium quin implicat honestam egenciam, statum innocencie et statum beatitudinis aliqualiter consequentem. Nam in ipsis duobus statibus non forent homines secularibus diviciis onerati, sed forent habentes in mensura de ipsis bonis fortune insimilis quantum est necessarium eos habere; et sic ille viator non est firmatus vere hac virtute celesti que est paupertas spiritus que non executit divicias mundanas superfluas, specialiter cum sint viantibus onerosae ad superbiam, gulam atque luxuriam et omnia crimina affective: Nec in ista corporali inopia consistit initialiter medium contra primum peccatum ad beatitudinem accendi quirendam.

Dubitatur eciam communiter si iste sermo Christi fuit ille quem Spiritus Sanctus reserat Luce VI, et videtur esse magna contrarietas hic et ibi. Primo quoad locum, quia ibi Christus in valle disseruit, hic in monte. Secundo quoad verba multiplicitate variata, nam ibi dixit Christus: *Bene pauperes, hic beati pauperes spiritu.* Et tertio per hoc quod hic multe sententiae sunt inserte que in Luce evangelio sunt dimissoe.

Poorness of
spirit = humili-
ty.

It implies a
certain degree
of poverty.

3. A: *quidem.* 23. A: *hos habere.* 24. B: *vere ac.* 31. A in
marg.: *Dubium;* ib. A: *isti sermo.* 36. B: *beati pauperes hic
beati.*

36. Lucae VI, 20.

Sed tales difficultates sunt tamquam inutiles deridende, cum Christus tamquam magister optimus pro locis diversis disparibus hominibus atque temporibus eandem sentenciam sepe dixit, utrobique tamen ut fidem capimus quod nichil fe*cit* ex indifferencia vel variavit sine notabili ratione; ideo arguat Antichristus si sciverit quod Christus dicit contrarias sentencias hic et ibi; sed cum hoc non poterit, studeat efficaciter sentenciam Salvatoris. 354^a

Unde Crisostomus Omelia nona Operis Imperfecti: 10

Chrysostom's exposition.

Quamvis ipsas beatitudines exponat ex parte et Evangelista Lucas, tamen iste beatitudines perfecciores illis intelligende sunt, quoniam ille in loco campestri dicte sunt, iste autem super montem. Ille mediocribus, iste autem prefectis et rectoribus populorum, sicut fuerunt apostoli 15 ad quos dicta sunt hec. Illic autem simpliciter pauperes dixit, hic autem pauperes spiritu. Pauper, inquit, spiritu est humilis corde, id est, pauperum spiritum habens qui non magna sapit de se. Ex adverso dives spiritu intelligitur magna de se sapiens et superbis qui non implet mandatum Christi dicentis: Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum. Qui enim iam conversus factus est sicut puer, ille est pauper spiritu. Et qui pauper est spiritu, ille conversus factus est sicut puer. Et dicit postmodum quod nutrix dilectionis est humilitas et odii mater superbia. Ergo tocius boni humilitas inicium est et tocius mali superbia. Denique et perditionis inicium a superbia cepit per diabolum et inicium salutis ab humilitate per Christum: propterea et convenienter omnium beatitudinem humilitatem fecit inicium. 20 Sed post sic dubitat quare non dixit: Beati humiles spiritu, et sua solucio stat in isto quod aliqui sunt humiles a natura et aliqui humiles ex fide vel gratia, et illam humilitatem per hec apta nomina hic commendat. Et tales, inquit, sunt indigentes humiles, ut semi- 25 per sint Dei adiutorium mendicantes. Unde in Greco non dicit: Beati pauperes sed beati egeni vel beati mendici. Si

1. A in marg.: *Responsio.* 4. B: *sentenciam deest.* 10. B: *nona in Imperfecto.* 11, 12. A: *enim Evangelica;* A in marg.: *Crisostomus.* 14. B: *montem, id est.* 19. Chrysostomus: *Sicut ex.* 22. Chrysostomus: *sicut puer iste.*

10. Homilia nona ex capite quinto. Opp. l. c. pag. 788, 789.
21. Matth. XVIII, 3.

autem dixisset beati humiles spiritu, nichil amplius significasset quam humiles. Nunc autem et humiles et secundum fidem humiles et intelligentes unde sit adiutorium hominis. Sunt enim multi naturaliter humiles spiritu et non ex fide; et tales non pulsant adiutorium Dei; qui autem secundum fidem humiles sunt et intelligentes dum nimis timent de se adiutorium Dei pulsare non cessant.

Talia sunt multa dicta de fide scripture et sanctorum testimonio que vere humilitati vel paupertati spiritus possunt alludere. Nec dubium quin Christus qui ista docuit habuit summas primicias que ad virtutum excellencias pertinebant. Et sic quandocunque non claret fidelibus scripture notanda diversitas vel codicum in correccio vel linguarum variancium, indiscrecio vel ex peccato Spiritus Sancti instrucionis defecatio est in causa, quia primus loquens Christus Deus et homo non potest in sensu vel sermone deficere.

Our own sin
or folly is in
fault, when we
fail to
understand the
Scripture.

CAP. VI.

20 Quia parum prodest nobis viantibus loqui de laudibus humilitatis nisi habuerimus eius opera atque signa, ideo ad noscendum si simus vere humiles de ipsis aliquid est loquendum. Ponit autem Lincolniensis in Sermonе *Beati pauperes spiritu* multa signa vere humilitatis per que fideles possunt noscere si ipsam habuerint. Vere, inquit, *humilis istis signis dinoscitur; si correptus a iunore non deditur, si non insolecat honoribus, si non elevetur et delectetur suis laudibus, si non reddit malum pro malo vel maledictum pro maledicto sed econtrario benedicat, si inter coequales primus est in opere et ultimus in ordine, primus in labore et ultimus in requie, primus in ministrando et ultimus in recumbendo, si gracias agit benevolencie divine, si tam libenter obedit quam precipit, si eciam in potestate constitutus prius se noscit subiectum quam supraposuit. Omnia autem hec octo demonstrari possunt cum veris de vere humili; et patent exemplariter de Christo quod valet multipharia argumenta.*

Eight signs of
humility set
down by
Grossetete.

2, 3. A: *secundum fidem.* 9. A in marg.: *Johannes.* 13. A: *quantumcumque.* 23. A in marg.: *Lincolniensis.* 26. A: *humilis habens signis.* 35. B: *suppositum.*

These signs are wanting in the prelates and the pope.

Quidam autem coniciunt quod iste octo condiciones sunt a prelatis ecclesie et a papa precipue maxime elongate et cum humilitas sit fundamentum virtutibus aliis sine quo impossibile est alias possidere, oportet quod illi prelati tamquam luciferini vel Antichristi discipuli maxime sint elati; sed absit fidelem sequi vel eligere tales duces, quia certum est quod ducerent ipsos sequentes ad suum dominum Antichristum.

1. The pope will not submit to reproof.

Quantum ad primam condicionem, patet in practica quod qui temptaverit papam corripere, ipse cum suis minabitur horribilissimam mortem suam.

2. He clutches at honours.

Quantum ad condicionem secundam, patet quam blasphemie insolevit honoribus, | dum in templo Dei 355^a sedeat, faciens quod vocetur *Pater beatissimus*.

3. He will promote no one who does not praise him.

Et quantum ad condicionem tertiam, patet quod tantum elevatur in suis laudibus quod promovendus ipsas reticens statim cum dedecore tamquam inhabilis est repulsus.

4. He deals freely in curses.

Quantum ad condicionem quartam, patet in practica quomodo unus papa severissime alteri maledicit, in tantum quod signum est quod ille papa qui alteri maledicit levius est de tanto minus a Domino maledictus. Uterque tamen in hoc et aliis infinitis se indicat non esse vicarium Jesu Christi sed vicarium precipuum Antichristi.

5. Ne does not labour for God.

Et quantum ad condicionem quintam officiarie tripli-cata, patet quod papa sub nullo gradu est in opere evangelico sed mundano, etsi sit in ordine, hoc est, in ordine demonum Deo plus culpabiliter serviencium, et sic sub nullo gradu est laboris laudabilis sed supremus inter viatores laboris demonis et per consequens profundat se, ut severius condempnetur inter hypocritas. Vocat autem licet false se *servum servorum Dei*, nisi servus Dei vocetur quis improprie demerendo; ideo necesse est quod sit ultimus in asperius paciendo.

6. He strives madly to get his will.

Et quantum ad condicionem sextam, dicitur quod magis remurmurat, quando mundus non cedit sibi

1. A: *convincunt*; A in marg.: *Johannes*. 5. B: *Antichristi*; correxit: *Antichristi*. 9. A in marg.: *r.* 12. A in marg.: *2.*
15. A in marg.: *3.* 17. A: *ipsas deest*. 19. A in marg.: *4.*
20–22. A: *in tantum — maledicit deest*. 26. A in marg.: *5.* 32. A: *se deest*; B addit. 36. A in marg.: *6.*

1. Cf. Wyclif's *De Christo et suo adversario Antichristo*, cap. XI–XIV.

prospere sicut optat; ideo tamquam furibundus per media simoniaca et alia excommunicationem fulminancia conturbat ecclesias iuxta ipsum.

Et quantum ad condicionem septimam, vendicat quod non obediatur homini sed tamquam Deus in terris exigit quod cesar et quicunque alii appetant suorum pedum oscula beatorum. Numquid credimus ipsum esse fidelem Christi discipulum, ipsum in moribus imitantem qui lavit humiliter pedes discipulorum et postmodum lintheo quo se suscinxerat emundavit (ut patet Joh. XIII)?

Et quantum ad condicionem ultimam, patet quod papa quantumcunque perfuntorie fuerit in potestate huiusmodi constitutus concedit indulgencias et alia blasphema privilegia et non cognoscit se furtuose Deo subiectum; sed tota contencio sua sollicita stat super isto quomodo debet cunctis aliis mortalibus superponi. Et sic ubi Christus venit ad Baptizantem humiliter a Galilea in Jordanem baptizandus ab eo, ipse tamquam ydolum quod sit abhominacio desolacionis quam Daniel prophetavit citat vel in valvis ecclesie quos vult sue presenciae comparere. Et tali citacione utuntur sui episcopi et prelati cesarei, quia Matthei VIII, 9 de centurione scribitur: *Ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites, et dico huic: Vade et vadit; et alii: Veni et venit; et servo meo: Fac hoc et facit.* Et si non fallor: Si non hic, nullibi alibi in evangelio ista citacio est fundata. Et tamen in virtute tironis inferioris quam fuit iste miles prelati citant homines longe melius in causa Dei legitime occupatos, homines quos rex regum citat ad locum contrarium, immo quos Deus impossibilitat ut sic compareant; et tamen lex papalis hos tres casus excipit in quibus homo solvitur a citacione papali. Sed Antichristus extollitur super omne quod dicitur Deus, et persequendo suos citatos, excusaciones huiusmodi non acceptat, sed ubi propheta Psalmo CXVIII, 176 sic orat: *Erravi sicut oris que periit, quere servum tuum Domine, quod Christus complevit in opere, dum de celo descenderat incarnandus et descendit postmodum ad*

7. He claims
obedience from
all as if he were
a God.

8. He pretends
to exercise
powers which
belong only to
God;

and in his
citations he
shews himself
altogether
opposed to
Christ.

1. B: *peroptat.* 4. A in marg.: 7. 11. A in marg.: 8. 14. B: *blasphemia*; ib. A: *privilegia*; codd.: *furtuose*. Rectius: *fructuosa*. 15. A: *solicita deest*; B addit. 36. Codd.: *querere*.

infernum ponens ovem perditam in humeros et detulit ad celeste gaudium, Antichristus evertit istum ordinem et cogit ovem quam dicit esse morbidam ipsum querere, licet sit in itinere sepe perdita, tam corporaliter quam spiritualiter; et ista est patens condicio Antichristi. 5

Some men
when cited ask
for their
expenses and
assurance of
safety.

They make
light of the
curses that
follow.

Unde quidam fideles sic obediunt isti citacioni: dicunt quod volunt libenter dare suam operam sic quod expense pre manibus ministrentur et pericula sive insidie in itinere per citatorem huiusmodi sub securitate sufficienti citatis evacuentur et aliter nolunt propter citacionem 10 huiusmodi comparere; et dum citantes maledicunt, inquietunt quod exponunt copiam sui thesauri qui est maledic和平, sed ipsis servantibus iusticiam Deus e contrario benedicit, quia Matthei V cap. 11 dicit: *Beati eritis, cum maledixerint vobis homines.* Et Psalm. CVIII, 28: 15 *Maledicent illi et tu benedices.*

Ideo ista Antichristi exprobracio signum consolatorium est fidelis; et sic amplitudo talis iurisdiccionis per principem huius mundi ex innata superbia machinata sonat in confusionem regulacionis suorum subditorum et pate- 20 faccionem notificacionis suarum fraudium dolosarum et per Dei gratiam amplius patefiant; et sic quidquid 355^b diabolus machinatus fuerit contra christicos cedit ad Dei gloriam et eorum extollenciam ut oportet, et sic Antichristus se ipsum utrobique redarguit et causa Domini 25 preterit gloria.

Unde ut quidam prenoscant quod iste immediatus vicarius principis huius mundi ruinam celerem ex sua fallacia necessario pacietur, quia Psalmo XXXVI, 20 scribitur: *Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint 30 et exaltati deficientes quemadmodum fumus deficient;* et cum Joh. X, 1 dicat Veritas: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium sed ascen dit aliunde, ille fur est et latro,* necesse est ipsum ex veritatis victoria in fine corruere.

CAP. VII.

35

A few words
on pride.

Cum secundum philosophos sit contrariorum eadem disciplina et humilitas predicta atque superbia sint quo-

10. A: *aliter* deest; ib. A: *noluit.* 15. B: *in Psalmo XVIII*
17. A: *Christi.* 22. A: *patefiant.* 27. A: *et quidem;* ib. A: *quod iste.*

35. S. Augustini, De sermone Domini in Monte, secundum Matthaeum, Opp. tom. III, pars II, pag. 166.

dammodo contraria, videtur hic pertinenter sentencia de superbia inserenda, sed quia sermonis prolixitas gignit fastidium, ideo innitendo hic brevius verbis Domini videtur tractatum istum esse hic ex prudencia dimittendum.
 5 Sed ne labamur ex stulto garriloquio verba tam digna et salubria exponendo, videndum est quid sancti antiqui priores ex ipsis verbis Domini sencierunt. Scribit enim Augustinus de sermone Domini in Monte in principio isto modo: *Sermonem quem locutus est Dominus*

10 *Jesus in monte sancto, sicut in evangelio secundum Maththeum legimus, si quis pie sobrieque consideraverit, puto quod inveniet in eo, quantum ad mores optimos pertinet, perfecte christiane vite modum quod temere non audemus polliceri sed ex ipsis eiusdem Domini verbis concientes.*

15 *Nam sic ipse sermo concluditur, ut appareat in eo precepta esse omnia que ad informandam vitam pertinent. Sic enim dicit: Omnis ergo qui audit verba mea hec et facit ea, similabo eum viro sapienti qui edificavit domum suam supra petram. Descendit pluvia et venerunt flumina, 20 flaverunt venti et offenderunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat supra petram. Et omnis qui audit verba mea hec et non facit ea, similabo eum viro stulto qui edificavit domum suam super arenam: descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, offenderunt in 25 domum illam, et cecidit, et facta est ruina domus illius magna. Cum ergo non dixit "qui audit verba mea" tantum, sed addidit dicens, "qui audit verba mea hec," satis ut arbitror significavit hec verba que in monte locutus est, tam perfecte instruere vitam eorum qui voluerint secundum ea vivere, ut merito comparentur edificanti super petram. Hoc dixi, ut appareat istum sermonem omnibus preceptis quibus christiana vita informatur esse perfectum.*

Hec verba inserui, ut pateat legentibus quod in isto 35 opinionem sequimur Augustini. Unde quantum ad sensum verborum prohemialium sic effatur: *Si queritur quid significat mons, bene intelligitur significare maiora precepta iusticie, quia minora erant que Iudeis data sunt.*

3. A: ideo deest. 8. A in marg.: *Augustinus.* 14. B: *convicientes.*
 19. A: et deest. 27. A: *sed satis.* 37: B: *signat.*

17. Matth. VII, 25—27. 36. S. Augustini, De sermone Domini in Monte, l. c. p. 165.

Quotation from
Augustine.

Unus tamen Deus per sanctos prophetas et famulos suos secundum ordinatissimam distributionem temporum dedi minora precepta populo quem timore adhuc alligari oportebat, et per filium suum maiora populo quem caritate iam liberari convenerat. Cum autem minora minoribus, 5 maiora dantur maioribus, ab eo dantur qui solus novit congruentem suis temporibus generi humano tribuere medicinam. Nec mirum est quod dantur maiora precepta propter regnum celorum et minorata sunt propter regnum terrenum, ab eodem uno Domino Deo qui 10 fecit celum et terram. De hac ergo iusticia que maior est, dicitur per prophetam: Iusticia tua Domine sicut montes Dei; et hoc bene significat quod ab uno magistro solo docendis tantis rebus idoneo docetur in monte. Sedens autem docet quod pertinet ad magi- 15 sterii dignitatem; et accedunt ad eum discipuli eius, ut audiendis verbis eius hii essent eciam corpore viciniores qui preceptis adimplendis eciam animo propinquent.

Et quantum ad primam octo beatitudinem Augu- 20 stinus sic loquitur: Legimus, inquit, scriptum de appetitione rerum temporalium: Omnia vanitas et presumpcio spiritus; presumpcio autem spiritus audaciam et superbiam significat: vulgo autem magnos spiritus habere dicuntur; 25 et recte quando quidem eciam spiritus ventus vocatur. Unde scriptum est: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis. Quis vero uesciat superbos in flatos dici, tamquam vento distentos? Unde eciam illud Apostoli: 355^e Sciencia inflat, caritas vero edificat. Quapropter recte hic intelliguntur pauperes spiritu, humiles et timentes 30 Deum, id est, non habentes inflationem spiritus. Nec aliunde omnino incipere oportuit beatitudinem, si quidem perrenitura est ad summam sapienciam. Inicium autem sapiencie timor Domini, quoniam et e contrario inicium omnis peccati superbia esse describitur. Superbi ergo 40

7, 8. In texto Aug.: exhibere medicinam. 11. A: Deo deest.
18, 19. propinquant; B in marg.: Et quantum ad istud ver . . . : Aperuit os suum in hec verba . . . te ipsa mora commenda . . . aliquanto longiorem futuri e . . . sermonem nisi forte non vacat quod nunc eum dictum est os suum aperuisse quod ipse in veteri lege apparere solet ora prophetarum . . . 22, 23. A: presumpcio spiritus before presumpcio autem deest.
24. Aug.: vulgo eciam. 34. B: quando et econtrario.

11. Psalm XXXV, 7. 26. Psalm CXLVIII, 8. 29. I. Cor. VIII, 1.
33. Psalm CX, 10. 40. Eccli. X, 15.

appetunt et diligunt regna terrarum: Beati autem pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.

Loco autem peccati superbie inseri potest quartus abusionis gradus quem Augustinus inserit loco dicto: ^{Augustine's fourth abuse; a rich man who does not give alms.}

5 *Quartus, inquit, abusionis gradus est dires sine elemosina qui superflua conversacionis sue que custodienda in posterum recondit indigentibus et nichil habentibus non distribuit: per quod efficitur, ut dum in terra quesita diligent cura custodit, celestis patrie perennem the-*

10 *saurum amittat. Ad quem thesaurum Dominus Jesus adolescentem divitem qui illum de perfeccione interro- gaverat ita respondens invitavit: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia que habes et da pauperibus et veni et sequere me, et habebis thesaurum in celo.*

15 *Quem thesaurum nullus unquam hominum habere potest nisi qui pauperibus solacia prestat aut per semet ipsum pauper est. Non ergo dormiat in thesauris tuis quod pauperem dormire non sinit. Dives namque etsi multa congregaverit, his frui solus nequaquam poterit,*

20 *quia unius hominis natura multis rebus vesci non requirit. Quid ergo stultus est quam propter unius hominis victimum et vestitum totam regni celestis perennem iocunditatem perdere et eternos inferni cruciatus absque consolacionis prestolacione subire? Quod ergo*

25 *aliquando per necessitatem admittendum est, pro eterna remuneracione sponte distribuendum est. Omnia enim que videntur temporalia sunt, que autem non videntur eterna sunt. Quandiu namque temporales sumus, temporalibus temporalia deserviunt, et cum transierimus*

30 *eternis eterna solacia prestabuntur. Idcirco non debemus diligere ea que non semper habebimus, presertim cum expertem rationis divitem thesauri sui et agri et omnia que habet ostendunt, qui toto cordis intuitu illas res amat que nunquam se diligunt. Si enim aurum*

35 *et argentum et agros et vestimenta et cibos et metalla et bruta animalia quis dilexerit, hec et omnia vicem sibi amoris rependere non posse ipsa rerum natura ostendit. Quid ergo a ratione longius est quam diligere quod te*

3. A: *Loco autem peccato loco autem peccati.*
4^a abusio Augustinus. 16. August.: *aut qui per se.*

5. A in marg.:
26. Codd.: *Qui*

(*quoniam*) enim que videntur. 30. B: *prestabuntur.*

1. Matth. V, 3. 4. Augustini De duodecim abusionibus,
l. c. 212. 12. Matth. XIX, 21. 26. II. Cor. IV, 18.

amare non valet et negligere illum qui tue dicioni cum dilectione omnia prebet. Propter hoc igitur non diligi mundus precipitur sed diligi proximus a Deo iubetur, quia proximus vicem sui amoris potest rependere, quod mundus minime posse non dubitatur. Licet enim inimicum 5 esse diligentum Dominus preceperit, ut illa dileccio amicum illum ex inimico efficiat, quisquis ergo cupidus dives, si vult eternas habere divicias, distribuendo egenis prestet interim non mansuras. Si enim quod diligit non vendit, nemo emere potest quod cupidus. Avari ideo namque 10 in iudicio a rectissimo iudice nuncupantur maledicti: quia qui preteribant eorum habitacula non dicebant: Benedicatio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini. Infelices ergo sunt avari divites qui propter res transitorias in damnationem perpetuam dilabuntur. Et e contrario: Beati sunt misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Felix est igitur misericors, dum in hac virtute non substancialiter affectum Deus requirit.

Et patet quod paupertas spiritus inducit veras divicias et virtutes.

20

CAP. VIII.

Christ's second saying: Blessed are the meek. Sequitur secundum verbum Christi dum dicitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Ubi patet quod loquitur de miticia que sequitur ad humilitatem, sicut invidia sequitur ad superbiam. Loquitur de terra viventium que est regnum celorum. Unde Augustinus in de sermone Domini in Monte: *Illam credo terram de qua in Psalmo CXLI^o dicitur: Spes mea es tu, tu porcio mea in terra vivencium.* Significat enim quamdam soliditatem et stabilitatem perpetuae hereditatis, | ubi anima per bonum affectum tamquam loco suo requiescit, sicut corpus in terra, et inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra: ipsa est requies et vita sanctorum. Mites autem sunt qui cedunt improbitibus et non resistunt malo, sed vincunt in bono malum.

35

5. Aug.: *Licet enim.* 7. A: *quod inimico.* 23. B: *ubi patente quod.* 26. A in marg.: *Augustinus.* 29. B: *signat.* 29, 30. A: *soliditatem hereditatis perpetuae et stabilitatem.*

5. Matth. XXII, 39. Matth. V, 44. 12. Psalm. CXXVIII, 8. 16. Matth. V, 7. 22. Matth. V, 4. 26. Cap. II, p. 167. 28. Psalm. CXLI, 6.

Textus autem Crisostomi habet: *Beati mansueti. Mansuetus, inquit, neque irritat malum neque irritatur a malo neque adversus eum prevalet causa peccati neque adversus alterum ex illo nascitur causa peccandi. Sed 5 magis contentus est iniuriam pati quam facere. Nam nisi contentus fuerit homo ut noceatur, nunquam potest esse sine peccato, quia sicut zizania numquam desunt in agro, sic nec desunt irritatores in mundo. Ille est ergo vere mansuetus qui cum motus fuerit nec cogitat facere 10 malum nec facit.*

Et quoad secundum verbum sic loquitur: *Quoniam ipsi hereditabunt terram. Sine dubio terram vivorum de qua scriptum est: Credo videre bona Domini in terra vivencium. Terra autem hec, sicut quidam dicunt, quam- 15 diu est in hoc statu, terra est mortuorum, quia vanitati subiecta est; cum autem liberata fuerit de corrupcionis servitute in libertatem glorie filiorum Dei, sit terra vivencium, ut immortales hereditent immortalem. Alterum exponentem legi quasi celum in quo habitaturi sunt sancti, 20 dicatur terra vivorum quod quantum ad regionem nostram inferiorem celum est, quantum ad illud superius celum terra dicitur.*

Alii autem dicunt quod corpus nostrum terra est et quandiu subiacet morti terra est mortuorum. Cum autem 25 fuerit transformatum et conforme factum corpus glorie Christi, erit terra vivorum et hereditabunt eam eternam eterni et spiritualem et sanctam spirituales et sancti.

Videtur autem istos sanctos intendere quod Christus excitat hic ad miticiam que est fructus humilitatis non 30 solum in anima ad iniurias paciendum sed in corpore ad equanimiter sufferendum. Et de terra loquitur que est celum. Nam illud verbum Gen. I, 1 *In principio creavit Deus celum et terram* sane intelligit per terram corporalem naturam que habet ibi diversa nomina; sed 35 de forma variacionis verborum est dubietas apud multos. Creditur tamen quod Christus more suo priori infert ex hac virtute commodum quod videretur mundialibus esse ab huius virtutis opere maxime elongatum. Sicut enim paupertas spiritus secundum mundanum apparen-

Meekness is the
fruit of
humility and
the earth which
the meek shall
inherit is
heaven.

1. A in marg.: *Crisostomus.* 5. A: *nam si.* 12. A: *ipsi deest.*
29. Codd.: *hec.*

1. Opus Imperf., l. c. p. 789. 13. Ps. XXVI, 13.

ciā multum distat ab habicione regni celorum (et tamen Christus prius dixit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum*), sic mites videntur mundi-alibus esse a possessione terre maxime elongati; et tamen Christus certificat quod ipsi possidebunt terram. Con-⁵ questores autem regnorum et terrarum huius seculi sunt austeri et crudeles directe contrarii huic miticie: ideo videtur mundialibus quod illi sunt maxime indis-
positi ad terram istam satis modicam possidendam; cum viator non prius sedet in quiete sue habitacionis¹⁰ mundane, antequam in bello se exercuerit et ostenderit suo adversario quod vult tenere id quod obtinet se invito. Hec ergo est racio Christi quare connectit quod mites possidebunt terram. Ideo dicit Augustinus ubi supra: *Rixentur immites et dimicent pro terrenis et i¹⁵ pro rebus temporalibus. Beati autem mites, quoniam ipsi possidebunt terram de qua evelli non possunt.*

It is the worst
of signs when
the clergy are
given to war.

Unde pessimum signum est quod clerici a papa usque ad episcopos et curatos intendit sic actibus bellicis appetens sic dominium seculare. Signum quidem²⁰ evidens est quod perturbat pacem brachii secularis et quod nichil possidebit in terra vivencium propter abusum tam contrarium domino Iesu Christo.

This and the
greed of rule
are now seen
in Antichrist.

Notat autem Christus istam secundam beatitudinem cum verbali termino de futuro, quia talis rixa cui con-²⁵ trariatur miticia non est in patria; ideo dicit Christus quod *ipsi possidebunt terram vivencium* in futurum. Et hic possunt tangi abusus Antichristi qui dicentur posterius diffusius suo loco. Christus enim, quando meritum secte sue fuit incognitum, vixit vitam summe pauperem et³⁰ exproprietariam. Antichristus autem in fine temporum quando diabolus magis seducit mundum, id est, viatores per seculum, appetit summe seculariter dominari. Tempore quidem Christi Samaritani negaverunt sibi et suis discipulis^{356*} hospicium et vescibilia (ut patet Luce IX), sed modo quando christiani sunt proni ad dandum sacerdotibus temporalia, sunt magis proni ad acquirendum sibi dominia; et sic est de aliis abusibus infinitis, ut ubi

1. A: *et deest*; B addit.   13. A: *quare convenit*.   14. A in marg.: *Augustinus*.   17. Aug.: *pelli non possunt*.   19. A: *intendit deest*; ib. A in marg.: *Johannes*.   34. B: *discipulis deest*.   37, 38. A: *sibi dominia*.

2. Matth. V, 3, 10.   15. Augustini, De sermone Domini, l. c. pag. 167.

Christus benedixit pani et piscibus ad populum nutriendum, sacerdotes moderni benedicunt armis duplicitibus, scilicet invasivis et defensivis, ad populum occidendum; et sic loco benedictionis mitis manus dextere maledicunt sacerdotes crudeliter cum gladio, lancea et sagitta; et sic fides quam Christus reserat: *Benedicite et nolite maledicere* per Antichristi versuciam est eversa. Numquid credimus tales filios esse hereticos qui sic subvertunt a miticia in destrucionem membrorum ecclesie 10 fidem Christi?

CAP. IX.

Cum iuxta fidem Proverb. ultimo mater ecclesia sit *mulier fortis*, patet quod clerus superior est pudiciciae precipue perornandus. Sed Augustinus dicit in tractatu 15 quo supra: *Quintus abusionis gradus est feminina sine pudicicia. Sicut enim omnes mores bonos procurat et custodit in viris pudencia, sic et in feminis cunctos honestos actus nutrit, fovet et custodit pudicicia. Pudicicia namque castitatis avariciam refrenat, lites deritat, iram mitigat, libidinem occupat, cupiditatem temperat, lasciviam castigat, ebrietatem cavet, verba non multiplicat, gule concupiscentiam oppugnat, furtum omnino dampnatur. Quid plura? Omnia vicia restringit et omnes virtutes bonas et quidquid coram Deo et hominibus laudabile est nutrit. Im- 25 pudica namque vita nec laudem ab hominibus in hoc seculo nec renumeracionem a Deo expectat in futuro. Pudica vero vita famam bonam inter homines possidet et de spe future beatitudinis gaudet. Presentibus seuetipsam imitabilem facit, posteris memoriam amabilem relinquit. Bonis 30 semper moribus delectatur et consentit et assiduis scripturarum ineditacionibus et eloquii animu figit. Bonorum precedencium exempla custodit et inseparabilia perfectis contubernia uectit.*

Duobus ergo modis constat vere pudicie exercitacio, 35 scilicet corporis habitu et superficie et animi affectu interno. Per exteriorem modum iuxta Apostolum coram

Augustine's
fifth abuse: a
woman
without
modesty.

6. B: *quam Petrus reserat.* 16. A in marg.: *Augustinus. 5^a abusio.*
17. A: *viri prudencia.* 25. A: *namque deest.* 28, 29. A: *mutabilem.*
34. B: *vero modis.*

6. Rom. XII, 14. 13. Prov. XXXI, 10. 14. Augustini,
1. c. p. 212, 213.

*hominibus exempla, per interiore modum coram Deo
providemus opera bona. Pudicicia namque corporis est
aliens res non appetere et omnem immundiciam devitare,
ante congruam horam non gustare, risum non excitare,
verba vana et falsa non loqui, habitum per omnia ordinata-
rum propositumque convenientem tam capillorum quam
vestium sicut decet habere, cum indignis contubernia non
inire, supercilii intuitu neminem adspicere, vagari oculos
non permettere, pompatico et illecebrosa gressu non in-
cedere, nulli inferior incepto bono apparere, nulli ruborem 10
aut contumeliam incutere, neminem blasphemare, bonis
non invidere, senes non irridere, meliori non controversari,
de his que ignoras non tractare et ea que scis non omnia
proferre. Hec cum proximis amabilem hominem reddunt
et Deo acceptabilem faciunt.*

*Pudicicia vero anime est plus propter Dei oculos quam
hominum omnia bona facere, appeticiones turpium cogi-
tacionum compescere, omnes meliores se esse estimare,
nemini invidere, de semetipso nihil confidere, Dei auxilio
omnes res committere, ante Dei oculos semet ipsum con- 20
stituere, heretica pravitate sensum non maculare, catholicis
per omnia consentire, Deo soli adherere, castitatem interne
mentis domino Iesu Christo offerre, omnia cepta bona
opera tantum mortis termino finire, presentes tribulaciones
animi fortitudine parvipendere, in terra preter proximos 25
nihil amare, cuncti amoris in celo thesaurum constituere et
pro omni bono actu mercedem in celestibus a Deo sperare.
Pudicicia ornamentum nobilium est, exaltacio humilium,
nobilitas ignobilium, pulcritudo vilium, prosperitas labo-
rancium, solamen mestorum, augmentum omnis pulcritu- 30
dinis, decus religionis, defensio criminum, multiplicatio
meritorum creatoris Dei omnium amica.*

*Et sic frenum pudicicie (de quo hic loquitur Au-
gustinus) videtur esse miticicia vel conformitas Christi
in moribus per quam copulatur militanti ecclesie tam- 35
quam sponsus et cum ecclesia perpetuo desponsatur;
et sic omne verbum quod Salomon dicit Prov. ultimo
de matre ecclesia potest ad istam | pudiciciam appli- 356^b
cari.*

8, 9. B: *vagari oculos non permettere deest.* 10. A: *rubore.*
11, 12. B: *bonis non invidere deest.* 22. A: *castitatem intuere.*
26. A: *in celum.* 29. B: *pulchritudo debilium.* 32. A: *amicicia.*
33. A in marg.: *Johannes.* 35, 36. B: *tamquam ego.* 36. A: *cui
ecclesia.* 38. A in marg.: *Duplex pudicicia.*

Et sic ut dicunt metaphisici duplex est pudicicia, scilicet corporis et anime, et tercia pudicicia stans in signis. Cum enim omnis viator debet tamquam membrum ecclesie cum Domino desponsari, patet quam necessarium est hominem hac pudicicia infrenari et specialiter sacerdotes ac prelatos superiores partes ecclesie. Ipsi enim debent esse tamquam pudica iuvencula plus placens ex virtutis pulcritudine sponso suo sed frons meretricis facta est illi, cum non sequitur suum Christum quam diligit sed vivendo omnino contrarie Antichristum. Et sic potest applicari moralis sententia secundi Christi convivii (de quo Matthei XV et Marci VIII) in quo miraculose pavit quatuor millia hominum exceptis mulieribus et parvulis, ut dicitur in Mattheo. Hec autem mulier que est hec quatuor millia hominum potest militans intelligi ecclesia quatuor virtutibus cardinalibus perornata. Omnes enim debemus esse hic peregrinantes ad patriam et sic sequendo sponsum nostrum Christum gestu sibi placido (quod est spiritualis pudicicia) perornari. Si igitur volumus esse de istis quatuor millibus spiritualiter saciandis, teneamus primo viam regiam, que consistit in iusticia placente Deo et homini, et viatore servante illam iusticiam indefectibiliter impossibile est quod inimicus impedit quin ad lectum sponsi pro tempore congruo perducetur.

Sed cum tres sunt hostes hominis qui pro tempore vie non desinunt insultare, et primus est fortis diabolus, necesse est ecclesiam fortitudine perornari; et ista est secunda virtus cardinalis per quam contra diabolum homo decertat fideliter; non autem intelligitur corporalis fortitudo, cum armis ferreis sed spiritualis fortitudo ad humiliiter sed perseveranter impulsus qui veniunt paciendum. Et ista fortitudo que cum longanimitate convertitur est indumentum pro tempore vie necessarium sposte Christi. Sed cum duo sunt hostes alii pro tempore huius vie ecclesiam retardantes, necesse est hanc sponsam indui in duobus aliis ornamentis.

Habeat ergo prudenciam que est virtus tercia cardinalis per quam ut sotulares prudenter pedes induat accipiendo de rebus mundanis quantum expedit sue

Modesty
specially
needed by
churchmen.

If we wish to
eat of Christ's
banquet, we
must practise
the four
virtues:

1. Justice

2. Fortitude

3. Prudence.

1. B: *pudicia*.   9. A: *sed fratres*.   11. B: *Antichristo*.
 12. A: *Matthei XIV*; B: *correxit*.   20. A in marg.: *Justicia*.   28. A in
 marg.: *Fortitudo*.   38. A in marg.: *Prudencia*.

vie habendo continue pedes mundos quantum ad affectiones amplexus celestium possidendi, sic quod semper potest recolere vigilanter istius Cantici Cant. V. 3: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

4. Temperance. Quarta autem virtus cardinalis scilicet temperancia erit tertio hosti hominis scilicet carni proprie prudens frenum, sic quod hec mulier sit quasi peplo pudicicie perornata. Ita temperate vescatur in esibilibus quantum promovet servato coniugio vie sue. Et ista est quarta virtus cardinalis qua decet hanc feminam perornari. Has autem vestes potest fidelis predictor lavare et ut expedit populo dilatare.

CAP. X.

Third beatitude:
Blessed are
they that
mourn.

Sequitur tercia beatitudo in hiis verbis: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Luctus, inquit Augustinus, est tristitia de ammissione carorum: Conversi autem ad Deum ea que in hoc mundo cara amplectebantur amittunt: non enim gaudent hiis rebus quibus ante gaudebant, et donec fiat in illis dulcedo eternorum nonnulla mesticia sauciantur. Consolabuntur ergo Spiritu Sancto qui maxime propterea paraclitus nominatur, id est, consolator, ut temporalem amittentes leticia eterna perfruantur.*

Crisostomus autem persequitur sensum huius verbi diffusius: *Qui, inquit, peccata sua lugent beati sunt, sed mediocres beati: beaciiores autem sunt qui aliena lugent peccata, quoniam qui aliena lugent peccata, certum est quod non habet sua que lugeat.*

Hoc autem verbum potest sic sane intelligi: Justus qui aliena lugent peccata pro tempore quo hec lugent autonomatice non habet peccata propria pro quibus hic sic lugeat, quia cum omnis caritas incipit a se ipsa, pro tunc pro peccatis propriis sic lugeret; et sic addunt quidam luctum tertium, ut homo lugeat hic in via continue pro se ipso vel pro peccato proprio, cuius somitem et sensualem delectacionem habet suum animum

5. A in marg.: *Temperancia*; ib. B: *scilicet temperancia* deest.

15. A in marg.: *Augustinus*. 23. A: *autem* deest; B in marg. addit.
24. A in marg.: *Crisostomus*. 28. A in marg.: *Johannes*. 31. A: *sic* deest.

14. Matthaei V, 5. 15. Sti. Augustini, *De sermone Domini in monte*, I. c. p. 167. 24. Op. Imperf., I. c. p. 769.

356^c stimulantem vel quia periculosa | decertacione vie a
quiete patrie retardatur iuxta illud Psalmi CXIX, 5:
Heu michi, quia incolatus meus prolongatus. Et sic est
viatori continue tempus lugendi, in risivam insolenciam
5 prorumpendi, et tunc servato hoc vultu consolabitur et
ridebit in die novissimo. Et servat hic Christus hoc
scema quod servaverat in priori, quia videtur stolidis
quod luctus talis a consolacione maxime elongatur.

*Lugentes, inquit Crisostomus, decet esse omnes doctores
10 populi christiani quomodo possunt esse sine luctu, cum
videant cotidie christianorum animas usque ad infernum
cadentes? Nam de angelis qui exituri sunt in fine seculi,
ut signent servos Dei qui de alienis lugent peccatis. Sic
scriptum est per Ezechielem: Ite per Jerusalem et signate
15 omnes qui lugent super iniquitates que fiunt in medio
Jerusalem. Jerusalem enim est vere ecclesia Christi,
cuuius fundamentum est in montibus sanctis. Si, inquit,
consolacio sanctorum est cessacio luctus pene, quoniam
qui sua lugent peccata consecuti indulgenciam consolabuntur
20 in seculo illo. Qui aliena lugent peccata quomodo con-
solabuntur? Numquid desineat lugere de peccatoribus?
Eciam quoniam quamdiu sunt in mundo nescientes provi-
denciam Dei nec intelligentes ad pleuum qui diabolo
compellente delinquent et ex opposito malo diligent mala,
25 omnes peccantes lugent omnes a diabolo circumveniri et
cogi putantes. Cum vero in seculo illo providenciam Dei
cognoverint et intellexerint manifeste, quoniam qui Dei
sunt perire non poterant; qui autem perierunt non fuerunt
Dei, quia de manu Dei nemo rapere potest, deposito de
30 eis luctu consolabuntur et sine mixtura alicuius doloris
in sua sola beatitudine letabuntur. Namque quandiu est
charitas sanctorum riancum ad peccatores dampnandos
eciansi propinqui fuerint. Sicut docet parabola Salvatoris,
Luce XVI, 24, in qua dicit dives: Pater Abraham
35 miserere mei et mitte Lazarum, ut intinguat extrellum
digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia
graviter crucior in hac flamma. Numquid misertus est
ibi Abraham filium suum ardentem? Nam quia fuerat
epulatur, in qua parte corporis sui plus peccaverat, id
40 est, in gula, in ea amplius torquebatur.*

4. A: *inrrisivam.* 9. A in marg.: *Crisostomus.* 21. A: *ex posito.*
27. A: *cognoverunt et intellexerunt.* 27, 28. A: *Dei fuerunt.* 36. A: *aqua.*

9. Op. Imp., p. 789. 14. Ezech. IX, 4.

We may have
true charity, yet
be in default
through
ignorance.

Videtur istum sanctum velle dicere quod viantes cum mixtura ignorancie imperfecte cum caritate quodammodo perfecta non sunt in toto deiformes, cum velint multa quodammodo condicionaliter que Deus vult simpliciter non impleri, ut multos viatores cognoscimus quos 5 ignoramus, si eterno Dei iudicio salvabuntur; et videndo ipsos lapsos in crimina condolemus volentes ipsos liberari ab ipsis criminibus, condicionaliter tamen si Deo placeat, quod si essemus plene et perfecte noticie beati in patria illam condicionalem volucionem in volu- 10 cionem Dei simpliciter verteremus; et sic illam volucionem condicionalem partim ex ignorantia et partim ex caritate quoniam Deum diligimus bene elicimus.

Ideo dicunt quidam quod illa condicionata volucio que partim procedit ex ignorantia non potest esse plene 15 et totaliter deiformis. Cum autem plene noscemos in patria Dei voluntatem eternam de quounque hic viante, volemus simpliciter secundum voluntatem eternam quod talis homo perpetuo sit dampnandus et de sua damp- nacione erimus perpetuo consolati. 20

Et patet in parte quomodo luctus viantis condicionatus ex ignorantia in consolacionem perpetuam est conversus. Et sic ex parte Salvatoris erit perfecta caritas ad dampnatos, cum ipsis ex plena noticia conformi divine iusticie quod presciti sic perpetuo sint dampnati. Et hoc cedit 25 illis ad bonum iusticie et sic utrobique beatorum caritas est completa. Et sic cum unum condionale et aliud simpliciter non sunt plene contraria, patet quod pre-destinati viantis volucio et beati non sunt plene con- trarie sed consequenter in pulcro ordine se habentes. 30 Et sic eadem caritas qua predestinati volunt ut isti qui sunt ipsis ignorantibus presciti eternaliter salvabuntur, eadem quidem caritas est qua adquirentes claram noticiam volunt quod eternaliter dampnabuntur. Et sic eadem manebit caritas, licet sit secundum veritatem 35 noticie alterata; et sic vult Crisostomus quod non erit caritas in patria, | ut presciti beatificantur, sed erit 356^a caritas perfecta in patria, ut secundum Dei iusticiam ad universi pulcritudinem perpetuo condempnentur.

Et patet consideranti attente istam Christi sentenciam 40 convertibilem cum beatis quam multi viantes de paten-

1. B in marg.: *Johannes.* 3. A: *cum velut.* 18. B: *secundum Dei.*
24. ita cod.: *The verb is wanting to complete the sentence.* 25. B: *cedet.*
31. A in marg.: *Nota.*

tibus criminibus hic non lugent sed pocius fovent ipsa propter pecuniam. Ideo repugnant Dei iudicio, quod propterea in patria consolentur. Multi enim gaudent, quod conviventes cum illis incident in notoria crimina 5 propter pecuniam vel vindictam, ubi tamen secundum evangelium lugerent sicut nisi peniteant perpetuo desolandi; et ista caritas movebat perfectos viantes ad exponendum se mortis periculo propter fratres criminosos notorie convertendos.

10 Isti ergo sunt, qui non lugent propter crimina propria nec fratum sed pocius consolantur, ut vel gaudeant de vindicta capienda de ipsis vel participant de peccato eorum per quod ut peccent diuturnius sunt multati. Et in isto crimine sunt multi prelati ecclesie hodie 15 insensibiliter evirati.

CAP. XI.

Sequitur quarta beatitudo quam prodit Dominus in hec verba: *Beati qui esuriunt et siccunt iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur. Iam istos, inquit Augustinus, dicit 20 Christus esse amatores veri et inconcussi boni quia iusticie.* Illo ergo cibo saturabuntur de quo ipse Dominus dicit: *Meus cibus est ut faciam voluntatem patris mei qui in celis est, quod est iusticia, et illa aqua de qua quisquis biberit, ut idem dicit, fiet in eo fons aque salientis in 25 ritam eternam.*

Et Crisostomus: *Esurire et sitire iusticiam Dei est desiderare iusticiam Dei, ut sive faciant homines iusticiam Dei sive audiant, non quasi inruti audiant vel faciant, sed ex desiderio cordis, quoniam omne bonum quod non 30 ex amore ipsius boni faciunt homines ingratum est ante Deum. Unde Dominus per Johannem non omnes vocabat ad potum sed tantummodo scientes dicens: Qui silit veniat ad me et bibat. Estimo, inquit Crisostomus, quod non sine ratione dixit: esurire iusticiam et sitire. Ille forte 35 esurit iusticiam qui secundum iusticiam Dei desiderat conversari quod est recti cordis; silit autem iusticiam qui*

Fourth beatitude:
Blessed are they
which do
hunger and
thirst after
justice.

13. A: *diuturnus*. 19. A in marg.: *Augustinus*. 26. A in marg.: *Crisostomus*; ib. A: *Dei deest*.

17. Matth. V, 6. 19. Augustini De serm. Dom. in monte l. c. p. 167. 22. Joh. IV, 34; IV, 14. 26. Op. Imp., l. c. 790. 32. Joh. VII, 37.

scienciam Dei adquirere cupit, quod potest consequi ex studio scripturarum, quod est docilis viri, quoniam ipsi saturabuntur, videlicet largitate remuneracionis Dei, quoniam maiora erunt premia Dei quam desideria avara sanctorum.

5

What justice is. Et ut breviter comprehendam, cuncti termini in principio sunt notandi; et non dubium quin Christus tunc inculcat hic sensum notabilem in hiis verbis. Vult ergo Christus quod illi sunt hic in spe et arraliter beati qui ferventer et caritative desiderant iusticie complementum. 10 Nec dubium quin Christus hic loquitur spiritualiter et mistice; pro quo oportet primo notare quid est iusticia.

It consists in rendering to every one what is his.

Iusticia quidem secundum vulgariter loquentes consistit in tribuendo unicuique quod suum est, et sic est creata iusticia bipartita. Primum membrum est Deo 15 tribuere quod est suum, et secundum membrum est desiderare competere creature quod ex lege divina debet habere; et istud iustum desiderium facit iustos; nec dubium quin esurire et sitire iusticiam importat multa multis abscondita. Nam esurire et sitire dicunt vehementiam corporei appetitus, sic quod esurire consistit in appetitu calidi et sicci, sitire vero in appetitu calidi et humidi; et per hoc docemur quod homines debent effectualiter appetere iusticie complementum, sic quod pro complectione illius iusticie homines debent pati in 25 corpore, ut patet de multis penis corporeis quas homines debent subire pro iusticia adimplenda; et illi dicuntur sitire iusticiam qui sanguinem suum volunt effundere remanentes sitibundi in corpore pro iusticie complimento. Et non dubium quin illi qui ratione duce 30 sic esuriunt et sicuti iusticiam stante perfecta continuacione erunt in beatitudine saturati; quod sperabat Psalmista, cum dixit Psalmo XVI, 15: *Saciabor, cum apparuerit gloria tua.* Et illa saciacio consistit in bonis spiritualibus beatitudinis que saciant animas beatorum; 35 et in ista esurie et siti sit candor vindicte et invidie expellendus, ne homo appetat propter vindictam vel malum proximi hec impleri sed propter se iusticiam divini beneplaciti. Et tunc appetitus sunt vere iusti ex divina iusticia beatitudine reformandi.

40

6. A in marg.: *Johannes.* 24, 25. A: *complementum — iusticie deest.*
27. A: *volunt subire.* 37. B: *expellenda.* 38. A: *compleri;* ib. A
propter per se.

Et hec causa movebat sacerdotes simplices quod superiores vel prelati sint ad ordinacionem Domini reformati, quod si quandoque surrepit inanis vel vindicativa cogitacio, de hoc dolent et in prima iusticia | secundum quod leges 357^a 5 Dei edocent conquiescant et ex fide sperant quod non possit talis esuries et sitis non bonis beatitudinis saturari.

Et hic potest introduci abusus quem supra inseruit Augustine: *Sextus*, inquit, *abusus est dominus sine virtute.*

Et vere est abusus, ac si quis diceret quod est animal 10 sine vita; virtus enim debet esse communior, quia inesse cuilibet christiano, sed sine virtute non est possibile esse secularem dominum, cum tuuc plenarie sit tirannus. Nichil, inquit Augustinus, proficit habere dominandi potestatem, si dominus ipse non habeat virtutis rigorem. Sed 15 *hic virtutis rigor non tam exercitus fortitudine, quia et ipsa secularibus dominis necessaria est, indiget, quam animi interiorem fortitudinem bonis moribus exercere debet.* Sepe enim dominanti per animi negligenciam perditur fortitudo, sicut in *Heli* sacerdote factum fuisse comprobatur, qui dum severitate iudicis peccantis filios non cohercuit in eorum vindictam, Dominus velut consencienti illi ferociter imputans non pepercit. Tria ergo necessaria hiis qui dominantur habere oportet, terrorem scilicet et ordinacionem et amorem. Nisi enim ametur dominus pa- 25 riter et metuatur, ordinacio illius constare minime poterit.

Per beneficia ergo et affabilitatem procuret, ut diligatur, et per iustas vindictas non proprie iniurie sed legis Dei studeat ut metuatur. Propterea dum multi pendent in eo, ipse Deo adherere debet, qui illum in ducatum constituit 30 qui ad portandum multorum onera ipsum veluti forciorem solidarit. Paxillus enim nisi bene fixus firmetur et alicui forciori adhereat, onne quod in eo pendet cito labitur et ipse solitus a rigore sue firmitatis cum oneribus ad terram delabitur. Sic et princeps nisi suo conditori ad- 35 heserit, pertinaciter ipse et omnis qui consentit vicio cito labitur. Quidam namque per dominandi officium plus Deo appropinquant, quidam in proposito sibi dignitatis honore deteriores sunt. Moyses enim accepto populi

Augustine's
sixth abuse: a
ruler without
virtue.

7. A in marg.: *Sexta abusio*; B in marg.: 6. 13. A in marg.: Augustinus. 16. A: *indiget* deest. 18. A in marg.: *dominandi virtus*. 21. A: *in* deest. 23. A in marg.: *Nota.* 31. Codd.: *et* deest.

8. S. Augustini, l. c. p. 213. 19. I. Reg. II, 27. 38. Exod. XXXIII, 11.

ducatu familiarius Dei locucionibus utebatur, Saul vero filius Cys postquam sceptra regni adeptus est, per inobedientie superbiam Deum offendit. Rex Salomon postquam patris sui David sedem obtinuit, Deus illum ultra omnes mortales velut ad innumerosi populi gubernacionem 5 sapientie munere ditarit. Econtrario vero Jeroboam servus Salomonis postquam regni domus David partem occupavit, ad ydolorum cultum decem tribus Israel que erant in parte Samarie divertit. Per que exempla evidenter ostenditur quosdam in sublimiori statu ad maiorem perfectionem crescere, quosdam vero per supercilium dominacionis ad deteriora profluere. Per quod utrumque intelligitur eos qui ad meliora concendent per virtutem animi et Domini auxilium posse illud facere, et eos qui ad deteriora divertuntur per mentis imbecillitatem pariter et 15 negligenciam errare. Unde dominum absque virtute fieri non decet, quam virtutem sine Dei auxilio nullatenus habet. Qui enim multa tuetur, si non habeat fortitudinem animi, non valet illud agere, quoniam magna magnis infestationibus vel adversitatibus solent laborare. Omnis igitur 20 qui preest, hoc primitus tota animi intencione procuret, ut per omnia de Dei adiutorio omnino non dubitet. Si namque ceperit in actibus suis auxiliatorem habere Dominum dominorum, nullus hominum contemptum habere poterit eius dominatum. Non enim est potestas nisi a Deo. 25 Ipse enim elevat de stercore egenum et sedere facit cum principibus populi sui, et potentes deponit de sede et exaltat humiles, ut subditus fiat omnis mundus Deo et egeat omnis gloria Dei.

CAP. XII.

30

Meaning of
Christ's saying
that the stones
would cry out.

Cum Christus asserit Luce XIX, 40 quod *lapides clamabunt* et illud quidam evidenter intelligunt quod temporales domini dicent et defendant Dei iusticiam, videtur esse de ista materia paululum disserendum. Nam ex fide concipitur (ut Augustinus hic asserit) quod *neque 35 potestas neque dominium inest homini hic rianti, nisi ut*

6. A: *donarit.* 18. A in marg.: *Nota.* 32. Codd.: *quidem.*
35.: A in marg.: *Augustinus.*

2. I. Reg. XV, 11. 4. III. Reg. III, 12. 7. III. Reg. XII, 27.
25. Rom. XIII, 12.

defendat et practicet Dei iusticiam nec sine illa virtute est quis eorum dominus sed tirannus. Ideo laudanda est quedam virtualis consuetudo militum in hac parte, qui ut fidei consencient quod non valet consuetudo ordinis

357^b sive secte, nisi in lege Dei sit fundata. |

The gentry
rightly hold that
all rites must be
founded on
God's law.

Et ex isto fideli principio multa eliciunt, primo quod clerum cesarium ut papam et suos subditos auctoritative non approbant sed cum tollerancia modesta sufferunt. Secundo quod has tres sectas per diabolum introductas modeste dirimunt, querentes prudenter introduccionem earum a Domino, et deficiente illa a qua credimus omne bonum, non habent conscientiam (ut nec debent) possessionem eorum et alia bona mobilia prudenter subtrahere.

Hence they
disapprove of
clerical rule and
will confiscate
the property
of orders that
cannot shew
authority from
God.

15 Tercio vero habent istam prudenciam cum discolis recencioribus in ecclesiam introductis, scilicet cum vendoribus veniarum et fratribus, quia permittunt eos dicere suis tenentibus fidem catholicam, sed prohibent collectas vel rapinas eorum et postmodum si oporteat 20 mittunt regi si rex velit illa spolia vel quod suus pauper populus ipsa rehabeat sicut prius, quia certum credunt ut fidem, quod si spoliacionem illam primo intenderent et non salutem anime talis populi, sunt manifesti diaboli vel discipuli Antichristi, et laudabilius foret ipsos prudenter destruere quam predones publicos villas pauperum destruentes. Sed cum non procurant salutem anime immo populi egeni quem visitant, depositi ab hac rapina multocius cessant hunc populum ypocritice visitare. Curati vero dicentes sub auctoritate pape sive episcopi 30 talium discolorum negotia dirigunt sermones ad papam tractando de indulgiis, assumendo ut fidem quod non sunt indulgencie ad istud propositum nisi concesse fuerint a domino Jesu Christo; et cum sophisticacio in ista materia sepe evenit, querunt sub pena reiectionis 35 hoc testimonium.

They treat
friars with
discretion.

Fides enim scripture est sufficiens ad regendam ecclesiam militarem; sed non legunt quod aliqui apostoli tales indulgencias concesserunt.

The apostles
did not grant
indulgences.

Similiter, cum fideles curati debent lugere de spoliacionibus suorum pauperum subditorum et de peccato

6. A in marg.: 1. 9. A in marg.: 2. 10. A: *pendenter.*
12, 13. B: *ut ne.* 15. A in marg.: 3. 17. A: *a fratribus;* ib. B: *quod
permittunt.* 26. A in marg.: *unum verbum erasum.* 37. A: *sed quod
non legunt;* A in marg.: 1. 39. A: *cum fides;* A in marg.: 2.

eciam spoliacionum, quia Matthei V, 5 dicit Christus: *Beati qui lugent*, et infra: *Beati qui esuriunt et sicuti iusticiam*, et infra: *Beati misericordes*, videtur eis quod foret opus misericordie veritatem fidei detegere in hac

Prelates should protect their flock from being robbed by pardoners. parte. Papa autem non habet potestatem tales indul-⁵ gencias pro tam vili precio concedendi, ideo cum littere vel bulle adducte non sunt fides catholica, in hac parte movet illos prelatos discolos tales reicere et non permettere eos pauperes sue parochie spoliare.

The pope sells what he cannot deliver. Similiter, res corporalis quantumcunque parvi precii¹⁰ non debet emi nisi cum ista prudencia quod emptor de vendito probabiliter sit securus, sed papa non potest assecurare aliquem quod post mortem vel ante tantam indulgenciam habebit, ideo probabiliter est tale commercium dimittendum. Papa enim nescit de aliquo nec¹⁵ eciam de se ipso si sit predestinatus a Domino vel prescitus; quod si prescitus fuerit, non currunt tales indulgencie contra ordinacionem Domini oppositum eternaliter ordinantis. Ideo cum papa non potest generaliter procurare tales indulgencias sibi ipsi, est multis evidens²⁰ quod talia commercia de symoniaca cupidine sunt suspecta. Non enim obstat fidei vel probabiliter veritati quod multi pape qui concesserunt verbaliter amplas indulgencias sunt dampnati. Quomodo ergo possunt defendere suas indulgencias coram Deo? ²⁵

He cannot even keep himself out of hell. Similiter, assistente duce vel comite regi terreno et rege libertatem vel aliud privilegium concedente non ex hoc infertur quod dux vel comes libertatem vel privilegium illud concesserit sed pocius quod est propria regie dignitati. Cum ergo Christus sit rex infinitus³⁰ quoque papa superior quam rex terrenus est superior comite sive duce, videtur multo evidens quod spectat ad Dei magnificenciam concedere singulariter ista privilegia vel eciam libertates. Non enim si preco vel bedellus pronunciat concessionem liberam sui domini,³⁵ sequitur ex hoc quod ille servus sic pronuncians concedit huiusmodi libertatem. Multo magis ergo si sine auctoritate vel licencia promulgaverit contrarie Domini voluntati. Et in isto casu sunt communiter venie concessores. ⁴⁰

He is but a herald or bedell.

7. A: *addicte*. 10. A in marg.: 3. 13. A: *quod potest*. 26. A in marg.: 4. 29. B *illud* correxit in: *aliud*.

357^b Similiter, curatus | fidelis debet notificare suis subditis, ubi est securior, amplior et pro precio meliori indulgencia pro suis subditis comparanda. Sed bulla papalis docet (ut dicitur) quemdam papam fecisse oracionem quamdam et concessisse ad instanciam regis Francie duo millia annorum, quocescunque habilis illam dixerit inter *Consecrationem* et *Agnus Dei*. Et sic probabiliter in audiendo multas missas fidelis posset in quocunque loco fidelium centum millia annorum acquirere de indulgencia uno die. Que ergo necessitas dare unum denarium pro parva et minus fundibili indulgencia?

Indulgences granted on easy terms.

Talem autem prudenciorem mercimoniam pro salute anime posset curatus suo populo dicere colorate; immo superaddendo pro laicis qui nesciunt illam oracionem quod tantam vel maiorem indulgenciam habebunt pro oracione dominica quocescunque ipsam dixerint in tanta caritate ut habilitate indulgencias promerendo.

The Lord's prayer surpasses any of the privileged prayers.

Contra tales factas et infundabiles indulgencias debet fidelis presbyter multiplicare raciones vivaces, dum esurit et sitit iusticiam legis Dei, quia per talia sophis-
mata Antichristi lex Dei contempnitur, stultus dives in spe vana ponitur et undique viatori false illuditur. Et eadem est consideracio de mercandia venie omnium discipulorum Antichristi qui illudunt populo infideliter in hac parte, cuiusmodi sunt pape, cardinales, episcopi et inferiores prelati usque ad discolos perdonistas. Et fere idem est iudicium de aliis venditoribus meritorum, cuiusmodi sunt monachi, canonici atque fratres. Omnes enim convincuntur ex ista stulticia quod nolunt emere vel adquirere participium meritorum talium sibi ipsis. Et non sunt sic stulti quod audent dicere ipsos esse summe plenos talibus indulgenciis sine meritis. Ideo cum omnis caritas incipit a se ipsa, est multis evidens quod non est nisi sophisma quo illudunt populo laicali.
35 Vivat ergo homo iustam vitam et confidat de particione meriti quod Deus sibi donaverit sicut placet, et omnes argucie Antichristi non sunt habiles recitari. Deus, inquit Antichristus, dixit Petro: *Quodecumque ligaveris super terram erit ligatum et in celis etc.*, et ipse

Their dispensers are servants of Antichrist, from pope to pardoner.

1. A in marg.: 5. 4. A: *doceret*. 6. A: *ipsam*. 12. A: *per salute*. 17. B: *promovendo*; correcit: *promerendo*. 28. A: *cuiuslibet*. 35. A in marg.: *Nota*.

6. See Select English Works I, 137, II, 302. 38. Matth. XVI, 19.

est Petri vicarius, ideo oportet credere quod de ipso verificetur hec fides. Admittat ergo fidelis hoc assumptum evangelicum et supponat adversario assumptum secundum, licet de ipso sit evidens ipsum non esse Petri
 The pope is not vicarius, cum Petrus non ausus fuerit hanc presump-
 Peters vicar. cionem blasphemam et temerariam acceptare, immo supposito quod Petrus vel angelus de celo attemptaverit sic solvere vel ligare, non potest sic facere, nisi de quanto consonaverit capiti ecclesie triumphantis. Et sicut ista consonancia est incognita illusori, sic est in evidens fideli populo illud commercium diabolicum cognoscendi.

CAP. XIII.

*Fifth beatitude: Beatitudo quinta in lege Domini sequitur in hec
 Blessed are the
 merciful. verba: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Super quo Augustinus: *Taliū miserebitur Dominus; beatos esse dicit qui subveniunt miseris, quia eis ita rependitur, ut de miseria liberentur.*

As a man has lived, so shall he be rewarded. Ex ipsis verbis Augustini cum doctrina veritatis elicitor quod qualiscunque hic vixerit et finierit talis erit a Domino post diem iudicii augmentatus, ut si quis conversatus fuerit sic iuste, misericorditer aut pie, istam triplicitatem habebit in beatitudine maioratam; et si sic vixerit iniuste, immisericorditer et impie, taliter excellencius in tartaris pacietur; quilibet enim dampnatus cuilibet facit iniusticiam maiorem quam est possibile viatorem inferre iniuriam fratri suo. Et quantum ad immisericordiam et impietatem, notum est quod dampnati precellunt quoslibet viatores. Quamvis enim Deus non peccet, tamen mala que sonant in penam adauget, quia hec sonat ad Dei iusticiam, Dei misericordiam ac etiam pietatem.

Crisostomus autem super isto te^{xtu} sic loquitur: *Non tantum ille misericors est qui miseretur aut pauperem*

4. A: *de facta sit evidens.* 5. A: *fuit.* 7. A: *attemptare.*
 16. A in marg.: *Augustinus; Aug. l. c.: Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur. Beatos esse. . .* 19. A in marg.: *Johannes. 27. inferre; B: ferre; corr. in marg.: facere.* 33. A in marg.: *Crisostomus. 33, 34. A: non tamen; Crisostom. rectius: aut pauperi aut pupillo aut vidue.*

13. Matth. V, 7. 14. St. Augustini De sermone Domini in monte, l. c. p. 167. 33. Op. Imp., l. c. p. 790.

aut pupillum aut viduam. Hec enim misericordia et apud 357^a illos invenitur frequenter qui non cognoscunt | Deum. Ille autem vere misericors est qui inimicum proprium miseretur et benefacit ei secundum quod scriptum est: 5 Diligite inimicos vestros, benefacite huius qui vos oderunt. Nam et Deus non solum super gratos pluviam dat aut solem suum iubet oriri sed etiam super ingratos. Unde et ita dicit: Estote misericordes, sicut et pater vester celestis misericors est. Et vere beatus est misericors, 10 quoniam misericordia, si quidem non habet peccatum, quod difficile est in hominibus, proficit illi ad additamentum iusticie, scilicet ad remissionem peccati, quoniam potest fiducialiter dicere: Dimitte mihi debita mea, sicut et ego dimitto debitoribus meis.

15 *Videtur hunc sanctum intendere quod homo ex misericordia secundum quam sequitur Deum suum potest specialius et fiducialius dicere istam partem oracionis dominice et per consequens a sensu contrario conver- 20 tibili immisericors vel odiens inimicum potest desperacius dicere istud verbum.*

Lincolniensis autem in quodam sermone sic loquitur: What mercy is. Misericordia est amor sive voluntas relevandi miserum a sua miseria. Et tunc est vera misericordia, cum hec voluntas tam intensa fuerit quod compellat volentem 25 suum velle in actum producere si possit, hoc est, ut compellat sive necessitat eum a miseria sua relevare miserum si possit. Talem autem voluntatem relevandi miserum a miseria in homine viatore comitatur dolor et compassio de miseri miseria. Unde a proprietate 30 comitante sic solet diffiniri: Misericordia est compassio miserie qua utique si possumus subvenire compellimus. Prior enim diffinicio magis substancialis est et convenit Deo et etiam celestibus spiritibus. Secunda vero diffinicio ho- 35 mini viatori convenit, Deo autem et supernis virtutibus non convenit dolor et compassio nisi metaforice sumantur hec nomina et equivoce dicantur de illis et nobis. Cum itaque misericordia sit amor relevandi miserum a sua miseria,

Only the
merciful can
use the fifth
petition of the
Lord's prayer.

5. A: *eis qui.* 9. A: *celestis* deest; A in marg. addit; in textu Chrys.: *beatus est ille talis.* 13. Codd.: *et deest.* 15. A in marg.: *Johannes.* 16. A: *misericordi servi qua.* 21. A in marg.: *Lyncol- niensis.* 22. B in marg.: *Diffinicio misericordie.*

6. Lucae VI, 27. 7. Lucae VI, 36. 13. Matth. VI, 12.
21. Que hic secuntur usque ad cap. XIV. Lincolniensis verba esse videntur; sed certum non habeo.

sicut multiplicatur dictus amor, sic et multiplicatur misericordia. Miseria vero multiplicatur, sicut multiplicatur malum hominis, quia miseris nihil aliud est quam boni defectus vel privacio. Bonum vero hominis aut est bonum anime aut bonum corporale; bonum 5 vero anime duplex est, illuminatio scilicet aspectus mentis et rectitudo affectus.

Spiritual misery is of two kinds, ignorance and perverted will. Duplex igitur est animi miseria, scilicet tenebrositas ignorancie et voluntatis a rectitudine deviacio. Utrumque autem bonum anime in unius intentione solet complecti, 10 scilicet in hoc nomine *sapiencia*, et utraque eius miseria est in hoc nomine *stulticia*. Unum totum bonum anime est sapiencia et tota eius miseria est stulticia. Miserie vero corporales sunt defectus cibi, et hoc est esuries, et defectus potus, et hoc est sitis, ut si vellemus istas 15 duas miserias magis per se diffinire, diceremus eas esse defectus sacietatis appetitus calidi et sicci et frigidi et humidi. Omnis enim miseria est alicuius rei appetite privacio.

Bodily misery is privation of something needful. Item, miserie corporales sunt nuditas, hospicii defectus, egritudo, id est, sanitatis privacio et defectus libere 20 potestatis sui corporis et suorum membrorum, quod fit per incarcerationem. Omnes itaque numerate miserie septem sunt, una scilicet anime que est stulticia et sapiencie privacio et sex corporum, quas sex Dominus ipse in evangelio Matthei XXV enumerat. 25

Seven kinds of mercy towards the living. Septemplici ergo divisione comprehendi potest misericordia que ergo vivos exercetur. Non enim tunc loquimur de illo opere misericordie scilicet mortuorum sepultura de quo Tobias laudatur, que misericordia forte plus vivis superstibus quam ipsis mortuis impenditur. 30

Preaching is the most excellent form of mercy. Prima igitur et precipua misericordia est amor relegit. Vandi stultum a stulticie miseria, ut per sapienciam illuminetur eius mentis aspectus ad veram fidem et scienciam et rectificetur eius affectus ad iusticiam. Hec autem illuminatio, aspectus et rectificacio affectus per 35 verbum doctrine et predicationis proveniunt; quapropter eximum opus misericordie est predicacio quam non immerito Dominus ipse in carne apparens elegit et pastoribus ecclesie commisit. Sicut enim anima precellit corpus et bonum anime bonum corporis, sic et miseria anime deterior et miserabilior est miseria corporis et

8. A in marg.: *Nota.* 12. Codd.: *est deest.* Addidi. 14. A: *est deest;* B addit. 15. Codd.: *vel si.* 18. B: *appetitite.* 31. A in marg.: *Nota.* 32. Codd.: *et per.* 30. A: *sic deest.*

relevacio a miseria anime que predicacione peragitur melior et expetibilior est relevacione a miseria corporis. Omnim igitur operum misericordie nobilius, melius et expetibilius est predicacio. Quid igitur ligat litteratorum 5 animas quod tam trepide et enormiter aut forte naturaliter artem predicandi et predicare appetunt. Si essent puri boni amatores, opus quod inter cetera melius est vehemens amarent et forcius ad illud niterentur, si 358^a crederent se ad illud | posse pertingere.

10 Sed sunt plurimi litterati qui plus amant admirari vel ditari quam boni fieri et propterea expetunt sciencias et accurrunt ad eas per quarum operaciones credunt se quod cupiunt perficere posse. Alius accurrit ad medicinam ut curando egrotos et velut iam mortuos suscitatando mirabilis appareat vel dives efficiatur. Alius vero propter easdem causas addiscit alkemiam qua possit de plumblo aurum facere et hec terrestria et impura et tenebrosa abluendo et sublimando depurare et clarificare, ut quasi in celestium corporum qualitatem ducat.

20 Alium vero delectat addiscere musicas modulaciones quibus potest homines in quaslibet affecciones mentis commutare et plerumque a gravibus morbis eripere. Alium vero delectat philosophia que discit motus et vagos recursus siderum, quo motore ferantur, ut discat 25 eciam vim ventorum, terrores fulgurum, iras bestiarum, naturas lapidum et plantarum; sic ceteros delectant cetera que mira sunt cognitu et cognitores suos admirandos hominibus efficiunt. Sed quem delectant hec et hiis similia admiranda, addiscat theologia, quia 30 omnia talia ibi sciuntur melius, nobilius et expectabilius, et omnes mutaciones quas facit natura vel alicuius scienicie artifex, que dico mutaciones sunt a priori in melius, faciet theologus opere predicacionis proporcionaliter melius et nobilius quam faciet natura vel alicuius 35 scienicie artifex.

Common
objects of study
among men.

Theology is
higher than
they, and works
in preaching
nobler changes
than any of
them.

CAP. XIV.

Post vero iste sanctus diffuse "prosequitur hoc opus misericordie" secundum excellenciam declarendo: *In*

Grossetete's
praise of
preaching.

6, 7. *naturaliter* (sic) B: *n?*; A: *nihil*. 10. A: *adiuvari*.
11. Codd.: *et propter*. 14. B: *egros*. 15. A: *vero deest*. 17. A: *hec deest*. 27. A: *mira* twice. 29. B: *illis similia*. 30. A: *et deest*.

36. Iste sanctus i. e. Lincolniensis.

theologia, inquit, agnoscat predictor omnes mutaciones proporcionaliter quas facit natura vel ars, sive sint mutaciones a meliori in peius sive a peiori in melius. Faciet autem illas solas mutaciones que sunt a peiori in melius. Curabit namque ut medicus et supra quam medicus potest 5 facere lepram heretice pravitatis, idropisim cupiditatis, siragram tenacitatis, podagram pigritie, superacutas febres luxurie et ad mundiciam omne membrum spiritualiter curabit et curatos in sanitate conservabit. Commutabit quoque plumbios pondere peccatorum et sordibus terre- 10 stribus impuros in auri mundiciam et splendorem, et determinante ad celestem deducet qualitatem facietque de terra celum ymmo eciam de lapide Deum. Homo namque non solum iumentis insipientibus per peccatum assimilatur sed eciam lapidibus. Conversus vero ad Deum 15 et per dilectionem factus conformis Deo et deiformis non solum recuperat esse hominem sed esse Deum, non tamen substancialiter, quia unus solus est substancialiter Deus, creator omnium, sed denominative et nuncupative sicut Psalmista dicit: Ego dixi, dili estis etc. Similiter ad 20 modulacionem Davitice cithare demones fugabit et oppressos a gravissimis morbis eripiet, agnoscatque et faciet omnia proporcionabiliter que mutando in melius facit natura; et si aliquis de duobus proporcionatis ad invicem pro- 25 portionatorum unum limpide agnoscit in ipsius nobilioris limpida agnitione, melius forte novit reliquum in se ipso. Unde cum omnes creature et omnes mutaciones in theo- logia sua habeant proporcionalia, nichil est alicuius sciencie quod in theologia plene agnita non noscatur et forte melius in ea quam in propria sciencia. Quidquid 30 igitur est propter quod expetibilis est alia sciencia, in theologia vere apprehenditur. Hec enim vera mira facit agnoscere, vera mira facit operari, veras prestat divicias. Ad hanc ergo festinandum est amatoribus puri boni, ut per eam possint facere exinium opus misericordie et 35 similiter amatoribus mirorum, quia hec est operatrix mirabilium verorum. Verumtanen non est ad eam ascendendum omissis gradibus sed per gradus aliarum scien- ciarum ad illam festinandum. Ad cetera vero opera misericordie debet nos movere persuasio Christi Jesu 40

7. *siragram i. e. ciragram (chiragram).* 25. A: *unde limpide.*
 29. A in marg.: *Nota Crisostomum (sic).* 30. A in marg.: *Nota quod nichil est alicuius sciencie quod in theologia bene cognita non noscatur.*
37-39. B: verum tamen - festinandum in marg.

dicentis: *Quod uni ex minimis meis fecistis, michi fecistis.*
 Et ne hec persuasio superficietenus intelligatur, considerenuis | ex similitudine quadam huius persuasionis
 358^b interiorem intelligenciam, si quis vulnerat pedem alterius
 5 vere dicit lingua vulneranti: *Tu vulnerasti me.* Similiter
 dicit sananti pedem vulneratum: *Tu sanasti me.* Quod
 10 igitur boui vel mali pedi infertur, sibi vere ascribit lingua
 et caput in quo est lingua. Hoc autem facere non posset,
 nisi medianibus nervis pes capiti configeretur. Si enim
 15 pedem abscisum quis percuteret, nullum caput, nulla lingua
 vere possit alicui dicere: *Percussisti me.* Si ergo propter
 colligacionem pedis ad linguam et caput que per nervos
 fit et multa media facile dissolubilia vere sibi attribuit
 20 caput: quanto magis caput nostrum Christus quod membris
 suis inseritur; que membra Christi capiti colligantur
 nervis caritatis quos neque mors neque gladius neque
 25 instancia neque futura neque aliqua alia creatura quelibet
 potest disrumpere. Quibusque nervis coniunguntur membra
 Christi ipsi capiti sine omnium distanca et mediorum
 30 interposicione. Plane igitur verum quod uni ex minimis
 meis fecistis etc. Sed ex hoc videtur noui alii benefaciendum
 esse quam hiis qui sunt membra Christi colligati ipsi
 nervis caritatis. Sed ad hoc dicimus quod etiam malis
 35 benefaciendum est pro Christo, hac intencione quod bene-
 ficium prestitum prospicit recipientibus ad hoc ut sicut
 membra Christi colligati ipsi vinculo caritatis. Qui
 enim benefacit illi qui malus est hac intencione facit
 et sub hac spe tribuit ut membrum Christi fiat. Alia
 quoque persuasio Christi debet nos multum movere
 40 ad opera misericordie facienda per quam promittit nobis
 nos centuplum accepturos, sed potest infirmus aliquis huic
 verbo cito non credere, quia multa multos vidit dare pro
 Christo qui nunquam in hac vita eadem data recipient
 centupla nec in futura vita illa recipient. Non enim in
 45 futura vita recipiet quis denarios aut panes aut indu-
 menta, qualia hic pro Christo distribuit. Noui enim egebit
 quis talibus in illa celesti vita. Sed si interius consideretur
 ille sermo: *Quicquid hic dat aliquis pro Christo, illud*

5. A: *Cur vulnerasti.* 7. B: *sibi vero.* 10. *caput;* Codd.: *capit.*
 10—12. A: *nulla—caput deest.* 13. A: *et intellecta.* 14. A in marg.:
Nota de predestinatione. 18. A: *quibusunque meritis.* 26. B: *illi*
vinculo. 34. A: *centuplata.*

idem vere centuplum recipiet, si in celestem patriam introbit, si enim detur pauperi egenti lapillus unus aut massa luti, nichil ei datur, quia lapillus aut massa luti non potest suam indigenciam relevare. Pari ratione si daretur ei denarius et eo non posset suam indigenciam relevare, nichil ei daretur immo pocius oneraretur.

Similiter, nichil est donum sed magis onus, nisi eo possit indigencia eius cui prestatur relevari; per se igitur et proprie datur indigencie et miserie relevacio. Si enim possemus sine hiis transitoriois miserorum miseriam relevare, in ipsa relevacione a miseria prestita omnibus aliis circumscriptis magnum donum dedissemus. Prestitis autem omnibus transitoriois si non possent aliquo modo eum cui prestantur a sua miseria sublevare, nichil ei daretur sed grave (ut dictum est) onus illi imponeretur. 15

In omnibus igitur operibus misericordie hoc solum datum est, scilicet a miseria et indigencia relevacio; et hoc recipiet unusquisque in patria scilicet a miseria sua relevacionem centuplo et amplius immo inestimabiliter amplius quam hic eam tribuerat sed centuplam dicitur recepturus, quia recipiet iam perfectam et perpetuam. Centenarius namque quia est secundus denarius et numerus cubitus perfectionem et perpetuitatem significat, Dominus autem more sapientis et optimi retributoris hanc retributionem centuplam nobis conservat usque ad tempus quo magis indigebimus et quo ordinacius et melius est ut nobis prestetur. Hoc autem tempus erit in exitu rite et in die iudicii: In hac tamen vita hanc centuplam retributionem recipimus, in terra in spe quam in futuro habebimus in re. Per ista patet concordia evangelistarum 30 et veritatis testimonium in Marco dum dicitur: Centuplum accipiet in hoc seculo, in quo sumus. Arralis quidem accepcio talis doni in mortis articulo est accepcio gloria.

CAP. XV.

Adhuc movet hic sanctus ad opera misericordie faciendum. *Quis, inquit, erit segnis ad opera misericordie, si consideret misericordias Domini factas sibi;* 35

1. B: *centiplatum.* 4. B: *suam deest.* 20. A: *tribuat.* 32. A: *et in hoc seculo.* 37. A: *factas igitur.*

31. Recte Matth. XIX, 29: *Centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit.*

dominus Jesus Christus, o homo, te pascit in vitam eternam
 non pane corruptibili terrestri sed pane celesti, qui dat
 358^c vitam mundo; pane, inquam, cocto in clibano | uteri vir-
 ginalis, suo scilicet corpore integro, et tamen eum non
 5 pascis in membris suis particula parva panis tui
 corruptibilis? Ipse te potabit suo sanguine quem pro te
 effudit de suo latere, et tu ei denegabis calicem aque
 frigide? Ipse te vestiet in anima claritate vultus
 sui et in corpore resurreccione luminis sicut solaris, et
 10 tu eum non vesties operimento veteris panniculi? Ipse te
 suscipiet hospicio celi latissimi, et tu non suscipes
 sub umbra parvi tiguri, ut te egrotum visitaret in
 hanc vallem lacrimarum, de summis celorum descendit,
 et hic tuas infirmitates suscepit et in corpore suo portavit,
 15 ut te ab omni infirmitate curaret, et tu ut in membris
 suis illum visites et saltem verbis consoleris ad domum
 vicinani non ibis? Ipse pro te liberando ab inferni carcere
 ad inferna discendit, et tu ut illum incarceratedum in membris
 suis visites carcerem per te positum super terram non
 20 infernalibus tenebris horridum sed solis et diei lumine
 illustratum non adibis? Rerolve, o homo, in recordacione
 tua has misericordias Domini et earum recordacio accendat
 te ad miserendum illius in membris suis, qui tui tam
 ineffabiliter misertus est. Tuis exterioribus eum releva a
 25 miseria qui se ipsum impendit, ut te relevaret a miseria.
 Sed ne opera tua exteriora fructu vite eterne careant,
 vide ut procedant de effectu misericordie interiori, qui
 (ut dictum) est amor relevandi miserum a sua miseria.
 * Sed non est misericordia vera, nisi sit ordinata; tunc
 30 autem ordinata est tua misericordia, cum eum quem
 magis debes amare, magis vis a maiori sua miseria
 relevare. Licet autem quilibet quemlibet debeat amare
 sicut se ipsum, de ordine tamen caritatis se ipsum
 precipue debet quilibet amare, deinde patrem et matrem
 35 et consequenter ceteros, prout consanguinitate vel affi-
 nitate vel beneficiis vel oracione sibi coniuncti sunt. Qui
 igitur habet ordinatam misericordiam, primo et precipue
 sui ipsius miseretur et precipue amat relevare se ipsum
 a sua maxima miseria, hoc est, a miseria anime, a
 40 distorsione scilicet voluntatis et a tenebris ignorancie.
 Nullius igitur vere miseretur homo, qui anime sue primo

4. A in marg.: *Nota pro S* (sic). 6. Codd.: *potat*. 23. A: *miserandum*. 29. A in marg.: *Quid est misericordia*. 32. A: *debet*.
 40. A: *voluntas*. 41. Codd.: *Nulti*.

*non miseretur, sicut dicit Eccl. XIII. cap. et XIV, 5:
Qui sibi nequam est, cui alii bonus est?*

*Similiter, qui ordinatam habet misericordiam in quolibet
alio, a se magis vellet relevare maiorem eius miseriam,
et illa est anime miseria supradicta, qui igitur vult plus 5
relevare miserias corporales alicuius quam anime miserias,
si eas posset relevare, veram et ordinatam misericordiam
convincitur non habere. Opera autem exteriora miseri-
cordie ut pascere esurientem etc. tunc sunt vere elemosine,
scilicet quando ab interiori misericordia vera et ordinata 10
procedunt. Aliter enim non dicuntur elemosine nisi sicut
cadaver hominis mortui dicitur homo. Proprie autem
elemosine non sunt, nisi ab affectu misericordie vere vivi-
ficientur. Unde vero nomine elemosine elemosinam non
facit qui anime sue primo non miseretur. Si ergo vero 15
nomine elemosinam facit, prius anime sue miseretur, et
ita ipsi omnia munda sunt, sicut dicit scriptura: Date
elemosinam et ecce omnia munda sunt vobis. Hec Lin-
colniensis.*

Augustine's
seventh abuse;
a quarrelsome
christian.

*Alia (si Deus voluerit) dicenda sunt de elemosina vel 20
operibus misericordie in secundo tractatu super illo
Matthei XXV, 40: Quod uni ex minimis meis fecistis,
michi fecistis. Sed hic videtur pertinens inserere Augustini
sentenciam consequentem: Septimus, inquit, abusionis
gradus est christianus contenciosus, qui cum participationem 25
nominis Christi per fidem et baptismum suscipit, contra
Christi dicta et propositum mundi caduca delectamenta
diligit. Omne enim quod contendit aut propter propriam
eius rei dilectionem de qua agitur, aut propter alterius
amorem que sub odiosa specie latet, appetitur, quem- 30
admodum verbi gratia bellum, animoso compugnancium
conflictu cum odiosa res sit, propter amorem victorie et
libertatis peragitur; et multe alie dilecte species sub
odioso labore vel formidine satis contenciose expetuntur.
Unde patenter colligitur nihil contendi posse, nisi propter 35
dilectionem | speratam scilicet et subsequentem amabilem 358^a
remuneracionem. Qui igitur de mundo presenti ex qua-*

6. A: misera. 11. B: procedunt. Cum enim ab ea non procedunt,
non dicuntur. 13. A: effectu. 15, 16. B: si ergo — miseretur deest;
A in marg.: Lyncolniensis. 17. A: ipsa. 23. A in marg.: Augustinus.
24. A in marg.: 7^a abusio. 25. B: per participationem. 28. A: de
quo. 37. B: presente.

17. Lucae XI, 41. 23. Sti Augustini De duodecim abusio-
nibus. Opp. tom. VI, pag. 213.

cunque causa contendit, perspicue ostenditur quod illum diligit. Quomodo ergo mundum diligi per Johannem Spiritus Sancti sermones interdicunt, quibus ait: Nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt? Sed re-
 5 quirendum est si in mundo aliquid sit quod amari debeat, et quid sit ille mundus quem diligi divina eloquia retant. Terra cum nascentibus ex ea et metallis et animantibus et pulcritudine vestium et oblectacionibus ciborum et iis que ad hec pertinent non diligi precipitur, sed proximus
 10 propter quem omnia facta sunt amari iubetur. Hec enim omnia predicta velut non mansura ad celestem patriam comitari nequeunt, proximi vero velut mansuri regis coheredes semetipsos licenter inricem diligunt. Quod ergo semper in mundo non manet et cum mundo pariter
 15 deficiet, et ipse mundus non amari precipitur, proximus autem qui est pars regni celestis in terra et inter ima elementa, cum regnum celorum appetentibus non incongrue amat; dum in summa illa patria in eternum coheres habeatur. Propterea mundus presens non diligi imperatur,
 20 ne a Dei dilectione alienus seculi dilector quisque efficiatur. Non ergo debet contendi, quod non licet amari. Igitur christianus qui nominis Christi similitudinem tenet morumque eius similitudinem habere debet. Christianus igitur nemo recte dicitur nisi qui Christo moribus coe-
 25 quatur. De Christo vero per prophetam ita scribitur:
 Ecce filius meus quem elegi, electus meus, complacuit in illo sibi anima mea. Ponam spiritum meum super eum. Non contendit neque clamavit neque audivit aliquis in platea vocem eius. Ecce Christus non contendit, et tu
 30 si morum Christi similitudinem retinere cupis, ne contendas, ne abusurus in ecclesia christianus existas. Suis enim sectatoribus Christus precepit: Nolite vocari Rabbi; unus est enim magister vester qui est Christus. Et patrem nolite vocare super terram, unus est enim pater vester
 35 qui in celis est. Omnes enim vos fratres estis. Quibus ad supplicandum imperavit, cum diceret: Sic autem orabitis: Pater noster qui es in celis, sanctificetur nomen

A. mundo sunt? Sequitur in textu Augustini: *Mundi enim amor et Dei pariter in uno corde cohabitare non possunt, quemadmodum idem oculi celum pariter et terram nequaquam conspiciunt.* 15. B: *in mundo manet.* 16. B: *terra intro ima.* 17. B: *cum deest.* 23. B in marg.: *christianus.* 29. B: *Et ecce.* 32. A: *Nolite nolite.* 35. B: *Et enim vos fratres.*

3. I. Joh. II, 15. 26. Is. XLII, 1. 27. Matth. XIII, 18.
 32. Matth. XXIII, 8. 36. Matth. VI, 9.

tuum etc. Frustra igitur contendit in terra patrem habere, qui patrem et patriam profitetur se habere in celo, cuius patrie possessor nemo efficitur, nisi qui de terrene patrie contencione securus habetur.

Istum autem abusum septimum studeret papa solicite 5 vivendo si inculpate veniet ad patriam, quia modicus error in christiano duce tam immisericorditer contentious ducit eum directe ad tartarum.

CAP. XVI.

Sixth beatitude: Sequitur sexta beatitudo que sicut includit virtutes sic 10
Blessed are the poor in spirit. excludit peccata. Prima beatitudine virtus humilitas includitur et superbia excluditur, dum Christus sic loquitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.*

Secundo gradu beatitudo arralis docetur miticia et 15 excluditur invidia atque ira, dum dicitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* In tertio gradu beatitudinis docetur solicitude in divino ministerio et excluditur mundana insolencia sive accidia, dum dicitur: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* 20 In quarto vero includuntur temperancia et iusticia et excluduntur gula atque luxuria dum dicitur: *Beati qui esuriunt et siccunt, quoniam ipsi saturabuntur.* In quinto gradu beatitudinis includitur elemosina et excluditur avaricia, dum sic dicitur: *Beati misericordes, quoniam 25 misericordiam consequentur.* Immo cum tam virtutes quam vicia sunt connexa, quelibet istarum beatitudinum includit omnes virtutes et excludit quemque vicia. Unde in hoc sexto gradu beatitudinis docetur parcerimonia et excluditur castrimargia, dum sic dicitur: 30 *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Super quo Augustinus: *Quam, inquit, stulti sunt qui Deum istis oculis exterioribus querunt, cum corde mundato videatur, sicut alibi scriptum est: Et in simplicitate cordis querite illum; hoc est cor mundum et ab omni sorde 35*

2. B: *se deest.* 6. A: *veniet;* B *correxit:* *veniet;* ib. A in marg.: *Johannes.* 8. B: *cum ducem.* 10. A: *qui sicut;* ib. A: *sic deest.* 10—22. A: *dum — luxuria deest.* 23. A: *scicunt.* 32. A in marg.: *Augustinus.*

12. Matth. V, 3. 16. Matth. V, 4. 22. Matth. V, 6. 25. Matth. V, 7. 31. Matth. V, 8. 32. Aug. l. c., p. 167. 34. Sap. I, 1.

purum, quod est simplex et sicut lumen hoc videri non potest nisi oculis mundis et puris, ita nec Deus videtur nisi mundum sit illud quo videri potest. Multi autem habent desiderium sed cecatum quomodo Deo hic ser-

God can be seen only by pure eyes.

vient et beatitudinem merebuntur; et videtur quod Christus in isto verbo sexto dat breviter hanc doctrinam.

359^a *Qui enim servat cor suum mundum a crimen | et exercitat in virtute, hic potest intelligi mundo corde; et cum Deum nemo vedit umquam hic in via, hoc videtur aptissimum medium ad Deum faciliter intuendum. Nam ex fide credimus quod nemo habere potest istam noticiam, nisi fuerit desuper illustratus, nec potest viator percipere divinum radium, nisi suum speculum foret clarum. Ideo medium empericum foret tam intellectum quam affectum tergere a peccato et polire ipsos virtutibus modo quo possumus hic in via; et tunc ex mundificacione speculi et abstersione macule sumus depositi Deum beatifice intueri.*

Dupliciter, inquit Crisostomus, est Deum videre: et in hoc seculo et in illo. In hoc quidem seculo sicut scriptum est: Qui videt me, videt et patrem meum. Mundi enim sunt corde qui non solum non faciunt malum nec cogitant sed adhuc eciam qui omne bonum et faciunt et cogitant, quia est interdum facere bonum et non cogitare, qui non propter Deum faciunt bonum sed propter aliam alteram causam. Qui autem propter Deum facit bonum, sine dubio et cogitat bonum. Qui ergo omnem iusticiam facit et cogitat mente sua, Deum videt, quoniam iusticia figura est Dei, Deus enim iustitia est. Secundum ergo quod eripuerit quis se a malis et fecerit bona, secundum hoc et Deum videt aut turbulente aut mundo, aut modice aut amplius aut perfecte, aut interdum aut semper secundum possibilitatem humanam. Hoc ipso modo et qui male agit et cogitat, diabolum videt, quia omne malum diaboli est figura. In seculo autem illo modo mundi corde Deum videbunt facie ad faciem, iam non per speculum in enigmate sicut hic.

Videtur autem istum sanctum velle sapienter dicere quod duplex est Dei visio, scilicet intuitiva, quali beati 40 vident Deum in patria, et umbrosa, quali virtuosi vident

Two ways of seeing God
i. by direct intuition.

6. A: *hunc.* 38. A in marg.: *Johannes.*

19. Op. Imp., I. c. p. 790. 21. Joh. XIV, q.

2. In shadow. Deum varie hic in via. De prima intelligi potest illud Joh. I, 18: *Deum nemo vidit umquam.* Et Exodi XXXIII, 20: *Non ridebit me homo et viret.* Hoc est, non vivet cum hoc vitam istam sensibilem et mundanam. Quoad visionem autem intuitivam in patria videtur dicere iste 5 sanctus quod multum prodest visio ista enigmatica et obscura, ut videndo iusticiam et virtutes alias modo quo hic sufficimus tam per intellectum quam affectum videmus virtutem primam ad suam similitudinem inclinati; et istud est medium aptissimum viatoris ut 10 intuicionem Dei claram in patria comprehendat. Istum ergo scolam atque studium simul intellectu et affectu debemus addiscere, cum ducat tam prospere ad intuicionem beatificam Dei claram, et cum ex fide Jacobi omnis talis noticia *desursum est descendens* a patre 15 luminum et mens humana sit quoddam speculum ad recipiendum hunc celestem radium, dupliciter potest hoc speculum indisponi, ut dignum sit ab illo lumine radiari, scilicet per avariciam cum suis comitibus; et tunc est speculum quasi pulvere occupatum, quod si 20 delectacionem quasi humore habuerit incorporatum, tunc difficulter vel impossibiliter est hoc speculum emundatum. Ideo sicut Paulus precipit quod sol non occidat super iracundiam vestram, ita debet fidelis de quocumque crimine generaliter edoceri, quia crimen 25 quocumque inveteratum in anima potest ex diuturnitate indelebilitem contrahere.

2. by lust. Secundum peccatum quo speculum istud inficitur est peccatum carnis tam gula quam luxuria; in cuius testimonium mulier menstruata est humore corrupto exspirante ab oculis novum speculum inficit sive mundum, quia collecto vapore exspirante ab oculis usque ad planam superficiem speculi ex frigiditate speculi et aliis dispositionibus statim in guttam colligitur et habens virutem penetrativam incorporatur, et proporcionabiliter 35 fit mistice in anima de quocunque crimine delectante et specialiter de gula atque luxuria.

Et hinc debet fidelis cavere delectacionem femineam, specialiter in istis criminibus, quia generata tali macula

2. Codd.: XXIII. 18. A: *indignum*; A in marg.: 1. 23. A: *emundandum*. 28. A in marg.: 2. 31, 32. A: *norum — oculis deest.*
37. Codd.: *et atque.*

15. Jac. III, 5.

Man's mind
is as a
lookingglass
which may be
unfitted to
reflect the
heavenly ray;
i. by avarice,

vel corruptela vix aut nunquam abstergitur oculis ad speculum ad Deum faciliter intuendum. Ideo medicina saluberrima est cavere de condicionibus huiusmodi corruptelam, quia speculum humani animi potest faciliter per levem moram in delectacione criminis indisponi ad Deum faciliter intuendum. Ideo quidam sapientes habent istam celestem prudenciam quod, sicut nec visu nec sensu alio nisi momentanee in obiecto delectabili immorantur, sic omnino cavent a mora diutina virtutis ad intra concupiscibilis in aliquo tali sensibili; et ad hoc iuvant devota oracio, edificatoria occupatio et honesta comitatio cum sibi similibus; et omnia ista cum multis aliis 359^b adhuc nobis incomprehensibilibus docet Christus per hoc verbum sapiencie: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Unde quidam imprudenter hic mussitant: Si aliquis humanus spiritus clare videbit Deum in beatitudine ante diem iudicii; et dicitur papam cum suis complicibus tenere partem negativam: et ex hoc capiunt multi argumentum topicum quod sit falsum, cum sit 15 eis verisimile quod mater Christi, Paulus et sancti ceteri non sunt in purgatorio usque ad diem iudicii; et carencia visionis divine videtur esse una de penis maximis quas habebunt homines expurgandi; ideo verisimile est quod non omnes spiritus separati a corpore 20 habebunt equalem moram in purgatorio, scilicet usque ad diem iudicii inclusive, cum Christus promisit latroni quod erit secum hodie in paradiſo, id est, in celesti gaudio. Que ergo evidencia negandi quod spiritus beati videbunt ante diem iudicii Deum clare in patria, licet 25 tunc fuerit hec visio roborata? Spiritus ergo translati de limbo penetrarunt celum cum Christo, quia plene fuerunt stantes in purgatorio, quia aliter anime sanciores in spe plus languerunt usque ad iudicium pro beatitudine, et sic usque ad illud forent ille anime plus 30 in purgatorio cruciate, et perirent papales indulgencias de absolucione a pena et culpa et canonizaciones sanctorum ecclesie quos adorat ecclesia tamquam in beatitudine. Sicut ergo prescriti ante diem iudicii descenderant

Question idly raised as to whether the saints enjoy the beatific vision. The pope said to hold the false view.

1. Codd.: *tela*; *corrup-* deest.   3, 4. A: *est — corruptelam* deest; *rectius: corruptelis.*   5. A: *lenam*   6. Codd.: *quidem.*   10. A: *alico.*
16. A in marg.: *Questio de visione clara ante diem iudicii.*   21. A: *sint.*
22. A: *visionis divine* deest.

14. Matth. V, 8.   27. Lucae XXIII, 43.

ad infernum, sic predestinati volabunt in spiritu ante diem iudicij finalis ad celum.

CAP. XVII.

Seventh beatitude:
Blessed are the peace makers.

Sequitur septimus gradus beatitudinis sub hiis verbis: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Super quo 5 Augustinus: *In pace quidem perfeccio est ubi nihil repugnat, et ideo pacifici filii Dei sunt, quia nichil resistit Deo, et utique filii similitudinem patris sui habere debent.* Pacifici autem in semetipsis sunt, qui omnes animi motus componunt et rationi subiciunt, id est menti et spiritui, 10 carnalesque concupiscentias habentes edomitas fiunt regnum Dei; in quo ita ordinata sunt omnia, ut ad quod est in homine precipuum et excellens et nobilissimum, hoc imperaret ceteris non reluctantibus, que sunt nobis bestiisque communia, atque id ipsum quod excellit in homine, id 15 est, mens et ratio, subiciatur pociori et alciori se, quod est ipsa incommutabilis et eterna veritas unigenitusque filius Dei. Neque enim imperare potest inferioribus, nisi superioribus se subiciat. *Hec est autem pax que datur in terra hominibus bone voluntatis, hec vita consummatio perfectique sapientis.* De huiusmodi regno pacatissimo et gaudifluo et ordinatissimo missus est foras princeps huius seculi qui perversis inordinatisque dominatur. *Hac pace intrinsecus constituta atque firmata quascunque persecuciones ille qui foras missus est forinsecus concitaverit 20 auget gloriam, que secundum Deum est non aliquid in illo edificio labefactans sed deficientibus machinis suis facere innotescens sive innotescere faciens quanta firmitas intus instructa sit a Deo.*

Hec verba Augustini plenius explanata necessitarent 30 fideles ad pacis concordiam et moverent sathanam filios ad suas irritaciones atque discordias abscondendum.

Crisostomus autem sic loquitur: *Pax est unigenitus Deus, de quo ait Apostolus: Ipse enim est pax nostra. Qui ergo pacem diligunt filii sunt pacis. Pacifici autem non solum dicuntur qui inimicos in pace reconciliant,*

6. A in marg.: *Augustinus.* 13. A: *et nobilissimum deest.* 19. A: *se ipse.* 33. A in marg.: *Crisostomus.*

4. Matth. V, 9. 6. Augustini De sermone Domini in monte l. c. p. 167. 33. Op. Imp., l. c. 790. 34. Eph. II, 14.

sed etiam illi qui immemores sunt malorum, ipsi diligunt pacem. Multi enim sunt qui alienos quidem inimicos libenter in pace reconciliant et ipsi inimicis suis nunquam ex corde reconciliantur. Illi tales sunt illusores pacis, non amatores. Pax enim illa beata est, que in corde posita est, non in verbis. Vis cognoscere quis est vere pacificus? Audi prophetam dicentem: Colibe linguam tuam a malo et labia tua, ne loquuntur dolum, id est, lingua tua malum sermonem non dicat. Sicut enim ignis de modica scintilla magnum conflat incendium, ita et sermo malus de levi occasione magnam succedit inimiciciam. Illius labia loquuntur dolum, qui pacem serrat in labiis et maliciam serrat in corde. Si christianus es, aut quod loquaris hoc cogita, aut quod cogitas hoc loquere.

350° 15 Diverte a malo et fac bonum. Non dixit: Noli accedere ad malum sed recede a malo. Sciens igitur misericors Deus incontinenciam nostram, quoniam si dixisset: Noli accedere ad malum, aut pauci aut nullus hoc poterat adimplere. Nam pene omnes homines parati sumus ad malum. Ideo 20 sic dicit: Bonum quidem fuerat, si non accederes ad malum. Si autem quasi homo nature carnalis motibus excitatus accessisti ad malum vel iam saltem propter consideracionem divini timoris, recede a malo, quoniam accedere ad malum forsitan secundum carnem humane infirmitatis est, per- 25 manere autem in malo et exequi malum malignitatis est, non infirmitatis. Item inquire pacem et sequere eam. Non dicit: Si te pax sequatur, suscipe eam; sed etsi te fuge- 30 rit, sequere eam, ut puta, si quod humanum est cum aliquo feceris item, si quidem ille te prius invitat ad pacem, pax sequitur, cum gaudio suscipe eam. Quod si ille quasi malus permaneat in malo, pax absconditur ab oculis tuis, tu quasi filius pacis pulsa ianuam pacis; et hoc est inquirere pacem. Nec dicas: ille mili prior in- 35 iuriam fecit et prius debet me rogare. Gloriosior es tu, si nocitus pacem pecieris quam si nocens. Quere ergo pacem, ut invenias premium pacis. Beati enim pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Hec Crisostomus.

Totum autem lucrum quod homo reportat de bellis From war man
istis vel litibus videtur stare in mundi gloria vel in can gain only
40 cupidine temporalium quesitorum. Quantum ad mun- worldly glory or riches.

3. A: *in pacem.* 12. A: *pacem loquuntur.* 38. A in marg.¹ *Johannes.*

7. Psalm. XXXIII, 14. 15. ib., 15. 26. ib.

danam gloriam videtur quod sit vana et faciens homines superbire et multipliciter dirimens caritatem; et quantum ad cupidinem rerum mundi certum est secundum Apostolum quod *radix omnium malorum est talis cupiditas*. Unde cum pauperes extravagantes morientur ex superbia ad actus tales bellicos, notandus est Augustinus de abuso octavo:

Augustine's
eighth abuse;
a poor man
who is proud.

Octavus, inquit, *abusionis gradus est pauper superbus qui nichil habens, in superbiam extollitur, cum e contrario divitibus seculi non superbe sapere per Apostolum imperatur*. Quid ergo stolidius potest fieri quam illum qui per infamiam miseriam velut in terra abiectus et extremus et humilis incedere et contristari debuerat supercilioso superbie tumore inflatam mentem contra Deum erigere? Per quod rictum lapsi corruerunt, qui in summo celi conditi erant culmine. Sed ne de paupertate sua tristiciam habeant, quid a Deo recepturi sunt, pauperes attendant. Ipse enim inquit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. Beata namque dispensacione misericors iudex celi regnum illis committit, quibus regni terreni participationem inter mortales abstulit, ut ipse dives in celi sede appareat, qui in terra nichil penitus procurat. Cavendum ergo pauperibus est, ne dum per necessitatem terre regnum pretereunt, per mentis imprudenciam eciam celorum regna amittant*. Cum enim Dei dispensacione paupertatem necessariam acceperint, in ipsorum arbitrio pendet, utrum pauperes spiritu sint. Non quibusdam namque pauperibus celi regnum promittitur, sed his tantummodo in quibus diviciarum inopiam animalium humilitas comitatur. Pauper enim humili pauper spiritu appellatur, qui enim egenus foris cernitur, numquam in superbiam elevatur; quoniam ad appetenda regna celorum plus valet mentis humilitas quam presencium diviciarum temporalis paupertas. Et enim humiles qui divicias bene possessas habent, possunt pauperes spiritu vocari et superbos nichil habentes, haud dubium est beatitudine paupertatis privari. De quibus utrisque sancta scriptura ita loquitur dicens: *Est quasi dives, nichil*

8. A in marg.: *Octava abusio.*
19. A: *celorum* deest. 21. B: *preferiunt.*
Pauper humili et pauper spiritu
36. A: *et* deest.

12. A: *infamiam miseriam.*
27. A: *sunt.* 28. A in marg.:
34. B: *Eciā enim;* correxit.
36. A: *et* deest.

4. I. Tim. VI, 10. 8. St. Augustinus, I. c. p. 214.
11. I. Tim. V¹, 17. 18. Matth. V, 3. 38. Prov. XI^{II}, 7.

habens, et est pauper in multis diviciis; pauper ergo in multis diviciis est dives humilis spiritu et nichil habens quasi dives est pauper superbus affectu mentis. Nobilis ergo inopia est mentis humilitas, et inepte divicie sunt 359^d morum | enormitas. Providendum ergo pauperibus est, ut semetipos quales sint intelligent et quod rebus consequi non valent, mentis tumore superbire desinant.

Et patet quomodo excessive divicie sunt inutiles ad beatitudinem adquirendam, materia contencionum et 10 aliorum criminum et inhoneste onerant viatores. Inhoneste dico, quia secundum fidem scripture sunt stercore que suos amatores deprimunt ad infernum.

CAP. XVIII.

Ut ista materia propter eius fructum fiat planior, Sin is the cause of war.

15 est parum amplius dilatanda. Et primo videndum est quod peccatum vere paci contrarium originat ista bella. Sed secundo videndum est quis status viancium sit causa horum bellorum et impedit veram pacem Pro

primo notandum quod, sicut duplex est natura hominis 20 scilicet corporis et spiritus, sic proporcionabiliter com-

petit sibi duplex pax, scilicet corporalis et pax anime Peace is of two kinds, bodily and spiritual.

spiritualis. Pax autem corporalis vocatur inturbacio que

corpus hominis intrinsecus molestat. Et ista pax quia sensibilis est a multis viatoribus appetita. Pax autem

25 animi est mentis tranquillitas quoad Deum, et sicut

anima est melior corpore, sic hec pax est infinitum melior quam hec prima. Et de illa pace locutus fuit

Christus, Joh. XIV, quando pacem suis discipulis tam multipliciter fuerat imprecatus. Ista autem pax melior

30 stat communiter cum persecuzione corporis hic in via.

Sic enim Christi discipuli habuerunt hanc pacem que

eis dari a tanto domino consonabat, et tamen communiter usque ad mortem fuerant crudeliter persecuti. Et

sic potest intelligi scripture que dicit quod Christus

35 pacem reliquit suis discipulis (ut patet Joh. XIV, 27), et cum alibi dicit quod non renit pacem mittere in terram sed gladium. Tales autem equivocaciones propter scripture

Spiritual peace the best.

15. A in marg.: 1. 17. A in marg.: 2. 18. A in marg.: *Johannes.*
21. A: *corporalis pax et pax.* 23. B: *molestaret.*

28. Joh. XIV, 27. 36. Matth. X, 34.

consonanciam sunt notande. Quamvis vero pax corporalis sit longe abieccior quam pax spiritualis, tamen eligibilis est tamquam bonum, cum sit medium ad pacem animi inducendum.

Bodily peace also good, since it makes for spiritual peace.

Et sic fideles eliciunt quod nobiles laborantes fideliter pro hac pace corporis adquirenda, in hoc militant apud Deum nobilius quam facerent reges plurimos cum gente sua viriliter prosterndo vel regna multa in hereditatem periodicam conquiriendo. Patet ex hoc quod finis vel fructus est melior. Nam unus finis inducit ad pacem animi et consequenter ad beatitudinem obtinendam, et aliis finis est affectus ad superbiam ac inimiciam et multa alia dampna animi que germinant ex hoc malo. Et ideo nobiles si faciant ex sua sollicitudine finem laudabilem, sunt propterea magis laudandi quam erunt propter quas cuncte victorias vel conquestus quoslibet quos fecerunt.

To strive for peace is better than great victories.

Quis (inquam) fidelis dubitat quin concordia caritatis quoad bonum anime ad beatitudinem dirigens sit infinitum melior quam vocatum bonum vocati conquestus et victorie cum omnibus suis appendiciis que regno per talem victoriam adquiruntur? Honor quidem mundanus est labilis atque vanus et adquirit vanam gloriam ac provocat ad invidiam atque iram; et lucrum adquisitum regno per talem laborem cedit sibi ad deterius quoad bonum anime et statim labitur quoad pauperes indigentes. Nec dubium quin ex quocunque genere peccati bellum isti paci contrarium poterit exoriri, ut communiter ex superbia qua una gens vel regnum appetit super alio dominari gignitur inimicicia atque bellum. Ex hoc eciam quod unum regnum est avidum non super temporalibus que sibi adveniunt contentatum, stimulatur per avariciam ad sic proximum invadendum. Gula autem gignens in belligeris petulanciam et peccata predicta consequenter provocat hos ad bella. Luxuria vero est mater specialis bellorum, quia secundum philosophos omne animal tempore coitus est abundantius bellicosum. Talis ergo amor illicitus excitat communes in multis gradibus ad bellandum.

Any sin may cause war.

Faults in different classes of men;

Nec dubium quin abusus potest esse in multis statibus ad pacem huiusmodi dirumpendum, ut reges et principes

5. A: *in hac pacem.* 8. A: *periodicam.* 17. A: *non dubitat;*
B: *correxit.* 19. A: *bonum deest.* 30. Codd.: *acciditum.* 32. A: *radendum.* 35. A: *cum secundum.* 39. A in marg.: B.

cis subditi per superbiam inanis glorie sunt sepius ad bella talia excitati. Sacerdotes autem et fratres precipue qui omittunt predicare populo bonum pacis et exaltant bonum victorie quod est per tale bellum fratribus et 5 sectis aliis communiter adquisitum et hinc sunt proni ad aggrediendum bella in personis propriis. Immo pape et superiores ecclesie consencivunt communiter pugnis talibus propter lucrum et vulgus propter bonum quod 360^a videt | ad oculum, ita quod examinatis sectis multis 10 cognosci possunt patenter filii sathanae et filii pacis et quomodo sunt a filiis Dei numerosius separati. Christus enim est rex pacificus qui amministrat pacem talem et fructum eius in patria. Et Antichristus sibi adversans amans oppositum est sathanas in abstracto. Et ex hoc 15 sequitur quod ipse cum suis sit filius Belial, quod est peius quam pauperies vel tribulacio contraria inferenda; et sic excitacio cleri, et specialiter dimissio evangelizandi eorum que ad pacem sunt, est mater non modica talis belli. Et cum omnia bella talia originantur ex amore 20 temporalium que per clerum possessionatum a dominis temporalibus sunt insorpta, cum clerus possessionatus in Anglia plus habet de tali dominio quam domini temporales, non mirum si sathanas per suos procuratores excitat sic populum ad bellandum, cum non sit 25 dubium quin honor victorie et peripsimata temporalium sunt magnum incitatium uni regno ad aliud invadendum. Et sic ignorancia pacis Christi et fructus qui ab ea provenit est causa precipua quare bella talia sunt in populo usitata. Unum opus precipuum christianorum 30 et regis specialiter est destruere ista bella et facere filios Dei quod excedit usitata miracula de filiis sathanae; et ad hoc debent movere modis suis singuli christiani. Et moveret ad hoc dictum evangelii dicentis quod pacifici filii Dei a Deo indubie non false sed veraciter 35 vocabuntur. Et iste titulus paterne hereditatis quodammodo infinite excedit omnia ista bona. Et ad idem valet detestacio abusus septimi de christiano contencioso cum aliis dictis Domini satis multis que demonstrant ex fide quod fructus huius pacis est infinitum prestancior

Kings are
stirred to war
by pride.
Priests by
greed.

10. A: *a filiis pacis.*
quod. 29. A: *visitata.*

15. A: *sit filius deest.*

23. A: *non mirum*

34. Matth. V, 9.

quam fructus terreni dominii vel aliquid directe consequens ad hec bella.

Augustine's
ninth abuse; a
wicked king.

Unde Augustinus de abusu nono sic loquitur:
Nonus, inquit, abusus est rex iniquus, qui cum iniquorum rector esse debuerit, licet in semetipso nominis sui dignitatem non custodiat, nomen tamen regis intellectualiter hoc retinet, ut subiectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores cum iniqui sunt, non corrigit? Quoniam in iusticia regis exaltatur solium et in veritate regis solidantur gubernacula populorum. Iusticia vero regis est neminem iniuste per potentiam opprimere, sine acceptacione personarum inter virum et proximum suum iuste iudicare, advenis et pupillis et viduis defensor esse, cohibere furta, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos et histriones non nutritre, impios de terra perdere, parricidas et periurantes rivere non sinere, ecclesias defendere, pauperes elemosinis alere, iustos super regni negotia constituere, senes et sapientes et sobrios consiliarios habere, magorum et ariolorum pythonissarumque superstitionibus non intendere, iracundiam suam differre, patriam fortiter et iuste contra adversarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus animum non elevare, cuncta adversa pacienter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos non sinere impie agere, certis horis oracionibus insistere, ante horas congruas non gustare cibum. Hec regni prosperitatem in presenti faciunt et regem ad celestia regna meliora perducunt. Dicit enim scriptura: Ve enim terre cuius rex puer est et cuius principes mane comedunt. Qui rero regnum secundum hanc legem non dispensant, multos nimirum adversitates tolerant impii. Idecirco enim pax populorum sepe rumpitur et offendicula eciam de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuuntur et servicia populorum prepediuntur, multi et varii dolores prosperitatem regni inficiunt, carorum et liberorum mortis tristiam conferunt, hostium incursus provincias undique rastant, bestie armentorum pecorumque greges dilacerant, tempestates aeris et emisperia turbata terrarum secunditatem et maris ministeria prohibent et aliquando fulminum

1, 2. A: *dicente consequens.*   3. B in marg.: 9.   4. A in marg.:
Nona abusio.   5. A in marg.: *Nota Augustinum.*   11. A in marg.:
Iusticia regis.   38. B: *tempestas.*

4. St. Augustini, l. c. p. 214.   26. Eccle. X, 16.

360^b ictus segetes et arborum flores et pampinos exurunt. |
Super omnia vero regis iniusticia non solum presentis imperii faciem fuscat, sed etiam filios suos et nepotes, ne post se regni hereditatem teneant, obscurat. Propter 5 piaculum euum Salomonis regnum domus Israel Dominus de manibus filiorum eius dispersit et propter iusticiam David regis lucernam de senine eius semper in Jerusalem reliquit. Ecce quantum iusticia regis seculo valeat, intuentibus perspicue patet. Pax populorum est testamentum 10 patrie, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terre fecunditas, solacium pauperum, hereditas filiorum, et sibimet ipsi spes future beatitudinis. Attamen sciat rex quod sicut in throno hominum primus constitutus 15 est, sic et in penis si iusticiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscunque peccatores sub re in presenti habuit, supra se modo plagabili in illa pena futura habebit.

Hec Augustini sententia sufficeret ad cuiuscunque 20 regis terreni regimen atque regni.

CAP. XIX.

Octava beatitudo sequitur in hec verba: *Beati qui persecucionem pacientur propter iusticiam, quoniam ipsorum et regnum celorum. Videtur Augustinus notare quomodo 25 primus gradus beatitudinis de humilitate et octavus gradus de finali persecuzione merentur regnum celorum. Primus propter causam predictam et ultimus propter finalem perseveranciam. Sicut enim in successione dierum octavus dies est primus replicatus, sic habens 30 hos septem gradus beatitudinis et in illis circulariter confirmatus quod vult sine fine usque ad mortem stare propter iusticiam, signanter habet regnum celorum, quamvis ante ipsum non tunc plene habeat in fructu. Est tamen in disposicione propinquissima ut ipsum 35 habeat; ideo sicut existens in ianuis dicitur esse in domo, sic existens in illa finali et initiali persecuzione dicitur*

Eighth beatitude:
Blessed are they
that are
persecuted for
righteousness
sake.

3. 4. B: *ut post se.* 11. 12. B: *severitas maris.* 19. A: *Augustinus.*
22. A in marg.: *Augustinus.* 26. A: *meretur.*

5. III. Reg. XI, 31. 22. Matth. V, 10. 24. De sermone Domini in monte, l. c. p. 168.

esse in regno celorum, quia tota sua conversacio a principio usque in finem fuit in celis et iam existens in gradu ultimo quasi limen regni ingreditur. *Videtur michi,* inquit Augustinus, *septiformis operacio Spiritus Sancti,* de qua *Isaias loquitur huius gradibus sentencisque con-*⁵ *gruere.* Sed interest ordinis: nam ibi enumeracio ab excellencioribus cepit, hic vero ab inferioribus. Ibi namque incipit a Dei sapiencia et desinit ad timorem Dei, sed inicium sapientie timor Domini est. Quapropter si gradatim tamquam ascendentes numeremus, primus gradus ¹⁰ ibi est timor Domini, secundus pietas, tertius sciencia, quartus fortitudo, quintus consilium, sextus intellectus, septimus sapientia. Timor Domini congruit humilibus, de quibus hic dicitur: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum, id est, non inflati, non superbi, non ¹⁵ alti, non apud se magni, quibus Apostolus dicit: Noli altum sapere, sed time, id est, noli extolliri.

Pietas congruit mitibus; qui enim pie querit sacram scripturam, honorat eam opere et mente et non reprehendit, quod nondum intelligit et propterea non resistit, quod est ²⁰ mitem esse. Unde hic dicitur: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt hereditate terram.

Sciencia congruit lugentibus qui iam cognoverunt in scripturis quibus malis vinci teneantur, que tamquam bona et utilia ignorantes appetiverunt, de quibus hic ²⁵ dicitur: Beati qui lugent.

Fortitudo congruit esurientibus et sicientibus iusticiam. Laborant enim gaudium desiderantes de veris bonis et amorem a terrenis et corporalibus avertere cupientes, de quibus hic dicitur: Beati qui esuriunt et sicut ³⁰ iusticiam.

Consilium congruit misericordibus; hoc enim unum remedium est de tantis malis evadendi ut dimittamus, sicut nobis dimitti volumus et adiuveremus in quo possumus alios, sicut et nos in quo non possumus cupimus adiuvari, de quibus dicitur: Beati misericordes. ³⁵

7, 8. A: *hic vero — namque incipit* deest. 11, 15. A: *quoniam — celorum* deest. 16. A: *Apostolis* deest. 19. A: *scriptura.*

3. De sermone Domini in monte, l. c. p. 169; ib. Is. XI, 2.
8. Eccli. I, 16. 16. Rom. XI, 20. 21. Matth. V, 4.
26. Matth. V, 6.

Intellectus congruit mundis corde tamquam purgato
oculo quo cerni possit quod oculus corporeus non vidit
360^e nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, de quibus
dicitur: Beati mundo corde.

5 Sapiencia congruit pacificis, in quibus iam ordinata
sunt omnia, nullusque iam motus adversus rationi est
rebellis, sed in cunctis obtemperant spiritui hominis, cum
et ipsi obtemperent Deo, de quibus dicitur: Beati pacifici.

Unum autem premium quod est regnum celorum pro
10 his ipsis gradibus varie nominatur. In primo sicut oportuit
positum est regnum celorum, quod est perfecte summeque
sapiencie anime rationalis. Sic itaque dictum est: Beati
pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum,
tamquam diceretur: Inicium sapiencie timor Domini.

15 Mitibus autem promittitur hereditas tamquam testa-
mentum patris cum pietate querentibus: Beati mites, quo-
niam ipsis hereditate terram possidebunt.

Lugentibus promittitur consolacio tamquam scientibus
quid amiserint et quid mercati sunt: Beati qui lugent,
20 quoniam ipsis consolabuntur.

Esurientibus et sicutientibus iusticiam saturitas promittitur
tamquam refeccio laborantibus fortiterque dimicantibus
ad salutem: Beati qui esurunt et sicutunt iusticiam, quoniam
ipsi saturabuntur.

25 Misericordibus namque misericordia promittitur tam-
quam vero et optimo consilio utentibus, ut hoc eis
exhibeatur a potenciore quod inravidioribus exhibent.
Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus.

Mundis corde facultas Deum videndi promittitur tam-
30 quam purum oculum ad intelligenda eterna gerentibus:
Beati mundo corde, quoniam ipsis Deum videbunt.

Pacificis Dei similitudo promittitur, tamquam perfecte
sapientibus formatisque ad imaginem Dei per regenera-
cionem hominis renovati: Beati pacifici, quoniam ipsi filii
35 Dei vocabuntur.

Et ista quidem in hac vita possunt compleri, sicut
completa in apostolis esse credimus. Nam illa omnimoda
et in angelicam formam mutatio que post hanc ritam

6. A: *aversus.*
36. A: *hac parte.*

7. B: *contemperant.*

8. A: *obtemperent.*

2. Is. LXIV, 4. 5. I. Cor. II, 9. 14. Eccli. I, 16.
Psalm. CX, 10. Prov. IX, 10.

promittitur in illis verbis explicari potest: Beati ergo qui persecucionem paciuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum celorum. Hec octava sententia que ad caput redit perfectumque hominem declarat, significat et forte circumcisionem octavo die in testamento veteri,⁵ et resurreccionem post sabbatum, qui est utique octavus idemque primus dies; et celebracionem feriarum octavarum quas in regeneracione novi hominis celebramus et numero ipso Pentecostes. Nam septenario numero sepcies multiplicato, quo fiunt quadraginta norem quasi octavus¹⁰ additur, ut quinquaginta compleantur et tamquam ad caput redeatur, quo die missus est Spiritus Sanctus, quo die regnum celorum ducimur et hereditatem accipimus et consolamur et pascimur et misericordiam consequimur et mundamur et pacificamur; et ita perfecti omnes¹⁵ extrinsecus illatas molestias pro veritate et iusticia libenter sustinemus.

Crisostomus autem sic loquitur: *Non dixit beati, qui a gentibus persecucionem paciuntur, ne putas illum solum beatum qui persecucionem patitur propter idola non colenda. Ideo et qui ab hereticis persecucionem patitur propter veritatem non relinquendam beatus est, quia propter iusticiam patitur. Gentiles enim Christum denegant; heretici autem veritatem ipsius. Qui autem Christi veritatem denegant, ipsum denegant Christum. Christus enim veritas est. Et ideo heretici qui non propter Christum persecucionem faciunt sed propter veritatem Christi in prima facie christiani videntur; revera autem gentiles sunt. Et non solum hereticus, sed et si aliquis ex potentibus qui videntur esse christiani forsitan propter peccata²⁰ sua correptus factus fuerit, beatus est cum Johanne. Nam et Johannes neque propter gentilitatem neque propter heresim imperfectus est, sed quia corripiebat Herodem propter adulterium eius. Sed omnes prophete neque a gentilibus regibus sed de suis occisi sunt, non propter³⁰ gentilitatem sed quia corripiebant eorum peccata. Si autem quis a suis ipsis propter causam Dei aliquid patitur*

1. A: *exponi potest.* 9, 10. A: *multiplicatio.* 11, 12. A: *redit ad caput.* 15. A: *alique ita.* 16. A: *libenter deest.* 18. B in marg.: *Note processum;* A in marg.: *Crisostomus.* 34. B: *et deest.* 36. A: *a gentibus sed de.*

non habet mercedem nec prophete habuerunt; si autem verum est quod prophete martyres sunt, sine dubio et qui propter causam Dei aliquid patitur, etsi a suis patitur, mercedem habet; ideo non posuit scriptura personas 5 persecucionis sed solum causam persecucionis, ut non aspicias quis te persequitur sed ut quid te persequitur.

360^a *Quid ergo? Si quis te | persecutus fuerit non propter causam Dei sed propter privatam rem, ut puta ut auferat aliquam rem tuam, ille quidem qui sine causa te persecutus fuerit reus est. Tu autem beatus non es, quia non propter iusticiam persecucionem passus es sed propter causam privatam. Plane si volueris illud adimplere quod dictum est: Qui te percusserit in unam maxillam prebe illi et alteram; et qui vult auferre que tua sunt, noli 15 retare, tunc vere beatus es, quoniam et si ab inicio non propter causam Dei persecucionem paciebaris, postea tamen aut damnum aut iniuriam passus es propter Deum. Si autem restiteris eciam cum peccato et non potueris pati, beatitudinis perdidisti mercedem.*

CAP. XX.

Sequitur verbum directum Christi apostolis sermoni illi presentibus: *Beati, inquit, eritis, cum maledixerint vobis homines et persecuti vos fuerint et dixerint omne malum adversum vos mencientes propter me. Gaudete et 25 exultate, quoniam merces vestra copiosa est in celis.* Super quo Augustinus: *Animadvertisat quisquis delicias huius seculi et facultates rerum temporalium, querat in nomine christiano intrinsecus esse beatitudinem nostram, sicut de anima ecclesiastica ore prophetico dicitur: Omnis gloria 30 vel pulcritudo filie regis intrinsecus: nam extrinsecus maledicta et persecuciones et detracções promittuntur.* De quibus tamen magna merces in celis est, que sentitur in corde per pacientiam eorum qui iam possunt dicere: *Gloriamur in tribulacionibus, scientes quia tribulacio 35 pacientiam operatur, pacientia probacionem, probacio vero*

Christ's words addressed to the apostles.

Augustine's commentary.

6. A: *sed — persequitur* deest. 13. A: *percussit ad unam.*
19^b B: *mercedem* deest. 26. A: ^cin marg.: *Augustinus.* 28. A: *de* deest.
33. A: *qui tam possunt.*

22. Matth. V, 11, 12. 26. De sermone Domini in monte,
1. c. p. 170. 29. Psalm. XLIV, 14. 34. Rom. V, 3.

spem, spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Non enim illa perpeti fructuosum est, sed ista pro Christi nomine non solum equo animo sed eciam cum exultacione tolerare. Nam multi heretici nomine⁵ christiano animas decipientes multa talia paciuntur, sed ideo excluduntur ab ista mercede, quia non dictum est tantum: Beati qui persecucionem paciuntur, sed additum est: Propter iusticiam. Ubi autem sana fides non est, iusticia esse non potest, quia iustus ex fide vivit. Neque¹⁰ schismatiici aliquid sibi ex ista mercede promittant, quia similiter ubi caritas non est, iusticia esse non potest: Dileccio enim proximi malum non operatur. Quam si haberent, non dilaniarent corpus Christi, quod est ecclesia.

Queri autem potest quid intersit quod ait: Cum vobis¹⁵ maledicent et Dicunt omne malum adversum vos: cum maledicere, hoc sit, malum dicere.

Sed aliter maledictum iactatur cum contumelia coram illo cui maledicitur, sicut Domino nostro dictum est: Nonne verum dicimus nos quia Samaritanus es et demonium²⁰ habes? Aliter cum absentis fama leditur, sicut de illo scribitur: Alii dicebant quia propheta est, alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas.

Videtur istum sanctum dicere quod maledicere sit in presencia inferre homini contumeliam sed dicere malum²⁵ adversus eum est communius, sive hoc fiat in sua presencia sive absencia.

Persequi, inquit Augustinus, est vim inferre vel insidias appetere quod fecit qui eum tradidit et qui eum crucifixerunt. Sane hoc non est nude positum, ut diceretur:³⁰ Et dicunt omne malum adversum vos; sed additum est: Mencientes. Additur eciam: Propter me. Propter eos additur, puto, qui volunt de persecucionibus et de fame sue turpitudine gloriari; et ideo dicere ad se pertinere verba Christi, quia multa de illis dicuntur mala, cum et³⁵ vera dicantur, quando de illorum errore dicuntur; et si aliquando eciam nonnulla falsa iactantur, quod temeritate hominum pleruunque accidit, non tamen propter Christum

16. A: nos. 21. Codd.: Et aliter. 33. A: additum est puto.
36. B: et de illorum.

9. Habacuc II, 4. 10. Rom. I, 17. 13. Rom. XIII, 10.
20. Joh. VIII, 48. 22. Joh. VII, 12.

ista paciuntur. Non enim Christum sequitur qui non secundum veram fidem et catholicam disciplinam vocatur christianus.

Gaudete, inquit, et exultate, quoniam merces vestra multa est in celis. Non hic puto celos dici superiores lucis mundi visibilis partes. Non enim merces nostra, que inconcussa et eterna esse debet, in rebus volubilibus et temporalibus collocanda est, sed in celis dictum puto, in spiritualibus firmamentis, ubi habitat sempiterna iusticia, in quorum comparacione terra dicitur anima iniqua cui peccanti dictum est: *Terra es et in terram ibis.* De quibus celis dicit Apostolus: *Nostra conversacio in celis est.* Senciunt ergo istam iam mercedem, qui gaudent in bonis spiritualibus, sed ex omni parte perficietur, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Sic enim persecuti sunt, inquit, prophetas, qui ante vos fuerunt. Nunc autem persecucionem generaliter posuit et in maledictis et in dilaceracione fame et bene exemplo adhortatus est, quia veradicentes solent pati persecucionem: nec tamen ideo pro 20 phete antiqui timore persecucionis a veritatis predicacione defecerunt.

Et Crisostomus sic scribit: *Beati eritis, cum vos exprobraverint homines.* Postquam locutus est de persecucionibus sustinendis, tamquam si respondeat quis ad eum: *Domine, quid si persecucionem talem passi non fuerimus propter te vel propter iusticiam in opprobrium tuum sed in opprobrium reverimus et blasphemiam hominum iniquorum?* Beati, inquit, eritis, non solum cum persecucionem passi fueritis, sed eciam cum exprobraverint vos homines. Ecce multi homines propter causam quidem Dei fiant vobis inimici, sed non aperte vos persequuntur, forsitan quia nec possunt, tamen circumeuntes omnia blasphemant vos et dicunt de vobis que sunt probrosa. Beati eritis, cum vos exprobraverint homines et dixerint omne malum adversus vos mencientes propter me. Sicut enim verum est quod qui calicem aque nobis porrexerit, merces eius non perit, sic qui vel unius verbi levissimi vobis iniuriani fecerit, iniuria nostra vacua non erit a

Chrysostom.

12. A: *quoniam nostra.* 16. A: *ante nos.* 22. A: *sic deest.*
32, 33. A: *circumierunt omnia blasphemati.*

4. Matth. V, 12. 11. Gen. III, 19. 13. Phil. III, 20.
15. Matth. V, 12. 22. Op. Imp., l. c. p. 791. 35. Matth. X, 42.

mercede. Ut ergo quis propter blasphemiam sit beatus, duo hec convenire debent, ut et mendaciter blasphemetur et propter Deum. Alioquin si unum defuerit, iam non est beatitudinis merces, ut puta, si quid dixerit de te quod est turpe mendacium, sed non propter causam 5 Dei, sed propter privatam aliquam inimiciciam dolens; ille quidem peccavit, tu autem mercedem iusticie non habes, nisi forte cum possis blasphemare, non blasphemasti propter iusticiam Dei, aut cum possis te revindicare, non revindicasti; et tunc beatus es et causa privata facta est tibi 10 causa Dei. Quod si propter causam quidem Dei blasphematus es, cum malum quod dictum est de te rerum est: non es beatus, quia verum est dictum de te. Et illa blasphemia pertinet tibi non ad mercedem iusticie sed ad vindictam peccati. Ideo utrumque posuit: et menciennes 15 et propter me.

Gaudete. Quare? Quia merces restra multa est in celis. Ponderate confusione terrenam cum gloria celesti et videte si non multo leius est quod patimini super terram quam quod expectatis in celis. Sed forte dicis: 20 Quis potest blasphematus mendaciter non dico gaudere sed vel magnanimiter ferre? Quisquis vana gloria non delectatur. Qui enim concupiscit que sunt in celo, opprobria non timet in terris. Nec cogitant quid loquentur homines propter ipsum, sed quid iudicet Deus de illo. Qui enim 25 letatur de laude hominum et quantum letatur tantum contristatur ille de rituperio hominum; qui autem de laude hominum non extollitur nec de rituperacione humiliatur. Unusquisque ubi gloriam querit illic timet confusione. Qui gloriam querit in terris confusione timet 30 in terris; qui autem gloriam non querit nisi tantummodo apud Deum, confusione non timet nisi tantummodo Dei. Si miles periculum belli sustinet, dum sperat victorie predam, quanto magis ros opprobria mundi non debetis timere, qui regni celestis premium expectatis? Hec Cri- 35 sostomus.

Et videtur quod hec verba Domini non solum ad preteritorum solacium extenduntur sed ad consolacionem presencium qui in causa Domini exprobrantur. Patet quidem quod pontifices nostri et pharisei excommunicant 40 et exprobrant hominem qui defendit et enucliat causam

23. A: qui sunt. 24. A: locuntur. 26, 27. A: et quantum — homi-
num deest. 37. A in marg.: Johannes.

Christi. Et quantum ad excommunicacionem que est Excommunication not to be maledic和平, certum est ex fide, cum solum maledic和平 dreaded. Dei nocet, qui solum maledicit pro malicia falsitatis, maledic和平 illa ventosa non nocet christicolis sed redit ad mineram toxicam a qua venit, cum hic dicit: *Beati eritis, cum vos maledixerint homines*, et Psalm. CVIII, 21: *Maledic和平 illi et tu benedices*. Et hoc confirmatur in practica qua unus papa excommunicat alterum et econtra; et figuratum est in heresi qua prelatus dicit se benedicere pani sacramentali et virtute sue bendic和平is tendit pure in nichilum; ideo fideles preoptant quod talis sacerdos maledic和平 illis, dum causa sit Dei vel sue ecclesie, quam quod quantumcunque sollicite benedic和平, quia illi sunt de quibus dicit Dominus per prophetam: *Maledic和平 benedictionibus vestris*. |

361^b

CAP. XXI.

Quia vero oportet esse legem defendantes ac eciam exequentes opere, sciencia, exhortacione et doctrina, ideo informat Christus prelatos in operacione practica per doctrinam exemplarem cui intenti fuerant Palestini: *Vos, inquit, estis sal terre, quod si sal evanuerit in quo salietur? ad nichilum valet ultra nisi ut mittatur foras et conculceretur ab hominibus*. Super quo Augustinus: *Hic ostendit fatuos esse iudicandos qui bonorum temporalium copiam sectantes vel dampna metuentes, amittunt eterna que nec dari possunt ab hominibus nec auferri. Itaque si sal fuerit infatuatum, in quo salietur? id est, si vos per quos condiendi sunt quodammodo populi, michi persecucionem temporalium amiseritis regna celorum; qui erunt homines per quos vobis error auferatur, cum vos elegerit Deus, per quos errorem auferatur ceterorum?* Ergo ad nichilum valet sal infatuatum, nisi ut mittatur foras et conculceretur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus qui patitur persecucionem, sed qui persecucionem timendo infatuatur. *Calcarum enim non potest nisi inferior, sed inferior non est qui quamvis corpore*

What Christ
requires of
prelates.

6. B: CXLVIII. 23. A in marg.: *Augustinus*.

5. Matth. V, 11. 12. Cf. Wyclif, *De Eucharistia*, cap. IX, p. 325. 15. Mal. II, 2. 21. Matth. V, 13. 23. Sti Augustini *De sermone Domini in monte*, l. c. p. 171.

multa pro iusticia sustineat in terra, corde tamen fixus est in celo.

Crisostomus autem sic loquitur: *Quasi interrogantibus apostolis ad quos sit omnia ista locutus, utrum generaliter ad populum an ad ipsos, volens ostendere quoniam ad ipsos precipue hec loquebatur addidit: Vos estis sal terre. Hoc quod dicit: Vos estis sal terre ad illud respicit quod superius dixit, quia doctor omnibus virtutibus debet esse ornatus. Debet esse pauper, ut avariciam libera voce castiget, debet esse semper suspirans et lugens, si non sua vel aliena delicta, ut confundat eos qui nec peccare dubitant prius quam peccent, nec postquam peccaverint tristantur quia peccaverunt; ideo suspiret et plangat, ut per hoc ostendat quia gravis et periculosus est mundus iste fidelibus. Debet esuriens et siciens esse iusticiam, ut pigros circa opera bona vel lectionem fiducialiter fidei vel increpacionis flagello valeat excitare magis exemplo suo quam voce. Debet esse mansuetus ut magis indulgendo quam vindicando regat ecclesiam, ut magis ametur quam timeatur. Debet esse misericors aliis, sibi austerus, ut sibi quidem grave pondus iusticie ponat, aliis autem leve. Debet esse mundo corde, ut non solum se non misceat circa negotia secularia sed nec cogitet de mundo. Sicut enim oculus quanto mundior fuerit tanto longius videt, sic et anima quanto longior fuerit a soli citudine mundiali tanto amplius Deo proximior est. Cuius autem cordis oculus mundum aspicit illius mens non potest Deum videre. Sit autem pacificus, ut tota ecclesia eius quasi una sit anima. Ubi autem concordia non est, nec oracio illic exauditur, nec oblatio suscipitur, quia nec ibi est Deus ubi discordia dominatur. Debet autem et paratus esse ad passionem, non vana gloria desiderium martyrii habens sed constanciam fidei martyribus dignam. Nam quantum ad sapientes non ille miles dicitur paratus ad bellum, qui concupiscit exire sed qui potens est exire. Si ergo omnibus his virtutibus fuerit ornatus, tunc est quasi optimum sal et totus populus de eo conditur, magis*

1. A: *pro iusticia* deest. 3. A in marg.: *Crisostomus.* 4. B: *ista* deest. 17. A: *fidei* deest; ib. B: *aut.* 21. A: *Sicut nec;* B: *nec* corredit in: *enim.* 31, 32. A: *Debet etiam paratus.* 34. A in marg.: *Nota.*

3. Op. Imp., l. c. p. 791, 792.

videndo eum quam audiendo. Nam prima doctrina est videre bonum, secunda autem audire. Hec Crisostomus.

Deridendi vero sunt ydiote discipuli Antichristi qui non admittunt aliam predicacionem nisi ydempticam et formalem et abiciunt tamquam impossibilem omnem predicacionem habitudinalem, dicentes fidem scripture esse in maiori parte impossibilem, ut est ista cum sibi similibus: *Vos estis sal terre.* Studendus quidem est sensus quem Spiritus Sanctus indidit in hiis verbis. Et deridendi sunt heretici qui sic altercantur quoad superficiem verbi Dei. Sal quidem habet multas proprietates laudabiles, nam sal est lapis ex arena et aqua ardore solis 361^e aut ignis et flatu venti compactus et per consequens iuxta regulam Aristotelis IV Metaphysicorum dissolvitur 15 a frigido et humido et signanter significat prelatos bonos qui quondam erant arena instabilis, ut loquitur parabola Salvatoris de domo fundata super arenam, Matthei VII.

Hii aqua baptismatis et ardore ignis divini ac flatu Sancti Spiritus compaginantur et super nivem ab operitate peccati dealbantur, unde natura aquae in eis incorporata significat sapienciam increatam perpetuo habitantem, quod Beda dicit mistice figuratum per illud IV Reg. II., quando aque sanate sunt ex immissione salis in vas positum in fontem aquarum. Sal est Christi divinitas, 25 vas eius humanitas, salis imposicio est Christi incarnacio, posicio in fontem aquarum est tribulacionis consummacio, aque mundacio est populi sanctificacio; unde quia in oblacione requiritur aqua devocionis et fervor caritatis, 30 ideo precipitur (Levitici II) in omni sacrificio sal offerri; unde quia oportet omnem scienciam humanam sapiencia regulari, ideo precipit Apostolus Col. IV, 6, quod *sermo noster sit sale conditus.*

Habet autem sal multas proprietates; nam a complexione terram facit sterilem, cibos condit, carnes exsiccat et a putrefactione, fetore et verme preservat. Salt makes the earth barren, it seasons food and preserves meat.

Et omnia ista cum suis consequentibus debent mistice

3. A in marg.: *Johannes.* 12. Codd.: *aque deest.* 19. Codd.:
companguntur. 23. Codd.: *aque in.* 24, 25. A: *postum - vas deest.*
29. A: *omni sacrificia.*

8. Matth. V, 13. 11. Cf. Sermones, Pars. II, Serm. LII,
p. 376 seqq. 14. Aristoteles, Meteorologicorum IV, 10.
18. Matth. VII, 26. Bedae Quaestiones in Libros Regum IV, 2,
vol. IV, 447. Cf. Sermones, l. c. 377.

So good
preaching
makes earthly
lusts die.

Hope of
heavenly
reward makes
doctrine
pleasant, and
keeps off the
corruption of
sin.

Medical
properties of
salt.

It is good for
the complexion.

prelatis competere. Ad hoc enim a puro sole sunt sic sapide coagulati ut terram, id est, terrenis inhabitantes inhiantes faciant sterilescere quoad secularia desideria in radice corrosa sale desiderii celestis iuxta illud Tit. II, 11: *Apparuit benignitas* etc. Et evellet plantas 5 inutiles iuxta istud Jer. I^o, 10: *Ecce constitui te super gentes* etc. Omnem doctrinam que est cibus spiritualis spes celestis premii sapidam reddit iuxta illud Psalmi XVIII, 9: *Justicie Domini recte letificantes corda;* carnem a lubricitate luxurie constringit iuxta illud Matthei XIX, 12: 10 *Sunt eunuchi qui castraverunt se ipsos propter regnum celorum.* Et sic a putrefactione peccati, a defamacionis fetore et corrodende verme conscientie preservat subiectos quibus sapienciam claram que non marcescit mensura- biliter subministrat. Secundum Isidorum autem libro 15 XVI, cap. II, sal est maxime necessarium ad cibarii condimentum, in tantum quod oves et pecudes inmixtum pabulo provocat ad edendum et per consequens ad impinguandum, unde columbe affectant lapidem salis in columbari, cum caliditate et siccitate stomachum iuvat 20 et digestionem confortat; est enim calide nature et sicce. Unde secundum Avicennam habet virtutem dissol- vendi, mundificandi et consumendi. Unde valet contra ventositates, contra humores extraneos ventrem molli- ficando; et sic valet contra humores venenosas et ita 25 sanat vulnera et ulcera cum melle, sicut cum aqua rosacea et camfora delet maculas faciei. Et propor- cionalia debet prelatus communitati facere.

Tales salis proprietates et multas alias intelligit patris Sapiencia, quando dicit: *Vos estis sal terre.* Et signanter 30 limitat quod sunt sal terre, quia hominibus terre inhiantibus debent esse spiritualiter condimentum; et nota quod sal applicatum ad suum officium debet esse modi- cum quantitate et cum condiendis debite confricatum, et sic prelati debent esse humiles et pauperes cum con- 35 diendis hominibus crebrius conversantes. Et hec dicta mysticia de sale evangelico sufficient pro presenti.

1. A: *sic deest.* 4. A: *celestis id est.* 16. A in marg.: *Ysidorus.*
21. B: *degestionem.* 22. A in marg.: *Avicenna.* 24, 25. A: *extraneos —*
humores deest. 27. Codd.: *canifra.* See Sermones II, 394, l. 34.
33. Codd.: *esse deest.* Addidi.

16. Isid. Hisp. (ed. Venet. 1483), fol. 78^r. Cf. Sermones,
l. c. p. 394. 30. Matth. V, 13.

CAP. XXII.

Ex istis colligitur quod tota recencia insipienza sine culpa in terra militantis ecclesie introducta causantur ex talis salis deficiencia in officio quod Christus limitat, 5 ut faciat cum terrenis. Ideo necesse est ut Christus doceat quid est cum tali sale fatuo faciendum, si a mistico suo officio evanuerit et spiritualiter homines non salierit, quia tunc indubie multum nocet. Christus autem docet hic hoc sal tamquam superfluum et corpori 10 ecclesie nocivum foras mittendum et ab hominibus conculandum, quia sicut medicina salubris est sanandis cum diligencia apponenda, sic corruptela inutilis et nociva est cum tanta diligencia ammovenda. Ideo peccant contra sanctam matrem ecclesiam qui tale sal fatuum 361^a non evacuant, cum sit ecclesie sic nocivum. | Si autem naturam salis amiserit et refrigescente caritate ac candente temporalium lubrificancium cupiditate proximos scandalizaverit, superiores qui amant ecclesiam debent secundum Christi doctrinam evacuare indispositionem 20 huius salis sancte matri ecclesie sic nocentis. Ideo dicit quedam glossa quod si sal istud liquecendo evanuerit frigore terrene cupiditatis, quia exinde *frigescat caritas multorum* (ut dicit Matthei XXIV, 12) vel humore carnalis lubricitatis que vetat visionem et saporem sa- 25 piencie (Hebr. XII, 14: *Pacem sequimini cum omnibus et sactionem sine qua nemo videbit Deum*), erit extra naturam salis ad officium illud inutile. Nam secundum Jeronymum prelatus cupiditate ut aqua affluit, timore perditionis temporalium succumbit et errore legis Dei 30 a gradu salis se ipsum deicit; quod si contingit in quo fiet subditorum emendacio, cum subditi mali peccata sibi accumulant et prelati nec a se ipsis nec a subditis peccata evacuant, ideo dicitur Eccl. XIII: *Quis medebitur incantatori a serpente percuso?*

35 Unde radicalis causa regnacionis diaboli est peccatum superiorum ecclesie. Deficit enim inter Deum et populum mediator, pro peccato populi satisfactor et ignorancium

Sin of the
rulers of the
church gives
the devil his
power.

9. B: *hic deest.* 15. B: *tam nocivum.* 25, 26. A: *cum hominibus sanctionem.* 28. A in marg.: *Jeronymus.*

20. Sermones, Pars. II, Serm. LII, p. 378. 27. ibid.
33. Eccles. XII, 13.

informator, cum nullus laicus erit sacerdote plus secularibus involutus.

Istud (inquam) sal infatuatum per aspectum retro ad temporalia versum est in statuam salis, que non est sal vivum terre vel sapidum, sed fatuum simulacrum. Patet 5 historia Gen. XIX, et Veritas meminit Luce XVII, 32, ita dicens: *Mementote uxoris Loth.*

Who should
correct these
rulers?

Alii autem versi sunt in amaram voraginem peccatorum carnalium, quia ecclesiastici qui olim erant *vallis silvestris* per fructificationem et virorem operis virtuosi 10 nunc sunt *mare salis* Gen. XIV, 3. Difficultas autem est per quas hoc sal posset corrigi, specialiter cum versum sit in idolum induratum et natura salis apostolici est mutata.

Antichrist's
disciples say
that only God
may correct the
Pope, but
secular lords
are bound to
act.

Et hic dicunt discipuli Antichristi quod papa a solo 15 Deo potest corrigi, cum superiorem non habeat nisi Deum. Alii autem fideles dicunt, cum virtus consistit circa difficile, quod cuncti christiani et specialiter seculares domini debent ad dispositionem huius salis congruam apponere medicinam, specialiter cum ipsi sint 20 radix que in fabrica istius statue sic peccavit; ideo debent ipsam minuere secularia dominia subtrahendo, quia per talem communicationem advenire posset eis humilitas et natura salis evangelici.

Unde videtur quod hec fides evangelii expresse docet 25 istam licenciam, cum dicit quod sal sic perversum est validum ad hec duo, primo *ut mittatur foras* extra statum dignitatis ecclesiastice quem pretendit, et secundo *ut conculceretur ab hominibus*. Illi enim qui sunt superiores virtutibus possunt in conculcacione huius salis humili 30 promereri. Sicut enim peccatum valet et est bonum ad peccata in aliis precavenda et ad ipsa peccata a primo iudice punienda, sic peccatum pape est bonum ad deformitatem a Christo in prelatis inferioribus precavendum et ad peccatum tam altum diaboli meritorie puniendum. 35

They will do
well, if they
take away
temporals from
the clergy.

Unde hic videretur esse conquestus laudabilis auferendo temporalia atque dominia a tali statua. Et idem videtur preconizare hoc non posse fieri et asserere Antichristum cum membris suis tantum virtute virescere super Christum quod non licet alicui mortalium ipsum a sua malicia 40 impedire; immo quod necesse est ipsum super Christi

11. A in marg.: *Dubium.* 12. A: *sal deest.* 15. A in marg.: *I.*
17. A in marg.: *2.* 21. B: *sic peccantis.* 37. A: *Et ideo.*

ecclesiam finaliter dominari. Sed licet Antichristi discipuli spissim seminat hanc heresim in presenti, tamen benedictus sit Dominus veritatis fugatis aliis recorditer qui in isto iuvarent ecclesiam ex Dei gratia membra Antichristi reciproce se concilcant. Et hic poterit tangi abusus decimus secundum formam quam recitat Augustinus:

Antichrist's
disciples are
mutually
trading down
each other.

Decimus, inquit, abusionis gradus est, episcopus negligens, qui gradus sui honorem inter homines requirit, sed ministerii sui dignitatem coram Deo pro quo legacione fungitur non custodit. Primo namque ab episcopo, quid nominis sui dignitas teneat inquiratur, quoniam cum episcopus nomen Grecum sit et speculator interpretatur. Quare vero speculator ponitur et quid a speculatore requiritur, Dominus ipse denudat, cum sub Ezechielis prophete persona episcopo officii sui rationem denunciat, ita dicens: Speculatorem dedi te domini Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonem nunciabis eis ex me. Si 362^a autem videris gladium venientem | et tu non annuncia- 20 veris ut revertatur impius a via sua, ipse quidem impius in iniuitate sua morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciaveris et ille non fuerit reversus, ipse quidem in iniuitate sua morietur sed tu animam tuam liberasti. Docet ergo episcopum omnium 25 quibus in speculacione positus est peccata diligenter attendere, et cum attenderit sermone et actu si potuerit corrigere, et si non potuerit, iuxta evangelii regulam scelerum operarios declinare. Si autem, inquit Dominus in evangelio, peccaverit in te frater suus, corripe illum 30 inter te et ipsum; si te audierit, lucratus es fratrem tuum: si te non audierit, adhuc tecum unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Si illos non audierit, dic ecclesie. Si ecclesiam non audierit, sit sibi sicut ethnicus et publicanus.

Augustine's
10th abuse; a
negligent
bishop.

35 Tali ordine expellendus est, quicunque doctori vel episcopo non adheret. Et qui tali ordine expulsus fuerit, ab alio aliquo doctore vel episcopo recipi non debet. De sacerdote namque scriptum est in lege: Viduam aut

8. A in marg.: *Decima abusio.* 9. A in marg.: *Augustinus.*

9. Sti Augustini, l. c. p. 215. 11. II. Cor. V, 20.
15. Ezech. III, 17. 28. Matth. XVIII, 15. 38. Levit. XXI, 7.

*repudiatam non accipiat uxorem. Qui ergo illum excommunicatum ullum ab ullo recipit, iura sancti sacerdotii, in quantum christianorum genus electum est, excedit. Hac racione episcopus ad eos quibus in speculacione positus est, esse debet. Ceterum qualis in semetipso esse debeat,*⁵ *Paulus apostolus exponit, ut ad gradum episcopi veniens sit sobrius, prudens, castus, sapiens, modestus, hospitalis, filios habens subditos, cum omni castitate, testimonium habens bonum ab hiis qui foris sunt, proferens doctrine fidelem sermonem ante episcopatum, non plures habens*¹⁰ *uxores quam unam, non percussor, non bilinguis, non ebriosus, non neophytus, ut per hec ipse prius ostendat in opere quod alios docet in sermone doctrine.*

*Caveant ergo negligentes episcopi quod in tempore vindicte Dominus per prophetam conqueritur dicens:*¹⁵ *Pastores multi demoliti sunt populum meum, et non pascebant gregem meum pastores sed pascebant pastores semetipos. Sed pocius procurent huius quos constituit Dominus super familiam suam dare illis cibum in tempore suo mensuram tritici, puram scilicet et probatam doctrinam*²⁰ *quatenus veniente Domino mereantur audire: Euge, serve bone et fidelis, quia supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Hec Augustinus.*

Cum autem Christus dignatus est expresse vocare se²⁵ ipsum episcopum animarum et non papam, utinam Romanus episcopus sive papa attenderet sentenciam istius capituli; et tunc forte videret quod sit servus Dei propter delictum maximum crudelissime puniendus.

CAP. XXIII.

30

How the
apostles were
the salt of the
earth and the
light of the
world.

Sequitur in textu: *Vos estis lux mundi.* Super quo Augustinus: *Quomodo dixit superius sal terre, sic nunc dixit lux mundi; nam neque superius ista terra accipienda est quam pedibus corporeis calcamus, sed homines qui in*³⁵ *terra habitant vel eciam peccatores quorum condiendis et*

12. A: *ebrius.* 16. A: *multitudine.* 18. A: *pocius deest.*
31. *Super quos;* A in marg.: *Augustinus.*

6. I. Tim. III, 2. 16. Ez. XXXIV, 8. 19. Lucae XII, 42.
22. Matth. XXV, 23. 31. Matth. V, 14. 32. De sermone
Domini in monte, l. c. p. 171.

extinguendis fetoribus salem apostolicum Dominus misit. Et hic mundum non celum et terram sed homines qui sunt in mundo vel mundum diligunt oportet intelligi, quibus illuminandis apostoli missi sunt. Hec Augustinus.

5 Crisostomus autem sic loquitur: *Dum consideramus quod opus est salis, quod lucis, admonet ut queramus ob quam causam apostoli sali sunt comparati, ob quam autem luci. Salis est opus rem in eo statu tenere in quo invenerit eam, ut ad deterius eam mutari non sinat; ad melius 10 autem perducere non potest, ut puta, tenet carnem, ne putrescat, putridam autem non potest tenere incorruptam, opus autem lucis ipsas solvere tenebras et ea que fuerunt in tenebris illustrare; sic et apostoli ceterique doctores sal quidem sunt populi christiani iam cognoscentis Deum, 15 serrantes eum in ipsa agnitione Dei et sanctitate, id est, terre culte, quia iam verbo crucis quasi romeri aratri subiecta est. Lux autem sunt gencium producentes ad sciencie lumen, vel ceterorum qui forte in ecclesia ceciderunt in tenebris peccatorum.*

20 Item, bona conversacio sacerdotis sine verbo tenet quidem sanctos in sanctitate per suum exemplum, adducere autem ignorantem ad scienciam veritatis eciam sine conver-
362^b sacione bona potest, tenere autem in fide vel sanctitate absque bona conversacione non potest. Magis autem scan-
25 dalizat sicut in sequentibus ostendemus. Ergo propter conversacionem bonam sacerdotes sunt sal, quoniam bona conversacio sacerdotum conditira est populi. Propter verbum autem doctrine lux sunt, quoniam verbum ignorancium lumen est. Prius autem vocavit eos sal, postea
30 autem lux, aut quia prioris loci est serrare quos habes, secundo vocare quos non habes; aut quia prius bene est rivere, secundo autem bene docere. Nam per bonam conversacionem ascenditur sine dubio ad scienciam, per scienciam autem nescio si ad bonam conversacionem
35 reniatur. Preterea scientes quidem sine timore Dei multos ridemus, timentes autem Deum sine sciencia nullos ridemus. Aut quia propter iudeos priores dicti sunt sal non ad-
ducentes eos ad scienciam Dei, sed condientes eos in ipsa sciencia, lux autem propter gentes in secundo loco vocatas.
40 Hec Crisostomus.

5. A in marg.: *Crisostomus.* 12. A: *opus autem deest.* 18. A: *ce-
terum.* 22. A: *eciam sine.*

Videtur autem Christum innuere quod viri apostolici debent esse noticia viatorum, et quia primus sensuum et magis necessarius est tactus, gustus autem est quidam tactus secundum philosophos: ideo illum sensum primo tangit summus sapiens in ratione obiecti, quando 5 dicit: *Vos estis sal terre.* Et ultimum ac subtilissimum sensum tangit in verbo secundo, dum dicit: *Vos estis lux mundi,* innuendo quod viri apostolici debent esse sufficiens sensualis noticia obiectiva ad ducendum viantes ad patriam; quod si in isto deficiunt, *Jordanis conversus* 10 *est retrorsum.* Sed heu hodie potest dici de episcopis nominetenus apostolis, non quod *fuistis aliquando tenebre,* nunc autem *lux in Domino,* sed econtra: *fuistis aliquando lux per gratiam baptismalem,* nunc autem estis tenebre per cupidinem temporalium execantem, quia Joh. I, 5 15 scribitur: *Lux in tenebris lucet et tenebre eam non comprehenderunt.*

Augustine's
11th abuse; a
people without
discipline.

Et hic potest adduci abusus undecimus secundum formam qua loquitur Augustinus: *Undecimus, inquit, abusionis gradus est plebs sine disciplina que cum discipline* 20 *exercitacionibus non servit communis se perditionis laqueo constringit; ira etenim Domini absque discipline rigore non eraditur. Atque idcirco Psalmista vocibus indisciplinate plebi predicatur: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus. Disciplina est morum ordinata correccio* 25 *et maiorum precedencium regularum observacio. De qua disciplina Paulus ita loquitur, dicens: In disciplina perseverate; tamquam filiis vobis offert se Deus. Quod si extra disciplinam estis, cuius particeps facti estis, omnes enim adulteri et non filii estis. Qui ergo adulteri sine disciplina* 30 *sunt et celestis regni hereditatem non capiunt; filii autem discipline paternae correcciones ferunt et hereditatem quandoque recipere posse non desperant. De qua etiam disciplina Isaias quidem indisciplinata plebi predicat dicens: Quiescite agere perverse, discite benefacere. Et ad eandem* 35 *Psalmista consona voce compallit, dicens: Declina a malo et fac bonum. Infelix ergo est qui abicit disciplinam; audet enim extra milites aliquid, qui Dominum crucifigentes non eius sciderunt vestimenta, qui ecclesie Christi*

1. A in marg.: *Johannes.* 18. A in marg.: *XI^a abusio Augustinus.*
33. Codd.: *posse deest;* A: *dispararat.*

18. S. Augustini, l. c. p. 216. 24. Psalm. II, 12.
27. Hebr. XII, 7, 8. 35. Is. I, 16. 37. Psalm. XXXIII, 15.

scindit disciplinam. Sicut tunica totum corpus preter caput tegitur, ita disciplina quilibet ecclesie, preter Christum qui ecclesie caput est et sub disciplina non est, protegitur et ornatur. Ipsa vero contexta desuper fuerat per totum, 5 *quia eadem disciplina ecclesie a Domino de celo tribuitur et integratur. De qua Dominus, cum ad Patrem ascen-* disset postquam resurrexit a mortuis ad apostolos suos loquebatur: *Vos autem sedete in civitate quoadusque in- diuamini virtute ex alto. Tunica vero corporis Christi* 10 *disciplina ecclesie est, qui autem extra disciplinam est,* alienus est a corpore Christi. Non scindamus igitur illam, sed sorciamur de illa cuius sit, id est, non solramus quicquam de mandatis Domini, sed unusquisque in quo vocatus est, in eo permaneat apud Deum. Hec Augustinus.

15 Ex istis dictis Augustini cum abusu prelatorum ecclesie patet quod scindunt tunicam quam Christus ordinavit 362^e inconsutilem, quia legem Dei lacerant vel contempnunt et exequuntur leges hominum que lucrum eis sapiunt vel honorem. Patet incipiendo a Romano pontifice qui 20 tradiciones suas exequitur et dimittit practicam legis Christi. Unde tripliciter contingit clericos hanc tunicam defedare: Quidam enim Antichristi discipuli dicunt et garriunt quod lex Christi est impossibilissima; et deturpant quantum in ipsis est hanc tunicam screantes 25 antichristivum vomitum ut venenum. Sed sciant quod hec tunica scripture est inconsutilis desuper con- or stretch it to texta per totum. Secundi vero videntes quod non possunt hanc tunicam lacerare dilatant eam secunduni cover what it ought not, formas indebitas et sue conversacioni applicant dilationem. Et in isto abusu vivunt fratres et religiosi alii suo privato ordini quicquid fecerint de operibus Domini applicantes. Tercii vero videntes quod duo non proficiunt nec cedunt utentibus ad honorem, accipiunt or dishonour it by human partem scripture tamquam partem tunice Domini et additions. 35 super illam investiunt leges humanas et sic militant ut deformes; et in isto gradu invenies multos doctores tradicionis humane qui omnes ultra milites paganicos tunicam Domini inconsutilem dehonoran.

Antichrist's
disciples tear
the garment of
Christ;

2. Codd.: *quilibet*. In textu Augustini: *omnis.*
deest 15. A: *Augustinus*; A in marg.: *Johannes.*
29. A: *formans.*

12. Codd.: *cuius sit*
28. A: *hanc tuni.*

2. Joh. XIX, 24.
11. Joh. XIX, 24.

4. ib. 23.

8. Lucae XXIV, 49.

CAP. XXIV.

What light is.

Cum ex defectu lucis que est tenebra lucis proprietas nota fuerit, videndo utrum a luce vel auditorio iste defectus processerit vel utrumque, videndum est secundum perspectivos que proprietates luci convenientiunt. Licet autem lux vel lumen in sua generalitate analoga accipiatur pro forma qualibet positiva, autonomatice tamen et per quandam excellenciam dicitur de forma qua corpus apud nos dicitur luminosum vel de talis forme specie diffusa per medium; et precipui philosophi cordati sunt quod a sole materiali capitur fontaliter quocunque lumen adventicium sive in astris vel quibuslibet corporibus celestibus aut terrestribus.

It is the most spiritual of bodies.

Supposito autem quod fiat limitacio ad speciem lucis per se visibilis, non autem ad ipsam lucem in ipso luminoso perspicuo terminatam, auctores sibi attribuunt quatuor proprietates laudabiles inter multas. Prima est quod est inter qualitates corporeas spiritualissima, ut patet ex quinque condicionibus: primo quia appropriatur per quandam excellenciam subtilissimo corpori, id est, celo. Et sic secundo locatur fontaliter in loco dignissimo; tertio ratione sue spiritualitatis communicatur secundum eius principium situi punctali quod principium punctale sufficeret ubilibet radiare. Quarto patet eius spiritualitas ex hoc quod fundata in suo fonte non proporcionaliter movetur ad motum materie deferentis, ut patet de radiis solaribus flante vento. Et quinto ex hoc quod non deperdit de substancia vel virtute subiecti per speciei multiplicacionem; sic natura humana inter corporeas est spiritualissima ratione nature incorporee, que est idem suppositum cum natura corporea; ideo omnes homines et specialiter christiani sed specialissime ecclesiastici ut filii lucis imitatorii spiritualiter ambularent secundum doctrinam Apostoli ad Eph. V consequentes corpus Christi mysticum quod est omnium subtilissimum (ut patet Eph. IV). Et habentes conversacionem suam

3. A: *nata*; ib. A: *videndum*. 8. A in marg.: *Quid est lux.*
17. A in marg.: *Quatuor proprietates lucis.* A. I. 26. B: *ad modum.*

2. Quae hic sequuntur et in Sermonibus LII et LIII. sec. partis (p. 380—392) invenies. 25. Cf. Sermones, I. c. p. 380, l. 23.

in celis, sapientes que sursum sunt et non que super terram (ut docet Apostolus, Phil. III). Sunt eciam de minimo temporali contenti secundum consilium Apostoli I. Tim. VI, 8: *Habentes alimenta et quibus tegamur hiis contenti simus.* Fundati eciam in Christo que est lux vera non cessarent a suis operacionibus spiritualibus pro turbine improperii vel voce quomodolibet infestante, quia secundum Lincolnensem quam monstruosum esset astrum moveri ad motum turbinis sublunaris, ita monstruosum est in ecclesia militante prelatum turbari extra tramitem rationis pro motu vertiginoso subditu inquieti. Ideo Salvator excludit Johannem datum in lucem gencium, Ysaie XLIX, 6, ab arundine ventorum impulsibus agitata, Matthei XI, 7. Et ultimo spirituales diffundendo sapienciam ipsam non minuunt, cum distributa suscipit incrementum et avaros tamquam dignata reddit posteriores, quia clara est et que non marcescit sapiencia, Sap. VI, 13. Et sic licet is qui foris est homo noster corrumptatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem, II. Cor. IV, 16.

Ista autem quintuplex lucis proprietas complete dicit cuilibet christiano quomodo vivet quoad Deum, quoad se ipsum, | quoad proximum et quoad mundum, quounque fuerit depositio huius tabernaculi. Debet enim inniti supremo corpori Christo quod est neutrum in personarum acceptione, et tunc non est compossibile quod turbines temptancium confundant persecutos, si more lucis reflectant cum splendore exempli et ardore caritatis causam eorum in suum principium, quia conclusio Apostoli est ad Rom. VIII°, 28, quod timentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Quis ergo nos separabit a caritate Christi (qui est lux mundi Joh. VIII, 12.)? An persecucio, an famae? et sic de ceteris que numerat Apostolus, ubi supra. Unde Joh. XVII scribitur: *Hec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis, in mundo pressuram habebitis.* Recolat ergo viator de hac natura lucis et contra quocunque resistens recto incessui reflectat ardorem versus suum principium. Sic enim carbones

Lessons to be learned from the properties of light.

1. To turn back upon Christ the love of which he is the source.

15, 16. A: tamen distributa. 21. A: Iste autem.

2. Col. III, 2. 5. Sermones, l. c. p. 381. 21. ib.
24. II. Petri I, 14. 34. Recte Joh. XVI, 33.

*ignis congeret super caput eciam iunici instar Christi, ut docet Sapiens Prov. XXV, 22. Et ut breviter dicatur: etsi homo numquam aliquid didicerit preter doctrinam istam Christi et sui apostoli de luce, sufficeret sibi pro regimine vié et patrie. Unde Apostolus exponens dictum⁵ suum *ut filii lucis ambulate ostendit cuius lucis et cuiusmodi filii debemus esse. Estote, inquit, imitatores Dei, sicut filii carissimi, nam qui diligit proximum legem impletivit.**

2. Light is the most universal of material forms.

Secunda lucis proprietas consequens ad priorem est¹⁰ quod lux est in operacione universalissima inter omnes formas huiusmodi materiales; quod patet ex multiplicitate operacionum, ex eius extensione quoad situm, ex eius duracione quoad evum. Habet enim naturam producendi quocunque materiale sublunare secundum capacitatem¹⁵ materie, ut hic generat hominem ex 2º Physicorum, ibi bestiam aut quocunque vivum secundum variacionem seminis quod vivificat, fovet et iuvat, hic dissolvit glaciem, ibi constringit lutum, hic causat iridem, hic halonem, et (ut breviter dicatur) non est dare effectum²⁰ naturalem alicuius generis corporalis ad quem non habet lux efficaciam producendi et productum inesse conservandi. Nam illustrando triplicem spiritum animali vitam eius continuat, ut patet in libro fontis vite, ymmo secundum Albumazar libro de Iudiciis Astrorum alle-²⁵ gantem Ipocratem: *nisi stellarum lux de nocte subtiliaret densitatem aeris, destrueret omne virum.*

There is no place from which its influence is excluded.

Et quoad situs extencionem dicunt philosophi quod a summo celo empireo usque ad mundi medium est diffusa; patet eius efficacia in motu maris, in genera-³⁰ cione lapidum et mineralium, in terre visceribus, et sic vis eius licet nobis insensibilis pertingit ubique. Ex quo patet quod non est possibile, alicubi esse puram tenebram, quia tunc alicubi esset materia informis; quod non est intelligibile.³⁵

It will exist and be strengthened after the end of the world.

10. A in marg.: 2 B. 25. Codd.: secundum Albuar. 26. A in marg.: Nota.

7. Eph. V, 1. 10. Cf. Sermones, l. c. p. 382, l. 3.
25. Albumazar, i. e. Albunazar (Abu Nasr Alfarabi).

diem iudicii lux lune erit ut lux solis; et certum est quod interim non deficiet tum propter mundi indigenciam, tum propter contrarii carenciam. Correspondenter spirituales in ecclesia omnibus debitores sunt, ut merendo 5 proficiunt; Rom. I, 14, dicit Apostolus: *Sapientibus et insipientibus debitor sum; sed (ut dicit Rom. VIII, 12) non carni, ut secundum carnem vivamus, sed spiritualiter debemus omni creature proficere instar Apostoli qui de se ipso dicit I. Cor. IX, 22: Omnibus omnia factus 10 sum.* Fuit enim medicus Timotheo (I, Tim. V): *Modico vino utere propter stomachum, nunc nauta (Act. XXVII), nunc operarius manualis (Act. XVII), nunc poleticus appellando Cesarem (Act. XXIV), nunc philosophus disputando cum Atheniensibus (Act. XVII), nunc predicator (Act. XIII), nunc miraculorum factor (Act. XIX), nunc indigencium procurator (I. Cor. XVI), nunc propheta (Act. XXVII); et sic generaliter omnibus lucrifecit ut I. Cor. IX, 22: factus sum etc.* Et proporcionaliter debemus nos omni creature proficere iuvando merito 20 sancte vite, quia deficiente huiusmodi communione, iniuriamur cuilibet creature subtrahendo debitum.

Et quoad extensionem situs, cum homo interior sit ^{His love should extend to all,} ubique afficitur, patet quod perfectus in caritate 25 debet quodammodo esse ubique, quia ambulando in via dilectionis, oportet quod dileccio extendat se ad omnes, Psalmo CXVIII, 96: *Latum mandatum tuum nimis.* Deus enim precepit amicos a dextris et inimicos a sinistris diligi, Mathei V. Et certum est quod debemus Deum supra nos diligere et in eo singulas creaturas 30 sed amplius celestia. Et sic exponitur illud Apostoli Philipp. III, 20: *Nostra conversacio in celis est.* Anima enim verius est ubi afficitur quam ubi actuat sine actuati affectione, et tunc *comprehendemus cum omnibus sanctis* etc.

35 Et quoad durabilitatem: *Ecce caritas nunquam excidit* I. Cor. XIII, 8. Unde sicut claudit contradiccionem 363^a *creaturam aliquam esse sine lumine, sic et hominem esse gratum sine caritate,* ut dicit ibidem: *Si linguis hominum* etc. Nec est possibile creaturam esse nisi de 40 quanto habet esse a lumine dilectionis lucis prime, ut

Like light, the christian should be helpful to all.

and must last for ever, since charity never fails.

10. A: *enim nunc.* 23. A: *ubique.* 35. *ecce;* A: *cite.*

34. Eph. III, 18. 38. I. Cor. XIII, 1.

quosdam diligit ad beatitudinem et quosdam ad punicionem misericordem, et breviter omnem creaturam diligit Deus proporcionabiliter ad eius bonitatem; que causatur ex dilectione Dei, ut hunc generat denuo ex mera gracia (Joh. III), hunc indurat ex precedenti de-⁵merito (ut patet de Pharaone, Exodi VII), hunc dissolvit in lacrimas penitentie (ut patet de Nabugodonosor, Danielis IV, et de Maria Magdalene (Luce VII). Et breviter quot sunt manerier bestiarum vel corporum naturalium, tot proporcionalia causat in homine. Et proporcionaliter ¹⁰ hii qui spiritu Dei aguntur tamquam organa eiusdem lucis faciunt proporcionaliter. Unde Apostolus II Cor. II, 16: *Aliis quidem odor mortis sumus in mortem, aliis autem odor vite in vitam.* Hinc figurant yridem federis incarnationis et prenósticum diei iudicíi, hinc halonem ¹⁵ tirannidis ventose vel aque tribulacionis. Unde Salvator Matthei V, 16, signanter precipit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut rideant opera vestra bona.* Et quoad qualitatem et dictam duracionem operum que debent esse spiritualia et nulli contraria nisi occasione mala ²⁰ accepta, dixit eadem lux Joh. VI, 27: *Operamini uon cibum qui perit sed qui permanet in vita eterna.* Et sic ista secunda lucis proprietas cum suis appendiciis foret sufficiens instruccio toti nature humanae, ut attingat beatifice lucem veram.

25

CAP. XXV.

Gracia materie complende de luce restat videre duas alias lucis proprietates, ut vel sic sciatur si prelati moderni sint lux mundi, sicut Veritas dicit de suis apostolis.

3. Light is most regular in its action.
Tercia autem lucis proprietas quod in omni accione ³⁰ eius est ordinatissima, quod patet ex duodecim:

Twelve ways in which this is shown.
Primo ex indifference actionis, cum in omni capaci medio quantum potest sine diferencia se diffundit.

Secundo ex actionis celeritate, cum subito ex eius spiritualitate se multiplicat ab oriente in occidens (ut ³⁵ dicitur II De Anima).

5. *mera*; Codd.: *m'a* (mira?).   15. B: *hunc halonem.*   16. A: *tirandi tirannidis.*   17. B: *ut luceat.*   23. A: *secula deest.*   30. A in marg.: *3.*   32. A in marg.: *1.*   34. A in marg.: *2;* ib. A: *subito si isto.*

20. Cf. Sermonem I.III, sec. partis, p. 384, l. 29.

Tercio in hoc quod quorsumlibet secundum lineas radiosas rectissimas subducto obstaculo sperice se diffundit (ut probatur II Vitulonis I^a).

Quarto in hoc quod impediente opaco penetracionem luminis secundum angulum reflexionis equalem angulo incidence regulariter se reflectat (ut demonstratur V Vitulonis XX^a).

Quinto ex hoc quod retro opacum secundum tres differencias regulariter causat umbras (ut patet II Vitulonis).

Sexto ex hoc quod a quolibet punto luminis illuminabili directe opposito diffunditur ad illuminabile radius luminosus, unica tantum linea perpendiculariter incidente. Patet ex XX^a secundi Vitulonis.

15 Septimo ex hoc quod omne umbrosum plus illuminatur circa radium sibi perpendiculariter incidentem, et a puncto propinquiori forcius, licet situi distanciori, incident plures radii a pluribus punctis corporis luminosi. Patet illud secundo Vitulonis XX^a et duabus sequentibus.

Octavo ex hoc quod omne luminosum, cum continue eque multum effundit de lumine in minori spacio circumclusum ipsum forcius illuminat quam spaciū maius illo. Patet II Vitulonis XXIV^a.

25 Nono ex hoc quod radii ab uno punto luminis procedentes secundum linearum longitudinem ad eque-distantiam plus attendunt. Patet secundo Vitulonis XXV.

Et hinc decimo patet quod omne lumen per foramina angularia incidens rotundatur, et ex sexto sequitur undecimo quod radius luminis per foramen super obiectum solidum incidentis erit perimeter in solido super perimetrum foraminis ampliata. Patet prima istarum legum 2° Vitul. XXXIX et posterior patet eodem libro XXXVI.

Duodecimo in hoc quod radio perpendiculari omne 35 corpus diaphonum penetrante radius oblique incidens in medio secundi diaphoni densioris refringitur ad perpendiculari ductum super secundi diaphoni superficiem

1. A in marg.: 3. 4. A in marg.: 4. 8. A in marg.: 5. 11. A in marg.: 6. 14. A: *Vitulonis. Sermones I. c.: ex secundo Vitulonis secundo.* 15. A in marg: 7. 17. A: *sit twice.* 21. A in marg.: 8. 24. A: *illud.* 25. A in marg.: 9. 28. A in marg.: 10. 30. A in marg: 11. 31. B: *solutum.* 34. A in marg.: 12. 36, 37. A: *densioris — diaphoni deest.*

3. De Vitelone cf. Sermones, I. c. p. 385.

et in medio secundi diaphoni rariois refringitur ab eodem. Patet II Vitulonis XLVII. Et patent iste tres leges experientia satis certa.

What we should learn from these properties of light. Quolibet sunt regule lucis ordinatissime per quas ut libros splendidos docemur quomodo ascendemus moraliter in contemplacionem perspicuam lucis prime.

1. To do good to all, Simus itaque primo more lucis prompti (quantum in nobis est) ut omnibus beneficiamus, ut docet Apostolus (ad Romanos XII, 18: *Si fieri potest quod ex nobis est*) instar patris celestis qui solem suum oriri facit (Math. V, 45). 10

2. and that not slothfully, Simus secundo sollicitudine non pigri (Rom. XII, 11) sed caritatem continuam habentes (Colos. III, 14).

3. to diffuse the rays of charity on all, Diffundamus tercio radios caritatis sine personarum accepcione ordinata et recta intencione ad Deum supranos ad amicos a dextris, inimicos a sinistris, ad patres 15 ante mortuos, ad illos futuros gignendos, ad mortuos in purgatorio et in inferno sub nobis detrusos et precipue ac centraliter ad nos ipsos, *ut sic possimus comprehenderemus que sit latitudo, longitudo etc.*

4. to let love to the wicked take the form of punishment, Quarto, peccatore per opacitatem peccati ponente obicem caritati, secundum mensuram qua diligimus naturam repellentem radium caritatis reflectamus in Deum radium amoris nature. Sic enim Deus infundit gratiam prevenientem in peccatores velut radium incidentem, quod si in vacuum gratiam Dei recipient per curvitatem peccati, reiendo reddit radius gracie punitionis. Et par est amor Dei utrobique quoad naturam, sicut et parificatur pena quodammodo ad culpam. Anulus autem medius inter angulum contingencie et angulum reflexionis est obliquitas peccati quod Deus 30 semper punit ad regulam. Et utinam istam legem attenderent iudices qui per censuras ecclesiasticas puniunt delinquentes; tunc enim radium caritative punitionis reflecterent proporcionaliter ad culpam in Deum et tam inproporcionabiliter curvarent ad sensum. 35

5. to withdraw worldly benefits from the perverse, Quinto subtrahamus beneficenciam temporalem a tetris peccantibus, non fovendo eos vite necessariis vel favore.

1. A: *diaponi*; ib. B: *refugitur*. 2. A: XXVII. 5. A in marg.: *Moraliter*. 7. A in marg.: 1. 11. A in marg.: 2. 13. A in marg.: 3; ib. A: *radius*. 15. A: *inimicos* twice. 16. B: *que — longitudo etc. deest*. 20. A in marg.: 4. 28. A: *culpam ante*. 32. A: *ecclesiasticis*. 36. A in marg.: 5.

Umbra enim est bonorum huius temporis naturaliter posteriorum substraccio et variatur secundum triplex genus peccati, de quo I^a Joh. II, 16: *Omne quod est in mundo etc.*

5 Sexto debemus omne donum Dei quantumlibet parvum ad utilitatem proximorum convertere, servata semper intentionis rectitudine, quia *si oculus tuus fuerit simplex etc.* (Matthei VI, 22). Radius perpendicularis ubilibet penetrans irrefracte est intencio, qua Deus ad minimum 10 confuse intenditur sub ratione boni, quia bonum est quod omnia appetunt, I^o Ethicorum.

Septimo quanto vicinus appetimus aliquid in ordine 7. to desire ad summum bonum, est appetitus luminosior, licet most what most omnia ab ipso plus elongata sint remisse secundum highest good, 15 plurem rationem creatam appetibilia.

Octavo debemus colligere vim amandi et ipsam non 8. to concentrate eque primo sine subordinacione dispergere inter multa, our love, quia unum necessario est amandum, quod amatur sincerius quo vicinus cum paucioribus mediis separatis.

20 Nono debemus omnes radios amoris a virtute indi- 9. and let all visibili procedentes unire in Deum qui est centrum its rays unite in tocius generis boni diligibilis (ut patet De Divinis God, Nominibus cap. V) et equo libramine sine claudicacione tendere ad circulum intelligibilem infinitum, cuius 25 centrum ubique et circumferencia nusquam.

Et hinc decimo oportet quod omnis radius amoris, 10. to make all sicut incipit a bono analogo et artatur in bono particuli- love for the creature creto, sic circulariter redibit in Deum largius increase our love for God, diligendum.

30 Et ista ampliatio radii amoris docet undecimo Deum 11. who is to be esse pre ceteris amplius diligendum.

Duodecimo docemur radium amoris ad bonum sim- 12. not to turn pliciter et ad nullam creaturam reflectere, cum quelibet our love habet tenebram sive potentiam contra actum, sed irre- absolutely on any creature. 35 fracte per totam universitatem creatam usque ad lucem primam regulariter penetrare. Ad tantam enim illuminat lux vera omnem hominem venientem in hunc mundum quod, sicut confuse cognoscit unum primum in suo

5. A in marg.: 6. 12. A in marg.: 7. 19. Codd.: *quod vicinus*.
20. A in marg.: 9. 26. A in marg.: 10. 30. A in marg.: 11.
32. A in marg.: 12; ib. Codd.: *et deest. Addidi.* 34. A: *tenebram.*

11. Aristoteles Eth. Nicom. I, see Serm., l. c. 387. 22. Dionysius Areop. De Divinis Nom., cap. V.

analogo, sic necessario amat et appetit ipsum idem sed inordinate cum oblique spargit radium amoris ad creaturas que sunt tenebre finaliter terminatum et tam hoc exemplum quam hoc exemplatum est una de secretioribus et mirabilioribus nature legibus. 5

Different rays:
direct,
refracted,
reflected.

Sed pro duabus partibus sequentibus legis duodecime est notandum quod secundum doctrinam perspectivorum aliquis est radius rectus, alias refractus et alias reflexus. Refractus dicitur, quando declinat a rectitudine propter variacionem gradus diaphoni, sed penetrat diaphonum 10 distancius, ut patet de specie denarii in disco superfusa aqua de specie astri apparentis mane vel vespere per vaaporem et generaliter quandocunque ex variactione medii ampliatur angulus piramidis radialis. Sic enim secundum Lyncolniensem ex variactione medii contingit 15 quantumlibet parvum quantumlibet magnum in quantalibet distanca appare.

Explanation of
'refracted'.

Corresponding
rays of love.

Correspondenter est dare tres manerias radiorum amoris: Aliquis enim est radius rectus, sicut habencium oculos simplices, reddentes totum corpus interioris hominis 20 lucidum (ut docet Salvator Matthei VI, 22). Alius autem est radius obliquatus a rectitudine quo putatur quantumlibet parvum bonum per involucionem inordinatam in tetricis temporalibus esse quantumlibet magnum bonum, ut patet de avaris et gulosis constituentibus temporalia 25 Deum suum, sed adhuc cum difficultate penetrant ad Deum finaliter diligendum; et hos oportet purgari per ignem (ut docet Apostolus I. Cor. III, 12: *Si quis | 363c superedificat lignum, fenum et stipulam.* Illi autem qui per radium effectus non penetrant hec tetra terrestria 30 sed ibi sistunt finaliter eciam secundum radium perpendiculararem, hui (inquam) sunt de genere dampnandorum, eo quod oportet eos carere visione et amore lucis abscondite. Doceemur itaque per legem reflexionis duplicitis radiorum inniti Deo qui est perpendicularis radius, dum 35 inpugnamur per resistenciam adversantium peccatorum, quia Jerem. XVII, 5: *Maledictus qui confidit in homine.* Et a tali plus resistente plus debemus elongari minus communicando in bonis temporalibus; econtra autem de homine minus in opaco peccatis; sibi enim debemus 40

^{4.} A: *una cum.* ^{15.} A in marg.: *Lyncolniensis.* ^{18.} A in marg.: *i.*
^{21.} A in marg.: *2.* ^{23, 24.} A: *parvum — quantumlibet deest.* ^{30.} Rectius:
radium affectionis. See Sermones II, 388. ^{33.} Codd.: *quarto quod;*
correi. Cf. Sermones, I. c. p. 389.

plus communicando bona diffundere, quia a Deo luce prima docemur unumquodque secundum eius bonitatem diligere.

CAP. XXVI.

5 Quarta autem lucis proprietas est quod instinctu naturali est homini inter qualitates gratissima; quod patet ex tribus, primo in anima que naturaliter delectatur actuare subiectum plenum lucidis spiritibus, quibus siccatis non expectat propter horrorem terrestris opaci; unde nedum 10 homines sed et pecudes ut simee perhorrent in tenebris et aeris lumine serenato naturaliter iocundantur. Unde secundum regulas medicorum aura pestilencialis est, quando videtur pluere et non pluit, eo quod tunc est regio opacis terrestribus occupata, et per consequens 15 ab irradicatione celestis luminis tamquam aer in puteo prepedita. Homines eciam propter generacionem bonorum spirituum a mundo cibario productorum recreantur in viribus membrorum, exhilarantur in affectibus voluntatum et generaliter fortificantur in omnibus viribus 20 animorum. Ex efficacia eciam luminis in tribus proprietatibus superioribus declaratis satis claret racio. Unde lux inter qualitates corporeas debet esse gratissima. Sed tertio specialiter patet per hoc quod omnes homines natura scire desiderant ex primo Metaphysice, sed lux 25 inter qualitates est maxime manifestativa, quia Ephes. V, 13 scribit Apostolus: *Omne autem quod manifestatur lumen est.* Ideo ratione doctrine luci afficimur. Unde non mirum ex dicto Tobie IV, cap. 12: *Quale gaudium michi erit etc.*, quia lumen oculorum (quod est sensuum 30 subtilissimum) non procedit in actu nisi lumine celesti fuerit superfusum.

Correspondenter lumen sapiencie, qua Deus diligitur est cuilibet sani iudicii gratissimum, cum facit eroicum celestia sapientem *que sursum sunt querere* (ut dicit 35 Apostolus Colos. III, 1). Cum autem Deus sit anima creti spiritus per lumen gracie, sicut ipse est anima corporis causando vitam nature, patet quod increata

Light is most
pleasant to
man.

Darkness is
unwholesome.

Light helps
knowledge,
which men
naturally
desire.

The light of
wisdom is
pleasant.

5. A in marg.: *4.* 11. Codd.: *aere.* 12. A in marg.: *Nota quando est aura pestilencialis.* 25. B: *manifestissima.*

5. Cf. Sermones, I. c. p. 389, I. 37 et seqq.

sapiencia cuius delicie sunt esse cum filiis hominum manet solum cum homine lucido, quia *in malivolam animam non introbit sapiencia nec habitabit in corpore subdito peccatis* (ut dicitur Sap. cap. I, 4), quod Apostolus sub interrogacione exponit alludendo dicto sensui 5 mistico: *Que, inquit, communicacio Christi ad Belial, ant Incis ad tenebras?* (II. Cor. VI, 14.) Non ergo inhabitat increata sapiencia que est lux vera in quoquam per gratiam nisi supernaturaliter illuminet vires anime sibi subditas, que respectu irradiacionis supercelestis 10 vocantur tenebre. Unde Psalmista signanter orat Psalmo XVII, 29: *Domine Deus meus, illumina tenebras meas.* Habeamus tres spiritus lucidos, animalem in capite celestia sapiendo, vitalem in corde articulos fidei credendo, cum iustus ex fide vivit, naturalem in epate 15 spe spiritualibus inherendo. Et tunc indubie copulatur nobiscum Deus quem philosophi vocarunt animam mundi; et tunc non offendemus ut *ambulantes in tenebris* (sicut docet Salvator Joh. XI). Et tunc habituati hiis tribus luminibus theologicis vadunt gaudentes 20 in tribulacionibus et persecucionibus corporis secundum doctrinam Apostoli Eph. V, 9: *Fructus spiritus est etc.* et Jacobi I, 2: *Omne gaudium existimate etc.* Sic enim aura pestilencialis anime non nocebit.

Augustine's
12th abuse; a
people without
law.

Duodecima autem abusio que est lucis spiritualis 25 privatio secundum Augustinum sequitur in hec verba: *Duodecimus, inquit, gradus abusionis est, populus sine lege: qui diu Dei dicta et legum scripta contempserit per diversorum errorum vias emdem perditionis laqueum incurrit. De quibus viis sub persona prevaricatoris populi 30 humanum genus propheta ita deplangit: Nos autem sicut 363^a ores erravimus, unusquisque in viam suam declinavit. De quibus viis etiam Sapiencia loquitur per Salomonem: Multe vie ridentur hominibus recte et novissime earum ducunt ad mortem. Que multe perditionis vie tunc inceduntur, 35 cum una regalis via, lex Dei videlicet que neque ad dexteram neque ad sinistram declinat per negligenciam deseritur. De qua via dominus Jesus Christus qui est*

12. A in marg.: *Nota bene.* 14. Codd.: *fidei* deest. Addidi. See Serm. II, 391. 16. A: *specie.* 23. A: *sic autem.* 25. A in marg.: *Duodecima abusio.* 26. A in marg.: *Augustinus.* 34. A: *deducunt.*

26. Augustini Opp. tom. VI, p. 216. 32. Is. LIII, 6.
33. Prov. XIV, 12. 38. Rom. X, 4.

*finis legis ad iusticiam omini credenti denunciat: Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ad quan*viam* omnes homines communiter invitat dicens: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis.*

*5 Quia non est personarum accepcio apud Deum: ubi nou*est* Judeus et Grecus, masculus et femina, servus et liber, barbarus et Scita*s*, sed omnia in omnibus Christus. Omnes enim unum sunt in Christo Jesu. Dum ergo Christus est finis legis, qui sine lege sunt sine Christi fiunt: Igitur*

10 populus sine Christo est. Abusivum igitur temporibus evangelii populum sine lege fieri, quando apostolis in cunctas gentes licencia predicationis data est, quando tonitruum evangelii per omnes seculi partes intonuit; quando gentes que non sectabantur iusticiam apprehen-

15 derant iusticiam, quando qui longe fuerant, facti sunt prope in sanguine Christi; qui aliquando non populus, nunc autem populus in Christo, quando est tempus acceptabile et dies salutis et tempus refrigerii in conspectu altissimi; quando unaqueque gens habet testem resurrec-

20 tionis, quando ipse dominus protestatur: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummacionem seculi. Non fiamus ergo sine Christo in hoc tempore transitorio, ne sine nobis Christus esse incipiat in futuro. Hec Augustinus.

25 Hec autem verba que videntur esse stultis extra- All truth is in
the gospel.

vagancia ad hoc Deus inseruit, ut sciat omne genus hominum quod omnis veritas et omnis erroris destruccio est in evangelio (ut sepe asserit Augustinus). Et si quis fuerit ita sciolus, sicut unquam fuit Salomon, aut

30 ita grandevus, sicut unquam fuit Matussale, debet cognoscere quod modica pars evangelii sibi sufficeret quantumcunque velit addiscere. Nam veritates singule sunt connexe, et si veritas sit docibilis vel salubris, ibi vel docetur expresse vel tacite secundum quod est plus

35 necessaria viatori. Et si veritas aliqua malum docuerit,

9. A: *lege* twice. 9, 10. *fiunt — est* deest. 16. A: *sanguinem.*
 25. A in marg.: *Johannes. Nota quod omnis veritas et omnis erroris destruccio est in evangelio, Nota;* ib. A: *stultus.* 27. A: *et quod; B: et extinxit.*

1. Joh. XIV, 6. 4. Matth. XI, 28. 5. Rom. II, 11.
 6. Gal. III, 28. 8. Rom. X, 4. 11. Matth. XVIII, 19.
 14. Rom. IX, 30. 16. Eph. II, 13; Rom. IX, 25. 20. II. Cor. VI, 2.
 22. Matth. XXVIII, 20.

fugiendum est sub eodem gradu in evangelio, quia auctor veritatis vult omnes ipsas tamquam in libro vite ibi doceri: nec sufficiimus quamcunque partem evangelii in via comprehendere sed in patria clare noscemos omnia, cum plene didicerimus librum vite; nec est 5 aliquis tam rufus discolus quin verba evangelica possit addiscere secundum ruditatem que sibi congrueret ad salutem. Ideo verecundantur grammatici et logici naturales et mathematici, legiste et metaphisici, quia si aliqua sit veritas laudanda, ibi secundum congruam formam 10 docetur, si aliqua sit falsitas fugienda, ibi debite condemnatur. Et istud moveret quemcumque fidelem ad evangelium addiscendum, quia prima veritas que est Christus est subiectum huius sciencie et sine ipso cognito forent homines bestie sicut bruta, et sic (ut 15 sepe dictum est) si sis legista papalis, imperialis, regalis vel provincialis, si lex tua quicquam valeat, ibi docetur expresse vel tacite, secundum gradum quo est valida. Ideo reprobandi sunt legiste qui contempnunt in lege divina fontem legis sue attendere, cum melius foret 20 aquam fontalem claram et virtuosam bibere quam aquam turbidam viatorem a beatitudine retardantem, et sic est de quibuscumque aliis scienciis; et ita indubie defectus noticie vere lucis, tenebra ignorancie et defectus audacie ex peccato est causa quare ista responsio non sufficit 25 ad quamcumque scienciam aliam substernendam.

CAP. XXVII.

The pope and
other prelates
have not all the
powers of the
apostles.

Restat hic videre difficultatem scolasticam ex cautela diaboli nimis absconditam, scilicet si prelati hodierni ut papa, cardinales, episcopi et archidiaconi cum suis 30 subditis sint tante potestatis, sicut erant apostoli primitivi; et tenetur a multis in facto ut fides quod istud catholice sit credendum, quia aliter (ut inquit) ex defectu Christi periret ecclesia. Sed quid infidelius? nec aliter haberent evidenciam quod licite absolvunt, con- 35 cedunt indulgencias, prosequuntur censuras et excommunicaciones cum aliis, concedunt privilegia et exercent talia infinita. Sicut ergo mediante eadem corporali

9. A in marg.: *Nota bene.* 14. A: *huiusmodi.* 16. A: *regalis*
deest. 29. A in marg.: *Dubium.* 32. B: *a multis* deest.

potestate homo potest currere et multos actus corporales facere, sic mediante eadem spirituali potestate potest homo nunc facere miracula quando expedit, nunc predicare, nunc regnum ecclesie | ut tempori congruit pre-
 364^a lato intendere et nunc censuras vel privilegia secundum leges ab ecclesia editas exercere; et sic omnibus pensatis est papa tante potestatis sicut erant apostoli vel maioris.
 5 Sed contra perfidiam istam arguitur: Apostoli haberunt potestatem esse *sal terre et lux mundi* (ut patet ex dictis), sed prelati moderni non habent illam potestatem vel tantam, ergo non parificantur in potestatibus, et specialiter istud non est extorquendum ab hominibus tamquam fides.

They are not,
like the apostles,
the salt of the
earth.

Assumptum patet ex forma similitudinaria qua dicitur
 15 Joh. I, 12: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Nec est ratio diversitatis vel evidencia qua fideles christiani habent potestatem filios Dei fieri quin pari evidencia habuerunt apostoli potestatem esse *sal terre et lux mundi*, cum Christus qui non potest
 20 mentiri dicit quod sunt huiusmodi et non ex se; ideo manifestum est quod a Deo hanc habeant potestatem; et cum prelati moderni non exercent illam ad edificationem ecclesie (ut patet ex dictis), videtur quod sunt dampnabiles ex abusu huiusmodi potestatis.

25 Similiter, apostoli habuerunt potestatem generaliter faciendi miracula nec aliunde defecerunt a modernis prelatis in potestate sacerdotali. Igitur cum prelati moderni deficiunt a potestate faciendi miracula, videtur quod sint simpliciter inferioris potestatis quam erant
 30 apostoli. Nam Matthei X, 1, dicit Fides: *Convocatis duodecim apostolis dedit illis Jesus potestatem spiritum innundorum, ut eicerent eos et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem.* Et sequitur: *Infirmos curate, mortuos suscitare, leprosos mundare, demones 35 eicite. Gratis accepistis, gratis date.* Et Luce IX, 1 sic scribitur: *Convocatis autem Jesus duodecim apostolis dedit illis virtutem et potestatem super omnia demonia et ut languores curarent.* Et Luce X^o capitulo sic habetur de

They cannot
work miracles.

3. A: *mirabilia.* 8. A in marg.: *Responsio. i.* 12. A: *ab omnibus.*
 16. A: *filios De.* 17. A: *fili.* 21. A: *hanc et.* 22. A: *et deest;*
 ib. A: *ad deest.* 25. A in marg.: 2. 28. A: *in potestate.* 31. A: *Jesus*
deest. 34. A: *curare . . . suscitare, mundare.*

38. Lucae X, 19.

duodecim apostolis: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra scorpiones et serpentes et supra omnem virtutem inimici et nichil vobis nocebit. Verum tamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiciuntur. Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in celis.*

5

Proof that
Scariot was in
grace as to
present
righteousness.

Et ex isto textu Luce IX fideles eliciunt quod Scarioth fuit ad tempus in gratia secundum presentem iusticiam, quia textus dicit quod convocatis duodecim apostolis quorum unus fuit Scarioth dedit Jesus illis virtutem et potestatem super omnia demonia et ut languores curarent. Illa autem virtus super omnia demonia non fuit sine virtute morali vel gratia. De tanto ergo fuit Scarioth gratus Deo, sed licet habuit ad tempus virtutem sic superandi demonia, verum tamen finaliter non habuit virtutem vel graciā superandi suum demonium, cum desperando finaliter et peccando in Spiritum Sanctum fuit inductus in temptationem et non liberatus a malo maximo.

Power over
devils is not less
needful than
the powers the
prelates claim.

Credo autem quod nullus dubitat quin prelati nostri eciam pape non habent regulariter huiusmodi potestatem, 20 et hodie foret plus necessarium illis habere virtutem et potestatem super omnia demonia quam habere omnem potestatem terrenam absconditam quam sic fingunt. Ideo deficiunt in potestate que foret illis hodie necessaria ad salutem. Unde de proporcione magnitudinis potestatum contendunt scolastici; sed quia secundum Apostolum Christi discipulus non debet contendere, videtur quibusdam fidelibus quod sine tali contencione est ut fides catholica capiendum quod habere potestatem vivendi virtuose sive faciendi quicquam in gratia est quodammodo infinitum maior potestas quam aliqua potestas terrena vel salva falsa implicacione maior quam aliqua potestas ab Antichristi discipulis modo ficta; et aliter Simon magus non promitteret apostolis pecuniam se daturum ad habendum huiusmodi potestatem. Nam Act. VIII, 18, 35 scribitur: *Cum vidisset autem Simon quia per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus Sanctus, obtulit eis pecuniam dicens: Date et michi hanc potestatem, ut cuiuscunque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum.* Petrus autem dixit ad eum: *Pecunia tua tecum sit in* 40

2. B: *super.* 5. B: *quod.* 6. A in marg.: *Nota quod Judas Scarioth fuit in gratia secundum presentem iusticiam.* 32. A: *salva salva.* 33. B: *ab* deest. 38. B: *michi* deest.

perdicionem, quoniam domum Dei existimasti cum pecunia possideri; non est tibi pars neque sors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram Deo.

Ex ista divina historia catholici notant multa, primo quod fideles in primitiva ecclesia non audebant dicere quod dederunt Spiritum Sanctum sed quod ministraverant sacramenta et Deus (ut ex effectu cognoverant) dedit illum. Et istud diffuse prosequitur Augustinus super Johannis Omelia V. Unde Symon magus non audebat dicere quod daret Spiritum Sanctum sed cuius

cunque imposuerit manus accipiat Spiritum Sanctum; et 364^b Act. V bene legitur quod apostoli oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum Sanctum, sed quod dederunt eis Spiritum Sanctum, non memini me legisse. Et quod multi doctores tenent quod episcopi dant Spiritum Sanctum, nisi fundatum fuerit in scriptura, eadem facilitate contempnitur qua profertur. Et de evidentiis quibus arguitur quod sacerdos absolvit et remittit peccata dicetur (si Deus voluerit) loco suo.

Secundo videtur ex historia ista quod Simon magus fuit melioris condicione quam sunt prelati hodierni, quia voluit pro iusta moneta emisse ab apostolis huiusmodi potestatem; sed prelati moderni non curant sive fraude sive pecunia emant dignitatem mundanam, ita quod apparent habere huiusmodi potestatem et tunc mediante similacione potestatis huiusmodi emunt multa temporalia cum usuris. Simon autem voluit habere potestatem illam realiter et de realitate potestatis huiusmodi hii non curant.

Tercio videtur ex eadem benedicta historia quod tales prelati deteriores Simone licet similent non habent a Deo potestatem, quia Petrus dixit: *Non est tibi pars neque sors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram Deo.* Cum ergo non sit potestas nisi a Deo et isti simoniaci non habent a Deo huiusmodi potestatem, videtur quod non sit contendendum ut fides vel eciam probabile quod hanc habeant potestatem,

The faithful in the primitive church did not dare to say that they gave the Holy spirit.

Simon Magus did at least propose a fair bargain. Our prelates are not so honest.

1. A: *cum deest; B: addit.*   4. B: *Et ista.*   7. B: *ex defectu.*
8. A in marg.: *Augustinus.*   12. A: *bene s. bene.*   14. B: *sancrum*
deest.   19. B: *dicetur 16. c.*   20. A in marg.: *2.*   22. A: *pro ista.*
30. A in marg.: *3.*   36, 37. A: *videtur — potestatem deest.*

8. S. Augustini Opp. tom. III, 2 p.   12. Act. VIII, 15.
32. Act. VIII, 21.

Christus autem noluit dare talem potestatem Scarioth, nisi prius dederit sibi graciam, quare ergo daret nostris pontificibus plus ingratis potestatem huiusmodi quam fингunt?

The priestly power of ministration is more worth than all money.

Quarto videtur ex eadem benedicta historia quod infinitum melius est habere potestatem in sacerdotio spiritualiter et sacramentaliter ministrandi quam habere potestatem ministrandi quantamcunque pecuniam, quia Petrus reprobatio dixit Simoni: *Donum Dei existimasti pecunia possideri*, quod non foret verum, nisi hoc donum Dei foret melius quam quevis pecunia. Petrus autem innuit quod non potest esse equivalencia in hiis bonis.

The grace of predestination is the very best gift.

Et ex isto fideles ultra quinto eliciunt quod infinitum melius est habere graciam predestinacionis vel aliquod donum quod ipsam innuit quam habere graciam vel dona Dei alta vel potestatem aliquam temporalem; et hinc pertinet regi isti magnifico dare potestatem hominibus, ut sint sui filii, ut dicitur Joh. I, 12. Et sic intelligi potest dictum Christi Luce X, 10: *Nolite gaudere in hoc, quia spiritus vobis subiciuntur, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in celis.* Nam de magis bono debent homines plus gaudere sed infinitum magis bonum est sic scribi in celis secundum predestinationem quam habere demones sic subiectos. Ideo de hoc debent amplius congaudere. Judas enim Scarioth habuit ad tempus potestatem subiciendi sibi demones, tamen deficit sibi ista inscripicio libro vite.

Et ista duplex sententia de valore potestatis hominum clarificaret errores plurimos prelatorum, quia tunc avidius zelarent pro mediis ducentibus ad istam preci-³⁰ puam potestatem et parvipenderent potestatem temporalem et longe evidencius potestatem fantasticam false fictam.

CAP. XXVIII.

Power may be
increate or
created. Restat modo quo sufficimus superficialiter dicendum aliquid de huiusmodi potestate. Potestas quidem in sua analogia sumpta quedam est increata et alia est creata.

5. A in marg.: 4. 13. A in marg.: 5. 15, 16. B: *vel donum.*
17. A: *hinc deest.* 10. A in marg.: 6. 27. A: *descripcio libri.*
36. A in marg.: *Nota distinctionem potestatis.*

9. Act. VIII, 20.

Potestatis autem create alia intelligitur pro ipsa substancia sive essentia et alia pro ipsa qualitate secundum quam creatura rationalis dicitur potens: Non enim credendum est quod potestas divina (de qua dicitur 5 Danielis VII, 14: *Potestas eius potestas eterna*) sit accidens deitati; et sic unus de novem ordinibus angelorum dicitur *Potestates*, qui est substancialiter ipse ordo. Potestas autem creata sumpta famosius pro qualitate qua creatura rationalis dicitur esse potens vocatur communiter qualitas secunda qua creatura rationalis conformat Dei beneplacito dicitur esse potens. Et sic cum ecclesia sit sponsa Christi, oportet esse diversos gradus tam in angelis quam hominibus in illis qualitatibus secundum quos sua ecclesia reguletur. Nec est credendum quod potestas illa sit res aliqua que poterit per se esse. Sed est quedam disposicio secundum quam creatura rationalis disponitur agere secundum Dei beneplacitum secundum quod congruit sponte Christi. Additur autem in descripcione quod est qualitas secunda ad 364^e distinguendum inter ipsam et potentiam naturalem. Nam elementa et quecunque mixta habent naturalem potentiam ad regendum se ipsa; sed potestas dicitur qualitas secunda superaddita ad ecclesiam regulandum. Et sic sunt potestates perpetuo in ecclesia triumphante, 25 sed potestates varie in ecclesia militante. Et ille potestates sunt multe fictae sine fundacione, ut Antichristus seculariter dominetur. Regulariter igitur omnis potestas in fide scripture non fundata est ab Antichristo sive diabolo false ficta, ut potestates fictae a papa et sectis 30 aliis novis quatuor introductis sunt ficte ut sua subiecta, et per consequens ad seducendum subditos diabolice introduce, ut prelatorum cesariorum excommunicatio, citacio, incarceracio et redditus pecuniaris vendicio. Et tale inveniet homo de monachis, canonicis atque fratribus, 35 specialiter quoad sectam propriam puniendam. Et tales tradiciones necesse est destruere propriam sectam finaliter, cum sintabus contra legem Domini introducti.

Superiores autem istarum sectarum fingunt se habere Heads of orders potestatem a Domino ad subditos taliter puniendum, ut claim the power of punishing their subjects.

10. A: *vocatur qualiter secunda.* 17. A in marg.: *Quid est potestas creatura.* 20. A: *potenciam naturalem potentiam.* 27. A: *igitur deest.* 29. A: *dicte a papa.* 30. B: *suba = substancia.* 34. A: *invenit.* 35. A: *puniendum.*

Divine power is not an accident of the deity; it is a substance, one of the orders of angels.

Created power is a quality, not a self-existent thing.

It is a disposition to act in accordance with God's will; given for the purpose of ruling the Church.

All power not founded in Scripture is of Antichrist.

The pope has the same right to excommunicate that the devils have to curse.

papa fingit se habere potestatem ad excommunicandum et puniendum spiritualiter quamcunque personam ecclesie militantis; sed non plus quam habent diaboli ad maledicendum populo christiano. Nam Job. III, 8 scribitur: *Maledicant diei in qua natus sum. Qui maledicunt diei,*⁵ *qui parati sunt suscitare Leviathan.* Diabolus enim est plenus maledictione et cum maledicit producit quasi de propriis. Ideo precipit Apostolus Rom. XII, 14: *Benedicte et nolite maledicere,* quia in hoc deserendo Christum (ut patet Luce IX) sequuntur homines principem tenebrarum. Nam in lege veteri legimus de benedictionibus et maledictionibus, ut patet Deuteronomii XXVII et XXVIII, quomodo de lege Domini fuerunt tribus deputate ad benedicendum in monte Garisim et tribus alie deputate ad maledicendum in monte Ilebal.¹⁵ Petrus eciam maledixit Ananie et Zaphire, Act. I. et Symoni mago, Act. VIII. Sed nec benedictionem nec maledictionem legimus habere virtutem, nisi in precepto Domini sit fundata, quia mirum foret quod vox hominis, creature tam instabilis, haberet tantam virtutem nisi ab alto descenderet a patre luminum.

Prelates do not imitate Christ as the apostles did and have not the same power.

Et iterum mirum foret quod contrariantes Christo in sua vita et lege haberent tantam virtutem ad maledicendum vel benedicendum, sicut habuerunt apostoli Christum Deum et hominem tam propinque in moribus²⁵ imitantes. Ideo ut fidem capimus quod prelati moderni incidentes per viam morum Christo contraria non habent tantam potestatem quantum habuerunt apostoli, cum ex fide ipsius apostoli fuerunt filii Dei, et isti a probabili sunt filii diaboli per viam Christo contraria³⁰ incidentes. Quis autem paterfamilias omnipotens, omni sciens atque omnivolens videns filium proprium in domo sua ad beneplacitum et domus edificationem continue laborantem et filium sui maximi inimici non suum heredem sed servi sui in tartaris perpetuo detrudendum,³⁵ concederet prudenter potestatem tantam huic extraneo maledicto quantum concedit suo filio adoptivo? Constat quod Christus est talis paterfamilias domus ecclesie et

6. A: *Leviathan* twice. 14. B corrigit: *Garasym.* 20. Codd.: *creatura.* 27. B: *Christo ergo contrarium.* 35. A: *tartariis;* ib. codd.: *detrudendo.*

4. Job III, 8: *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan.* 12. Deuter. XI, 29; XXVII, 12, 13.

quilibet suus predestinatus sit eius filius adoptivus, quilibet autem prescitus sit filius diaboli sui maximi inimici ligatis manibus et pedibus in exteriores tenebras detrudendus.

Ideo videtur multis probabile quod magnitudo potestatis huiusmodi plus consequitur filium imitatorium Christi in moribus quam prelatum qui per cardinales vel tales apostatas est electus. Ipsi enim non habent potestatem eligendi magis acceptum a Christo ad beatitudinem nec ad eligendum magis virtuosum ad habendum maiorem gratiam ad plus prodessendum ecclesie militanti. In cuius signum apostoli qui habebant Spiritum Sanctum non audebant eligere Matthiam in apostolum loco Jude, sed illam eleccionem arbitrio Domini limitarunt (ut patet Act. I). Ideo supponunt multi probabiliter quod cardinales tam stolidae et frontose eligentes hominem in Christi vicarium eligunt unum diabolum ex sua superbia profundius condempnandum. Et sic privilegia vel libertates quas concedit hominibus non sunt fides catholica sed deliramenta a fidelibus deridenda. In cuius signum populus cui hii maledicunt benedicitur a Domino communiter et econtra, quia sunt de numero illorum de quibus Deus loquitur per prophetam Malachie II°, 2: *Maledicam benedictionibus vestris*, et alius propheta Psalmo CVIII, 21: *Maledicent illi et tu benedices*. Sicut ergo non est fides ecclesie quod iste prelatus salvabitur, sic non est fides quod habet tantum potestatem spiritualem quod quidquid secundum iudicium suum dixerit erit factum, sed sicut fidelis servus Christi potest signare se crucis signaculo a maledictione diaboli, et tunc capitalis diabolus ex vehemencia sui mali desiderii non nocebit, sic evidencius potest signare se a maledictione diaboli incarnati et sequi Christum in moribus, et tunc sue anime non nocebit. Persecucio autem cum incarceracione, tribulacione et maledictione cum pluribus membris suis viventibus qua persequitur fideles secundum demonium meridianum, ultra hoc quod infideles in timore nocturno tempore sagitte volantis in die occisionis martirum vel tempore negotii perambulantis in tenebris valebit predestinatis Christi perseverantibus in fide ad gloriam sempiternam.

Such power follows good life rather than the election of cardinals.

Small effect of the pope's curses.

5. A: *consequitur aliū imitatorem.*   ii. B: *postquam habebant.*
18. A: *privilegia.*

23. De Eucharistia, p. 325.

We should not obey either of the popes except so far as he obeys Christ. Ex istis patent quedam notanda fidelibus primo quod neutrius istorum paparum vel alicuius pape debemus parere monitis, nisi de quanto sonant in Christi obedientiam et observanciam legis sue. Christus enim est Deus et homo qui errare non poterit, quem oportet 5 omnem hominem fidelem sequi ex fide, si umquam salvabitur; et sic nullum prelatum alium sequi in verbis aut moribus, nisi de quanto ipse secutus fuerit dominum Jesum Christum. Secundo patet quod instar fidelium Iudeorum et sapiencium Grecorum debemus lugendo 10 permittere diabolos sese confundere vel orando et operando si possumus causam sui peccati subtrahere.

CAP. XXIX.

We cannot know what power we have. Ex istis patet quod nullus viator debet pompare de plenitudine potestatis instar apostolorum, quantum sufficit 15 secundum legem Dei proficere ecclesie militanti. Ad hoc enim Christus ordinavit potestatem viatorum esse eis absconditam, ut nemo de potestatis sue magnitudine glorietur. Nec valet nobis tractare quis apostolorum maiorem potestatem habuerit, cum scimus ex fide 20 quod isti duodecim apostoli inserto Paulo et dimisso Scarioth habuerunt tantam potestatem quantam desiderant habuisse, et proporcionaliter ut plus profuerunt ecclesie et sunt beaciiores in celo habuerunt in terris potestatem apostolicam magis amplam. 25

Immo videtur, cum omnia que evenient de necessitate evenient, quod non potuerunt potestatem maiorem vel aliam habuisse; et sic foret quilibet viator incertus de magnitudine sue potestatis, sicut est incertus si hoc opus faciet vel possit facere, supposito isto principio quod 30 si hoc non faciet, hoc non potest facere, quia determinacioni Dei eterne repugnat quod illud faciet. Et sic quesito a quocunque prelato si hoc opus spirituale potest facere, non simpliciter affirmaret quod illud potest facere, sed dum sonuerit in caritatem potest dicere quod 35 hoc potest facere, si Deus voluerit.

6. A: *hominem* deest. 8, 9. A: *fuerit Jesum nostrum.* 11. A: *vel operando.* 20. A: *cum cum ex fide.* 21. A: *Illi XIII;* B *XIII* corrixit in *XII.* 28, 29. A: *de — incertus* deest. 30. A: *faceret.* 34. A: *affirmare.*

Sed hic videtur addenda racio tercia quod prelati nostri moderni non habent tantam potestatem, sicut habuerunt apostoli, quia de prelatis nostris preteritis est certum quod non tantum edificarunt ecclesiam vel profuerant sibi ipsis; ergo iuxta evidenciam tam dictam non habuerant tantam potestatem, sed ipsimet potissime sunt in causa, quia non sequuntur Christum in moribus sed carnem, diabolum sive mundum.

Et ideo ex mendacio pompatico sue potestatis necessario sunt culpandi. Fundamentum autem assumptum in hac ratione, scilicet quod non est potestas nisi ad possibile et per consequens nisi ad illud quod fiet de facto, ex hoc evidet quod *non est potestas nisi a Deo* secundum Apostolum; sed Deus nimis superflue daret potestatem ad faciendum illud quod non potest fieri; ergo non est potestas aliqua ad illud ab aliquo faciendum.

Ex qua deduccione cum manifestis veris plane sequitur quod prelati moderni non habent parem potestatem cum apostolis, ymmo quod multi sacerdotes moderni simplices illos superant in huiusmodi potestate. Et hec racio cum suis mediis persecuta faceret finem de verbis pompaticis potestatis. Sed quia pauci in hoc conveniunt quod omnia que evenient de necessitate evenient, immo superiores nostri dicent quod hoc sit summe hereticum, ideo non in ista ratione nisi cum prudencia est instantum. Et videtur quod talis facta potestas crevit cum heresi de hostia consecrata, et cum nunc sit in suo summo, utraque heresis si Deus voluerit, destruetur.

Fratres autem prudenciores sustinent quod ipsa hostia consecrata sit nichil in forma nichili. Nichil quidem est quia vel est quantitas, ut dicunt Predicatores, vel qualitas, ut dicunt Minores, vel aggregatio ex eisdem; neutra priorum parcium est tenenda (ut Fratres bene fatentur), cum non habent causam diversitatis vel rationem aut evidenciam qua hoc fundent. Si autem sit | aggregatio quantitatis et qualitatis generum tam disparium, necessario erit nichil, cum nichil sit homo et asinus qui magis convenient, et sic (ut fratres fatentur publice) ipsa hostia

Since all power
is of God, it
can be given
only to those
who do God's
will.

The prelates
oppress all who
use the
argument from
necessity.

The friars say
the host is
nothing in the
form of
nothing.

18. A: *veris deest.*   22. A: *prosecuta.*   27. A in marg.: *De Eucharistia.*   32. A: *quod quia.*

13. Rom. XIII, 1.

erit nichil. Et quod sit in forma nichili, ex hoc evidet quod est in forma panis et ille panis nichil est, ideo est in forma nichili.

Valet autem talis racio in terminis positivis non distrahitibus cuiusmodi est terminus *iste panis*; panis⁵ ille (ut inquiunt) non est, ideo nichil est; nec est dare cuius accidens illud est forma nisi fuerit forma panis. Et ideo accidens illud sine subiecto quod dicunt esse ipsam hostiam est nichil in forma nichili, et sic in audiendo missas vel nichil adorant ibi Deum vel saltem¹⁰ nichil in forma nichili et quod inquiunt se non adorare illam hostiam consecratam, contradicunt scripture et usui ecclesie, cum scriptura docet adorare creaturas citra Deum et nos crucem Domini adoramus. Ideo dicunt quidam deridendo istos hereticos quod ista¹⁵ hostia secundum opinionem eorum sit cifra, tum quia est figura nichili, quia figura panis qui nichil est, tum eciam, quia nichil primo significat, cum non sic significat illum panem quem Augustinus imprudenter asserit nos videre. Nec primo sed per multas collaciones fidei²⁰ significat corpus Christi. Ideo illa forma que ponitur communiter esse rotunditas verisimiliter foret cifra.

The friars do
not use the
same language
in public and in
private.

Ad hoc autem valet heresis in ista materia seminata,
ut plus cognoscatur a fidelibus hec scola diaboli; nam
in scola vel private dicunt hanc heresim vel alias hereses²⁵
paululum variatas et publice dicunt vulgo (ut fideles
inquiunt) quod est corpus Domini in forma panis. Quo-
modo ergo non forent tales heretici mencientes tam
proditorie super Christo in hereses plurimas profundati?
Dicunt enim superiores eorum quod virtute sue bene-³⁰
diccionis habent potestatem adnichilandi panem frustra
oblatum, ut consecretur, cum post benedictionem suam
non remanet aliquid quod fuit panis materia nec sub-
stancialis forma nec pars quantitativa. Et sic innuunt
Christum promulgando in fide scripture consecrationem³⁵
illius hostie imprudenter asserere multa verba. Tales
autem pompantes se de tali potestate abscondita inducunt
inevidenciam potestatis quod simul adnichilant
et consecrant illum panem; quod indubie Deus non
potest facere.⁴⁰

Et simile est de indulgenciis a pena et culpa et cum
multis aliis pravilegiis publicatis.

2. A: *tu es in forma.*   37. A: *se de se.*

They claim to
annihilate the
bread by their
blessing.

Racio autem convincens omnes istas hereses stat in isto quod nichil possunt facere, nisi Deus prius fecerit illud idem, ut patet ex fide. Sed Deus nichil tale potest facere nisi quod habuerit rationem sue factibilitatis et sonuerit ad utilitatem ecclesie. Ideo secte ille false fingunt quod habent huiusmodi potestatem. Nam nec ex sensu nec ex ratione nec ex fide scripture docent quod habent potestatem huiusmodi vel sic faciunt.

Et utinam scolastici tractarent istam materiam de potestate hominum et intrepide dicerent illam populo laicali. Et sic quandocunque Antichristus vel secularis tirannus dicit quod habet potestatem ad fideles taliter persequendum mentitur super Deo, cum potestate illa si quam habuerit abutitur, se ipsum super Dominum extollendo.

Scholastics
should expose
their errors.

Et sic ficio vel abusio huius potestatis est minera mendacii, per quam diabolus decipit multam plebem. Intendat ergo fidelis rationi et fidei scripture et non credat talibus extravagantibus fabulis non fundatis, quia benediccio eorum est similis benedictioni qua benedicunt hostie, et maledic和平 sua econtrario in benedictionem Domini est conversa.

CAP. XXX.

Sequitur in textu evangelii: *Non potest civitas abscondi supra montem posita.* Licet autem extravagando multa remota a fide scripture inserui, possunt tamen esse occasio (si Deus voluerit) ad fidem catholicam vivacius retinendum et occasionare ad tales extravagantes sermones posterius dimittendum. Super isto autem verbo 30 sic loquitur Augustinus: *Non potest civitas abscondi super montem posita vel constituta, id est, fundata super insignem magnamque iusticiam, quam significat eciam ipse mons in quo Dominus disputat.*

My digressions
may have been
an occasion of
good.

Videtur autem hunc sanctum intendere quod ecclesia militans sit quedam civitas supra montem, (hoc est Dominum) posita, ut loquitur Ysaias, et ad specialiorem

16, 17. A: *minera mendacii* twice. 26. A: *inseruu.* 27. A: *vi-vacius;* B: *unicus.* 28. *occasionare;* ita codd. 30. A in marg.: Augustinus. 36. Codd.: *ad deest.*

24. Matth. V, 14. 30. Augustini, *De serm. Domini in monte,* l. c. p. 171.

sensum quelibet persona ecclesie potest dicit civitas, quia sicut militans ecclesia continet multas personas que sunt in diversis statibus, sic quelibet persona illius ecclesie continet multas virtutes que ad unitatem Domini reducuntur. 5

Chrysostom.

Unde Crisostomus super eodem textu sic loquitur: *Quamvis enim ipsa civitas voluerit esse velata, mons 365^b ipse qui portat eam facit eam omnibus manifestam. Sic et apostoli et sacerdotes qui fundati sunt in Christo monte excelso non possunt esse absconditi, etsi voluerint se 10 abscondere: Christi civitas ecclesia sanctorum est de qua dicit propheta: Gloriosa de te dicta sunt, civitas Dei. Cives autem eius sunt omnes fideles, de quibus ait Apostolus: Vos estis cives sanctorum et domestici Dei. Turre illius sunt prophete, de quibus dictum est: Fiat pax in 15 virtute tua et abundancia in turribus tuis. Sicut enim de turribus iacula contra hostes iactantur, sic et de prophetis libris contra varias gentilium fabulas et contra insanias hereticorum disputaciones salutaria veritatis proponuntur exempla. Porte autem eius sunt apostoli, de 20 quibus scriptum est: Diligit Dominus portas Sion, quia per illas totus populus intrat ad fidem. Muri autem illius sacerdotes ceterique doctores, de quibus dicit propheta ad hanc Jerusalem spiritualem: Et alienigene edificabunt muros tuos, quoniam ex gentibus vocati facti sunt sacer- 25 dotes et gubernatores ecclesie. Sicut enim muri omnem impetum gentilium et hereticorum ipsi suscipiunt qui tanquam arietibus quibusdam sic assiduis persecucionibus feriunt clerum, id est, murum ecclesie. Et sicut mortiferas sagittas, sic insanis verba perverse confessionis 30 eorum de impiis cordis pharetra procedencia doctores quasi lapides vivi suscipiunt et fidei virtute confringunt. Hec ergo civitas posita est super montem, id est, apostoli, prophete ceterique doctores edificati in Christo. Mons enim Christus est de quo Daniel ait: Et ecce lapis 35 excisus est sine manibus et factus est mons magnus et occupavit totam terram. Hec Crisostomus.*

7. A: *ipsa voluit; civitas deest; ib. A in marg.: Crisostomus.*
 8, 9. B: *sic quod apostoli.* 11. A: *est deest.* 17. A: *et deest.*
 21. Sion. Addè: *super omnia tabernacula Jacob.* 22. B: *per illos.*
 31. B: *pharatra.* 35. A: *enim deest.*

6. Op. Imp., p. 792. 12. Psalm. LXXXVI, 3. 14. Ephes. II, 19.
 15. Psalm. CXXI, 17. 21. Psalm. LXXXVI, 2. 24. Is. LX, 10.
 35. Dan. II, 34, 35.

Hic communiter dubitatur si viantes iudicare poterunt qui sint partes ecclesie; et videtur quod sic, quia prelatis sunt redditus et reverencie tribuende; quod non posset esse nisi prelati ecclesie forent cogniti et huiusmodi a populo iudicati; et sic humana eleccio, corona et hec signa sensibilia necessario sunt credenda. Et idem videtur de sacramentorum accepione et multis signis aliis. Ex quibus cognosci potest que persone sunt partes ecclesie. Aliter enim ex confusione periret noticia christiani; et confirmatur ex hoc quod Christus hic dicit: *Non potest civitas abscondi supra montem posita.*

Hic videtur multis quod error de iudicio prelatorum ecclesie secundum signa adulterina sensibilia est perversus et facit multa mala in ecclesia militante.

Ilic dicitur quod oportet Christum in corde ponи ut basim fidei et ipsum nosci ex fidei evangelii, et per hoc discerni qui fideles secuntur Christum in moribus et sic per hoc probabiliter vel opinative iudicare que sunt partes ecclesie et per oppositum iudicare probabiliter que sunt partes diaboli; et sic inveniet homo a probabili plures personas secundum divinum iudicium que sunt partes diaboli quam que sunt partes ecclesie. Et hinc dolenter dicit propheta: *Factus sicut homo congregans racemos in autuupno;* et Christus dicit de se ipso 25 Joh. X, 38: *Operibus credite;* et Matthei VII, 16, dicit de malis: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Sic ergo nosci et iudicari possunt tam fideles quam infideles noticia opinabili citra fidem; et citra fidem dico, quia nescimus quam graciam sunt homines finaliter accepturi, sed estimamus a probabili quia multi vocati prelati ecclesie sunt vitam istam misere finituri, quia secundum doctrinam Christi ex suis operibus et fructibus debemus probabiliter iudicare.

Sequitur in texto: *Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.*

Super quo Augustinus: *Quid putamus ita esse dictum sub modio, ut occultacio tantum lucerne accipienda sit, tamquam si diceret: Nemo accedunt lucernam et occultat* Augustine.

1. A in marg.: *Dubium.* 1. 7. A in marg.: 2. 12. A in marg.: *Responsio.* 37. A in marg.: *Augustinus.*

23. Mich. VII, 1. 34. Matth. V, 15.

illam. An aliquid eciam modius significat, ut hoc sit ponere lucernam sub modio, superiora facere corporis commoda, quam predicacionem veritatis, ut ideo quisque veritatem non predicit, dum timet in rebus, ne aliquid in temporalibus et corporalibus molestie paciatur? Et bene⁵ modius dicitur, sive propter retribucionem mensure, quia ea quasque recipit, que gessit in corpore, ut hic illic, inquit Apostolus, recipiat unusquisque prout gessit in corpore, et tamquam de hoc modio corporis alio loco dicitur: In qua mensura mensi fueritis, in ea remecie-¹⁰ tur vobis: sive quoniam temporalia bona que corpore peragantur certa dierum | mensura et inchoantur et transiunt, quam fortasse significat modius, eterna vero et spiritualia nullo tali fine coherentur. Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum Sanctum. Sub modio ergo¹⁵ 36⁵ lucernam ponit, quisquis lucem bone doctrine commodis temporalibus legit et obscurat: Super candelabrum autem, qui corpus suum ministerio Dei subicit, ut predicacio veritatis sit superior et servitus corporis inferior; per ipsam tamen corporis servitutem excelsior luceat doctrina,²⁰ que per officia corporalia, id est, per vocem et linguam et ceteros corporis motus in bonis operibus insinuatur dicentibus: Super candelabrum. Ergo ponit lucernam, cum dicit Apostolus: Non sic pugno tamquam aerem cedens, sed castigo corpus meum et servituti subicio, ne forte²⁵ aliis predicans ipse reprobis efficiar. Quod vero ait, ut luceat omnibus qui in domo sunt: Domum puto dictam hominum habitacionem, id est, ipsum mundum, propter id quod superius ait: Vos estis lux mundi: aut si domum quisque vult accipere ecclesiam, nec hoc absurdum est.³⁰ Hec Augustinus.

Videtur istum sanctum intendere quod prelati militantis ecclesie debent esse lucerna, sicut lux erant Christus et sui apostoli, quos debent in moribus imitari; et per consequens non est de ordinacione Christi quod illu-³⁵ minet evangelica hec spiritualia instrumenta et involvat ea sub modio, hoc est, includat operacione temporalium huiusmodi sacerdotes, sed quod sint liberi ab hoc mundi

^{10.} A: *enim mensura.*   ^{15.} A: *Sanctum deest.*   ^{20.} A: *excellencior.*
^{23.} A: *ducentibus.*   ^{31.} A in marg.: *Johannes.*   ^{33.} Codd.: *esse deest.*

^{9.} II. Cor. V, 10.   ^{10.} Matth. VII, 2.   ^{15.} Joh. III, 34.
^{24.} I. Cor. IX, 26.   ^{26.} Matth. V, 15.

velamine ad similitudinem Christi fundati in iusticia et veritate ad evangelium patule predicandum. Et hoc notarent tam prelati nostri quam domini qui obscurant superiores sacerdotes feculancia temporalium et sic
5 opprimunt suum affectum, ut non sufficient exemplum vel doctrina ecclesiam illustrare.

Augustine
desires that
priests should
not be enclosed
in worldly
occupations.

CAP. XXXI.

Crisostomus autem sic loquitur: *Nunc per alterauam comparacionem vult ostendere quare sanctos suos ipse 10 Christus manifestat et non sinit eos esse absconditos, id est, quia nec qui accendent lucernam, ideo eam accendant, ut ponant sub modio sed supra candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Qui sunt accusores lucerue?*
Pater et filius. Quam luceruanus? Verbum divinum, de quo 15 dictum est: Lucerna pedibus meis verbum tuum, ut luceat, id est, appareat et illuminet que sunt vel in domo ecclesie vel in domo omnium mundorum. Quod ergo candelabrum? Ecclesia que baiulat verbum vite. Consequenter dicit et Paulus: Inter quos lucetis sicut lumina in seculo verbum vite 20 continentis; consequenter et omnis ecclesiasticus vir habens verbum Dei dicitur candelabrum. Modii autem sunt horum mundiales vacui a Deo et ab omnibus que sunt Dei. Dicuntur autem modii, quoniam sicut modii desuper vacui sunt, de subtus quidem pleni, sic omnes mundi amatores 25 et carnis: in spiritualibus quidem et divinis que superiora recte esse dicuntur vacui sunt et insensati; in inferioribus autem, id est, mundilibus et terrenis aliquatenus pleni videntur et sapientes.

Preterea sicut in modio si volueris aliquid ponere, 30 necesse est ut cadat deorsum ad inferiora eius et tenebrosa, sic homini carnali et mundiali et vacuo si dixeris aliquid quod est Dei, non illud tenet in superiori parte mentis sue aut cordis nec portat illud in ore, sed confestim cadit de mente et corde deorsum in terrena et 35 tenebrosa, ut nec illi prospicit nec aliis. Si autem et aliqua temptacio facta fuerit propter verbum veritatis, statim

9. B: *suos* deest. 26. A: *esse* deest.

8. Op. Imperf., I. c. p. 793. 15. Psalm. CXVIII, 105.
19. Phil. II, 15, 16.

reversatur in terram et aspiciens terram quasi modius verbum Dei sub se tenet absconditum. Reversatus est enim aspiciens terram et abscondens verbum sub se, quando propter aliquam causam terrenam non est ausus palam proloqui fidei veritatem, aut insidias carnales timens aut mortem aut dampna aut cetera que instruunt homines carnales, ut verbum quod crediderunt libere non audeant profiteri. Hec Crisostomus.

Other meanings
assigned to the
lantern.

Quedam autem glossa privata sic loquitur: Lucerna ad litteram est instrumentum servandi lucem ex lignis, 10 pellibus et clavibus; et dicitur a lucimine vel a luce, quia lucem in se arcet vel secundum Gregorium dicitur ethimologice quasi *lux in testa*; et signat mystice quamlibet creaturam | in qua lucet lux sapiencie vel quelibet 365^a alia lux spiritualis, ut nunc Christum Luce XV, 8, de 15 muliere accidente lucernam, nunc Johannem Baptistam Joh. V, 35: *Ipse erat lucerna ardens et lucens*; et sic de qualibet natura capaci luminis spiritualis, Psalmo XVII, 29, *quoniam tu illuminas lucernam meam*.

Unde tertio accipitur pro quocunque accidente creature quo alii dirigi possunt in viam iusticie, ut nunc pro scriptura sacra, Psalmo CXVIII, 105: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Et ad hunc sensum mystice exponitur istud Sophonie I, 12: *Scutabor Jerusalem cum lucernis*. Nam Proverb. VI, 23: *Mandatum lucerna et lex lux*. 25

Secundo accipitur pro caritate, Prov. ultimo, 18: *Non extinguetur in nocte lucerna eius*, et Cantic. ultimo, 7: *Aque multe non poterunt extinguiere caritatem*.

Tercio accipitur pro quocunque opere morali, ut Luce XII, 35: *Sint lumbi vestri precincti et lucerne 30 ardentes in manibus vestris*.

Quarto accipitur pro quocunque dono Spiritus Sancti; in cuius figura preceptum est Numeri VIII quod septem lucerne ponerentur super candelabrum, quod exponitur Isaie XI, 2: *Requiescat super eum spiritus Domini*. 35

Quinto etiam accipitur pro quacunque temporali prosperitate, ut Job XXI, 17: *quociens lucerna impiorum extinguitur*.

9. A in marg.: *Johannes*. 11. A: *lucimini*; B: *lucimen*. 15. A in marg.: *I.* 18. A in marg.: *2.* 20. A in marg.: *3.* 24. A in marg.: *a.* 26. A in marg.: *b.* 29. A in marg.: *c.* 32. A in marg.: *d.*

12. Sti Gregorii Opp. tom. I, p. 439. Cf. Wyclif's Sermones II, 400.

Habita itaque ratione significacionis literalis potest sollertus scire conferendo concordias scripture ad invicem quid ad sensum mysticum intelligitur per lucernam, ut Luce XI, 33: *Nemo accendit lucernam* etc. potest intelligi quicunque sanctus vel quecunque bona operacio que patenter debet proficere exemplo vel effectu vel alio modo noto quoad Deum et non principaliter inniti proprietarie bono privato, ut faciunt habentes intencionem corruptam, unde lucerna contingit hominem abuti et hinc, quia pontificum est habere specialiter sinceritatem cognitionis et puritatem intencionis, ideo legitur illud evangelium in festis Confessorum et Doctorum. Et potest exponi de lucerna fidei vel verbi Dei vel Christi. Hec spargenda sunt humilibus, quia Christus dicit Matthei X, 27: *quod in aure auditis predicate super tecta.* Tunc autem ponitur sub modio, quando servatur sub spe retribucionis temporalis, ut lex vetus: *si volueritis et audieritis me, bona terre comedetis.*

Candelabrum (de quo Zach. IV) est ecclesia, cuius lampas est Christus dirigens ad ingrediendum per ostium Joh. X; oculum autem vocat Christus intencionem Matthei VI, Marci IV, Luce VIII, XI° et XV°.

Est autem corpus morale universitas operum, unde Rom. VI, 6, *ut destruatur corpus peccati* et secundum Crisostomum: *Si loqueretur de oculo corporali, diceret sanus aut infirmus et non simplex aut nequam.* Est autem lucidum totum, quando habet bonitatem nature et moris.

Ex hoc textu potest fidelis pertinenter notare quomodo licet dominis temporalibus et specialiter onerantibus clericos ut patronis, sive sint maiores clerici sive minores, caritatively auferre ab eis temporalia per que lux illorum confunditur et ipsi cum mundialibus onustantur, quia evangelium istud dicit et quod *nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio*, quia secundum dictam exposicionem Augustini et Crisostomi debet intelligi de sacerdote habente lucem ad fidem populum in veritate fidei illustrandum.

12. A: *in sis* (sic); *festis* in textu deest; in marg.: additur.
21. A: *Joh. IV.* 26. A: *simpliciter.* 35. A: *quod secundum.*

17. Is. I, 19. 25. Crysostomus Op. Imp. Hom. XV, l. c. p. 816:
Alioquin dixisset: Si oculus tuus sanus fuerit; nunc autem dixit:
Simplex et nequam. 34. Lucae XI, 33.

We may understand by it any holy person or action fit to serve as an example.

Zachariah's candlestick is the Church.

Laymen may relieve the clergy of their superfluous temporalities.

The bushel is
the darkening
of spiritual
faculty which
comes of
overmuch
wealth.

Some excuse
themselves
saying they lack
knowledge.

They should get
it or give up
positions for
which they are
unfit.

Still worse is
the plea that
they desire
wealth to
distribute.

Modius autem est tetra temporalium obumbracio, sive fuerit seculare dominium quod Deus prohibet sive possessio temporalium excessiva. Cum ergo Veritas dicit hic expresse quod *nemo accendit sic lucernam et ponit eam sub modio*, cum Christus non sic fecit in persona⁵ propria, videtur quod non licet alicui homini citra Dominum hoc temptare, sed pocius videtur quod sit de voluntate Domini lucerna existente sub modio et sic in lumine obumbrata ammoveare hunc modium, ut lucerna libere luceat ad exemplum ecclesie militantis.¹⁰

Nec valet excusacio in peccatis qua quidam dicunt quod non habent lucernam accensam, quia deficit eis lumen sciencie. Prelati quidem qui ex ore proprio sic dampnant se ipsos debent adquisicioni talis lucis intendere et ut habeant ipsam a Deo se ipsos disponere.¹⁵

Sed fides scripture docet quod modius eclipsat vas sub tali illustracione. Ideo ut prius superhabundans copia temporalium vel seculare dominium debet specia-
liter a superioribus clericis ammoveari sed modo dicunt ut filii diaboli sibi ipsis contrarii quod volunt remanere²⁰ in tali officio non obstante quod ex culpa propria sunt inepti. Deserant itaque ad minimum nomen falsum talis officii vel intendant operi quod secundum legem Dei faceret homines in tali officio promoveri.²⁵

Et conformiter sunt homines infames excusantes se^{366a} in secunda excusacione diaboli exsufflandi. Dicunt enim quidam prelati quod pertinet suo statui et sue industrie habere copiam temporalium, ut ipsa distribuant virtuose. Sed attendat hereticus balbuciens quomodo Christus,³⁰ sapientia Dei patris, qui cognovit plene quid fuit pertinentis statui cleri sui ammovit ista a se ipso et suis apostolis; ideo non dubium quin tales dicentes quod ista temporalia ipsos non impediunt a digniori officio menciuntur expresse in se ipsos et (quantum in ipsis³⁵ est) stultificant Deum suum. Christus enim cognovit quod evangelizacio est dignius ministerium pro adquirenda beatitudine quam quecunque temporalium dominacio. Nec dubium quin quicunque prelatus nisi fuerit subtilior quam Christus aut sui apostoli est indispositus ad⁴⁰

17. A: *a tali illustracione.*   20 A: *ut deest.*   28. A: *sui* before *statui.*   32. B: *ammonuit.*

evangelizandum per possessionem dominativam talium temporalium. Ideo menciuntur filii diaboli, dicentes quod expendunt hec temporalia virtuose, cum dimittunt magis bonum et eis pertinencius propter minus, cum melius sit seminare verbum Dei quam distribuere *stercora huius mundi*, ut patet ad Phil. III, 8, et est fidelibus per se notum.

CAP. XXXII.

Sequitur in textu evangelii: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificant patrem qui in celis est.* Super quo Augustinus: *Si tantummodo dixerit: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra, finem constituisse videretur in laudibus hominum quas querunt hypocrite et qui ambiunt honores et qui captant gloriam inanissimam.* Contra quos dicitur: *Si hominibus adhuc placerem, Christi servus non essem, et per prophetam: Qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos vel nihil fecit illos: et iterum: Deus confringet ossa hominum placentium, et rursum Apostolus: Non efficiamur glorie vane cupidi: et ipse iterum: Probet autem se ipsum homo et tunc in semet ipso tantum gloriam habebit et non in altero.* Non ergo tantum dixit: *ut videant bona facta vestra, sed addidit et glorificant patrem vestrum, qui in celis est, ut hoc ipsum quod homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem constituat ut hominibus placeat, sed referat hoc ad Dei laudem et propterea placeat hominibus, ut in illo et per illum glorificetur Deus.* Hoc enim laudantibus expedit, ut non hominem sed dominum Deum honorent, sicut in ipso homine quem portabat Dominus ostendit, ubi admirate sunt turbe de paralytico sanato virtutes eius sic ut legitur: *Timuerunt et glorificaverunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus.* Cuius imitator Paulus apostolus dicit: *Tantum autem audientes erant, quia qui aliquando nos persequebatur,*

Augustine.

11. A in marg.: *Augustinus.* 12. A: *lumen vestrum.* 15. A: *ad honores; ib. A: qui deest.* 17, 18. A: *et per prophetam — sprevit eos deest.* 20. A: *inanis glorie.* 26. B: *ut hominibus placeat deest.* 28. A: *et per illum deest.* 31. A: *sunt deest.* 35. A: *quoniam qui.*

9. Matth. V, 16. 16. Gal. I, 10; Psalm. LII, 6. 20. Gal. V, 26; VI, 4. I. Cor. II, 18. 32. Matth. IX, 8. 34. Gal. I, 23.

nunc evangeliȝat fidem quam aliquando vastabat et in me magnificabant Deum.

Danger of vain glory. Videtur istum sanctum vere innuere quod multi qui se reputant esse sanctos succumbunt diabolo per peccatum inanis glorie, quia difficile valde videtur quod 5 quis faciat opus bonum de genere nisi ex hoc in se ipso inaniter glorietur. Et hoc Christus hic prohibet per secundum verbum copulative, cum doceat *et glorifcent patrem vestrum*. Tunc enim ponitur lucerna sub modio, quando ad laudem propriam hominis vel commendacionis propositum terminatur. Ideo Christus hic non prohibet quod homo faciat occulte opera sua exclusa laudem suam sed omnino quod versus sursum sit spiraculum apud Deum, sic quod ipse tam intentione quam opere sit laudatus, et bene foret illi qui 15 perfecte cognosceret tam speculative quam practice hanc doctrinam. Habeamus ergo intencionem rectam exclusa ypcrisi et faciamus opera patencia bona de genere secundum quod convenit laudi Dei, quia Johannis XVIII, 20, dicit Christus: *Ego palam locutus sum mundo*. Et 20 sequitur: *Et in occulto locutus sum nichil*. Debet ergo doctor dicere veritatem catholicam de cuius sententia non formidat et appetere quod publicetur in ecclesia non ad laudem propriam sed ad gloriam Dei sui et de illa Dei gloria glorietur. 25

Crisostomus autem sic loquitur: *Sic illuminate docentes ut non vestra verba tantummodo audient homines sed ut et opera vestra videant, ut quos illuminaveritis per verbum quasi lux conditatis per exemplum operum vestrorum quasi sal*. Quoniam qui docet et facit vere ille docet. Qui autem 30 non facit et docet, non alium docet sed se ipsum condemnat. *Et melius est facere et non docere quam docere et non facere; quoniam qui facit etsi tacuerit, alios corrigit suo exemplo. Qui autem docet et non facit non solum neminem corrigit sed adhuc multos scandalizat*. Quis 35 enim non moveatur ad peccandum, cum viderit ipsos doctores pietatis peccantes. Ergo per illos quidem 366^b docentes qui docent et faciunt magnificatur Deus, per eos

3. A in marg.: *Johannes*. 23. A: *publicetur* twice. 26. A in marg.: *Crisostomus*. 29, 30. A: *exempla . . . sales*. 31. B: *aliquos corrigit*. 35. B: *scandalizat*. 37. A: *Ergo deest*.

26. Opus Imperf., l. c. p. 793.

*autem qui docent et non faciunt blasphematur, ut puta,
si bene doceant sacerdotes et melius virant; videntes gen-
tiles dicunt: Benedictus Deus qui tales habet seruos. Vere
enim eorum Deus verus est Deus. Nisi enim ipse esset
5 iustus, nunquam populum suum circa iusticiam sic teneret.
Nam disciplina domini ex moribus familie demonstratur.
Non sic nostri philosophi qui magna loquuntur et nec
modica faciunt. Si autem bene doceant et male conver-
sentur, videntes dicunt: Quis est dominus eorum qui talia
10 agunt. Numquid sustineret eos talia facientes nisi con-
sentiret operibus eorum? Patres nostri (sicut illi estimant)
idola colentes omnem iusticiam serraverunt. Isti autem
gloriosos loquuntur sermones et ignominiosa opera faciunt.
Vides quoniam Deus per malos christianos blasphematur;
15 nec potest dominus bonam opinionem habere qui malam
familiam habet. Unde dictum est ad populum Dei:
Nomen enim Dei per nos blasphematur inter gentes.*

Hec est plana et salubris sententia huius sancti ex qua
cum aliis catholicis seminatis quidam eliciunt ut con-
20 forment sua opera suis sermonibus, et dum fuerint cuius-
cunque religionis private debent ritus suos novellos
abdicere et vivere pure secundum ordinem christianum.
Nec oportet ad habendum ad hoc licenciam petere
curiam Romanam sive papam, quia Deus sine tali
25 labore vel dacione pecunie suos servos licenciat ut sibi
ellegant magis bonum. Oportet tamen in isto congruen-
tiā temporis expectare. Et ita videtur fidelibus quod
docentes catholice nullum Christi sacerdotem debere
cum seculari dominio vel possessione copiosa tempora-
30 lium ultra hoc quod docetur in lege Domini occupari,
capta opportunitate temporis debent renunciare tali, si
ipsum habuerint, et habere animum renunciandi maiori,
si ipsum habuerint, regulante semper prudencia circa
oportunitatem temporis et alias circumstancias adia-
35 centes. Tunc enim sine Dei blasphemia docent tam
opere quam sermone.

Those who
teach that
priests should
not be wealthy
ought to act on
their teaching.

Sequitur in textu evangelii: *Nolite putare quoniam
veni solvere legem aut prophetas. Non reni solvare legem*

7. B: *Non sicut.* 9, 10. B: *taliter agunt.* 15. B: *non potest.*
18. A in marg.: *Johannes;* ib. Codd.: *est deest.* 20. Codd.: *et deest.*
29. A: *domino.* 30. A: *occupata.* 38. A: *aut — legem deest.*

Augustine's
comment.

sed adimplere. Quem textum Augustinus sic connectit subtiliter ad priorem: *Postea igitur quam cohortatus est audientes, ut se preparant ad omnia sustinenda pro veritate atque iusticia et ut non absconderent bonum quod erant accepturi, sed ea benevolencia discerent, ut ceteros docerent, non ad laudes hominum nec ad laudem suam sed ad gloriam Dei bona opera sua referentes, incipit eos informare et docere quid doceant, tamquam si queren- rent dicentes: Ecce volumus omnia libenter sustinere pro nomine tuo et doctrinam tuam non abscondere; sed quid est hoc ipsum quod vetas abscondi et pro quo iubes omnia tolerari? Numquid alia dicturus es contra ea que in lege scripta sunt? Non, inquit. Nolite enim putare quoniam veni solvere legem aut prophetas: non veni solvere, sed implere.*

In hac sentencia duplex sensus est; secundum utrumque 15 igitur tractandum est. Nam qui dicit: *Non veni solvere legem sed implere aut addendo dicit quod minus habet aut faciendo quod habet.* Illud prius consideremus quod primo posuit. Nam qui addit quod minus habet, non utique 20 solvit quod invenit sed magis perficiendo confirmat; et ideo sequitur: *Et dicit: Amen dico vobis donec transeat celum et terra, iota unum aut unus apex non preteribit a lege, donec omnia fiant.* Dum enim fiunt eciam illa que adduntur ad perfeccionem, multo magis fiunt illa que 25 premissa sunt ad inchoacionem. Quod autem ait: *Iota unum aut unus apex non transiet a lege, nihil potest aliud intelligi nisi rehemens expressio perfeccionis, quando per litteras singulas demonstrata est: inter quas iota minus est ceteris, quia uno ductu fit, apex autem est 30 eciam ipsius aliqua in summo particula.* Quibus verbis ostendit in lege ad effectum eciam minima queque perduci.

Distinction
between moral
and ceremonial
law.

Iste sanctus et subtilis doctor videtur plane detegere sentenciam verbi Christi, ac si intenderet non solum 35 moralia legis veteris usque ad minimum sunt servanda. Que moralia sunt quasi litere, sicut iota est litera minima sed vocalis, ymmo iudicialia et ceremonialia

2. A in marg.: *Augustinus*; ib. A: *coartatus*. 10. A: *non deest.*
20, 21. A: *Nam — solvit deest.* 24. *fiunt*; B corrigit: *sunt.* 34. A in
marg.: *Johannes.*

2. De serm. Dom. in monte, l. c. p. 171.

22. Matth. V, 18.

que sunt quasi apex figurans incarnationem Domini vel usque ad incarnationem futura in ecclesia, tamquam apex suppositus vel suprapositus que omnia pro suo tempore sunt servata. Sed antequam difficultetur in ista
 5 materia, videndum est quid dicit Crisostomus hunc
 366° textum evangelicum exponendo. |

CAP. XXXIII.

Propter duas, inquit, causas dicit non se venisse ut Chrysostom. solveret legem, sed ut impleret. Primo ut discipulos suos, 10 quos omnibus bonis operibus adornatos esse debere supra docuerat, hiis verbis ad suum provocaret exemplum, ut quemadmodum ipse omnem legem implebat, sic et illi omnia eciam mandata legis festinarent implere. Deinde quia futurum erat, ut Judei eum calumpniarentur in sabbatis operantem et lepram tangentem quasi solventem legem, 15 ideo prius quam incurrat calumpniam calumpniatoribus satisfacit dicens: Nolite putare quod veni solvere legem aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere.

Lex et prophete duo hec agunt; et de Christo propheta 20 tant et legem vivendi constituant, que utraque Christus implevit. De se quidem sic: Quando natus est et vocatus Emanuel, quando circumcisus est, et oblatum est pro illo hoc sacrificium, duo turtures aut duo columbe, quando in Egyptum fugit legem implevit, quando in Nazareth conver- 25 satus est, quando cum asino templum ingressus est, quando a pueris laudatus est, quando crucifixus est inter iniquos, quando felle et aceto potatus est, quando in manus patris sui spiritum commendavit, quando vestimenta sua dividenda reliquit, quando descendit ad inferios et visitavit 30 omnes dormientes sapiencia dicente, quando ascendit in strepitu, quando sedit ad dextram Patris, quando adhuc venturus est vocans terram a solis ortu usque ad occasum, quando sedit in valle Josephat et iudicaverit omnes gentes, adimplerit propheticas, quia nisi hec facta fuissent, 35 mendaces erant prophete. Nunc autem adimpta sunt et adhuc implebuntur, cum stelle ceciderint, cum sol tenebratus fuerit, cum celum plicatum fuerit sicut liber.

Christ fulfilled
the prophecies.

6. A: *exponendo* etc. 8. A in marg.: *Crisostomus.* 18. B: *quia
veni.* 26, 27. A: *quando — potatus est deest.* 30. B: *dicente.*
34. B: *adimplet.* 35. B: *impleta.*

9. Opus Imp., l. c. p. 793.

He fulfilled the law in the truest way by doing good.

Secundum modum vivendi autem legem adimplevit duobus modis. Primum exteriores quidem legis figurā solvens, interiores autem veritates eius adimplens, ut puta, in lege precepit omne opus servile in sabbato quemquam facere non debere preterquam quod fit omni anime,⁵ hoc figurale est, quia sic Deus sabbato cessat ab opere. Spiritualiter autem secundum evangelii veritatem opus servile est peccatum, quoniam omnis qui facit peccatum servus est peccati. Omne autem opus bonum non est servile sed liberale et pro anime fit libertate, licet videatur opus in prima facie corporale. Vides ergo quia Christus sabbatis operans adimplevit legem, non solvit, manifestavit, non conculcavit.

Item, in lege fuerat scriptum: *Lepram tangere non oportet.* Hoc figuratum est: *Lepra enim intelligitur peccatum;* Christus ergo tangens lepram non solvit legem sed adimplevit. Mundans autem leprosum, iusticiam operatus est, non peccatum, et propter hoc iusticiam tetigit, non peccatum quod est vere lepra. Nam ille qui peccatum non fecit nec dolus inventus est in ore eius,²⁰ certum est quod nunquam tetigit lepram, id est, peccatum. Merito ergo dicit: *Donec transeat celum et terra, iota unum vel unus apex a lege non preteribit, donec omnia fiant.* Quoniam omnia que ab inicio mundi usque in finem erunt futura eorum mysteria sunt prophetata in lege, ut²⁵ ne videatur aliquid eorum que fiunt Deus non antea cognovisse. Propterea dicit: *Non potest fieri ut transeat celum vel terra, donec omnia que in lege prophetata sunt rebus ipsis fuerint adimpta.* Ingenuus homo si vel in vili mendacio inventus fuerit erubescit. Et quomodo Deus³⁰ quod in lege promisit non faciat vel aliter faciat: *Vir sapiens quod dixerit verbum suum non relinquat in vacuum.* Et quomodo verba divina sine exitu vacua poterunt remanere? Deus hominem punit, si quod docet alium, ipse non fecerit. Quomodo Christus hoc locutus est in³⁵ prophetis non adimplebit in opere? Denique implevit legem in minimis. Hec Crisostomus.

In hiis dictis videtur istum sanctum doctorem Grecum multas notabiles veritates innuere, primo dividendo

1. B: modum autem reniendi. 3. A: autem twice. 14. B: Item deest. 17. B: Mundans enim. 18. B: et per hoc. 26. A: que fiunt deest. 31. B: aut aliter. 38. A in marg.: *Johannes.*

7. Joh. VIII, 34. 19. Is. LIII, 9.

legem antiquam in moralia, iusticia et ceremonialia. The moral law is always to be kept, but the judicial and ceremonial laws are not always binding in the letter.
 Prima pars perpetuo est tenenda; secunda autem pars et tercia non sic perpetuo tenende sunt ad literam, licet fructus earum servati fuerint quoad mores, quia 5 multa eorum figurarunt gesta Messie que credimus esse preterita; et sic Christus cum venit adimplere figuras de ipso, non venit legem solvere, cum in virtute conversionis sue tam figure quam prophecie legis veteris sunt implete. Si enim Deus eternaliter ordinavit, quod 10 hec opera Christi succedant in suo tempore et finem 366⁴ habeant, lex sua non solvit sed impletur per hoc | quod temporale legis preterit et non erit amplius in futurum, quia nunquam fuit lex Dei quod sic erit in perpetuum sed pro suo tempore quod necessario est impletum.

15 Secundo videtur ex sensu huius doctoris quod observatio sabbati quod videtur esse mandatum Domini vel preceptum quoad sua ceremonialia vel figuralia sit necessario terminanda, cum figuravit quoad diem Christum quiescere in sabbato mortuum in sepulcro; quod cum 20 non expectamus futurum sed credimus esse preteritum, solempnizamus diem alium, licet hoc non sit tam necessarium, sicut est necessarium servare finem vel fructum, sicut auctor legis intendit in observancia huius legis. Intendit autem nos servare nos ipsos continue 25 ab operibus peccati servilibus, ut perpetuo in beatitudine quiescamus et non quod in sabbato vel die septimo ab operibus manualibus nos servemus. Et hoc ignorant Judei imponentes Christo heresim ex hoc quod secundum morem eorum sabbatum non servaverit: 30 Non, inquiunt, est iste homo ex Deo qui sabbatum non custodit, Joh. IX^{no}, 16.

Laudabiliter autem quiescimus ab operibus manualibus in die dominica legi Domini precipue attendentes, quia illo die fuit mundus conditus, illo die Christus 35 surrexit a mortuis, illo die Christus misit Spiritum Sanctum suis discipulis, et illo die tamquam die octava etatis ecclesie Christus beatificat perpetuo suam ecclesiam post diem iudicii. Nec est preponendum hoc ceremoniale sed omnino quod illo die et semper ab 40 operibus peccati servilibus nos servemus.

Keeping the Sabbath was ceremonial.

Yet we ought to refrain from work on Sunday.

4. A: *quos ad mores.* 11. A: *quod deest.* 15. A in marg.: 2.
 17. A: *preceptum ad sua.* 24. B: *nos omitted before servare.* 36. B: *eius discipulis.*

Et patet defectus argucie sophistarum qui arguunt quod Deus solvit hanc legem, quia vult quod pro tempore dato taliter non servetur. Nam si faceret quod servaretur pro tempore quod Deus non eternali-
ter diffinivit, tunc legem solveret; quod non potest⁵ contingere; et necesse est loquentem libere in ista materia bene cognoscere ista duo, primo quod omne quod eveniet de necessitate eveniet et secundo exten-
dendo tempus de presenti sic quod omne quod fuit vel erit est pro tempore suo, non est color in ista argucia:¹⁰ Deus facit quod hoc opus legis cesset pro dato tempore, igitur solvit hanc legem. Lex enim Dei ad nostrum propositum est veritas eternaliter ordinata ad regendum ecclesiam conformiter voluntati divine, quod non est possibile Christum solvere sed implere.¹⁵

The moderns
err in confusing
the ceremonial
of the law with
its substance.

Et ex istis tercio colligitur quod moderni nostri se-
cundum humanum arbitrium servant tempora et suas
ceremonias dimittendo legis substancialia que sunt pre-
cepta decalogi sunt prevaricatores mandati divini, cum
non licet mutare moralia supra limites quos Deus ordi-²⁰
navit. Et hinc cum Christus mandavit clerum vivere exproprietarie et docuit illud tam signanter in opere,
non licet clericis nostris sic seculariter dominari; et
sic breviter religiosi nostri de sectis quatuor a maximo
usque ad minimum videntur esse prevaricatores legis²⁵
Domini tam per continuacionem servilis operis quam
consensum. Et sic si heresis sit dogma falsum, scripture
sacre contrarium, pertinaciter defensatum, videtur quod
nimis spissim in militante ecclesia sunt heretici semi-
nati. Licet autem non audemus coram datis satrapis³⁰
istam sentenciam publicare, credimus tamen quod dies
veniunt in quibus ipsi non audebunt partem suam de-
fendere, cum nisi fructuose peniteant, necesse est eos
ex divino iudicio perpetuo in tartaris delitere. Videat
ergo fidelis si sciverit que est ordinacio divina ad regen-³⁵
dum militantem ecclesiam, et si Christus unquam im-
pedivit ordinacionem illam venire pro suo tempore et
finire et tunc facit evidenciam quod Christus venit
legem solvere; sed impossibile est quod faciat eviden-
ciam ad assumptum.⁴⁰

3, 4. A: *facerent sed servaretur.*   16. A in marg.: 3.   21. A: *Christus*
deest.   27. A in marg.: *Quid est heresis.*

CAP. XXXIV.

Sequitur in evangelio Matthei: *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum.*

Super quo Augustinus: *Mandata minima signantur per unum iota et unum apicem. Qui enim solverit et sic docuerit, id est, secundum illud quod solvit, non secundum illud quod invenit et legit, minimus vocabitur in regno celorum. Et forte ideo non erit in regno celorum, ubi nisi magni esse non possunt. Qui autem fecerit et docuerit sic, hoc est, qui non solverit et docuerit sic secundum id quod non solvit, magnus vocabitur in regno celorum; sequitur eciam ut sit in regno celorum quo magni admittuntur.*

Augustinc.
To be least in
the kingdom
may mean to
be excluded
altogether.

Videtur istum sanctum intendere quod duplex est regnum celorum, scilicet militans ecclesia et triumphans; those who live ill may be in the Church but are not of it. qui autem docet legem Dei et vivit contrarie, licet sit in ecclesia militante, apud divinum iudicium qui est ^{367*} prima veritas, minimus | vocabitur in ecclesia militante, quia quantum in ipso est ex duplicitate tali falsificat Deum suum; unde nulli peccant gravius in ecclesia militante quam tales prelati duplices Antichristi. Talis autem licet sit in ecclesia militante, non est tamen de illa, nisi resipiscat. Multo magis ergo qui nec vivit secundum Christum nec docet legem evangelicam secundum ipsum.

Unde Augustinus super Johannis Omelia CXXII^a in fine sic loquitur: *Minimus autem ille qui solvit factis quod docet verbis in tali ecclesia potest esse, quem signat piscium prima illa capture, habente bonos et malos, quia et ipsa dicitur regnum celorum. Propter quod ait: Simile est regnum celorum sagene misse in mare et ex omni genere piscium congreganti. Ubi vult intelligi bonos et malos, quos dicit in litore, id est, in fine seculi separandos. Denique ut ostenderet istos minimos esse qui*

6. A in marg.: *Augustinus.* 16. A in marg.: *Johannes.* 20. militante in codd. Rectius: *triumphante.*

2. Matth. V, 19. 6. S. Augustini, *De sermone Domini in monte*, l. c. p. 175. 28. S. Augustini in Johannis Evang., cap. XXI, Tract. CXXII, Opp. tom. III, p. II, 814, 815.

docent bona loquendo que solvunt male vivendo, nec quasi minimos in vita eterna futuros sed omnino ibi non futuros. Cum dixisset: Minimus vocabitur in regno celorum, continuo subiecit: Dico enim vobis quia nisi abundaverit iusticia vestra plus quam scribarum et phariseorum, non intrabitis in regnum celorum.

Isti sunt certe scribe et pharisei, qui super cathedram Moysi sedent et de quibus ait: Que dicunt facite, que autem faciunt facere nolite; dicunt enim et non faciunt; docent sermonibus quod solvunt moribus. Consequens est ergo, ut qui minimus est in regno celorum, qualis nunc est ecclesia, non intret in regnum celorum, qualis tunc erit ecclesia, quoniam docendo quod solvit ad eorum societatem qui faciunt quod docent non pertinebit. Et ideo non erit in numero piscium magnorum, quoniam qui fecerit et docuerit, magnus vocabitur in regno celorum; et quia hic magnus erit, ideo ibi erit, ubi minimus ille non erit. Usque adeo quippe ibi magni erunt, et qui minor est ibi, maior sit eo quo hic nemo maior est.

The church
militant
contains
predestinate
and reprobate.

Ecce iste sanctus et subtilis doctor exponit plane magistrum optimum in hoc loco, intendens (ut videtur) quod in militante ecclesia sunt due manes militancium, scilicet predestinati ad ecclesiam triumphantem et reprobi quos Deus abiciet omnino de ecclesia in die iudicii, quando erunt perpetuo condemnati: Primos enim vocat Christus magnos in regno celorum et secundos vocat minimos in regno celorum, et mira subtilitate non dicit eos esse minimos *de* regno celorum, sed *in* regno celorum, quia est notum quod sunt granum et palea in ecclesia militante; sed in palea sunt tres gradus, ut mali sunt illi laici in ecclesia qui a lege Christi in facto degenerant, peiores autem sunt in ecclesia qui ex potentatibus protegunt membra Antichristi; sed minimi et pessimi sunt in ecclesia militante prelati qui secundum ypocrisim suam fingunt se esse de clero et legi Domini tam in verbis quam opere adversantur. Et patet subtilitas verborum Christi contra quoscunque protertos quantumcunque legi Domini fuerant adversati.

2. B: *minimus.*   2, 3. A: *sed — non futuros deest.*   10. *quod;*
B corredit: *que.*   II. B: *est deest.*   20. A in marg.: *Johannes.*
31. A in marg.: 1.   32. A in marg.: 2.   34. A in marg.: 3;
ib. A: *militante deest.*

4. Matth. V, 19.   5. ib., 20.   8. Matth. XXIII, 3.

Utrum autem prelati qui non docuerint legem Christi
 an prelati alii qui docent bona in verbis et sunt sibi ipsis
 contrarii in opere, sunt peiores quoad Deum, licet sint
 in ecclesia militante, est difficultas apud aliquos. Sed
 5 videtur pro hoc loco sufficere quod prelati docentes
 verum sensum catholicum et viventes contrarie, secundo
 prelati docentes dogma falsum et viventes male, tertio
 vero prelati obmutescentes in doctrina que pertineret
 suo statui; omnes, inquam, isti tres vocantur apud Deum
 10 et cives ecclesie triumphantis minimi in regno celorum,
 quia sunt pessimi existentes ut palea in ecclesia mili-
 tante. Unus tamen istorum trium superat in una ratione
 malicie et alias in alia; Deus autem scit quis illorum
 sit peior simpliciter; sed videtur quod prelati moderni
 15 qui vel mutescunt a doctrina fidei christiane vel predi-
 cant ipsam false habent rationem pessimam in hiis
 tribus, quia nec docent nec faciunt. Christus tamen
 dicit de phariseis: *Omnia quecumque dixerint vobis facite.*
 Hoc tamen non diceret de istis falsis prelatis modernis.
 20 Si autem prelati moderni vel veteres habuerunt a Deo
 maiorem gratiam atque noticiam et ipsas abutendo
 receperant plus ingrate, tunc videtur quod habent
 maiorem rationem peccati. Sed non est nostrum partem
 istarum alteram simpliciter diffinire.

25 Crisostomus autem sic loquitur: *Primo, inquit, videa-
 mus que sunt minima ista mandata, et alii quidem aliter
 interpretati sunt, alii autem aliter. Puto autem ipse Do-
 minus manifeste ostendat dicens demonstratore: Si quis
 solverit unum de mandatis istis minimis, id est, que modo
 367^b dicturus sum. Nam talis est modus | loquendi in scriptura,
 quia que post modicum sunt dicturi quasi iam dicta
 demonstrant, sicut enim ibi: Audite hec omnes gentes. Que
 hec? Nisi que in sequentibus versiculis erat dicturus.*
Mandata igitur Moysi in actu facilia sunt: Non occides,
 35 *non adulterabis, et ideo in remuneracione modica, in
 peccato magna. Mandata autem Christi, id est, neque
 irascaris neque concupiscas, in ipso actu difficultia sunt,
 et ideo in remuneracione magna sunt, in peccato autem
 minima. Quoniam abstinere ab homicidio aut adulterio*

Which are
 worst; those
 who do not
 teach, or those
 who teach
 rightly but do
 wrongly?

God only
 knows.

Chrysostom.
 'These
 command-
 ments'
 are those
 which Christ is
 about to
 declare.

2. Codd.: *an deest*. 9. A: *inquam deest*. 22. B: *reciperant*.
 25. A: *inquam*. 30, 31. A: *scripturis que*. 32. A: *sicut est*.
 37. B: *sunt deest*.

18. Matth. XXIII, 3. 25. Op. Imp., l. c. p. 794. 31. Psalm.
 XLVIII, 2.

facile est. Ipsa enim criminis magnitudo voluntatem faciendi repercutit, et ideo non habet laudem qui abstinet se ab illis, quia non est labor abstinere ab illis. Nam omne malum quanto gravius est crimen, tanto levius videtur ad non faciendum et gravius facit peccatum, si 5 fuerit factum. Non irasci autem non facile est in actu, quia dum levis culpa putatur, non facile servatur a multis et multum laboriosum est posse non irasci, quia naturaliter in hominibus iracundia est plantata, et ideo in remuneracione magna sunt, quia difficile et laboriosum est 10 abstinere ab eis.

Preterea etsi iratus fuerit homo aut concupierit est quidem peccatum quia malum est; non tamen est grave peccatum, quia difficile est abstinere ab eis. Ergo minima mandata ista dixit Christi mandata: Non irascaris, non 15 concupiscas, que in observando quidem magna sunt, in peccato autem minima videntur quantum ad homines. Negligentes ergo illi qui levia peccata committunt, minimi sunt in regno Dei, id est, qui iratus fuerit et iratus grande peccatum non fecerit, a pena quidem securus est, 20 non tamen est in gloria, etsi nihil tale committi, quia secutus est iram suam et non illam repressit in corde suo, peccavit. Unde iubet nos propheta: Si irati fuerimus, ut compuncti in cordibus nostris iracundiam reprimamus, sciens quoniam si per iracundiam vel leviter peccaverimus, 25 peccatores sumus. Item, qui concupiscit etsi non fecerit peccavit. Quare? Quia omnino voluit. Qui ergo doctor est si ab omnibus abstinuerit magnus est. Si autem vel in levia hec peccaverit nihil illi prodest sacerdotalis dignitas eius, sed projectus ab primo ecclesiastico choro 30 fit inter eos qui nec in pena sunt, quia nec fecerunt grave peccatum, non tamen sunt in gloria, quia peccati rugam aut maculam suscepserunt. Hec Crisostomus.

Videtur hunc sanctum intendere quod Christus mandat peccata cavere, que licet sint modica in actu, tamen 35 eorum contraria sunt magna in merito, sicut sunt irasci, desidere, et a mala concupiscencia abstinere. Talia quidem contraria sunt magna in merito sed parva in opere. Alia autem peccata contra mandatum Moy-saicum sunt facilia in abstinendo, et eorum abstinencia 40

3. A: *eis before quia.*   6. A: *irasci autem difficile.*   21, 22. A: *non tamen — secutus est deest.*   34. A in marg.: *Johannes.*

23. Psalm. IV, 5.

est parva in merito, sicut non occidere vel mechari. Christus autem in hoc capitulo docet a levibus peccatis Christ warns us que sunt radices gravium abstinere. Et tum homo debet to avoid little cavere ab illis sub obtentu magni premii et fuga magni sins, which are 5 periculi, ut patet in tribus actibus comitantibus homi- the roots of graver ones. cedium qui sequuntur.

CAP. XXXV.

Sequitur in textu evangelii: *Dico autem vobis quia,*
nisi abundaverit iusticia vestra plus quam scribarum et
phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. Super
 quo Augustine: *Id est, si non solum illa minima legis*
precepta impleveritis que inchoant hominem sed eciam ista
que a me adduntur, qui non veni solvere legem sed im-
plere, non intrabitis in regnum celorum. Sed dicens: *Si de*
 15 *illis mandatis minimis, cum superius loqueretur, dixit*
minimum vocari in regno celorum quisquis unum eorum
solverit et secundum suam solutionem docuerit; magnum
autem vocari quisquis ea fecerit et sic docuerit, et ex eo
iam in regno celorum futurum esse quia magnus est,
 20 *quid opus est addi preceptis legis minimis, si iam in*
regno celorum potest esse, quia magnus est quisquis ea
fecerit et docuerit? Quapropter sic accipienda est illa
 25 *sentencia: Qui autem fecerit et docuerit hic magnus vocabitur*
in regno celorum, id est, non secundum illa minima, sed
secundum que dicturus sum. Que sunt autem ista? Ut
 30 *abundet iusticia vestra, inquit, super scribarum et phari-*
seorum, quia nisi abundaverit, non intrabitis in regnum
celorum. Qui igitur solverit illa minima et sic docuerit
minimus vocabitur; qui autem fecerit et docuerit non iam
 35 *magnus habendus est et idoneus regno celorum, sed tamen*
non tam minimus quam ille qui solvit, ut autem sit
magnus et illi regno aptus facere debet et docere, sicut
nunc Christus docet, id est, ut abundet iusticia eius
 367^c *super scribarum et phariseorum.* Justicia phariseorum est
 35 *ut non occidant, iusticia | eorum qui intraturi sunt in*
regnum celorum ut non irascantur sine causa. Minimum
est ergo non occidere; et qui illud solverit minimus voca-

Augustine.

The law we
must keep is
that taught
by Christ.

11. A in marg.: *Augustinus.* 12. A: *que inician.* 18. A: *et sic*
ex eo. 31. B: *minime.* 36. A: *regnum Dei.*

8. Matth. V, 20. 11. S. Augustini, *De sermone Domini in*
monte, l. c. p. 173.

bitur in regno celorum; qui autem illud impleverit, ut scilicet non occidat, non continuo magnus erit et idoneus regno celorum, sed tamen ascendit aliquem gradum; perficietur autem, si nec irascatur sine causa; quod si perficerit, multo remocior erit ab homicidio. Quapropter qui docet ut non irascamur, non solvit legem ne occidamus, sed pocius implet, ut et foris dum non occidimus, et in corde dum non irascimur innocenciam custodiamus. Hec Augustinus.

Sins must be destroyed by the root; not merely repressed in outward act.

Videtur istum sanctum docere ex sententia magistri ¹⁰ optimi quod non solum servanda sunt moralia preceptorum legis veteris, que sunt quasi minima quia principia hominibus ad virtutes, sed eciam mandata que Christus exhibit ad moralia legis veteris adimplendum, cum non solum debemus ab homicidio abstinere sed a ¹⁵ peccatis animi que sunt irasci, defamare vel in opere desidere, ut volens extirpare zizannia vel alias herbas nocivas fructibus non solum evellit partem extimam sed radicem, sic qui vult perfecte evellere peccatum ab homine debet incipere a peccato anime ut radice, cum ²⁰ per se notum sit moralibus quod omne opus malum extrinsecum habet originem a malo anime. Ideo non sunt audiendi doctores Hebreorum, ut narratur de Josepho, quod solum actus extrinseci viciosi sunt prohibiti ut occidere vel mechari, non actus intrinseci qui ²⁵ originant istos actus. Nam duo mandata secunde tabule non solum prohibent mala opera sed eciam malum velle, cum in consensu volucionis completetur peccatum, non in opere extrinseco nisi forte volucio fuerit ex tali opere diuturnior atque maior. Ideo dicit Christus vere ³⁰ et pertinenter in hoc sermone: *Nisi habundaverit iusticia vestra etc.*; ideo scribe et pharisei corruptores fuerunt sensus legis.

Deus enim qui prohibet opus extrinsecum prohibet radices intrinsecas ad opus illud illicite inducendum.³⁵ Ideo propter istud non arguitur quod lex gracie sit difficilior quam mandata decalogi, sed pocius docetur quod Christus qui facilitavit ad mandatorum illorum observanciam legem novam facilitaverat gracie.

1. B: *in regno celorum* deest. 4, 5. A: *perficerit.* 10, 11. A: *magistri omnipotenti* (sic). 15. B: *homicidio cavere.* 24. A: *Josapho;* ib. A: *quod* deest.

31. Matth. V, 20.

Crisostomus autem sic loquitur: *Scribarum et phariseorum iusticie sunt mandata Moysi, impleciones autem mandatorum illorum sunt mandata Christi. Hoc est ergo quod dicit: Nisi qui supra legis mandata eciam hec que apud illos minima estimantur inpleverit, non intrat in regnum celorum, quoniam illa (sicut diximus) de pena quidem liberant, non autem inducunt in regnum. Hec autem et de pena liberant et introducunt in regnum, cum sit autem id ipsum solvere minima hec mandata et non custodire, quare de solvente quidem supra dicit: Qui solverit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno Dei ostendens eum etsi minimum esse tamen in regno esse. Hic autem de non servante dicit: Nisi abundaverit iusticia hominis christiani plus quam scribaram et phariseorum, non intrabit in regnum celorum.*

Qui enim non intrabit in regnum celorum, extra regnum erit. Sed videte quoniam minimum esse in regno id ipsum non est et non intrare regnum Esse enim aliquem in regno non est regnare cum Christo sed esse tantum in populo Christi, tamquam si dicat: Qui solverit et docuerit sic, inter christianos quidem erit tamquam unus christianus. Qui autem intrat in regnum fit particeps regni cum Christo. Sic et alibi dicitur bono servo: Intra in gaudium domini tui, hoc est, ut simul gaudeas cum domino tuo. Consequenter et iste qui non intrat regnum celorum, gloriam quidem regni celorum non habebit cum Christo, erit tamen in regno celorum. Hec Crisostomus.

Videtur istum sanctum dicere non contrarie Augustino mandata duplicitate possunt dici minima, vel quia eorum observancia est facilis vel quia contraria operacio est levius, ut facile est hominem preservare se ab homicidio, sed leve opus est irasci; et ita sicut Augustinus dicit nuda mandata legis veteris possunt dici minima et mandata levia, tamen illis pertinencia possunt ad sensum equivocum dici minima. Correspondenter duplicitate potest intelligi hominem esse in regno celorum

Chrysostom.

To be least in
the kingdome
does not mean
to be excluded
from the
kingdom.Augustine and
Chrysostom
shewn not to
contradict each
other.

1. A in marg.: Crisostomus. 10. A: quidem supra dicit deest.
16. A: Qui — celorum deest. 17. A: videte quia. 21. A: tamen unus.
24. A: ut deest. 27. A: in regna; ib. B: Sicut alibi. 29. A in marg.:
Johannes. 30. A in marg.: 1. 31. A in marg.: 2. 35. B: levia
at illis. 37. A in marg.: Hominem esse in regno celorum potest
intelligi duplicitate. 1.

1. Op. Imp. Hom. XI, l. c. p. 795. 24. Matth. XXV, 21.

vel ecclesia militante, vel quod sit unus de participantibus sacramenta illius regni, dum nuda opinione fuerit christianus vel dum homo fuerit predestinatus. Et sic equivocando debet concedi quod homo est in regno celorum, hoc est, in ecclesia militante,⁵ dum tamen non fuerit particeps beatitudinis; et utrumque potest simul eidem contingere; et videtur | ^{367^a} verbum Christi plane istam equivocationem detegere, dum dicit quod *minimus vocabitur in regno celorum*; et cum hoc dicit quod non intrabit in regnum ¹⁰ celorum.

Hic communiter dubitatur utrum subiacet viatoris iudicio aliquem esse in ecclesia militante; et videtur quod sic, quia aliter non ministrarent laici clero stipendia nec acciperent a sacerdotibus ecclesiastica¹⁵ sacramenta nec iudicarent de quovis superstite quod salvabitur, que omnia cum suis appendiciis essent nimis fidelibus onerosa.

We can tell
who is in the
church but not
who is of it.

Hic dictum est quod duplex est iudicium quantum pertinet proposito, scilicet iudicium de vero per se noto²⁰ vel fide, et iudicium de opinabili quod vocatur a quibus-dam opinio vel arbitratio topica.

Istis premissis cum distinctione dicta de ecclesia et specialiter quomodo contingit hominem esse in ecclesia militante, videtur quod licet viatori iudicare hominem²⁵ esse in ecclesia militante, quia hoc est sensibile. Sed utrum homo sit de ecclesia militante, cum idem hoc sit et iudicare hominem esse predestinatum, videtur quod hoc non sit hic a nobis simpliciter sed conditionaliter atque probabiliter iudicandum. Sicut autem³⁰ opinor de me ipso quod sim de ecclesia militante, sic probabiliter suppono de aliis quos video diuturne vivere conformiter legi Christi. Et a sensu contrario suppono de aliis cum eadem condicione quod non sunt de ecclesia, dum vivunt diutine disformiter legi³⁵ Christi. Et ita quidam supponunt probabiliter quod nec papa nec secte alie sunt de ecclesia militante; et quantum ad inferenda ex istis dicunt quod sunt catholice concedenda, licet sint de diffcili practizanda.

40

2. A in marg.: 2. 3. A: *dum cum hoc fuerit.* 13. A in marg.: *Dubium.* 19. A in marg.: *Responsio. 1.* 21. A in marg.: 2; A: *quibus opinio.* 35. B: *diuturne.*

CAP. XXXVI.

Sequitur in texto evangelii: *Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. Qui autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur 5 fratri suo reus erit iudicio, qui vero dixerit fratri suo: Racha, reus erit concilio; qui autem: Fatue, reus erit gehenne ignis.*

Super quo Augustinus: *Quid interest inter reum Augustine. iudicio et reum concilio et reum gehenne ignis?* Nam ^{The degress of} hoc postremum gravissimum sonat et admonet gradus ^{condemnation.} quosdam factos a levioribus ad maiora vel graviora, donec ad gehennam ignis veniretur. Et ideo sicut levius est esse reum iudicio quam concilio, ita levius est reum concilio quam ignis gehenne, igitur oportet ut levius esse 15 intelligatur irasci sine causa fratri quam dicere Racha, et rursus levius esse dicere Racha quam dicere Fatue. Non enim reatus ipse haberet gradus, nisi gradatim eciam peccata commemorarentur.

Unum autem hic verbum obscurum positum est, quia 20 nec Grecum est nec Latinum, scilicet Racha, cetera vero in sermone nostro usitata sunt. Nonnulli autem de Greco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannosum dici Racha, quia Grece pannus Rachos dicitur: a quibus tamen cum queritur quid dicatur Grece panno- 25 sus, non respondent Racha; deinde posset Latinus interpres ubi posuit Racha, pannosum ponere nec uti verbo quod et in Latina lingua nullum sit et in Greca inusitatum. Probabilius est ergo quod audivi a quodam Hebreo, cum id interrogasset; dixit enim vocem non signantem 30 aliquid sed indignantis animi motum exprimentem. Has interiecciones grammatici vocant particululas oracionis significantes commoti animi affectum, velut cum dicitur a dolente Heu, vel ab irascente Hem. Que voce quaque linguarum sunt proprie nec in aliam linguam 35 facile transferuntur. Que causa utique coegit tam Grecum interpretarem quam Latinum vocem ipsam ponere, cum quomodo eam interpretaretur non inveniret.

6. B: *qui vero.* 8. A in marg.: *Augustinus.* 11. A: *maiora vel deest.* 12. A: *ideo si.* 14. A: *ut deest.* 16. A: *Racha — Fatue deest.* 37. B: *cum quo eam.*

2. Matth. V, 21. 8. S. Augustini De sermone Domini in monte, l. c. p. 174.

Gradus itaque sunt in istis peccatis ut primo quisque irascatur et eum motum retineat corde conceptum; iam vero si extorserit rocem indignantis, ipsa commocio non significantem aliquid sed illum animi motum ipsa erupcione testantem, qua feriatur ille cui irascitur; plus est 5 utique quam si surgens ira silencio premeretur. Si vero non solum vox indignantis audiatur sed eciam verbum quo iam certam vituperacionem eius in quam profertur designet et notet, quis dubitet amplius hoc esse quam si solus indignacionis sonus ederetur. Itaque in primo unum 10 est, id est, ira sola, in secundo duo, ira et vox que iram significat. In tertio tria, scilicet ira et vox que iram signat et in ipsa voce certe vituperacionis expressio. Vide numc eciam tres reatus, iudicii, concilii, gehenne ignis. Nam in iudicio adhuc defensioni datur locus; 15 in concilio autem quamvis et iudicium esse soleat, tamen quia interesse aliquid loco fateri cogit,^{368*} ipsa distinccio videtur ad concilium pertinere sententie prolacio, quando non iam cum ipso reo agitur, utrum dampnandus sit, sed inter se qui iudicant, conferunt 20 quo suppicio dampnari oporteat, quem constat esse dampnandum. Gehenna vero ignis nec dampnacionem habet dubiam sicut iudicium, nec dampnati penam sicut concilium, in gehenna quippe certa est et dampnacio et pena dampnati. Videntur igitur aliqui gra- 25 dus in peccatis et in reatibus, sed quibus modis invisibiliter exhibeantur meritis animarum, quis potest dicere?

Audiendum est itaque quantum intersit inter iusticiam phariseorum, et iusticiam maiorem que introducit in regnum celorum, quod cum gravius sit occidere quam verbo irrogare convicium, ibi occisio facit reum iudicio, hic autem ira facit reum iudicio, quod trium peccatorum dictorum levissimum est, quia illic questionem homicidii inter homines agitabant; hic autem omnia iudicio divino 35 dimittuntur ubi finis dampnatorum est gehenna ignis. Quisquis autem dixerit quod graviori suppicio in maiore iusticia punitur homicidium, si gehenna ignis punit convicium, cogit intelligi esse differencias gehennarum.

40

3. A: vero deest.   12, 13. A: in tertio — signat deest.
16. A: quamquam.   33. B: hic autem — iudicio deest.   34. B: dictorum deest.

Sane in hiis tribus sententiis subaudicio verborum est intuenda. Habet enim prima sententia omnia verba necessaria, ut nihil subaudiatur. Qui irascitur, inquit, fratri suo sine causa reus erit iudicio. In secunda vero, cum 5 ait: Qui autem dixerit fratri suo Racha (subauditur sine causa), et ita iungitur: reus erit concilio. Iam in tercia, ubi ait: Qui autem dixerit: Fatue, duo subaudiuntur, scilicet et fratri suo et sine causa. Hoc est unde defenditur quod Apostolus Galatas vocat stultos, quos eciam 10 fratres nominat; non enim illud fecit sine causa. Ideo autem hic frater subaudiens est, quia de inimico postea dicitur, quomodo eciam ipse tractandus sit maiore iusticia. Hec Augustinus.

Videtur istum sanctum doctorem plane dicere sensum communem exponencium modernorum quod Christus non solum exprimit dampnacionem pro iniusto opere sed eciam pro iniusto sermone. Unde videtur Augustinum et Crisostomum intelligere quod hoc sit de textu: Qui irascitur fratri suo sine causa. Contingit enim hominem irasci licite, ut patet de Moyse et sanctis ceteris, cum in fide legimus quod Deus irascitur atque furet; sed hoc intelligimus quod nemo irasci debet nisi iratus fuerit pro peccato. Nam iniusticia Deo facta que est in quocunque peccato sonat in Dei blasphemiam, ac si 25 peccator intenderet quod non vult amplius Deum esse, quia indubie Deus non foret amplius nisi de illa iniuria fuerit vindicatus. Et patet quomodo debet illud intelligi. Joh. III, 15: *Omnis qui odit fratrem suum homicida est.* Cum enim hoc odium sit illa ira de qua Christus 30 hic loquitur, quia est odium sine causa et non ad iniuriam principaliter terminatur, patet quod equivalet homicidio quoad animum odientis; et ideo hic eadem est pena limitata tali occisoru et irrationabiliter irascenti. Planum est autem quomodo subire iudicium sit 35 levius quam subire consilium, quomodo iudicatus sit rationabiliter puniendus et levius est in consilio diffinire quomodo reus a iudice punietur quam quod in inferno erit perpetuo condemnatus; et sic sententia Augustini de interieccione deridentis que signat iram

Christ
condemns
wrongful
speech as well
as wrongful
act.

Righteous and
unrighteous
anger.

1. A: *tribus istis.* 2—6. A in marg.: 1, 2, 3. 14. A in marg.: *Johannes;* ib. A: *plane dicere* deest. 23. A: *dicto facta.* 34. A: *Plane.*

9. Gal. III, 1.

irracionabilem et connotat confuse duos gradus alios, consonat huic sentencie Salvatoris.

Et plana est racio quare nos Latini necessitamur ponere Racha Hebreum et non descendere ad speciem termini derisivi, quia in diversis linguis (ut patet in 5 Anglico) tales voces derisionis multipliciter variantur.

Christ takes
into account the
acts of the
mind.

Sed in omnibus istis oportet fidelem notare quomodo Christus ponderat actus anime atque voces et specia-
liter actus virtutis irascibilis et voces irracionabiles,
cum a Deo propter concordiam et amiciciam erant 10 date. Et sic videtur Deum in lege veteri propter tale leve peccatum punire sic homines, sed in dando deca-
logum introductorie expressit crimina graviora; et vi-
detur quod peccatores moderni sunt ex doctrina Christi et exemplacione precedenti gravius puniendi. Et sic 15 credunt quidam quod peccatores in tempore gracie profundissime sunt puniti. Augustinus autem non audet temere diffinire quod peccatum sit reliquo gravius, sed dicit quod vel iehenne sunt multe vel quod in eadem iehenna sunt varii gradus pene. Moderni autem ex 20 altitudine sui status audent diffinire quod peccatum sit gravius et quod a peccato quounque possunt absolvere a pena et culpa, quantascunque indulgencias conce-
dendo. Et tamen sunt tantum inscii quod ignorant tam primam questionem quam secundam de peccato. Quo- 25 modo ergo cognoscerent criminis passiones, cum multa sunt peccata gravia que dicunt non esse peccata sed 368^b merita, et multa sunt merita que dicunt esse peccata gravia condempnanda? Et sic error de quiditate peccati et passionum suarum est causa maioris erroris in 30 ecclesia militante.

We cannot
estimate the
gravity of sin.

Deus enim et beati quibus ipse revelare voluerit cognoscunt peccati gravedinem et nos viantes inscii habemus aliquam de peccato noticiam sed confusam. Necessarium ergo est viatoribus quod loquendo de 35 peccatis teneant se in limitibus scripturarum. Nescimus autem si antiquitas peccandi, cautela diaboli atque similia faciunt quod eadem in genere sint peccata nunc gravia sive levia que quondam fuerunt aliter ponderata, vel si facilitas evadendi peccata in prima etate mundi 40 levificat ipsa vel difficultat, ideo in talibus in quibus sumus ambigui ponamus prudenter custodiam ori nostro.

27-29. A: *sed merita — gravia deest.*

CAP. XXXVII.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Nunc incipit ostendere et docere que sunt minima illa quorum solucionem predixerat esse periculosam: Scitis, inquit, quia dictum est antiquis: Non occides; ego autem dico vobis: Si quis iratus fuerit fratri suo sine causa reus erit iudicio.*

Chrysostom's comment.

Hec implecio legis secundum modum vivendi secunda est, ac si intenderet sic iste sanctus: Implecio decalogi secundum sensum literalem communem est prima legis implecio, observacio vero eiusdem decalogi secundum alciorem sentenciam plus profundam est secunda legis implecio, quam cum Christus fecit, patet quod non venit legem solvere sed implere. Non enim, inquit Crisostomus, est Christi mandatum contrarium legi sed lacius quam lex. Mandatum enim Christi in se tenet legem inclusam, lex autem non tenet Christi mandatum. Qui ergo implet Christi mandata, tacite in eis implet et legis. Nam qui non irascitur, multo magis non occidit; qui autem implet legis mandatum, non omnino implet et Christi. Frequenter enim homo non occidit propter timorem vindicte, tamen irascitur; vides ergo quia lex impleta est per gloriam, non sublata. Deinde nec sine mandatis his Christi possunt stare legis mandata. Nam si concedatur licentia irascendi, datur et causa homicidii faciendi. Ex ira enim homicidium generatur. Tolle autem iram et homicidium non fit. Omnis enim qui irascitur fratri suo sine causa quantum ad voluntatem suam eciam homicidium facit, etsi non fecerit propter metum. Ideo dolor quidem non est dolor talis, quemadmodum si factum fuisset, peccatum autem tale est irascentis. Ideo Johannes in canonica epistola sua dicit: Qui odit fratrem suum sine causa homicida est. Vide sapientiam Christi. Volens ostendere quia ipse est Deus qui aliquando est locutus et in lege et qui nunc mandat in gratia illud mandatum quod ante omnia mandata posuit in lege, id ipsum mandatum posuit, et nunc in principio mandatorum suorum in primis scriptum est

Christ's law comprehends more than the old law.

8. A in marg.; *Crisostomus.* 19. B: *nec occidit.* 23. B: *nec deest.* 24. A: *Nam concedam.* 25. B: *et faciendi.* 27. A: *non sit;* ib. *fratri suo deest; B: fratri suo et.* 28. B: *et homicidium.* 36. A: *et deest.*

2. Op. Imperf., l. c. p. 795. 31. Joh. III, 15.

in lege: Non occides. Ideo hic statim ab odio cepit, ut per concordiam mandatorum ipse inveniatur dictator legis fuisse et gracie: Qui irascitur fratri suo sine causa reus erit iudicii, ergo qui cum causa non erit reus. Nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit nec iudicia stant nec 5 crimina compescuntur. Iusta ergo ira mater est discipline. Itaque non peccat qui cum causa irascitur, sed econtra nisi iratus fuerit peccavit, quia pacienza irracionabilis vicia seminat, negligenciam nutrit et non solum malos sed eciam bonos invitat ad malum, quia malus quidam, 10 quamvis corruptus fuerit non emendatur, bonus autem nisi corruptus fuerit perit, quia in corde magis prevalet malum quam bonum. Iracundia que cum causa est non est iracundia sed iudicium. Iracundia enim proprie intelligitur commocio passionis; qui autem cum causa irascitur, 15 ira illius iam non ex passione est sed ex causa; ideo indicare dicitur non irasci. Puto autem non de iracundia carnis loquitur Christus sed de spiritu, nec ad carnem loquitur sed ad animam, sicut in consequentibus ostendemus. Scit enim Dominus si mandaverit carni, caro 20 ei non obaudiat. Nec enim est possibile ut caro non conturbetur, quia sapiencia carnis inimica est ad Deum; legi enim Dei non est subiecta. Nec enim potest dicente Job: Homo natus de muliere plenus iracundia.

Fleshly and spiritual anger.

Quando ergo homo irascitur et non vult facere quod 25 ira compellit, caro eius irata est, animus autem eius non est iratus. Ergo multi sunt quorum caro irascitur, anima autem non irascitur. Item | multi sunt quorum caro non 368° irascitur, anima autem illorum irascitur, id est, qui pacientes ridentur et tacite et occulte cogitant malum et 30 semper querunt opportunitatem nocendi. Si quis dixerit fratri suo sine causa Racha reus erit consilio; id est, ut sit unus ex consilio eorum qui adversus Christum fuerunt, sicut apostoli in canonibus suis interpretantur. Si quis autem dixerit fratri suo Fatue reus erit gehenne. Racha autem 35 dicitur Hebraice vacue, quamvis quantum ad sensum verbi unum est dicere Racha et fatue; nam qui vacuus est ille et fatuus est, et qui fatuus est sine dubio vacuus est,

9. B: nec gloriam nutrit. 11. B: licet corruptus; ib. A in marg.: Notabile. 14. A: enim deest. 20. B: et carni. 22, 23. A: est iudicium; legi. 24. plenus; A: ple. 28. A: non after caro deest. 29. B: eorum. 32. A: erit deest. 33. Codd.: eorum deest. 34. Codd.: sic apostoli. 35. A: autem deest. 36. vacue; B: Fatue. 38. B: et deest before fatuus.

1. Exod. XX, 13. 21. Rom. VIII, 7. 24. Job. XIV, 1.

et utriusque verbi una videtur iniuria. Nam sicut indignares est dicere illi fatue qui habet in se sapientiam spirituali in agnitione Dei patris et Christi, sic indignares est hominem vacuum dicere qui in se habet Spiritum Sanctum. Nam nemo dicitur vacuus qui habet Spiritum Sanctum et nemo fatuus qui Christum cognoscit. Et quare illud verbum quidem (id est Racha) habet penam consilii, hoc autem (id est fatue) gehenne; quia si peccatum est, una debet pena esse amborum.

10 *Sed quantum ad dicentis propositum, differenciam habent hec verba, etsi quantum ad sensum similia sunt. Racha enim vulgare erat verbum apud Judeos quod non ex ira nec ex odio sed ex aliquo motu vano dicebant magis fiducie causa quem iracundie. Nam unaqueque provincia 15 habet in consuetudine aliquod exprobatorium verbum quod non rixe causa sed familiaritatis gratia dicere solent ad eos quorum fiduciam habent, ut puta, patronus suscepto liberto suo aut dives pauperi aut urbanus rustico contempnens personam eius magis quam inimicantis. Sed forte 20 dicas: Si iracundie causa non dicitur, quare peccatum est? Quia contencionis causa dicitur, non edificationis. Nam etsi persona illius tibi contemptibilis videbatur, tamen dignitas christianitatis illius contemptibilis non erat. Et si illud aspicere non debeas, tamen Christum qui in eo 25 est aspicere debuisti. Deinde et alia ratione peccatum est, quia etsi ille aliquod vanum merebatur, te tamen dicere vanum aliquod non oportebat, cum sit scriptum: Amen dico vobis, pro omni verbo quocunque locuti fueritis dabitis rationem. Quidquid non est lumen, tenebra est, 30 sed et quidquid bonum non est malum est. Dicit Apostolus: Sermo malus ex ore vestro non procedat. Et non dixit: Si quis bonus tantummodo sed si quis ad edificationem fidei. Si ergo nec bonum verbum sine causa dicere debemus, nisi fuerit pro occasione edificationis, ne ipsum 35 verbum bonum dum sine causa dicitur inveniatur esse ociosum et fiat malum: quanto magis illud verbum dicere non debemus quod a semetipso naturaliter malum est et ad iniuriam pertinet audientis.*

Deinde ut quid membrum oris nostri quod ad edificationem aliorum creatum est aut ad usum corporis aut Careless words
40 *sinful.*

8. A: *Nam si.* 18. B: *liberto deest.* 19. Codd.: *inimicicias.*
22. B: *quia contencionis.*

27. Matth. XII, 36. 31. Eph. IV, 19.

ad gloriam Dei, trahimus illud ad ministerium vanitatis?
Omnis enim sermo vanus qui dicitur immundo dictante
spiritu profertur. Vanum ergo sermonem dicentes non
tantum ideo peccavimus, quia per illum sermonem aliquem
ledimus, sed quia damus in nobis locum immundis spiri-
tibus agendi quod volunt. Hoc sciens Salomon dicebat
ad Deum: Duo postulo a te, ne auferas graciam tuam
a me, priusquam moriar, et vanum verbum ne exeat de
ore meo. Si enim vasa sanctificata ad privatos usus
transfere peccatum est et periculum, sicut docet nos 10
Balthasar, qui bibens in calicibus sacratis de regno depo-
situs est et de vita; si ergo illa vasa ad privatos usus
transfere sic pericolosum est, in quibus non est verum
corpus Christi sed misterium eius corporis continetur,
quanto magis vasa nostri corporis que sibi Deus ad 15
habitaculum preparavit non debemus dare diabolo ad
agendum in nobis quod vult. Si quis autem dixerit:
Fatue, in communi intelligendum est ubique, sine causa,
id est, qui iratus fuerit sine causa, qui Racha sine causa
dixerit, qui Fatue sine causa dixerit. Si autem cedere 20
cum causa non est peccatum, quanto magis cum causa
dicere fatue non est peccatum? Nam et verbum malum
species est aliqua castigacionis et apud sapientem durius
est quam flagellum. Quid enim? Si talis fuerit causa ut
non verbis sed verbere proferatur vindicta. Ecce enim 25
et Apostolus dixit. Fatue: O insensati Galathe, quis vos
fascinavit? Sed non peccavit, quia iusta fuit causa dicendi.
Item ad discipulos in via Christus: O stulti et tardi corde.
Hec Crisostomus.

Iste sanctus licet dicat alium sensum horum verborum 30
 huius evangelii, non tamen ut reor contrarium Augustino.

368^a

CAP. XXXVIII.

Sequitur in textu evangelii: *Si ergo offers munus tuum*
ad altare et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet 35
aliquid adversus te, relinque ibi munus tuum ante altare

2. A: enim deest. 6. A: agendus. 10. A: nos deest. 14. A: mi-
 sterius. 15. A: locum dare. 25. A: verberibus. 35. B: ad correxit:
 ante altare.

7. Prov. XXX, 7, 8. 11. Dan. V. 26. Gal. III, 1.
 28. Luc. XXIV, 25. 34. Matth. V, 23, 24.

et rade prius reconciliari fratri tuo et tunc veniens offeres munus tuum. Super quo Augustinus sic loquitur: Hinc vero apparet de fratre dictum esse superius, quia sentencia que sequitur ea coniunctione connectitur, ut 5 superiora testetur. Non enim ait: Si autem obtuleris munus tuum ad altare, sed ait: Si ergo offeras munus tuum ad altare. Nam si irasci non est fas fratri sine causa aut dicere Racha aut dicere Fatue, multo minus fas est animo aliquid tenere, ut in odium indignacio 10 convertatur. Ad quod pertinet eciam quod alio loco dicitur: Sol non occidat super iracundiam vestram.

Jubemur igitur illaturi munus ad altare, si fuerimus recordati aliquid adversus nos habere fratrem, munus ante altare relinquere et pergere et fratri reconciliari et 15 deinde venire et munus offerre. Quod si accipiatur ad litteram, forte aliquis credat ita fieri oportere, si frater est presens, non enim diuicius differri potest, cum munus tuum relinquere ante altare iubearis. Si ergo de absente et (quod fieri potest) eciam trans mare constituto aliquid 20 tale veniat in mentem, absurdum est credere ante altare munus relinquendum quod post terras et maria pererrata offeras Deo. Et ideo prorsus necessario ad spiritualia refugere coginur, ut hoc quod dictum est sine absurditate possit intelligi.

25 Altare itaque spiritualiter in interiore Dei templo ipsam We cannot offer fidem accipere possumus, cuius signum est altare visible. to God on the Quodlibet enim munus offerimus Deo, sive propheticam altar of our sive doctrinam sive oracionem sive ymptum sive aliud ut mind while we cherish hate. canticum donorum spiritualium, si animo occurrit, acceptum 30 esse non potest Deo nisi fidei sinceritate fulciatur et ei fixe et immobiliter tamquam altari imponatur, ut possit integrum et illibatum esse quod loquimur. Multi enim heretici non habentes altare (id est veram fidem) blasphemias pro laude dixerunt, terrenis scilicet opinouibus 35 aggravati votum suum tamquam in terram procientes. Sed debet esse sana eciam offerentis intencio. Et propterea cum tale aliquid oblaturi sunus in corde nostro, id est, in interiore Dei templo, templum enim Dei sanctum est,

Augustine's comment.

2. A in marg.: *Augustinus.* 3, 4. A: *quoniam sentencia.* 6. A: *obtuleris;* B correxit. 8. A: *et dicere.* 9. A: *ut modicum indignacio.* 15. B: *venire et deest.* 16. A: *fortassis.* 19. A: *et qui fieri.* 21, 22. B: *pertransita;* A: *pertransitoria.* Correxii. 22. A in marg.: *Nota.* 31. A: *fixe atque;* ib. B: *immobili.* 34. A: *dixerint.* 35. A: *terram suam.*

2. De sermone Domini in monte, l. c. p. 176. 11. Eph IV, 26.

inquit, quod estis vos; et: In interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris: Si in mentem venerit quod habeat aliquid adversus nos frater, id est, si nos eum in aliquo lesimus, tunc enim habet ipse adversum nos; nam nos habemus illum adversum, si ille nos lesit, ubi non opus est pergere nos ad reconciliacionem. Non enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit iniuriam sed tantum dimittes, sicut tibi dimitti a Domino cupis, quod ipse commiseris. Pergendum est igitur ad reconciliacionem, cum in mentem venerit quod nos forte fratrem in aliquo lesimus. Igitur pergendum est non pedibus corporis sed animi motibus, ut te humili affectu prosternas fratri ad quem cara cogitatione cucurreris in conspectu eius, cui munus oblaturus eo. Ita enim eciam si presens sit, poteris eum non animo simulato gravi lenire et graciam revocare veniam postulando; si hoc prius coram Domino feceris, delictum tuum humiliiter confitendo ecclesie eius vicario, non pigro motu ad eum pergens sed celerrimo dilectionis affectu atque inde veniens, id est, intencionem revocans ad id quod agere ceperis munus tuum offeras.

Quis autem hoc faciet ut fratri suo vel non irascatur sine causa vel Racha non dicat sine causa vel eum fatuum non appelle sine causa, quod totum superbissime admittitur; vel forte si in aliquo horum lapsus fuerit, quod unum est remedium, supplici animo veniam deprecetur, nisi quis quis inanis iactancie spiritu non inflatur? Beati igitur pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. Hec Augustinus.

Christ sets
charity above
offerings.

Ex ista subtili sententia huius sancti potest fidelis perpendere quod sententia literalis quam Augustinus abicit nec placet prelatis legis veteris neque nostris, quia illa servata sero vel nunquam venirent ad ecclesiam munus aliquod oblaturi. Et quantum ad secundum spiritualem sentenciam que indubitanter est catholica, patet quod Christus docet caritatem ante oblacionem vel munus quocunque aliud preponenda. Et ex hoc animarentur curati et mendicantes ante quecunque alia opera in exercitacione sua preponere caritatem. Nam oblatione

1. B: *inquit* deest. 9. A: *quia ipse.* 13. B: *cucurreris correxit:* *concurreris.* 15. B: *et deest.* 21. A: *facit.* 21, 22. B: *faciet ut fratri suo non irascatur sine causa.* 25, 26. B: *Si quisquis.* 29. A in marg.: *Johannes.* 38. B: *in excitacione.*

1. l. Cor. III, 17. 2. Eph. III, 17. 26. Matth. V, 3.

vel quocunque aliud bonum de genere non est meritorium, nisi in caritate fuerit radicatum. Et ita videtur ex hac fide evangelii quod homo potest catholice detinere munera a suo prelato, dum ille defuerit notorie
 5 a caritate quam debet habere, quia quocunque tale datum sibi debet dari titulo elemosine et per consequens supponi quod sit elemosina illud dare tali. Sed constat quod pertinaciter defendens contra evangelium est ut sic indispositus quicquam recipere; ideo
 10 nemo debet titulo elemosine aliquid dare tali. Si autem probabilem coniecturam habuerit quod mediante dacione temporalium fuerit convertendus, tunc ut sic potest aliquis elemosinam sibi dare. Si autem hoc non fuerit
 369^a sibi opinabile ex coniectura probabili, non video quo-
 15 modo titulo elemosine debet aliquid sibi dari. Ideo dicunt quidam tacite suis episcopis quod nisi obtulerint ad altare mentis pro suo populo dona Dei, non sunt digni vocari episcopi vel ex statu illo recipere quodvis lucrum.

20 Patet ex fide ex qua procedunt fideles ulterius quod cum ex doctrina hac Christi antequam sic obtulerint debent prius reconciliari suis fratribus qui habent aliquid adversus eos antequam emenda rationabili eis satisfecerint vel fuerint in proposito acceptabili emen-
 25 dandi, nolunt ipsos accipere ut prelatos; et cum episcopus debet instruere subditos suos in fide catholica, defendere subditos suos contra hereticos et a se abicere statum seculariter dominandi, antequam in istis tribus satisfecerit non est habilis munus ad altare spirituale
 30 animi Deo pro se et suis subditis offerendi: et cum quicquid datur tali presbytero a subditis datur titulo elemosine, videtur quod nichil temporalium sit ei hodie offerendum. Sed cum ista sentencia implicat heresim multiplicem in prelatis, et illi sunt hodie tam potentes
 35 in seculo, non est pauperis nisi confidentis de Dei speciali adiutorio monere vel in hoc prosequi contra illos. Scimus tamen quod Christus in causa seculi prosecutus fuit humiliter et modeste contra pontifices Jerusalem.

40 Et confirmatur ex hoc quod in seculari debito licet rependere unum pro alio. Cum ergo magis debent su-

Gifts should not be given to prelates who are notoriously out of charity.

Nowadays it is dangerous to refuse them.

8-10. A: sed constat — tali deest. 21. A: vel sciverint. 26,27. A: in fide — suos deest. 34. A: offerende. 41. Codd.: retundere.

periores propositi rependere suis subditis hoc spirituale suffragium quam subditi debent eis reddere donum aliquod temporale, videtur per locum a maiori quod non debent subditi hoc eis reddere antequam pro posteriori eis satisfecerint et specialiter Deo suo. Non enim 5 debent secundum falsam rationem et Deo contrariam alicui homini quicquam dare sed de hoc intromittant se qui audent et sciunt de Dei adiutorio confidentes.

CAP. XXXIX.

Chrysostom's
comment.God will not
accept the
offerings
of those who
illtreat their
brethren.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: Si 10 offers munus tuum etc. frater tuus aliquid habet contra te, si iratus ei fueris sine causa, si dixisti ei Racha vel Fatue sine causa. Si ergo ex hiis levibus causis offendit fratre et non placato impossibile est munus tuum Deo offerri et suscipi, quomodo ante conspectum Dei ingreditantur, qui fratres suos conculcant, castigant, predantur, et alia multa in viduis et orphanis nephanda committunt? In primis scire debemus quod quamdiu fideles homines aliquam dissensionem habuerint inter se Deus illis non potest esse amicus. Munus eorum non suscipitur, oracio 20 eorum non exauditur, vel si aliquid aliud bonum fecerint, quia nemo inter duos inimicos potest esse fidelis amicus amborum, ut puta, si de illo bene loquaris apud istum, displices isti et in suspicionem venis, quasi plus diligas illum. Et si ad illum bene loquaris de isto et displices 25 illi et in suspicionem venis quasi plus diligas istum: ideo et Deus non vult esse amicus fidelium, quamdiu ipsi inter se fuerint inimici, quia et si illi misericordiam fecerit, iste contrastatur, et si non contrastatur, quia nichil potest agere contra Deum, tamen non congaudet in beneficiis eius. Si autem aliquid poterat contra Deum et irasperetur ad Deum, quia misertus est inimici eius. Similiter et si isti misericordiam fecerit, ille contrastatur. Considera qualem habet Deus conscientiam circa nos et quomodo fidem servat hominibus, quia nos perfecte diligit, ideo 35 inimicis nostris non vult esse amicus, ut puta, duo inimici estis fideles, ideo tibi non vult esse amicus, quia illi

21. A: *quod aliud hominum.* 25, 26. A: *et si — diligas istum deest.*
32. A: *inici eius.* 36. B: *ut deest.*

10. Op. Imperf., l. c. p. 796, 797. 11. Matth. V, 23.

amicus est, et illi non vult esse amicus, quia tibi amicus est. Ergo te diligens illi est inimicus et illum diligens tibi est inimicus. Nec propter se Deus suscipit munera vestra, sed propter vos ipsos. Alteri adversatur, dum alteri conscientiam servat et dum ambos diligat, nulli vult esse amicus propter inimicicias amborum. Ergo Deus fidem nobis servans inimicorum nostrorum amicus fieri non vult et nos Deo fidem non serramus sed inimicos eius diligimus et amicos odimus. Qui enim amicus est infidelium et inimicus fidelium amicos Dei odit et inimicos amat. Si autem fidem servaremus Domino, sicut ipse nobis, nunquam infidelium amicicias coleremus, nunquam nos infidelium matrimonio iungeremus.

Dimitte illic munus tuum et vade reconciliari fratri tuo. Vide misericordiam Dei quomodo hominum utilitates aspicit amplius quam suos honores. Si enim suos honores magis adspiceret, sic dixisset: Interim offeras munus tuum et postea vade et reconcilia. Nunc autem dicit: Vade primum et reconciliare et sic veniens offers, tamquam si 20 dicat ad illum: Vade, ego libenter contempnor, libenter honoris mei pacior dampnum, libenter expecto dominus seruos tantummodo ut vos in amiciciam veniatis. Vade ergo ut scias, quia plus diligo concordiam fidelium meorum quam munera, quia munera hominum nullum Deo lucrum faciunt. Caritas autem illorum Dei gloriam operatur. Ne dicas: ille mihi nocuit, non ego illi; ille mihi satisfacere debet, non ego illi. Sed pro gloria salutis nostre iubet te Deus amiciciam facere, magis nocitus debes rogare ut duplicum gloriam consequaris, unam quia | nocitus es, 369^b 30 alteram quia prior rogasti. Si enim tu illi nocuisti et ideo rogas eum, forsitan parcer tibi Deus quod nocuisti, quia prior rogasti, tamen nullam habes mercedem, quia reus constitutus rogasti. Si autem ille te lesurit et prior rogaveris, magnam habebis mercedem. Festina ergo ini- 35 micum tuum prevenire ad amicicias, ne forte tardante te preveniat te ille ad rogandum et rapiat de manibus tuis pietatis mercedem. Nam si ille tibi nocuit et ille te rogarat, infructuosa est amicicia tua. Quam enim iusticiam

We must take steps to reconciliation, not wait for our enemy to do it.

1. A: et illi — amicus deest.
11, 12. A: sicut — infidelium deest; B in marg. addit.
17. A: offer. 20, 21. A: contempnor — honoris deest.
27, 28. A: Si pro gloria salutis sue iubet te Deus amiciciam facis.

3. A: Numquid propter se.
12. B: toleremus.
24. A: quia munera deest.
27, 28. A: Si pro gloria salutis sue iubet te Deus amiciciam facis.
30. A: prius; ib. A: in illum nocuisti.
31. A: ideo rogasti, parcer.
33. B: ille deest; ib. A: prius.

fecisti ante Deum, si rogatus placaberis? Non enim volens te substernere sub pedibus tuis, iubet te prius rogare sed volens et humilitatis gloriam pretendere.

Sed forte dicas: ego volo reconciliari, sed dic mihi quomodo reconciliabor? Qualis precessit offensio, talis debet sequi reconciliatio. Si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare; si verbis offendisti, verbis reconciliare, si operibus offendisti operibus reconciliare. Omne enim peccatum quomodo committitur, eodem modo et penitetur, ut puta, cogitasti male facere alicui christiano, non potes 10 munus tuum offerre ante Deum, quia habes in corde tuo nocendi propositum. Recogita bene quod cogitareris male et penitueris. Nam cogitationis peccatum contraria cogitatione dissolvitur. Quis testis? Propheta: Que dicitis in cordibus vestris et in cubilibus vestris compungimini. Vides 15 quia irasci nature est, exequi autem iracundiam voluntatis est.

Si autem verbis tuis lesisti fratrem tuum, vade et verbis satisfac ei ex corde tuo et penitueris. Quoniam autem verborum peccatum verborum satisfaccione dissolvitur, testis est Aaron. Cum enim detraxisset de Moyse, radens 20 verbis rogarit eum dicens: Rogo Domine ne inferas in nos peccatum hoc, quia ignoravimus quod peccavimus in te. Si autem operibus aliquem offendisti, puta alicuius causam fraude abstulisti aut aliquam rem per violenciam abstulisti, reddo ei que abstulisti; et penitueris. Quoniam 25 autem abstracte rei peccatum rerum recompensacione dissolvitur, testis est Zacheus dicens: Domine, quecunque abstuli fraude, reddo in quadruplo. Si autem rem alicuius non tuleris sed forte castigaveris hominem impotentem iniuste, dona ei aliquid pro iniuria dignum. Sic 30 enim scriptum est in lege: Si percusseris servum tuum et fregeris illi dentem, dimitte eum liberum. Secundum hoc intelligendum est: Et si iniuste castigaveris aliquem, iniurie peccatum beneficio est dissolvendum. Alioquin nisi quem factis lesisti, factis placaveris, sine causa oras 35 ad Dominum. Sine causa elemosinas facis de rebus quibus alios expoliasti. Quid prodest tibi si alter pro te orat

1. A: *rogatus te.* 14. A: *dicis.* 15. A: *et deest.* 16. A: *nasci.*
17, 18. B: *eis verbis satis fac ex toto.* 18. A: *tuo deest.* 22. A: *hoc deest.* 24. A: *aliam rem;* ib. Op. Imp.: *alicuius pecuniam.* 26. Codd.: *representacione.* 33. A: *Et deest.* 36. A: *ad Deum;* ib. A: *elemosinam.* 37. A: *spoliasti.*

14. Psalm. IV, 5. 21. Num. XII, 11. 27. Lucae XIX, 8.
31. Exod. XXI, 27.

ad Deum et alius adversus te Deum interpellet? Et si ad istius oracionem rult tibi Deus misericordiam facere, illius interpellacio non permittit. Melius est ut etsi nemini prodes, nemini noceas quam ut alios spolias et alios 5 vesties. Hec Crisostomus.

Hic videtur istum sanctum doctorem clare dicere quod We are bound
viator tenet sub pena amissionis beatitudinis si talem to love our
habuerit diligere inimicum, quia aliter perdit Dei ami- enemies.
ciciam, et diligendo ipsum (ut Christus precipit) acquirit
10 sibi duplcem amiciciam, scilicet Christi et proximi
quem sic amat. Christi quidem, quia facit hoc man-
datum novum quod Christus precipit et ipsum inimicum
facit secundum quid amicum, quia aliter Christus non
diceret Jude Joh. XVIII: *Amice ad quid venisti? Amicicia*
15 enim cum sit ad aliquid, ad hoc ut habeatur simpliciter
requirit veram concordiam extremorum. Sed ad hoc
quod uni parti prosit simpliciter illius partis exigit
caritatem, et sic concilium Christi utrobique est facilius
atque utilius, quia servando istud concilium reconcilia-
20 bitur homo fratri, et tunc potest securius offerre
munus ecclesie et facere quocunque bonum opus de
genere quod deberet.

Secundo videtur expresse ex sentencia huius sancti Auricular
quod confessio vocalis facta sacerdoti introducta per confession less
Innocencium III non est tam necessaria homini ut necessary than
diffinit, quia Crisostomus dicit hic quod, si quis solum
cogitatu, verbo vel opere offenderit fratrem suum solum
cogitatu, verbo vel opere sufficit penitere. Ideo debet
papa Latinus erubescere de illa moderna penitentia
25 sine fundacione, cum non licet mortalibuseciam apostolis
difficultare legem Domini ultra hoc quod ipsem limi-
tavit. Sapiencia autem divina Hebreorum et sapiencia
Grecorum desiderent istam stulticiam Latinorum.

Et ex istis videtur tertio particularius descendendo The rival popes
35 quod ambo pape moderni decidunt a papali officio would be
quoad Deum, quia uterque illorum vel alter peccavit reconciled if
in reliquum et secundum hoc mandatum Christi debent they obeyed
reconciliari antequam alter offerat munus suum; quod Christ.
cum omittunt, patet ex illa maledicta negligencia quo-

1. A: *Deum Alter.* 5. A: *vestias.* 6. A in marg.: *Johannes. 1.*
12. A: *nonum ut Christus.* 21. A: *opus deest.* 22. A: *quod deest.*
23. A in marg.: 2. 34. A in marg.: 3.

14. Matth. XXVI, 50. 25. Cf. De Eucharistia, p. 331.

They are
Antichrist.

modo uterque illorum decidit a fructuoso nomine christiani | et induit nomen infidelissimi Antichristi. Et idem est iudicium de his sectis quatuor introductis, nam introduccio sectarum seminat dissensionem et impedit reconciliacionem. 5

CAP. XL.

Augustine's
comment:
The judge is
Christ.

The officers
are the angels,
the prison is
the place of
punishment.

Sequitur ulterius in texto evangelii: *Esto consciens adversario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius tuus iudici et index tradat te ministro et in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non to exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Super quo Augustinus: *Judicem intelligo Christum. Pater enim non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Ministrum intelligo angelum: Et angeli, inquit, ministrabant ei et cum angelis suis venturum credimus ad iudi-*

candos vivos et mortuos. Carcerem intelligo penas tenebrarum, quas alio loco exteriores vocat. Credo propterea quod intrinsecus sit in ipsa mente vel eciam si quid secerius cogitari possit, gaudium divinorum premiorum, de quo dicitur seruo bene merito: Intra in gaudium 20 Domini tui, quemadmodum eciam in hac ordinacione reipublice a secretario vel a pretorio iudicis extra mittitur, qui in carcerem truditur.

Videtur istum sanctum intendere quod ad differenciam tenebrarum peccati tenebre infernales vocantur tenebre 25 exteriores, quia iste tenebre sicut gaudia eis opposita sunt interiora.

De solvendo, inquit Augustinus, minimo quadrante potest non absurde intelligi aut pro eo positum quod nihil relinquitur impunitum: sicut loquentes eciam dicimus, 30 usque ad fecem, cum volumus exprimere aliquid ita exactum, ut nihil relinqueretur vel ut significans demonstraretur nomine quadrantis novissimi peccata terrena. Quarta enim pars distinctorum membrorum huius mundi et ea novissima terra invenitur, ut incipiens a celo secundo 35

To pay the last
farthing is to
be purged of
sin.

8. A: *dum es in vita.* 12. A in marg.: *Augustinus.* 15. B: *ven-*
turum esse; in marg. corr.: *venturum eum.* 24. A: *istum attendere.*
29. A: *pro deest.* 32, 33. A: *demonstraretur;* B correxit.

7. Joh. V, 22. 12. De sermone Domini in monte, I. c.
p. 176—178. 14. Matth. IV, 11. 17. Matth. VIII, 12, 22,
25, 30. 21. Matth. XXV, 23.

aerem numeres, aquam in tertiam, quartam terram. Potest ergo convenienter videri dictum: Donec solvas novissimum quadrantem, id est, donec peccata luas terrena. Hoc enim et peccator audivit: Terra es et in terram ibis. Donec solvas autem quod debitum est, miror si non eam signat penam, que vocatur eterna. Unde enī solvit illud debitum, ubi iam non datur penitendi et correccius vivendi locus? Ita enim fortasse hic positum est: Donec solvas, quoniam in illo loco dictum est: Sede dexteris 10 meis, donec ponam omnes inimicos tuos sub pedibus tuis: Non enim cum fuerint inimici sub pedibus positi, desinet esse ad dexteram. Aut illud Apostoli: Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus eius: Non enim cum positi fuerint, desinet 15 regnare. Quemadmodum igitur ibi intelligitur de quo dictum est: Oportet eum regnare, id est, semper esse regnaturum, quia semper illi erunt sub pedibus eius: ita hic accipi potest de quo dictum est: Non exies, donec solvas novissimum quadrantem, id est, semper non esse 20 exiturum, quia semper solvit novissimum quadrantem, dum penas sempiternas peccatorum luet terrenorum. Neque hoc ita dixerim, ut diligenciem tractacionem videar dimisisse de penis peccatorum, quomodo in scripturis dicantur eterne quamquam quolibet modo ritande sunt 25 pocius quam scieude.

Sed videamus iam quis sit adversarius, cui iubemur esse benevoli, cito cum sumus in via cum illo. Aut enī diabolus est aut homo aut caro aut Deus aut preceptum eius. Sed diabolo non video quomodo iubeamur esse benevoli, id est, concordes et consentes. Nam alii quod Grece positum est eynoon interpretati sunt concors alii consensiens: sed neque benevolentiam diabolo iubemur exhibere; ubi enim benevolencia, ibi amicicia. Neque quisquam dixerit cum diabolo amiciciam esse faciendam 35 neque concordare cum illo expedit, cui semel renunciando bellum indiximus et quo victo coronabitur, neque consentiri illi iam oportet, cui si nunquam consensissemus, nunquam in istas decidissemus miserias. De homine autem

The adversary
with whom we
must agree is
God.

1. A: aqua. 7. B: correcciónis. 11. A: sedere: Non. 12. B: esse deest. 13. A: inimicos deest. 19. A: id est deest. 21. A: peccatorum deest. 23. A: admisse. 30. A: aut convenientes. 31. A: ex novy; Recte: εὐρυῶν. 32. A: neque deest; ib. A: iubeamur.

4. Gen. III, 19. 8. Ps. CIX, 1. 12. I. Cor. XV, 25.

quamquam iubeamur cum hominibus quantum in nobis est pacem habere, ubi utique et benevolencia et concordia et consensio potest intelligi, non video tamen quomodo accipiam ab homine nos iudici tradi, ubi Christum intelligo iudicem, ante cuius tribunal omnes oportet exhiberi, sicut 5 dicit Apostolus, quomodo ergo iudici traditurus est qui quandoque ante iudicem pariter exhibebitur. Aut si propterea traditur quisque iudici, quia hominem lesit, quamvis illo non tradente qui Iesus est, multo commodius accipitur a lege ipsa reuni tradi iudici, contra quam fecit, cum 10 hominem ledet. Quia etsi occidendo quis nocuerit homini, non erit iam tempus quo concordet cum eo, quia iam non est cum illo in via, id est, in hac vita: nec | tamen 369^a ideo non sanabitur penitendo et ad illius misericordiam cum sacrificio cordis tribulati refugiendo qui donat peccata 15 conversis ad se et qui plus gaudet de uno peccatore penitente quam de nonaginta novem iustis. Carni vero multo minus video quomodo benevoli vel concordes vel consentes esse iubeamur. Magis enim peccatores amant carnem suam et concordant cum illa et consenciunt illi, 20 qui vero subiciunt eam servituti, non ipsi consenciunt ei sed pocius ipsi eam sibi consentire cogunt.

Fortasse igitur iubemur Deo consentire et ei benevoli esse, ut ei reconciliemur a quo peccando aversi sumus, ut adversarius noster dici possit. Quibus enim resistit, 25 recte dicitur eorum adversarius. Deus enim superbis resistit, humilibus dat graciam et inicium omnis peccati superbia. Inicium autem superbie hominis apostatare a Deo; et Apostolus dicit: Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius, multo magis 30 reconciliati salvi erimus in vita ipsius.

Ex quo potest intelligi, nullam creaturam malam Deo esse inimicam, quando quidem ipsi reconciliantur qui inimici fuerunt. Quisquis ergo in hac via, id est, in hac vita non fuerit reconciliatus Deo per mortem filii eius, 35 tradetur iudici ab illo, quia Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, atque ita cetera que in

2. A: *ubi itaque; ib. et before benevolencia extinct.* 4. *iudici;*
A: *induci;* B: corredit. 7. A: *quandoque; ib. A: iudicium.* 15. A: *cordis*
deest. 16. A: *conversus.* 21. A: *ei qui.* 22. A: *pocius ipsi deest.*
23. A: *consentire deest;* ib. A: *illi benevoli.* 32. A: *nullam naturam.*

4. Rom. XIV, 10; II. Cor. V, 10. 17. Luc. XV, 7.
27. Jac. IV, 6. 28. Eccli. X, 14, 15. 30. Rom. V, 10.
37. Joh. V, 22.

hoc capitulo scripta sunt consequuntur, de quibus iam tractavimus.

Unum solum est quod huic intellectui difficultatem facit, How we are 'in
quomodo possit recte dici in via nunc esse cum Deo, si ^{the way} with
⁵ in hoc loco ipse accipiens est adversarius impiorum,
cui iubemur cito reconciliari, nisi forte, quia ipse ubique
est; nos eciam cum in hac vita sumus, cum illo utique
sumus. Si enim ascendero in celum, inquit, tu ibi es, si
descendero ad infernum, ades: si recipiam pennas meas
¹⁰ in directum et habitavero in novissima maris: etenim
illuc manus tua ducet me et continebit me dextera tua.
Aut si non placeat impios dici esse cum Deo, quamquam
nusquam non presto sit Deus, quemadmodum non dicimus
cecos esse cum lumine, tamen etsi oculos eorum lux
¹⁵ circumfundat, unum reliquum est, ut hic adversarium
preceptum Dei esse intelligamus. Quid enim sic adver-
satetur peccare voluntibus, sicut preceptum Dei, id est, lex
eius et Scriptura divina que data est nobis ad hanc
vitam, ut sit nobiscum in via, cui non oportet nos contra-
²⁰ dicere, ne nos tradat iudici, sed ei oportet consentire
cito? Non enim quisquam norit, quando de hac vita exeat.
Quis enim consentit scripture divine, nisi qui legit vel
audit pie, deferens ei culmen auctoritatis, ut quod in-
telligit, non oderit propter quod peccatis suis adversari
²⁵ sentit sed magis diligat correpcionem suam et gaudeat
quod morbis suis donec sanentur non parcatur; quod vero
aut obscurum aut obsurdum illi sonat, non inde concitet
contradiccionum certamina, sed oret ut intelligat, bene-
volenciam tamen et intelligentiam tante auctoritati esse
³⁰ exhibendam meminerit. Sed quis hoc facit nisi quisquis
ad testamentum patris aperiendum et cognoscendum non
licium suscitacione acerbus sed pietate mitis accesserit:
Beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram. Hec
Augustinus.

CAP. XLI.

Crisostomus autem super eodem textu sic loquitur: Chrysostom's
Festinat Dominus, ut ad amiciciam festinemus inimicorum comment.

5. A: *in deest.* 7. A: *in bona vita sumus;* ib. A: *ille.* 9. A: *in
infernum.* 10. A: *habitandum.* 11. B: *illuc.* 14. A: *luce;* ib. A: *tam
etsi.* 23. A: *descrens.* 26. Codd.: *moribus suis donec sanetur.*
32. A: *acerbum;* ib. A: *accessit.* 36. A: *super ista;* A in marg.: *Crisostomus.*

8. Psalm. CXXXVIII, 8. 33. Matth. V, 4. 36. Op. Imperf.,
1. c. p. 797/8.

The adversary *nostrorum*, quam diu vivimus in hac vita (vita enim omnium hominum communis est vita ista carnalis per quam omnes homines transeunt, boni et mali) sciens quam periculosum est si unus ex inimicis pace non facta fuerit mortuus; nam postea, si voluerint pacem facere, non possunt, cum fuerint separati. Si autem quamdiu in via huius vite es, non feceris pacem cum adversario quem lesisti sed hic inimicantes per mortem ieritis ante iudicem Christum, tradet te Christo, convincens te reum iudicio eius, et index tradet te ministro, id est, angelo penarum crudeli et ille mittet te in carcerem gehenne.

Chrysostom in expounding the ‘adversary’ as a man goes contrary to Augustine.

Hic multi intelligunt hunc sanctum contrarium Augustino, dum vult per adversarium (de quo evangelium) intelligere hominem adversantem, quod Augustinus expresso impugnat; sed nos non ambigimus quin Augustinus in isto sensit catholice, cum enim hoc mandatum Christi sit indissolubile et sic generale ad omnes homines se extendit, supposito igitur quod habeamus fratrem nostrum adversarium qui est prescitus in crimen induratus, absit nos credere Deum sapientissimum mandare nos tali maledicto homini consentire. Deus enim ordinavit eternaliter quod talis in inferno perpetuo punietur, sicut scivit eternaliter quod nemo illi rationabiliter consentiret; quomodo ergo preciperet Christus aliquem hominem tali diabolo consentire? Ideo sanior et generalior est exposicio Augustini. Sed forte sic intelligit Crisostomus quod quilibet offendens in fratrem suum debet hic in via quantum in ipso est satisfacere, quia aliter in die iudicii erit testis coram tribunali iudicis Iesu Christi de peccato sue finalis impenitentie, sive predestinatus fuerit sive condemnandus.

Sed supposito sensu catholicico utriusque istorum prosequamur ulterius sentenciam huius Greci: *Et qui in hoc seculo, inquit Crisostomus, si pacem fecisses, eciam gravissimi operis poteras accipere indulgenciam, sicut scriptum est: Charitas operit multitudinem peccatorum. Si semel condemnatus fueris, missus in carcerem iam non solum de gravibus peccatis sed eciam pro verbo ocioso quod locutus es, id est, si Racha alicui dixisti et*

12. A in marg.: *Johannes.* 33. A in marg.: *Crisostomus.*
36. B: *operet.* 37, 38. B: *nam non solum.*

pro eo sunt exigenda supplicia. Tradet te autem iudici adversarius tuus, et si prius te rogaverit ille. Dicit enim Salomon: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Con-

5 gerere autem carbones ignis quid est alind nisi magis reum facere ante Deum? Si ergo qui bene facit inimico, magis illum reum ante Deum facit, consequenter et qui prius rogar inimicum suum reum illum facit ante Deum.

Frequenter homines et in hoc seculo mittuntur in car-

10 cerem pro peccato, id est, in angustias et tribulaciones diversas. Nam plerumque peccantes in hominibus mittuntur in tribulaciones diversas, sed non sic intelligimus hic carcerem; angustie autem huius mundi carceres appellantur.

Hec Crisostomus.

15 Intendendo autem exposicioni catholice Augustini videtur quod hoc mandatum sit cunctis catholicis publicandum, sed precipue prelatis ecclesie, quia videtur quod ipsi sunt contrarii legi Christi non solum in recipiendo dotacionem et seculare dominium contra

20 hanc legem, sed quia nec in sua persona vel vita servant hanc legem, cum non imitantur Christum in moribus, nec docent alios qui debent esse eis subditi hanc servare; ideo vel scriptura sacra est falsa, quod esse non poterit, cum sit verbum Domini, vel ipsi

25 prelati sunt iudici tribuendi et finaliter condemnandi.

Istam autem exhortacionem debet fidelis in nomine Domini patenter illis dicere, si forte ex gratia Dei a dicto triplici crimen resipiscant, quia Christus hic loquens contra tales habentes legem Domini adversantem

30 precipit salubriter quod hoc faciant cito dum sunt in via cum illa, quia ex mora diutina possunt faciliter indurari et solum de finaliter impenitentibus prophetat veritas istam penam.

Unde pessimum videtur signum attestans ydolatras

35 atque hereticos quod lex papalis, lex humana sive cesaria que est instrumentum illis clericis ad peccandum habetur in magna reverencia tamquam codex illis maxime preciosus, sed legi Domini dicunt Racha. Et

cum illi codices sunt legi divine similitudines propinque

The prelates
are opposed to
Christ.

2. A: *si* deest. 3. A: *Salvator*. 9. B: *et* deest. 11, 12. A: *Nam —*
diversas deest; B in marg.; addit. 12. A: *sic* deest. 15. A in marg.:
Johannes. 28. A: *triplici* deest.

3. Prov. XXV, 21, 22; Rom. XII, 20.

Excessive
respect is paid
to man's law;
too little to
God's.

veritatis catholice, alii libri prophani sunt codices heresis a summo iudice condemnande, videtur quod illi prelati honorant heresim et blasphemiam contra Deum. Lex autem Christi quam evangelium vocat nostrum adversarium est veritas vel fides catholica nostris co-⁵ dibus intellecta. Que quidem veritas licet sit essentia littera Deus ipse, distinguitur tamen ratione ab illo, sicut multe partes veritatum huiusmodi a se invicem distinguuntur. Et cum illa lex fuit nobis data ad regulandum nos in via, probabilis videtur ista quinta ¹⁰ sententia Augustini.

We may fall back on Augustine's fifth suggestion; that the adversary is a command of God.

Again we may say that this adversary is God the Father or our guardian angel.

Posset tamen fidelis sexto dicere quod adversarius (de quo dicit hoc evangelium) sit Deus pater vel trinitas increata vel septimo dicere quod sit bonus angelus ad nostram custodiam deputatus. Ille autem angelus ¹⁵ quamdiu peccamus est noster adversarius et quam cito fructuose penitemus, isti prius adversario consentimus, et si nunquam sic penitemus, ipse tradet nos iudici et dampnacioni iehenne. Iste autem due exposiciones licet videantur probabiles, non tamen sunt eque bone vel ²⁰ faciles sicut quinta exposicio Augustini.

The reprobate is punished for sins even repented of.

Et hic dubitatur communiter ex hiis dictis Crisostomi si redeunt eadem peccata post penitenciam in prescrito, et videtur ipsum sentire quod sic, quia dicit quod dampnati propter verba oiosa et talia peccata levia ²⁵ punientur; et videtur hoc esse consonum rationi. Nam Deus remittit vel laxat peccata. Sed Deus cogitat de omnibus peccatis que dampnatus commiserat et cum quolibet eorum sit causa sue finalis impenitentie, videtur quod pro eorum quilibet Deus sic punit. Nec ³⁰ valet dicere quod pro multis eorum penituit et sic Deus ipsa delevit, quia quantum ad illam sophisticam penitenciam Deus dedit sibi graciā secundum presentem iusticiam et tantum ingracius post deliquit; quomodo ergo non recordaret Deus iniquitatis preterite ad quam ³⁵ rediit tam ingrate.

How this bears on absolution.

Hic aliter loquuntur solemnizantes hoc sacramentum penitentie infundabiliter introductum, et aliter sancti priores dicentes hoc sacramentum non simpliciter et

11. A: *Augustini* deest. 15. A: *ad nostram — angelus* deest.
16. A: *qui quamdiu*. 17, 18. A: *isti — penitemus* deest. 22. A in
marg. *Dubium*. 27. A: *si Deus*. 38. A: *impenitentie*.

10. See above p. 143, l. 28 'aut preceptum eius'.

generaliter necessarium, licet multis proficiat ad salutem. Piores autem sancti dicunt probabiliter quod sicut in predestinatis propter finalem fructuosam penitenciam omnia peccata sua preterita simpliciter remittuntur, sic 5 in prescritis propter finalem impenitenciam redeunt omnia peccata sua et pro quolibet illorum licet parcialiter perpetuo punientur nec | umquam habuerant alia peccata dimissa simpliciter. Et hoc attenderent et studebant absolventes moderni qui dicunt indubitanter 10 omnia peccata sui confessi dantis copiosam pecuniam esse dimissa, quia nesciunt si illi predestinati fuerint vel prescriti. Et credo quod Deus ad hoc ordinavit in viantibus illam nescienciam, ut non pompent et illudant populo de sua absolucione vel indulgenciis, quia nesciunt 15 quando in tam periculosa materia verum dicunt. Et utinam ista materia esset tam scolastice quam practice secundum veritatem fidei pertractata.

CAP. XLII.

Sequitur in textu evangelii: *Audistis quia dictum est antiquis: Non mechaberis. Ego autem dico vobis quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est eam in corde suo.* Superius docuit Christus quomodo est virtus irascibilis hominis moderanda, quomodo ira sine causa, verba derisoria et verba fatua sunt 25 ab hominibus expurganda; hic consequenter docet quomodo virtus concupisibilis sit viatoribus temperanda.

Unde Augustinus: *Justicia, inquit, minor est noui mechari corporum coniunctione; iustitia vero maior regni est Dei non mechari in corde.* Quisquis autem non mechatur in 30 corde multo facilius custodit se, ne mechetur in corpore.

Illud enim confirmavit qui hoc precepit; non enim venit legem solvere sed implere. Sane considerandum est quod non dixit: *Omnis qui concupiverit mulierem sed qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, id est, hoc fine et hoc 35 animo attenderit ut eam concupiscat, quod iam non est titillari delectacione carnis sed plene consentire libidini,*

Christ's teaching as to lust.

Augustine's comment.

6. B: *eorum.* 9. A: *indubitanter* twice; A in marg.: *De absolucionibus.* 12. B: *ad hoc* deest. 17. A: *practicata.* 23. A: *quomodo est.* 27. A in marg.: *Augustinus.* 28. B: *est deest.* 29. B: *in deest.* 29, 30. A: *in corpore.* 30. A: *se deest;* ib. A: *in corde.*

19. Matth. V, 27, 28. 27. De sermone Domini in monte, l. c. p. 179.

ita ut non refrenetur illicitus appetitus, sed si facultas data fuerit, sacietur.

Three things
make up sin;
suggestion,
delight,
consent.

Tria enim sunt quibus impletur peccatum, scilicet suggestio, delectacio, consensio. Suggestio sive per memoriam fit sive per corporis sensus, cum aliquid videmus vel audimus vel olfacimus vel gustamus vel tangimus. Quo si frui delectaverit, delectacio illicita refrenanda est; velut cum ieiunamus et visis cibis palati appetitus assurgit, qui non fit nisi ex delectacione, verumtamen huic non consentimus, si eam dominantis rationis iure cohibemus.¹⁰ Si autem consensio facta fuerit, plenum peccatum erit notum Deo in corde nostro, eciam si facto non innotescat hominibus. Ita igitur isti sunt gradus, quasi a serpente suggestio fiat, id est, lubrico et volubili hoc est temporali corporum motu, quia sic et si qua talia phantasmata¹⁵ intus versantur in anima, de corpore forinsecus sunt tracta; et si quis occultus preter istos quinque sensus motus corporis animam tangit, est eciam ipse temporalis et lubricus; et ideo quanto illabitur oculcius ut cogitationem contingat, tanto convenienserius serpenti comparatur.²⁰ Tria ergo hec ut cepi dicere, similia sunt rei geste illi que in Genesi scripta est, ut quasi a serpente fiat suggestio et quedam suasio, in appetitu autem carnali tamquam in Eva delectacio, in ratione vero tamquam in viro consensio. Quibus peractis tamquam de paradyso, hoc est,²⁵ de beatissima luce iusticie in mortem homo expellitur, iustissime omnino. Non enim cogit qui suadet. Et omnes nature in ordine suo gradibus suis pulcre sunt.

Consent makes
sin even
without act.

Sed et de superioribus in quibus rationalis animus ordinatus est ad inferiora non est declinandum. Nec quisquam hoc facere cogitur et ideo si fecerit iusta Dei lege³⁰ punietur: non enim hoc committit invitus; verumtamen delectacio ante consuetudinem vel nulla est vel tam tenuis ut prope nulla sit, cui consentire magnum peccatum est, cum est illicita. Cum autem quisquis consenserit, committit peccatum in corde, si autem eciam in factum³⁵ processerit, videtur saciari et cupiditas extingui. Sed

1. A: *illius appetitus.*   3. A: *scilicet deest; A in marg.: Tria sunt quibus impletur peccatum.*   7. A: *referenda est.*   8. A in marg.: 2. 9. A: *qui deest; ib. A: ex deest.*   10. A: *et eam; B: correxit.* 11. A in marg.: 3.   14. A: *est deest.*   19, 20. A: *cognitionem.* 22. B: *scripta sunt.*   23. Codd.: *in deest.*   34. A: *autem deest.*

postea cum suggestio repetitur, maior accenditur delectacio, que tamen adhuc multo minor est quam illa que assiduis factis vertitur in consuetudinem. Hoc enim vincere difficultimum est: et tamen ipsam eciam consuetudinem, si se quisque non desperet, et miliciam christianam non reformuidet, 5 ideo Deo duce et adiutore superabit et sic per Dei gratiam in pacem pristinam et ordinem et vir Christo et mulier viro subicietur.

Sicut ergo tribus gradibus ad peccatum perreuitur, Three kinds of suggestione, delectacione et cōsensione, ita ipsius peccati sin; in heart, sunt tres differencie in corde, in facto, in consuetudine, in deed, in tamquam tres mortes: una quasi in domo, id est, cum corde consentitur libidini; altera iam prolata quasi extra portam, cum in factum procedit affeccio vel assensio, 15 tercias cum in male consuetudinis tamquam mole terrena premitur animus, quasi in sepulcro iam puteus. Que tria genera mortuorum Dominum resuscitasse quisquis evan-
370° gelium legerit agnoscit. Et forte considerat quas dif-ferencias habeat vox eciam ipsa resuscitantis, cum alibi dicit: Puella surge, alibi: Iuvenis tibi dico: Surge; alibi: Infremuit spiritu et flevit; et rursus fremuit, et post: Deinde voce magna clamavit, Lazare veni foras.

Quapropter nomine mechancium qui hoc capitulo commemorantur omnem carnalem et omnem libidinosam concupiscenciam oportet intelligi. Cum enim tam assidue idololatriam scriptura fornicacionem dicat, Paulus autem apostolus avariciam idololatrie nomine appellat, quis dubitet omnem malam concupiscenciam recte fornicacionem vocari, quando anima neglecta lege superiori qua regitur inferiorum naturarum turpi voluptate quasi mercede prostituta corrumpitur? Et ideo quisquis carnalem delectacionem adversus rectam voluntatem suam sentit rebellare per consuetudinem peccatorum, cuius indomite violencia trahitur in captivitatem, recolat quantum potest qualem pacem 35 peccando amiserit et exclamat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gracia Dei per

5. A: desperet. 6. A: illo duce. 7. A: pace pristina atque.
12. A: in domo deest; lacuna in cod. 14. A: vel assensio deest.
18. A: legit. 20. A: et fremuit. 24. A: et libidinosam. 27. A: apo-
stolus deest. 30. A in marg.: Nota quod omnis mala concupiscencia
vocatur fornicatio.

6. I. Cor. XI, 3; Eph. V, 23. 20. Marci V, 41.
21. Lucae VII, 14; Adolescens tibi dico; ib. Joh. XI, 33.
22. Matth. XXVII, 46. 26. Eph. V, 5. 35. Rom. VII, 24.

Christum. Ita enim cum se infelicem exclamat, lugendo implorat consolatoris miserantis auxilium. Nec parvus est ad beatitudinem accessus, cognicio infelicitatis sue; et ideo: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Hec Augustinus.

5

We cannot estimate the degree of wrongful consent in others,

nor define which sins are mortal.

Videtur autem istum sanctum doctorem plane et subtiliter exponere istum textum; nec est nobis possibile hic in via cognoscere omnes gradus consensus vel delectacionis culpabilis, cum unus sit in tali gradu delectacionis sensibilis et consensus quod, si cum illis¹⁰ paribus habuerit omnem oportunitatem et facilitatem obiecti peccantis nephando operi consentiret et expleret in opere, licet statim post et ante de delectacione et consensu huiusmodi condoleret. Alius autem consentit alii medio ad peccatum huiusmodi perpetrandum in¹⁵ tempore maiori vel minori, frequencius vel rarius; et in istis sunt multi gradus more vel delectacionis quos non est facile homini explicare. Ideo magister optimus sicut prescindit in ira antecedencia ad peccatum, sic in illicita concupiscencia prohibet media ad peccandum;²⁰ nec video quomodo sit theologicum diffinire quis consensus sit peccatum mortale aut quis peccatum hominis veniale, quia certum est quod si homo ex consuetudine peccandi dampnabitur, peccata levia ad mortem inducencia sunt mortalia; ideo omnia media ad peccatum²⁵ finalis impenitencie inducencia cum fortitudine sunt vitanda; ideo cum surrepit talis delectacio indebita, est cum prudencia refrenanda et iteracio delectacionis huiusmodi est diligencius precavenda. Et hoc quidam intelligunt per illud Psalmi CXXXVI, 9: *Beatus qui³⁰ tenebit et allidet parvulos suos ad petram.*

Hec autem est consuetudo beati quod teneat cogitatus suos parvulos ad petram iusticie et allidat eos sic quod extenuet eos vel corrumpat ad Christum petram iusticie in hoc loco, cum dicat quod omnis qui viderit mulierem³⁵ ad concupiscendum eam iam mechatus est eam in corde suo. Ubi enim homini occurrit oportunitas se aliter occupandi et tamen gratis eligit videre mulierem ad

2. A: *miserantis* deest. 6. A in marg.: *Johannes*; ib. A: *autem* deest. 14, 15. A: *modi* deest. 33. B: *allidet*. 37. A: *Ubi non;* ib. A: *homini* deest. 38. A: *et inde gratis.*

4. Matth. V, 5.

eo fine taliter delectandum peccatum consensus gravius We must be on
est quam dum in cubili ad tempus ex carne et diabolo our guard
in tali cogitatu fuerit delectatus. Caveamus ergo secun- against all
dum hanc doctrinam Christi ab inducentibus ad pec- provocation to
candum, quia in statu innocencie fuissest consensus in lust.
natura sua facilior de ratione dampnabilis; magis autem
culpabilis est precedens visio mulieris ad hunc finem,
ut indebite concupiscatur quam est delectacio consurgens
ex carne in lecto cum alio instinctu diaboli inclinante.
10 Nec audeo negare quin tale antecedens ad opus luxurie
sit mechia, cum Christus omnia sciens dicat in hoc loco:
Jam mechatus est eam in corde suo. Sed hoc videtur
michi consulendum quod antecedencia ad illum gradum
cum prudencia caveantur.

15

CAP. XLIII.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Ecce,* Chrysostom's
inquit, alterum mandatum, id est, minimum quidem apud comment.
Judeos, tunc et nunc apud omnes, qui non multum curant
de anima sua nec iudicant cor suum, qui nec irasci sine
20 causa proximis suis aliquod putant esse peccatum et Sin really lies in
concupiscere tantum mulierem alienam non putant esse the heart, not
peccatum opere concupiscencie non subsecuto. Magnum in act.
autem apud timentes Deum et cor suum diiudicantes,
magnum eciam apud Deum, qui non tantum opus hominis
25 aspicit quantum cor. Quo mandato lex non solvitur sed
impletur, quia sine hoc mandato non potest stare legis
mandatum. Omne enim adulterium ex concupiscencia
nascitur. Quomodo ergo tollitur adulterium secundum
legis mandatum nisi prescisa fuerit concupiscencia secun-
dum Christi mandatum? Quomodo ergo sicut ira mater
370^a est homicidii, sic et concupiscencia est mater adulterii.
Consequenter sicut qui irascitur fratri suo sine causa,
occidit eum in corde suo, eciam si non occiderit eum
propter metum iudiciorum aut impotenciam suam, eciam
35 homicida est apud Deum qui non magis opus considerat
quam affectum; sic qui concupiscit mulierem alienam iam

16. A in marg.: *Crisostomus.* 16, 17. A: *Ecce incipit.* 19. A: *quod irasci.* 20. A: *non putant.* 21. A: *non deest.* 24. A: *magnum et.*
26. A: *mandato deest.* 29. A: *prescita.* 33. A: *et si.* 36. A: *iam deest.*

12. Matth. V, 28. 16. Op. Imp., l. c. p. 798.

mechatus est eam in corde suo, etsi non habuerit eam causa aliqua obstante, eciam adulter est apud Deum qui magis aspicit voluntatem quam opus, quoniam opus ei adulterii committendi desuit, non voluntas.

Sed ne forte homines nature humane misterium ignorantes, dum considerant quia generaliter omnis natura carnalis subdita est passionibus istis et nemo est hominum eciam sanctorum qui se omnino ab ira vel concupiscencia valeat separare, estimant Christum quasi impossibilia ista mandantei occasionem sibi querere per quam homines faciat reos, quoniam omnis qui impossibilia mandat occasiones offensionis seminat et causas puniendi requirit.

Our two wills; of body and soul. *Ideo paucum de divisione voluntatum anime corporisque tractemus: Sicut duas in nobis habemus naturas, anime scilicet et carnis, sic duas habemus voluntates, unam anime alteram carnis, duas concupiscentias, unam anime et alteram carnis, duas iras, unam anime alteram carnis. Et natura quidem ab his omnibus se non potest separare. Nam necesse habet et irasci et concupiscere eciam si non vult, quoniam non est in arbitrio suo creata, sed sub lege peccati. Venumdata est enim sub peccato. Propterea de illa dicit Apostolus: Sapiencia carnis inimica est in Deum; legi enim Dei subiecta non est nec enim potest. Anima autem in arbitrio suo creata est secundum legem iusticie Dei. Propterea potest et non irasci si vult, et non concupiscere si vult. Quando ergo irascimur et concupiscimus, si displicemus nobis et festinamus reprimere vel iram vel concupiscentiam nostram, manifestum est quia caro nostra irascitur aut concupiscit sola et non anima nostra. Quando autem complacemus nobis in his et discernimus si potuerimus nostram implere iracundiam vel concupiscentiam, tunc et anima nostra irascitur et concupiscit simul cum carne. Propterea sciens Deus quia carnis natura subdita ei non est nec potest non irasci, non mandat carni que mandat sed anime. Quis enim sapiens illi ponit preceptum qui etsi vult non potest obaudire. Sed ad animam loquitur et anime mandat que potest Deo in omnibus obaudire, que potest eciam et carne irascente et concupiscente ipsa nec irasci nec con-*

1. B: *suo deest.*   3. A: *ei deest.*   8. B: *se ab omni ira.*   16. A in marg.: *Voluntas 22.*   22. A: *de illis.*   23, 24. A: *non est subdita.* 32. A: *concupiscentiam nostram.*

22. Rom. VIII, 7.

cupiscere. Sicut ergo ad animam loquitur et de concupiscentia anime loquitur dicens: Si quis riderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mechatus est eam in corde suo, id est, non si quis concupierit secundum desiderium 5 inevitabile carnis, sed si quis concupierit secundum voluntatem anime et consensum decernens et statuens implere quod cupidus est, ille talis est, etsi nihil gesserit, iam in corde adulter est ante Deum, quia forsitan impeditus est ab opere, non compunctus in voluntate. Hec Crisostomus.

10 *Hec sententia licet sit conformis sentencie catholice Augustini, potest tamen esse occasio male accepta ad intelligendum erronee falsitatem, ut puta quod caro habeat appetitum et voluntatem preter animam, sic quod sit quedam substancia sic desiderans sine mente;*

15 *non sic autem reor de anima sed quod ipsa sit spiritus quidam immortalis corpori ypostatice copulatus habens duos appetitus, voluntates vel desideria, unum non organicum vel insensibilem quem habet eciam a corpore separata et alium organicum sive corporeum quem 20 compleat cum corpore et ille propter diversitatem vocatur actus corporis, cum tamen sit principaliter actus anime, licet corpus ex sua complexione vel aliis incitamentis inclinet animam ut sic volet.*

Vult ergo iste sanctus cum Augustino et ceteris sanctis 25 catholicis dicere quod anima secundum suam substanciam habet volucionem vel actum alium non organicum quem potest habere eciam a corpore separata, et secundum illum, cum sit dignior potencia sensitiva quasi vir supra feminam, spiritus peccat gravius quam non consenciente

30 virtute hac rationali pure secundum nudam potentiam sensitivam. Et istam sentenciam cognoscunt philosophi et metaphisici qui in harum scienciarum rectis principiis nutriuntur. Eadem enim persona hominis secundum corpus est mulier et secundum spiritum est vir, 35 ut patet tam de masculis quam feminis ex scriptura Apostoli.

Et per hec patet solucio istius dispendiose difficultatis quam quidam tractant si sit possibile hominem ex consensu intrinseco sine opere ad extra peccare tam

40 graviter sicut peccat alias consensu opere comitante.

Chrysostom's
teaching may
be an occasion
of error as to
the relation
between body
and soul.

I. A: *Si ergo.* II. A in marg.: *Nota Johannes.* 12. A: *irrorce.*
16. A in marg.: *Nota quid est anima.* 28. A in marg.: *Nota.*
37. A in marg.: *Difficultas.* 40. B: *comitante; secundum aliquot verba erasa: hoc tamen notandum quod in opere extrinseco et fiunt.*

Et fiunt argumenta hinc inde communiter inutilia bone vite; nam utrumque, tam actus anime quam opus extrinsecum, debet eidem persone hominis applicari et contingit eundem hominem per actum anime intensiorem, diuturniorem vel cum aliis paribus magis malum 5 peccare gravius quam peccat iste alius actu malo intrinseco et opere extrinseco comitante.

Difference
between
extrinsic and
intrinsic sin.

Hoc tamen notandum quod in opere extrinseco est alius modus peccandi quam in actu intrinseco, sicut et alia | delectatio et alius consensus tam concomitans 371^a quam consequens. Ideo consulendum est quod fidelis teneat se, ne procedat in actum extrinsecum propter formidinem comitantem.

We need not
study what sins
are worst, but
strive to avoid
them all.

Et hoc est notandum ulterius quod actus intrinsecus sive extrinsecus habet quamdam maliciam sibi intrinsece 15 comitantem; et actus talis habet ex fine penitentie vel impenitentie persone aliam maliciam respectivam; unde probabiliter creditur quod hoc secundo modo quocunque opus peccati sive intrinsecum sive extrinsecum in prescrito est peccatum gravius quam est possibile esse peccatum 20 aliquod predestinati; ideo tales comparaciones actuum peccati diversi generis debent dimitti et intellectus pro cavendis peccatis debet intendere. Multi enim sunt tractatus tales scolastici tam persone quam communitati inutiles, dum tempus et racio circa huiusmodi 25 inutiliter occupantur et doctrina utilior evangelica dimittitur que undique plus prodesset; ideo viri evangelici hoc disserent ex taciturnitate Christi, quando sepe fuit sibi impositum non respondit, ac si in hoc doceret quod tales questiones inutiles illorum qui de nomine 30 subtilitatis inaniter gloriantur, prudenter tacende sunt et est ad opus fructuosius intendendum; et per talem taciturnitatem prudentes presbiteri in argumentis scolasticis non instructi despiciunt superbos scolasticos ad opera utilia ecclesie procedentes. 35

CAP. XLIV.

Sequitur in texto evangelii: *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et proice abs te. Expedit enim*

1, 2. A: *in una bone vite.* 29. B: *oppositum.*

37. Matth. V, 29.

tibi ut pereat unum membrorum tuorum quam totum corpus tuum eat in gehennam. Hic videtur magistrum hunc optimum dare doctrinam non solum de actu vel opere sed de virtute ut potencia sensitiva, nam virtutes tales vel potentie sunt magis absconde quam sunt actus. Unde Augustinus: *Hic vero magna opus est fortitudine ad membra noxia prescidenda. Quidquid enim est quod signat oculus, sine dubio tale est quod vehementer diligitur.* Solet enim et ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem suam ita dici: *Diligo eum ut oculum meum aut eciam plus quam oculum meum. Quod vero additum est 'dexter', forte ad augendam vim dilectionis valet.* Quamvis enim ad videndum isti oculi corporis communiter intendantur, amplius tamen homines formidant dextrum amittere. Ut iste sit sensus: *Quidquid illud est quod ita diligis, ut pro dextro oculo habeas, si scandalizat te, id est, si tibi impedimento est ad veram beatitudinem, erue illud et proice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum eorum que ita diligis ut tamquam tibi oculi habeantur quam totum corpus tuum eat in gehennam.*

Sed quia sequitur de manu dextera et similiter dicitur: *Si manus tua dextera scandalizat te, abscide eam et proice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum quam totum corpus tuum eat in gehennam: cogit querere diligencius quid oculum dixerit. In qua questione nihil mihi occurrit congruencius quam amicum dilectissimum. Nam hoc est utique quod membrum recte possimus appellare quod vehementer diligimus; et hunc consiliarium, quia oculus est tamquam demonstrans iter et in rebus divinis quia dexter est, ut sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus, de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextero parcendum sit.* In rebus autem divinis consiliarius scandalizatus est, si in aliquam perniciosa heresim nomine religionis et doctrine conatur inducere. Igitur et manus dextera accipiatur dilectus adiutor et minister in divinis operibus. *Nam quemadmodum in oculo contemplacio, sic in manu accio*

6. A in marg.: *Augustinus.* 17. A: *scandalizat.* 20. A: *oculi hereant.* 20. B: *dixerit deest.* 35. A: *superfluum.* 35. A: *scandalizans.* 39. B: *in deest.*

6. De sermone Domini in monte, l. c. p. 180. 23. Matth. V, 30.

Christ's teaching refers not only to our acts but to our powers.

Augustine's comment.

The eye we are to pluck out is something we love.

It may mean our dearest friend.

recte intelligitur, ut manus sinistra intelligatur in operibus que huic rite et corpori sunt necessaria. Hec Augustinus.

Heretics say
that some parts
of the Gospel
are extravagant
and impossible
to obey.

We must be
careful to take
words in the
sense intended.

Hic erubescerent adversarii legis Christi dicentes fidem evangelii esse falsam et impossibilem secundum plurimas eius partes, quia aliter (ut inquit) doceret Christus oculos a capite eruendos et in parietem vel lutum aut aliud corpus extrinsecum quaciendos, et cum Christus non potest illud precipere, patet quod evangelium preceptionem istam Christi signans sit impossibile. Tales autem blasphemi insci non possunt sperare se esse custodiendos a Deo ut pupillam oculi nisi a talibus heresibus resipiscant. Fides autem evangelii docet quod Christus hec precipit sed non docet quod Christus hunc sensum erroneum intenderat, quam imponunt, ideo cum fides docet quod hoc evangelium debet habere sensum alium, erubescerent tribuere huic scripture fidei istum sensum. Tolerabilius ergo foret intelligere per istum oculum virtutem visivam vel aliud predilectum et intelligere per scandalizacionem inclinacionem hominis ad peccandum et per cruxionem solucionem nervi amoris ad ipsum taliter diligendum et per proiectionem ab homine elongacionem amoris | illius, ne ipsum sic inficiat. Ex 37^b Deo enim vel creatura quacunque potest homo elicere heresim manifestam. Numquid credimus illud sic male intellectum esse propter hoc hereticum sive falsum; debemus ergo laborare ad imponendum evangelio sensum verum et non propter nostram stulticiam sibi imponere heresim sive falsum. Nam secundum naturales corpus oculi signat naturaliter virtutem eius vel actum, cum movet naturaliter ad intelligentum tale eius accidens sicut quelibet res dicit se ipsam naturaliter etiam Deo nostro; et cum naturales dicunt quod actus anime aut operaciones virtutum ex potestate hominis aliquociens suspenduntur, quid obest alicui sciencie quod virtutes vel operaciones talium organorum sunt erute, hoc est, suspense ad tempus et munera virtutis, hoc est, anima circa alia plus utilia occupata?

Chrysostom's
comment:

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Puto quod omnis merces iusticie nostre in hoc posita est, quia*

4. A: plurimos. 11. B: pupilla. 13. B: *hec precipit — Christus deest.* 17-19. A: *istum — intelligere per deest.* 30. A: *naturale;* B: *corredit.* 33. A: *in potestate.*

11. Psalm. XVI, 8. 38. Op. Imperf., l. c. p. 798.

omni tempore contra carnem nostram luctamur, quia caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Sic enim ait: *Tota die contristatus ingrediebar, quoniam renes mei impleti sunt illusionibus et non est sanitas in carne mea.* Si ergo secundum prophetam non est sanitas in carne mea, quot oculos quis habet aut quot dexteras in corpore suo, ut secundum maliciam carnis sufficiat pena membrorum suorum. Sed videamus ne forte vel sic possibile est intelligere de oculo corporali vel de manu; sicut enim totus homo quamdiu peccat vivit peccato, mortuus est autem iusticie, sicut scriptum est: *Et vos cum essetis mortui peccatis. Cum autem homo conversus fuerit ad iusticiam, vivet iusticie, mortuus est autem peccato.* Sic et unumquodque membrorum, ut puta oculus quamdiu quidem male aspicit, integer est peccato, eiectus autem est iusticie. Cum autem desinit male aspicere, eiectus est peccato, integer autem iusticie. Sed neque sic convenit; non enim habet rationem hec interpretacio plenam. Propter quod dicit *Si dexter oculus tuus scandalizaverit te. Quid enim? quando dexter scandalizat, sinister quid facit?* Numquid contradicit dextro, ut dexter quidem quasi reus eiiciatur, sinister autem quasi innocens reservatur. Sed puto ad animam hec cuncta referri, sicut diximus supra: *Oculum ergo dicit anime, id est, mentem per quam anima videt, de quo et alibi dicit: Si oculus tuus fuerit simplex etc.* *Oculus autem carnalis non est oculus sed speculum oculi illius interioris, id est, mentis.* Habet tamen et corpus suam mentem, sicut et anima suam, sicut testatur Apostolus, de mente quidem anime dicens hoc modo: *Igitur ego ipse mente mea servio legi Dei, carne autem legi peccati. De corporis autem mente sic: Inflatus mente carnis sue et non tenens caput.*

Similiter et de manu et de pede. Dextra manus hominis est voluntas anime. Sinistra autem manus voluntas corporis. 35 *Hec autem corporea manus non est manus sed organum manus illius. Nisi enim voluntas aut bona aut mala moverit eam, ad nichil moveretur. Dextera itaque manus*

The eye and hand spoken of are those of the soul,

5, 6. A: *Si ergo — carne mea deest;* B in marg. addit. 6. A: *et quot.* 7. B: *corpo sua;* ib. B: *carnali.* 14. A: *membrum.* 16, 17. A: *a peccato.* 18. A: *nec enim.* 23. B: *hec deest.* 26. B: *oculi deest.* 30. B: *mea deest.* 35. B: *manus deest.*

which must control those of the body.

3. Gal. V, 17. 5. Ps. XXXVII, 7, 8. 11. Eph. II, 1. 25. Matth. VI, 22. 29. Rom. VII, 25. 31. Col. II, 18, 19.

hominis est voluntas anime, sinistra autem manus voluntas est corporis. Ideo autem partes anime dextre vocantur, quoniam anima in arbitrio suo creata est ad quod voluerit declinare sive ad bonum sive ad malum, et sub lege iusticie est creata, ut recta audiat et agat et recte ambulet. Partes autem corporis sinistre dicuntur, quia non est in arbitrio suo creata caro, ut sive ad bonum sive ad malum declinare voluerit non possit, sed in malo creata est sub lege peccati. Nec potest videre aut audire aut agere rectum. Sicut et omnes iusti vel sancti dextram dicuntur, peccatores sinistri, unusquisque autem habet dexterum oculum et sinistrum. Dexterum quidem mentem anime, sinistrum autem mentem carnis, dextram autem manum voluntatem anime, sinistram autem voluntatem carnis. Quando ergo ex passione carnis concupiscimus sicut homines, animo autem resistimus concupiscentie nostre, sinister oculus scandalizat, id est, mens carnis, non mens anime. Sinistra manus scandalizat, non dextra, id est, voluntas carnis, non voluntas anime. Vide nunc quia non iubet carnis mentem eicere vel carnis prescindere voluntatem. Nec enim fieri potest ut caro aliquando cesset a desiderio malo. Desideria autem carnis quidem retinere possumus, ut non faciamus quod desiderat caro, prescindere autem non possumus, ut non desideret. Quando autem ex proposito anime volumus, tunc dextera manus, id est, dexter oculus nos scandalizat et dextera voluntas; hunc oculum et istam manum prescindere iubet quam et possumus prescindere, quoniam anima in arbitrio suo creata est, ut ad quod voluerit valeat inclinare. Caro autem non in arbitrio suo est sed in malo. Vendita est enim sub peccato et non potest bonum velle. Ideo autem caro sinistra dicitur, anima autem dextera, quoniam caro ad temptationem nobis creata est: anima ad salutem. Hec est sicut arbitror illius loci interpretatio vera. Hec Crisostomus.

The fathers studied the scriptures in the right way.

Et hic considera quantum sancti priores prophetando recto sensui evangeli studuerunt. Non enim audebant, ut stulti recentes heretici dicere evangelium esse hereticum et dampnandum, sed sic fecerunt honorem | auctori sic 371^c et verbis suis et signis eorum, quia vixerunt conformiter 40

5. B: *et* omitted before *recte ambulet*. 10. A: *iusti vel* deest. 13, 15. B: *dextram – carnis deest*; B in marg: addit. 18, 19. A: *et non dextra*. 29. A: *declinare*. 36. A in marg: *Johannes*.

voluntati auctoris sed quando declinarunt heretici a rectitudine affectus declinarunt etiam a rectitudine intellectus. Ideo prorupcio hereticorum in istam stulticiam est signum prenosticans quia prorumpunt a veritate ad via.

CAP. XLV.

Unde quia textus iste videtur difficilis ad sensum Interpretation
Domini attingendum, ideo iste sanctus doctor Grecus given by
videtur tribuere alios sensus illi: *Possumus*, inquit, et Chrysostom.
ibi alium invenire colorem. Respectus vel consideracio
mentis oculus anime est, voluntas alicuius operis faciendi
et morens manum ad aliquod opus manus anime est
secundum ea que diximus; ut puta erat mulier quedam
religiosa vel virgo vel vidua; respexi et consideravi et
dixi: Debeo visitare mulierem illam assidue, ut si quid
religionis ignoret quasi mulier instruam eam et confirmem
ipsam in ipso proposito bono eius. Bonus respectus est iste et
dexter oculus. Sed dum assidue visito eam, decidi in
laqueum desiderii eius. Et ille bonus respectus meus et
dexter factus est mihi in scandalum. Quid ergo oportet
fieri? Eicere talem illum respectum bonum qui mihi
generatur est in malum. Aut sic: Vidi orphanam quan-
dam et dixi: Debeo illam accipere in domo mea et
educare, donec veniat tempus nubendi. Vado et cepi ei
subministrare que necessaria erant. Bonum opus hoc et
dextra manus est eius. Sed dum causa subministracionis
video eam, decidi in laqueum desiderii eius, et illud opus
bonum meum et dextera manus facta est mihi in scan-
dalum. Vel ita: Videntes me fiducialiter agere cum ipsa
scandalizati sunt dicentes: Quid sibi vult hoc esse quod
iste sic familiariter loquitur cum puella? Oportet ergo
precidere tale opus bonum quod vel mihi vel alteri generat
scandalum; nam et quod alteri generat malum, michi
generat, quia per me factum est ut alter scandalizetur
in me. Et hec propositionis gratia diximus. Verum tamen
generaliter omne bonum quod vel nos vel alios scandalizat
precidere debemus a nobis. Nam quale est illud bonum
ex quo nascitur malum? Melius est enim ut sine uno

9. A in marg.: *Crisostomus.*
deest; ib. A: et after *meus deest.*
et — *generat deest.* 38. B: ex qua.

17. B: est deest.
26. B: eius deest.

19. A: bonus
33. A: nam

respectu aut uno opere bono salvemur quam ut dum omnes opera bona volumus facere cum omnibus pereamus.

Sed et alii alter interpretantur hunc locum: *Vult (inquiunt) Christus ut non solum de periculo nostri peccati curemus, abstinentes nos ab omni concupiscentia* 5

Again, the text may mean that we must cast off our friends if they act wickedly. *mala sed eciam ne propinquā nostri vel aliqui ad nos pertinentes turpe aliiquid agunt; ut puta habes aliquem filium vel fratrem vel amicum qui sic bene aspicit res illum ab anima et proice longe abs te, quia scandalizat te, quia non solum pro nostro peccato sed eciam pro peccato proximorum nostrorum vel amicorum quos tamen* 15 *non possumus cohibere, nisi aut cohiberimus aut repulerimus a nobis, dabimus rationem. Et quoniam omnes christiani unum sumus corpus et alter alterius membra melius est ut sine uno vel altero tali membro salremur quam ut volentes illos tales habere et ipsi pereamus cum* 20 *illis. Hec Crisostomus.*

Various applications of the text are possible without contradicting one another.

Videtur istum sanctum intendere quod iste sacer textus evangelii potest habere sensum multiplicem satis catholicum; intelligendo enim per oculum dextrum intentionem anime ad faciendum bonum de genere, dum 25 tamen per illam intentionem fuerimus defamati, debemus ipsam omittere et alii operi magis fructuoso intendere, quia bonum est occupari circa unum bonum necessarium ad vitam ingredi quam faciendo multa bona de genere propter defamacionem et alia peccata quibus damus 30 occasionem incidere in gehennam. Hoc enim unum est bonum et faciendum sed aliud fugiendum. Et idem est de familiaritate famuli vel amici; debemus enim prudenter intendere quod propter bonum de genere operandum nec nos nec alii a virtute in via corruamus. 35 Quotlibet tales sensus huius textus non sunt evangelio vel alicui sensui catholico contrarii sed magis consoni ab auctore ad sensum talem multiplicem ordinati. Nec repugnat Augustinus huic doctori nec aliquis hic varians

5. B: *nos* deest. 20, 21. A: *cum eis.* 22. A in marg.: *Johanues;*
ib. A: *sacer* deest. 23. B: *evangelicus.* 26. A: *intencionem* deest;
B in marg. addit. 31. B: *est.* 31, 32. B: *Hoc unum ergo bonum.*
32. A: *est* deest. 37, 38. A: *catholico — ad seum deest.*

in sensu catholico, cum verba Christi sint hic dicta tam generaliter sub quodam velamine quod possunt intelligi multipliciter satis sane.

Difficultas est tamen quem sensum auctor nature
 5 principalius aut prius intenderit; et videtur quod istum sensum communem si aliquid quod care diligis sit occasio directe data ut incidas in peccatum, ammove dilectionem illius, licet illa sit bona de genere.

The main sense is that we must separate ourselves from what is dearest if it is an occasion of sin.

Sed difficultatis perplexio videtur ex istis verbis oriri,
 10 cum nemo potest quicquam diligere vel facere opus aliquod quin occasione male accepta sic diligens aut operans vel alii incident in peccatum; et sic videtur quod nemo operaretur aliquid bonum sed propter timorem occasionis male accepte semper dimitteret
 37¹⁴ bonum aliquid operari; sic enim propter opus | bonum Domini bene factum multi superiorum Judeorum sunt scandalizati et tamen Christus non propterea sua bona opera pretermisit.

Ideo absque dubio textus huius evangelii recte intellectus non sonat quod quisquam peccaret omissione vel commissione propter Christi sentenciam hic insertam, sed intendit quod si quis fecerit quodcunque opus quantumcunque patenter bonum de genere, dum tamen sit directe occasio quare peccat, debet amorem illius et
 25 opus in se dimittere. Et patet ex isto quod nemo peccaret vel venialiter pro aliquo bono mundi.

Not that we must refrain from all acts that may become an occasion of sin;

Unde absit nos credere quod propter timorem scandali factum non est veritas catholica divulganda, cum Matthei XV, 12, legitur quod discipuli dixerant Salvatori:
 30 *Scis quia pharisei auditio hoc verbo scandalizati sunt. At ille: Omnis plantacio quam non plantarit pater meus celestis eradicabitur. Sinite illos, ceci sunt et duces cecorum,*
 ac si intenderet non propter prescitos ypocritas in ecclesia est veritas simpliciter reticenda quantumcunque
 35 magnum nomen habuerint quoad mundum, quia tunc quantumcunque duces ceci peccaverint non forent propter amorem Christi et sue ecclesie arguendi. Sed cum omnia tempus habent, concedo quod posset contingere licet raro quod homo dimittat maius bonum et intendat non
 e. g. we must not cease to preach the truth for fear of scandal.

Yet we must be careful as to our motives for rebuke.

4. A in marg.: *Difficultas.* 9. A in marg.: *Difficultas alia;* ib. B: *ex his.* 17. A: *scandalizati.* 19. A in marg.: *Responsio.* 25. A: *opus iuge;* B: *dimittere* corrigit in: *amittere.* 27. A in marg.: *Conclusio.* 29. Codd: *Matth. III.* 39. A: *magis bonum.*

pure gracia caritatis corripere fratrem suum; et istud est malum. Unde de societate hominum et operibus faciendis est dubietas apud multos et sepe fit dissensio in ecclesie militante.

Instances of
faults which
have turned to
the good of the
Church.

Unde de triplici dissensione legimus que fuit culpabilis, 5 licet proficiebat ecclesie. Nam Luce XXII, 24, in articulo capcionis Domini de apostolis legimus quod *facta est contencio inter eos, quis eorum videretur esse maior.* Hoc autem proficiebat ecclesie, quia ex decisione Christi didicimus quod debemus illud dimittere et ad maiori- 10 tatem virtutum et specialiter humilitatis intendere.

Secunda dissensio fuit inter Petrum et Paulum Gal. II°, ubi patet ex evangelio Pauli quod Petrus post missionem Spiritus Sancti peccaverat, et tamen illud peccatum sibi et posteriori ecclesie fuit occasio ut 15 sentiret humilius de se ipso.

Tertia autem dissensio fuit inter Paulum et Barnabam pro Johanne Marco, cum Paulus voluit eum dimittere et Barnabas voluit ipsum secum assumere, ut patet Act. XV; et occasione istius hoc bonum evenit ecclesie 20 quod divisi sunt apostoli isti ab invicem; et Paulus electo Sila edificavit ecclesias, Barnabas vero assumpto dicto Johanne navigavit Cyprum et indubie edificavit ecclesiam. Ex quo textu quidam eliciunt quod cum Spiritus Sanctus intendebat bonum illius dissensionis 25 quod alter illorum apostolorum peccaverat vel uterque. Nam consonum est fidei quod apostoli post missionem Spiritus Sancti non fecerunt summe ad regulam continue vel inpeccabiliter facta sua, cum I. Joh. I, 8, scribitur: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, 30 nos ipsos seducimus et veritas in nobis non est.*

Et ex isto possumus signanter addiscere quod non est credendum omni moderno spiritui qui ex invidia vel levi scandalo erranter imposito hortatur ad societatem hominis dimittendam, cum Barnabas non in hoc 35 creditit sancto Paulo, et cum supponimus quod Paulus vas elecciónis in sanctitate et sapiencia excesserat nos modernos, ideo debemus facere in talibus secundum instinctum quem Deus impresserit vel habendo conieci- turam probabilem et non secundum verbum quodlibet.⁴⁰

5. A in marg.: *i.* 10. B: *didiscimus.* 12. A in marg.: *2.*
17. A in marg.: *3.* 18. B: *Marcho;* ib. B: *ipsum dimittere..* 29. A: *im-*
peccabilia.

nobis dictum. In talibus autem requiritur propter eorum difficultatem incognitam Spiritus Sancti doctrina, ideo necesse est viatorem iuste vivere quod posset in talibus casibus recipere hanc doctrinam. Ego autem nec diffinio quod Paulus peccavit in isto quod Johannem voluit reliquisse, nec in isto quod Barnabas secum assumpserat hunc Johannem, cum sit probabile quod Sancto Spiritu erant ducti et sicut *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*; sic peccata levia si que in hoc commiserant postmodum profuerunt; sicut Augustinus recitat de peccatis gravibus Petri quod ex Dei gratia sibi et ecclesie profuerunt. Sed absit propter hoc credere quod quis debet gracia huius finis vel leviter peccare aut quia peccata levia aut gravia sic prosint dampnandis licet prosint ecclesie; ideo notanda sunt verba Christi quibus dicit *si dexter oculus scandelizat te*. Et correspondenter est intelligendum de manu et pede, de quibus Matthei XVIII, 6; nec refert sive intelligentur per ista tria virtus vel potencia aut actus earum sive aliqua alia substancia per illas partes hominis mistice figurata, dum tamen consequenter secundum sensum doctorum residuum sit catholice intellectum.

That good may come of our sin must not make us shun sin the less.

CAP. XLVI.

Sequitur in textu evangelii: *Dictum est autem: Qui cunque dimiserit uxorem suam det ei libellum repudii.* Christ's doctrine as to marriage.
Ego autem dico vobis quia omnis qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicacionis facit eam mechari, et qui dimissam duxerit adulterat. Post doctrinam Christi priorem de virtute concupiscibili tradit consequenter doctrinam de matrimonio consequente. Super quo Augustinus: *Hec iusticia minor est phariseorum, cui non est contrarium quod Dominus dicit in hoc loco: Non enim qui precipit dari libellum repudii hoc precepit ut uxor dimittatur, sed qui dimiserit, inquit, det illi libellum repudii, ut temerariam iracundiam proicientis uxorem libelli cogitacio temperaret.* Qui igitur dimittendi moram quesivit, significavit quantum potuit duris hominibus se

Augustine's comment.

Christ's law is not contrary to the old law, but higher.

II. A: ex deest. 31. A in marg.: *Augustinus.*

8. Rom. VIII, 28. 10. S. Augustini Opp. tom. IV, 1310 (?).
 24. Matth. V, 31. 31. De sermone Domini in monte, p. 181/2.

nolle discidium. Et ideo Dominus ipse alio loco de hoc interrogatus, ita respondit: Hoc Moyses propter duriciam cordis vestri fecit. Quantumvis enim durus esset, qui vellet dimittere uxorem, cum cogitaret libello repudii sibi dato iam sine periculo eam posse alteri nubere facile⁵ placaretur. Dominus igitur ad illud confirmandum ut non facile uxor dimittatur solam causam fornicacionis exceptit: ceteras vero molestias si que forte extiterint iubet pro fide coniugali et pro castitate fortiter sustineri. Et mecum eciam dicit virum, qui eam duxerit que¹⁰ a viro soluta est. Cuius rei Paulus apostolus terminum ostendit, quia tamdiu observandum dicit quamdiu vir eius vivit. Quo mortuo dat nubendi licenciam. Hanc enim eciam ipse tenuit regulam et in ea non suum consilium, sicut eciam in nonnullis monitis; sed preceptum Domini¹⁵ iubentis ostendit, cum ait: Eis autem qui in coniugio sunt precipio, non ego sed Dominus, mulierem a viro non discedere; quod si discesserit manere innuptam aut viro suo reconciliari, et vir uxorem non dimittat. Credo simili forma ut, si dimiserit uxorem, non ducat aliam aut²⁰ reconcilietur uxori. Fieri enim potest ut dimittat uxorem causa fornicacionis quam Dominus exceptam esse voluit. Iam vero si nec illi nubere conceditur viro vivo a quo recessit neque huic alteram ducere viva uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra²⁵ committere. Beatora sane coniugia iudicanda sunt que sive filii procreatis, sive eciam ista terrena prole contempta continenciam inter se pari consensu servare potuerint, quia neque contra illud preceptum fit, quo Dominus dimitti coniugem vetat; non enim dimittit qui³⁰ cum ea non carnaliter sed spiritualiter vivit et illud servatur quod per Apostolum dicitur: Reliquum est, ut qui habent uxores, quasi non habentes sint.

How this can
be reconciled
with Christ's
saying,
Illud magis solet sollicitare animum parvolorum qui tamen secundum precepta Christi iam vivere gestiunt,³⁵ quod alio loco ipse Dominus dicit: Quisquis venit ad me et non odit patrem suum et matrem et uxorem et

^{2, 3.} A: *duriciam vestram.*   ^{5.} A: *sibi deest.*   ^{6, 7.} B: *et non facile.*   ^{8.} B: *extiterunt.*   ^{12.} B: *qui tamdiu.*   ^{15.} A: *eciam deest.*
^{18.} A: *decesserit.*   ^{20.} A: *uxorem deest;* B in marg. addit.   ^{21.} B: *uxorem deest.*   ^{24.} A: *viva uxorem;* B: *uxorem vivam.*

^{2.} Matth. XIX, 8.   ^{13.} Rom. VII, 2.   ^{16.} I. Cor. VII, 10.
^{32.} I. Cor. VII, 19.   ^{36.} Lucae XIV, 26.

filios et fratres et sorores, insuper et animam suam, non potest meus esse discipulus. Videri enim potest contrarium minus intelligentibus quod hic retat dimitti uxorem excepta causa fornicacionis, alibi autem discipulum suum negat 5 esse posse quemquam qui non oderit uxorem. Quod si propter concubitum diceret, non eciam patrem et matrem fratres et sorores in eandem condicionem poneret. Sed quia verum est quod regnum celorum vim patitur et qui vim faciunt, diripiunt illud, quanta vi opus est, ut homo 10 diligat inimicos et oderit patrem et matrem et fratres et uxorem et filios? Utrumque iubet qui ad regnum celorum vocat. Et quomodo hec non sunt contraria inter se ipso duce nos misericorditer docente ostendere est facile, sed ea intellecta implere est difficile. Quamquam 15 et hoc ipso eodem adiuvante sit facilissimum. Regnum enim eternum, ad quod discipulos suos quos eciam fratres appellare dignatur vocat, non habet huiusmodi necessitudines temporales. Non enim est Judeus, inquit, neque Grecus, neque masculus neque femina, neque servus neque 20 liber, sed omnia et in omnibus Jesus Christus. Et ipse Dominus dicit: In resurrectione neque nubent neque nubentur neque uxores ducent sed erunt omnes sicut angeli Dei in celis. Oportet ergo ut quisquis illius regni vitam iam hic meditari voluerit, oderit non homines ipsos 25 sed ipsas necessitudines temporales quibus ista que transitura est vita fulcitur, que nascendo et moriendo peragitur: quod qui non odit nondum amat illam vitam, ubi nulla erit condicio nascendi et moriendi que copulat terrena coniugia.

30 Itaque si aliquem bene christianum qui tamen habet uxorem quamvis adhuc cum ea filios generet, interrogem utrum in illo regno habere relit uxorem, memor utique promissorum Dei et vite illius ubi corruptibile hoc induet incorruptionem et mortale hoc induet immortalitatem, iam 35 magno vel certe aliquo amore suspensus, cum execracione respondebit se vehementer illud nolle. Rursus si interrogem utrum uxorem suam post resurrectionem accepta angelica immutacione que sanctis promittitur secum ibi

that a man
must hate his
wife for
Christ's sake.

15. A: *sit deest.* 16. A: *suos et fratres.* 18. A: *inquit deest.*
20. B: *omnia eciam in omnibus.* 28. A: *atque moriendi.* 31. A: *generet et interrogem.*

7. Matth. XI, 12. 18. Gal. III, 28. Col. III, 11. 20. Matth.
XXII, 30. 33. I. Cor. XV, 54.

vivere velit, tam vehementer se id velle quam illud nolle respondebit. Sic invenitur verus et bonus christianus diligere in una femina creaturam Dei quam reformari et renovari desiderat, odisse autem coniunctionem copulacionemque corruptibilem et mortalem, hoc est diligere⁵ in ea quod homo est et odisse quod uxor est. Ita eciam diligit inimicum, non in quantum inimicus est, sed in quantum homo est, ut hoc ei velit provenire quod sibi, id est, ut ad regnum celorum correctus renovatusque perveniat. Hoc et de patre et de matre et ceteris vinculis¹⁰ sanguinis intelligendum est, ut in eis oderimus quod genus humanum nascendo et moriendo sortitum est, diligamus autem quod nobiscum potest ad regna illa perduci ubi nemo dicit: Pater meus, sed omnes uni et unico veroque domino Deo: Pater noster, | nec mater mea, sed omnes^{372^b}

illi Jerusalem mater nostra, nec frater meus, sed omnes de omnibus: Frater noster; coniugium vero cum illo simul nobis in unum redactis quasi unius coniugis erit qui nos de prostitucione huius seculi nequam sui preciosi sanguinis largissima effusione liberavit et illius regionis²⁰ gloriose coheredes effecit, non nostris meritis qui non nisi dampnacionem meruimus sed sua miseratione tam necessaria quam salutifera. Igitur necesse est ut oderit ea que transeunt discipulus Christi in hiis quos secum ad ea venire desiderat que semper manebunt et tanto magis²⁵ hoc in eis oderit quanto magis eos diligit.

A Christian may live in harmony with his wife. Potest igitur christianus concorditer cum coniuge vivere, sive indigenciam carnalem cum ea supplens, quod secundum veniam non secundum imperium dicit Apostolus, sive filiorum propagationem quod iam nonnullo gradu³⁰ potest esse laudabile, sive fraternalm societatem sine ulla corporum commixtione habens, uxorem tamquam non habens quod est in coniugio Christianorum excellentissimum et sublime, ut tamen oderit in ea nomen temporalis necessitatis et diligt spem sempiterne beatitudinis.³⁵

Odimus enim sine dubio quod certe ut aliquando non sic optamus, sicut istam presentis temporis vitam in qua adhuc laboramus et gemimus, quam quidem temporealem

2. A: *verus et deest.* 4. A: *et renovari* twice. 5. A: *mortale;*
ib. A: *hoc enim.* 6. A: *homo* twice; ib. A: *et deest.* 10. A: *et
matre.* 11, 12. A: *ut in eis — sortitum est deest;* B in marg. addit.
14. B: *uni et viro.* 23. B: *salutifera; ideo.* 34. B: *ut cum oderit.*

si non salubriter odissemus, non desideraremus futuram, que non est tempori obnoxia. Pro hac enim vita posita est anima, de qua dictum est: Qui non oderit insuper et animam suam, non potest meus esse discipulus. Huic namque rite cibus est necessarius iste corruptibilis, de quo ipse Dominus dicit: Nonne anima plus est quam esca, id est, hec vita cui necessaria est esca? Et quod dicit ut animam suam ponat pro oib[us] suis: hanc utique vitam dicit, cum se pro nobis moriturum esse pronunciat.

10 *Hec Augustinus.*

Videtur istum sanctum intendere quod omnia hec temporalia que in vita presenti nobis proficiunt debemus postponere in amore propter Christum et bona celestia. Et cum volumus illa quandoque desinere, non autem 15 bonum aliud quod speramus, signanter dicit evangelium tam frequenter quod illa debemus odire et celestia preamar. Et sic videtur Augustinus dicere quod bonum matrimonii figurans beatitudinem celestis coniugii sit melius quam prolis procreacio hic in via. Et illud 20 bonum fuit in Joseph et beata virgine et potest esse in coniugatis sine debiti solucione, et sic creditur Evangelistam et virgines alios posse licite coniugari.

Marriage is
consistent with
virginity.

CAP. XLVII.

Movet autem Augustinus alias difficultates que ex- 25 cedunt in difficultate leges capitulares, ideo per illas est breviter transcurrentum. Prima autem difficultas est si per fornicacionem ex qua potest coniux dimittere suum comparem intelligi debet solummodo fornicacio corporalis vel quecumque fornicacio spiritualis que est 30 illicita concupiscencia qua a Christo receditur sponso ecclesie, sicut Augustinus exemplificat idolatria, avaricia et quacunque legis transgressione ex quacunque illicita concupiscencia, que lex ab hominibus est deserta. Et videtur ipsum intendere fornicacionem generaliter pro 35 quocunque crimen, cum fornicacionem corporalem secundum adversantes Christus intelligit, sed quecumque

What is meant
by fornication.

8. B: *hanc itaque.* 11. A in marg.: *Johannes.* 13. A: *preponere.*
26. A in marg.: *Difficultas.* 31. A: *avaria.* 36. A: *adversarios.*

3. Lucae XIV, 26. 6. Matth. VI, 25. 7. Joh. X, 15.
17. St. Augustini Opp. tom. III, 1, p. 247. 24. De sermone
Domini in monte, l. c. p. 183, very loosely quoted.

spiritualis fornicacio est fugibilior quam fornicacio corporalis, quia peccatum periculosius Deo magis displicens, ergo propter quamcunque fornicacionem spiritualem est coniux licite dimitenda. Christus enim quando dicit fornicacionem, generaliter intelligit indifferenter modo loquendi scripture peccatum cuius non est diversitatis racio assignanda. Verum tamen I Cor. VII, 10, 11 docet Apostolus quod licet alteri coniugum habitare cum reliquo, dum tamen evidenciam habuerit ipsum coniugem convertendi.

Et ponit Augustinus diversitatem inter iubere, monere et ignoscere. *Jubetur*, inquit, *mulier a viro non discedere, quod si discesserit manere innuptam aut viro suo reconciliari, aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis, si habet uxorem infidelem conscentem secum conhabitare, non eam dimittere: licet igitur et dimittere, quia non est preceptum Domini ne dimittatur sed consilium Apostoli, sicut monetur virgo non nubere, sed si nupserit, consilium quidem non tenebit sed contra preceptum non faciet. Et ignoscitur, cum dicitur: Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. Quapropter si licet ut dimittatur coniux infidelis, quamvis melius sit non dimittere, et tamen non licet secundum preceptum Domini ut dimittatur coniux nisi causa fornicacionis; fornicacio est eciam ipsa infidelitas.*

Quid enim tu dicas o Apostole? Certe ut vir fidelis conscentem secum habitare mulierem infidelem non dimittat. Ita, inquit, cum ergo docens Dominus precipiat, ne dimittat uxorem vir, nisi causa fornicacionis, quare hic dicas: Ego dico, non Dominus? Quia scilicet idolatria, quam sequuntur infideles et quelibet noxia supersticio fornicacio est. Dominus autem permisit causa fornicacionis uxorem dimitti, sed quia permisit, non iussit, dedit Apostolo monenti ut qui voluerit non dimittat uxorem infidelem quo sic forte potest fidelis fieri.

It is a cause for divorce that husband or wife is leading occasion to the other into sin.

Et patet racio ad istud necessitans: nam non est possibile quod coniugium ex Christi licencia sit directa sic in criminis induratum quod reliquus rationabiliter

30. B: *quia secundum ydolatriam.* 33. A: *non twice* 35. B: *uxorem infidelem.* 36. A in marg.: *Nota rationem.* 38. A: *coniugium.*

12. De sermone Domini in monte, p. 184. 20. I. Cor. VII, 6.

desperet ipsum corripere vel salvare sed quod ex consensu peccati ipsum necessitat ad peccandum. Quomodo ergo lex divina in tali casu non licenciat unum reliquum dimittere, sed quia hoc raro vel nunquam evenit, cum homines iam curant luxuriam sive mundum, 5 ideo leges capitulares de hoc non sollicitant sed de aliis casibus que sapiunt eis lucrum.

Sed videtur cum cohabitacio coniugum que magis proficeret ad beatitudinem consequendam sit magis notanda quam cohabitacio propter procreacionem, libidinem vel debitum exsolvendum, plus notaret fidelis concordiam coniugum in talibus moribus quam ista carnalia supradicta. Difficile tamen videtur convincere alterum coniugum de tali spirituali luxuria, ideo raro 15 vel nunquam veniet istud in practica quoad iudicium discretorum. Augustinus tamen ut supra sic loquitur: *Porro si infidelitas fornicacio est et idololatria infidelitas et avaricia idololatria, non est dubitandum et avariciam fornicacionem esse. Qnis ergo iam quamlibet illicitam concupiscenciam potest recte a fornicacionis genere separare, si avaricia fornicacio est. Ex quo intelligitur quod propter illicitas concupiscencias non tantum que in stupris cum alienis viris aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet que animam corpore 25 male ntentem a lege Dei aberrare faciunt et perniciose turpiterque corrumpunt, potest sine crimine et vir uxorem dimittere et uxor virum, quia exceptam fecit Dominus causam fornicacionis, quam fornicacionem, sicut supra dictum est, generalem et universalem cogimur intelligere.*

30 Dimittere autem coniugem causa fornicacionis contingit duplamente vel propter fornicacionem alterius coniugum induratam vel propter fornicacionem reliqui evitandam. Sed quia prelati current lucrum mundi et non salutem anime, ideo de talibus eventibus parum 35 curant et specialiter cum coniuges sic separati debent abstinere ab alieno connubio et commixtione corporali.

Secundo movet Augustinus illud dubium sub hiis verbis: *Rursus queritur utruu si uxorius permissu sive sterilis, sive quia iam concubitum pati non vult, adhibuerit*

The highest end of marriage is mutual help towards blessedness.

4. A: *committere*. 5. A: *sive mudum*. 12. A: *coniugium*.
14. A: *coniugium*. 17. A in marg.: *Augustinus*. 21. A: *separare*.
26. A: *et vir*. 27. A: *facit*. 37. A in marg.: *Questio Augustini*.

*sibi alteram vir, non alienam neque a viro seiunctam, possit esse sine crimine fornicacionis. Et in historia veteris quidem testamenti invenitur exemplum, ut patet spissim in Genesi de uxoribus patriarcharum, sed in hoc precepta maiora sunt in que per illum gradum generatio⁵ humana pervenit. Tractanda illa sunt ad distinguendas etates divine providencie dispensacionis que humano generi ordinatissime et misericorditer subvenit, non autem ad vivendi regulas usurpandas. Sed tamen utrum quod ait Apostolus: *Mulier non habet potestatem sui corporis sed vir, similiter et vir non habet potestatem sui corporis sed mulier: posset in tantum valere, ut permittente uxore, que maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera que nec aliena uxor sit nec a viro disiuncta concubere, sed non est ita existimandum, ne hoc eciam¹⁵ femina viro permittente facere posse videatur, quod omnium sensus excludit.**

Et ponit casum quomodo uxor quedam ad salvandum maritum suum a morte ex consensu suo prostravit se potenti et diviti.²⁰

As the world grows nearer to its end, the law of marriage becomes stricter.

Things are now forbidden which the old law allowed.

Evil English and Irish customs, sale of wives etc.

Sed in fine videtur Augustinum relinquere tales causas sub ambiguo aliis decidendos. Pium tamen videtur ex sentencia huius sancti et cum ecclesia sit iam propinquior fini mundi et sic ecclesie triumphanti quod striccius debet modo matrimonialis figura ad eius similitudinem observari, et ita non licet eidem viro habere simul multas uxores, sicut quondam habebant patriarche in lege veteri. Nec licet alteri coniugum ex quacunque causa licenciare suum socium cum alio carnaliter copulari, quia iam non est causa, sicut erat in veteri testamento, cum nunc non necessitamus procreare fideles ecclesie de genere Abrahe sed spiritualiter per predicationem de quacunque gente.²⁵

Et patet quod multe fuerant consuetudines in Anglia atque Hibernia que sunt rationabiliter condempnande,³⁵ ut quod mariti commutent suas uxores quod alter coniugum impotens conducat alium ad solvendum uxori debitum et quod alter coniugum exponet se carnali operi ex consensu reliqui pro suo coniugio relevando.

¹ *vir*; B in marg. corrigit: *vide*.   ² A: *ut in historia*.   ^{3, 4} A: *ut patet — patriarcharum deest*.   ¹¹ A: *et vir — corporis deest*.
¹³ B: *ut possit*.   ²¹ A in marg.: *Johannes*.   ³⁶ Codd.: *aliter*.

9. 1 Cor. VII, 4.

Tales sunt multi casus qui videntur nobis esse illiciti, sicut multa sunt coniugia que gracia temporalium et non gracia boni coniugii sunt contracta; ideo qui vult omnes istos casus defendere et licencias meretricum 5 cum eis similibus capit opus maius quam nos sufficimus declarare. Sicut ergo prope finem mundi hec figura matrimonialis debet esse similior coniugio ecclesie triumphantis, | sic debet esse honestior atque mundior, et sacerdotes debent et prelati precipue plus renunciare 10 seculari dominio ad similitudinem ecclesie triumphantis. Sed ista fornicacio maledicta est nimis in ecclesiam introducta.

CAP. XLVIII.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Nunc*
15 tercium mandatum minimum apud indisciplinatos et las-
civos qui nullum estimant esse peccatum uxorem dimittere
dato repudio, sine quo neque stare potest legis mandatum.
Quonodo quando primum Moyses filios Israel eduxit de
Egypto, genero quidem erant Israelite, moribus autem
20 Egypci, propter quod more gentilium contingebat, ut
vir odiret uxorem, et quia dimittere illam non permitte-
batur paratus erat interficere eam. Aut si non interficiebat
eam propter timorem legis, tamen assiduis cruciatibus
affligebat, ideo iussit dari repudium, non quia bonum
25 erat, sed quia remedium erat mali peioris, ne dum facere
malum retantur facerent peius, ergo propositum fuit legis
repudium dare mandatis, ne homicidium fiat. Numquid
in facto solo fit homicidium? Nonne et in voluntate? Et
coram hominibus quidem in facto solo fit homicidium,
30 coram Deo autem in voluntate. Sicut enim qui irascitur
fratri suo sine causa et si non potuerit occidere eum,
occidit tamen eum in corde suo, sic et qui concupiscit
mulierem, eciam si non habuerit eam, adulteratus est eam
in corde suo, quia voluntas eius impedita est, non correcta.
35 Sic qui odit uxorem suam excepta fornicacionis causa et
sic odit, ut dimittat eam, ut nisi haberet licenciam di-

Chrysostom's
comment:
Divorce was
allowed in the
old law to
prevent worse
evils.

14, 15. A: *Nunc iterum.* 18. A: *Quoniam quando.* 19, 20. A: *qui-*
dem — more deest. 22. A: *eam deest.* 25. A: *facere deest.*
 27. B: *dari;* ib. A: *homicidium rationale est.* 27, 28. A: *fiat — et in*
deest. 28. B: *sit;* ib. B: *in deest.* 29. B: *solo deest.* 32. B: *tamen*
deest; ib. A: et sicut qui. 33. A: *et si non habuit.* 35, 36. A: *uxorem —*
et sic deest.

14. Op. Imp., l. c. p. 800.

mittendi eam, occideret eam, in corde suo, occidit eam quantum ad Deum, quia opus homicidii ei non est sed tamen occidendi voluntas. Vides igitur quia lex precipientis dari repudium opus homicidii compescuit non peccatum? Et non solum homicidii crimen non sustulit quantum ad 5 Deum sed eciam alterum dimissionis introduxit peccatum, quoniam libellus repudii testimonium est soluti coniugii. Numquid iusticia est solvendi coniugii?

Preterea dato repudio solutum coniugium publicatur, peccatum autem solutionis magis exaggeratur, ideo cum 10 de irascente sine causa et de concupiscente faceret verbum, competenter intulit mandatum de uxoribus non dimittendis. Si enim qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicii, quomodo non erit reus qui sine fornicacionis causa sic odit uxorem, ut eciam dimittit eam? Sed dicis: multas 15 habet culpas uxor mea. Quid enim? Tu autem sine culpa es? Si enim extraneorum ricia supportare debemus, dicente Apostolo: Alter alterius onera portate et sic adimplebitis legem Christi, quanto magis debemus uxorum? Si quis viderit mulierem ad concupiscendam eam adulteratus est 20 eam in corde suo. Quomodo pro adulteriis non condemnatur, qui dimittens uxorem occasionem dedit adulteriorum committendorum, ut et illa adulteretur in alterum et alter in illum. Nam vir christianus non solum se coquinare non debet sed nec aliis coquinandi se preberi 25 occasionem. Alioquin illorum crimen ad istius redundat peccatum, qui aliis committendi criminis factus est causa.

Vide eciam quia quia secundum legem repudium dat quatuor committit iniqüitates. Primam quia quantum ad Deum existit homicida, secundam quia dimisit non fornicantem, terciam quia fecit eam adulterari, quartam quia accipiens et ipse adulteratur et accipientem eam fecit adulterari. Nichil autem horum constituit ubi servatum fuerit Christi mandatum. Hec Crisostomus.

Change from
the old law to
the new.
Videtur istum sanctum dicere quod dacio libelli 35
repudii pro tempore legis veteris post exitum de Egipto
fuit licita sed modo Christo dante perfecte legem gracie

1, 2. A: *uxorem suam excepta — quantum ad Deum* hoc loco inseritur.
2, 3. A: *sed tamen deest.* 4. B: *dare.* 7. B: *libellum.* 10. B: *magis deest.* 15, 16. A: *multas causas habet.* 20. B: *adulteratur.* 21. B: *pro adultero.* 25. B: *se deest.* 30. B: *extat;* A in marg.: *Nota quatuor 1, 2, 3, 4; ib. dimisit;* B corrigit: *dimittit.* 31. A: *fecit adulterium.* 35. A in marg.: *Johannes.*

foret illicita; et tunc videtur michi quod sacerdotes Christi necessitantur complere evangelicam veritatem et excitare coniuges et generaliter homines ad mutuam caritatem. Quo facto dacio libelli repudii superflueret 5 et quicunque ritus ceremonie legis veteris et longe evidencius leges humane hodie introducte. Ideo cum ille leges impediunt predicacionem evangelicam et cursum liberum legis Christi, videtur quod sunt heretice, quia contrarie legi Dei. Et evidencius illi prelati qui fovent 10 illas ac execuciones earum et suppeditant legem Christi. Videtur autem quod non a Deo per se sed a Moyse fuit dacio libelli repudii adinventa, et quod Christus propter eius imperfeccionem et legis sue complectionem voluit dacionem huius libelli cessare et legem evan- 15 gelicam currere per suos apostolos et eorum veros vicarios. Et patet quomodo consonat cessacioni legalium quod dacio libelli repudii nunc sit licita et fideliter exequenda et nunc illicita ac de mandato Domini dimittenda.

20 Augustinus autem tangit diffusius istam materiam, Augustine right sed videtur Crisostomum solum de fornicacione carnali in applying the intelligere. Racio tamen necessitat loquendum esse de fornicacione spirituali, que est una maneries fornication.

373^a autem carnali tenetur communiter quod uno coniugum fornicante et reliquo a fornicacione quoad homines notorie se servante, tunc licitum est celebrare divorcium quoad thorum, sic tamen quod uterque coniugum maneat non alteri desponsatus, sed utroque coniugum 30 corporaliter adulterante divorcium impeditur quia ut dicunt canoniste paria delicta mutua compensacione tolluntur.

Sed hic videtur duplex mirabile, primum quod peccatum levius fit causa divorci celebrandi, et tamen 35 peccatum gravius quoad Deum et homines, ut contingit de fornicacione spirituali, non sit causa cessacionis matrimonii quoad thorum. Contingit enim ex tali continuacione peccati utrumque coniugum perdi tam quoad animam quam eciam quoad corpus. Deus ergo vult 40 aliquid esse remedium contra hunc errorem, ut hic innuit Augustinus.

25. A in marg.: *Opinio duplex. 1;* ib. A: *coniugium.*

29. A in

marg.: 2. 33. A in marg.: *Mirabile duplex. 1.*

Imperfections
in the law of
divorce.

Secundum mirabile videtur in tali divorcio quod duplicata culpa ex parte utriusque coniugum non infligitur pena divorci sed ipsa existente simpla est propter minus peccatum pena divorci exequenda, cum tamen communiter uterque coniugum sit particeps⁵ peccati alterius sic carnaliter fornicantis; et si non in carnali fornicacione participant, participant tamen communiter in peccatis aliis gravioribus et sepe coniux servans se a fornicacione carnali peccat in suum socium gravius aliunde. Ideo videtur quod illa lex tam deferens¹⁰ et secundum legem humanam que sensibilia nota hominibus respicit nunquam ex Dei sapientia emanavit, et specialiter dum in divorcio utraque persona est punita. Persona ergo se continens non est propter virtutem continencie punienda; in tales perplexitates in-¹⁵cidunt viantes secundum intricacionem legis humane.

Et idem videtur, cum Deus non bis punit in id ipsum quod persona contrita de crimen non debet luere tale peccatum post plenam satisfaccionem per tale divorcium; sed quis scit si talis satisfaccio sit completa? et ita²⁰ videtur sicut persona se continens potest laborare ad tale divorcium, sic et persona rea, cum non licet sibi laborare ad tale divorcium, nisi culpa sit deleta, quia aliter liceret sibi remanere in culpa; et deleta culpa liceret sibi pro complectione iustic'e ex pura²⁵ conscientia exequi illud divorcium, et tunc ut leges humane obiciunt haberet uterque coniux occasionem, dum vult a coniuge sua superari, taliter fornicari, ut habeat occasionem se a sua coniuge separandi.

Et tales difficultates sunt, si ad tempus in quo con-³⁰ iuges convenient posset fieri divorcium et iterum redditus anime ad manens continue matrimonium, quando placet, specialiter cum uterque coniugum posset sic necessitari ex incontinencia quod aliter non poterit se a luxuria continere. Et cum hoc contingere posset indifferenter³⁵ vel uni vel alteri, difficile videtur limitare leges secundum quas debent debite quoad locum et possessionem cum aliis circumstanciis separari, quia potest contingere quod locus dormicionis separatus non sit eis conveniens.

1. A in marg.: 2. 8, 9. A: *coniux suavis*. 10. B: *differens*.
13. A: *specialiter communi*. 15. A: *et tales*. 16. A: *in viantes*.
17. A in marg.: 3. 23. B: *tale divorcium deest*. Codd.: *hoc nisi*.
32. A: *anime deest*. 37. A: *debent twice*.

Et potest contingere quod tam proles quam possessio sit rationabiliter separanda.

Talia multa sunt dubia quorum non est finis que ex tali divorcio oriuntur. Ideo videtur mihi quod ambo coniuges debent instrui in lege mandatorum Domini et (quantum Deus donaverit) in iusticia se servare. Ideo videtur consulendum coniugibus quod se exercitent in virtutibus altrinsecus et non operentur ad divorcium nisi maior necessitas urserit. Et tunc secundum legem conscientie debent secundum quod Deus donaverit operari. Ideo non sine causa exceptit sic Christus fornicacionem communiter et non determinavit casus de possibili immortentes, quia habita substancia legis Dei cum lege naturali conscientie potest homo videre qua liter sit in talibus faciendum. Ideo condere leges humanas in ista materia et subici arbitrio iuristarum videtur induccio meridiani demonii contraria legi Christi.

As to marriage and divorce we must be led by conscience.

Men should not be subjected to rules made by lawyers.

CAP. XLIX.

20 Sequitur in textu evangelii: *Iterum andistis quia dictum est antiquis: Non periurabis, reddes autem domino tua iuramenta. Ego autem dico vobis, non iurare omnino; neque per celum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum est eius, neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis, neque per caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester: Est, est; non, non; quod autem huius abundancius est, a malo est.*

Hic igitur videtur magistrum optimum specificare formam communicacionis hominum in loquela, quia hoc indubie est pertinens supradictis. Unde videtur ad sensum suum prohibere simpliciter iuramentum, quia videtur iuramentum superfluere inter perfectos, sicut et superfluisset in statu innocencie et in statu patrie omnino non erit. Si ergo bestie communicare possunt ad invicem sine talibus iuramentis, quare non homines servata veritate in cogitatione, opere et sermone? Et

Here Christ seems to condemn all oaths.

29. A in marg.: *Johannes.*   34. A: *superfluis sed.*   37. A: *cognitione.*

20. Matth. V, 33—37.

videtur quod propter falsitatem que ex peccato oritur non sit | vocis superfluitas adhibenda.

373^bAugustine's
comment.

Unde Augustinus in hoc loco sic loquitur: *Quod, inquit, amphius est a malo est, scilicet non iurantis sed iuramentum non credentis. Iusticia phariseorum est non perjurare; hanc confirmat qui iurare vetat, quod pertinet ad iusticiam regni celorum. Sicut enim falsum loqui non potest qui non loquitur, sic periurare non potest qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat qui adhibet Deum testem, diligenter ergo considerandum est fratres mei hoc capitulo,*

tulum, ne contra preceptum Domini Apostolus fecisse videatur, qui sepe hoc modo iuravit, cum dicit: Que autem scribo vobis. ecce coram Deo quia non mencior; et iterum, Deus et pater domini nostri Jesu Christi qui est benedictus in secula, scit quia non mencior.

15

To call God
to witness is to
swear, and
this St. Paul
does.

Tale est eciam illud: *Testis enim mihi est Deus et dominus meus, cui servio in spiritu meo in evangelio filii eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio in oracionibus meis. Nisi forte quis dicat tunc cavendam esse iuracionem, cum per aliquid dicitur per quod iuratur, ut non juraverit, qui non dixit: Per Deum, sed dixit: Testis est michi Deus. Ridiculum est hoc putare, tamen propter contenciosos aut multum tardos, ne aliquid interesse quis putet, sciat eciam hoc modo Apostolum iurasse dicentem: quotidie morior, per gloriam vestram. Quod ne quis existimet ita dictum, tamquam si diceretur: Gloria vestra me facit quotidie mori, sicut dicitur: Per illud magisterium doctus factus est, vel eius magisterio factum est ut perfecte doceretur. Greca exemplaria dijudicant in quibus scriptum est: non te immeteram chaychesin quod nonnisi a iurante dicitur. Ita ergo intelligitur precepisse Dominum ne iuretur, ne quisquam sicut bonum appetat iusiurandum et assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem dilabatur. Quapropter qui intelligit, non in bonis sed in necessariis iuracionem adhibendam, refrenet se quantum potest ut non utatur nisi necessitate, cum*

3. A in marg.: *Augustinus.* 17. A in marg.: *Nota pro iuramento per magnum processum.* 25. A: *propter gloriam.* 30. A: *ne.*

4, 5. Haec verba: *scilicet — credentis* in textu S. Augustini desunt. 5. De sermone Domini in monte, 1. c. p. 187. 12. Gal. I, 20. 13. II. Cor. XI, 31. 16. Rom. I, 9. 25. I. Cor. XV, 31. 30. In textu S. Augustini legitur: *τὴν καύχησιν ἴμετέσαν.*

videt pigros esse homines ad credendum quod eis utile est credere, nisi iuracione firmetur. Ad hoc itaque pertinet quod sic dicitur: Sit autem sermo vester, Est, est; non, non; hoc bonum est et appetendum; quod autem amplius est, a malo est, id est, si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades. Que infirmitas utique malum est; unde nos quotidie deprecamur liberari, cum dicimus: Libera nos a malo. Itaque non dixit: Quod amplius est, malum est; tu non malum facis, 10 qui bene uteris iuracione, que etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas, quod utiliter suades, sed a malo est illius cuius infirmitate iurare cogeris. Sed nemo novit nisi qui expertus est, quam sit difficile et consuetudinem iurandi extinguere et numquam temere 15 facere quod numquam facere necessitas cogit. Hec Augustinus.

Videtur hunc sanctum concedere quod licet in casu iurare propter peccatum infirmorum, quia aliter non crederent dictis veris. Sed forma iurandi est in proposito varie intellecta, quia videtur hunc sanctum intelligere quod solum licet Deum invocare in testem, quando est necessarium testificari veritatem. Sed hoc dicitur communiter non iurare, quia sic in quantum quis asserit veritatem, videretur pro confirmatione sue sententie capere Deum testem, et cum Christus in loquela sua evangelica non potest dicere quicquam superflue, videndum esset ad quem sensum precipiat non iurare omnino. Videtur enim sensus quem sophiste hic fabricant esse nimis superfluous, sic scilicet quod viator non iuraret omnino, ita quod necessitat se simpli- citer ad iurandum, quia pauci vel nulli sunt qui sic se necessitant. Nec videtur sensus Christi solum intelligere istam sentenciam, cum communiter precipit: *Sit sermo vester, Est est, non non.* Moderans enim loquelandum secundum hunc sensum videtur prohibere sermonem superfluum excedentem, sed sive homo iuraverit per Deum vel per creaturam aliquam sive sic, testis est michi Deus quod vera est ista sentencia, videtur superaddere sensum istorum verborum *Est est, non non,*

Oaths are allowed when without them people will not believe what they ought.

What Christ commands is that our words should be true and represent our thought.

11. B: *vel alteri.* 12. B: *est deest.* 13. B: *nemo quidem.*
14. A: *tenere.* 17. A in marg.: *Johannes.*

quia communiter ista verba fidelis sic intelligit: non est possibile quemquam fratri suo vocaliter asserere nisi vel affirmacionem vel negacionem; si autem affirmacionem, tunc Christus dat hanc regulam quod sicut affirmacio est in mente, sic affirmacio sit in voce, nec ⁵ sit duplicitas in loquendo. Et ad hoc valet geminacio istius verbi *Est est*, et conformiter quando negacio est asserta.

It is difficult to follow Augustine in his allowance of oaths.

Videtur ergo difficile quod Christus hic asseruit non plus quam huiusmodi iuramentum, scilicet quod invocandus est Deus in testem propter infirmitatem vel peccatum audiencium quod istud quod assero sit verum, immo videtur multis cicias concedere quod Apostolus in verbis suis peccavit et propter infirmitatem circumstancium male dixit, ita quod in lege evangelica iuramentum quod in lege veteri fuit licitum sit restrictum. Et ista videtur sententia Jacobi V^o, cap. 1: *Ante omnia fratres mei nolite iurare neque per celum neque per terram neque per aliud quodcumque iuramentum; sit autem sermo vester Est est, | non non, ut non sub iudice decidatis.* Videtur autem difficile assignare verbum illi superadditum nisi sit superfluum sed propter fratris maliciam vel incredulitatem eciam non leviter est peccandum. In lege autem veteri sepe propter fragilitatem hominis peccabatur, sed Christus in proposito videtur dare doctrinam simpli- ^{373c} citer ne peccetur.

St. James forbids oaths altogether.

We may not commit even a small sin because of another's incredulity.

Yet we may suppose that oaths are allowed when the nature of the bystanders requires them.

Sed videamus quid alii doctores hic asserunt, antequam quicquam temere terminemus. Videtur enim multis quod ille sit modus hereticus diffinire quod aliquis sit sensus auctoris scripture, cum tamen illud sit mendacium, 30 ideo istud periculum est cavendum. Interim autem videtur cum formidine asserendum quod Christus hic docet cavere iuramentum quodcumque nisi propter infirmitatem circumstancium necessarium sit iurare, sic quod necesse est addere multa longa verba que aliunde ³⁵ essent superflua, nisi foret discredencia circumstancium; ideo dicit evangelium non quod amplius est malum est sed *quod amplius est a malo est.* Et quia talia peccata

3, 4. A: *vel negacionem si autem affirmacionem.* 13. A: *cicias concordare.* 16. A: *in reple veteri.* 17. A: *qui ista.* 27. A in marg.: 1. 31. A in marg.: 2.

17. Jacob. V, 12. 38. Matth. V, 37. Recte: *Quod autem his abundantius est, a malo est.* Cf. p.178, l. 3, 4.

venialia non possumus omnino in via restringere, ideo videtur quod debemus nos tenere in limitibus rationis et status innocencie et nichil superaddere, nisi quando est necesse. Verumtamen non video quin in lege humana et multis contractibus culpabiliter multi iurant, non solum ipsi iurantes sed etiam alii exigentes et circumstantes iuracionis huiusmodi applaudentes. Et sic iuravit Apostolus, ut ex testimonio quadruplici edocet Augustinus; immo videtur quod angelus Apoc. X dat formam iuracionis huiusmodi, dum sic dicit: *Iuravit per virarentem in secula seculorum* quod non erit tempus amplius quam diu autem manet hoc tempus ex cursu mundi volubili, necesse est homines sic peccare; ideo Apostolus ad Hebr. VI docet quod *homines per maiorem sui iurant* et quod omnis controversie finis est iuramentum; et sic pro tempore huius miserie videtur quod licitum est iurare, secundum formam tamen quam diffinit Dominus Jer. IV, 2: *Iurabis, inquit, virit Dominus in veritate, in iudicio et iusticia*; in veritate quidem, ut omnino iuramentum tuum sit verum, in iudicio, quando scilicet est necesse propter infirmitatem circumstancium sic iurare, et in iusticia ut omnino finis tue iuracionis sit propter iusticiam declarandum. Non excedamus ergo hos limites hic in via et videamus quem sensum alium docet Christus; videtur enim docere verbum non iurare omnino quod non capiamus occasionem non necessariam sic iurandi et quod aliter sit sermo noster *Est est, non non*, ad sensum expositum.

CAP. L.

30 Textum autem istum evangelicum iam lectum ulterius exponendo prosequitur Augustinus: *Queri, inquit, potest cum diceretur: Ego autem dico vobis non iurare omnino, cur additum sit, neque per celum quia thronus Dei est et cetera usque ad id quod dictum est neque per caput tuum. Credo propterea quia non putabant Judei se teneri iureiurando, si per ista iuravissent et quoniam audierant:*

Further comment of Augustine: Christ taught that all oaths are oaths before God.

15. A: *controversie*. 30. A in marg.: *Questio. Augustinus*; ib. B: *istum deest.* 36. A: *iuruisserint*.

9. Apoc. X, 6. 14. Hebr. VI, 16. 31. De sermone Domini in monte, l. c. p. 188.

*Reddes autem Domino iuriandum tuum, non se putabant
Domino debere iuriandum, si per celum aut terram
aut per Jerosolymam aut per caput suum iurarent: quod
non ricio precipientis sed illis male intelligentibus factum
est. Itaque Dominus docet nichil esse tam vile in creaturis
Dei, ut per hoc quisque periurandum arbitretur: quando
a summis usque ad ima divina providencia creata
regerentur, incipiens a throno Dei usque ad capillum
album aut nigrum. Neque per celum, inquit, quia thronus
Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius est,¹⁵
id est, cum iuras per celum aut terram, non te arbitreris
non debere Domino iuriandum tuum, quia per eum
iurare convinceris, cuius celum thronus est et cuius sca-
bellum terra est. Neque per Jerosolymam, quia civitas
est magni regis: melius quam si diceret, mea; cum tamen
hoc dixisse hic intelligatur. Et quia utique ipse Dominus
est, Domino iuriandum debet qui per Jerosolymam
iurat. Neque per caput tuum iuraveris. Quid enim poterat
quisque magis ad se pertinere arbitrari, quam caput suum?²⁰
Sed quomodo nostrum est, ubi potestatem faciendi unius
capilli albi aut nigri non habemus? Ergo Deo debet
iuriandum ineffabiliter omnia tenenti et ubique presenti,
quisquis eciam per caput suum iurare voluerit. Et tunc
eciam cetera intelliguntur, que omnia utique dici non
poterant, sicut illud commemoravimus dictum ab Apostolo:²⁵
Quotidie morior per gloriam. Quam iuracionem ut
Domino se debere ostenderet, addidit quam habet in
Christo Jesu.*

*Verumtamen propter carnales dico, non oportet opinari
quod dictum est celum thronus Dei et terra scabellum
pedum eius quod sic habeat Deus collocata membra in
celo et in terra, ut nos cum sedemus: sed illa sedes Dei
preciosissima iudicium signat et quoniam in hoc universo
mundi corpore maximam speciem celum habeat et terra |³⁰
minimam; tamquam presencior sit excellenti pulcritudini
vis divina, minima vero ordinet in extremis atque in in-
fimis, sedere in celo dicitur terramque calcare. Spiritualiter
autem sanctas animas celi nomine significat et terre pec-
catrices, et quoniam spiritualis omnia iudicat, ipse autem*

15. B: *si deest.*   20. A: *vestrum.*   21. B: *habemus;* sibi in marg.
33. B: *universi.*   34. B: *habet;* ib. AB: *terram.*   36. A: *in before extre-*
mis deest; B in marg. addit: *extremis et infimis.*   39. A: *eciam quoniam.*

39. I. Cor. II, 15.

a nemine iudicatur, convenienter dicitur sedes Dei. Peccator vero cui dictum est: Terra es et in terram ibis, quia per iusticiam meritis digna tribuentem, in infimis ordinatur et qui in lege manere noluit sub lege punitur, congruenter accipitur scabellum pedum Dei.

Sed iam ut istam quoque concludamus summam, quid laboriosius et operosius dici aut cogitari potest, ubi omnes neruos industrie sue animus fidelis exerceat quam in viciosa consuetudine superanda? Prescidat membra regnum celorum impediencia, ne dolore frangantur: tolleret omnia in fide coniugali que quamvis sint molestissima, crimen tamen illicite corrucionis, id est, fornicacionis non habent, veluti si uxorem quisque habeat sive sterilem sive deformem corpore sive debilem membris vel cecam vel surdam vel claudam, vel si aliquid aliud sive morbis sive doloribus languoribusque confectam et quicquid excepta fornicacione cogitari potest vehementer horribile pro fide et societate sustineat neque solum talem non abiciat sed etiam si non habeat non ducat eam que soluta est a viro pulcrum, sanam, diritem, fecundam. Que si facere non licet, multo minus sibi licere arbitretur ad ullum alium illicitum cubitum accedere. fornicacionemque sic fugiat, ut ab omni turpi corrupcione sese extrahat. Verum loquatur, neque id iuracionibus crebris sed morum probitate commendet et rebellantes contra se omnium malarum consuetudinum turbas innumerabiles et horribiles de quibus omnes intelligerentur pauce commemorate sunt, confugiens ad arcem securissimam christiane milicie tamquam de loco superiore fortiter et strenue in Christo prosternat. Sed quis tantos labores inire audeat nisi qui sic flagrat amore iusticie, ut tamquam fame et siti vehementissime accensus et nullam sibi vitam, donec ea societur existimans vim faciat sicut bonus miles et robustus bellator in regnum celorum? Non enim aliter esse poterit fortis ad omnia toleranda que in precidendis consuetudinibus reprobis laboriosa et ardua et omnino difficultia seculi huius molles deceptique amatores putant. Beati igitur qui esuriunt et

Duty of
overcoming
evil habits.

5. B: Sed iam ut ista quoque concludamus quid. 9. A: nec dolere frangatur. 10. B: sunt. 17. B: solum deest. 22. A: loquetur. 25. A: et horribiles deest. 25, 26. B: intelligerent. 28. prosternat; A: profluat. 29. A: audiat. 34. A: reprobis deest.

siciunt iusticiam, quia ipsi saturabuntur illud bonum summu possidendo quod desiderant.

Verum in hiis laboribus cum quisque difficultatem patitur et per dura et aspera gradum faciens circumvallatus variis temptationibus perturbacionibusque et hiuc atque 5 hinc insurgere preterite vite moles intuens timet desperate et perdite ne agressa implere non possit, arripiat consilium sanctum ut festinum mereatur auxilium de celo. Quod est autem aliud consilium, nisi ut infirmitatem aliorum fortiter pie et gaudenter ferat et eis quantum potest 10 opituletur in necessariis qui sue divinitus desiderat subveniri necessitatibus? Consequenter itaque misericordie precepta videamus. Mitis autem et misericors videntur unum esse, sed hoc interest quod mitis est, de quo superius tractatum est, qui pietate non contradicit diviniis sententiis 15 que in peccata sua proferuntur, neque illis Dei sermonibus quos nondum intelligit, sed sedulum beneficium prestat ei cui non contradicit nec resistit. Misericors vero ita non resistit ut propter eius correccionem id faciat quem redderet resistendo peiorem. Hec Augustinus. 20

Sins of speech
are easy to fall
into.

Videtur istum sanctum intendere conformiter ad verbum Christi quod facile est peccare in locucionibus sed peccata graviora et notabiliora diligencius sunt cavenda. Et timendum est quod homo ex hypocrisi cavendo leviora mendacia incidat in maiora; ideo maiora 25 sunt diligencius cavenda. Unde Lincolniensis in secundo mandato decalogi ita scribit: *Nomen Dei in vanum assumunt qui per nomen eius falsum et mendacium iurant quorum utrumque vanum est.* Sicut enim dicit Augustinus pro iurando false rei adhibetur Deus testis, quia vero 30 tam periculosum est periurium vitandum est omne iurandum, ne iurandi consuetudinem labamur in periurium. Ideo dicit Dominus: *Sit sermo vester Est est, non non, quod autem amplius est a malo est,* et in Ecclesiastico scriptum est: *Iuracioni non assuecat os tuum, multi enim 35 sunt casus in illa,* quia (ut dictum est) facilis lapsus est in periurium, et quia perfectus est qui lingua non offendit et vix vel nullo modo est aliquis qui ab ocioso verbo

3. B: *his* corrigit in: *aliis.* 4. B: *circumvallatur.* 5. *perturbationibusque* deest. 6. A: *molens.* 8. A: *et festinum.* 14. A: *esse deest.* 20. Codd.: *redderet* deest. Addidi e textu S. Augustini. 21. A in marg.: *Johannes.* 25. A: *ideo maiora* deest. 36. Codd.: *sunt* deest. 38. A: *non nullo;* ib. A: *aliquis* deest.

33. Matth. V, 37. 34. Eccli. XXIII, 9.

penitus se abstinet. Consuetudo iurandi sepe facit labi in iuracionem verbi ociosi. Qui autem verbum ociosum licet verum iurando Deum testem adhibet sui verbi 374^a ociosi, quantum in ipso est | Deum deducit in actionem 5 ociosam et vanam, quia in verbi testificacionem. Ociosi autem testificacio non potest esse nisi ociosa, sicut et ipsum testificatum est ociosum.

Similiter, qui verbum aliquod fine nocendi iurando eiusdem sermonis Deum testem adhibet, quantum in 10 ipso est Deum facit nocentem, quia qui testem adhibet assercioni sue ad eundem finem retorquet et suam assercionem et testis adhibiti testificacionem. Similiter, quandocunque sermo proponitur fine indebito et eidem sermoni adhibetur Deus testis iurando, quantum est in 15 iurante Dei testificacionem polluit indebito et incongruo fine nec potest esse sine peccato, si Dei aliquam operacionem, qui nil facit nisi per summam sapientiam et summam rationem, quantum est in te deducis in ociositatem et si eius operacionem aliquam qui nil facit 20 nisi per summam benignitatem deducis in malignitatem et in aliquem finem incongruum, cum in eius operibus nil sit inordinatum; non solum itaque iurans falsum sed eciam iurans ociosum vel malignum vel incongruo fine prolatum Dei sui nomen assumit in vanum, quia in 25 ocium vel in malignum vel incongruum; et sic contingit multipliciter iurando veritatem incurrere periurium sine menda sive mendacium.

We must not call God to witness to a mischievous oath.

CAP. LI.

Crisostomus autem super hoc textu evangelii ita 30 scribit: *Ecce quartum mandatum, quod minimum putant avari qui bene iurare non putant esse peccatum, sine quo non potest stare legis mandatum. Nam nisi iuramentum interdicatur, non possunt amputari periuria. Ex iuramento enim periurium generatur. Nemo est enim qui frequenter 35 iuret et non aliquando periuret. Et propter hoc admonet Salomon: 'Ne assuescas os tuum iuramento: multus*

Chrysostom's comment:
Swearing cannot be separated from perjury.

11. A: *et eundem.* 12—15. A: *Similiter — testificacionem deest.*
20. A: *deducis in malignitatem.* 29. A in marg.: *Crisostomus.*
35. B: *iurat.*

29. Op. Imp., l. c. p. 800. 36. Eccli. XXIII, 9.

enim casus est in illo². Sicut enim qui facit consuetudinem multa loqui necesse est ut aliquando importuna loquatur et qui facit consuetudinem frequenter manu sua percutere necesse est ut aliquando iniuste percuciat, sic qui habet consuetudinem iurare in rebus idoneis frequenter et in 5 rebus superfluis eciam nolens consuetudine trahente periurat. Nam omnium rerum consuetudinem, quando volumus, tunc quidem facimus, sed non quando volumus, tunc repellimus eam.

Danger an
uselessness
oaths.

Et qualis est contra iurantes sententia Dei, docet 10 Salomon: 'Vir, inquit, multum iurans non exiet plaga de domo eius? Si igitur a iurantibus plaga non recedit, quomodo a periurantibus aliquando recedit? Dic mihi amice iurando quid proficis? Nam et si adversarius tuus crederet te bene iuraturum nunquam iurare te compelleret. 15 Sed quia te periuraturum existimat, ideo te iurare compellit. Et cum iuraveris, non quasi in veritate iuramenti tui placatus tacet, sed quasi in dampnacione periurii tui vindicaturus recedit. Iuramentum enim numquam bonum exitum habet. Quidam enim te estimant avaricie causa 20 iurasse, quidam autem et periurasse credunt, tamen in veritate. Qui autem de te bene voluerint suspicari, etsi periurasse te non credunt, tamen in veritate iurasse affirmare non possunt. Nemo autem potest defendere te religiose egisse; ideoque iurans inimicis tuis in opprobrium 25 venis, amicis tuis in suspicionem. Sed forte dicis: Quid faciam. Non enim mihi credit nec vult credere nisi iuravero. Adquiesce magis pecuniam perdere quam salutem, preciosior videatur tibi anima tua quam res tua. Si rem aliquam perdideris vivere potes. Si Deum perdideris quo-30 modo vives? An nescis quod quia iuraturus dimittis propter Dei timorem maiorem mercedem, habes pro illo quasi elemosinam eam dedisses, quod quia cum maiore coluctuacione facimus, pro illo dignius coronamur. Ecce amice admoneo te ne hominem aliquando iurare compellas 35 sive existimas eum bene iuraturum sive existimas eum male iuraturum, sed magis recede ab eo, quia et si ille bene iuraverit, tu in quantum ad conscientiam tuam

4, 5. A: *facit consuetudinem*. 7. A: *tunc deest*. 13. *aliquando*; A: *non*. 16. A: *iurare deest*. 19. B: *enim deest*. 20. B: *existimabant*. 21, 22. B: *credunt — veritate deest*. 32. A: *de illo*. 33. A: *eam deest*. 35. B: *aliquando deest*. 36, 37. B: *estimes eum male*. 38. B: *in deest*.

periurii illius factus es causa, quia hoc proposito iurare illam compellis non ut iuret sed ut periuret. Si autem eum bene iuraturum putares, uerum iurare compelleres. O insipiens qui alterum iurare compellis, nescis quid agis? 5 Ille etsi periuraverit, vel cum lucro periurat, tu autem sine lucro periurii illius particeps inveneris, qui nuentiri non dubitat nec periurare timet; qui enim mentitur veritatem in corde suo transgreditur; qui autem periurat in verbis suis transit Deum. Quid ergo interest inter Deum 10 transire et veritatem transgredi, cum et ipsa veritas sit Deus? Hec sola differencia est, quia veritatem menticentes in corde nostro transimus, periurantes autem Deum in verbis. Nam verbo hominibus satisfaciamus, conscientia 374^b Deo. Ipse Deus qui periurare vetuit, ipse postea et 15 non iurare mandavit. Qui ergo in iurando non timet Dei preceptum negligere, nec in periurando timebit. Quid autem vis? Timet Deum aut non timet Deum. Si timet, eciam sine iuramento non mentitur; si autem non timet, neque cum iuramento potest dicere veritatem.

20 Audite vos clerici qui iurantibus evangelia sancta portatis quomodo potestis ab illo iuramento esse securi qui occasionem feram periurii datis. Numquid qui ignem portat unde confletur incendium alienus est ab illo incendio? Aut qui gladium porrigit unde homicidium committatur, nunquid non est socius homicidii illius; sic et qui occasionem prestat, collega fit periurii eius. Si erat bene iurare, iuste dicebatis, quia dedimus illis evangelium ut iurent, non ut periurent. Nunc autem cum sciatis quia et bene iurare, peccatum est, quomodo potestis esse liberi 25 qui occasionem datis unde peccetur in Deum.

Cesset ignis et non fit incendium; subtrahe gladium Wickedness of
et homicidium non committetur; sic tolle iuramentum swearing by
et periurium non fit. Hec de illis dicta sunt qui iurant the elements.
per Deum.

30 Eorum autem qui iurant per elementa execrabilior Such oaths are
est iniquitas. Celum etenim et terram et cetera Deus
ad ministerium sibi creavit non hominibus ad iuramen- idolatrous.
tum. Ecce enim in lege precipit ut per nullum
iuretur nisi per Deum. Qui ergo iurat per celum aut
40 per terram aut quicquid illud est per quod iurat dei-
ficat illud. Propterea idolatriam facit omnis qui per

1, 2. B: iurare eum. 5. B: vel deest. 14. A: et deest. 29. B: et
deest. 40. A: ac quicquid. 41. A: Ideo ydolatram se; ib. per deest.

huiusmodi aliquid iurat, et si iurare liceret, quia non reddit Domino suo iuramenta sua sed elementis, duplum peccat, primo quia iurat, deinde quia deficat illud per quod iurat. Et vide quia per singula hanc raciouem dat cur quis non debeat iurare per elementa. Neque per celum, inquit, quia thronus est Dei, id est, non Deus, neque per terram, quia scabellum est peduum eius, non deus; neque per Jerosolymam quia civitas est magni regis, non magnus rex; neque per caput tuum, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum.¹⁰ Sive ergo per filios suos iuret quis sive per se sive per aliquem meliorem, facit illum quantuum ad se quasi Deum. Hec Crisostomus.

Our bishops require an obedience which is service to the devil.

Videtur istum sanctum episcopum assuescere ut non astringat suos subditos iuramentis quia fallax obedientia¹⁵ ad quam subditi hodie sunt iurati innuit obedientiam diabolo contra Christum. Non enim requirit episcopus quod serventur Dei mandata aut consilium evangelicum sed quod pecunia a pauperibus sibi illicite sit extorta et sic fructus iuramenti illiciti quod tam diligenter²⁰ requirit episcopus sonat in fructum servitii Antichristi. Nec audeo dicere quod iste beatus omnino prohibuit iuramentum, cum allegat in lege quod homo iuraret per Deum, sed forte sic intellexit quod homo non iuraret superflue quod facit cum iurat sine utili causa²⁵ vel necessitate ut creditur Apostolum iurasse. Sed longe aliter iurent loquentes superflue hiis diebus.

Evil of
frivolous oaths.

Videtur eciam hunc intendere quod quelibet pars mundi sit elementum, quia elementaliter constituit ipsum mundum, et sic errant qui iurant per suum³⁰ liripipum, lucem vel abiectam aliam creaturam, tum quia non continent se a superfluitate verborum, tum eciam quia sine causa accipiunt creaturam talem in testimonium ac si secundum Chrysostomum ipsam fratrem Deum suum. Et sic intelligunt quidam verba³⁵ Domini precipientis non iurare omnino; sicut autem non sunt nisi due creature, scilicet corporalis et spiritualis, sic nec sunt nisi duo modi iurandi scilicet licitus et illicitus. Unum Christus prohibet et reliquum approbat

1. A: *et deest.* 2. A: *redderet.* 3, 4. B: *id per quod.* 4. Codd.: *quia deest.* 5. B: *cum quis non debeat.* 6. A: *enim non.* 7. A in marg.: *1.* 14. A in marg.: *Johannes.* 23. *lege;* B addit in marg.: *Deum.* 24. A: *si forte;* ib. A: *intellexit.* 25. A: *superflue — iurat deest.* 29, 30. A: *constituta ipsum mundi.* 35, 37. A: *sic enim non sunt.*

in se ipso, in angelo et in Paulo. Sed cum sit Deus compendiosissimus, prohibet verbum superfluum et ociosum et per consequens iuramentum. Videant ergo iuratores modum quo iste tres persone iuraverant et 5 observent illum plene vel omittant omnino iurare; sed quia videtur difficile istum modum perfecte cognoscere, securum videtur consilium nos a iuramentis talibus simpliciter preservare.

Alii autem sunt modi de quibus quidam dubitant 10 utrum sunt iuramenta, ut quando Christus dixit: *Amen, Amen dico robis* vel sibi simile; sed sive tale sit iuramentum sive simplex pronunciatio veritatis, videat fidelis si potest quod servet plenam similitudinem et iuret secure conformiter superflue non excedens. Ulterius 15 videtur quod omnis homo est Deo naturaliter iuratus in principio ut serviat sibi fideliter, a quo deficiendo incurrit perjurium sicut iurans ad quodcumque illicitum, cum prius sit iuratus Deo ad eius oppositum. Et ex isto videtur quod exactum iuramentum sit sepe super- 20 fluum et quod omnino foret stolidus qui iuraret illicite et laboret posterius ad complementum talis illiciti iuramenti. Idem enim foret ac si diabolum in falsitatibus plus coleret quam in iuramento naturali priori coleret Deum suum.

25

CAP. LII.

Sequitur in textu evangelii: *Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo et dentem pro dente. Ego autem dico robis non resistere malo, sed si quis te percosserit in dexteram maxillam tuam, prebe illi et alteram; et ei qui 30 vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Et quicunque te angariaverit mille passus, rade cum illo et alia duo. Qui autem petit a te, da ei, et volenti mutuari a te, ne avertaris.*

Super quo Augustinus: *Phariseorum iusticia minor est, 35 non excedere in vindicta modum, nec plus rependat quisque quam accepit et magnus hic gradus est. Nemo enim*

Retaliation.

Augustine's
comment:

12. A: *veritas.* 15. A: *est Deo deest.* 28. B: *sed deest.*
29. B: *tuam deest.* 33. A: *non avertaris.* 34. A in marg.: *Augustinus.*

26. Matth. V, 38—42. 34. De sermone Domini in Monte,
l. c. p. 189.

Gradual growth; the law restrained revenge, Christ forbade it. facile invenitur qui pugno accepto pugnum reddere velit et uno conviciante verbo auditō, unum quod tantumdem valeat referre contentus sit, sed sive ira perturbatus immoderacius vindicat sive quia iustum putat eum qui lesit prior gravius ledi quam Iesus est qui non leserset. 5 Talem animū magna ex parte refrenavit lex in qua scriptum est: Oculum pro oculo et dentem pro dente. Quibus nominibus significatur ut iniuriam vindicta non transeat. Et hoc pacis est inchoacio. Perfecta autem pax est talem penitus nolle vindictam. Inter illud igitur primum 10 quod preter legem est, ut maius malum pro minore malo reddatur, et hoc quod Dominus perficiendis discipulis dixit ne pro malo ullum malum reddatur, medium quemdam locum tenet ut tantum reddatur quantum acceptum est per quod a summa discordia ad summam concordiam 15 pro temporum distribucione transitus factus est. Quisquis ergo malum infert prior studio ledendi et nocendi, vide quantum distet ab eo qui nec Iesus repedit. Quisquis autem nulli prior malefecit sed tamen Iesus repedit gravius vel voluntate vel facto recessit aliquantulum 20 a summa iniquitate et processit ad summam iusticiam et tamen nondum tenet quod lex que per Moy-sen data est imperavit. Qui igitur tantum reddit quantum accepit iam donat aliquid: non enim tantam penam meretur nocens quantam ille qui ab eo Iesus innocens est passus. Hanc 25 igitur inchoatam, non severam sed misericordem iusticiam ille perficit, qui venit non legem solvere sed implere. Dnos igitur adhuc gradus qui intersunt intelligendos reliquit et de ipso summo misericordie culmine dicere maluit. Nam est adhuc quod faciat qui non implet istam magnitudinem precepti que pertinet ad regnum celorum ut non reddat tantum sed minus, ut vel pro duobus pugnis unum aut pro evulso oculo aurem precidat. Hinc ascendens qui nichil omnino rependerit propinquat precepto Domini, nec tamen adhuc ibi est. Parum enim adhuc 30 videtur Domino si pro malo quod accesseris nihil mali rependas nisi eciam sis amplius paratus accipere. Quapropter non ait: Ego autem dico vobis non reddere malum pro malo, sed quando hoc eciam magnum preceptum

2, 3. A: et quod tantundem valeat. 8. B: quibus omnibus; ib. A: et iniuriam. 10. A: igitur deest. 12. B: proficiētibus discipulus. 14. Codd.: acceptum deest Addidi e textu Augustini. 15. A: per deest. 20. A: aliquantum. 28. B: intelligendo relinquit. 31. A: et non. 32. A: vel ut. 33. B: avulso. 34. B: rependeret.

sit, sed ait non resistere adversus malum, ut non solum non rependas quod tibi fuerit irrogatum, sed eciam non resistas quominus aliud irrogetur. Hoc est enim quod eciam consequenter exponit: Sed si quis te percussit in dexteram maxillam tuam, prebe illi et alteram. Non enim ait: Si quis te percusserit, noli tu percutere sed para te adhuc percuti. Quod ad misericordiam pertinere huius maxime sencidunt qui eis quos multum diligunt tamquam filiis vel quibuslibet dilectissimis suis egrotantibus serviant vel parvulis vel pluveneticis a quibus sepe multa pacantur, et si illorum salus illud exigat prebent se eciam ut plura cum gaudio sive vindicta paciantur donec vel etatis vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo Dominus medicos animarum curandis proximis insuebat, quid aliud eos docere posset nisi ut eorum quorum saluti consulere vellent imbecillitates equo animo tolerarent? Omnis namque improbitas ex animi imbecillitate venit, quia nihil est innocens eo qui in virtute perfectus est. Hec Augustinus.

20 *Videtur istum sanctum in lege gracie mandare in nomine salvatoris Christi discipulis non exigere penam talionis, ut fuit in lege veteri (ut patet Exodi XXI) nec reddere minus malum pro maiori malo quod videtur in parte inclinare ad misericordiam, ut omnino 25 malum inferre pro malo illato, quod videtur esse propinquius misericordi iusticie: sed videtur ipsum sentire Christum precipere quod homo paret se ad maiorem iniuriam pacendum, cum fuerit iniuriatus ab alio, et istud videtur sonare in opus summe misericordie hic 30 precepte a Domino.*

Et patet quante viatores moderni declinant in hoc a mandato Domini qui parati sunt sine percepta iniuria in fratres suos irruere, nec solum contentantur in 374^a legali vindicta capta humanitus sed qui | escentes in 35 odio inimici expectant tempus in quo viderint quod poterunt plus nocere. Nec valet fingere quod hoc sit solum perfectis consilium et non quibuslibet christianis preceptum ad beatitudinem necessario requisitum, quia consilium tanti Domini debet accipi a cunctis suis 40 filiis ut preceptum, cum terreni domini mandantes suis

Christ teaches us to be willing to suffer yet more from those who have injured us.

Christ's counsels are commandments.

2. B: *fuerat.*   11. A: *eorum.*   20. A in marg.: *Johannes.*
23. A: *recedere.*   24. A: *ut animo.*   32 A: *recepta.*   30, 40. A: *debet — domini deest*

subditis non solum sub forma precepti sive consilii sed innuentes tacite quod hec vellent fieri requirunt tacite hec impleri; quanto magis hoc requiritur a domino dominorum, specialiter cum non potest nisi ad iustum et utile complenti consulere; ideo indubie qui relinquit⁵ despiciendo tanti patroni consilium incurrit prevaricacionem in Dei preceptum et ingratissime ac stultissime offensam in istam dominum et patronum. O si religiosi nostri timerent patronos suos licet iniustum pecierint non meritorium sed nocuum resistendo offendere, quanto magis christianus timeret in consilio condicionis opposite offendere dominum Jesum Christum. Nemo enim potest se excusare quin posset faciliter implere hoc Christi consilium, cum consistit non in difficiili agencia sed in humili pacienza quod quilibet¹⁰ 15 qui habet bonum animum posset perficere.

The clergy do
not follow
Christ's
teaching.

Unde Christus in sua passione docebat plane consilium istud in opere et martyres Christi ex eius doctrina istud consilium sepius practizabant. Que ergo excusacio in peccatis quod nos ad magnam pacis per-²⁰ turbacionem istud consilium Domini non servamus. Indubie videtur quod nos manifestos prevaricatores legis Domini ostentamus. Si ergo sub pena dampnacionis debemus legi Dei nostro adversario dum sumus in via cicias consentire, quanto magis debemus addiscere hanc²⁵ doctrinam non malum vel maledictum, ut Petrus precipit, inimico nostro rependere. Et istam doctrinam parvipendunt clericci a summo pontifice usque ad infimum sacerdotem; et cum illi debent esse exemplaria in isto populo laicali, non mirum si in ecclesia sint³⁰ pax et tranquillitas perturbate. Non enim sonat in hoc Christi consilium quod papa concedat immensas indulgencias ad inimicum suum et gentes neutras per sacerdotes atrociter persequendum. Ideo qui percipit distanciam inter hoc factum et istud Christi consilium posset dolere³⁵ de hoc facinore iam regnante et percipere quod in diebus istis novissimus sacerdotes illi qui debent propinquissime sequi Christum sunt a suis preceptis atque consiliis maxime elongati.

Unde fratres qui tacent dolere in hoc facinore sed⁴⁰ omnino qui procurant officiose istud implere ostendunt

1. A: *formam.* 5. B: *non indubie.* 21. A: *Domini* twice.
40. A: *et isto facinore.*

se esse manifestos discipulos Antichristi, et declinacio
ab ista lege Christi est causa malicie iam regnantis et
quare iam non sunt Christi martyres sicut olim; nec
audet quis dicere episcopis vel prelatis pro amore
5 Christi istud delictum maximum. Et ex istis colligitur
quod innocens qui patitur iniuriam humiliter et donat
iniurianti equanimiter longe plus donat quam si reus
rependerit vindictam iniurianti, quia maius peccatum
10 est in talem delinquere et per consequens talis remittens
iniuriam remittit peccatum gravius, quod est donacio
magis grata. Ideo delectantes in maioritate sui meriti
debent istud recolere et de maioritate sue iniurie et
voluntaria eius remissione in specie retribucionis Domini
delectari. Desperacio igitur et infidelitas sunt in causa
15 quare istud Christi consilium et alia sibi similia non
sunt hodie practizata.

Duty of
forgiving
injury.

CAP. LIII.

Augustinus autem exequitur textum evangelii modo lectum: *Queri, inquit, potest quid sibi velit maxilla dextra.*
20 *Sic enim in exemplaribus Grecis quibus maior fides habenda est invenitur: nam multa Latina maxillam tantum habent, non eciam dexteram. Facies autem est qua quisque cognoscitur; et legimus apud Apostolum: Toleratis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis extollitur,*
25 *si quis accipit, si quis in faciem cedit vos; deinde continuo subdit: Secundum ignobilitatem dico, ut exponat quid sit in faciem cedi, hoc est, contempni atque despici. Quod quidem non ideo dicit Apostolus, ut illos non sustinerent sed ut se magis, qui eos sic diligeret, ut se ipsum pro*
30 *eis vellet impendi. Sed quoniam facies non potest dici dextera et sinistra, et tamen nobilitas et secundum Deum et secundum hoc seculum potest esse, ita tribuitur tamquam in maxillam dexteram et sinistram, ut in quocunque discipulo Jesu domini nostri contemptum fuerit quod christianus*
35 *est, multo magis in se contempni paratus sit, si quis huius seculi honores habet. Sicut idem apostolus, cum in eo homines persevererentur nomen christianum, si taceret*

Augustine's
further
comment:
Smiting on the
right cheek is
reproach for
being a
Christian; on
the left cheek
personal
reproach.

2. B: *causa malicie.* 3. B: *Christi deest.* 5. A: *maximum deest; B in*
marg.; addit. 10 A: amacio 18. A in marg.: *Augustino* 24. A: *vos —*
extollitur deest. 29. *ut se;* sic et in textu S. Augustini, I c. legimus.

18. De sermone Domini in monte, I. c. p. 191. 23. II. Cor. XI, 20.

de dignitate quam habebat in seculo, non prebuerat alteram maxillam cedentibus dexteram. Non enim dicendo, civis Romanus sum, non erat paratus hoc in se contempni quod pro minimo habebat ab eis | qui in illo nomen tam 375^a *preciosum et salutare contempserant. Numquid enim ideo 5 minus postea vincula toleravit que civibus Romanis non licebat imponi aut quemquam de hac iniuria voluit accusare? Sed si qui ei propter civitatis Romane nomen pepercerunt, non tantum ideo ille non prebuit quod ferirent, cum eos a tanta perversitate corrigere cuperet pacienza sua, 10 quos videbat in se sinistras partes magis honorare quam dexteras. Illud est enim tantum attendendum quo animo omnia faceret quam benevolo et clementi in eos a quibus ista paciebatur. Nam et pontificis iussu palma percussus, quod contumeliose visus est dicere, cum ait: Percuciet te 15 Dominus, paries dealbate, minus intelligentibus convicium sonat, intelligentibus vero prophecia est. Paries quippe dealbatus hypocrisis est, id est, simulacio sacerdotalem preferens dignitatem, et sub hoc nomine tamquam candido tegmine interiore quasi luteam turpitudinem occultans. 20 Num quod humilitatis fuit, mirabiliter custodivit cum ei diceretur: Principi sacerdotum maledicis? respondit: Nescivi fratres quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim: Principi populi tui non maledices. Ubi ostendit quanta tranquillitate illud dixisset quod iratus dixisse 25 videbatur, quod tam cito, tam mansuete respondit, quod ab indignantibus et perturbatis fieri non potest. Et in eo ipso intelligentibus verum dixit: Nescivi quia princeps est sacerdotum, tamquam si diceret: Ego alium sciri principem sacerdotum, pro cuius nomine illa sustineo, cui maledicere 30 fas non est et cui vos maledicitis, cum in me nihil aliud quam nomen eius odistis. Sic ergo oportet non simulate ista insultare, sed in ipso corde esse ad omnia preparatum, ut possit canere illud propheticum: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Multi enim prebere 35 alteram maxillam neverunt, diligere vero illum a quo feriuntur ignorant. At vero ipse Dominus, qui utique precepta que docuit prius implevit percuienti se in maxillam*

3. A: *Romanus sive.*   8. A: *et si;* ib. A: *Rome.*   13. A: *benevole.*
 14. A: *nam in.*   16. 17. A: *convicium — vero deest.*   20. B: *occultans*
 deest.   21. A: *Non quod.*   29. Codd.: *tamquam si deest.* Addidi.
 33. A: *iactare.*   36. A: *alteram twice; prevere deest.*   37. A: *ignoratur.*

3. Act. XXII, 26.   22. Act. XXIII, 3.   24. Exod. XXII, 18.
 34. Psalm. LVI, 8.

ministerio sacerdotis non prebuit alteram, sed insuper dixit: Si male locutus sum, exprobra de malo, si bene, quid me cedis? Non tamen ideo paratus corde non fuit, non solum in alteram maxillam cedi pro salute hominum, 5 sed eciam toto corpore crucifigi, ut iam patet. Hec Augustinus.

Et videtur istum sanctum intendere hic et alibi multis locis quod hec doctrina Christi hic precepta et congrue executa sufficit cuicunque vianti ad beatitudinem ad-¹⁰quirendam: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, prebe illi et alteram, cum nemo offendit in Deum sive maior fuerit sive minor, nisi prevaricatus fuerit in istud consilium vel mandatum. Consilium enim tanti domini est mandatum.* Videtur autem Augustinus intelligere ¹⁵ per maxillam dextram et sinistram aspectum interioris hominis ad bona spiritualia pociora et aspectum eius ad bona temporalia vel alia minus bona; ac si Christus vellet intendere si quis leserit vel auferre intenderit affectum vel aspectum tuum in rebus spiritualibus magis ²⁰ bonis, quod est dextra maxilla, cede ei dando temporalia vel alia minus bona spiritualia quod est sinistra maxilla, ut bona pociora in maxilla dextra sint salvata. Et in ista doctrina offendimus nimis communiter, quia plus affectamus honores mundanos vel copiam tempo-²⁵ralium quam honorem Dei et bona patrie; discurrat prudens per operaciones tam statuum quam persone, et videbit quod in isto offendimus nimis crebro, et si quando percussi sumus in maxilla sinistra, contra Christi doctrinam maxillam dextram offerrimus, quia parvi-³⁰pendimus bona anime pociora et plus diligimus temporalia minus bona. Contrarium autem fecerunt Christus et suus apostolus. Nam quando Christus percussus fuit Joh. XVIII, 23 a ministro pontificis dante sibi alapam, non obtulit maxillam sinistram ad literam sed contemp-³⁵nendo honores mundanos ac tranquillitatem sui corporis dixit illi ministro et populo veritatem et sic mistice ei maxillam aliam presentavit. *Si, inquit, male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quid me cedis?* Per hoc autem quod Christus hic non tacuit

We must submit to worldly hurt rather than to spiritual.

14. A: autem deest. 16. A: bona spiritualia ac; B: spiritualia extinxit. 22, 23. A: ut in ista. 27, 28. A: et sic quando; B: correxit.

2. Joh. XVIII, 23. 37. ib.

sed veritatem docuit et culpam servi pontificis reprobavit, exponit mistice maxillam sinistram, ostendens se paratum ad amplius pro iusticia in corpore paciendum. Et isto modo videtur Augustinus solvere verba Pauli Act. XXXII reprobati ex hoc quod tam acute locutus⁵ fuit ad summum pontificem, quando in maxilla (esto quod in dextera) est percussus: *Percuet te, inquit, Dominus, paries dealbate*, vocando illum pontificem secundum rationem qua fuit hypocrita parietem dealbatum. Et Paulus in hoc miscet doctrinam propheticam¹⁰ salu | tarem quomodo Dominus eum fuerat percussurus. 37^b *Percuet, inquit, te Dominus*, et ostendit maxillam sinistram, cum propter bonum doctrine veritatis obtulit se ad amplius paciendum. Et sic fecit, quando appellavit cesarem Romanum, quando pro Christi nomine fuerat¹⁵ persecutus. Semper enim bona pociora sunt salvanda per bona temporalia vel alia spiritualia minus bona. Nec reputo (sicut Augustinus non reputat) quod Paulus mentitus est, quando dixit consequenter: *nesciri quod princeps sacerdotum fuit*, quod quidam (ut Augustinus²⁰ innuit) sic intelligunt: ipse fuit dampnandus hypocrita, non sacerdos, et per consequens non fuit princeps sacerdotum, sicut multi moderni, licet habeant illud nomen.

If we cared
most for
spiritual things
we should not
go to law
about
benefices.

Unde videtur Augustino quod tam sanctus et discretus,²⁵ sicut hic fuerat sanctus Paulus, non hec dixit mendaciter vel eciam deridendo, sed exemplum possunt fideles sequentes capere ad plene conformiter respondendum. Quando ergo in nobis bona spiritualia sunt concussa, offeramus prudenter pro salvacione eorum bona temporalia vel alia minus bona; et utinam placitantes in curia Romana vel terra propria pro beneficio ecclesiastico vel alio temporali hoc bene cognoscerent; tunc autem evidencius pro dignitate mundana vel temporali commodo non pugnarent. Et ita (si non fallor) maior pars³⁰ peccatorum viancium ex hoc committitur quod non servant debite hoc preceptum: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, prebe illi et alteram*, quia ut sepe dictum est: Minima pars doctrine Christi et specialiter

1. A: *servi*; A: *secundum*, 20, 21. A: *sacerdotum fuit quod ut Augustinus innuit, ipse fuit dampnandus.* 25. Codd.: *Augustinus.* 31 A: *ut utinam.* 33, 34. A: *hoc — temporali deest.* 38. A: *ut deest.*

7. Act. XXIII, 3. 12. ib. 19. Act. XXIII, 5.

de sermone suo in monte foret sufficiens ad totam militarem ecclesiam regulandum, et more aromatum de quanto plus teritur per exposicionem aut studium de tanto plus fidelibus habentibus graciam redolescit; 5 et ad hunc sensum prodest sententia Avicenne VI naturalium ponentis quod anima habet duas facies et per consequens duas maxillas, unam ad celestia et alteram aliam ad terrestria cognoscenda.

CAP. LIV.

10 Augustinus autem sub ista forma exequitur textum lectum: *Igitur, inquit, illud quod sequitur: Et qui voluerit tecum iudicio contendere et tunicam tuam tollere, remitte illi et vestimentum, ad cordis preparacionem, non ad ostencionem operis preceptum, recte intelligitur. Sed de tunica 15 et vestimento, quod dictum est non in eis solis, sed in omnibus faciendum est, que aliquo iure temporaliter nostra esse dicimus. Si enim de necessariis hoc imperatum est, quanto magis superflua contempnere convenit. Verum tamen ea que nostra dixi, eo genere includenda sunt, quo 20 Dominus ipse presribit, dicens: Si quis tecum vult iudicio contendere et tunicam tuam tollere. Omnia igitur illa intelligantur de quibus iudicio nobiscum contendи potest, ita ut nostro iure in ius transeant illius, qui contendit vel pro quo contenditur: sicut est vestis, domus, fundus, 25 iumentum et generaliter omnis pecunia. Quod utrum eciam de servis accipendum sit magna questio est. Non enim christianum oportet sic possidere serrum quomodo equum aut argentum: quamquam fieri possit, ut maiore precio valeat equus quam servus et multo magis aliquid 30 aureum vel argenteum. Sed ille serrus, si reccius et honestius et ad Deum colendum accommodacius abs te domino educatur et regitur quam ab illo potest qui cupit auferre, nescio utrum quisque dicere audeat ut vestimentum eum debere contempni. Hominem namque homo tamquam 35 se ipsum diligere debet, cui ab omnium Domino, sicut ea que sequuntur ostendunt, eciam ut inimicos diligit imperatur.*

Augustine:
Coat and cloak
represent
worldly
possessions.

12. B: *in iudicio.* 20. A: *ipse deest.* 22. B: *in iudicio.*
23. A: *in ius illud transeant.* 26. B: *est deest.* 36, 37. A: *diligat nuncupatur.*

10. De sermone Domini in monte, l. c. p. 192. 11. Matth. V, 40.

Sane animadvertisendum est omnem tunicam vestimentum esse, non omne vestimentum tunicam esse. Vestimenti igitur nomen plura significat quam nomen tunice. Et ideo sicut dictum est arbitror: Ut qui voluerit tecum iudicio contendere et tunicam tuam tollere, remitte illi et vestimentum, tamquam si diceret: Qui voluerit tunicam tuam tollere remitte illi et si quid aliud habes indumenti. Ideo nonnulli pallium interpretati sunt quod Grece positum est exaration.

Et qui te angariaverit, inquit, mille passus, rade cum illo alia duo. Et hoc utique non tam ut pedibus agas, quam ut animo sis paratus Nam in ipsa historia christiana in qua est auctoritas, nihil tale invenies esse factum a sanctis vel ab ipso Domino, cum in homine quem suscipere dignatus est vivendi nobis prebet exemplum, cum tamen omnibus fere locis eos invenias paratos fuisse equo animo tollerare, quidquid eis improbe fuisse ingestum. Sed verbi gratia dictum putemus: Vade cum eo alia duo? An tria compleri voluerit, quo numero signatur perfectione, ut meminerit quisque, cum hoc facit, perfectam se implere iusticiam, misericorditer perferendo infirmitates eorum quos vult sanos fieri? Potest videri propterea eciam tribus exemplis hec precepta insinuasse, quorum primum est, si quis te percusserit in dextram maxillam, secundum est, si quis tunicam tollere voluerit, tertium, si quis te angaria-
verit mille | passus, in quo tercio exemplo simplo duplum additur, ut triplum compleatur. Qui numerus hoc loco si non (ut dictum est) significat perfectionem, illud accipiatur quod in precipiendo tamquam tolerabilius incipiens paulatim creverit, donec perveniret usque ad duplum aliud perferendum. Nam primo preberi voluit alteram maxillam, cum fuerit altera, id est dextra, percussa, ut minus perferre paratus sis quam pertulisti. Quidquid enim dextera significat et carius est utique quam id quod sinistra significat et qui in re cariore aliquid pertulit, si et in viliore perferat, minus est. Deinde illi qui tunicam vult tollere, iubet et vestimentum remitti, quod autem tantumdem est, aut non multo amplius nou-

5. A: *tecum — contendere et deest; B: in iudicio;* ib. B: *tuam deest.*
 6. B: *ei et.* 9. A: *exuanon; recte: imation.* 12. B: *ipsa deest.*
 17. B: *fuerat.* 21, 22. A: *eos quos.* 23. *quo; A: quorum.*

tamen duplum. Tercio de mille passibus quibus addendo dicit duo millia usque ad duplum aliud iubet, ut perferas ita signans sive aliquanto minus quam iam fuit, sive tantumdem, sive amplius quisque improbus in te esse 5 voluerit equo animo et gaudente esse tolerandum.

In hiis sane generibus trium exemplorum nullum genus iniurie premissum esse video. Omnia enim in quibus improbitatem aliquam patinur in duo genera dividuntur, quorum alterum est quod restitui non potest, alterum 10 quod potest. Sed in illo quod restitui non potest vindicta solacium sed falsum queri solet. Quid enim prodest quod percussus repercutis? Numquid propterea illud quod in corpore lesum est restituitur per pungnum tuum in integrum? Sed tumidus animus et recors talia fomenta 15 desiderat: sanum autem firmumque ista non iuvant, quia pocius misericorditer perferendam alterius infirmitatem iudicat quam alieno suppicio suam mitigandam que nulla est.

Neque enim hic ea vindicta prohibetur, que ad cor- 20 recipiem valet, eciam ipsa enim pertinet ad misericordiam, nec impedit illud propositum, quo quisque paratus est ab eo quem correptum esse vult plura perferre. Sed huic vindictae referende idoneus non est nisi qui odium quo solent flagrare qui se desiderant vindicare dilectionis 25 superaverit magnitudine. Non enim metuendum est ne odisse parvulum filium parentes videantur, cum ab eis vapulat peccans, ne ulterius peccet. Et certe perfeccio dilectionis illius Dei patris iuitacione nobis proponitur, cum in sequentibus dicatur: Diligite inimicos vestros, bene- 30 facite his qui oderunt vos, et orate pro eis qui vos persequuntur. Et tamen de ipso dicatur per prophetam: Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit. Dicit eciam Dominus: Servus qui nescit voluntatem domini sui et facit digna plagis vapu- 35 labit pauca. Servus autem qui scit voluntatem domini sui et facit digna plagis vapulabit multa. Non igitur queritur, nisi ut ille vindicet cui rerum ordine potestas data est,

Uselessness of revenge.

Yet it is lawful to punish for the good of the offender.

1. Tercio; A: Certo. 2. A: proferas. 9, 10. B: alterum quod potest — non potest deest. 10. A: Sed in illo — non potest deest. 12. A: repercutis deest. 15. A: autem firmumque ista non iuvatur. 21. A: quoad quisque. 23. A: idoneus deest. 26. A: odiose. 34, 35. B: vapulabit paucis. 35, 36. A: paucis — Non igitur deest. 36. B: multis.

29. Matth. V, 44.

32. Prov. III, 22.

33. Lucae XII, 47.

et ea voluntate vindicet, qua pater in filium parvulum quem per etatem odisse nondum potest. Hinc enim aptissimum exemplum datur quo satis appareat posse peccatum amore pocius vindicari quam impunitum relinquī, ut illum in quem vindicat non pena miserum sed 5 correptione velit beatum, paratus tamen, si opus sit, equo animo plura tolerare ab illo illata quem vult esse correctum, sive in eum habeat potestatem coercendi sive non habeat.

Ille Augustinus.

Christ's law a
completion of
the old law.

Videtur autem istum sanctum ex hiis verbis Christi 10 concipere quod hec lex gracie data in monte non sit contraria legi veteri sed melior et complecior quia misericordior; quod declarat specialiter de pena talionis quam in misericordia christianus debet superaddere, cum ille qui facit misericordius facit iustius. Declarat 15 autem hoc Christus in exemplo triplici: primo magis manifesta vindicta capit, ubi christianus ut dextra maxilla percuditur, in cuius remedium Christus precipit ad sensum expositum quod prebeat sinistram. Secundo coloracius est fidelis in anima persecutus, dum preten- 20 ditur secundum leges humanas esse iusticiam executam, sed quia mentis tranquillitas est melior quam talis contencio, ideo docet Christus bona fortune relinquere et non sic in iudicio seculari contendere, et maius inconveniens quod sequeretur ex hac Christi sentencia 25 foret quod fideles essent exonerati perdentes superflua, que dum gratis desererent implerent meritorie hoc mandatum Domini consultivum.

It would be
well if there
were no civil
law.

Ex isto cum veris quidam eliciunt quod bonum esset non esse in ecclesia legem civilem, cum fidelis non 30 debet contendere sed pati iniurias in temporalibus sibi factas.

And still better
if there were
no papal law
as to
benefices.

Ex quibus cum generalitate huius consilii plane videtur quod leges civiles non directe proficiunt, ymmo nocent, et multo magis leges papales contenciose circa bene- 35 ficia curatorum. Et patet quam graviter peccant presbyteri qui discunt has leges, dimissa lege Domini, et longe gravius qui contendunt secundum has leges sive secundum tradiciones imperiales sive papales, cum propter tales maledictas contenciones hoc consilium 40 Domini sit sopitum.

16. Codd.: *primo ubi*; A in marg.: 1. 19. A in marg.: 2.
27. A: *deserunt*; B: *deserent*.

Quoad tertium patet quomodo magis ypocrite multi
375^d paciuntur iniurias, dum sunt secundum inimicicias aut
parvas vindictas angariati, sed sicut | in prioribus Christus
docet remedium, sic in isto quod christianus sit in
5 duplo paracior ad tales angarias sufferendum quam
persecutor est ad tales paratus latentes iniurias inferen-
dum. Nam ex practica satis patet quod Antichristi
discipulus persequens christianos plus angustiatur quam
Christi discipulus servata pacienza cum aliis virtutibus
10 persecutus. Quantum ad servos quorum tractatum
Augustinus relinquit sub dubio, patet in quodam tractatu
de ista sentencia quid videtur catholice sustinendum.

CAP. LV.

Hunc autem textum evangelicum iam lectum Augu- Augustine:
15 stinus adhuc prosequitur in hec verba: *Magni autem Holy men have
et sancti viri qui iam optime scirent mortem istam que inflicted the
animam dissolvit a corpore non esse formidandam, secun- punishment of
dum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla death.*
peccata morte punierunt, quod et viventibus utilis metus
20 incuteretur et illis qui morte puniebantur non ipsa mors
noceret sed peccatum, quod augeri posset, si viverent.
Non enim temere illi iudicaverant quibus tale iudicium
donaverat Deus. Inde est quod Helias multos morte affecit
et propria manu et igne divinitus impetrato, et tum multi
25 alii magni et divini viri eodem spiritu rebus consu-
lendi humanis non temere fecerunt. De quo Elia cum
exemplum dedissent discipuli, domino commemorantes quid
ab eo factum sit, ut eciam ipsis daret potestatem petendi
de celo ignem ad consumendum eos qui sibi hospicium
30 non preberent, reprehendit in eis Dominus non exemplum
sancti prophete, sed ignoranciam vindicandi, que adhuc
erat in rudibus, animadvertis eos non amore corre-
ctionem sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam
eos docuit quod esset diligere proximum tanquam se
35 ipsum infuso eciam Spiritu Sancto quem decem diebus
completis post ascensionem suam desuper ut eis promiserat

11, 15. A in marg.: *Augustinus.* 19. B: *punirent.* 21. A: *Augustinus* posset. 24. *Augustinus: quod et alti muli.* 25. A: *et magni.* 26. A: *cum deest.* 28. B: *eciam et ipsis.* 31. A: *ignoranciam Det.* 36. A: *et eis.*

15. De sermone Domini in monte, l. c. p. 193. 23. III. Reg. 18, 40; IV. Reg. 1, 10. 26. Lucae IX, 54. 34. Act. II, 2

misit non defuerunt tales vindicte quamvis multo rarius quam in veteri testamento. Ibi enim ex maiore parte servientes timore premebantur, non amore levabantur, hic autem maxime dilectione liberi nutriebantur. Nam et verbis beati apostoli Petri Ananias et uxor eius sicut⁹ legimus exanimes ceciderunt nec resuscitati sunt sed sepulti.

Examples:

St. Peter,

St. Paul,

St. Thomas.

Different classes
of injuries.

Et si huic libro heretici qui adversantur veteri testamento nolunt credere, Paulum apostolum quem nobiscum legunt intueantur dicentem de quodam peccatore quem tradidit satane in interitum carnis, ut anima sit salva. Et si nolunt intelligere hic mortem (forte enim incertum est) quanlibet vindictam per satanam factam ab apostolo fateantur quod non eum odio sed amore fecisse manifestat illud adiectum ut anima sit salva. Aut in libris illis quibus ipsi magnam tribuunt auctoritatem, animadvertisant quod dicimus, ubi scriptum est apostolum Thomam imprecatum cuidam a quo palma percussus esset atrocissime mortis supplicium, animam tamen eius commendat ut in futuro seculo ei parceretur, cuius a leone occisi a cetero corpore discreptam manum canis intulit mensis in quibus convivabatur Apostolus. Cui scripture licet nobis non credere; non est enim in catholico canone: illi tamen eam et legunt et tamquam incorruptissimam verissimamque honorant qui adversus corporales vindictas que sunt in veteri testamento nescio qua cecitate acerrime seviunt, quo animo et qua distribucione temporum facete sunt omnino nescientes.

Tenebitur igitur in hoc iniuriarum genere quod per vindictam luitur iste modus christianus, ut accepta iniuria non surgat in odium sed infirmitatis misericordia paratus sit animus plura perpeti; nec correpcionem negligat qua vel consilio vel auctoritate vel potestate uti potest.

Aliud vero iniuriarum genus est quod integrum potest restituui, cuius due species una ad pecuniam, altera ad opera pertinet. Quapropter illius de tunica et vestimento, huius de angaria mille passuum et duum millium exempla sunt subiecta, quia et reddi vestimentum potest, et quem adiuveris opere potest te eciam ipse si opus fuerit adiu-

8. A: *Sed si.*   15. B: *illud abiectum.*   18. A: *percussit.*
 21. B: *carnis.*   22. A in marg.: *Nota.*   23. B: *eam legunt.*
 30. A: *surgeret.*   31. A: *correpcionem.*   33. A in marg.: *2.*
 35. A: *operam.*

5. Act. II, 2.   9. I. Cor. V, 5.

vare. Nisi forte ita pocius distinguendum est, ut prius quod positum est de maxilla percussa, omnia significet que sic ingeruntur ab improbis ut restitui non possint nisi vindicta: secundum quod positum est de vestimento omnia significet que possunt restitui sine vindicta. Et ideo forte additum est: Qui voluerit tecum in iudicio contendere, quia quod per iudicium aufertur, non ea vi putatur auferri cui vindicta debeatur.

Tercium vero ex utroque confectum sit, ut et sine vindicta et cum vindicta possit restitui. Namque operam indebitam violenter exigere sine ullo iudicio sicut facit qui angariat hominem improbe et cogit se illicite adiuvari ab iuniori et penam improbitatis potest luere et operam reddere, si hanc ille repeatat qui improbum pertulit. In his 15 igitur omnibus generibus iniuriarum Dominus docet pacientissimum et misericordissimum et ad plura preferenda 376^a paratis | simum animum christiani esse oportere.

Sed quoniam parum est non nocere nisi eciam prestes beneficium indigenti adversario tuo quantum potes, con sequenter adiungit et dicit: Omni petenti, inquit, te da et qui voluerit a te mutuari, ne aversatus fueris. Omni petenti, inquit, non omnia petenti: ut videlicet id des quod dare honeste et iuste potes. Quid euim si pecuniam petat, qua innocentem conetur opprimere? Quid si postremo 25 stuprum petat? Sed ne multa prosequar que sunt innumerabilia, id profecto dandum est quod nec tibi nec alteri noceat, quantum sciri aut credi ab homine potest. Et euim iuste negaveris quod petit, iudicanda est ipsa iusticia, ut non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te 30 dabis, quanvis non semper id quod petis dabis et aliquando melius aliquid dabis, cum petentem iniusta correxeris.

Quod autem ait: Qui voluerit a te mutuari ne aversatus fueris, ad animum referendum est. Hilarem euim datorem diligit Deus. Mutuatur autem omnis qui accipit, eciam si 35 non ipsi soluturus est; cum euim misericordibus Deus plura restituat, omnis qui beneficium prestat feneratur.

Aut si nou placet accipere mutuantem nisi eum qui accipit, redditurus intelligendum est Dominum ipsa duo genera prestandi esse complexum. Namque aut donamus

All of them
must be borne
patiently.

9. A: in marg.; 3. II. A: sed facit. 12. B: adiurari. 13. A: ab inicio. 14. A: ille repeatat. 34. B: Deus deest.

20. Matth. V, 42. 34. II. Cor. IX, 7.

quod benerole damus aut reddituro commodamus. Et plerumque homines qui divino proposito premio donare parati sunt ad dandum quod mutuum petitur pigri sunt, quasi nihil recepturi a Domino, cum rem que datur ille qui accipit exsolvat. Recte itaque ad hoc beneficii tribuendi genus nos divina hortatur auctoritas dicens: Et qui voluerit a te mutuari ne aversatus fueris, id est, ne propterea voluntatem alienes ab eo qui petit, quia et pecunia tua vacabit et Deus tibi non redditurus est, cum homo reddiderit, sed cum id ex precepto Dei facis apud illum qui et hoc inbet, infructuosum esse non potest.

Hec Augustinus.

Videtur hunc sanctum docere ex hoc evangelio quod in omni communicacione christiani cum homine misericorditer est agendum, saltem bonum anime in animo intendendo, ideo culpandi sunt qui zelo vindicte et non intencione misericordie puniunt peccatores, quia hoc in veteri testamento non licuit. Et ita est opus misericordie occidere homines iusta intencione, ut in lege veteri legitur de Helia et multis aliis, et in lege gracie, licet rarius, de Petro et forte de aliis, quia per tales mortem periculum peccati evaserant in quod aliter incidissent vel aliter continuantes vitam suam gravius peccavissent vel plus ecclesie nocuissent, ideo penitencie et rationi consonum interpretari quamlibet talem mortem ad bonum, cum non est possibile quemquam mori nisi Deus illam mortem inflixerit.

We must not execute vengeance unless we are sure that it is God's will.

Unde facta in lege veteri et lege gracie non sunt stulte trahenda in consequenciam, nisi habita completa similitudine et Deo specialiter ad agendum taliter instigante. Et hinc reprobavit Christus apostolos petentes vindictam ex similitudine Helie in lege veteri vindicantis; postquam enim regnavit Christi humilitas est pocius misericordie intendendum in tantum quod non licet penam vel mortem expetere nisi intencione misericordie quoad mentem.

CAP. LVI.

Injuries for which restitution cannot be made;

Alie autem sunt note de exposicione huius sancti a fidelibus excerptende, ut quod aliud est genus iniurie ad quam non est possibilis restitucio corporalis, ut

4. A: *illi.* 9. A: *vocabit.* 10. B: *et cum id.* 13. A in marg.: *Johannes.*
15. B: *in animis.* 17, 18. A: *quia — licuit deest;* B in marg. addit.

patet de spiritualiter percuciente animam, ut faciunt peccatores ad consensum peccati proximos incitantes; et de illo locutus est Christus, quando docuit maxillam alteram reddi taliter ferienti. Si autem iniuria sit resti-
5 tuibilis, hoc contingit dupliciter, scilicet pecunia vel labore; pecunia quando temporalia sunt ablata et secun-
dum equivalentiam restituenda; et hoc intellexit Christus in secundo suo exemplo, quando dixit: *Si quis aufert
a te tunicam, da ei et pallium*, non negando quin liceat
10 pie restituenti quod iniuste detulerat recipiendo con-
descendere sed quod propter talem iniuriam non debes in peccatum vindicte irruere vel voluntate vel opere
proximi odiendo. Quandoque autem contingit restitu-
cionem iniurie esse per laborem equivalentem pecunie,
15 sicut Christus exemplificavit in tercia similitudine: *Si
quis, inquit, te angariaverit mille passus, vade cum eo
duplum*, hoc est, habeas bonum animum longe amplius
paciendi et sic verba evangelii sunt plena subtili et
salubri sentencia.

Others for
which it can.

20 Sed omnino notandum est quod Christus in fine Mercy does not
precipit quomodo quilibet daret petenti cuilibet ut iusticia forbid
et misericordia quoad salutem anime te instigant; unde discretion in
quandoque est opus misericordie dare elemosinam giving.
corporalem et communis foret elemosina dare doctrinam
25 correpcionis et prudentem reprobacionem, ut quando
mendicus validus aut avidus importune petit corporalem
elemosinam, ubi foret anime sue utilius hoc cavere.
Unde quia difficile est multis in casu isto iuste decernere, ideo securius est spirituali operi misericordie
30 prudenter intendere; et eodem modo intelligendum est
de mutuacione, innitendo isti sentencie tamquam prin-
cipio, quod impossibile est Christo quicquam precipere
376^b vel consulere nisi illud | sonet in iusticiam et opus
meritorium faciendi. Et hinc sollerti studio videndum
35 est in hiis verbis que fuit intencio Salvatoris non presu-
mendo, sicut nec Augustinus presumpsit imponere verbis
Christi sentenciam nisi glossator de sensu imposito sit
securus, ut puta, quod sensus sonet in caritatem con-
formiter ad scripturam, ut legem veterem dicunt catholici

7. A: *intellexit*. 9. B: *licet*. 17. A: *bonum ar^m*. 20. A in
marg.: *Nota*; B in marg.: *Petentⁱ retribue*.

8. Matth. V, 40. 15. ib. 41.

esse legem timoris servilis ad fidem expectandam distancius incitantem, sed lex gracie est lex caritatis volutivam potentiam sub obtentu propinquioris premii excitantis.

Et ex omnibus istis potest fidelis perpendere quo-⁵ modo a tempore conversacionis Christi defectu fidei a suis monitis sumus lapsi. Si enim essemus tam firmi in fide et spe, sicut erant apostoli, viveremus in caritate vitam consimilem; sed spes nostra dispersa in temporalibus ad que nimis attendimus vel extinguit vel ¹⁰ diminuit has virtutes; in cuius signum vivens vitam propinquam apostolice censeretur hodie a communitate hominum stolidus et delirus. Et hec racio quare fideles tantum notant Latinos doctores inter quos fuerat Augustinus precipuus et doctores Grecos inter quos florebat ¹⁵ Crisostomus.

Chrysostom:
How Christ's
law involves
and goes
beyond the old
law.
Unde Crisostomus ubi supra sic sentenciat istum textum: *Quintum, inquit, mandatum minium quantum ad homines crudeles qui peccare se non arbitrantur et si reddiderint mala pro malis non considerantes que dicuntur* ²⁰ *in Psalmo: Si reddidi retribuentibus mili mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Quecunque enim denuerat merito se pati debere si reddiderit retribuentibus sibi mala, sciant christiani omnia illa merito se esse passuros,* *si reddiderint retribuentibus sibi mala. Nam et si casuri* ²⁵ *sunt ab inimicis suis inanes et persecuturus est inimicus animas eorum et comprehensurus et conculcaturus in terra vitam eorum et gloriam eorum in pulverem deducturus, tamen sine hoc minimo mandato legis mandatum non potest stare, quoniam lex precipiens oculum pro oculo,* ³⁰ *dentem pro dente tale habet propositum, ut unusquisque dum timet de suo membro parcat alterius membro et nemo malus inveniatur. Sed quia re mundo ab scandalis, quamdiu enim virimus in hoc mundo cui diabolus principatur, necesse est abundare maledicentes, percucientes et perse-* ³⁵ *quentes. Si igitur incipimus secundum legis mandatum omnibus reddere malum pro malis, omnes efficiuntur mali et solutum est propositum legis. Et dum voluit eciam malos facere bonos eciam bonos fecit malos. Si autem*

8. A: *et specie.*   17. A in marg.: *Crisostomus.*   10. A: *si non.*
24, 25. A: *Sciant — mala deest.*   35, 36. B: *percucientes.*   38. B: *eciam deest.*

16. Op. Imp., l. c. p. 801.   21. Psalm. VII, 5.

secundum Christi mandatum non resistitnr malo, etsi mali non leniuntur, tamen boni permanebunt boni, et sic per mandatum Christi eciam impletur legis mandatum. Nam qui mandatum legis implet, non simul implet et 5 Christi; qui autem Christi, simul implet et legis, ut puta, qui percunit contra legem agit, qui autem repercutit secundum legem facit, non autem secundum Christi mandatum. Qui autem secundum mandatum Christi neque percussus repercutit, tacite et legis voluntatem implevit. 10 Nam cum percussus non repercusserit, multo magis nec ab inicio percussisset, quia venit Christus non solvere legem sed adimplere.

Sed dicas dignus est ille repercuti qui contra legem percussit. Eciam; sed tu non es dignus repercutere, quia 15 illius discipulus es qui maledictus non remaledixit, percussus non repercusserit, crucifixus pro crucifigentibus se oravit. Si percusseris, igitur primum denegasti te Christi discipulum esse non verbis sed factis, denique si eieceris oculum pro oculo tuo et fregeris dentem pro dente, num-20 quid pro hoc restituitur membrum tuum in loco proprio? Si ergo non reddideris malum pro malo, et si membrum corporis perdidisti, lucrum pacientie adquisisti; si autem reddideris corporis dampnum, passus es et salutis.

Sed si quis percusserit te in unam maxillam, prebe ei 25 et alteram. Non enim diabolus tantum de vulnere humani corporis gaudet, sed in vulnere anime delectatnr. Ideo enim excitat aliquem qui te percuciat ut dum tu excitatus repercutis eum pecces et uno ictu vulneret ambos. Scit enim quia vulnus corporis cito sanatur, vulnus autem anime in quibusdam vix cum labore, in quibusdam autem minquam sanatur. Ideoque si percusseris eum, in prima quidem facie illum risisse rideris. Revera autem a diabolo victus es, et putas quia te sociasti de illo; vere autem diabolum sociasti de te. Si autem non repercusseris eum, 35 ab homine quidem victus ronderis, diabolum autem vicisti. Hec secundum iusticiam Dei dico.

Videamus autem secundum utilitatem carnalem. Num-40 quid si repercusseris eum, compescuisti eum, ut iam non te repercuiciat, sed magis excitasti eum, ut adhuc te percuciat. Nam iracundia per iracundiam non compescitur

4. A: et deest. 7. A: nam autem. 14. A in marg.: Nota.
17. A: repercusus. 21. A: non deest. 25. A: et deest. 27. B: dum
deest. 32, 33. B: Victor revera . . . victus. 30, 40. A: sed –
percuciat deest.

To refrain
from vengeance
is a victory
over the devil.

Carnal wisdom
of forgiveness.

sed amplius irritatur, quemadmodum si ignem cum igne coniungas, maior flamma succenditur. Si autem non repercusseris eum, ille iam stabit, si quidem sapit, confusus, si autem ^{370°} non sapit, insatiatus. Et non solum iterum te non repercutit sed forsitan compunctus corde penitet⁵ quia te vel semel percussit. Attamen etsi sic insanus est, ut nec pacientiam tuam intelligat nec confundatur in facto suo, numquid potes tu te amplius vindicare quam Deus erat vindicaturus? Ideoque si repercusseris eum, perdidisti vindictam, quia te ipsum vindicasti et liberasti eum de manibus Dei, quia reddidisti ei quid fecit. Si ergo fortiter irasperis pacientius age, ut melius vindiceris scilicet per Deum.

Et ei qui ruit tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Primum indigna res¹⁵ est ut homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis infidelis. Nam et si infidelis non est, certe secularis est. Et qui te venerari debuerat propter dignitatem fidei iudicat te propter necessitatem cause et perdes dignitatem Christi propter negocium mundi. Nonne melius est ut 20 perdas rem mundialem quam gloriam semipiternam? Si enim rem perdideris propter Christum, Christus tibi rem restituere potest, si autem propter rem perdideris Christum, res tibi non potest restituere Christum. Deinde necesse est ut humilias te coram iudice et subditus fias illi propter²⁵ necessitatem cause. Et forsitan qui propter Deum non fueras te humiliaturus, humilias te propter lucrum et facias rem preciosiorem quam Deum. Tercio quia omne iudicium irritatio cordis est et cogitationum malarum, et si semel in iudicium ingressus fueris, iam non desideras³⁰ ut veritas cause appareat, sed ut quocunque modo vinctus existas.

Si autem videris quod causa tua, sicut frequenter solet fieri in iudiciis, aut verbis aut fraudibus aut pecuniis expugnetur, necesse est similiter ut et tu aut verbis aut³⁵ fraudibus aut pecuniis cause tue adesse festines. Et si ab inicio consilium non habuisti ut sic ageres, postea sic agere ipsius contraversie necessitas te compellit. Nam primo pro lucro tantummodo festinabas, postea iam et pro pudore contendis et magis contentus es eciam peccare⁴⁰ tantum ut vincas quam vinci tantum ut non pecces. Hec

^{3.} A: *cum ille,*   ^{4.} B: *insatiatus.*   ^{15.} 5. A: *te percutit.*   ^{16.} B: *in iudicio* deest.   ^{23.} A: *reconstituere.*   ^{25.} A: *et deest.*

Deus illis mandat qui magis diligunt Deum quam mundum.
Nam qui lucrum anime magnum existimat, dampnum rei modicum putat. Et qui dampnum rei magnum existimat,
lucrum anime modicum putat. Qui igitur difficilius rem
⁵*putat dimittere quam in iudicium introire, hec cogitet,*
quia difficilius est de iudicio sine peccato exire. Facilius
enim est rem ante iudicium dimittere quam in iudicio
^{Dificulty of}
^{withdrawing}
^{from litigation.}
evitare peccatum. Nam ante iudicium (sicut diximus) rana
causa avaricie te compellit, post ingressum etiam causa
¹⁰*pudoris. Et qui uiam causam vincere non potuisti propter*
timorem Dei, duas quomodo vincas? Ergo sicut Joseph
dimisit pallium in manu meretricis et fugit cum
meliore pallio castitatis, sic et tu proice pallium
in manu calumpnantis et fuge cum meliore pallio
¹⁵*iusticie, ne forte dum vis vendicare res em corporis*
preciosissimum vestimentum anime perdas. Denique si
^{Influence of our}
viderint infideles te christianum pro iniuriis iniurias
^{action on the}
^{belief of others.}
rependere graviores, pro terrenis facultatibus et usque
ad perniciem anime secularia pulsare iudicia contra
²⁰*direptorem iniustum, quomodo credunt spem regni celestis*
esse veram quam predican christiani? Facile enim spernunt
terrena qui celestia sperant, qui autem terrena magnopere
complectuntur, nescio si firmiter celestia credunt
promissa. Non solum ergo propter lesionem animarum
²⁵*nostrarum percipientem sustinere debemus et auferenti*
que nostra sunt non repugnare, sed etiam propter demon-
stracionem indubitabilium Christi promissionum, ut ille qui
viderit te iniurias proprias negligentem, terrenas etiam
res quasi nichil spernentem intelligat, quia vera est cer-
³⁰*tissima spes christianorum in celis preciosior omnibus*
rebus terrenis et vita iocundior omni fruizione vite istius
carnalis. Hec Crisostomus.

CAP. LVII.

Quamvis autem verba moralia huius sancti videantur
³⁵ salubria atque subtilia, difficultas tamen est apud contenciosos quomodo ad literam sunt servanda. Videtur enim quod secundum legem Dei nemo debet percutere, quia percussio que videtur esse legi plus consona ac

It is objected
that this puts
an end to all
punishment.

3. B: *Nam qui.*   5. A: *iudicio.*   20. B: *crederent.*   25. A: *et*
 deest.   34. A in marg.: *Johannes.*   36. A in marg.: *Argumentum.*
 38. A: *repercussio.*

eciam rationi, videtur esse ab ipso hic prohibita, ergo multo magis quecunque alia percussio que est magis contraria rationi; et sic nemo suspenderet vel puniret alium, et perirent omnes leges humane sed et pena talionis data in lege veteri foret tamquam heretica condempnanda.

Unjust blows
are forbidden
but not due
correction.

Hic dicitur adversario legis Christi quod necesse est legem Dei integrum esse veram | sicut et scripta sanctorum doctorum, de quanto consonant huic legi, et sic compendiose loquendo omnis iniusta percussio et solum illa 10 est hic prohibita, et sic nec percussio puerorum in scola discencium nec filiorum a patribus instructorum sicut nec pena talionis ad sensum Domini est hic prohibita. Sed quia contingit superbos crudeles ignorare tam mente quam opere que percussio foret iusta, ideo ut 15 salubris amplectenda est ista sentencia, scilicet quod nemo debet nisi prudenter percutere servando humiliter Deo vindictam; et istam reproto esse generaliter sentenciam huius sancti. Et quantum ad occisionem furum et alias penas secundum legem humanam inflictas suis 20 transgressoribus, non est nostre facultatis iustificare omnes illas sed unum scimus quod pene tales consone legi Dei sunt iuste et alie sunt iniuste. Sed quis scit generaliter discutere que sunt ille? Et hec est racio quare securum foret christianum et sacerdotem specia- 25 liter uti sincere et integre lege Dei, quia multi non ambigunt quin papa et omnes sui discipuli nesciunt regulariter que leges sunt consone legi Dei. Penam ergo talionis oportet ex fide concedere pro suo tempore esse iustum. Sed hic acuit adversarius legis Christi, cum pena 30 talionis pro tempore legis veteris fuit iusta et nunc est iniusta atque heretica, videtur ex diffinizione Christi legem Dei versam esse in falsum et heresim, et cum omnia que fuerunt vel erunt sunt, manifeste infertur quod lex Dei est rationi contraria quia falsa. 35

Retribution is
just in the
proper way and
time.

Sed huic adversario respondetur concedendo hoc ultimum fidele principium, scilicet quod pena talionis est iusta pro suo tempore, sed nec inveni quod ipsa sit universaliter data quoad personas vel penas aut indifferenter et universaliter quoad tempus. Ideo Christus non 40

2. A: *percussio*. 7. A in marg.: *Responsio*. 8. B: *sicut* deest.
30. A in marg.: *Obieccio*. 33. A: *legem Christi*. 36 A in marg.:
Responsio.

prohibet vel dampnat penam talionis quod non debet servari universaliter quoad tempus sed non debet servari generaliter pro lege Dei gracie; et sic pena talionis In the old law it was commanded; cum sit temporalis, est iusta pro tempore legis veteris, 5 notato quod patres illius legis erant atroces ut insolentes pueri puniendi. Modo autem pro tempore legis gracie sunt micius per amorem tamquam cariores filii per tractandi. Ideo licet lex illa sit iusta, non tamen modo, sed executores legis huius in veteri testamento executi now Christ has taught a better way. 10 sunt caritative et misericorditer istam legem. Nunc autem tempore legis gracie est securior et misericordior via Christi sustinenda iniurias remittendo.

Et patet contra sophistam adversarium legis Christi quod pena talionis non est versa in heresim sive falsum, 15 cum ipsa pena pro loco et tempore habuit suum cursum. Modo autem non est nec esse debet, ideo nunquam fuit pena talionis vel legis Domini quod pro hoc tempore sunt homines taliter puniendi. Non tamen dissensio sensui catholico quod illa severa pena talionis versa sit 20 in penam mitem vel condonacionem hominis, penam Dei iudicio humiliter relinquendo; et totum hoc sonat in prudentem ac expressiorem misericordiam, sicut rationi consonat pro tempore pro quo Christus fuerit incarnatus; et sic via regia est vanti securior quam 25 quod transeat per ripas avias in quibus faciliter posset mergi. Sic via legis Christi procedendo in moribus remittendo iniurias et reservando humiliter Deo vindictam est securior, cum multi in via vindicte alia perirent.

Et potest applicari responsio ad quaecunque verba que 30 hic dixerit adversarius legis Christi. Nam iudicialia et ceremonialia legis veteris debent cessare pro tempore legis gracie; ideo non sequitur quod pena talionis sit destructa vel versa in heresim sed quod ipsa durante per tantum tempus ut debuit succedat lex gracie, securior 35 misericordior et liberior Dei sapientia incarnata.

Sed secundo videtur hunc sanctum intendere quod nemo debet pro tempore legis gracie secundum Chrysostom teaches us that we should not strive at law. 40 leges humanas contendere, et sic leges papales et civiles cum eis similibus cessarent modo tamquam heretice.

1. B: *sed quod non debet.*
28. A: *perierunt;* B: *correxit.*

17. A: *lege.* 24. A: *quam deest.*
29. A: *et post.* 35. A: *misericordior deest.* 36. A in marg.: *Argumentum.* 39. A: *cum eius.*

This teaching supported by S. Paul's to the Corinthians. Hic videtur quibusdam quod conclusio ista sit apud cordatum catholice concedenda. Unde I. Cor. VI, 1 sic scribit Apostolus: *Audet aliquis vestrum habens negocium adversus alterum iudicari apud iniquos et non apud sanctos;* quasi diceret: Culpabilis temeritas est quod legem Dei⁵ in sanctis suis relinquitis et legem hominum contenciosam et incertam ab iniquis executam accipitis. Unde sequitur in textu Apostoli: *Secularia autem iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum;* ubi notandum quod Apostolus non licenciat ut inferiores ecclesie secundum leges civiles vel papales hodie introductas iudicent, sed quod contemptibiles in ecclesia, hoc est, indispositi ad evangelizandum vel opus perfeccius operandum sint circa negotia secularia occupati, et doceant quomodo doctrina Christi est quod¹⁵ christianus remittat sine contencione fratri suo iniurias. Et ista lex est facilis et communis, et qui istam reliquerit ac legem perplexam vel minus bonam executus fuerit, peccat | indubie; ideo dicit Apostolus consequenter: *Ad 377* verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens 20 quisquam qui potest iudicare inter fratrem et fratrem suum; sed frater cum fratre in iudicio contendit, et hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in robis quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini? Sed et vos 25 iniuriam facitis et fraudatis: et hoc fratribus;* quasi Paulus secundum istum sensum alloqueretur Corinthios: Nimis verecundum est vobis apud Deum et angelos, quia detestanda stulticia, quod non sunt inferiores in vobis qui possent in ipsis casibus iudicare fratres suos³⁰ conformiter legi Christi. Sed estis dampnabiliter aliter occupati quod unus frater contendit cum alio apud infideles iudices et dimittitis legem Domini facilem et securam.

Et ex ipsis infert Apostolus quod sit omnino delictum inter Corinthios quod deserunt sic legem Dei³⁵ facilem et quod foret eis eligibilis pocius ut paterentur iniurias, quia (ut docet Crisostomus) aliter accusarent se ipsis quod plus amant temporalia et seculare commodum quam bona spiritualia et bonum

1. A in marg.: *Responsio.* 15. B: *Christi deest.* 25. A: *accipistis.*
33. A: *iudices deest.* 36. A: *ut deest; B addit.*

8. I. Cor. VI, 4. 19. ib. 5—8.

quod haberent in patria. Nec haberet verbum huius sancti colorem quod indigna res est christianum contendere coram iudice infideli nisi quia illa contencio est in se mala, cum secundum Apostolum et veritatem 5 catholicam licet coniugi fideli communicare et convertere suum coniugem infidelem, quia bonum matrimonium est licitum, sed communicare cum fideli vel infideli in seculari iudicio non est bonum, quia contencio talis non est licita.

10 Et breviter quomodounque quis dixerit experti sciunt quod contendens in tali iudicio necessario incurrit irri-tacionem anime vel sumptuosas expensas bonorum Domini circa iudicia fraudulenta vel omnino occupa-cionem temporis stultam, cum tamen tempus sit creatura 15 Dei ab ipso singulariter data hominibus ad operandum utilius conformiter legisue, et cum omnia ista vel aliquod istorum vel inevitabiliter concomitatur in seculari iu-dicio, omnino delictum est doctrinam Christo in isto deserere et inniti iudicio paganorum; quod idem 20 effectualiter est sic facere et preeligere iudicem paganum in Deum suum et stulte deserere dominum Jesum Christum.

Sed quid infidelius quam sic facere vel in facto defendere quod humane leges sunt salubiores vel 25 plus iuste quam lex aut concilium domini Jesu Christi? Et ita contendentes huiusmodi preponderantes temporalia sicut bruta et contempnentes spiritualia speranda ab angelis videntur incurrire infidelitatem et heresim plus paganis, quia pagani iudices sepe 30 faciunt plus bonum de genere, quam faciunt isti contendentes vel iudices qui sic infideliter post-ponunt Christi consilium et preeligunt consilium mundanorum.

Et ex isto plane videtur quod lex hortans ad in- Any law that is 35 iuriandum taliter sit heretica quia contraria legi Christi. opposed to Lex enim Christi mandat et consultit quod sic facias, Christ's is sed lex ista contenciosa mandat quod hoc omittas et heretical. facias minus bonum. Ideo ex descripcione heresis patet quod lex talis est heretica, sicut in defensione est multi-40 plex communitas vel persona.

Going to law involves loss of temper or of some good gift of God.

6. A: *matrimonii.* 10. A: *experti sunt.* 14. B: *stulta.* 30. A: *bono de genere quia.* 31. A: *vel iudices deest.*

CAP. LVIII.

Chrysostom's
further
commentary.

We show our
service to God
by doing more
than we are
compelled.

How Christ's
words affect
the rich,

Crisostomus autem prosequitur expositionem huius texti evangelici sub hiis verbis: *Si quis te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo, ut pacientia tua vincat eius crudelitatem et ostendas quia maior est benignitas Dei in sanctis quam malicia diaboli in iniquis hominibus. Si autem tantum radis quantum ille te cogit, quomodo cognosceris servus Dei? Nam in necessitate bonitas non appetit. Quod ergo cogit te vade propter necessitatem hominis violenti; quod non te cogit vade propter gloriam Dei benigni. Si unum radis, putat te hominem qualitercumque fecisse et non penitet quia te angariaverit. Si autem amplius radis, intelligit quia servus Dei es, et ideo incipit illum penitere, vel quia in mente angariavit, et hoc tuum additamentum non fit illi mains auxilium sed pena prioris audacie.*

Deinde si illum quidem diabolus excitavit ad te angariandum et tu ridens tibi iniuriam fieri ait verbis illicitis contradicas aut factis bonis non resistas, et lucrum sanctitatis quod multis forsitan bonis operibus adquisisti propter dolorem modicum perdes. Quid ergo? Unum vade ut satisfacias homini, alterum vade ut te ostendas Dei servum et ut diabolum superhabundanter confundas. Deinde hec omnia mandata in pauperis persona convenient, dentem autem hominis divitis et potentis quis excutit? Utinam ille alterius non excenteret. Tunicam divitis et potentis per calumpniam quis temptat anferre? Utinam ille per calumpniam alterius non auferret. Diritem et potentem quis angariat? Utinam ille alterum non angariaret. Ergo dives infructuosus est. Et quomodo adimpleat iusticiam legis et gracie, ut fiat servus Dei perfectus. Quomodo? Si quis mutuam pecuniam pecierit ab eo, det illi. Lex enim est ut alterius non tollas, ^{377^b etsi tuum non des; gracia autem alterius non tollas et tuum des. Qui ergo mutuam pecuniam dat, et legem implet et graciam. Nam qui de suis libenter dat, multo magis alterius bona non tollit. Dives ergo per pacientiam}

3. A in marg.: *Crisostomus.* 7. B: *te deest.* 9. B: *vade propter deest.* 12. A: *qualitercumque.* 13. A: *angariavit.* 14, 15. *in mente;* B corrigit: *num te.* 15. B: *angariaverit.* 19. B: *non deest.* 34. A: *et et si.*

3. Op. Imp., l. c. p. 803. 4. Matth. V, 41.

*nou potest probari neque temptari, quia nemo illi cito
voleuciam facit, in largitate autem tentatur et probatur.*

Item, per largitatem pauper non potest probari et how the poor.
temptari, quia non habet unde largiatur; et ideo per
5 pacieuciam temptatur et probatur, si benignitas eius per
iniuriam non mutatur. Denique si veritatem considerare
volumus et intelligere raciouem, scimus quia diricie nostre
non sunt nostre sed Dei. Deus enim dispensatores nos
diviciarum suarum voluit esse, nou douinos, et ideo cum
10 voluerit dat eas, et a quo voluerit tollit. Illud proprie
nostrum est quod in nostra est potestate habere si volumus.
Quomodo autem nostrum dicatur quod etsi vulnerimus
habere nou possumus, nisi nobis fuerit datum? Deinde
considera, ut quid tibi magis diricias credidit quam illi?
15 Numquid ex alia massa luti te fecit, ex alia illum et pro
te Christum tradidit pro illo autem aliquem angelorum?
Si per omnia sic illum diligit, quomodo te? Non ideo
tibi dedit diricias, ut habeas eas sed ut tempteris in eis.
Ideo admonet Apostolus: Divitibus huius mundi precipi
20 non superbe sapere nec sperare in incerto diviciarum sed
largos esse communitatores bonorum. Nam pauper in
sanctitate melior est, tu in rebus secularibus. Tue res
proficiant ad illius sustentacionem in hoc seculo, ut et
illius sanctitas proficiat ad tuam sustentacionem in alio.
25 Sicut ulmus infructuosa dat humorem riti ut vitis pro
se et pro ulmo offerat fructum; ergo nos iubet Christus
mutuo dare pecuniam, nou tamen sub usuris. Qui autem Against usury.
sub usuris mutuum dat in prima quidem facie sua videtur
dare, revera autem non sua dat sed alterius tollit. Nam
30 videtur quidem necessitati succurrere, revera autem in
maiorem nuntit necessitatem. De uno etiam vinculo solvit
et multis vinculis alligat et non propter iusticiam Dei
dat sed propter lucrum. Similis enim est pecunia usuraria
aspidis morsui. Sicut enim qui ab aspide percutitur quasi
35 delectatus vadit in somnum et sic per suavitatem soporis
moritur, sic et qui accipit sub usuris, pro tempore
delectatur, quasi qui beneficium accipit, et sic per suavi-
tatem beneficii non sentit quomodo captivus efficitur. Nam
sicut venenum aspidis latenter per omnia membra dis-

6. A in marg.: Nota.

12. A: *volumus.*

16. A: *autem deest.*

23. A: *proficiunt.*

25. A: *sicut volmus.*

26. A: *et vertino.*

27. A: *mutuum.*

31. A: *etiam deest.*

19. I. Tim. VI, 17.

currit et corrumpit, sic usura per totas facultates eius discurrat, et convertit eas in debitum. Sicut enim fermentum modicum quod mittitur in multam farinam, totam conspersionem corrumpit et trahit illam et facit eam totam fermentum, sic cum usura domum alicuius intraverit, totam substanciam eius ad se trahit et convertit in debitum. Hec Crisostomus.

We ought to
suffer
joyfully.

Videtur hos sanctos intelligere quod angariatus vel iniuste violentatus, quantumcunque in tempore vel in multitudine iniurie fuerit angariatus, debet equanimititer sufferre iniuriam et non solum pati sed gaudente animo tolerare. Et hoc videtur Christum intendere per duplum spacium, non quod iniuriatus necessitet vel cogat iniuriantem ad peccandum ulterius, cum sicut sepe non sufficit ad corporaliter cogendum iniuriantem ut laboret ulterius, sic sepe non sufficit cogere vel inclinare iniuriantem ut iniurietur ulterius; ideo non est intencionis Domini, quod mandatum suum cadat super tali peccato sed super pacientia miti et super voluntate (si oportuerit) amplius paciendi.

Et nota ex dictis huius sancti quomodo Deus provide dispensat cum humano genere quod aliqui sint divites et alii pauperes; divites ut mereantur dando pauperibus, et pauperes ut paciantur retribuendo bonum spirituale divitibus. Status tamen pauperum adiecta virtute est melior, quia existentes propinquiores statui innocencie sunt ad virtutes et sua opera proniiores. Et hinc Christus elegit statum pauperem et in hoc statu instituit suos apostolos tamquam in statu meliori atque perfecciori et ditavit eos virtutibus, ut copiosius quam dando temporalia stercora bona spiritualia parcantur.

The usurer
sells time which
belongs to
God.

Usura autem videtur habere istam blasphemam maliciam quod usurarius vendit tempus, quod dare est Deo proprium, et postposita spe misericordie et retribucionis divine, propter hoc quod gratia bonitatis sue adjuvat fratrem suum, feneratur illa temporalia principaliter pro spe lucri; et quia iste sic postponit divinam ordinanciam, usura rationabiliter inter peccata maxima est dampnata. Nec videtur ipsam sonare in aliam manifestam iniuriam, cum videtur ipsam usuram sonare

18. A: *quia.* 19. B: *paciencia ricti.* 22. B: *sunt divites.* 24. B: *tribuendo.* 32. A: *blasphemiam.* 34. B: *ut usurarius.* 34. A: *specie misericordie.* 35. B: *propter hoc autem.*

in iusticiam et misericordiam ac sepe in commodum usurato; sed latet venenum sub melle, quia vera misericordia, Dei ordinancia et vera iusticia postponuntur. Misericordia autem qua fenerator inficit tam se quam suum comparem et mercatur cum tempore quod Deus constituit gratis commune omni homini, et (sicut vere dicit Crisostomus) vendit hec tempora que veraciter non sunt sua, cum Deus instituit hominem procuratorem super 377° hec | temporalia, ut ipsa prudenter distribuat Christi 10 egentibus secundum regulam legis sue; et sic propter peccatum cadit a procuracione legitima atque dominio; et hoc est quod sepe dictum est alibi quod dominium est quedam religio que requirit in gratia fundamentum; nam proditor Dei quicquid de bonis fortune occupat 15 possidet tamquam latro, quia apud Deum furtum et perdicio dominii ad peccatum sine intervallo temporis consequuntur.

CAP. LIX.

Sequitur in textu evangelii: *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite huius qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumpniantibus vos, ut sitis filii patris vestri qui in celis est, qui solem suum oriri iubet super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. Si enim dilexeritis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius faciatis? Nonne et ethnici hoc ipsum faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et pater vester 30 celestis perfectus est.*

. Super quo Augustinus: *Sine ista dilectione qua etiam inimicos diligimus et persecutores nostros diligere invenimus ea que superius dicta sunt implere quis potest? Perfeccio autem misericordie qua plurimum anime laboranti consolatur, ultra dilectionem inimici porrigi non potest. Et ideo sic clauditur: Estote ergo vos perfecti sicut et pater vester celestis perfectus est. Ita tamen ut Deus*

Augustine's comment:
The perfection of mercy is to love one's enemy.

4. B: *quia fenerator.* 7. A: *temporali;* B corredit. 12. A in marg.: *Quid est dominium.* 24. B: *oriri iubet.* 25. B: *diligitis.* 28. B: *ipsum deest.* 31. A in marg.: *Augustinus.*

20. Matth. V, 43—48. 31. De sermone Domini in Monte, l. c. p. 195.

intelligatur perfectus ut Deus et anima perfecta tamquam anima.

It is a step
towards
righteousness
to love them
that love us.

Gradum tamen esse aliquem in phariseorum iusticia que ad legem veterem pertinet hinc intelligitur quod multi homines eciam a quibus diliguntur oderunt, sicut 5 luxuriosi filii et semetipsos amantes parentes cohercitores luxurie sue nequam odunt, detestantur et fugiunt; ascendit igitur aliquem gradum qui proximum diligit, quamvis adhuc oderit inimicum. Eius autem imperio qui venit legem implere non solvere perficiet benevolenciam et 10 benignitatem, cum eam usque ad inimici dilectionem perduxerit. Nam ille gradus quamvis nonnullus sit, tam parris est, tamen ut cum publicanis esse possit eciam communis. Nec quod in lege eciam dictum est: Oderis inimicum tuum, vox iubentis iuste accipienda est sed 15 permittentis infirmo.

Apparent contradiction in Scripture as to cursing.

Oritur hic sane nullo modo dissimulanda questio, quod huic precepto Domini quo nos hortatur diligere inimicos nostros et benefacere hiis qui oderunt nos et orare pro hiis qui nos persequuntur, multe alie scripturarum partes 20 minus diligenter et sobrie considerantibus videntur adverse, quia et in prophetis inveniuntur multe imprecaciones adversus inimicos, que malediciones putantur, sicuti est illud: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et cetera, que ibi dicuntur in Psalmo. Et illud: Fiant filii eius 25 pupilli, et uxor eius vidua, et queque rel infra rel supra in eodem Psalmo in persona vidue per prophetam dicuntur. Multa alia usquequaque in scripturis reperiuntur que videntur esse contraria et huic precepto Domini et illi apostolico quo ait: Benedicite et nolite maledicere, cum 30 et de Domino scriptum sit quod maledixerit civitatibus que verbum eius non acceperunt, et memoratus Apostolus de quodam ita dixerit: Reddet illi Dominus secundum opera illius.

Solution of the difficulty:

Sed hec facile solvuntur, quia et propheta per impre- 35 cacionem quid esset futurum cecinit, non optantis voto, sed spiritu previdentis: ita et Dominus, ita et Apostolus

5. B: *eciam* deest; ib. B: *eciam* oderunt. 6. B: *se ipsos*; ib. A: *amantes* deest. 8. 9. A: *quam adhuc*. 17. A in marg.: *Questio*; ib. A: *dissimulando*. 19. B: *et before benefacere* deest. 25. B: *ibi* deest. 31. A: *de* deest. 33. B: *dixit*. 35. A in marg.: *Solucio*; ib. B: *sed hoc facile solvunt*.

24. Psalm. LXVIII, 23. 25. ib. CVIII, 9. 30. Rom. XII, 14. 31. Matth. XI, 21; Luc. X, 13. 33. I. Tim. IV, 14.

quamvis in horum eciam verbis non hoc invenitur quod Christ does not optarerint sed quod predixerint. Nam cum ait Dominus: curse, he toretells.
 Ve tibi Capharnaum, non aliud sonat nisi aliquid mali ei eventurum merito infidelitatis: quod futurum Dominus 5 non malerolencia optarit, sed prescienza dirinitatis sue cernebat. Et Apostolus non ait: Reddat sed Reddet illi Dominus secundum merita sua, quod verbum prenunciantis est, non imprecantis. Sicut et de illa hypocrisi Iudeorum, de qua iam dictum est, cui eversionem imminere cernebat, 10 dicens: Percuet te Deus paries dealbate. Prophete autem maxime solent figura imprecantis futura prenunciare, sicut figura preteriti temporis ea que ventura erant, sepe cecinerunt; sicut est illud: Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania? Non enim ait: Quare frement 15 gentes et populi meditabuntur inania, cum ea non quasi iam transacta meminisset sed ventura prospiceret. Tale est illud eciam: Diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem: et hic enim non dixit: Divident sibi vestimenta mea et super vestimentum meum 20 mittent sortem. Nec tamen de hiis verbis quisquam calumpniatur, nisi qui non sentit veritatem istam figurarum 377^a in loquendo nihil veritati rerum | minuere et plurimum addere affectibus animorum.

Sed illud magis urget istam questionem quod dicit 25 Apostolus Johannis: Si quis scit peccare fratrem suum peccatum non ad mortem, postulabit et dabit illi Dominus vitam qui peccat non ad mortem: peccatum autem est ad mortem, non pro illo dico ut quis roget. Aperte enim ostendit quosdam esse fratres pro quibus orare non 30 nobis precipitur, cum Dominus eciam pro persecutoribus inbeat nos orare. Nec ista questio sileri potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus que inimicorum persecucionibus graviora sint. Fratres autem christianos significari multis divinarum scripturarum documentis 35 probari potest. Manifestissimum tamen illud est quod Apostolus ita ponit: Sanctificatus est vir infidelis in uxore et sanctificata est infidelis in fratre. Non enim addidit

What the sin unto death is for which we should not pray.

2. B: optaverunt. 6. A: sed merita eius. 8. A: non deest.
 9. B: et imminere. 11. A: predicere. 21. B: illi magis urgent;
 ib. A in marg.: Questio. 26. B: dabit et. 28. B: quis deest.
 33. A: persecuzione; ib. B: sunt.

10. Act. XXIII, 3. 13. Psalm. II, 1. 17. ib. XXI, 19.
 25. I. Joh. V, 16. 30. Matth. III, 44. 36. I. Cor. VII, 14.

nostro: sed manifestum existimavit cum fratri nomine christianum intelligi voluit qui infidelem haberet uxorem.

Et ideo paulo post dicit: Quod si infidelis discedit,

It is when one who has known God sets himself against God's grace. *discedat: non est autem serrituti subiectus frater vel soror in huiusmodi. Peccatum ergo fratri ad mortem puto esse, cum post agnitionem Dei per graciam misericordis Domini nostri Jesu Christi quisque oppugnat fraternitatem et adversus ipsam graciam qua Deo reconciliatus est invidie fascibus agitur ductu diaboli. Peccatum autem non ad mortem est, sed quisquam non amorem a fratre alienaverit, sed officia fraternitatis debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter et Dominus de cruce ait: Pater ignosce eis, quia quod faciunt ignorant. Nondum enim gracie Spiritus Sancti misericordis consolatoris nostri participes effecti societatem sancte fraternitatis inierant. Et beatus Stephanus in Actibus Apostolorum orat pro eis a quibus lapidabatur, quia nondum Christo crediderant, adversus illam communem graciani dimicabant. Et apostolus Paulus propterea credo non orat pro Alexandro, quia iam frater erat et ad mortem, id est, invidencia fraternitatem oppugnando peccaverat. Pro hiis autem qui non abruperant amorem sed timore succubuerant, orat ut eis ignoscatur. Sic enim dicit: Alexander erarius multa mala mihi ostendit, reddet illi Dominus secundum opera eius; quem et tu devita. Valde enim restitit nostris sermonibus. Deinde subiungit pro quibus orat, dicens ita: In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omne me dereliquerunt, non illis imputetur.*

Ista differencia peccatorum Judam tradentem a Petro negante distinguit: non quia penitent non sit ignoscendum, ne contra illam sentenciam Domini venianus, qua precipit semper ignoscendum esse fratri penitenti vel petenti, ut sibi frater ignoscat: sed quia illius peccati tanta labes est, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiamsi peccatum suum mala conscientia et agnoscere et enumerare cogatur. Cum enim dixisset Iudas: Peccavi quod tradiderim sanguinem iustum, facilius tanien desperacione cucurrit

5. A in marg.: Nota. 9. A: *invidencie.* 12. B: *exhibuit.*
 14. B: *enim deest.* 22. A: *abruperent.* 28. B: *dereleguerant.*
 32. B: *ignoscendum est;* ib. A: *vel petenti deest.* 33. B: *sed deest.*
 35. B: *vel agnoscere.*

3. I. Cor. VII, 15. 13. Lucae XXIII, 34. 16. Act. VII, 50.
 23. I. Tim. IV, 14. 33. Lucae XVII, 3; Matth. XVIII, 23.
 36. Matth. XXVII, 4.

ad laqueum quam humilitate veniam deprecatus est. Quapropter multum interest quali penitentie ignoscat Deus. Multi enim multo cicius se fatentur peccasse atque ita sibi succensent, ut vehementer se peccasse nollent, sed tamen 5 animum ad humiliandum et cor obterendum implorandumque veniam non deponunt, quam mentis affectionem propter peccati magnitudinem iam de damnacione illos habere credendum est.

*Et hoc est forte peccare in Spiritum Sanctum, id est, This is the sin
10 per maliciam et invidiam fraternalm oppugnare caritatem against the
Holy Ghost, to
post acceptam Spiritus Sancti graciam; quod peccatum set oneself
Dominus neque hic neque in futuro seculo dimitti dicit. against charity
Unde queri potest utrum in Spiritum Sanctum Iudei peccaverint, quando dixerunt quod in nomine Belzebub 15 receiving the
principis demoniorum dominus expelleret, utrum after
hoc in ipsum dominum dictum accipiamus, quia de se grace of the
dicit alio loco: Si enim patrem familias Belzebub vocaverunt, quanto magis domesticos eius: An quoniam invidencia dixerant ingrati tam presentibus beneficiis, quantavis nondum christiani fuerint, tamen propter ipsam invidencie magnitudinem in Spiritum Sanctum peccasse credendi sunt? Non enim hoc colligitur de verbis domini. Quamvis enim eodem loco dixerit: Quicunque enim 20 dixerit verbum nequam adversus filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit verbum adversus Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Tamen riederi potest ad hoc eos monuisse ut accedant ad 25 graciam et post acceptam graciam non ita peccent, ut nunc peccaverunt. Nunc autem homines infideles dixerunt verbum nequam in filium hominis, et potest eis dimitti, si conversi fuerint et ei crediderint et Spiritum Sanctum acceperint. Quo accepto si fraternitati invidere et graciam quam acceperunt oppugnare voluerint, non eis dimitti neque hic neque in futurum. Nam si eos haberet sic 30 condemnatos ut nulla spes illis reliqua esset, non adhuc monendos iudicaret, cum addidit dicens: Aut facite arborem bonam et fructum eius bonum; aut facite arborem mala 35 et fructum eius malum. Hec Augustinus. | .*

2. B: penitentia. 4. B: successent. 9. A in marg.: Quid est peccare in Spiritum Sanctum secundum Augustinum. 14. B: peccaverunt. 14, 15. A: in Belzebub principe. 37. A: bonam — arborem deest.

15. Matth. XII, 24; Marci II, 23. 23. Matth. XII, 32. 36. ib., 23.

17. Matth. X, 25.

CAP. LX.

378*

Augustine's
comment is
harder than the
text.

To love means
to wish
good to a man
and in a
narrower sense
to wish him
bliss.
God loves the
wicked in the
first sense only.

It is useless to
pray that the
reprobate may
be saved.

Final
impenitence is
the sin against
the Holy Ghost.

Quia videtur multis difficilius hic intelligere istum sanctum quam hunc textum evangelii quem exponit, ideo videtur quod communis sententia excerpta de libris suis et aliis locis planius sit dicenda; et ut incipiamus 5 a radice, est in principio aliqua terminorum significatio detegenda. Diligere enim in sua analogia est ordinatus affectus quo natura rationalis vult explicite alicui bonum; sic equivocatur in dilectione, quando supra istam analogiam restringitur ad volendum bonum beatitudinis 10 alicui. Et iuxta primam significacionem videtur quod Deus diligit quamlibet creaturam et sic diligit dampnatos, quia vult misericorditer illis bonum. Habent enim multa bona nature et Deus misericorditer punit ipsos et secundum talē gradū dilectionis videtur quod omnis 15 homo debet diligere dampnatos, cum debet conformare voluntatem suam voluntati divine quam debet cognoscere ipsos sic diligere. Sed secundo modo Deus nec diligit nec unquam dileyxit aliquos dampnatos, et cum nos debemus conformare voluntatem nostram 20 voluntati divine, nos non debemus sic diligere aliquos dampnatos nec quos probabiliter credimus dampnatos.

Et conformis est distincio de orare. Et ideo dicitur communiter quod attendendum est in oracione, quis 25 oratur, pro quo oratur et secundum quam formam oratur. Vanum est autem orare pro dampnatis vel prescritis ut beatificantur; et si oretur pro sua misericordi punitione vel pro bono ecclesie ex sua punitione per Dei graciam insurgente vel secundum condicionem 30 aliam, equivocabitur in orare. Videtur ergo Augustinus hic dicere quod peccatum finalis impenitencie sit peccatum usque ad mortem, de quo Evangelista meminit et Christus in evangelio dicit quod *non remittetur neque in hoc seculo neque in futuro*. Pro isto ergo peccato usque ad mortem non 35 debet fidelis orare, ut limitatur superius, nec generaliter nec specialiter, quia debemus cognoscere quod de quolibet tali est impossibile quod salvetur. De multis autem

6. A in marg.: *Johannes.* 7. B in marg.: *Quia est diligere.*
9. A in marg.: *Dileccio 2ex. 1. 2.* 16. A: *debet twice.* 27. A in
marg.: *Orare dupliciter.* 37. A in marg.: *Nota.*

17. Matth. XII, 32.

nobiscum conversantibus habere possumus conjecturam vel suppositionem probabilem quod sunt in peccando peccato ad mortem vel peccato finalis impenitencie, quando videmus manifeste quod in peccato suo continuant et per tempus notabile non desistunt. Ista tamen noticia est supposicio probabilis citra fidem.

Unde diversi variant in mediis istam noticiam conjecturando. Videtur autem Augustinus sentire quod est evidencia de hoc peccato, sed non convertibile antecedens, 10 quod ille peccat peccato finalis impenitencie vel peccato usque ad mortem qui quondam fuit in gratia secundum presentem iusticiam et post perversus invidet christianis, ut videtur de Scarioth, de Alexandro Erario et multis similibus. Et hoc videtur Apostolum sentire Heb. VI cap^o. 15 quando dicit *impossibile est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt eciam donum celeste et participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nichilominus bonum Dei verbum virtutes que venturi seculi et prolapsi sunt, rursus renovari ad penitenciam, rursum crucifigentes sibimet 20 ipsis filium Dei et ostentui habentes.* Et in ista auctoritate videtur multis quod rei sunt isti novi ordines, quia quondam antequam illos intraverant, perceperant a Deo varia carismata et postmodum ingrate deserunt sectam Christi, stulte sectam aliam induentes ac si innuerent 25 quod secta Christi et sua religio non sufficiunt christianis, cum necesse sit pro salvacione eorum hos ordines novos statuere; et sic oportet Christum iterum crucifigi, quia conversari in terris et ordinare pro illis sectam perfectionem statum perfectionis et beatitudinis distinccius 30 ostentantem. Isti autem imponunt implicite Christo insufficienciam et peccatum. Hoc autem est ingratitudo maxima et blasphema.

Et videtur multis quod sunt in illo proposito indurati, et hinc parvipendunt et odiunt sectam Christi 35 et sectas alias cum eis noviter introductas, ac si arguerent: Nos observamus hanc consuetudinem in habitu, in ritibus et in vita; et non est ratio quin homines de sectis aliis eandem consuetudinem observarent. Ideo ipsi sunt contempnendi ut deserentes sectam vel saltem facilem 40 viam Christi. In tali contencione sunt singuli de sectis

Difficulty of knowing who is in final impenitence.

Some think the new orders are thus guilty.

These orders wish to make their rules binding above Christ's law.

14. A in marg.: *Heb. VI.* 36. B: *et ritibus.*

14. Hebr. VI, 4—6.

quatuor; et odiunt *simplices christianos*, cum tamen ex fide cognoscimus quod Christus non obligavit suos apostolos ad hanc vitam. Nam Luce V legimus quod postquam Christus elegit Petrum, Andream et filios Zebedei, et ipsi redibant ad piscacionem, non dubium est quin in habitu consueto Christus amicabiliter presidebat in Petri navicula et cepit miraculose per Petrum multitudinem piscium copiosam. Ipsi autem non tamquam apostate sed copiosius illustrati deseruerant hanc vitam mundanam et sequebantur perfectionis Jesum Christum.¹⁰ Nec dubium quin non ceperunt istos ritus modernos noviter adinventos nec in ingressu in religionem Christi suos habitus solitos mutuaverunt, quia et magister eorum et ipsi bene sciverant quod in talibus ritibus sive habitibus non consistit religio christiana. Unde Joh. XXII¹⁵ post resurreccionem Christi sic legitur. *Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari; dicunt ei: Venimus et nos tecum.* Nec dubium quin (ut exponit Gregorius) non in hoc apostatarunt vel solverunt suum ordinem dantes se operi manuali. Et sic cum secta Christi sit auctoritativior,²⁰ facilior et undique melior, videtur quod iste nove secte introducentes sectas condicionis opposite et induentes sectas minus bonas ac sese illibertando sectas illas pro suo perpetuo despontantes nimis ingrate recusant sectam Christi, innuentes quod ipsa ex imperfeccione auctoris²⁵ fuerat incompleta; et cum omne peccatum sonat in ingratitudinem, videtur quod ista culpa blasphema contra Christum et bonum sue ecclesie maxime est ingratum; et cum de pluribus eorum sit evidens quod de hoc non penitent sed cecantur continue usque ad mortem, cum malefecerint, videtur quod hoc sit peccatum usque ad mortem peccatum finalis impenitentie et peccatum in Spiritum Sanctum et per consequens non remittetur in hoc seculo neque in futuro. Et hec racio (Deus sit testis) quare tam sepe invehimus contra illos, ut de sua³⁵ heresi resipiscant et ad meliorem sectam redeant Iesu Christi.

Unde videntes quod non sit fuga alia dicunt singuli istorum quatuor quod secta sua est melior quam secta

^{4.} A: *plusquam Christus elegit.*   ^{12.} A: *in ingressum;* B in extinxit.
^{13.} A: *muta rerunt.*   ^{20.} A in marg.: *Nota rationem.*   ^{22.} A: *ac secte.*

^{15.} Recte Joh. XXI, 3.

quam Christus instituit et sui apostoli observarunt. Et patenciorem blasphemiam non audivi, ut patet de patrono, de regula et de militantibus in hac secta. Iste ergo secte primo sunt ypocrisi irretite, secundo notabili in gratitudine quoad Christum, et tertio facientes divisionem et dampnum in ecclesia ex sua novitate sunt nimis multi in triplicitate ista dampnabili pertinaces. Et hec racio quare Christus et sui filii graviter ferunt harum sectarum mendacia sumptuosa et petunt diligencius fundacionem ex suis verbis et operibus, ut oportet. Scimus quidem quod diabolus in novissimis diebus per suam summam cautelam scilicet ypocrismi seducit plurimos, et omnes hee quatuor in ypocrisi maxime elaborant, ac si innuerent quod nisi christiani sectas suas induerent vel saltem debito obsequio honorarent propter sanctitatem secte non sunt de numero salvandorum. Deus si velit convertat ad religionem suam pristinam istas sectas.

The sects are involved in hypocrisy.

CAP. LXI.

20 Sequitur in exposicione huius sancti Latini sic: *Itaque accipiatur inimicos esse diligendos et benefaciendum eis qui nos oderunt et orandum pro eis qui nos persecuntur, ut pro quibusdam eciam fratrum peccatis intelligatur non esse preceptum ut oremus, ne per impericiam nostram divina 25 scriptura (quod fieri non potest) a se dissentire videatur.*

Augustine.

Sed utrum sicut pro quibusdam non est orandum, ita eciam contra aliquos orandum sit, non satis apparuit. Generaliter enim dictum est: *Benedicite et nolite male-dicere, et illud: Nemini malum pro malo reddentes. Pro 30 quo autem non oras, non eciam contra illum oras. Potes enim videre certam eius penam et penitus salutem desperatam, et non quia odisti eum, ideo pro illo non oras, sed quia sentis te nihil posse proficere et oracionem tuam non vis repelli a instissimo indice. Sed quid agimus de 35 hiis contra quos oratum a sanctis accepimus, non ut corrigerentur? nam hoc modo pocius pro ipsis oratum est sed ad illam ultimam dampnacionem, non sicut contra*

We are not bid to pray for all, but neither to pray against any.

4, 5. A in marg.: 1. 2. 3. 20. A in marg.: *Augustinus.* 25. Codd.: non deest. Addidi. 26. A: *quibusdam eciam fratrem.*

20. S. Augustini De sermone Domini in monte, I. c. p. 198.
28. Rom. XII, 14. 29. ib. 17. 30. I. Petri III, 9.

Yet the souls
under the altar
prayed for
vengeance.

They may have
prayed against
the kingdom of
sin, not against
men.

traditorem Domini per prophetam, nam illa (ut dictum est) predicatio futuorum, non optatio supplicii fuit, nec sicut ab Apostolo contra Alexandrum, nam et inde iam satis dictum est sed sicut in Apocalypsi Johannis legitimus martyres orare ut vindicentur, cum ille primus martyr,⁵ ut lapidatoribus suis ignosceretur, oraverit.

Sed hinc non oportet moveri. Quis enim audeat affirmare, cum illi sancti candidati se vindicari pecierint, utrum contra ipsos homines an contra regnum peccati petiverunt? Nam ipsa est sincera et plena iusticie ac¹⁰ misericordie vindicta martyrum, ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt. Ad cuius ever-

sionem nititur Apostolus, dicens: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Destruitur autem et evertitur peccati regnum partim correccione hominum, ut caro¹⁵ spiritui subiciatur, partim dampnacione perseverantium in peccato, ut ita iusticia ordinentur, ut iustis cum Christo regnabitibus molesti esse non possint. Intuere apostolum Paulum, nonne tibi videtur in se ipso Stephanum martyrem vindicare, cum dicit: Non sic pugno tamquam aerem²⁰ cedens, sed castigo corpus meum et servituti subicio? Nam hoc utique in se prosternebat et debilitabat et victimum ordinabat; unde Stephanum ceterosque christianos fuerat persecutus. Quis ergo convincit, martyres sanctos non talem suam vindictam a Domino esse deprecatos, cum²⁵ eciam finem huius seculi in quo tanta exicia pertulerunt, ad suam vindictam potuerint libenter optare? Quod qui orant et pro inimicis suis orant qui sanabiles sunt et^{378c} contra illos non orant qui insanabiles esse voluerint, quia Deus quoque puniendo illos non est malevolus tortor sed³⁰ iustissimus ordinator. Sine ulla igitur dubitacione et simulacione diligamus inimicos nostros, beneficiamus eis qui oderunt nos et oremus pro eis qui nos persecuntur.

Quod autem consequenter positum est: Ut sitis filii Patris restri qui in celis est, ex illa regula intelligendum est qua et beatus Johannes dicit: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Unus enim naturaliter filius est qui nescit omnino peccare: nos autem qui potestate accepta efficimur

6. A: *oravit.* 15. 16. Codd.: *partim — subiciatur* deest. Addidi.
17. B: *iusticia deest.* 18. A: *possunt.* 24. A: *convingit.* 31, 32. A: *et*
simulacione deest. 32. A: *hiis.*

4. Apoc. VI, 10. 6. Act. VII, 59. 13. Rom, VI, 22.
19. 1. Cor. IX, 26. 34. Matth. V, 45.

*filii per misericordiam patris nostri qui in celis est
in quanto ea que ab illo precipiuntur implemus; unde et apostolica disciplina adopcionem appellat qua in eternam illam supracelestem hereditatem advocamus, ut coheredes*

We are adopted sons of God so far as we fulfil His commands.

5 Jesu Christi domini nostri esse possimus. Efficiuntur filii regeneracione spirituali qua supra induimur et sic adoptamur in regnum Dei non tamquam alieni, sed tamquam ab illo facti et creati, hoc est, conditi, ut unum sit beneficium, qui nos fecit esse per omnipotentiam suam,

10 cum nihil ante essemus. alterum quo adoptavit nos a deo misericorditer, ut cum eo tamquam filii vitam eternam hereditate immarcescibili possideamus et pro nostra participacione ea frueremur. Itaque non ait: Facite ista, quia estis filii, sed Facite ista, ut sitis filii.

15 Cum autem ad hoc nos vocat per ipsum unigenitum, ad similitudinem tam speciosam, tam preciosam nos vocat. Ille enim sicut consequenter dicit: Solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos; sive solem suum non istum carnalibus oculis visibilem accipias sed illam sapienciam, de qua dicitur: Candor enim est lucis eterne; de quo eciam idem dicit: Orsus est nihili sol iusticie; et iterum: Vobis autem qui timetis nomen Domini orietur sol iusticie, ut eciam pluviam accipias irrigacionem doctrine veritatis, quia et bonis et

20 malis apparuit et bonis et malis evangelizatus est Christus. Sive solem istum mavis accipere non solum hominum verum eciam pecorum oculis corporeis propalatum et istam pluviam qua fructus gignuntur, qui ad refectionem corporis dati sunt. Quod probabilius intelligi existimo:

25 ut ille sol spiritualis non oriatur nisi bonis et sanctis; quia et hoc ipsum est quod plangunt iniqui in illo libro, qui sapientia Salomonis inscribitur: Et sol non est ortus nobis, et illa pluvia spiritualis non irriget nisi bonos, quia malos significabat vinea de qua dictum est: Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Sed sive illud sive hoc intelligas, magno Dei dono magnaque Dei bonitate fit, que nobis imitanda proponitur sive precipitur, si filii Dei esse

1, 2. A: et quanto. 4, 5. A: coheredes Christi esse possimus,
9. A: fecit ille. 10. A: cum deest. 10, 11. A: a deo misericorditer deest.
16. A: tam preciosam deest. 22. B: et item. 26. mavis; A: inanis.
31. B: illo deest. 35. B: eam deest. 37. que; scil. bonitas imitanda.

3. Rom. VIII, 17; Gal. IV, 5. 17. Matth. V, 45. 20. Sap.
VII, 26. 22. Malach. IV, 2. 32. Sap. V, 6. 34. Jo. V, 6.

volumus. Quantum enim huius vite solacium afferat lux ista visibilis et pluvia corporalis, quis tam ingratus est ut non senciat? Quod solacium videmus et iustis in hac vita et peccatoribus communiter exhiberi. Non autem ait: Qui facit solem oriri super bonos et malos, sed addit⁵ 'suum', id est, quem ipse fecit atque constituit et a nullo aliquid sumpsit ut faceret, sicut in Genesi de omnibus luminaribus scribitur; qui proprio potest dicere sua esse omnia que de nihilo creavit, ut hic admoneremur quanta liberalitate inimicis nostris ex precepto eius prestare debeamus, que nos non creavimus sed munieribus eius accepimus.

Quis autem potest vel paratus esse ab infirmis iniuriam sustinere quantum saluti eorum prodest et malle amplius iniquitatis aliene perpeti quam id quod perpessus est reddere, omni petenti a se aliquid vel id quod petit, si¹⁵ habetur et si recte dari potest, vel consilium bonum vel animum dare benevolentiam, nec se avertere ab eo qui mutuari cupit; diligere inimicos, benefacere his qui oderunt se, orare pro eis qui se persecuntur: Quis ergo hec facit, nisi plene perfecteque misericors? Quo uno consilio²⁰ miseria devitatur, opitulante eo qui ait: Misericordiam volo magis quam sacrificium: Beati ergo misericordes, quia ipsorum miserebitur dominus Deus. Hec Augustinus.

Hec Augustini sententia licet videatur quibusdam esse dispendiosa, tamen incutit quibusdam amorem et timorem²⁵ legis Domini, cum tam magnus homo timuit tam pertinaciter asserere quod ignoravit Dominus confirmare.

CAP. LXII.

Chrysostom:
Contrast of
Gods
forgiveness
with man's
hate.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: Ecce sextum et septimum mandatum legem adimplens, minimum³⁰ apud homines odibiles et invicem odientes qui inimicum odire debere improba voce pronunciare non erubescunt. Quod si iustum fuisset inimicos odire, Deus te inimicum ex gentibus nunquam suscepisset in suam dilectionem. Ille pro te et filium suum per omnia humana passionis³⁵ opprobriis tradidit usque ad mortem, ille te inimicum

1. B: volimus. 8, 9. A: scribitur — omnia deest. 9. B: mirabitur ut hic;
ib. A: admonerentur. Codd.: quanta libertatem. 12. A: iniurias.
26. A in marg: Iohannes. 25. B: tamen. 35, 36. Codd.: pro te et
filium — mortem deest Addidi.

7. Gen. I, 16. 21. Osee VI, 6. 22. Matth. V, 7.
29. Op. Imp., l. c. p. 803.

*suum adoptavit, coheredem unigenito suo fecit. Et tu rel
nudam dilectionem inimico tuo reddere non vis? Quid
tamen mirum si grave illis inimicos amare rideatur
qui nec amicis suis sinceram conscientiam servant?*

5 *Nam cum sit mundus iste scandalis plenus, si amicos suos
tantum voluerint diligere, non poterunt invenire quos |
378^a diligent. Hodie enim iste illum offendit in tali re, cras
ille istum offendit in re alia, et ita fit ut si decreverit
inimicos suos odire necesse est ut odiat omnes et odiatur
10 ab omnibus. Vides quia sicut ex ira homicidium nascitur
et ex concupiscencia adulterium, sic ex odio inimicorum
preciditur eciam dileccio amicorum. Si autem ad tempus
sustines eum quasi inimicum, postmodum victimum bene-
volencia tua habebis eum quasi amicum.*

15 *Puto quod non tantum Christus pro inimicis nostris To fulfil
ista mandarit quantum pro nobis, non quia illi digni sunt Christ's
ut diligentur ab aliquo, sed quia nos non sumus digni more good to
ut aliquos odiamus. Odium enim est spiritus tenebrarum us than to our
et ubique insederit, sordidat pulchritudinem sanctitatis.
20 Ergo non tantum ideo iubet diligere inimicos ut illos
diligamus, quantum ut a nobis ipsis quod malum est
repellamus. Et ideo non dicam si lesaris inimicum sed si
oderis eum tantum, tibi amplius nocuisti secundum animam
quam illi secundum corpus. Et illi forsitan nihil noces
25 odiens eum, te autem ipsuni sine dubio ledis. Si autem
pepercenis inimico, tibi amplius pepercisti quam illi, et
si benefeceras ei, tibi amplius benefecisti quam illi.*

*Item, commemoro quod superius dixi quoniam igno-
rantibus mysterium nature humanae impossibile videtur
30 diligere inimicum. Et vere impossibile est quantum ad
carnis naturam, quia passionibus subiacet. Quantum autem
ad animam, possibile est, quia propriū iudicii est; ideo
regere et retinere potest carnem a passionibus. Nunquam
enim anima passibilem posset regere carnem, si ipsa
35 passionibus esset subiecta. Puto autem, sicut illud quod
dictum est: Ego autem dico non concupisces, non loquitur
Deus ad carnis naturam que non potest fieri ut non
concupiscat quod suum est, sed ad animam que non
concupiscere potest. Nam quando quis corporalibus quidem
40 motibus excitatur, voluntas autem illius non inclinatur
ut faciat opus quod facere instigatur sed stabili proposito,*

15. A: Puto quod. 28. A: Iterum 31. A: passibilem accepit.

continencia et bona operacione iusticie irrationabiles corporis motus frangit et si corpore concupiscit, animus eius non concupivit. Si autem conseuserit implere, quod cogitatur, tunc vere dicitur animus concupiscere; sed in hoc loco caro quidem inimicum suum diligere non potest,⁵ quemadmodum nec est possibile ut iniuriam non senciat sibi illatam. Anima autem inimicum diligere potest, quia dileccio vel odium carnis in seusu est, anime autem in intellectu.

Contrast of
body and soul.

Preterea anima quidem secundum rationem vertitur,¹⁰ caro autem invertibilis in passione tenetur, quoniam anima libera et sub principatu Dei est, caro autem captiva et sub principatu diaboli est, sicut et mundus qui in maligno positus est, quoniam et ipsa de mundo est. Quando ergo vocemur ab aliquo etsi odimus eum,¹⁵ nou tamen exequimur odium nostrum, considerantes Dei iusticiam, sed magis confringentes motus doloris nostri et benedicimus et benefacimus, cognosce quia caro quidem nostra odit inimicum suum que nocita diligere non potest, anima autem diligit inimicum, alioquin si unusquisque motus²⁰ carnis sue consideret, nullum bonum facere invenitur, quia omne bonum, adversante carius natura, contradicentes nobismet ipsis explenus. Deinde qui te innocentem iniuriatur, si incipias considerare quomodo a diabolo possidetur et agitur, quomodo voluntatem suam adiuplet per ministerium eius, non solum nou irasceris ei sed adhuc misereberis eius; miseracio autem creat affectum. Vis ergo diligere inimicum tuum? Si iniuriam pateris, noli iniuriam presentem aspicere sed considera gloriau quam pro mercede in iudicio consecuturus es. Si equanimiter supportare³⁰ volueris, si dampnum passus fueris, noli hoc dampnum aspicere sed illud pacientie lucrum. Illis enim totum videtur difficile qui retribucionem non sperant futuri iudicij.

Et benefacite huius qui oderunt vos. Sciens Dominus³⁵ quia carnis dileccio ex beneficiis nascitur et nutritur, eciam ubi nou fuerit prius, ideo iubet uos benefacere inimicis, ut eorum odia beneficiis uostris compescantur. Si enim dando et accipiendo amicicia nascitur que nou

1. B: *bona deest.* 2. B: *motus carnis.* 3. A: *explore.* 11. A: *in-*
vertibilis; ib. A: *quia.* 12. Codd.: *libera est.* 16. A: *Dei deest.*
18. A: *benefaciamus.* 19. A: *odit deest;* ib. A: *noctra.* 22. A: *condicentes.*
26. Codd.: *non before irascitis deest.* Addidi. 28. A: *faciaris.*

erat prius, consequenter et odium et omnis inimicia
beneficiorum assiduitate compescitur. Ergo benefacite odien-
tibus, ut ex vestra benevolencia ipsi se iudicent, quia
iniuste nos odiunt.

5 Orate pro calumpniantibus vos. Praying for our
non tantum illos quantum nos commendamus Deo et enemies brings
magis exaudimur pro inimicis orantes quam pro nobis.
Qui enim pro se orat non gracie opus exequitur sed a blessing on
nature. Quis enim pro se non orat? Qui autem pro
10 inimico suo orat digne exauditur, quia gracie opus
exequitur.

Ut sitis filii patris vestri. In quo enim alio cognoscatur quia filii sumus Dei, nisi fuerimus similes Deo. We are known as sons of God by our likeness to our Father.
Filii enim carnales frequenter similant patres in facie
15 aut in loquela aut in risu aut in aliquo eciam corporis signo, filii autem spirituales in sanctitate; et illi quidem si similes fuerint, laudem nullam merentur, et si dissimiles, nullam vituperacionem, quia non est in potestate hominis qualem accipiat corporis qualitatem. Filii autem
20 Dei siquidem similes fuerint, laudandi sunt, si autem dissimiles, nimis vituperandi sunt, quia in potestate unius- cuiusque est mensura faciende iusticie.

379^a Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Qui amicos diligit propter se diligit, non
25 propter Deum; et ideo nullam habet mercedem. Delectat enim eum ipsa dileccio; qui autem inimicum suum diligit non propter se diligit, sed propter Deum. Ideo magnam habet mercedem, quia contradicit motibus suis; ubi enim labor seminatur, illic metitur fructus.

30 Estote ergo perfecti, sicut pater vester perfectus est. Qui diligit amicum suum peccatum quidem non facit, iusticiam autem non operatur. Dimidium autem bonum est discedere a malo et non sequi bonum. Perfectum est autem, ut non solum fugiat malum sed faciat bonum.
35 Ideo dicit: Perfecti estote, ut et amicos diligatis propter peccatum, inimicos propter iusticiam, quoniam illud de pena liberat, hoc autem dicit ad gloriam. Nec enim perfecta est Dei imago que non per omnia similat Deum.

8, 9. B: sed nature deest. 13. nisi; A: non. 14. A: *in specie*.
16. A: *sancitato*. 21. B: sunt deest. 26. A: *sua dileccio*.
31. B: *suum deest*. 34. A: *non fugiat*. 36. A: *illud deest*.
37. A: *dicit*. 38. B: *qui non*.

Good and bad
share alike in
God's good
gifts and in the
evil He inflicts,
but to different
ends.

*Ut sitis filii patris restri qui solem suum iubet oriri
super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos.
Cauta posuit dicens super iustos et iniustos, et non super
iniustos ut iustos, quia omnia bona Deus non propter omnes
homines dat super terram sed propter paucos sanctos.⁵
Contentus est enim, ut peccatores contra meritum suum
bonis Dei fruantur, ut iusti quam ut iusti contra meritum
suum a bonis eius fraudentur. Similiter et quando Deus
a peccatoribus irritatur, castigacionem suam non propter
omnes homines mittit sed propter solos peccatores, tamen¹⁰
equaliter et iustos tangit quemadmodum et peccatores.
Nam queuadmodum in bonis non separat peccatores a
iustis, sic nec in malis separat iustos a peccatoribus. In
bonis peccatores a iustis non separat, ne separati cognoscant
se abiectos esse et desperent de se in malis, iustos¹⁵
a peccatoribus non separat, ne separati cognoscant se electos
et glorientur, maxime cum nec malis bona prosunt sed
noceant magis, nec bonis mala noceant sed prosunt magis.
Nam male riventes dum bona percipiunt, ad preiudicium
suum percipiunt et boni dum mala paciuntur, ad lucrum²⁰
iusticie eius procedit. Hec Crisostomus.*

Three reasons
for loving our
enemies:

i. Obedience to
Christ.

Quia finis cuiuslibet doctrine evangelice debet esse
caritas ac summus gradus caritatis est diligere inimicos,
videtur proficere quod ista materia de diligendo inimi-
cos recencius in memoria habeatur; ideo quidam ex²⁵
evangelio et sanctis doctoribus adhuc rationem triplicem
collegerunt: prima quilibet subditus suo domino debet
facere quod dominus ille precipit, dum faciliter illud
facere poterit et factum non fuerit contra Deum; sed
Christus, Deus homo, hic precipit diligere inimicum, et³⁰
homo potest illud facere, cum sit operacio voluntatis
a Christo et aliis exemplata, ergo homo debet diligere
inimicum. Assumptum patet ex vi obediencie Domino
faciende. Si enim rex vel terrenus dominus formidatus
faciendum precipit et servus suus illud efficiat pre³⁵
timore, quanto magis. si Christus tale precipiat; revera
non videtur excusacio nisi infidelitas qua creditur Christum
hoc non precipere vel timoris maioritas qua terrenus
dominus summo Domino plus timetur; et quia multi

11. B corrigit: *equanimiter.* 11, 12. B: *quemadmodum — nam*
deest. 15, 16. A: *abiectos — separati cognoscant se deest.* 22. A in
marg.: *Johannes.* 23. A: *quia* 26. A in marg.: *Triplex ratio 1.*
28. A in marg.: *Nota tres raciones quod debemus inimicos diligere si*
aliquos habuerimus.

in hac fide deficiunt, ideo malis primo pertinenter queritur: *Si ego Dominus, ubi est timor meus?*

Secundo sic: Quilibet in eleccione positus inter duo debet ex naturali ratione eligere magis bonum, sed habens inimicum est positus inter duo, vel ut ipsum odiat vel ut ipsum diligat; ergo debet eligere magis bonum; sed ex fide et experientia magis bonum est diligere inimicum; ergo habens inimicum debet illud eligere et aliud malum dimittere. Quia autem inimici dileccio sit melior quam eius odium, patet multiplicitate ratione. Nam dileccio confert plus anime quam odium quod angustat. Inimici dileccio est medium evidens ut convertat in amiciciam inimicum: et illa victoria est facillima.

15 Tercio autem amicicia Dei et supereminencia premii per hoc adquiritur. Quis ergo stultus illud dimitteret, specialiter cum inimicicia momentanea quantumcunque quis potens fuerit parum in delectacione proficiat vindicanti?

20 Tercio principaliter arguitur per hoc quod quilibet potens faciliter acquirere sibi beatitudinem et deperdit ipsam gratis propter complacenciam momentaneam est ad dampnacionem rationabiliter increpandus. Sed sic est de illo qui gratis oderit inimicum. Ergo hoc est racionabiliter a quolibet fugiendum. Assumptum patet ex hoc evangelio. Nam per hoc specialiter constituuntur homines Dei filii patris sui, ideo (ut bene notat hic Augustinus) evangelium non dicit quia estis filii patris vestri, ideo diligite inimicos vestros, sed diligite inimicos vestros, ut sitis filii patris vestri. Nec dubium est quin aliqui sint filii, tunc heredes; cum ergo non possumus esse filii Dei naturales, non superest quomodo possimus esse filii nisi filii imitatorii in moribus vel quod in idem sonat eius filii adoptivi. Sicut ergo est evidencia patri quod quis sit eius filius et mater eius non meretrix, quod ad illum habeat similitudinem naturalem, sic est exemplum in quo Christus falli non poterit quod quis sit eius filius adoptivus, si ipsum perseveranter in moribus imitetur, quia licet gracia predesti-

2. Loving our enemy is a better course than hating him.

3. To love our enemy wins the love of God.

3. A in marg.: 2. 20. A in marg.:
32, 33. B: quomodo sumus eius filii.

21. A: depordat.

3. Mal. I, 30.

nacionis hominem facit remotum Dei filium, tamen ^{379^b sequela Christi in moribus et specialiter diligendo inimicum ipsum digne facit Dei filium actualem; et sicut in hoc mandato convincit racio quod homo rationabiliter facheret quod Christus precipit, sic et in septem mandatis minimis, si quis ponderat rationem. Aliae sunt multe demonstraciones ad idem. Sed iste tres sufficient pro presenti.}

8 AB: *Explicit liber primus. Incipit liber secundus.*

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Sequitur in textu evangelii: *Attendite ne iusticiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: 5 alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in celis est. Cum ergo facis elemosinam, noli ante te tuba canere, sicut hypocrite faciunt in synagogis et vicis, ut honorificantur ab hominibus. Amen dico vobis; receperunt mercedem suam. Te autem faciente elemosina non nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit elemosina tua in abscondito, et pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.*

Videtur Augustinum cum Chrysostomo intendere quod hic inciperet capitulum sextum Matthei, quia septem predicta mandata minima, ut loquitur Crisostomus, sequens formam evangelii, sunt connexa. Illa autem sequentia sunt quodammodo separata, quia docent modum quo homo debet doctrinam quam Christus prius docuit adimplere. Ideo Augustinus hic incipiens librum suum secundum de sermone Domini in monte sic loquitur: *Misericordiam, usque ad cuius tractacionem liber primus terminum accepit, sequitur cordis mundicia sive mundacio, unde iste secundus sumit exordium. Cordis autem mundicia est tamquam oculus purus quo videtur dominus Deus cuius simplicis habendi tantam curam esse oportet quantum eius rei dignitas flagitat, que tali oculo potest conspici. Hinc autem oculo magna ex parte mundato difficile est non surrepere sordes aliquas de hiis*

Hitherto we
have been
taught what to
do, here we
learn in what
manner to do it.

2. A in marg.: ca^m 1^m. 8. A: *victis.* 13. A in marg.: *Augustinus et Crisostomus.* 17. A: *separata.*

1—12. Math. VI, 1—4. 21. S. Augustini De sermone Domini in monte (Opp. tom. III, p. II), p. 200—202.

rebus que ipsas bonas nostras acciones comitari solent,
We must veluti est laus humana. Si quidem non recte vivere peri-
beware of doing culosum est. Recte autem vivere et nolle laudari quid
good for the sake of praise. est aliud quam inimicum esse rebus humauis? que utique
tanto sunt miseriiores quanto minus placet recta hominum 5
vita. Si igitur inter quos vivis recte viventem non lau-
daverint, illi in errore suut: si illi laudaverint, tu in
periculo eris, nisi tam simplex cor habueris et mundum,
ut ea que recte facis non propter laudes hominum vanas
facias magisque illis recta laudantibus gratuleris, quibus 10
id quod rectum est placet quam tibi; nisi quia recte vivis,
eciansi nemo laudaret, ipsamque laudem tuam tunc in-
telligas utilem esse laudantibus, si non te ipsum in tua
bona vita, sed Deum honorent, per cuius donum accepisti
ut sis bonus cuius sanctissimum templum est quisquis 15
bene vivit, ut illud impleatur quod ait David: In Domino
laudabitur anima mea, audiant mites et iocundentur.
Pertinet igitur ad oculum mundum non intueri in recte
faciendo laudes hominum que falli et fallere possunt et
ad eas referre quod recte facis, id est, propterea recte 20
facere aliquid, ut hominibus placeas. Sic enim eciam
simulare bonum libebit, si non attenditur nisi ut homo
laudet, qui quoniam videre cor uon potest, potest eciam
falsa laudare. Quod qui faciunt, id est, qui bouitatem
simulant, duplici corde sunt. Non ergo habet cor simplex, 25
id est, mundum cor, nisi qui transcendit humanas laudes
pro nichilo reputans et illum solum intuetur, cum recte
vivit, ei autem placere nititur qui conscientie solus in-
spector est et iudex et testis fidelis quem latere nichil
potest, in cuius conspectu eciam ipsum bonum quod agitur 30
a nobis per Dominum est dampnandum, si reuota pietate
iudicetur. Tineat igitur sibi vir bonus, ut bonum cum
timore Dei agat, de cuius scientie puritate quidquid
procedit tanto est laudabilius, quanto humanas laudes
minus desiderat.

Cavete igitur, inquit, facere iusticiam restram coram
our good deeds hominibus, ut videamini ab eis; id est, cavete hoc animo
but this must not be our aim iuste vivere et ibi constituere bonum restrum, ut vos
in well-doing. videant homines: alioquin mercedem non habebitis apud
patrem restrum qui in celis regnat, non si ab hominibus 40

25. A: *cor* omitted. 29. A: *testis fidelis.* 32. A: *vir* deest.

24. Psalm. XXXIII, 2. 36. Matth. VI, 2.

videamini. sed propterea iuste vivatis, ut ab hominibus videamini, nam ubi erit quod in principio huius sermonis dictum est: *Vos estis lux mundi.* Non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut qui intrant lumen videant et luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra vel lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra vel facta. Sed non ibi finem constituit; addidit enim, et glorificant patrem vestrum celestem. Hic autem quia hoc reprehendit, si ibi sit finis recte factorum, id est, si propterea recte faciamus, ut tantum videamur ab hominibus, posteaquam dixit: *Cavete autem facere iusticiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis, nihil addidit;* in quo apparet non hoc eum prohibuisse, ut recte fiat coram hominibus sed ne ideo recte fiat coram hominibus, ut videamur ab eis, id est, ut intueamur hoc et finem nostri propositi collocemus. Nam et Apostolus dicit: *Si adhuc hominibus placere vellem, servus Christi non essem, cum alio loco dicat: Placere hominibus per omnia sicut et ego per omnia omnibus placebo.* Quod qui non intelligunt, putant esse contrarium, cum ille sic dixerit non placere hominibus, quia non recte ideo faciebat, ut placeret hominibus, sed ut Deo ad cuius honorem et amorem corda hominum volebat convertere eo ipso quod placeret hominibus. Itaque et non se placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipso ut Deo placeret intuebatur et placendum esse hominibus recte precipiebat, non ut hoc appeteretur tamquam merces recte factorum, sed quia Deo placere non posset, qui non se hūs quos salvos fieri vellet imitandum preberet, imitari autem qui sibi non placuerit, nullo pacto quicquam potest. Sicut igitur non absurde loqueretur qui diceret: *In hac opera qua navem quero, non navem quero sed patriam,* sic et Apostolus convenienter diceret: *In hac opera qua hominibus placebo, non hominibus sed Deo placebo,* quia non hoc appeto sed ad illud me refiero, ut me ipsi imitentur, quos salvos fieri volo, sicut dicit de oblatione que fit in sanctos, non quia quero datum sed fructum, id est quod quero

7. A: *vel lumen vestrum deest.* 10. Augustinus: *qui in celis est.*
Sic et A. 10. A: *dicit pla* (sic.) *placere.* 28. B: *appeteret.*
33. A in marg.: *Nota exemplum.* 36. A: *sed ad id refiero.*

3. Matth. V, 14; ib. 15. 4. ib. 16. 18. Gal. I, 10.
19. I. Cor. X, 33. 38. Phil. IV, 17.

datum vestrum, non hoc quero sed fructum vestrum, id est, commodum vel profectum vestrum, ut scilicet sitis perfecti. Hoc enim indicio apparere poterat, quantum in Deum profecissent, cum id libenter offerrent quod non propter gaudium de muneribus sed propter communionem⁵ caritatis que ab eis querebatur. Quamquam cum addit et dicit: Alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum celestem, nihil aliud demonstrat nisi id nos cavere oportere, ne humanam laudem pro nostrorum operum mercede queramus, id est, ea nos beatos effici arbitremur.¹⁰

Hec Augustinus.

Our intention
must be
directed solely
to God and
His glory.

Videtur istum sanctum vere intendere quod fidelis debet in omni suo opere virtuoso servare tamquam principium ut habeat oculum purum, cor simplex et intencionem rectam, cum multis similibus que in idem¹⁵ sonant, quia aliter non est homo vel sua operacio virtuosa; ideo quidam vocant hanc intencionem rectam aurigam virtutum Quando enim intencio in Deum directe dirigitur, ut ad eius honorem et nomen glorificandum pure in opere bono de genere operetur, tunc est intencio²⁰ recta inter Deum et taliter intendentem, et per idem est oculus clarus et cor simplex: quando autem intencio reflectitur ad bonum aliquod creatum ut ad finem, tunc est oculus turpatus, cor duplex et intencio viciata. Pec-
catur enim in Deum, ac si homo intenderet ipsum non²⁵ esse finem ultimum; et sic peccat sic duplicatus in animo in se ipsum, quia quicquid bonum quod fecerit inficit in peccatum: et sic peccat, cum decipit laudantes faciendo ipsos falsum credere tamquam verum et quodammodo in ipso adorare diabolum tamquam Deum,³⁰ cum commendant auctorem sui nominis qui indubitanter est diabolus, ac si foret dominus veritatis.

Danger of
hypocrisy.

De isto ergo principio virtutum debemus colere cavendo ypocrisim, quia nichil est quod magis displicet veritati; et istud attenderent scolastici et milites qui³⁵ plus laborant pro suo mundano nomine extollendo istud. Secundo attenderent partes novorum ordinum que plus laborant pro excellencia sua secte et tertio attenderent ad hoc postponentes legem Domini, quia cum lex sua

4. B: *libenter facerent.*   6. A: *que deest;* ib. B: *quamvis.*   8. B: *qui in celis est.*   12. A in marg.: *Johannes.*   33. A in marg.: *i.*   37. A in marg.: *2.*   38. A in marg.: *3.*

7. Matth. VI, 2.

debita executa maxime placet sibi, patet quod obli-
quantes ab ea in leges alias, de tanto obliquant inten-
ciones suas in vicium, ac si in Domino ponerent maculam
et impedirent radium gracie sese et ecclesiam illustrare;
5 et per hoc potest intelligi Apostolus et eciam Augu-
stinus.

CAP. II.

Crisostomus super isto textu sic loquitur: *In supe-
rioribus Christus mandavit tibi diligere inimicos et bene-
facere eis. Vides autem quia in ipso beneficio laqueus
diaboli latebat inclusus | qui bonorum operum solet perdere
fructum, nam vana carnis natura quemadmodum primum
difficilis est ad benefaciendum, ita etsi benefecerit facilis
est ad iactanciam boni operis; propterea in hac parte
15 nos instruit dicens: Attendite vobis ne elemosinam vestram
faciat is coram hominibus, ut bonum vestrum non ad
ministerium vanitatis proficiat sed ad usum salutis, quod
autem pre omnibus viciis carnalibus periculosius esse
in hominibus intellexit, hoc canens mandat dicens:
20 Attendite ne elemosynam vestram coram hominibus
facitis, quoniam omnia pene mala servos diaboli rexant.
Concupiscencia autem vane glorie non solum servos dia-
boli sed eciam servos Dei et viros fideles impungnant,
magis autem servos Dei quam servos diaboli. Ubi enim
25 res agitur gloriosa, ibi facilius inventum glorifi-
cationis occupatio. Attendite. Quid attendemus? Locom
secretum ubi homines non sunt? Sed quid prodest si in
loco homines non fuerint, in corde autem fuerit cogitacio
vana? Melius ergo ut in corde non sit cogitacio vana
30 quam ut homines non sint in loco. Si ergo cor nostrum
attendere debemus, non oculis carnalibus aspicere sed
sensu vigilare necesse est circa cor. Invisibilis enim est
serpens et lubricus quem servare iubemur et latenter
in sensu ingreditur et seducit. Ideo enim non potest caro
35 sordida aspicere sed anima munda. Sicut enim in loco
mundo et specioso si modica sordes fuerit, de longe
apparet, si autem ipse locus sordidus fuerit quantum
stercoris ibi iacet, non apparet. Nec enim potest requiri*

Chrysostom:
How the devil
lays a snare for
us even in our
good works.

8. A in marg.: Crisostomus. 25, 26. B: gloriacionis.

8. Op. Imp., l. c. p. 805.

The soul must
be partly
parified to
perceive the
peril.

si est ibi aliquid stercoris, ubi totum est sterlus. Sic et in corde mundo si surrepcio inimici successerit, mox cor suum homo rectus discernit, quia a spiritu alieno pulsatur. Si autem cor fuerit iniquitatis plenum, suggestionem diaboli in se non facile intelligit. Quomodo enim introitum eius intelligat qui semper sub eo est? Ideo autem premisit dicens: Ne irascaris, ne concupicas, ne iures, ne malum pro malo reddas, ne odias proximum tuum, quoniam qui malis omnibus subiectus est, cor suum non potest attendere nec intelligere diaboli seductionem in eo, quia in 10 veste candida macula cito appetet.

Nigra autem vestis etsi tota sordida fuerit, non cito appetet; et quomodo non potest fieri ut coram hominibus elemosinam nostram faciamus, ut facientes non senciamus si presente aliquo occurrerit pauper, quomodo detur ei 15 absconde; nam etsi non videtur quod datur, tamen videtur quia datur, ducendo eum secrete. Sed considera quia non dixit tantummodo Non coram hominibus faciatis, sed addidit Ne coram hominibus faciatis, ut videamini ab eis. Qui ergo non ideo facit, ut ab hominibus videatur, etsi 20 coram hominibus fecerit, tamen non videtur coram hominibus fecisse; ergo etsi sic facere elemosinam non est possibile, ut nullus videat aut senciat, tamen eo proposito facere ut non ab hominibus videatur est possibile; dicit enim Dominus: Sic luceat lumen vestrum, ut videant 25 homines opera vestra bona. Sicut ergo accensa lampas non potest abscondi, sic nec opus iusticie potest celari: ergo non elemosina ingrata est ante Deum que hominibus visa fuerit, sed que ideo facta est, ut ab hominibus videatur, ut puta omnis homo qui aliquod opus facit cuius 30 causa facit quod facit in corde suo, illius aspicit et personam. Ecce facis epistolam ut aliquem salutes amicum, quandiu scribis semper in corde tuo amici illius vides personam propter quam scribis epistolam.

Item, artifex tenens opus in manu semper eum pre 35 oculis suis habet qui ei opus commisit faciendum, dum cogitat quomodo illud facere mandavit, sic et qui propter Deum elemosinam facit, neminem videt in corde suo nisi

2. mox; A: mor. 10. B: suggestionem. 15. A: sed presente.
24, 25. A: quod dicit enim. 25. A: et lumen. 26. A: bona deest.
27. A: si nec; ib. A: non potest. 32. A in marg.: I. 35. A in
marg.: 2.

25. Matth. V, 16.

personam Dei tantummodo propter quem facit; ideo etsi
evererit, ut quibusdam presentibus faciat, tamen animus eius homines illos non videt, etsi ipse videatur ab eis; are thinking of nunquam transisti per viam aliquid cogitans et a multis or of God's.
5 quidem hominibus visus es, ipse autem nullum vidisti intendens in id quod cogitabas; quia animus sine corpore apud se ipsum potest videre quod cogitat, corpus autem sine animo nichil potest videre. Ergo similiter et e contrario potest fieri ut quis eciam nullis presentibus elemosinam 10 faciat et tamen presentibus hominibus videatur fecisse; ut puta qui propter homines elemosinam facit, id est, qui desiderat ut ab hominibus videatur semper in corde suo personas hominum videt; ideo etsi evererit ut faciente eo nullus sit presens, tamen coram hominibus fecisse 15 videtur, quia cor eius semper personas hominum videbat, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum.

Et mandatum dat et penam proponit ut vanitatem humanam 20 etsi non amor iusticie teneat vel saltem timor dampni refrenet. Scit enim vanitatibus subditam esse carnis naturam, quia omnis homo quantum ad carnem delectatur hominibus apparere. Non enim potest fieri ut caro nata de vanitate non sit vanitatis amatrix, nec dominus ammoneret nos, ut ne coram hominibus faciamus nisi 25 sciret omnes homines velle coram hominibus facere. Quis mandat alicui ne forniceris nisi quem intelligit | esse lascivum? Quis mandat alicui: Nolite inebriari nisi quem ebriosum esse cognoscit? Sic et ammonicio Christi de fuga 30 mandat quia etsi caro rana vanitatem desiderat et terrena condicio gloriam suam querat in terra, quia non potest terrestris natura gloriam desiderare celestem, tamen anima que de veritate nata est potest fugere vanitatem terrenam; caro anime subiecta est, non anima carni, caro 35 adversus animam certare potest, vincere non potest, nisi ipsa anima consenserit, ut vincatur; anima autem adversus carnem et certat et vincit, ergo qui plena quidem voluntate propter homines facit, ille propter homines fecisse videtur. Super cuius autem cor cogitacio quidem vana 40 ascendit desiderans hominibus apparere, anima autem

4. B: numquid. 5. A in marg.: Nota. 7. B: sine ipso.
19. A: vel saltēm deest; ib. A: ut timor. 25. A: faciamus facere;
B: placeremus facere. 30. A: canitatem. 31. A: subiectata.
35. A: ventire.

intelligens vanis cogitationibus contradixit et repulit concilium carnis, ille propter homines fecisse non videtur, quia secundum carnem quidem voluit, secundum autem animam noluit et quod cogitavit passio carnis est, quod elegit iudicium anime. Nam propter vanam carnis cou- 5 cupisciam dicimus elemosinam factam esse ingratam, nullum bonum hominis potest esse acceptabile ante Deum, cum nullum bonum libere homo facere potest, sed semper contra malas concupiscentias carnis certando faciamus bonum. Quis autem est homo castus? numquid qui non 10 concupiscit? Absit sed qui concupiscentiam vincit. Quis est mansuetus? Numquid qui non irascitur? Absit sed qui refrenat iracundiam suam. Sic non ille propter Deum videtur facere elemosinam, qui humanam gloriam non concupiscit sed qui humanam gloriam anime contra- 15 dicione confringit. Alioquin in omni opere bono non habemus mercedem nisi malis contrariis urgeamur per carnem. In omni enim opere bono scandalum diaboli iuxtapositum est, sicut scriptum est de demonibus: Iuxta semitam scandalum posuerunt mihi, ut ipsum bonum non 20 sit securum et solum sed iuxta malum positum, semper temptatum sit et probatum. Sicut enim ubicunque fuerit triticum, necesse est ut inveniatur et illic zizannia, sic et ubicunque fuerit bonum Dei, illic erit scandalum inimici. Quid igitur proposuisti facere elemosinam? Sed ascendit 25 super cor tuum velle hominibus apparere. Numquid debes subtrahere manum tuam ut ne des locum vane cogitationi, dicens apud te: Melius est non facere bonum, ne tantum inveniar prope homines facere? Absit sed perficere opus tuum, ne dum vis cogitationi vane resistere perdas opus 30 tuum. Veniat tibi in mentem quod dominus ait tritico et zizanniis: Sinite utraque crescere usque ad messem, ne eradicantes zizannia eradicetis simul et triticum. Triticum est voluntas bona quam seminavit Deus in homine, zizannia est cogitacio mala quam diabolus seminarit per 35 carnem. Cum ergo omni voluntati bone adhæreat desiderium malum, si volueris malam cogitationem tuam ad plenum tollere simul tollis et opus bonum; nam et ipse diabolus cum concilio seminavit zizannium suum in tritico

We must not
refrain from
doing good out
of fear lest it
should be
tainted with
wrong motive.

1, 2. A: *ocilium.* 8. A in marg.: *Nota.* 21. Recte: *si solum.*
20. A: *mihi deest.* 25. A: *improposuisti.* 29. B: *perfice.* 38. B: *opus*
tuum. 39. B: *eo constitio;* ib. B: *zizanniam suum.*

19. Psalm. CXXXIX, 6. 32. Matth. XIII, 30.

Dei; ut aut certe ζιζανία eius suffocent triticum Dei aut si quis voluerit ζιζανία tollere, simul eradicet et triticum Dei. Numquid et continens aut virgo mox cum concupierit iam cecidit? tantum plena voluntate non concupiscat, ut velit implere concupisciam suam. Si autem ex necessitate carnis concupivit et contradixit concupiscentie sue, non peccavit sed magis gloriosior factus est, quia vincit tamquam non fuisset pulsatus. Quid ergo dicit Scriptura? Sine ut maturescant utraque, id est, adimple opus tuum et tunc due ad perfectum; et sic illa quidem vana cogitacio quasi ζιζανίου exsiccatur, id est, solvitur et evacuat et perit. Bonum autem opus quasi triticum manet; nam sic intelliges si ex voluntate tua fuerit illa vana concupiscentia aut ex necessitate carnis; si ex voluntate tua fuerit, doles si te facientem elemosinam nullus aspicerit; si autem gaudes, postea quia elemosina tua in silencio acta est, scito quia concupiscentia tua non fuit ex animo tuo sed ex necessitate carnis, et ideo quasi ζιζανίου aruit; sic et continens concupiscentiam suam probare potest si ex animo eius est quod concupivit; si postquam transierit concupiscentia, voluntatem habet peccandi; si autem gaudet quia non prevaluit adversus eum concupiscentia sed confuse recessit, intelligat quia ζιζανίum fuit ex necessitate carnis natum et non fuit anime eius voluntas. Hec Crisostomus.

CAP. III.

Videtur istum sanctum conformiter ad Augustinum intendere quod cavenda sit prudenter vana gloria in operibus bonis de genere et quod homo culpabiliter consentit peccato, si sedato appetitu carnali consensiat in mente, et talis vel perpetrat malum vel exequitur ad ipsum in opere perpetrandum; et de hoc degauderent fideles qui sepe ex carnis concupiscentia sunt temptati et illa cessante dolent de ipsa et statim habent animum nullum tale facinus operandi, igitur (ut dictum est superius) absit quod quelibet talis concupiscentia sit

1. B: ζιζανίε. 2. A: et deest. 3. B: Numquid continens. 4. B: dum plena. 5. Codd.: ut ne. 10. A: tunc deest; B in marg.: Addit. 11. B: ζιζανία. 15. A: fuit. 16. A: aspexit. 20. A: quod concupivit deest. 27. B: sanctum deest; A in marg.: Johannes. 28, 29. B: in operibus suis. 30. Codd.: nisi sedato. 32. A: de hoc deest.

dampnanda, cum concupiscencia | licet oriatur ex mente 380^b
humana, tamen racio quoad commissionem sceleris
contradicit.

Men's praise is
but a poor
reward.

Exequitur autem Crisostomus expositionem predicti
sub hiis verbis: *Alioquin, inquit, non habebitis mercedem* 5
apud patrem vestrum. Quid enim a Deo recipies, qui
nichil Deo dedisti? Nam quod propter Deum fit Deo
datur et a Deo recipietur; quod autem propter homines
fit in ventos effunditur et a nullo operatur. Quid est
enim hominum laus? quasi ventorum transeuncium sonus. 10
Et cessarunt homines loqui et perdidit fructum suum,
quia propter homines fecit, ut ab eis laudaretur; que est
autem sapientia res dare et verba vacua comparare aut
certe mercedem Dei contempnere in perpetuum manentem
in celis et fugitivos hominum sermones eligere? Melius 15
est enim non facere quam propter homines facere. Qui
non facit etsi in celo non invenit vel saltem super ter-
ram nihil perdit; qui autem propter homines facit et in
terra perdidit et in celo non invenit. Vel illum aspice a
quo laudem expectas. Quid sentit de te? Ideo te laudat, 20
quia propter Deum te facere putat; si autem intelligeret
quia propter eum facis, non te laudaret sed magis
vituperaret. Quid ergo illi placere festinas qui si te ali-
quando intellexerit deridebit? Sic ergo est homo qui
propter homines facit bonum, sicut mercenarius malus 25
qui infra tempus locacionis sue comedit omnes mercedes
sue; cum autem tempore completo recesserit, nudus egre-
ditur. Sic ergo vacuus radit ad Deum qui mercedem
bonorum operum suorum accipere desideravit in seculo.
Hec Crisostomus. 30

God's approval
must be our
chief aim.

Videtur istum sanctum plane contempnere vanam
gloriam. Oportet tamen verba sua in ista sententia
sane intelligi. Videtur enim quod concipit istam prepo-
sitionem *propter* intelligere causam finalem principalem,
ita quod sic sentenciet quod nemo debet facere quantum- 35
cunque bonum opus de genere primo et principaliter
propter laudes hominum; et quia quicunque fideles
volunt istud concedere, cum acceptant istud tamquam

2. A: *commissionem.* 4. A in marg.: *Crisostomus.* 5. A: *habebis.*
9. B in marg.: *Quid est laus hominum?* 11. A: *et deest before cessarunt.*
13. A: *autem deest.* 19. A: *perdidit.* 24. A: *ergo deest;* B in marg.:
Addit. 33. A in marg.: *Johannes.* 35, 36. A: *quodcunque.*
38. A: *attemptant.*

5. Op. Inp., I. c. p. 807.

principium, quod Deus est causa finalis prima et ultima cuiuslibet creature et per consequens cuiuslibet operis humani. Tales autem evasionses sophistice non excusant ab eo peccatum inanis glorie sed oportet palpare intentionem sic inaniter operantis, si plus movetur ex appetitu laudis humane vel apparenzia sanctitatis sic facere vel ex sincero amore quem habet ad Deum; et ex veritate que est in multis manibus convinci potest quod laus hominum vel apparenzia sanctitatis que est ypocrisis plus movet eum ad taliter operandum quam sincera dileccio Dei sui. Mixtio autem talis finis secundum varios gradus est vere culpabilis; ideo fidelis debet clarificare suum propositum quod fit sincere et principaliter propter Deum et dolere de mixtione intentionis culpabilis. Non tamen video quin erecta principali intentione in Deum licet gaudere cum moderamine de laude humana et quod alii ex tali opere docentur et exemplantur plus Deum diligere. Aliter enim Christus non doceret Matthei V, 16: *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona et glorificant patrem vestrum qui in celis est.*

Ecce quod lux vite meritorie prelatorum debet esse patula aliis ad exemplandum vitam et merita subditorum, et cum illi subditi possunt meritorie laudare suos prelatos in isto, videtur quod licet illis prelatis de talibus meritis congaudere. Sed videat sic gaudens et gloriens quod retorqueat totum perfecte ad gloriam Dei et non inaniter prosiliat in excessum laudis proprie quod est satis facile. Ideo notaret sic arguens verbum ultimum huius textus: *Et glorificant patrem vestrum qui in celis est,* sic vide-licet quod patens ostensio bonorum operum fiat sincere et principaliter ad Dei gloriam adquirendum. Ideo securum videtur quod homo exprimat Dei gloriam et suppeditet cum verbis veris laudem propriam, dicens quod si bonum quicquam fuerit, Deus accommodavit sibi virtutem et graciam ad taliter faciendum; et certus est quod defective vel culpabiliter fecit tam in opere quam in modo. Et per talia vera verba servari potest Dei gloria et propria gloria vana excuti; nimia tamen foret presumptio vel excusare nos omnimode in talibus a peccato

It it is so we
may desire
moderately that
men should
approve.

We must desire
that their
approval may
make them
glory God.

2. B: *cuiuslibet.* 4. B: *ab hoc;* ib. A: *peccato.* 12. A: *est varie.*
19. A: *diceret.* 38. A: *serenari.*

vel propter surrepentem talem superbiam diaboli omnino
omitttere bonum agere.

Still more
danger of vain
glory is in
tournaments
and scholastic
exercises.

Si igitur in operibus bonis de genere lateat peccatum inanis glorie, quanto magis in operibus secularibus que sunt mala de genere, ut in hastiludiis et tornamentis 5 militum, in disputacionibus et actibus scolasticis clericorum. Nec habet excusacionem hoc verbum fictum a pluribus quod ex talibus operibus nedum contingit evenire sed veniunt multa bona, quia (ut sepe dictum est) sic eveniunt ex temptatione diaboli gratia adiuvante,¹⁰ et tamen diabolus peccat graviter sic temptando. Videat ergo fidelis si in tota fide scripture talis operacio et laudis acquisicio implicite vel explicite sit edocita. Christus enim edocuit suos apostolos non exercitare se in talibus factis scolasticis; et tamen eorum doctrina 15 fuit salubrior et ecclesie fructuosior quam predicacio cuiuslibet graduati; ideo non est nisi excusacio in peccato quod quidam se fingunt velle taliter magistrari ut verbum auditum ab eis habeat plus honoris et sciant efficacius obviare hereticis. Nam vite sanctitas in pre-²⁰ dicante plus honorificat et sermonem suum autenticat quam gradus aliquis magistralis, et doctrina apostolica non contenciosa sed devitativa plus proficit ad convincendum hereticum quam quantumcunque prolixa disputacio quantumcunque fuerit capciosa.²⁵

Limits of
apostolic
example.

Sed hic regarriunt superbi improbantes rationem istam: Non (inquiunt) legitur quod apostoli habuerunt caput et barbas rasas, sicut nos utimur, nec dixerunt horas canonicas, ut nos facimus, nec servarunt ieunium, vestimenta vel ritus in celebrando, sicut nos facimus,³⁰ ergo omnia talia sunt illicita.

Quis stultus nescit quin istud non sequitur? sed hic oportet fidelem notare humiliter capcioso quomodo aliqua sunt docta implicite in sua specie vel suo principio et aliqua explicite in suo individuo. Tunc dicitur³⁵ quod supposita quacunque tali ceremonia virtuosa vel licita illa fuit docta per apostolos in suo principio. Nam si principium fuit Paulo quod omnia secundum ordinem fiant, dum tales ritus fuerint ordinati, docentur in isto principio.⁴⁰

10. A: *evenit.*   14. B: *docuit.*   19. B: *auditum ab eis deest.*
23. A: *de devitativa.*   26. A in marg.: *Obieccio.*   29. A: *leminum*
(sic) vestiva vestimenta.   32. A in marg.: *Responsio.*   34. B: *docta*
deest.   37. A: *suo deest.*

Ceremonies
must be
subordinate to
obedience to
God.

Hypocrisy of
the orders.

Sed hic est cavendum principium quod magis bona et utiliora homini non ab ipso temere postponantur; quidam enim plus ponderant tales ritus qui licite dimitti poterunt quam mandatum Domini vel observanciam mandatorum. Et in isto devio est catheclismus errorum. Servemus ergo consuetudines licitas introductas, sed non tam sedule ut virtutes, sed si virtutes requirunt ipsas omitti vel in aliquo variari, debenius hoc facere propter vite observanciam virtuose; et non ponamus vim tantam in istis ceremoniis, sicut fecerant pharisei et faciunt hodie isti novi ordines introducti. Ideo videtur quibusdam quod ad ipsos consequitur quedam pronitas ad ypocrisim committendam. Nam despensacio sua cum habitibus et aliis suis tradicionibus dicit cum phariseo Luce XVIII, 11: *Dens tibi gracias ago, quod non sum sicut ceteri hominum.* Nisi enim ipsa plus proficerent eos quam libertas talium que est in secta Christi, superflue tam stricte et sub tanta pena ab illis ordinibus servarentur. Ideo dicunt blaspheme, sicut oportet eos dicere quod secta sua est perfeccior secta Christi; et ex ista heresi germinant alie nimis graves. Menciuntur quintupliciter, sicut mentitus fuerat phariseus. Nam sunt raptores per mendacium de mendicacione Christi, sunt homicide pro defensione sui ordinis, sunt adulteri spirituales, quomodocunque fuerit de adulterio corporali, quia dimittendo libertatem legis Domini sunt cum suis vanis tradicionibus despensati; et quantum ad duas observancias quod ieunant bis in sabbato et quod decimas dant de tempore in medio noccium vigilando, patet alibi quod ista ficticia est plena ypocrisi.

CAP. IV.

Augustinus autem prosequitur textum sequentem evangelii sub hiis verbis: *Cum facis elemosinam, inquit, noli tuba canere ante te, sicut ypocrite faciunt in synagogis et in vicis, ut honorificantur ab hominibus. Noli,*

Augustine.

8. B: *debemus ergo facere.* 10. A: *pharisei* twice. 16. B: *per-*
ficerent. 21. B: *magis graves.* 25. A: *quocunque quomodocunque;*
ib. A: *de alterio.* 32. A in marg.: *Augustinus.*

32. S. Augustinus, De sermone Domini in monte, l. c. p. 202.
33. Matth. VI, 2.

A hypocrite is inquit, *sic velle innotescere sicut ypocrite*. Manifestum
one who acts ^a est autem ypocrita non quod oculis pretendunt hominum
part. id eciam corde gestare. Sunt enim ypocrite simulatores
taenquani pronunciatores alienarum personarum sicut in
fabulis theatraicis. Non enim qui agit partes Agamemnonis ^b
in tragedia verbi gracia sive alicuius alterius ad historiam
vel fabulam que agitur pertinentis, vere ipse est, sed
simulat eum et ypocrita dicitur. Sic in ecclesia vel in
omni vita humana, quisquis se vult videri quod non est,
ypocrita est. Simulat enim iustum, non exhibet, quia ^c
totum fructum in laude hominum ponit, quau possunt
eciam simulantes percipere, dum fallunt eos quibus
ridentur boni et ab eis laudantur. Sed tales fuci ab
inspectore cordis Deo mercedem non accipiunt, sed fal-
acie sue supplicium: quare? quia ab hominibus, inquit, ^d
recepérunt mercedem suam, temporalem et vanam ad
ipsorum perditionem. Rectissime autem eis dicetur: Rece-
dite a me filii mortis, filii inquam eterne dampnacionis,
operarii dolosi; aliani enim quam ueau gloriam que-
sistis, perditis estis, quia ante tempus floruitis; nomen ^e
meum habuistis sed opera mea non fecistis. Illi ergo
perceperunt mercedem suam, qui non ob aliud eleuosi-
nam faciunt, nisi ut glorificantur ab hominibus: non si
glorificantur ab hominibus, sed ideo faciunt ut glorifi-
centur, sicut superius tractatum est. Laus enim humana ^f
non appeti a recte faciente, sed sequi debet recte facientem,
ut illi proficiant, qui eciam imitari possunt quod laudant,
non ut hic putet aliquid eos prodesse cum laudant. Hec
Augustinus.

Prevalence of
hypocrisy.

Videtur autem hunc sanctum intendere quod ypocrate ^g
fundantur in falsitate, cum appetunt videri quod non
sunt; et cum sit summe odibile veritati que est Christus,
patet quantum Christus odit ypocrisim; et hinc dicit
Crisostomus, falsitatem ypocriticam reprobando: aut ap-
parere quod ^h es aut esto quod appares. Ypocrate autem ⁱ
utrumque odiunt, quia deficeret eis in utroque falsitas
qua affectant. Cum autem ypocrisis inducitur ex summa
cautela diaboli, pauci vel nulli sunt viventes vitam

1. A in marg.: *De elemosinariis — De ypocritis.* 5. Codd.:
Agammonis. Corrixi. 6. B: *qui ad.* 10. A: *simulat* twice.
18. A: *eterne* twice. 22. A: *ab aliud.* 23, 24. A: *non si — sed*
deest. 26. A: *appetit.* 28. A: *aliquid eis.* Recte: *eos sibi prodesse*
quem. 30. A in marg.: *Johannes.*

17. Matth. VII, 23.

completam quin ista culpa sint aliqualiter maculati. Mundani autem se induentes ex ceca superbia sunt quasi ludentes in ludo theatrico, aliqui ut reges, alii ut angeli, et alii ut tortores; et breviter quilibet status viancum 5 habet a diabolo suam paginam ad ludendum. Religiosi nostri tamen habentes paginam angelorum decipiunt plures suis vestibus et ceremoniis quas observant; potentes seculi qui presunt tyrannice ludunt paginam tortorum, et reges terre ac magnates seculi ludunt simulo latorie ludos regum.

Crisostomus autem sic exponit hunc textum: *Tu ergo Chrysostom. cum facis elemosinam, noli tuba canere ante te, sicut hypocrite faciunt. Vere enim subresponsor est qui propter homines facit; aliud enim habet in corde, aliud monstrat 15 in opere. In facie quidem propter necessitatem hominum facit et videtur misericors, in corde autem propter suam gloriam agit et est vane glorie mercator.*

Tuba enim est omnis actus vel sermo per quem operis iactancia demonstratur, ut puta qui quando videt aliquem 20 presentem facit elemosinam; aliter autem non facit; hec tuba est, quia per hoc eius iactancia predicatorum. The trumpet means any way of advertising ourselves.

Item, qui intercedente aliquo facit elemosinam, ubi autem non est intercessor non facit. Consuetudo hec mala tuba est.

25 Item, qui si viderit honestiorem personam qui potest referre dat ei, obscurio autem et alligato passionibus pauperi nichil dat, et hec tuba est, eciam in loco secreto fecerit, eo tamen proposito, ut laudabilis videatur, primo quia fecit, secundo quia absconde fecit ipsa absconsio: tuba est 30 elemosina eius et quicquid aliud fecerit homo, per quod aut apparet aut vult apparere quia fecit, tuba est, quia per illud ipsa elemosina dum fit clamat de se.

Item, non tantum locus nec actus secretus servandus est, sed magis voluntas secreta, nam in omni actu corporali diabolus fraudem facere potest. In sola conscientia non potest fieri dolus, quia hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Numquid non intelligit homo esse se vanum, eo quod ab hominibus vult videri? Sed cogitur

1. A: *complettam.* 11. A in marg.: *Crisostomus.* 13. A: *ubi subresponsor;* B: *surresponsor.* 15. A in marg.: *i.* 19. A: *ut deest.* 22. A in marg.: *2.* 25. A in marg.: *3.* 26. A: *Obstruccio et alligato;* B: *obstracto.* 28. A: *primum.* 30. B: *illius.* 33. A in marg.: *4.*

11. Op Imp., l. c. p. 807.

amare quod intelligit vanum. Quid miserius quam natura humana? Omne animal potest amare quod sibi intelligit bonum, solus homo quod intelligit malum amare cogitur et odire quod intelligit bonum, quia duas habet adversantes in se naturas, quod enim carni placet anime displicet, 5 et quod anime placet carni displicet, ut sicut ait Job: Omnis vita nostra temptacio est; quod si omnis vita nostra teuptacio est, omnis vita nostra et lucrum est. Hec Crisostomus.

Hypocrisy of
the orders.

The bells that
ring for their
matins may
be 'trumpets'.

Christ set an
example of
spending the
night in prayer,
but only
occasionally.

We should pray
at fitting
times,

Videtur istum sanctum conformiter ad priorem redar- 10
guere acute et plane ypocrisim, et ita videtur ex suis
principiis quod maior pars signorum sensibilium, quibus
religiosi nostri utuntur, potest per ypocrisim trahi ad
partem diaboli qui regulat istum ludum. Magna quidem
sanctitas videtur ostendi quod religiosi nostri surgunt 15
in medio noctis ad psallendum Deo devocius, quando
frigus est sepe asperius, et mundani sunt in suis cubi-
libus plus quieti: et tamen potest contingere ex hac
ypocrisi subtiliori cautela diaboli quod campane quibus
nostri ypocrite vocant suos socios ad suam paginam 20
celebrandum sunt tube quibus ypocrite canunt ante
ipsos, ut suam indicent sanctitatem, et potest contingere
ex superiore cautela diaboli quod tales religiosi in hoc
noctis silencio sint circa facta invida et lubrica occupati,
et ita regula quam sibi instituunt sit occasio ut peccent 25
Deo manifestus plus vel ante.

Nec valet evidencia: Si Psalmista dicit Psalmo CXVIII,
63: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*, ergo
claustrales debent regulariter tunc surgere ut concinant
matutinas, quia illud quod convenit uni complexioni, 30
uni etati vel uni tempori, dissonat complexioni vel etati
contrarie, et sicut stat cum dicto Psalmiste, dissonaret
pro alio tempore sibi ipsi. Christus enim erat pernoctans
in oracione, ut dicit evangelium, et nocte alia non sic
fecit; sed longe maior foret evidencia instar Christi 35
quem oportet sequi, si volumus salvi fieri, in oracionibus
pernoctare.

Non valet ergo ypocrisia pro vendicacione sue vigilie
nocturne in campanis pro medio noctis silencio sic

3. A in marg.: *Nota.* 10. A in marg.: *Johannes;* ib. A: *sanctum deest.* 12. A: *et maior pars.* 18. A: *quod hac.* 30. A: *quod illud;* B in marg. sup.: *quando orandum.* 32. B: *Psalmista.*

8. Job, 7, 1: *Militia est vita hominis.*

pulsare, ymmo quelibet hora, cum Deus sit universalis dominus temporis, est valde sufficiens ad Deum laudandum corde simplici, et specialiter hora diei in qua devoto auditorio poterit plus prodesse iuxta illud Psalmi 5 LIV, 17: *Vespere, mane et meridie annunciaro; et alibi: Benedicam Dominum in omni tempore; semper laus eius in ore meo.* Expedit ergo quod Spiritui Sancto oracio pro quoquaque meritorio opere dicitur et oracione duce in medio noctis surgere ad psallendum et expedit alias ipsam tunc temporis reticere. Ideo quia ista trahi debent in consequenciam, videtur nature et Sancto Spiritui repugnare, et idem reperies in aliis religiosorum observanciis regulariter custoditis.

Augustinus autem sub hiis verbis prosequitur sensum

15 textus: *Te autem faciente elemosinam nesciat sinistra tua*
 38ta *quid | faciat dextera tua. Si, inquit, intellexeris sinistram infideles dici, ridebitur nulla esse culpa placere velle fidelibus, cum prorsus nichilominus in quorumlibet hominum laude fructum et finem boni operis constituere prohibeamur.* Quod autem ad id pertinet ut te imitentur, quibus recta facta tua placuerint non tantum fidelibus sed eciam infidelibus exhibendum est, ut laudantes bonis operibus nostris Deum honorent et veniant ad salutem. Si autem sinistram inimicum putaveris, ut scilicet nesciat 25 inimicus tuus, cum elemosinam facis, cur ipse dominus inimicis suis Judeis circumstantibus et potenter misericorditer saciarit homines? cur apostolus Petrus sanato eo quem ad portam speciosam debilem miseratus est eciam iras inimicorum in se et in alios Christi discipulos 30 pertulit: *Deinde si non oportet scire inimicum, cum elemosinam faciamus, quomodo cum ipso inimico faciemus ut illud impleamus preceptum: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, et si sicierit, pota illum?*

Tertia solet esse carnalium opinio tam absurdum et 35 ridenda, ut non eam commemorarem nisi expertus essem non paucos eo errore detineri, qui dicunt nomine sinistre uxorem signari, ut quoniam in re familiari tenaciores

Augustine.
The left hand
does not mean
'the
unbelieving' or
'our enemy',

nor does it
mean 'the
wife'.

5. A: *LVII.* 7. Codd.: *quod deest.* Addidi. 10. B: *primum tunc temporis;* ib. B: *quod ista trahi debent.* 15. A: *non sciatur.* 16. A: *sinistra.* 20. ad *id;* codd.: Addi. Correxii. 25. A: *cum ipse dominus.* 26. A: *et potenter deest.* 32. A: *si inquit.*

6. Ps. XXXIII, 1. 14. De sermone Domini in monte, l. c. p. 202. 15. Matth. VI, 3. 27. Act. III, 2. 32. Prov. XXV, 21; Rom. XII, 20.

pecuniarum solent *femine* esse, lateat eas, cum aliquid misericorditer egenis impenduat viri earum propter domesticas lites. Quasi vero soli viri christiani sunt, non hoc preceptum eciam feminis datum est. Cui enim sinistre iubetur *femina* occultare opus misericordie sue? An eciam 5 vir sinistra erit *femine*? quod absurdissime dicitur. Aut si quispiam putat invicem sibi sinistros esse, si ab altero ita erogetur aliquid de re familiari, ut sit contra alterius voluntatem, non erit christianum tale coniugium, sed necesse est ut quisquis eorum elemosynam facere voluerit, 10 ex precepto Dei, quemcunque adversum habuerit inimicus sit precepto Dei et ideo inter infideles deputetur: preceptum est autem de talibus, ut bona sua conversacione aut moribus sanctis lucrifaciat uxorem infidelem maritus fidelis vel maritum infidelem mulier fidelis, quapropter 15 non sibi debent occultare opera bona sua quibus imitandi sunt ab invicem ut alter alterum possit ad fidem christianam et communionem invitare. Nec furta facienda sunt, ut Deus prouiereatur. Quod si occultandum est aliquid quamdiu alterius infirmitas equo animo nou potest sustinere, 20 quod cum non iniuste atque illicite fit, non tamen ipsam nunc sinistram significari tocius capituli consideracione facile appareat, in qua simul invenietur quam sinistram vocet.

The meaning is clear, if we consider the whole chapter.

Cavete, inquit, iusticiam vestram facere coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem. Generaliter hic iusticiam nominavit, deinde particulariter exsequitur. Est enim pars aliqua iusticie opus quod per elemosinam fit; et ideo connectit dicendo: Cum igitur facis elemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocrite faciunt in synagogis et vicis, ut 30 glorificantur ab hominibus. Ad hoc respicit quod superius dicitur: Cavete facere iusticiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis. Quod vero sequitur: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam, ad illud respicit quod supra posuit: Alioquin mercedem non habebitis apud patrem. 35 Deinde sequitur: Te autem faciente elemosinam. Cum dicit: Te autem, quid aliud dicit quam Non quomodo illi? Quid igitur iubet mihi? Te autem faciente, inquit,

4. B: *femininis*. 14. A: *ac moribus*; ib. A: *sanctis deest*; ib. A: *lucrificatio*; ib. A: *infidelem deest*; B in marg.: Addit. 15. A: *infidelem*; B in marg.: Addit. 18. A: *imitare*; B: *mutare*. 18, 19. B: *ut Dominus*. 22. A: *signari*. 32. B: *dicitur deest*. 38. B: *Quomodo illi videtur*.

24. Matth. VI, 1. 29. ib. 2. 32. ib. 3. 36. ib. 4.

elemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua.
Ergo sic illi faciunt ut sciat sinistra eorum quid faciat dextra eorum. Quod igitur in illis culpatum est, hoc tu facere vetaris. In illis autem hoc culpatum est, quod ita faciunt, ut laudes hominum querant. Quapropter nichil The left hand is consequens sinistra videtur significare quam ipsam praise; the laudis delectacionem. Dextera vera signat intencionem right hand, the desire to fulfil implendi precepta divina. Cum itaque conscientie facientis God's bidding. elemosynam miscet se appeticio laudis humane, fit sinistra 10 conscientia operis dextere: Nesciat igitur sinistra tua quid faciat dextera, id est, non se misceat conscientie tue laudis humane appeticio, cum in elemosina facienda preceptum divinum contendis implere, ut sit elemosyna tua in abscondito. Quid est in abscondito, nisi in ipsa bona 15 conscientia que oculis humanis non potest demonstrari nec verbis aperiri? Quandoquidem multi multa menciantur. Quapropter si dextera intrinsecus agit in abscondito, ad sinistram pertinent omnia exteriora que sunt visibilia et temporalia. Sit igitur elemosina tua in ipsa conscientia tua, ubi multi elemosinam faciunt bona voluntate, eciam si pecuniam vel si quid aliud quod inopi largiendum est non habeant. Multi autem foris faciunt et intus non faciunt qui vel ambitione vel alicuius rei temporalis gracia volunt misericordes videri in quibus sola sinistra 25 operari existimanda est.

Item, alii sunt qui quasi inter utrosque locum tenent, ut et intencione que in Deum est elemosinam faciant; et tamen inserat se hinc optime voluntati nonnulla eciam laudis vel cuiusque rei fragilis et temporalis cupiditas.

No earthly motives must mix with our wish to obey God.

30 Sed Dominus noster reprehendens prohibet solam sinistram in nobis operari, quando eciam misceri eam prohibet operibus dextere, ut scilicet non modo sola temporalium rerum cupiditate caveamus elemosinam facere; sed nec in 38¹⁶ hoc opere attendamus Deum ut sese misereat vel 35 adiungat exteriorum appeticio commodorum. Agitur enim de corde mundando, quod nisi fuerit simplex, mundum et purum non erit. Simplex autem quomodo erit si duabus dominis serviat nec una intencione rerum eternarum purificet aciem suam, sed eam mortalium quoque fra-

3. B: *culpabilis est.* 10. B: *consciām.* 16. A: *multi mala.*
 18. Codd.: *pertinet.* 22. A in marg.: *r.* 26. A in marg.: *2;* B in marg.: *3^a; ib.* A: *utroque.* 29. B: *cuiuslibet.* 35. A: *adiungat.*

15. Matth. VI, 4.

giliūmque rerum amore obnubile? Sit ergo elemosina tua in abscondito, et pater tuus qui videt in occulto reddet tibi. Rectissime ergo omnino et verissime. Si enim premium ab eo expectas qui conscientie solus et verus testis et inspector est, sufficit tibi ad promerendum premium⁵ ipsa conscientia. Multa latina exemplaria sic habent: Et pater tuus qui videt in abscondito reddit tibi palam, sed quia in Grecis que priora sunt non invenimus palam, non putavimus hinc aliquid disserendum esse. Hec Augustinus.¹⁰

Chrysostom:
The right hand
is the will of
the soul; the
left the will of
the flesh.

Crisostomus autem sic loquitur: Te autem faciente elemosinam etc. Iam dudum signavimus hec omnia ad animam dici non ad carnem quod hic sermo manifeste declarat. Alioquin quantum ad corpus quomodo fieri potest ut nesciat sinistra quid faciat dextera, cum ambe manus in adiutorium sibi invicem sunt create ut altera alteri aministret, nec cito inveniatur opus quod una manus sine altera possit implere, sed secundum (quod diximus supra) dextera manus est et voluntas anime semper ad bonum contendens: sinistra autem voluntas carnis semper ad malum Deo contraria; nesciat ergo voluntas carnis quid faciat voluntas anime. Quando enim voluntas est nobis faciendi elemosinas propter Deum, voluntas autem anime est dextra nostra manus: si nobis subeuntem voluntatem vanam, ut ab hominibus videamur, id est voluntatem carnis et manum sinistram represserimus, nescit sinistra voluntas quid faciat dextera. Si autem subeunti huiusmodi voluntati vane consenserimus, coniunximus sinistram voluntatem dextre et dextram sinistre, et notum fecimus sinistre quod dextra operabitur.³⁰

Others interpret
the right hand
to mean the
faithful; the
left, the
unbelievers.

Aliter interpretantur apostoli in libro canonum qui est de episcopis, dextera est populus christianus qui est ad dexteram Christi; sinistra autem omnis populus qui est ad sinistram. Hoc ergo dicit ne christianum elemosinam facientem qui est dextra infidelis aspiciat qui est in sinistra. Christianus autem si christianum viderit elemosinam facientem non est contra Dei preceptum quoniam ambo dextra sunt.

9. A in marg.: *Crisostomus de elemosina*; ib. in textu S. Augustini: *disscrendum*.   16. A: *altera* twice.   17. A: *ut cito*.   18. B: *nec extinet est*.   20. A in marg.: *t.*   23. B: *autem deest*.   24. A: *nos*.
31. A in marg.: *z*; ib. A: *interpretentur*. Rectius: *sicut interpretantur*.

11. Op. Imp., l. c. p. 807.

Sed sit elemosina tua in absconso, non tantum in abscondito loco, quantum in abscondito conscientie. Nam si anima inter claustra bone voluntatis inclusa sit, corporales actus nostros abscondere possumus, si autem anima per vanas et varias cogitationes fuerit evagata, nihil prodest actus corporales abscondere, quia sic abscondimus ut amplius publicemus.

Et pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi in manifesto. Vide quia absconsus cordis, non loci signat. In secret: that is in the secret place of the heart.

10 *Deus enim in absconso cordis est, non in absconso loco.*

Considera autem quia non ideo voluit nos Deus in absconso facere, ut non appareat opus nostrum, alioquin quando dicit: Sic liceat lumen vestrum ut videant homines opera vestra et magnificant patrem vestrum qui in celis 15 est. Sed ut ipse illud ostendat, nam gratus est omne bonum quod a nobis absconditur a Deo autem ostenditur; nam si tu te ipsum ostendas pauci sunt qui te laudant, id est, qui non intelligunt quod in latere poteris; qui autem intellexit, vituperat magis, non laudat; si autem 20 Deus te ostendat, nemo vituperat, nisi forte malus, cui displicet bonus. Impossibile est enim ut bonum opus hominis in abscondito dimittat Deus, sed in hoc seculo manifestat eum et in illo glorificat, quia gloria Dei est.

Sicut autem opus mali hominis ad gloriam diaboli est, 25 in eo enim malicie eius virtus ostenditur, sic et opus bonum gloria Dei est, in eo enim gratia eius ostenditur.

Sicut ergo diabolus qui suggesterit malum fieri, ipse manifestat malum, ut puta, ipse suggesterit adulterium facere et ipse manifestat adulterium, ipse suggesterit homicidium et 30 ipse publicat homicidium, sic Deus qui dat bonum fieri

publicat omne bonum in manifesto, id est, in seculo illo, God's rewards are not made manifest here.

quia hic merces iusticie manifesta non potest esse, puta pro bono opere, si te fecerit diritem quoniam hic non solum boni sed etiam mali divites sunt, magis autem

35 mali quam boni, ideo merces iusticie in diritibus non appetit, si tibi tradiderit filios et filias eorum, etiam in huius bonis indifferenter boni et mali inveniuntur, et ideo iusticie merces non potest esse manifesta, et omne bonum quod est in hoc seculo desiderabile inter bonos et malos com-

40 minus est, ideo si bonis datum fuerit, non appetit; illius

6. A: considera igitur autem. 18. A: potueris. 22. A in marg.: Nota.
33. Codd.: si te ferit dimittere. 34. A: autem twice. 36. A: tibi deest.

13. Matth. V, 16.

autem seculi bona non sunt communia inter bonos et malos sed tantum bonorum, ideo cuicunque illic beneficerit Deus, manifestum est quod pro mercede iusticie sue meruit illud bonum nisi forte sic in hoc mundo reddat in manifesto faciens eum omnibus manifestum et glorificans eum, ut omnes cognoscentes eum Dei | hominem esse, 381^c venerentur eum. Aut si secundum opera estimetur et status bonorum istius mundi, ut puta multi incurruunt mala et boni et mali in seculo isto.

The same gifts from God may be rewards or punishments according to the recipient.

Unde intelligimus quis temptatur in eis quasi bonus et 10 quis punitur quasi malus secundum opera. Si cuius opera videmus bona, scimus quia temptatur quasi instus, cuius autem mala dicimus, quia punitur in eis quasi peccator, sic et bona mundi videmus et peccatores habere interdum et iustos: propterea secundum opera est manifestum, quia 15 malus quidem si bona in hoc mundo fuerit consecutus, dicimus quia mutritur hic iniquitas eius, ut illuc intereat gravius, si autem bonus, dicimus, quia reddidit eis Deus mercedem iusticie eius. Hec Crisostomus.

CAP. V.

20

Augustine.

Augustinus autem sic prosequitur textum evangelii: Cum oratis, non eritis sicut hypocrite, qui amant stare in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Neque enim hic rideri ab hominibus nefas est sed ideo hec agere ut videaris ab hominibus; et non superfluo hec eadem toties repetuntur et dicuntur, cum sit iam una regula custodienda qua cognitum est, non si hoc sciant homines, formidandum esse aut fugiendum, sed si hoc animo fiant ut fructus in eis expectatur placendi hominibus. Servat eciam ipse Dominus 30 eadem verba, cum adiungit similiter: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam, hinc ostendens id se prohibere, ne ea merces appetatur, qua gaudent stulti huius vite dulcedine detenti, cum laudantur ab hominibus et gaudent falsis honoribus. Dulcedo autem huius vite ad tempus 35 indulcat fauces per delectacionem sed postea terminabitur

2. A: *ideoque cuicunque*. 7. A: *aut secundum*; B: *aut sicut secundum*.
9. B: *hoc seculo*. 15. A: *proper*. 21. A in marg.: *Augustinus*.
22. A: *Et cum oratis*. 24. A: *Neque inquit*. 26, 27. B: *vel dicuntur*.
28. A: *sic hec sciant*. 32. B: *id deest*. 33. B: *ut ea merces*.

21. De sermone Domini in monte, l. c. p. 204. 22. Matth. VI, 5.

in amaritudinem, et hoc forte sempiternam. Hec Augustinus.

Videtur istum sanctum innuere quod hypocrita procedens ad manducandum vel quicquam aliud faciendum est apud Dominum fur et latro, quia capit indebite alienum. Nam secundum evangelium ex vana laude recepit mercedem suam, et cum hoc petit amplius vel de laude vel mendicacione vel utraque, et cum hoc facit incognite quoad homines, patet conclusio. Et signanter dicitur, appetere inanem gloriam, quia illa gloria nichil sibi proficit pro presenti et pro tempore quo fructus de gloria reciperet metet penam; et ideo omnimode talis gloria est inanis, quia caret fundacione in immobili veritate, ut antiqui considerarant quod, nisi celum contineat speram terre et Deus contineat ipsum ultimum celum, aliter totus mundus fluctuaret in vacuo infinito. Sic laus humana vel quicunque actus animi nisi fundetur in prima stabili veritate indubie est vacuum vel inane; cui ergo prodesset talis gloria que pascit virtutem peccabilem sub racione qua peccat? revera cum finis illius sit peccatum (quod est secundum philosophos quasi nichil) non potest subterfugi quin talis gloria sit inanis.

Unde Crisostomus super isto textu sic loquitur: *De oracione nobis est sermo quam solam quasi spirituale tributum anima offert Deo de visceribus suis. Omnem enim iusticiam quam facit homo, per potentiam suam facit et de potentia sua profert. Solam autem oracionem secundum fidem suam facit et ex fide sua profert. Vis autem scire quam preciosa sit oracio; nulla iusticia thymiamati assimilatur nisi oracio sola, sicut in revelatione ostenditur quomodo magnus angelus ante conspectum altaris processit, habens in manu thuribulum incensi odoramentorum et dictum est ei: Iste sunt oraciones sanctorum. Sicut enim thymiana bene confectum delectat hominem odorantem, sic oracio iusta suavis est ante Deum. Vis autem scire dignitatem eius, mox ut de ore eius processerit, suscipiunt eum angeli in manibus*

Every
hypocrite is a
thief.

Vanity of
earthly glory.

Chrysostom:
The excellence
of prayer.

3. A in marg.: *Johannes.* 4. B: *mendicandum.* 6. A: *una
aude.* 8. A: *utrumque.* 10. A: *vana gloriam.* 13. A: *in deest.
14. A: consideraverunt.* 24. A in marg.: *Crisostomus.* 28. A in marg.:
De oracione. 29. A: *et deest.* 31. Codd.: *thumaniani.* 37. A: *apud
Deum.*

24. Op. Imp., l. c. p. 808. 34. Apoc. VIII, 3; V, 8.

suis et quod vult ante Deum, sicut dicit archangelus ad Tobiam: 19 sum qui obtuli oracionem tuam ante Deum. Vis autem scire virtutem eius? Oracio trium puerorum fecit ut ignis ardens non adureret eos sed delectaret, ut flamma quidem videretur in specie, umbraculum autem 5 esset in opere suo; quanto gloria est, tanto caute servanda est, ne propter homines facta vilescat. Qui amant in synagogis orare. Putas quia in sinagoga vetat orare in conventu hominum? Sed eo proposito in conventu hominum vetat orare ut videatur a conventu. Alioquin in 10 conventu fidelium orare est laudabile, sicut dictum est in ecclesiis: Benedicite Deum. Et iterum: Adorate Dominum in aula sancta eius. Puto autem et hoc non ad locum resert Dominus, sed ad propositum orantis, quoniam qui sic orat ut ab hominibus videatur, illius mens non Deum 15 aspicit sed homines qui sunt ibi; et videtur sibi in medio multorum orare. Ille talis quantum ad propositum suum in synagoga orat; eius autem orantis mens solum Deum aspicit, si in illa hora est mens eius quasi habeat nullum circa se, quia illius mens nullum videt, quoniam propter 381^a neminem orat; et ideo quamvis in synagoga orat, tamen in secreto apud se videtur orare; deinde ut orans nichil novum faciat quod aspiciant homines; nec quis voce clamet, ut audiatur ab aliis, nec expandat manus ut phariseus in templo, ut videatur a multis, neque pectus suum aperte 25 percuciat sed absconde sicut publicanus in templo, neque impudenter oculos tollat ad celum, ut notabilis fiat, et ita quem nemo eciam audit clamantem, nemo aspicit tale aliquid facientem, eciam inter multos sanctos in secreto est. Et in angulis platearum. Non dixit In plateis sed In 30 angulis platearum: ut ne si in plateis oraverint quasi simulatores religionis vituperentur sed in angulis, ut videantur absconde orare. Astuta vanitas. Sciunt enim quia hoc ipsum absconde orare laudabilius est; et ideo fingunt se abscondere, ut dupliciter laudentur, primo quia 35 orant, secundo quia absconde orant et amplius se manifestant per hoc ipsum quod se abscondunt. Dic hypocrita quid vis ut videaris orans? Nonne quia laudabilis res est orare? Ut quid ergo non vis esse laudabilis qui vis

2. A: *tuam deest.* 9. B: *conventum.* 20. B: *contra se.*
27. B: *ut nobilis fiat.* 37. A: *propter hoc ipsum.*

2. Tob. XII, 12.

12. Psalm. LXVII, 27; XXVIII, 2.

ut lauderis? O insana vanitas! esse nolunt quod desiderant apparere. Amen dico vobis percepérunt mercedem suam. Unusquisque ubi seminat ibi metet, et quod seminat hoc metat. Propter homines orant, non p̄ ropter Deum; sic et ab hominibus, non a Deo laudantur; mendaciter orant, cum non orant, et mendaciter laudantur cum non sunt laudabiles, spem vacuam religionis vendunt et verbum laudis vacuum emunt. Sicut oratio eorundem Deum non delectat, sic nec laus hominum ipsos adornat; quod enim in verbo positum est, tamdiu est quamdiu dicitur verbum; cum autem finitum fuerit verbum, finitur et bonum quod positum erat in verbo. Hec Crisostomus.

Et sequitur in textu: Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum et clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, et pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.

Super quo Augustinus: Que sunt ista cubicula nisi ipsa corda que eciam in Psalmo signantur, ubi dicitur: Que dicitis in cordibus vestris et in cubilibus vestris compungimini? Et claudentes ostia orate, ait, patrem vestrum in occulto. Parum est intrare cubicula, si ostium pateat cogitationibus importunitis, per quod ostium ea que foris sunt improbe se immergunt et interiora nostra appetunt et confundunt. Foris autem esse diximus omnia temporalia et visibilia que per ostium, id est, per carnalem sensum in cogitationes nostras penetrant et irruunt, et turba variorum phantasmatum orantibus obstrepuit et irrepunt et fructum oracionis auferunt. Claudendum est ergo ostium, id est, carnali sensui resistendum, ut oratio spiritualis dirigatur ad dominum patrem nostrum celestem

Augustine: The "chamber" is the heart, which must be closed against importunate thoughts.

30 et impetrat quod fit, cum intimis cordis nostri pure oratur pater in abscondito. Et pater, inquit, vester, qui videt in abscondito, reddet robis. Et hoc tali clausula terminandum fuit: non enim hoc monet nunc ut oremus, sed quomodo oremus, neque enim superius ut faciamus elemosinam, sed quo animo faciamus, quoniam de corde mundando precipit quod non mundat nisi una et simplex intencio in eternam vitam solo puroque amore sapientie. Hec Augustinus.

8. A: *Deum deest.* 16. A in marg.: *Augustinus.* 21. B: *cognitionibus deest.* 23. A: *esse deest.* 27. B: *auferant.* 37. A: *ad infernum.*

13. Matth. VI, 6. 16. S. Augustini, *De sermone Domini in monte*, p. 204. 19. Psalm. IV, 5; Matth. VI, 6.

CAP. VI.

Chrysostom: Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Tu autem cum oras. Tu qui vis ut exaudiaris, non ut we pray it they ridearis, qui esse vis laudabilis non apparere; qui in heart and mind anribus Dei loqueris, non hominum. Intra in cubiculum tuum et clade ostium tuum. Ut nemo sit ibi nisi tu qui oras et ille quem oras et ut quid tecum sit alter preter eum quem necessarium habes. Testis enim orantem gravat, non adiuvat, quia Deus oracionibus non exigitur sed placatur. Alterum dico alterius cordis. Qui autem eiusdem sunt cordis etsi multi fuerint oratores unus sunt, quia unus spiritus in omnibus illis est, sicut dictum est: Omnia autem credencium erat cor unum et anima una. Melius enim spiritualiter intelliguntur ad animas. Cubiculum enim est cor vel intellectus interior, id est, spiritualis, sicut scriptum est Psalmo IV°, 5: Qui dicitis in cordibus vestris etc. Ostium autem eius est sensus carnalis exterior per quem omnia bona vel mala super animam intrant, sicut in Canticis ex persona ecclesie Sapiencia dicit: Ecce dilectus meus pulsat ostium: Aperi mihi soror mea et proxima mea. Pulsat autem Christus hominem christianum aut per scripturas divinas aut bonas cogitationes super cor eius inducens, et iste qui suscipit eas aperit Christo. Qui autem expellit, claudit; iubet igitur, ut anima interior ingrediatur intellectum quando orat, ut nichil cogitet nisi de quo orat et quem orat, ut claudat ostium sensus sui carnalis, ut omnes cogitationes carnales et sollicitudines mundi foras excludat. Si autem orans de carnalibus rebus cogitaveris, non introisti interiorum intellectum nec clausisti ostium sensus; et ideo tacite cum cogitationibus superfluis anima loquens oracionum perdit tempus. Secundum hoc et illud superius intelligi potest. In media autem synagoga orat qui in medio multitudinis malarum cogitationum orat undique mundialibus sollicitudinibus circumdatus. Quando enim orans cogitas de uxore, de filiis, de mancipiis, | de domo, de possessionibus, de pecoribus, de milicia, de lucro, de capsis, (et alia sunt*

2. A. in marg.: *Crisostomus.* 4. B: *que in.* 6. A: *sit tibi.*
8. A: *enim deest.* 12, 13. B: *Multitudinis autem credencium.* 19. A: *esse dilectus.* 25. A: *quoniam orat.* 32. Codd.: *et deest.* Addidi.
35. A: *Qui enim.* 36, 37. A: *de peccoribus.*

2. Opus Imp., l. c. p. 809. 3. Matth. VI, 6. 12. Act. IV, 32.
19. Cant. V, 2.

innumerabilia que super cor incaute orantis ascendunt) putas modica tibi videtur hec synagoga malorum. Omnes enim iste varie species cogitationum diversi sunt immundi spiritus. Quomodo ergo non in media synagoga oravit 5 anima tua, quando tot secum immundos spiritus habuit spectatores et colloquentes? possumus et intelligere quod ostium domus os est corporis ut non clamosa voce ore- mus Deum sed desiderio tacito. Nam ex clamosa oracione multa mala nascuntur, maxime hec tria, primum quia 10 qui clamose orat non Deum ubique credit esse et absconsa audire; et ideo Deum honorat qui absconsa orat, primo quia orat, secundo quia credit Deum absconsa audire, sicut et audit. Nam Deus voce non clamosa pulsandus est, quia non est vocis auditor sed cordis.

15 Secundum autem malum est quod mysteria secretarum petitionum tuarum quas forte non oportebat alterum scire preter te et Deum in auribus bonorum hominum et ma- lorum audienda committis et non solum non audiris a Deo quia indisciplinate orasti, sed ab hominibus derideris, 20 quibus absconsa tua manifestasti.

*Tercium vero malum quia clamose orans alterum iuxta te non permittis orare. Vocibus enim tuis rapis sensum illius ad tuos sermones, et ideo non solum non exaudiris, quia male oras, sed adhuc peccatum colligis, dum orare 25 alios non permittis. Sic igitur ora sicut audisti in libro Regum Annam orantem que figuram portabat ecclesie, de qua quidem est dictum: *Labia eius movebantur, vox autem eius non audiebatur. Et pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi palam, ut tunc cognoscant homines quid orasti,* 30 cum riederint te accepisse quod orasti. Hec Crisostomus.*

Videtur istum sanctum parum vel nichil commendare cantum organicum vel subtilem sed pocius condempnare, quia distrahit a cogitatione mentali supracelestium tam cantantem quam eiam populum audientem; et 35 cum non fundatur in fide scripture sed evidencius eius oppositum, videtur quod iste modus fuit ex cautela diaboli introductus. Non enim sequitur: Patres legis

The ‘door’ is
the month; we
are to pray with
silent longing,
not
clamorous.
Evils of
praying alone.

5. B: *habuerit.*   7. A: *et non.*   9. A in marg.: *Nota mala ex oracione clamosa.* 1.   11. A: *primum.*   12. A: *solummodo quia;* ib. A: *eum absconsa.*   15. A in marg.: 2; ib. A: *est deest.*   21. A in marg.: 3.   25, 26. A: *libro Regnorum.*   29. A: *et tunc.*   31. A in marg.: *Johannes.*

Chrysostom
seems not to
approve of
elaborate music.

This and many veteris canebant in diversis organis in templo Salomonis, others modern fashions do more harm than good. ergo christiani debent hodie sic cantare; nec sequitur: Si rudes distantes laici per hoc quandoque excitantur ad devocationem, ergo modus ille est adeo observandus: et sic dicitur de pulsibus campanarum, de cantibus chororum et multis aliis ut fides hodie introductis, de quibus est probabile quod per accidens quandoque proficiunt, sed est evidencius quod pluribus viantibus magis obsunt. Et sic dicitur de usibus orandi, horis canonicas et primis ac aliis celebracionibus limitatis.¹⁰ Quandoque enim proficiunt et quandoque officiunt. Ideo oracio et modus orandi quem Christus in hoc evangelio limitat debet a cunctis catholicis observari et alius modus sensibilis secundum artem humanam introductus debet secundum rationem et proficiendi experientiam mo-¹⁵ derari.

When our minds wander at prayer we are talking with the devil and offering an insult to God.

Videtur autem hunc sanctum rationabiliter evitare quod cogitacio hominis orantis circa impertinencia occupetur, quia cum diabolus temptat animam ad hec temporalia, videtur quod sit prope animam vel illapsus anime sic oranti, et ultra videtur quod anima attencius loquitur cum ipso diabolo quam cum Deo. Sed quis non dubitat quin Deus ex tali tergiversacione offenditur? Quando homo debet humiliter a Deo petere sibi necessarium ad salutem, divertit ab ipso et loquitur cum diabolo de impertinentibus maximo inimico. Manifestum videtur quod hic sit culpanda Dei irrisio. Et hoc videtur insinuari per illud Ezechielis VIII, 16: *Introduxit me in atrium domus Domini interior et ecce in ostio templi Domini inter vestibulum et altare quasi viginti quinque viri dora habentes ad templum Domini et facies ad orientem et adorabant ad ortum solis.* Isti autem viginti quinque viri qui solem ydolatrie adoraverunt videntur figurare universitatem sacerdotum cesaris superborum, quia constat quod viginti quinque qui resultat ex ductu quinarii in se ipsum bene signat numerum superborum. Isti autem habent dorsa sua ad Deum et stant in ostio templi Domini, quia sunt hypocrite in confinio sensibilium et temporalium, et sensibilia mundo respiciunt, et (ut dicit propheta) *hec et multa similia sunt abho-*⁴⁰

3. A in marg.: *Nota pro cantu.* 6. A: *chororum* twice. 10. et
primis; A: *pns.* 12. B: *quam Christus.* 33. A: *ydotatre;* B carrexit.
35. A: *ex dictu.*

minacio magna, quia deridere hominem, dicendo sibi Racha, est dignum secundum evangelium magna pena; quanto magis deridere Deum modo quo dictum est et in ista historia figuratum.

5 Et hec creditur racio quare in tanta sacerdotum multitudine non proficit ecclesia oracionibus sicut olim. Videtur enim tam oratores quam conductores incurrere istam infidelitatem quod Deus non meminit facti sibi placentis vel iuste vite, nisi clamantes fortiter ipsum provocarent ad taliter largiendum. Quod videtur figuratum in quadringentis sacerdotibus Baal, de quibus III Regum XVIII, 27. Quibus Helias dixit illudendo: *Clamate rote maiore. Deus enim uester est, et forsitan cum alio loquitur aut in diversorio aut in itinere aut certe dormit, ut excitetur.* Cum ergo talia sint heretica et impossibilia de Deo vero, videtur quod omnis clamor talis cleri nisi de quanto recte excitat devocationem ad Deum devocius exorandum est omnino superfluuus, et specialiter si impedit 20 oracionem interioris hominis quam evangelium hic precipit. Christus autem videtur parum curare de templi edificio sumptuoso | et sic de basilicis ab ypo-
 382^b critis in ecclesiam introductis (ut patet Matthei XXIV et Joh. IV°). Talia autem sensibilia mundo splendencia
 25 videntur aperire ostium domus orantis et introducere in suum cubiculum inimicos; ideo dicit Christus Joh. IV, 21, Samaritanis allegantibus quod Jerosolimis est locus in quo adorare oportet: *Venit hora et nunc est, quando viri adoratores adorabunt patrem in spiritu et*
 30 *veritate, nam et pater tales querit, qui adorent eum.* Nunc autem mundus sensibilibus est sic deditus quod plus attendit quod habeat oraciones novas, cantus subtiles et locum splendentem quam quod habeat oraciones antiquas et circumstancias quas Christus precipit in
 35 hoc loco. Et excusent militantes qui sciverunt de hoc peccato infidelitatis inficiente oraciones ecclesie, quia ego hoc nescio sed credo quod hoc peccatum est principium demoni docenti populum, ut postponat magis bonum et sibi utile et preponat minus bonum plus splendidum
 40 quoad mundum, seducit multos terrenos in ecclesia militante.

Christ cares not
for sumptuous
churches,

the love of
which leads
many astray.

4. A: *ista* twice. 7. A: *videtur nisi.* 8. B: *meminerit.* 16. B: *sunt.*

23. Matth. XXIV, 2.

CAP. VII.

Augustine: Sequitur in textu Mathei: *Orantes autem nolite multum The heathen thought God's loqui, sicut ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio will could be suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis: Scit enim pater changed by much speaking. vester quid opus sit robis antequam petatis eum.*

Super quo Augustinus: *Orantes, inquit, nolite esse multiloqui sicut ethnici; arbitrantur enim quod in multiloquio suo exaudiantur a Domino; sed non ita est. Sicut ypotocitarum est prebere se exspectandos in oracione, quorum fructus est placere hominibus, ita et ethnicorum, id est, gentilium in multiloquio est putare se exaudiri. Et revera omne multiloquium a gentilibus venit qui exercende lingue pocius quam immutando animo dant operam. Et hoc nugatorii studii genus eciam ad Deum prece flectendum transferre conantur, arbitrantes sicut hominem iudicem verbis adduci in sentenciam. Nolite itaque similes illis esse, dicit unus et verus magister vester; scit enim pater vester quid robis necessarium sit, antequam petatis ab eo. Si enim verba multa ad id proferuntur, ut instruatur et doceatur ignarus, quid eis opus est ad rerum omnium cognitorem cui omnia que sunt eo ipso quo sunt obediunt et loquuntur, seseque iudicant facta et ea que futura sunt artem sapienciamque non latent, in qua sunt et que transierunt et que transitura sunt omnia presencia et non transeunzia.*

Objection:
Why pray at all.

Sed cum pauca verba eciam ipse dicturus est quibus nos doceat orare, queri potest cui rel hiis paucis verbis opus sit ad eum qui scit omnia antequam fiant et novit ut dictum est quid nobis necessarium est antequam petamus ab eo.

Answer:
1. We do not pray by words but thoughts; and the Lord's prayer tells us what to think of.

Hic primo respondetur non verbis nos agere debere apud Deum, ut impetremus quod petimus sive volumus sed rebus quas animo gerimus et intentione cogitationis cum dilectione pura et affectu simplici. Et res ipsas verbis nos docuisse dominum nostrum quibus memorie mandatis eas ad tempus orandi recordaremur.

Sed rursus queri potest, si verbis orandum sit quid opus sit ipsa oracione, si Deus iam novit quid nobis

6. A in marg.: *Augustinus.* 10. Codd.: *ita est ethnicorum.* 13. B: *quam mutando.* 20. B: *quid enim opus est.* 29. A: *sit pro est before antequam.* 35. Codd.: *sive verbis.*

2. Matth. VI, 7—8. 6. S. Augustini *De sermone Domini in monte*, l. c. p. 205.

necessarium sit, nisi quia oracionis intencio cor nostrum serenat et purgat capaciusque efficit ad accipienda divina munera que spiritualiter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum exaudit nos Deus qui semper paratus est 5 dare lucem suam nobis non visibilem sed intelligibilem et spiritualem. Sed nos non semper parati sumus accipere; cum inclinamur ad alia nescio que inania et rerum temporalium cupiditate tenebramur. Fit igitur in oracione conversio cordis ad eum, qui semper dare paratus est 10 si nos captamus quod dederit, et in ipsa conversione purgacio interioris oculi, cum excluduntur ea que temporaliter cupiebantur, ut acies simplicis cordis ferre possit lucem simplicem divinitus sine ullo occasu aut commutacione fulgentem nec solum ferre, sed eciam manere in 15 illa, non tantum sine molestia, sed eciam cum quodam ineffabili gaudio quo vere ac sinceriter beata vita perficitur.

*Sed eciam considerandum nobis est que nos orare ille precepit per quem, et discimus quid oremus et conse-
quimur quod oramus. Hec Augustinus.*

20 Ex isto dicto huius sancti possunt capi multa no-
tabilia tam superioribus quam inferioribus ecclesie an-
notanda. Videtur enim primo quod iste sanctus intendit
(ut sepe alias) quod omnia que fuerunt vel erunt sunt
Deo presencia; videtur secundo quod iste sanctus con-
cedit (ut sepe alias) quod omnia que evenient de
necessitate evenient; et sic non foret orandum a via-
toribus nisi de quanto oracio ipsos faceret disposiciones
ut suscipiant lumen Dei; et videtur tertio quod moderni
in oracionibus prolixis et novis se et alios magis con-
25 taminant. Christus enim Deus et homo dicit quod sunt
duo extrema culpabilia; unum penitus non orandi et
aliud communius Deum prolixius et indebite exorandi.
Magister autem optimus dat nobis virtuosum medium
inter ista. Et videtur quod nos ex tradizione humana
30 magis excedimus in hoc extremo, cum magis prolixii
sumus in oracionibus ut gentiles et magis parum atten-
dimus ad vitam Christi et opera ut ipsum virtuosius
35 imitemur. |

Quis rogo vel papa vel alius scit si in oracionibus Modern prelates
40 sumus magis prolixii et in operibus exemplatis a Christo say that the longer the

2. In earnest prayer our hearts are cleansed, and thus we are enabled to receive the gifts which God is always offering.

Augustine teaches:
1. that all things past and future are present to God;
2. that all things happen of necessity as they are ordained;
3. that we injure our sons by prolix prayers.

14. A: nec solet. 17. A: nobis deest. 20. A in marg.: *Johannes.*
23. A in marg. infer.: *Nota quod omnia que fuerunt vel erunt sunt Deo
presencia.* 25. A in marg.: *Nota quod omnia que evenient de necessitate
evenient.* 29. A in marg.: *3.* 35. A: *Secundo cum;* B: *Secundo erased.*

prayers the magis pauperes. Scio quidem quod moderni satrapae better. innituntur isti monstruoso principio, cum oratio bona de quanto est longior sive prolixior de tanto est melior, They allege that Christ spent night in prayer. allegantes illud evangelii quod Christus fuit pernoctans By the same rule we should go 10 days without food. in oracione. Sed sciant isti deliri quod hoc principium 5 debet ex Christi sapiencia moderari cum opera oracione tali meliora necesse sit hic a viatoribus fieri in mensura. Nec valet probacio qua evangelium dicit Christum in oracionibus pernoctare, quia sic dicit evangelium quod Christus ieunavit quadraginta diebus et noctibus sine 10 cibo vel potu. Numquid nos debemus Christo in istis propterea coequari? Apostoli nescierunt istam sequelam Domini nec in oracione nec in ieunio. Que igitur stulticia foret nos ignaros dimittentes salubrius tantum in magis inutili immorari? Et istud germen diaboli in 15 ecclesia patencius inolevit, quando quidem papa (ut Evil example of fertur) construxit oracionem brevem novam et concessit Pope Bonifac. duo millia annorum ipsam certo modo dicentibus dum confessi fuerint et contriti et vendicat quod istud sit credendum ut fides catholica. Sed rogo cum stat ecclesiasticos eciam papam in ista prolixitate orandi deficere, que evidencia rationis quod in ista prolixitate non excedunt medium virtuosum. Numquid racio vel exemplum captum ab apostolis hoc concludit? Scimus quidem quod stat papas et alios canonizatos ab ecclesia in hoc ex-25 cessu notabiliter peccavisse. Non autem presumimus in materia tam nobis ambigua regulariter diffinire sed unum nobis videtur quod magis debemus intendere bone vite et operi, et tunc Deus nos docebit secundum regulam Christi quantum debemus in oracionibus taliter 30 immorari.

Chrysostom: Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: The heathen make long prayers because they address helpless Gods. Videamus, inquit, quos orant gentiles nt sciamus quare sic orant: orant demones qui etsi audiunt exaudiri non possunt, nam neque mala prestare possunt nisi permiserit 35 Dens, orantque reges mortnos: Jovem, Mercurium ceterosque qnorum crimina sunt manifestiora quam nomina, qui nec si viverent saltem poterant adiuware. Orant

2. A: *oratio scit* (sic); B: *oratio sit*. 5. A: *quo hoc*. 10, 11. A: *que cibo*: 11. A: *non debemus*. 20. Codd.: *creditum*. 32. A in marg.: *Crisostomus*. 34. A: *audiuntur*. 36. A: *reges enim*.

16. Boniface VIII; see Dr. Todd's note in *Apology for Lollards*, p. 122. 32. Op. Imp., l. c. p. 809.

ydola insensata que nec audire possunt nec dare responsum; iuste ergo diu clamant ubi qui exaudiat non est. Propterea cum sacerdotes Baal ad Deos suos clamarent propter sacrificia comburenda deridens eos Helias dicebat:

5 *Clamate, clamate fortiter. Forsitan enim dormiunt dii vestri, sic et modo quasi dormientem Deum accusat qui oracionem suam longo sermone prosequitur. Scit enim pater vester quid vobis necessarium sit antequam petatis eum. Si ergo precognoscit quid volumus, non ideo oramus*

10 *ut exprimamus Deo quid volumus sed ut placemus eum prestare quod desideramus etsi Deus placandus est, non docendus, non est ei necessaria longa narracio sed voluntas. Hec Crisostomus.*

Ista sentencia huius sancti est consona supradicte;

15 *nec sequitur si omnia que evenient de necessitate evenient, tunc non expedit sic orare, cum ex isto formaliter infertur oppositum; sicut enim quidam docent ex isto principio, sequitur quod negociari oportet atque consulere, sicut oportet homines mereri et peccare et sal-*

20 *vari finaliter et dampnari salubre, ergo est orare cum moderamine, cum per hoc sunt homines dispositi ad merendum et tempus bene occupant quod cum paribus expenderent in insolenciis nisi taliter exorarent. Vivat ergo viator vitam iustum ut mereatur spiritu Dei duci*

25 *et tunc Deus docet sibi quante et qualiter sic orabit.*

CAP. VIII.

Sequitur in textu evangelii: *Sic euim orabitis: Pater noster qui es in celo, sanctificetur nomen tuum.*

Super quo Augustinus: *Cum in omni deprecacione*

30 *benevolencia eius concilianda sit quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur, ad laudem ipsius ad quem oratio dirigitur solet benevolencia conciliari et hoc in oracionis principio ponit solet, in quo dominus noster nihil aliud nos iussit dicere nisi Pater noster etc. Multa*

35 *dicta sunt in laudem Dei que per omnes sanctas scripturas varie lateque diffusa poterit quisque considerare,*

Augustine:
Christ teaches
us to address
God as our
Father.

2. A: *dum clamant vir.*   14. A in marg.: *Johannes.*   15. A in
marg.: *Quod omnia que evenient de necessitate evenient.*   29. A in marg.:
Augustinus.

27. Matth. VI, 9.   29. De sermone Domini in monte,
l. c. p. 206.

The Israelites were taught to speak of Him as Lord.

cum legit: nusquam tamen iuvenit preceptum populo Israel, ut diceret: Pater noster aut ut oraret patrem domini sed dominus eis sicut voluit insinuatus est tamquam servientibus, id est, secundum carnem adhuc viventibus. Hoc autem dico, cum mandata legis acciperent 5 que observare iubebantur: nam prophete sepe ostendunt enim dominum nostrum eciam patrem eorum esse potuisse, si ab eius mandatis non aberrarent, sicuti est illud: Filios genui et exaltavi; ipsi autem spreverunt me; et illud: Ego dixi, Dii estis et filii altissimi; vos autem 10 sicut homines morienni et sicut unis de principibus cadetis; et illud: Si dominus suu, ubi est tuor meus, et si pater sum, ubi est honor meus? Et alia permulta, ubi arguuntur Judei, quod filii peccando esse voluerunt exceptis eis que in prophecia dicuntur de futuro populo 15 christiano, quod patrem | Deum esset habiturus secundum 382^a illud evangelicum: Dedit eis potestatem filios Dei fieri: Apostolus autem Paulus dicit: Quamdiu heres parvulus est, nihil differt a servo et spiritum adopcionis nos accepisse commemorat in quo clamamus Abba pater. 20

How great is God's grace in making us His sons.

Et quoniam quod vocamur ad eternam hereditatem, ut simus Christi coheredes et in adoptionem filiorum veniamus, non est meritorum nostrorum sed gracie Dei; eandem ipsam gratiam oracionis principium ponimus, cum dicimus Pater noster. Quo nomine et caritas excitatur 25 et fides et spes ad Deum firmius eriguntur; quid enim carius filii debet esse quam pater? et supplex affectus cum homines dicunt Deo Pater noster est quedam presumptione sed causa impetrandi postulata que petituri sumus, cum prius quam aliquid peteremus tam magnum donum 30 accepimus, ut instruamur et sinamur Deo dicere Pater noster. Quid enim non det iam filii petentibus, cum hoc ipsum ante dederit nobis. ut filii simus? Postremo quanta cura animum tangit, ut qui dicit Pater noster, tanto patre non sit indignus. Si enim quisquam plebeius senatorem 35 grandioris etatis ab eo ipso permittatur patrem vocare, sine dubio trepidabit uec facile audebit, cogitus humili-

4. A: servientibus et. 7. B: nostrum deest. 12. A: cades. 16. B: quomodo patrem Deum. 18. B in marg. sup. alia poster.) manu: Expositio orationis Dominicæ. 19 nos; B corrigit: non. 22. B: Christo. 25. A: quomodo nomine. 26. A: et fides — eriguntur deest. 27. A: duplex. 29. A: sed sancta imprestandi; B: sed tam imprestandi postulata. 31. B: accepimus.

9. Is. I, 2. 10. Psalm. LXXXI, 6. 12. Mal. I, 6.
18. Joh. I, 12; ib. Gal. IV, 1. 22. Rom. VIII, 23.

litatem generis sui et opum habundanciam et plebeie persone vilitatem; quanto magis ergo trepidandum est appellare patrem Deum, si tanta est labes tantaque sordes in moribus, ut multo iustius eas a sua coniunctione 5 Deus expellat, quam ille senator cuiusvis mendici egestatem. Quandoquidem ille hoc contempsit in mendico ad quod et ipse potest rerum humanarum fragilitate devenire, Deus vero in sordidos mores nunquam cadit et gracia misericordie ipsius, qui hoc a nobis exigit, ut 10 pater noster sit; quod nullo sumptu sed sola bona voluntate potest comparari. Admonentur hic eciam divites vel genere nobiles secundum seculum, cum christiani facti fuerint, non superbire adversus pauperes et ignobiles, quoniam simul dicunt Deo Pater noster, quod non possunt 15 vere ac pie dicere nisi se fratres esse cognoscant.

Utatur igitur voce novi testamenti populus novus ad eternam hereditatem vocatus, et dicat Pater noster qui es in celis, id est, in sanctis et iustis. Non enim spacio locorum continetur Deus. Sunt autem celi excellencia 20 quidem mundi corpora, sed tamen corpora que non possunt esse nisi in loco, sed si in celis tamquam in superioribus mundi partibus locus Dei esse creditur, melioris meriti sunt aves quarum vita est Deo vicinior. Non autem scriptura dicit: prope est Dominus excelsis hominibus 25 aut eis qui in montibus habitant, sed scriptum est, prope est Dominus hiis qui sunt obtriti corde; quod magis pertinet ad humilitatem. Sed quemadmodum terra appellatur peccator, cui dictum est: Terra es et in terram ibis, sic celum iustus econtra dici potest. Iustis enim dicitur: 30 Templum enim Dei sanctum est quod estis vos, quapropter si in templo suo habitat Deus et sancti templum eius sunt, recte dicitur qui es in celis, qui es in sanctis. Et accommodissima ista similitudo est ut spiritualiter tantum interesse videatur inter iustos et peccatores quantum corpora- 35 liter inter celum et terram.

Cuius rei signande gracia cum ad oracionem stamus, ad orientem convertimur; unde celum surgit, non tamquam ibi habitet Deus quasi ceteras mundi partes

2. A: magis sibi. 3. B: tanta est pro tantaque. 4. B: in medico; A: que et ipso. 7. A: humanarum framine. 8, 9. A: devenire — misericordie deest. 23. A: aves quorum; B: tales quorum. 28. A: cum. 32, 33. B: accommodissima.

24. Psalm. LIII, 19. 29. Gen. III, 19. 30. I. Cor. III, 17.

deseruerit, qui ubique presens est, non locorum spaciis sed presencia maiestatis, sed ut admoneatur animus ad naturam excellenciam et dignitatem se convertere, id est, ad Dominum et Deum suum, cum ipsum corpus eius quod terrenum est, ad corpus excellencius, id est, ad corpus celeste supra se convertitur.

How men may
be trained by
the phrase 'in
heaven.'

Convenit eciam gradibus religionis et plurimum ex-pedit ut omnium sensibus et parvulorum et magnorum bene senciatur de Deo. Et ideo qui visibilibus adhuc pulchritudinibus dediti sunt, nec possunt aliquid incorporeum cogitare, quoniam necesse est ut celum preferant terre, tolerabilius est opinio eorum, si Deum quem adhuc corporaliter cogitant in celo pocius credant esse quam in terra; ut cum aliquando cognoverint dignitatem anime celeste eciam corpus excedere, magis eum querant in anima quam in corpore eciam celesti; et cum cognoverint quantum distet inter peccatorum animas et iustorum, sicut non audebant, cum adhuc carnaliter saperent, eum in terra collocare sed in celo, sic postea meliori fide vel intelligencia magis eum in animis iustorum quam in peccatorum requirant. Recte igitur intelligitur quod dictum est Pater noster qui es in celis in cordibus iustorum esse dictum, tamquam in templo sancto suo. Similiter eciam ut qui orat, in se quoque ipso velit habitare quem invocat, et cum hoc affectat, teneat iusticiam quo munere invitatur ad inhabitandum animum Deus.

Iam igitur videamus que sint petenda. Dictum est enim quis sit qui petitur et ubi habitat. Primum autem omnium que petuntur hoc est: Sanctificetur nomen tuum. Quod non sic petitur, quasi non sit sanctum nomen Domini sed ut sanctum habeatur ab hominibus, id est, ita illis innotescat Deus ut non existiment aliquid sanctius quod magis offendere timeant. Neque enim quia dictum est: Notus in Judea Deus, in Israel magnum nomen eius, sic intelligendum est, quasi alibi minor sit Deus, sed sicut ibi magnum nomen eius, ubi pro sue maiestatis admiranda | magnitudine nominatur, ita ibi dicitur sanctum 383^a nomen eius, ubi cum veneracione et offensionis timore

1. B: *deseruit.* 9. Codd.: *visibilibus.* 10. B: *non possunt.*
17. B: *distat.* 19. A: *i. meliori.* 24. A: *orant.* 27. B: *que sunt.*
27, 28. B: *Dictum est autem.* 32. A: *sancius.* 33. A: *enim deest.*
34. A: *est Judea.*

nominatur. Et hoc est quod nunc agitur, dum evangelium adhuc usque per diversas gentes innotescendo, commendat unius diei nomen per administracionem dilecti filii eius. Hec Augustinus.

Augustine
teaches that
the first
petition refers
to the Father.

5 Sentencia huius sancti est plana sciolis; et videtur ipsum intendere quod prima istarum septem peticionum alludit proprietati Dei patris, licet natura divina que est tota trinitas vocetur in principio Pater noster. Sicut enim omnipotens nomen eius, ut dicitur Exodi XV, et 10 omnipotencia appropriatur quodammodo Deo patri, cum ipse sit potencia deitatis, signanter petitur quod nomen suum fiat sanctum in nobis, sicut exponitur. Et videtur Augustinus sentire quod digne dicentes hanc oracionem habent prius a Deo potestatem esse filii; Dei et ita 15 solum predestinatis videtur oracionem istam competere vel si aliis conveniat, sicut Deus in eis habitat secundum presentem iusticiam, ita ipsi orant quodammodo infinite infructuosius quam hii orant.

CAP. IX.

20 Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Patrem se magis quam dominum Deum voluit dici, ut nobis magnam fiduciam daret ad petendum et spem largam ad impetrandum, quia servi non semper impetrant quod petunt. Nec enim semper ex bona conscientia 25 que iusta sunt petunt; nam frequenter non considerant quid ad utilitatem domini pertinet sed ad suam: ideo non merentur semper audiri. Filii autem semper impetrant, quia ex bona conscientia que iusta sunt petunt. Nec considerant magis quid ad utilitatem suam pertinet quam ad 30 patris: ideo merentur semper audiri; et tu si filium te credis Dei, illa pete que et tibi expediunt accipere et illum decet prestare. Si autem semper cum aut petas carnalia et terrena aut difficile impetas aut forte non impetas, quomodo illa prestat tibi libenter non habenti, que 35 et si habeas ubique ammonet te ut contempnas.*

Chrysostom:
God bids us
call him Father
to increase our
trust in him.

Pater noster; non dixit meus; libenter audit Deus, quando christianus non solum pro se sed pro altero orat. Pro ‘Our’ Father,
because we
should pray for
others.

5. A in marg.: *Johannes.* 12. A: *ut videtur.* 20. A in marg.:
Crisostomus. 21. B: *Deum deest.* 32. B: *aut extinct.* 36. *libenter*
audit; B in marg. addit: *patu.*

20. Op. Imp. Hom. XIV ex cap. VI, l. c. p. 810.

se enim orare nature est, pro altero autem gracie; pro se orare necessitas rei cogit, pro altero autem caritas fraternitatis hortatur. Dulcior est autem ante Deum oratio non quam necessitas rei transmittat sed quam caritas fraternitatis commiendat.

Having a
Father in
heaven we must
not subject
ourselves to
earthly things.

Qui es in celis. Vult Deus ut faciamus nos patrem habere celestem ut erubescant se terrenis rebus substernere scientes se patrem habere celestem. Sicut enim degener filius ad opprobrium pertinet generosi patris, sic et christianus iniustus ad blasphemiam pertinet Dei iusti. Nam sicut per bonos christianos Deus glorificatur, sic per malos blasphematur.

If God's name
is hallowed in
us, we shall
shun the soil of
sin.

Sanctificetur nomen tuum. Quomodo sanctificatur ab homine qui sanctificat omnes aut quod sanctum est ut quid sanctificetur, sed in se quidem sanctum est; hic autem queritur, ut in nobis sanctificetur, id est, ut nos illum sanctificamus in nobis, ut cum nos illum sanctificaverimus in nobis, tunc et ille nos sanctificet in se; nam qui non sanctificat Deum non sanctificatur a Deo. Sanctificamus autem Deum in nobis, quando scientes eum sanctum timemus eum et sollicite vigilamus, ne forte rölemus sanctitatem nominis eius in nobis per opera nostra mala, sicut qui preclara veste vestitus est fugit omnem sordidam, ne forte coiquinet eam et perdat graciā candoris eius; sic qui suscipit Deum in corpore suo et in Spiritu Sancto sollicitus esse debet ne forte contaminet eum sciens quia, si contaminatus fuerit in nobis, ipse quidem in sua natura incontaminabilis manet cum contaminacionis iniuriam graviter nostro vindicabit interitu. Hec Crisostomus.

Sequitur in textu evangelii: *Adveniat regnum tuum.* Super quo Augustinus: *Sicut ipse Dominus noster in evangelio docet, tunc futurum esse diem indicii, cum predicatum fuerit evangelium in omnibus gentibus, que res pertinet in sanctificacionem nominis Domini.* Non enim et hic ita dictum est: *Adveniat regnum tuum, quasi nunc Deus non regnet; sed forte quis dicat Adveniat dictum esse in terram, quasi vero non eciam ipse nunc regnet in terra semperque in ea regnaverit a mundi constitu-*

15, 16. B: *hoc autem queritur.* 18. A: *nam nam.* 19. A in marg.: *Nota.* 22. B: *sanctitatem.* 32. A in marg.: *Augustinus.* 36. B: *ut hic.*

31. Matth. VI, 10. 32. S. Augustinus, *De sermone Domini in monte*, l. c. p. 208. 35. Matth. XXII, 14.

cione. *Igitur adveniat accipiendum est, ut scilicet, manifestetur hominibus. Quemadmodum enim etiam presens lux absens est cecis et eis qui oculos claudunt, ita regnum Dei quamvis nunquam discedat de terris, tamen ignorantibus absens est. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cum eius unigenitus non solum intelligibiliter sed etiam visibiliter in homine dominico de celo veniet iudicaturus vivos et mortuos. Post quod iudicium, id est, cum discrecio et separacio iustorum ab iniustis facta fuerit, ita inhabitabit Deus iustos, ut non opus sit quendam doceri ab homine, sed sint omnes (sicut scriptum est) docibiles Deo. Deinde beata illa vita omni ex parte persicetur in sanctis in eternum, sicut nunc celestes angeli sanctissimi atque beatissimi illius gloriose civitatis cives et domestici Dei decreti consortes et custodes nostri | per misericordiam domini sui et nostri, quo solo illustrante sapientes et beati sunt, quia et hoc promisit dominus noster et magister suis: In resurrectione erunt, inquit, sicut angeli in celis.* Hec Augustinus.

20. *Videtur istum sanctum plane intendere quod in ista petizione secunda oracionis dominice fideles desiderent diem iudicii, in quo secundum fidem predestinati erunt a reprobis separati et impermixti in beatitudine collocati, ita quod ista peticio correspondeat verbo Dei.*

In the second petition the coming of the day of judgment is prayed for.

25. *Christus enim est homo quidam uobis qui abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum et revertit, et sicut ex potentia procedit sapiencia ac ipsa regulat quomodo ipsa potentia procedet proinde operando,*

Inner relations of the Trinity.

30. *sic ex patre que est potentia deitatis procedit sapiencia verbi sui. Nec est aliqua prioritas temporis vel nature in hac trinitate benedicta, sed quod sit prioritas originis placet sanctis; in exemplis autem quibus manuducimur cognoscere trinitatem non obest sed consonat quod sit prioritas temporis et nature,*

No priority of time such as we find in the illustrations of it that we use.

35. *quia exemplum non foret exemplum sed ipsummet exemplatum, nisi foret quedam distinctio inter ipsum exemplatum sequens in noticia et exemplum. Prius ergo debemus in via sanctificare nomen Domini et per*

2. A: etiam deest. 10. A: inhabitat. 16. B: et nostri deest.
20. A in marg.: *Johannes.* 27. B: ac ipsa sapiencia.

7. Cf. I. Retr. 19, 8. 12. Is. LIV, 23; ib. Joh. VI, 45.
19. Matth. XXII, 30. 25. Lucae XIX, 12.

The virtue illam sanctificacionem debemus postmodum sieri partes referred to in the first petition regni. Et mirabili modo prima peticio alludit virtuti fidei, cum origo tocius fidei christiane stat initialiter in Deo patre, et istam fidem debemus ut fundamentum in via supponere, ut sanctificemus nomen Dei. 5

In the second petition it is hope.

All the virtues are implied in the Lord's prayer.

God reigns even in hell.

In ista vero secunda petizione spes intelligitur, quia omnis spes viatoris in beatitudine qua venitur ad patriam est figenda. Licet autem sciamus quod oportet regnum Domini expurgari et predestinatos a reprobis finaliter separari, tamen in appetendo hoc sincere ele- 10 vamus in spe secundum intentionem ad patriam confortati. Nec obest quod oremus pro illo quod scimus necessario evenire, quia quedam species oracionis que est elevacio mentis in Deum per talem oracionem necessarii proficit necessario deprecanti. Et Deus per 15 talem petitionem placatur oranti et benefacit illi in hoc quod est necessarium ad finalem beatitudinem adquirendum, et (ut sancti predicti notant ex verbis istius oracionis dominice) in quolibet sermone eius et pene in qualibet sua sillaba sunt fides et caritas et virtutes 20 alie intimate. Quid rogo innuit primum verbum *Pater noster* nisi caritatem quam debemus habere ad invicem ad Deum? Non enim dicit *Pater mi* sed *Pater noster*, ut doceat quod debemus in caritate communicare cum amicis ac eciam inimicis, nec vocamus eum hic Deum nostrum, 25 licet sit nomen excellencius sed sperancius patrem nostrum, docendo quod debemus pre ceteris ipsum diligere et in ipso fiducialiter sperare. Et sic non est aliqua virtus theologica nec aliqua virtus sequens, quin in quolibet verbo istius oracionis explicite vel implicite 30 sint connexe, docens quod qui digne dicit istam oracionem dominicam, debet esse ardens in caritate et sic cunctis ceteris virtutibus perornatus.

Videtur et hunc sanctum intendere, quod Deus regnet in inferno et qualibet parte mundi, sicut rex terrenus 35 non solum regnat super milites suos domesticos sed super remotos exterios quos regit et iuvat, conferens eis bonum, sic Deus regnat super quamlibet partem mundi eciam supra diabolos, quos sic punit, cum con-

13. B: *natura evenire*; A in marg.: *Obieccio contra necessitatem futurorum cum soluzione.* 31. B: *sunt connexe.* 32. B: *debet eam ardens in caritate dicere.* 34. A in marg.: *Nota quomodo Deus regnat in qualibet parte mundi.*

23. Cf. Sermones IV, 437 et seqq.

ferat eis esse, vivere et graciam, cum ipsos puniat graciouse. Ipsi tamen tamquam non participantes suam gloriam sunt a beatitudine remoti non localiter sed condicionaliter. Et sic est Deus rex eorum ut rex ceterorum et incarceratorum quibus ex sua gratia benefacit.

CAP. X.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: Chrysostom.
Regnum Dei est retribucio quam accipiunt aut iusti pro mercede iusticie aut peccatores pro culpa peccati. Regnum 10 Dei dicuntur et sancti, sicut scriptum est: Et colligant de regno eius zizannia, hoc est, de populo christiano. Regnum Dei dicitur iusticia, sicut Christus dicit: Afferetur a vobis regnum Dei et dabitur genti facienti fructus eius. De omnibus unus est intellectus. Aliud est 15 regem esse, aliud est regnare. Ecce enim Deus naturaliter rex est sed non in omnibus regnat, nec omnes homines sunt regnum eius, quia nec faciunt omnes voluntatem eius, nam in iniquis hominibus non Deus sed diabolus regnat, cuius faciunt voluntatem, ut sapienter ait Apostolus, dicens: Adversus rectores mundi huius tenebrarum: non dixit: Adversus rectores huius mundi tantummodo sed addidit: Mundi tenebrarum, quia non tocius mundi sunt demones domini sed tantummodo tenebrarum que sunt in mundo; tenebre autem mundi dicuntur homines iniqui 25 et sancti lux mundi appellantur, sicut ait Apostolus: Fueritis aliquando tenebre, nunc autem lux in Domino, quia sicut per sanctos Deus ostenditur in hoc mundo, sic per iniquos homines obscuratur. Et potestatem quidem habet Deus in hominibus et perdere omnes, si vult, sicut 30 et ipsum principem peccatorum diabolum; nam sicut diabolus cum sit in potestate Dei, tamen quoniam quantum ad propositum suum non vult esse Dei, ideo non est de regno Dei, sic et omnes peccatores, quamvis sint in potestate Dei, | tamen quia nolunt esse sub Deo non sunt de 383^e regno Dei; nam vere tunc regnum iustum est, quando et rex vult homines habere sub se et homines cupiunt

God is king over all, but reigns only in the righteous who do His will.

5. A: *quibus ex sua gratia* twice. 7. A in marg.: *Crisostomus*; B in marg.: 10. 18 B: *non est Deus*. 22. 23. A: *quia — que deest*. 28. B: *Eciam potestatem quidem*.

7. Op. Imp., I. c. p. 810. 11. Matth. XIII, 41. 13. Matth. XXI, 43. 20. Eph. VI, 12. 26. Eph. V, 8.

esse sub eo; quando autem rex per violenciam cogit homines esse sub se, illud quantum ad veritatem, non est regnum sed tirannus; ideo et Deus quamvis homines habeat in potestate, tamen recipit volentes tantum, ut non sit tirannus, sed rex. Diabolus plane tirannus est, et quia nolentes compellit suam facere voluntatem. Quid est ergo quod dicit: Adveniat regnum tuum? Quia interim duo sunt regna in mundo, Dei et diaboli, id est, iusti et iniqui.

Sed hic petitur ut tollatur de medio regnum diaboli, 10 id est, iniqui, et reniat regnum tantummodo Dei, id est, iusti; ideo dicit: Tuum regnum adveniat, quia interim non omnes sunt Dei. Quod tunc fiet, quando omnes iniqui cum principe suo diabolo mittentur in stagnum flammoeum inferorum. Omnes autem sancti resurgent et euntes 15 obviam Domino venient in aere et semper in hoc mundo erunt cum ipso, ut omne quod est in hoc mundo totum fiat Dei. Sic intelligendum est de iusticia quomodo et iusticia et iniquitas regnant; cum autem extincta fuerit iniquitas sublato diabolo, tunc iusticia sola regnabit. Hec 20 Crisostomus.

Videtur istum sanctum restringere equivocationem regni quam Augustinus rationabiliter magis laxat; nec sunt isti sancti in isto contrarii sed in sensu concordes. Videtur autem Augustinus regnum Dei extendere ad 25 quascunque creaturas racionales accipientes a Deo sive volendo in gaudio sive nolendo in pena iusticie complementum. Sic enim Deus universalis dominus regnat super beatos in celo et super diabulos in inferno, quia sicut terrenus dominus habet quosdam tenentes liberos 30 qui gratis subduntur suo domino et quosdam tenentes servos qui sibi serviunt sed invite, sic est de Deo. Ideo Augustinus dicit quod omnes creature et specialiter racionales ut homines et angeli Deo servient, velint nolint, quia spiritus dampnati secundum Augustinum 35 vel facient Deo quod debent vel quod debent de iusticia pacientur. Et sic sunt dampnati servi Dei sed habent peccatum et diabolum Deo subdominans. Deus autem dat legem et facilit misericordiam atque iusticiam utrobique.

40

5. B: rex deest. 10. A: *Et hic queritur.* 11. B: *iniqui, ad ventiat.* 22. A in marg.: *Johannes.* 25. B: *Augustinum.* 29. B: *bonos in celo.*

Crisostomus autem loquitur de regno striccius, ut sonat utrobique in iustum, voluntariam et utilem subiectionem; et sic non est communicacio Christi ad Belial, sed regnum suum restringitur ad predestinatos qui quasi tenentes liberi sunt in gaudio, ordinacionis divine cum Domino unicordes; et sic in proposito conformiter ad hunc locum scripture concordius est loquendum. Et sic supponunt quidam quod Christus restringit Joh. XVIII capitulo quando dicit: *Si de hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent utique, ut non traderer Judeis; nunc vero regnum meum non est hic.* Christus vero Deus pacis et dilectionis non vult ad hunc sensum habere regnicolas, nisi fuerint unicordes; et sic restringit hic regnum pertinenter, cum docet orare: *Adveniat regnum tuum. In sensibus vero equivocis non est contradiccio sed oportet sensum funditus perscrutari.*

Sequitur in textu evangelii: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra,* ubi tercia peticio correspondens ad Spiritum Sanctum porrigitur, cum Spiritus Sanctus 20 sit amor, voluntas sive conneccio patris ad filium.

Unde Augustinus super isto textu sic loquitur: *Post illam,* inquit, *peticionem qua dicimus: Adveniat regnum tuum,* sequitur: *Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra, id est, sicut est in angelis qui sunt in celis voluntas tua, ut omnimode tibi adhereant teque perfruantur, nullo errore obnubilante eorum sapientiam, nulla miseria impediente beatitudinem illorum, ita fiat in sanctis qui in terra sunt et de terra, tamen super terram per conversionem et fidem quod ad corpus pertinet facti sunt, et quamvis in celestem habitacionem et immutacionem per Dei nostri miseracionem, tamen de terra assumendi sunt et in celis collocandi. Ad hoc eciam respicit illa angelorum predicacio: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bone voluntatis, ut cum precesserit bona voluntas nostra, que vocantem sequitur, perficiatur in vobis voluntas Dei, sicut est in angelis celestibus, ut nulla adversitas beatitudini nostre resistat, quod est summa pax.*

Third petition.
It corresponds
to the Holy
Spirit.

We pray that
we may be like
the angels and
that the will of
God may be
fulfilled in us.

6. A: *unicordes pro conformiter.* 17. A in marg.: *Tertia peticio.*
21. A in marg.: *Augustinus.* 26. A: *obnubulante.* 30. A: *eciam quamvis.*

8. Joh. XVIII, 36. 17. Matth. VI, 10. 21. De sermone Domini in monte, l. c. p. 208. 33. Lucae II, 14.

'Let thy will be done' means
'Let thy commands be obeyed.'

Item, Fiat voluntas tua recte intelligitur, obaudiatur preceptis tuis, sicut in celo et in terra, id est, sicut ab angelis in celis, sic et ab hominibus in terra habitantibus. Nam fieri voluntatem Dei, cum obtemperatur preceptis eius, ipse Dominus testatur, cum dicit: *Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, et sepe: Non veni facere voluntatem meam sed eius qui misit me.* Et cum ait: *Ecce mater mea et ecce fratres mei, et subiungit: Et quicunque fecerit voluntatem patris mei, hic mihi frater est et soror et mater.* Igitur qui faciunt voluntatem Dei, ¹⁰ in illis utique fit voluntas Dei: non quia faciunt, ut ^{383^d velit Deus, sed quia ipsi faciunt quod vult Deus, id est, faciunt secundum voluntatem eius.}

Or it may mean: Let thy will be done in the wicked as well as in the righteous.

Est eciam ille intellectus: Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra, et sicut in sanctis et iustis, ita eciam in peccatoribus. Quod eciam adhuc duobus modis potest accipi, sive ut oremus eciam pro iniunctis nostris, (quid enim aliud sunt habendi, contra quorum voluntatem christianum et catholicum nomen augetur?) ut ita dictum sit: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra, tamquam si diceretur: Faciant voluntatem tuam sicut iusti, ita eciam peccatores, ut ad te convertantur.* Sive ita: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra, ut sua cuique tribuantur; quod fit in iudicio extremo, ut iustis premium, peccatoribus supplicium sive dampnacio tribuatur, cum agni ab edis separantur.*

Or it may be a prayer that our flesh may be brought into harmony with God as our spirit is.

Ille eciam non absurdus, ymmo et fidei et spei nostre convenientissimus intellectus est, ut et celum et terram accipianus, spiritum et carnem. Et quomodo dicit Apostolus: *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati, videmus factam voluntatem Dei in mente, id est in spiritu.* Cum autem absorpta fuerit mors in victorian et mortale hoc induerit immortalitatem, quod fit carnis resurreccione atque illa immutacione que iustis promittitur secundum eiusdem Apostoli predicacionem, tunc ³⁵ fit voluntas Dei in terra sicut in celo, id est, quemadmodum spiritus non resistit Deo sequens et faciens voluntatem eius, ita et corpus non resistat spiritui vel

1. A: obauditur. 4. B: Non fieri. 9. A: voluntatem Dei.
16. A: eciam deest. 19. A: ut ita sem (sic). 25. A: sive dampnum
29. A: quoniam. 32. A: victoria. 36. A: id est ut; B: ut id est.

6. Joh. IV, 34. 7. Joh. VI, 38. 8. Matth. XII, 49, 50.
25. Matth. XXV, 33. 30. Rom. VII, 25. 32. I. Cor. XV, 54.

anime, que nunc corporis infirmitate vexatur et in carnalem consuetudinem prona est, quod erit summe pacis in vita eterna, ut non solum velle adiaceat nobis sed eciam bonum perficere. Nunc enim velle, inquit, adiacet mihi, perficere autem bonum non invenio, quia nondum in terra sicut in celo, id est, nondum in carne sicut in spiritu facta est voluntas Dei. Nam et in miseria nostra fit voluntas Dei, cum ea patimur per carnem que nobis mortalitatis iure debentur, que peccando meruit nostra natura; sed id orandum est, ut sicut in celo ita et in terra fiat voluntas Dei, id est, ut quemadmodum condelectamur legi Dei secundum hominem interiorem, ita eciam corporis immutacione facta huic nostre delectacioni nulla pars nostra terrenis doloribus seu voluptatibus perniciiosis adversetur.

Nec illud a veritate abhorret, ut accipiamus: Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra, id est, sicut in ipso domino nostro Iesu Christo ita et in ecclesia; tamquam in viro qui patris voluntatem implevit, ita et in femina que illi est despensata. Celum enim et terra convenienter intelligitur quasi vir et femina, quoniam terra celo fecundante fructifera est. Hec Augustinus.

Videtur istum sanctum in quolibet istorum sex sensuum qui sunt satis catholici, intendere clemenciam Dei nostri, et sic Spiritum Sanctum in suo opere consummato, ut sicut post Spiritum Sanctum non est in Deo persona alia, sic post istam peticionem triplicem non est peticio quam fidelis porrigeret trinitati. In cuius confirmationem in qualibet harum trium peticionum Deo in secunda persona verbum nostrum porrigitus ac si fideliter intelligeremus quod in ista simplici et una natura ista trinitas inexistit.

CAP. XI.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: Numquid non facit Deus quod vult ubique? Dicitur est enim: Omnia, inquit, quecumque voluit fecit Dominus in celo et in terra, in mari et in omnibus abyssis. Sed

Chrysostom:
God does all
He wills;

4. B: *nunc autem*.   10. A: *sed illud*.   12. A: *Dei deest*.
21. A: *celum*   23. A in marg.: *Johannes*.   28 B: *porrigeret*.
33. B: *Cap. XI deest*.

4. Rom. VII, 18.   34. Op. Imp., l.c.p. 811.   36. Ps. CXXXIV, 6.

but His will is *queritur ut in nobis fiat voluntas Dei, ut eciam nos not fulfilled on earth in the same way as in heaven.*

faciamus; quamdiu igitur regnum mixtum est in terra, fit quidem voluntas Dei in hominibus sed non sicut in celo. In celo enim omnes angeli nullus faciunt voluntatem nisi tantummodo Dei, in terris autem non omnes homines faciunt voluntatem Dei. Cum igitur regnum diaboli, hoc est, iniqui sublati fuerint de hoc mundo, tunc omnes qui sunt super terram solius Dei facient voluntatem, sicut angeli omnes in celo. Communiter autem accipi debet quod ait: Sicut in celo et in terra, adveniat regnum tuum sicut in celo et in terra. Et vide quam caute locutus est, non dixit: Pater, sanctifica nomen tuum in nobis; adduc regnum tuum super nos; fac voluntatem tuam in nobis, ne se ipsum videatur Deus in hominibus sanctificare aut regnum suum super quos vult adducere aut voluntatem suam in quibus vult facere, et per hoc inveniatur Deus personarum acceptor. Nec iterum dixit: Sanctificemus nomen tuum; suscipianus regnum tuum, facianus voluntatem tuam sicut in celo et in terra; ne hominum tantummodo videatur esse quod sanctificant Deum aut quia suscipiunt regnum eius aut quod faciunt voluntatem eius, sed medie dixit impersonaliter, id est, sanctificetur, adveniat, fiat, ut utriusque persone opus necessarium demonstret, quia et homo Deum necessarium habet et Deus hominem ad iusticiam faciendam in homine; nam sicut homo non potest facere bonum nisi habuerit adiutorium Dei, sic nec Deus operatur bonum in homine nisi homo voluerit, sicut nec terra sine semine nec semen sine terra fructificat, sic nec homo sine Deo nec Deus sine homine operatur iusticiam in homine, ac si dicat: Si hec agitis, hec oratis, digni estis filii huius patris. | Hec Crisostomus.

384^a

Chrysostom gives a sense different from any of Augustine's but not opposed to them.

Videtur istum sanctum innuere sensum septimum super sex sensus quod exposuit Augustinus, nec video quod aliquis horum septem sensuum sit reliquo obvius vel contrarius veritati, quia sicut Deus est sapientissimus, fidelissimus et compendiosissimus in dando fidem scripture, sic ordinavit eadem verba ferre multos sensus catholicos et ordinavit homines ad elaborandum meritorie illos sensus.

1, 2. B: *ut eam nos faciamus.* 5, 6. A: *in terris — Dei deest.*
16. B: *in deest.* 19. ne. A: *ne.* 21. B: *aut quia pro aut quod.*
23. A: *et sanctificetur;* ib. A: *et utriusque.* 33. A in marg.: *Johannes:*
ib. Codd.: *sanctum deest.* 34. A: *ne video.*

Videat ergo studens scripturam sacram quod non cadat in superbiam vel offendat in veritatem catholicam et credat indubie quemlibet talem sensum.

Sed pro intellectu scripture est notandum in primis quod terminorum significatio et eorum equivocatio cognoscantur. Voluntas quidem Dei accipitur tripliciter in scriptura, primo essencialiter pro Deo volente et secundo pro volucione eterna qua Deus vult sic esse, et illa voluntas non est distincta essencia a Deo, licet formaliter distinguantur, sicut communiter dicitur de divina sciencia, et isto modo sane intelligitur illud Psalmi CX, 2: *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius*. Sed tertio modo accipitur voluntas Dei pro effectu quem voluntas eius efficax producit ad extra. Et isto modo videtur evangelium illud loqui, quando docet orare: *Fiat voluntas tua*. Nam nec voluntas prima nec secunda factibilis est, cum non poterit esse nisi sit eterna et per consequens non poterit esse facta.

Ulterius diligenter notandum est quod dupliciter God's will may
20 potest voluntas Dei fieri vel impleri, scilicet directe, ut be fulfilled
sonat in bonum et utile creature, vel indirecte, ut sonat directly or
in iustum occasione data a creatura peccante. Et ita indirectly: by
cum Deus sit eternus cognoscens omnia presencia, pre- righteousness
terita et futura, necesse est quod voluntas Dei de or justice.
25 omnibus bonis vel malis homini sit impleta. Et sic
intelligunt quidam illud Psalmi CXXXIV, 6: *Omnia quecumque voluit Dominus fecit*; et concordat dictum Stephani, quando dicit Act. VII, 51: *Dura cervice et
incircumcis is cordibus et auribus vos semper spiritui
30 sancto resistitis, sicut et patres vestri, ita et vos*. Et sic
intelligunt illud Apostoli Timothei II, 4: *Deus vult
omnes homines salvos fieri*. Deus enim vult quantum
est ex parte sui quod omnes homines iuste vivant. Nec
aliquem dampnat nisi occasione peccati proprii, et sic
35 Deus vult omnes homines salvos fieri, non quod omnes
homines sunt salvi, quia tunc hoc esset verum, cum
voluntas Dei non fertur super falsum, sed quod omnes
homines sint salvi. Hoc est ipsos obligat, ut sic faciant
ut salventur; et in ista equivocatione plurimi sunt
40 decepti. Per hoc patet quod orandum est, ut voluntas

6. B: *cognoscatur*; ib. A in marg.: *Voluntas Dei tripliciter accipitur*.
7. A in marg.: 1. 8. A in marg.: 2. 12. A: *Magna*. 13. A in
marg.: 3. 15. B: *istud pro illud*. 19. A in marg.: *Voluntas Dei
potest dupliciter impleri*. 1. 40. A in marg.: *De triplici voluntate Dei*.

Dei sicut sit in celo sic fiat in terra ad sensus a sanctis expositos. Nec obest quod sic oretur, licet hoc sit necessarium evenire, ut patet in duplice petitione priori. Sed per istam petitionem docemur plenam nostram voluntatem divine subicere voluntati et non remurmurare⁵ contra Deum quidquid evenerit, ut esto quod multa eveniant que nostre sensualitati vel carni displicant, laudemus Deum humiliter et dicamus sibi suppliciter:

Fiat voluntas tua.

The power of
choosing
between good
and evil is a
gift to be
desired.

Unde quidam in ista materia subtiliantes profundius¹⁰ dicunt quod nendum omnia que evenient de necessitate evenient, sed quod omnia que evenient venient ad bonum utile universi, sic quod homo per impossibile positus in adoptione quod nemo dampnaretur vel quod nullum malum eveniet, eligeret rationabiliter ordinem¹⁵ boni et mali quem Deus statuit evenire, et pro hoc debemus orare humiliter et non explicite vel implicite pro aliquo impossibili quod ex ordinacione divina non poterit evenire.

God ordains
the existence of
sin because
good comes
of it.

Et ita dicunt quod debemus gaudenter admittere²⁰ cursum mundi et evitando peccata in nobis ac vetando in aliis quantum sufficimus accipere puro et sincero corde que Deus ordinat evenire. Verum tamen ego non audeo dicere quod Deo placet vel quod ipse ordinat ut quis peccet sed scio quod nemo dampnabitur nisi²⁵ Deus ordinaverit eternaliter quod ad universitatis pulcritudinem puniatur. Et ita licet Deus velit illud quod ex peccato sequitur et quod cum peccato convertitur, non tamen vult quod homo peccet, licet velit peccatum, quia (ut dicit Lincolniensis) peccatum extensive loquendo³⁰ habet duplex esse, scilicet esse primum quod vere est desicere sive deesse; et sicut illud non potest habere rationem boni, sic Deus bonus non potest illud velle, quia non potest habere rationem aliquam creature. Secundum autem esse peccati est bonum vel profectus³⁵ qui ex illo provenit, quia Deus bonus non posset permettere peccatum aliquod evenire nisi bonum ex illo proveniat, cum nullum peccatum potest contingere nisi

9. A in marg.: *Nota. Quod voluntas Dei potest impleri dupliciter.*

12. A: *sed per;* ib. A in marg.: 1. *Nota. Quod omnia que evenient de necessitate evenient.* 20. A in marg.: 2. 22. Codd.: *et accipere.*

20. A in marg.: 3. 29. A in marg.: 1. 30. A in marg.: *Nota quod omne peccatum habet duplex esse. Peccatum habet duplex esse;* ib. A: *extensive loquendo twice.* 35. A in marg.: 2.

ipsuni a iusto domino sit punitum. Et necesse est quod pena illa sit bona, cum sit iusta et ad pulcritudinem universi. Talia autem sunt profunda dubia in quibus sunt plurimi involuti, in tantum quod lingue deficiunt
 5 in expressione peccati, cum illum formaliter intellectum non habet regularitatem reliquam, nec appropriate exprimitur nomine creature, sed unum scimus quod nullam istarum trium petitionum scimus nisi superficialiter hic exprimere, sed speramus cum mediante
 10 levi noticia hic in via quod veniemus ad plenitudinem
 384^b regni Christi in patria, ubi in trinita | te clare videmus omnia ab homine cognoscenda.

Language
cannot express
what sin is.

Quidam autem adaptant secundum sensum contrarium has tres peticiones ad tria peccata diaboli, ita quod
 15 prima peticio *Sanctificetur nomen tuum* a sensu contrario includat superbiam. Secunda peticio *Adreniat regnum tuum* ad sensum consimilem declarat invidiam. Tercia peticio *Fiat voluntas tua* ad sensum consimilem insinuet ipsam iram. Et possunt raciones istarum trium
 20 petitionum et istorum trium peccatorum ad invicem vel ad unum sensum vel alium applicari. Sed quia facile esset totum corpus scripture trahere ad quodlibet verbum eius, cum sermo Christi sit vivax et quodlibet verbum eius alludit culibet, utilius videtur multis super-
 25 ficialiter currere per scripturam, ne curiositas que est superbia ex cautela diaboli intus repat. Ideo sequitur in textu evangelii:

There are
endless other
meanings since
Christ's words
may be
applied in any
way that is
profitable.

CAP. XII.

Panem nostrum supersubstancialē da nobis hodie.

30 Iste peticiones quatuor sequentes servant formam aliam quam priores; in qualibet tamen earum servatur ex concordia vestigium caritatis. Primo ergo petimus ad honorem Dei ab ipso nobis necessaria hic pro via. Secundo petimus, cum noscamus quod necessitati sumus
 35 incurrire debitum spirituale, quod ille in quem incurrit omne debitum dimittat nobis condicionaliter nostra debita. Tercio petimus ne in penam peccati assueti

The last four
petitions differ
in form from
the first three.

5. B: *cum ipsum.* 6. B: *naturam aliquam*; A: *regularitatem regulam.*
 13. B: *ad sensum* 29. A in marg.: *Quarta peticio;* ib. B in marg.:
Cap. XI. 32. A in marg.: 1. 34. A in marg.: 2. 37. A in marg.: 3;
 ib. B: *Sed tertio.*

29. Matth. VI, 11. 30. Cf. Sermones IV, 423.

simus in criminibus indurati. Quarto et ultimo petimus quod simus a malo finalis impenitencie quod est malum maximum liberati.

Augustine:
Daily bread
means
1. the
necessaries of
life,
2. the
sacrament of
Christ's body,
3. spiritual
food.

Scribit autem Augustinus super primam istarum petitionum quatuor in hoc forma: *Panis cottidianus aut pro hiis omnibus dictus est que huius vite necessitatem sustentant, de quo, cum preciperet, ait: Nolite cogitare de crastino, ut ideo additum sit: da nobis hodie, aut pro sacramento corporis Christi quod quotidie accipimus, aut pro cibo spirituali, de quo idem dominus dicit: Operario mini escam que non corrumperit; et illud: Ego sum panis vite qui de celo descendit. Sed horum trium quid sit probabilius considerari potest. Nam forte quispiam moveatur, cur oremus pro his adipiscendis que huius vite sunt ultima necessaria, veluti est vinctus et tegumentum, cum ipse Dominus dicat: Nolite solliciti esse quid edatis vel quid induamini. An potest quisque de ea re pro qua adipiscenda orat non esse sollicitus, cum tanta intencione animi oracio sit dirigenda, ut ad hoc totum id referatur quod de claudendis cubiculis dictum est? Et illud quod ait: Querite primum regnum Dei et hec omnia adicientur vobis? Non ait utique: Primum querite regnum Dei et deinde ista querite, sed hec omnia adicientur vobis, scilicet non querentibus. Quonodo autem recte dicatur non querere aliquid quod ut accipiat intentissime Dominum deprecatur nescio utrum inveniri queat.*

2. The
sacrament
cannot be
called daily
bread since in
the Eastern
Churches there
is no daily
communion.

De sacramento autem corporis Dominici ut illi non moreant questionem, qui plurimi in partibus orientalibus non quotidie cene dominice communicant, cum iste panis quotidianus dictus sit, ut igitur illi taceant, neque de hac re suam sentenciam defendant vel ipsa auctoritate ecclesiastica, quod sine scandalo ista faciunt, neque ab eis qui in ecclesiis presunt facere prohibentur, neque non obtemperantes dampnantur: unde probatur non hunc in illis partibus intelligi panem cotidianum; nam magni peccati crimen arguerentur qui ex eo quotidie non accipiunt, sed de istis dictum est nihil in alteram partem

1. A: *in criminibus* deest; ib. A: *in marg.*: 4. 8. B: *ut* deest; ib. A: *at pro.* 15. A: *ultima* deest; B: *in marg. addit.* 20. B: *Ei id.* 22. B: *et* deest. 34. A: *probantur.*

7. Matth. VI, 34. Cf. S. Augustini De sermone Domini in monte, l. c. p. 200. 10. Joh. VI, 27. 11. ib. 41. 16. Matth. VI, 31; Lucae XII, 22.

disseramus, illud certe debet occurrere cogitantibus, and even in the regulam nos orandi a Domino accepisse, quam transgredi West it would non oportet vel aliquid addendo vel pretereundo. Quod limit the use of the prayer to cum ita sit, quis est qui audeat dicere semel tantum nos the time before mass.

5 *orare debere oracionem dominicam; aut certe eciam si iterum vel iterum vel tertio usque ad eam tantum horam qua corpori Domini communicamus, postea vero non sic orandum per reliquias partes diei?* Non enim iam dicere poterimus: *Da nobis hodie, quod iam accepimus aut* 10 *poterit quisquam cogere ut eciam ultima diei parte sacramentum illud celebremus.* Restat igitur ut panem cotidianum accipiamus spiritualem, precepta scilicet divina, It follows that que cotidie oportet meditari et operari. Nam de ipsis our daily bread must be Dominus dicit: *Operamini escam que non corrumpitur.* spiritual food.

15 *Cotidianus autem iste cibus nunc dicitur, quamdiu ista vita temporalis per dies decedentes succedentesque peragitur.* Et revera quamdiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est, nunc in spiritualia, nunc in carnalia animi affectus alternat, tamquam ei qui aliquando pascitur cibo, We pray that we may be supplied during this life.

20 *aliquando famem patitur, cotidie panis necessarius est quo reficiatur esuriens et relabens erigatur.* Sieut itaque corpus nostrum in hac vita ante illam vitam scilicet et immutacionem futuram cibo reficitur, quia sentit dispendium, sic et animus quoniam temporalibus affectionibus 25 quasi dispendium ab intentione patitur, preceptorum cibo reficiatur. *Da nobis hodie dictum est, quamdiu dicitur hodie, id est, in hac vita temporali.* Sic enim cibo spiri-

384° tuali post hanc vitam saturabimur in eternum, ut non tunc dicatur cotidianus panis, quia ibi temporis volubilitas, que diebus dies succedere facit, unde appellatur cotidie, nulla erit. Ut autem dictum est: *Hodie sivo cem eius audieritis, quod interpretatur Apostolus in epistola ad Hebreos: Quamdiu dicitur hodie, ita et hic accipendum est: Da nobis hodie.* Si quis autem eciam de rictu 35 corporis necessario vel de sacramento dominici corporis istam sentenciam vult accipere, oportet ut coniuncte accipientur omnia tria, ut scilicet quotidianum panem simul petamus et necessarium corpori et sacramentum visibile et verbum Dei invisible. Hec Augustinus.

We may use the petition as applying to all three meanings in combination.

6. Codd.: *tamen.* 9. B: *quem iam.* 10. B: *pascitur verbo.*
22. A: *vitam et.* 24. B: *sic quod animus, quem.* 30. A: *appellatur.*

14. Joh. VI, 27. 31. Psalm. XLIV, 8. 32. Hebr. III, 13.

Chrysostom: It seems that none may use this petition who have made any provision for the future.

We should pray that we may take all we have as from the hand of God.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *In prima quidem facie ridentur verba sonare, ut qui dicunt: Panem nostrum cotidianum da nobis hodie, non habent in crastinum preparatum, ut possint dicere: Panem nostrum cotidianum da nobis, qui autem in crastinum preparatum 5 habet aut in quinque aut in decem dies, quomodo potest dicere: Panem meum cotidianum da michi hodie? Illud enim petitur quod interim non habetur; quod autem iam possidetur, ut quid adhuc requiritur? Quod si est talis oratio, ista aut paucis potest convenire aut nulli. Quid 10 enim ita fidelis ut cum possit amplius habere, tamen amplius sibi non servat nisi cotidianum victimum? Forsitan solis conveniebat apostolis qui docendi gratia per singulas civitates omni tempore vagabantur et ipsa vagacio amplius cotidiano victimu non poterat possidere.* 15

Sed ita debemus aptare Christi doctrinam ut omnes in ea proficiant, ne forte communis iusticie medicina que ad salutem omnium est preparata, dum aut paucis aut nulli prodest, inveniatur esse superflua; ita igitur intelligendum est quod non solum ideo oramus: *Panem nostrum da nobis, ut habeamus quod manducemus, sed ut quod manducamus de manu Dei accipiamus.* Nam habere ad manducandum commune est inter iustos et peccatores. Frequenter autem peccatores habundancius habent quam iusti. De manu autem Dei accipere panem non est com- 25 mune sed tantum sanctorum; preparare autem non retant hec verba, tamen cum peccato preparare retant; nam qui cum iusticia preparat, illi Deus dat panem quem manducat; qui autem cum peccato, non illi dat Deus sed diabolus. Nam omnia quidem a Deo dantur, non tamen 30 omnia a Deo subministrantur, vel ita ut dum a Deo datur, sanctificatus accipiatur; et ideo non dixit: *Panem cotidianum da nobis, sed addidit nostrum, id est, quem habemus paratum apud nos.* Illum da nobis, ut dum a te datur, sanctificetur, ut pinta, si laicus offerat sacerdoti 35 panem, ut sacerdos accipiens sanctificet et porrigit ei. Quod enim panis est offerentis est, quod autem sanctificatum est beneficium est sacerdotis. Numquid non sufficeret sic dicere: *Panem nostrum da nobis hodie?* Ut

1. A in marg.: Crisostomus.
marg.: Nota.

12. A: amptius igitur.

30. A in

'Daily' is
added as a
warning
against excess.

quid igitur addidit cotidianum? ut luxuriosos cibos compescat, ut tantum quis manducet quantum racio naturalis exigit, non quantum lascivia carnalis impellit. Si enim tu in uno convirio tantum expendas quantum sufficere poterat verbi gracia hominibus centum moderate viventibus ant tibi ipsi centum diebus disciplinate viventi, iam non cotidianum cibum manducas sed multorum dierum; aut certe, sicut supra dixit de elemosiniis vel de oracione, ut non coram hominibus faciamus, non quia hoc possibile erat omnino, sed ut doceat nos omnino spectacionem hominum fugere velle, ut si possibile est, ne rideant quod impossibile non est, sic et hic docere nos robens ut de nullo simus in hoc mundo solicii nisi de solo simplici rictu, sic mandarit orare: Panem nostrum cotidianum da nobis hodie, non quia illicitum indicavit plus habere hominem christianum quam panem cotidianum, sed hoc docere voluit, ut si possibile est neque pane cotidiano plus habeat, quod possibile non est quantum ad possibiliter humanam.

20 *Item, quare non solum dixit: Panem cotidianum da nobis, sed ad fidit nostrum panem? propter duas rationes, prima est quia omnia que dat nobis Deus sive orantibus sive militantibus, non nobis solum dat sed etiam aliis per nos ut de eo quod accipimus a Deo partem imponentibus faciamus. Qui ergo de laboribus suis indigentibus non prestat, non potest dicere: Panem meum da michi; nec enim panem suum tantummodo manducat sed etiam alienum; deinde quia qui de iusticia panem adquisitum manducat, suum panem manducat; qui autem cum peccato, alienum. Hec Crisostomus.*

'Our' bread: to shew that all should share in it.

CAP. XIII.

Ex dictis horum sanctorum doctorum colligere possunt fideles in compendio multos sensus. Primo videtur Augustinum intelligere panem unumquodque solidum 35 quod nutrit hominem et sic unumquodque alimentum potest generaliter dici panis, quia pro tempore quodam |

Many senses given in these comments:
1. bread,

5. B: *poterit.* 8. A: *sicut deest;* B in marg. addit. 13. A: *uisi ut.*
15. A: *hodie deest;* B addit. 22. A: *primum quia.* 27. B: *panem sanctum.* 31. B in marg.: 12. 32. A in marg.: *Johanues.* 33. A: *in deest;* ib. A in marg.: 1. 35. A: *hominem deest.* 36. B: *quod pro tempore.*

est solidum vel dum fuerit in natura sua extra hominem ^{384^a vel dum fuerit in homine assimilandum; sicut noverunt philosophi de cambio, rore aut glutino.}

2. covering,
-
3. spiritual food.

Videtur eciam quod sub quadem univocatione analogica panis potest intelligi quocunque tegumentum, ⁵ quod debite nutrit corpus, sive sit panis sive domus, quia in hoc omnia ista convenient quod sunt solida et nutrient humanam naturam vel sustentant.

Sed tertio pertinencius et fidei scripture conformius potest panis vocari sub quadam univocatione remota ¹⁰ veritas fidei qua pascitur homo interior. Mirabile quidem foret quod Christus omnisciens doceret ecclesiam suam orare generaliter pro cibo minus utili magis utile dimitendo, et cum sustentacio spiritus sit magis utilis, quam sustentacio corporis, videtur quod Christus illam ¹⁵ sustentacionem in ista petizione quarta sub ista significacione analogice intendebat. Et ita patet solucio ad evidenciam quam innuit Augustinus. Possumus enim esse solliciti circa genus aliquod quod includit celestia, sicut est panis predictus, licet non sumus solliciti circa ²⁰ hoc individuum temporale.

'Our' bread: it cannot be ours, if we are not in grace.

Sed secundo notande sunt addiciones terminorum, que in oracione dominica consequuntur. Dicitur enim

Panem nostrum communiter propter multa: primo ut simus in caritate vel gracia digni pane, quia (ut fideles ²⁵ credunt) presciti vel extra graciam non sunt digni aliquo bono Dei et per consequens non sunt digni a Deo petere panem suum. Disponamus nos igitur ut simus fideles servi Domini et tunc possumus ab eo iuste petere panem nostrum. ³⁰

Secunda racio quare sic petimus in communi est ut discamus invicem diligere et communicare tam in bonis spiritualibus quam in bonis corporalibus, et ideo petimur communiter panem nostrum.

Tertia racio est ut fidelis cognoscat quod non solum ³⁵ pro se sed eciam pro fratribus dat sibi Dominus illum panem et cum ille sit finis dacionis quem Deus intendit, debet cavere sollicite ne fatue frustret illum.

1. A in marg. in Fol. 38^e: De hostia consecrata vide inferius libro III. Cap. XXXVIII per processum. 5. A in marg.: 2. 9. A in marg.: 3. 13. B corrigit: *pro sibi minus utili*. 14. B: *dimitendo etc. sustentacio*. 17. B: *analogice*. 20. B: *simus*. 22. A in marg.: B. 24. A in marg.: 1. 27. A: *sunt deest*. 31. A in marg.: 2. 35. A in marg.: 3. 36. B: *eciam deest*.

Vocatur autem cotidianus panis, quia indigemus cotidie illo pane; quis rogo non indiget hic in via alimento et tegumento sui corporis? Nam sex res naturales de quibus loquuntur medici sunt continue necessarie sanitati. Quomodo cunque sit de necessariis corpori, de pane We need God's gift of spiritual food continually.

anime, sumus certi quod non solum cotidie sed continue necesse habemus quod Deus ipsum influat. Petimus autem ut Deus recenter det ipsum nobis hodie, ut sic necessitatim simus oracionem illam cotidie replicare et sic de Deo nostro et nostra miseria cogitare. Quis rogo non sentiret humiliter de se ipso, cum continue cognoscat quod tantum indiget Deo suo, et sic (ut Augustinus dicit alibi) omnis viator cogitur confiteri quod sit mendicus Dei sui. Et per hoc possumus habere vigilancius sensum Apostoli Hebr. III°, ad quem sensum Psalmista loquitur, quando dicit: *Hodie si rocem eius audieritis*, et (ut breviter comprehendam) non est aliquid bonum corporale vel spirituale necessarium viatori nec aliquis modus habendi quin in ista peticione expresse vel tacite includatur.

Tercio principaliter patet ex dictis Augustini dicentis quod in ista peticione petimus communicacionem in hostia consecrata quam ipse dicit panem cotidianum, non intellegebat per illum panem cotidianum accidens sine subiecto vel unum nichil in forma nichili; sed verum panem qualis fregit Dominus qui est figuraliter corpus Christi, et sic non petimus illum panem pro bono nature quod continet, cum in se habeat modicum nutrimenti sed bonum figure, ut de passione corporis Christi specialiter cogitemus. Ideo dicit Christus et celebrator commemorat: *Hec quociescunq[ue] feceritis, in mei memoriam facietis*. Et ita non sine causa Spiritus Sanctus necessitavit Apostolum I. Cor. X, 16 vocare hanc hostiam *panem quem frangimus*; et sepe capitulo XI et alibi in evangelio vocatur ipsa hostia *panis* et nusquam in fide scripture accidens sine subiecto vel unum vacuum sive nichil.

Sed Antichristus paulatim introduxit istam heresim in ecclesiam, non ut sit figura passionis Domini, sed

This petition includes all needs, bodily and spiritual.

Augustine's words shew that the sacrament is really bread.

ii. A: *consentiret*. 21. A in marg.: C. 25. A in marg. int.: Nota quod remanet verus panis post consecrationem hostie in altari.

16. Hebr. III, 13. 31. Lucae XXII, 19.

ut sit figura alienacionis a lege Christi et ab obser-
vancia sui precepti. Et ad istum sensum catholicum
loquitur Augustinus utrobique, ubi commemorat istam
materiam. Unde in decretis De Consecrac., dist. II^a,
cap. *Qui manducant* et alibi Deus necessitavit istos
hereticos inserere verba sanctorum contra se ipsos pro
nostra fidei sentencia. Unde Augustinus in capitulo
Qui manducant sic loquitur: *Quod videtur, inquit, panis
est et calix quod oculi renunciant. Quod autem fides postulat
instruenda panis est corpus Christi.* Et Jeronymus in ¹⁰
epistola ad Helbibiam: *Vos, inquit, audiamus, panem
quem fregit Dominus deditque discipulis manducandum
corpus esse Domini salvatoris, ipso dicente: Hoc est
corpus meum.* Et Ambrosius dicit quod illud quod fuit
panis iam est corpus Christi virtute verborum Domini. ¹⁵
Iste sanctus non audebat dicere quod virtute sue bene-
dictionis et verborum diaboli panis ille adnichilatur vel
desinit esse secundum quamlibet sui partem. Et illi
testes recentes allegati in contrarium ex defectu sue
fundacionis non sunt hic a fidelibus recitandi. Sunt ²⁰
enim nostri recentes heretici plus stulti quam mures,
cum dicant quod ipsi comedunt accidentis sine subiecto
et dimittunt aliam substanciam incomescibilem, licet sit
in infinitum melior quam aliquid accidentis corporale.
Augustinus autem et ceteri qui intelligebant voces ²⁵
proprias dixerunt quod ex noticia verborum hoc
noverant | quod accidentis non potest esse sine subiecto; <sup>385^a
sed nostri blasphemantes in Deum dicunt sine ratione
vel sensu quod per ipsos Deus facit insensibiliter istud
miraculum. Sed illi qui audent ut Greci et fideles ceteri ³⁰
ipsos derident ut stolidos in hac parte.</sup>

The faithful
ought not ¹⁰
beg.

Quarto patet ex ista sentencia quod fideles non
debet ab aliis mendicare, sed quod habentes panem
sufficientem pro ipsis et aliis debent prudenter et gratis
egentibus impetriri. Unde cum iuxta Crisostomum qui ³⁵
abutitur tali pane vel consumendo in se ipso vel con-

1. B: *elevationis.* 8. A: *manducat;* ib. A in marg.: *Augustinus.*
9. A: *postulant.* 10. A in marg.: *Jeronusimus.* 11. B: *Helbedam.*
14. A in marg.: *Ambrosius.* 18. A in marg.: *Nota quod secundum Augu-
stinum et alios nullum accidentis potest esse sine subiecto.* 32. A in marg.: D;
ib. B: *Quarto potest notari ex ista sentencia.* 36. Codd.: *abutuntur.*

3. Decreti Tertia Pars dist. II, cap. LVIII. 9. Sti. Hieronymi
Ep. ad Hedibiam, Vol. I, 824; Cf. Wyclif De Eucharistia, p. 200.
12. Cf. Wyclif De Eucharistia, p. 99.

gregando incongrue in populo vel detinendo avare ne
communicetur cum fratribus est ut sic indignus pasci
a Domino tali pane. Videtur quod Mendicantes validi
tantum blasphemantes in Deum et seducentes suam ec-
clesiam militantem dicunt false et proditorie Deo nostro:
Panem nostrum cotidianum da nobis hodie. Unde false
illudunt populo dicentes quod satis est distribuere bona
Dei eciam ipsi diabolo cum hoc quod ipse petat et
distributor distribuat in nomine Jesu Christi, tunc enim
foret doctrina Christi superflua Luce XIV, et Mendici
validi maiores hypocrite raperent bona pauperum de
fatuis ipsis credentibus, et policia quam racio vel
Christus instituit deperiret, cum pars diaboli in peccato
caucior destrueret membra Christi. Talia sunt multa
blasphema mendacia seminata per hos novos ordines
et vix aliquis audet pro fortitudine partis adverse se
ipsum exponere vel defendere catholicam veritatem.

CAP. XIV.

Sequitur in textu evangelii: *Et dimitte nobis debita
20 nostra, sicut et nos dimitimus debitoribus nostris.* Super
quo Augustinus: *Debita peccata dici manifestum est; vel
illo quod ait idem Dominus: Non exies inde quousque
exsolveris norissimum quadrantem, vel illo quod debitores
appellarunt qui ei nunciati sunt extinti, vel ruina turris
25 vel quorum sanguinem Herodes miscuit sacrificio. Dixit
enim putare homines quod illi ultra modum debitores
fierent, id est peccatores, et addidit: Amen dico vobis,
nisi penitenciam egeritis similiter moriemini. Non hic
ergo quisque urgetur pecuniariam dimitttere debitoribus, sed
30 quecunque in eum alius peccaverit. Nam pecuniariam dimitt-
tere illo pocius iubemur precepto quod superius dictum
est: Si quis tibi tunicam tollere voluerit et in iudicio
tecum contendere, dimitte ei et pallium. Nec tibi necesse
est omni pecuniario debitori dimitttere debitum, sed ei
35 qui reddere noluerit, in tantum eciam ut relit litigare.*

Augustine:
By 'debts' is
meant sins.

We are to
forgive all
offences
against us.

8. A: petet. 12. A: tam policia quam. 19. B in marg.: XIII; ib. A in
marg.: Quinta petitio. 21. A in marg.: Augustinus. 24. A: nunciate.

19. Matth. VI, 12. 20. Sii. Augustini De sermone Domini
in monte, l. c. p. 211. 22. Matth. V, 26. 24. Lucac XIII, 1.
27. Lucac III, 5. 32. Matth. V, 40.

Servum autem Domini, ut ait Apostolus, non oportet litigare. Qui ergo vel sponte vel rictus pecuniam debitam reddere noluerit, dimittenda illi est. Duas enim ob res nolet reddere, vel quod non habeat vel quod ararus sit reique aliena cupidus: utrumque enim pertinet ad inopiam. Nam illa inopia est rei familiaris, hec animi. Quisquis itaque tali dimittit debitum, inopi dimittit, opusque christianum operatur, manente illa regula, ut in animo sit paratus amittere quod sibi debetur. Nam si modeste ac leniter omni modo egerit ut sibi restituatur, non tam intendens fructum pecunie, quam ut hominem corrigat, cui sine dubio perniciosum est habere unde reddat et non reddere, non solum non peccabit, sed proderit plurimum eciam, ne ille dum alienam pecuniam lucrum vult facere, dampnum fidei paciatur; quod tanto est gravius, ut nulla sit comparacio.

We must
forgive all
offences or we
cannot be
forgiven.

Ex quo intelligitur et in ista quinta petizione qua dicimus Deo: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, de pecunia quidem non solum dici sed de omnibus que in nos quisque peccat ac per hoc eciam de pecunia. Peccat namque in te, qui tibi pecuniam debitam, cum habeat unde reddat, recusat reddere. Quod peccatum si non dimiseris, non poteris dicere: Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus. Si autem ignoraveris, vides eciam de pecunia dimittenda cum admoneri, cui tali prece orare precipitur.

Illud sane tractari potest, ut quoniam dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus, tunc convincamur contra istam regulam fecisse, si eis non dimittamus, qui veniam petunt, quia et nobis veniam petentibus a benignissimo patre celesti dimitti volumus. Sed illo rursus precepto quo iubemur orare pro inimicis nostris, non pro his qui veniam petunt iubemur. Iam enim qui tales sunt, inimici non sunt. Non ullo modo autem vere quisquam dixerit orare se pro eo, cui non ignoravit. Quapropter fatendum est omnia peccata dimittenda esse que in nos admittuntur, si volumus a patre dimitti que admittimus. Nam de vindicta superius (ut arbitror) satis disputatum est. Hec Augustinus.

4. B: vel quia ... vel quia. 5. Codd.: cupidus sit. 9. A: detur.
10. A: ut si ei. 21. B: Peccat namque in te peccat. 27. A: sane
twice. 31. A: celesti deest. 36. A: dimittuntur.

2. II. Tim. II, 24.

Videtur istum sanctum admittere tam predicationem formalem quam etiam causalem, dum dicit quod peccata sunt debita. Quamvis autem Luce XI, 4 dicat Christus: *Dimitte nobis peccata nostra, si quidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis,* tamen loquendo formaliter peccata et debita distinguuntur, cum debitum (in quantum huiusmodi) sit ipsum quod debetur. Sed peccatum peccantis non debetur Deo, diabolo vel alii creature, sed tamen ex divina iusticia impossibile est quemquam peccare in reliquum, nisi eo ipso incurrat debitum vel pene vel rei alterius debite tribuende. Et sic omne peccatum causaliter est debitum; et in ista petizione quinta oramus Deum conditionaliter dimittere nobis debita nostra sub ista condicione quod nos nostris debitoribus sua debita dimittamus. Et cum quilibet peccator peccat in quemlibet et specialiter prelati in subditos, videtur ex sentencia ista Augustini quam elicit de fide scripture quod quilibet viator dimittere debet cuilibet et specialiter subditus suo prelato.

Et ex isto videtur quod leges contencionum pro exigendis humanis debitibus sunt superflue et nocive, immo quod sunt evangelio isti contrarie, quia secundum Augustinum non debemus secundum formam istam ipsa repetere; lex ergo que docet ipsa repetere, docet contrarie legi Christi. Sed que lex est sibi contraria si non ista? Et hic potes videre defectum tradicionis hominum in hac parte quod seculariter tractant de debitibus pecunie sed de aliis debitibus secundum legem Domini nimis tacent. Quando enim lex Domini dicit quod quilibet viator debet iuvare quemlibet, etiam diligere inimicum, quantumcunque quis illud omiserit, non censetur debitum sed iusticie complementum. Et cum ex fide cognoscimus quod superior prelatus ut papa vel episcopus omittens illud facere suo subdito quod debet de lege Domini, incurrit magis debitum quam est aliqua pena pecuniaria assignanda, quia debitum est maius, cum spirituale iuvamen sit preponderans pecunia apud Deum et vinculum est forcius, quia secundum legem Dei insolubilem est ligatum: ideo cum quidam subiecti presbyteri suis episcopis tenentur (quod non debent) solvere eis

Debt is formally distinct from sin but we cannot sin without incurring a debt.

Laws for enforcing debt are superfluous and harmful.

Yet in certain cases we try to compel satisfaction for the good of the debtor.

1. A in marg.: *Nota quod est dare predicationem formalem et causalem.*
 17. A: *Augustinus.* 18. A: *eligit.* 38. A: *vinculum eius forcius.*
 39. B: *subditi.* 40. Codd.: *tenentur deest. Addidi.*

penam pecuniariam nisi ipsi episcopi reddiderint maius debitum legi Dei; non tamen intendunt extirpare ab eis penam seculi vel inferni sed intendunt dare occasionem, ut ad suum meritum exsolvant debitum quod sic debent. Et cum tali moderamine videtur Augustinus 5 dicere quod debitum pecunie est secundum leges hominum exigendum.

Hence it may
be right to keep
a man out of a
benefice.

Et sentenciam istam recolerent nostri pape, episcopi vel clerici contendentes, quia pensata lege Domini nec unus papa excludens reliquum de prelacia quam exigit 10 nec unus clericus excludens reliquum de beneficio ecclesiastico quod adoptat, facit in hoc sibi iniuriam, cum sit in hoc legis Dei adversarius et per consequens sibi de lege Domini non debetur.

We should call
upon prelates
to render due
service.

Ex quo convincunt quidam ulterius quod 15 uterque papa, cum tantum se gratis obligat singulis christianis quod sit *servus servorum Dei* et per consequens ratione maioris carismatis recepti a Domino, ut magis proficiat ecclesie militanti, incurrit maius debitum quoad Dei nostri iudicium hoc omittens. Ille ergo qui est in- 20 dispositus sic dicere oracionem dominicam est nimis indispositus iuvare suos subditos de alio adiutorio spirituali. Tales itaque evidencias debent subditi facere suis prelatis humiliter, ut vel sic cogitantes de lege Domini tam sibi ipsis benefaciant quam subiectis; et de 25 isto spirituali debito debent fideles et clerici specialiter facere mencionem et tam in predicationibus quam eciam in suis oracionibus effectualem sermonem, ut militans ecclesia corrigatur, quia tantum est ecclesia dedita mortificanti pecunie quod non ponderat aliquod debitum preter illud; et utrobique lex Domini infideliter est extincta; ad tantum enim cecavit sophista diabolus militantes cum excusacionibus in peccatis quod dicunt se numquam placitare pro debito temporali nisi quando 30 placitant pro bono et spirituali iuvamine debitoris, quia 35 ut apud Deum de debito excusetur. Sed totum hoc sophisma est plana illusio sicut mendacium quo pugnantes fingunt se propter bonum hostium, quia ut reducant ipsis ad humilitatem et observanciam iusticie, sic pugnare. Certum quidem est quod scrutans corda 40

2. B: *lege Dei.* 6. A: *non est secundum.* 10. B: *inanis =
inanis.* 19, 20. A: *quod dominium iudicium.* 26. A: *debeto.*
28. A: *affectualem.*

et renes convincet tale mendacium in die iudicii et debitum pene usque ad quadrantem novissimum exiget secundum scrutinium legis sue.

CAP. XV.

5 Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Cum qua spe orat qui inimiciciam servat adversus alterum a quo forsitan Iesus est; sicut enim ipse orans mentitur; dicit enim remitto et non remittit, sic et a Deo petit indulgenciam, et non illi indulgeatur. Si ergo qui Iesus est sine causa orat Deum nisi indulserit ei a quo Iesus est, quomodo putas orat qui non solum ab altero Iesus non est, sed ipse per iusticiam alios ledit et gravat; sed multi nolentes veniam peccantibus in se fingunt istam oracionem orare. Stultus est talis primum, quoniam sic non orat, quemadmodum docuit Christus, nec est Christi discipulus; secundo quia nec pater libenter exandit orationem quam filius non dictarit. Cognoscit enim pater filii sui sensum, et verba non suscipit que usurpacio humana excogitavit sed que sapientia Christi exposuit,*

Chrysostom: It is useless to pray for pardon if we do not forgive.

385° *ergo oracionem quidem dicere potes, circumvenire autem Deum et fallere non potes, nec accipis indulgenciam nisi prius indulseris ipse. Hec Crisostomus.*

Ex ipsis videtur istum sanctum intendere non solum quod expers caritatis et specialiter qui oderit inimicum superflue orat Deum, dicendo oracionem dominicam, sed orando ipsam orat ad sui iudicium contrarie sibi ipsi; et per idem orando quamlibet creaturam immo quidquid fecerit nocet sibi ipsi se ipsum in crimen profundando. Nam offenso Deo debet ex hoc offendit quelibet creatura et qui simulat se amicum inimici tanti domini, incurrit illius prodicionem et per consequens inimiciciam cuiuslibet alterius creature. Talia dicta cum sint ex fide demonstrabilia, non debent capi derisorie ut levia sed tamquam fidei propinqua effectuatis liter ponderari.

Ex quo videtur quibusdam quod prelatus notorie We ought not to give to wicked prelates.

criminosis et specialiter omittens officium quoad Deum

5. B in marg.: *XIV*; A in marg.: *Crisostomus*. 13, 14. B: *fingunt istam oracionem*. 14. A in marg.: *I.* 10. A in marg.: *2.* 23. A in marg.: *Johannes*. 30. A: *amicum inimicum*. 36. A in marg.: *Conclusio*.

5. Op. Imp., l. c. p. 812.

ad quod se gratis obligat secundum seculare forum non debet recipere stipendum vel aliquod debitum tamquam talis, immo quod nullus subditus debet in hoc sibi notorie ministrare, primo quia ut sic consentiret suo criminis et mendacio quod sic fugit, secundo 5 quia quod non potest esse Deo incognitum tamquam Deo in volucione contrarius Dei proditori stolidi consentiret, et tertio quia accepit dispensacionem bonorum Domini que ut sic infideliter administrat. Et istud peccatum licet nunc videatur leve vel nullum, subditus 10 tamen timendo divinum iudicium non debet sibi faciliter consentire. Si ergo secundum mandatum Christi Matthei V, 42, *quilibet debet omni petenti te tribuere,* multo magis secundum doctrinam Augustini subditus debet prelato suo petenti talia temporalia falso titulo 15 tribuere consilium et doctrinam.

What we give
them should be
counsel and
sound doctrine.

Augustine:
God does not
lead us into
temptation but
suffers us to
be led.

Sequitur in litera Augustini: *Sexta*, inquit, *peticio est: Et ne nos inferas in tentacionem. Nonnulli codices habent: Ne nos inducas, quod tantumdem quod inferas in temptationem valere arbitror: nam ex uno verbo Greco 20 quod dictum est irecinis utruunque translatum est. Multi autem deprecando ita dicunt: Ne nos paciaris induci in temptationem: exponentes scilicet quomodo dictum sit, inducas. Non enim per se ipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, quem suo auxilio deseruerit. ordine occul- 25 tissimo ac meritis. Causis etiam sepe manifestis dignum iudicat ille quem deserat et in temptationem induci sinat. Aliud est autem induci in temptationem, aliud tentari. Nam sine temptatione probatus esse nullus potest, sive sibi ipsi, sicut scriptum est: Qui non est temptatus qualia 30 scit? sive alii, sicut Apostolus dicit: Et temptationem restraint in carne mea non sprevistis. Hinc enim eos ipse firmos cognovit, quod eis tribulacionibus que Apo- stolo secundum carnem acciderant non sunt a caritate deflexi. Nam Deo noti sumus et ante omnes temptationes, 35 qui scit omnia antequam fiant.*

God tries us
for our own
instruction not
for His.

Quod itaque scriptum est: Temptat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum: illa locutione positum est 'ut sciat': pro eo quod est 'ut scire vos faciat', sicut

4. A in marg.: 1. 5. A in marg.: 2. 8. A in marg.: 3.
17. A in marg.: *Sexta peticio.* 18. Codd.: *inducas.* Correx. 21. *irecinis;*
ita codd. Recte: *εἰρείγης.*

17. De sermone Domini in monte, l. c. p. 212. 30. Eccli.
XXXIV, 9, 11. 31. Gal. IV, 13. 37. Deut. XIII, 3.

*letum diem dicimus quod letos faciat et frigus pigrum
quod pigros facit et immumerabilia huiusmodi que sive
consuetudine sive sermone doctorum, sive in scripturis
sanctis reperiuntur. Quod non intelligentes heretici qui
veteri testamento adversantur, velut ignorancie vicio
notandum putant eum, de quo dictum est: Temptat vos
dominus Deus vester, quasi in evangelio de Domino
dictum non sit: Hoc autem dicebat temptans eum, ipse
enim sciebat quid esset facturus. Si enim noverat cor
eius quod temptabat, quid est quod voluit videre temptando?
Sed profecto illud factum est, ut ipse sibi notus fieret
qui temptabatur suamque desperationem condempnaret
saturatis turbis de pane Domini, qui eas non habere quod
ederent existimaverat.*

15 Non ergo hic oratur, ut non temptemur, sed ut non
inferamur in temptationem, tanquam si quispiam cui
necessa est igne examinari non oret ut igne non contin-
gatur sed ut non exuratur. Vasa enim figuli probat
fornax et homines iustos temptationem tribulacionis. Joseph
20 ergo temptatus est illecebra stupri, sed non est illatus
in temptationem. Susanna temptata est nec ipsa inducta
vel illata in temptationem, multique alii utriusque sexus,
sed Job maxime, cuius admirabilem stabilitatem in Deo
Domino suo, cum illi heretici hostes veteris testamenti
25 ore sacrilego irridere voluerint, illud pre ceteris ventilant,
quod satanas petiverit eum tentandum. Querunt enim ab
hominibus imperitis talia intelligere nequaquam valentibus,
quomodo satanas cum Deo loqui potuerit, non intuentes
(non enim possunt, cum superstitione et contencione cecati
30 sint) Deum non loci spaciū mole corporis occupare et
sic alibi esse, alibi non esse aut hic certe habere partem
aliam et alibi aliam. Sed maiestate ubique presto esse,
non per partes divisum sed ubique perfectum. Quod si
carnaliter intuentur quod dictum est: Celum michi thronus
35 est et terra scabellum pedum meorum, cui loco et Dominus
385^a adtestatur dicens: Non iurabis | neque per celum, quia
thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est
pedum eius, quid mirum, si in terra diabolus constitutus ante

We do not
pray not to be
tempted but
not to be led
into
temptation.

God is not
divided but is
wholly
every where.

3. A: *sive in sermone.* 7. B: *vester, ut sciat quasi in.* 26. A: *que-
runt twice.* 36, 37. A: *quia thronus Dei est deest; B in marg. addit.
38. Codd.: quid deest. Addidi.*

9. Joh. VI, 6. 18. Eccli. XXVII, 6. 19. Gen. XXXIX, 7.
21. Dan. XIII, 30. 26. Job. I, 11. 34. Isa. LXVI, 1.
36. Matth. V, 34.

pedes Dei stetit et coram illo aliquid locutus est. Nam quomodo illi valent intelligere nullam esse animam quanvis perversam que tamen ullonodo racionari potest, in cuius conscientia non loquatur Deus? Quis enim scripsit in cordibus hominum legem naturalem nisi dominus 5 Deus? De qua lege Apostolus ait: Cum enim gentes que legem non habent naturaliter que legis sunt faciunt, hii legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui opus legis scriptum in cordibus suis ostendunt contestante conscientia illorum et inter se invicem cogitationum, accusantium et 10 excusantium in die qua iudicabit Deus occulta hominum. Quapropter si omnis anima rationalis eciam cupiditate cecata, tamen cum cogitat et raciocinatur quicquid in ea raciocinacione verum est, non ei tribuendum est sed ipsi lumini veritatis a quo vel tenuiter pro sui capacitate 15 illustratur, ut verum aliquid in raciocinacione sive in raciocinando senciatur, quid mirum si diaboli anima prava cupiditate perversa quidquid tamen verum de iusto viro cogitaverit, cum temptare illum vellet ipsius Dei voce, id est, ipsius veritatis voce audisse prohibetur? Quicquid 20 autem falsum illi cupiditati tribuitur, qua diaboli nomen accepit? Hec Augustinus.

CAP. XVI.

God may well have spoken with the devil. Prosequitur autem Augustinus diffuse satis suam sentenciam, quod attestatur indubie quod sanctus iste 25 ponderat istam materiam, quomodo debet sane intelligi: *Et ne nos inducas in temptationem. Quamquam, inquit, eciam per creaturam corporalem atque visibilem Deus plerumque locutus est sive bonis sive malis, tamquam dominus omnium et creator et rector protectorque prout 30 ciusque rei meritis ordinator, sicut per angelos qui hominum quoque aspectibus apparuerunt et per prophetas dicentes: Hec dicit Dominus. Quid igitur mirum si quamquam non in ipsam cogitationem per aliquam certe creaturam tali operi accomodatau Deus locutus cum 35 diabolo dicitur?*

8. A: *leges non habentes.* 10. A: *interesse invicem.* 10, II. A: *et excusantium deest.* 11. B: *die deest.* 24. B in marg.: XV. 28. A in marg.: *Augustinus.* 30. A: *Deus omnium.* 33. B: *quid sibi mirum.* 34. Augustinus l. c.: *in ipsa cogitatione.*

6. Rom. II, 14. 27. De sermone Domini in monte, I. c. p. 213.

Nec dignitatis esse arbitrentur et quasi iusticie meritum quod cum illo locutus est Deus, quoniam cum anima angelica quamquam stulta et cupida, tamquam si loqueretur cum humana anima stulta et cupida. Aut ipsi dicant 5 quomodo locutus est Deus cum illo divite cupido et superbo, cuius cupiditatem stultissimam et iactanciam arguere voluit dicens: Stulte, anima tua hac nocte a te expostulatur; que autem parasti cuius erunt? Certe hoc ipse Dominus in evangelio ait, cui heretici isti relint 10 nolint colla submittunt. Si autem hoc morentur quod temptandum iustum satanas pecuit a Deo, non ego expono quare sit factum, sed ipsos rogo exponere quare dictum sit in evangelio ab ipso Domino discipulis: Ecce satanas expetivit vexare vos sicut triticum. Et Petro inquit: Ego 15 autem postulari ne deficiat fides tua. Cum autem hoc mihi exponunt, simul quod a me querunt, exponunt sibi. Si vero non maluerint hoc exponere, non audeant id quod in evangelio sine offensione non intelligunt in aliquo libro cum temeritate culpare.

20 Fiunt igitur temptationes per satanam, non potestate eius sed permisso Domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos aut pro Domini misericordia probando et exercendos. Et interest plurimum in qualem quisque temptationem incidat. Non enim incidit Judas in talem 25 temptationem, qui vendidit Dominum in qualem incidit Petrus, cum territus Dominum negarit. Sunt eciam humane temptationes; humana vero temptatione est, credo, cum bono quisque animo secundum humanam tamen fragilitatem in aliquo concilio labitur aut irritatur in fratrem 30 studio corrigendi. Paulo tamen amplius quam christiana tranquillitas postulat. De quibus Apostolus dicit: Temptacio vos non apprehendat nisi humana, cum idem tamen dicat: Fidelis Deus qui vos non sinit tentari supra quam potestis ferre, sed faciet cum temptatione eciam pror 35 ventum vel exitum, ut possitis tollerare. In qua sentencia satis ostendit non id nobis orandum esse ut non tentemur, sed ne inducamur in temptationem. Inducimur enim in

Satan tempts us by God's permission.

5, 6. A: eciam superbo. 9. A: dicit pro ait. 11. B: iustum deest; ib. A: petit a Domino. 12. A: cogo exponere. 17. A: illud pro id; Codd.: quod deest. Addidi. 22. B: puniendis. 25. A: temptationem deest. 27. A: humana deest. 33. A: sinat. 37. B: Inducimur autem,

7. Lucae XII, 20. 13. ib. XXII, 31. 14. ib. 32.
31. I. Cor. X, 13.

temptacionem, si tales acciderint quas ferre non possumus. Sed cum temptationes periculose in quas inferri atque induci perniciosum est aut prosperis rebus temporalibus aut adversis oriantur, nemo frangitur adversarum molestia qui prosperarum delectacione non capit. Hec 5 Augustinus.

God tempts us
that he may
crown us.

Videtur istum sanctum disgregi tam diffuse, ut securius exponat hoc verbum Domini: *Et ne nos inducas in temptationem;* et videtur ipsum primo dicere quod temptari quandoque sonat in bonum, ut Deo convenit 10 vel per se vel per aliquam creaturam, et illo modo Deus temptavit Abraham et sanctos alios ut coronet, quandoque autem temptare sonat in malum, quando diabolus specialiter temptat homines ut dampnificet. Et prior temptacio procedit a misericordi animo atque 15 iusto, secunda temptacio procedit a seductionis proposito et iniquo. Et per hoc patet quomodo intelligendus est Jacobus capitulo 1º, 13, quando dicit: *Deus neuinem temptat. Ipse euim temptator malorum est,* et cum tam lex vetus quam nova testantur quod Deus temptat 20 homines sed ad hunc finem specialiter ut coronet.

Temptation
may be for
good or for
evil.

Sed secundo videtur Augustinus sentire quod inducere in temptationem potest esse dupliciter, vel in peccatum notabile quod tamen cedet temptato et ecclesie ad bonum, modo quo fuit | Petrus inductus in temptationem quando ter negavit Dominum, vel aliter quando quis inducitur in peccatum finalis impenitentie; quod necesse est credere inducto ad dampnacionem perpetuam, quomodo Scarioth fuit inductus in temptationem.

It may be
punishment for
sin.

Tercio videtur hunc sanctum innuere quod Deus 30 approbative inducit homines in temptationem in penam peccati prioris, sicut induravit Pharaonem et dampnat prescitos; nec hoc sonat Deo in iniustiam sed in iustum penam quam Deus quandoque infligit per bonos spiritus et quandoque per malos; quam materiam 35 Augustinus non audet temere diffinire, nisi scriptura

386^a

2. Codd.: *seduci.* 7. A in marg.: *Johannes.* 9. A in marg.: 1; ib. A: *istum primo.* 12. A in marg.: *Nota quod temptatio aliquando sonat in bonum et aliquando sonat in malum;* B in marg.: *(temptatio).* 13. A in marg.: 2. 20. A: *testatur.* 22. A in marg.: *Nota quod induci in temptationem potest esse dupliciter.* 24. A in marg.: 1. 26. A in marg.: 2. 30. A in marg.: 3.

18. Jacobi I, 13: *Nemo, cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur.*

sacra, patens racio vel doctrina Sancti Spiritus hoc instiget. Et sic non oramus Deum nostrum, ne temptemur simpliciter, sed *ne inducat nos in temptationem*, hoc est, ne permittat nos peccare peccato pernicioso vel in penam peccati prioris permittat nos vel faciat nos in peccatum tale corruere. Difficile autem videtur peccatum tale describere vel orare ne in temptationem talem aliquis inducatur, cum videtur Augustinus dicere quod Petrus inductus fuit in temptationem. Et certum videtur quod hoc fuit de ordinacione divina; et nimis difficile videtur in ista compendiosa oracione Domini orare quod divino beneplacito contradicit, cum oramus paulo ante in eadem oracione: *Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra.* Ideo mirum videtur quibusdam quod ecclesia orat generaliter ne Deus ipsam inducat in temptationem, cum tamen sit de voluntate eiusdem Dei, ut ipsam in temptationem inducat (sed vide inferius).

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Quoniam multa et magnifica supra mandarit hominibus ut Deum patrem suum dicant, ut genus suum de celo cognoscant, ut regnum Dei petant venire, ut non sint solliciti unde pascantur, que omnia magne spei et iusticie signa sunt, ideo nunc additur humilitatis doctrina, ut dum dicunt: Ne nos inducas in temptationem, cognoscant se esse infirmos et consideracio infirmitatis causam gloriacionis extinguat.*

Duo igitur petimus, primo ut non inducat nos in temptationem, secundo ut si induxerit liberet de periculo temptationis; nam vere si secundum veritatem iusticie sue examinaret homines, nullus poterit fieri salvus. Ideo autem difficile temptat, sciens infirmitatem nostram, aut si temptat, non tam diu temptat quamdiu nos vincamus temptationem sed quamdiu vincere nos velle temptationem ostendamus, id est, non virtutem nostram temptat, sed voluntatem, Apostolo nos confirmante et dicente: *Temptacio nos non apprehendat nisi humana; fidelis autem Deus qui non pacietur vos temptari supra id quod potestis sustinere.* Volens autem glorificare hominem temptat eum, non ut cum magno iudicio glorificet sed ut ne sine causa glorificet.

Difficulty as to
Si. Peter.

Chrysostom:
Christ inserts
this clause to
teach
humility.

17. sed; adde: *de isto.* 18. A in marg.: *Crisostomus.* 27. B: *primum.*
29. B: *nam vero.*

13. Matth. VI, 10. 19. Op. Imp., p. 812. 35. I. Cor. X, 13.

The doxology
refers to the
earlier petitions.

Quoniam tuum est regnum et virtus et gloria. Tria hec ad hec tria que superius dixit pertinencia introduxit, quoniam dixerat supra: Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, ac si dicat aliquis, ergo non habet Deus regnum in terra, quia oratis ut veniat, respondeo ad illud quod tuum est regnum.

Item, quoniam dixerat: Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra, ac si dicat aliquis, ergo non potest Deus facere quod vult in terris, quoniam oratis ut fiat voluntas eius, ad hoc respondeo quod tua virtus est tamquam si dicant, non ideo optamus regnum tuum in nobis aut fieri voluntatem tuam in terris, quia non est regnum tuum in mundo nec potes facere quod vis in terris, sed quoniam regnum tuum vita est eterna et voluntas tua iusticia est. Preterea nec rediges aliquem sub regno tuo nisi ipse voluerit nec operaris in aliquem voluntates tuas nisi ipse consenserit. Propterea oramus, ut illuminati a te velimus suscipere regnum in nobis et optemus facere voluntatem tuam.

Item, quoniam dixerat: Panem nostrum cotidianum da nobis hodie et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris et ne nos inducas in temptationem, sed libera nos a malo, ad illa respondeo, quia tua est gloria. Vere, cum nichil deest timentibus Deum, Dei gloria est, si illis timentibus debitoribus suis Deus dimittit peccata, gloria Dei est, si autem, non dimittentibus eis, dimittat, non est gloria Dei, quia nec est iustum iudicium eius. Si non inducas in temptationem aut inductos si propter iustam causam aliquam liberal, Dei gloria est. Et generaliter quidquid supra orare precepit, cum fuerit a Deo prestatum, Dei gloria est. Hec Crisostomus.

CAP. XVII.

Augustine:
'Deliver us
from evil.'
This prayer if
granted takes
away all fear.

Sequitur litera Augustini in exponendo verbum ultimum oracionis dominice in hec verba: *Ultima, inquit, et septima peticio est: Sed libera nos a malo. Orandum enim nobis est ut non solum non inducamur in malum quo caremus, quod sexto loco petitur, sed ab illo eciam liberemur in quo iam inducti sumus. Quod cum factum fuerit, nihil*

^{25.} B: *timentibus eum.*   ^{34.} B in marg.: *XVI;* ib. A in marg.: *Augustinus.*   ^{35.} A in marg.: *Septima peticio;* ib. A: *nobis deest.*

^{34.} De sermone Domini, I. c. p. 214, 215.

remanebit formidolosum, nec omnino metuenda erit ulla temptacio. Quid tamen in hac vita quamdiu istam mortalitatem circumserimus, in quam serpentina persuasione inducti sumus, non sperandum est posse fieri, sed tamen aliquando futurum sperandum est; et hec est spes que

386^b

non videtur. De qua cum loqueretur | Apostolus ait: Spes autem que videtur non est spes; spes tamen sapiencie que in hac quoque vita concessa est, fidelibus servis Dei non est desperanda. Ea est autem ut id quod Domino revelante fugiendum esse intellexerimus, cautissima vigilancia fugiamus et id quod Domino revelante appetendum esse intellexerimus, caritate flagrantissima appetamus. Ita enim in reliquo mortalitatis huius onere ipsa morte deposito ex omni hominis parte oportuno tempore perficietur beatitudo que in hac vita inchoata est, cui capessende atque obtinende aliquando nunc omnis conatus impenditur.

Sed harum septem petitionum consideranda et commendanda distincio est. Nam cum vita nostra temporaliter nunc agatur atque eterna speretur et eterna priora sint dignitate et temporalia sint extrema rilitate, quamvis temporalibus prins actibus ad illa transeat, tamen primarum petitionum impetraciones, quamquam in hac vita que in hoc seculo agitur exordium capiant (nam et sanctificacio nominis Domini Dei ab ipso humanitatis Domini adventu agi cepit et adventus regni eius, quo in claritate magna et maiestate venturus est, non iam finito seculo sed in fine seculi manifestabitur; et perfeccio voluntatis eius, sicut in celo et in terra, sive iustos et peccatores celum et terram intelligas sive spiritum et carnem sive Dominum et ecclesiam sive omnia simul, ipsa perfeccione nostre beatitudinis et ideo seculi terminacione complebitur), tamen omnia tria in eternum manebunt. Nam et sanctificacio nominis Domini sempiterna erit et regni eius nullus erit finis et perfecte nostre beatitudini eterna vita promittitur. Permanebunt ergo ista tria consummata atque cumulata in illa vita que nobis promittitur.

Reliqua vero quatuor que petimus ad temporalem istam vitam pertinere mihi videntur. Quorum primum

The first three petitions relate to spiritual things,

1. B: *formidolosum.* 3. A: *in quam sempernam.* 7. B: *spes autem.* 9. B: *Ea deest.* 10. B: *intelleximus.* 11. A: *fugamus.* 12. 13. A: *ita in.* 15. Codd.: *et ei capessende.* 16. Codd.: *impeditur.* 18. A: *ut vita.* 19. B: *sunt.* 21. *: temporalia sin postrema.* 24. A: *Domini deest;* ib. Codd.: *Domini after humanitatis deest.* 31. B: *nostri.*

7. Rom. VIII, 24.

The last four to temporal.

Spiritual food *est*: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hoc as received here is of 'today' since it is given by temporal signs.* *enim ipso quod dictus est panis quotidianus sive spiritualis significatur sive in sacramento sive in rictu isto visibilis ad hoc tempus pertinet, quod appellariet hodie, non quia spiritualis cibus non est sempiterminus, sed quia iste qui quotidianus dictus est in Scripturis, sive in strepitu sermonis sive quibusque temporalibus signis exhibetur anime, que omania tunc utique non erunt, cum erunt omnes docibiles Deo et ipsam ineffabilem lucem veritatis non motu corporum significantes sed puritate mentis haurientes.*¹⁰

In the spiritual life we shall learn directly of God. *Nam forte propterea et panis dictus est non potus, quia panis frangendo atque mandendo in alimentum convertitur, sicut Scripture aperiendo et dispercendo animam pascunt, potus autem paratus sicuti est transit in corpus, ut isto tempore panis sit veritas: cum panis quotidianus dicitur,¹¹ tunc autem potus cum labore nullo disputandi et sermoni-
candi quasi frangendi et mandandi opus erit, sed solo haustu sincereque perspicue veritatis. Et peccata nobis nunc dimittuntur et nunc dimittimus, que harum quatuor reliquarum secunda peticio est. Tunc autem nulla erit
renia peccatorum, quia nulla peccata. Et temptationes que temporalem istam vitam infestant non tunc erunt, cum perfectum fuerit, quod dictum est: *Abscondes eos in abscondito vultus tui. Et malum a quo liberari optamus et ipsa liberacio a malo ad hanc utique vitam pertinet,*¹² *quam Dei iusticia mortalem meruimus et unde ipsius misericordia liberamur.* Hec Augustinus,*

The last petition sums up all the rest. *Videtur istos sanctos ambos salvo meliori iudicio secundum sensum concordem intendere quod in ista petizione septima sit fructus omnium sex precedencium*³⁰ *consummatus, et habito illo fructu viator non sit in ista miseria ulterius puniendus, ita quod in ista petizione septima petamus in quodam epilogo generaliter a malo pene peccati quod evenit hominibus liberari. Et ita sicut sunt quatuor gradus pene peccati, de quibus in ista petizione septima petimus liberari, primus gradus et infimus est quo petimus liberari a pena corporis temporalis, et hoc primo eveniet, cum anima fuerit a*

3. A: *significetur.*   10. A: *que est istarum quatuor.*   22. B: *non autem.*   26. Codd.: *qua Dei.*   28. A in marg.: *Johannes.*   35. A in marg.: *Nota quatuor gradus pene peccati.*   36. A in marg.: *i.*

9. Isa. LIV, 13.   10. Joh. VI, 45.   23. Psalm. XXX, 21.

corpo separata. Secundum malum a quo hic petimus liberari est malum temptationis spiritus quo diabolus pulsat viventem cotidie et specialiter in fine vite. Tercium malum a quo hic petimus liberari est malum induracionis in peccato; cuius radicem prius poscimus, cum dicimus: *Et ne nos inducas in temptationem.* Et quartus gradus et ultimus est quo petimus a malo pene diaboli liberari. Diabolus enim ex suo peccato in Spiritum Sanctum habet penam irremissiblem, quam 10 penam debemus cavere maxime tempore huius vie. Iste ergo quadruplex gradus mali est a quo petimus finaliter liberari.

Ex quibus videtur quod nulli nisi predestinati sunt fructuose dispositi ad orandum istam oracionem dominicam. Presciti tamen debent orare frequenter ista oracione, cum potest mitigare illis penam diaboli, et debent sic vivere, ut non sint perpetuo indurati. Si autem isti sancti intenderint ad peccatum notabile a quo prescitus surgit ad tempus secundum temporalem iusticiam, fit quedam induccio in temptationem vel intellectus subtilis alius, non contendo, | paratus semper reverenter recipere quemcunque sensum alium, dum tamen ex scriptura vel ratione vivaci fuerit declaratus, certus ex fide quod oracio ista dominica sit melior et 25 subtilior quam aliqua oracio alia potest esse.

Augustinus autem videtur in scripto suo super eodem capitulo Matthei ita loqui: *Videtur, inquit, michi septenarius iste numerus harum petitionum congruere illi numero septenario quo totus iste sermo manarit.* Si enim 30 timor Dei est quo beati fiunt pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum, petamus ut sanctificetur in nobis nomen Dei timore utique casto permanente in secula seculorum. Si pietas est qua beati sunt nites, quoniam ipsi hereditate possidebunt terram, petamus ut 35 veniat regnum eius sive in nos, ut nitescauus in nobis nec ei resistamus sive de celo in terras in claritate adventus Domini quo nos supra modum gaudebiinus et ipsum creatorem nostrum et dominum nostrum miseri-

Only the
predestinate
can pray with
full effect; yet
the foreknown
should pray.

Wyclif's
willingness to
be taught.

Augustine:
Relation
between the
Lord's prayer
and the Sermon
on the
Mount.

1. A: *seperata*; ib. B: *sic petimus.* 2. A in marg.: 2. 3. A: *con-*
tinue. 4. A in marg.: 3. 7. A in marg.: 4. 18. B: *intenderent.*
26. A in marg.: *Augustinus.* 28. A in marg.: 1. 33. A in marg.: 2.

27. De sermone Domini in monte, l. c. p. 215. 30. Matth.
V, 3 etc.

cordem laudabimus, dicente illo: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. In Domino, inquit propheta, laudabitur anima mea, audiant mansueti et iocundentur. Si sciencia est qua beati sunt qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur,⁵ oremus ut fiat voluntas eius sicut in celo et in terra; quia cum corpus tamquam terra, spiritui tamquam celo, summa et tota pace consenserit, non lugebimus; nam nullus alius huius temporis luctus est, nisi cum ad verum gaudium se ista configunt et cogunt nos dicere: Video¹⁰ aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee et luctum nostrum voce lacrimosa contestari. Miser ego homo quis me liberabit de morte corporis huius? Si fortitudo est qua beati sunt qui esuriunt et sicciant iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur: oremus ut panis noster cotidianus detur nobis hodie, quo fulti et sustentati ad plenissimam illam saturitatem venire possimus. Si consilium est quo beati sunt misericordes, quoniam ipsorum miserabilitur, dimittamus debita debitoribus nostris et oremus ut nostra dimittantur nobis. Si intellectus est quo beati sunt mundi corde, quoniam ipsi Deum ridebunt, oremus non induci in temptationem, ne habeamus duplex cor, non appetendo illud simplex et principaliter bonum, quo bono bona sunt quecunque bona sunt, quo referamus omnia que per ipsum et ab ipso et in ipsum operamur²⁵ sed simul temporalia et eterna sectando. Temptaciones enim de his rebus que graves et calamitose ridentur hominibus, non in nos valent si non valent ille, que blandiciis earum rerum accidentiis, quas homines bonas et letandas putant. Si sapientia est qua beati sunt pacifici,³⁰ quoniam ipsi filii Dei vocabuntur, oremus ut a malo liberemur; ipsa enim liberacio liberos nos faciet, id est filios Dei, heredes quidem coheredes aut Christi Iesu domini et magistri nostri, ut spiritu adopcionis edocti clamemus ad ipsum fontem vite Abba pater.

35

Sane non negligenter pretereundum est quod ex his omnibus sententiis quibus nos Dominus orare precepit eam potissimum commendandam esse iudicavit que pertinet

4. A in marg.: 3. 12. A in marg.: 4. 17. A in marg.: 5.
10. A in marg.: 6. 26. Augustine: *temporalia et terrena.* 28. A: *si non valent deest.* 29. A: *bonas twice.* 30. A in marg.: 7. 37. B: *precepit.*

1. Matth. XXV, 34. 3. Ps. XXXIII, 2. 10. Rom. VII, 23.
34. Rom. VIII, 15; Gal. IV, 6.

ad remissionem peccatorum omnium, in qua nos misericordes esse voluit, quod unum et saluiferum est consilium miseras evadendi. In nulla enim alia sententia sic oramus, ut quasi paciscamur cum Deo. Dicimus enim: Dimitte nobis sicut et nos dimittimus. In qua paccione si mentimur, tocius oracionis nullus est fructus. Sic enim dicit: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester celestis peccata vestra. Si autem non, nec pater vester dimittet vobis. Hec Augustinus.

10

CAP. XVIII.

Sequitur in textu evangelii: *Si enim dimiseritis peccata eorum, dimittet et vobis pater vester celestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Super quo Crisostomus: *Superius, inquit, cum dixisset: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, non dixit, sicut et nos dimittimus, ut prius nobis Deus dimittat, postea nos debitoribus nostris dimittamus. Scit enim Dominus omnes homines esse mendaces, quoniam etsi acceperint remissionem peccati sui, ipsi suis debitoribus non dimittunt; ideo sic dicit: Dimitte sicut et nos dimittimus, ut prius dimittamus, postea petamus dimissionem.* Hec Crisostomus.

Videtur istos sanctos conformiter ad fidem scripture asserere quod si quis vult efficaciter peccata sua dimitti a Deo, oportet quod dimittat peccata aliorum hominum in se ipsum, et per consequens oportet quod tantum caritate rutileat, ut dimittat peccata propria que commisit tam in alios quam se ipsum. Et in ista fide fluctuant quidam qui reputant quod homo non debet continuare correpcionem fraternalm, sed dimittendo quod fratres sui in ipsum peccaverant non ulterius ipsos arguere de peccato. Ista quidem est cecitas que dogmatizat oppositum legis Dei. Nam si homo sit certus quod fratres sui errant continue, debet quamdiu manserit in ipso alitus vel suffi ciencia eos correpcione fraterna

Chrysostom:
The form of
the petition
“Forgive etc.”
is a guard
against
self-deceit.

1. A: *omnium* deest. 7. B: *dimerit*; ib. B: *peccata vestra*.
8. A: *peccata vestra* deest. 11. A in marg.: *Crisostomus*; B in marg.: 18.
18. A: *nostris* deest; B in marg. addit. 24. B.: *concorditer*. 26. A: *in*
before *ista* deest; B in marg.: *Nota de correpcione*. 36. A: *sufficiencia*
ipsos.

6. Matth. VI, 14, 15. 11. ib. 12. Op. Imp., l. c. p. 812.

arguere, quia, ut vere dicit Decretum: *Non caret scrupulo societatis occulte qui manifesto facinori desinit obviare et sic cessando corripere*, videtur sic cessans atque sufficiens suo crimini consentire et per consequens ex favore tali atque consensu accumulat peccatum pristinum⁵ quod non est ipsum dimittere sed novam continuacionem peccati preteriti confirmare.

This moves
some to rebuke
the friars and
other orders.

Et hec racio quare quidam putant quod debent de lege caritatis fraterne has quatuor sectas arguere et secundum quod evidencie nove occurrerint ipsos modeste¹⁰ et humiliter pulsare, ut si forte Deus voluerit eos facere peccata commissa dimittere. Nec moveat quod peccatum est grande et dispersum per fortē populum, quia opus Dei est et ipse potest cum quocunque ministro sibi placuerit vel sine ministro ex inspiracione interna¹⁵ ipsos movere ad peccata preterita quantumcunque antiqua fuerint relinquendum. Ideo debet fidelis immiscere oracionem et verba humilia, ut sit dignus esse instrumentum Dei ad peccata talis populi destruendum.

These orders offend against every petition in the prayer.

Et hec racio quare quidam tam crebro continuant²⁰ arguendo fratres et tres sectas alias, quia evidens videtur fidelibus quod ex errore in fidem sunt in peccato contra ecclesiam indurati, quia non est aliqua peticio istius oracionis dominice, quin offendunt specialiter contra ipsam. Quomodo queso *sanctificant* in se ipsos²⁵ *nomen Domini* qui sectam suam velut inutilem et blasphemam deserunt et sectam aliam contra mandatum Domini introducunt. Isti eciam non effectualiter orant *Adveniat regnum tuum*, cum regnum Dei non potest advenire in patriam nisi per legem Domini sincere et³⁰ sine mixtione tradicionis alterius observatam. Hoc autem ipsi impediunt quantum sufficient in effectu, et cum *voluntas Dei* sit ut fideles benefacientes obmutescere faciant imprudencium hominum ignoranciam qui non de lege et secta Domini contentantur, patet quod hec³⁵ secte quatuor voluntati Dei resistunt quantum sufficient, et ita (cum non sunt in Deo est et non) patet quod quantum ad istas tres peticiones sunt inhabiles ad aliquid a Domino obtinendum.

2. A: *desunt obviare.*

ib. A: *quare quidem.*

18, 19. A: *esse ministerium.*

31. A: *Hec autem.*

8. A in marg.: *Contra quatuor sectas;*

10. A: *occurrit.*

11. A: *ipsos facere.*

26. A: *velut deest.*

29. A: *cum regnum Dei deest.*

1. Decret. I pars, dist. LXXXIII, cap. III. 37. II. Cor. I, 18.

Et quantum ad quatuor peticiones alias patet quod *panem cotidianum* deserunt cotidie, tamquam inhabilem ut sit eis medium ad patriam attingendam, et cum non dimittunt extraneis *debita* vel suis complicibus sed 5 adaugent, videtur quod sunt inhabiles ad quinto petendum a Domino: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Et cum continue accumulant hoc peccatum ingratitudinis quo deserunt sectam Christi, videtur quod false orant petitionem 10 sextam: *Ne Deus ipsos inducat in temptationem*, cum ex errore fidei in facto Domini necessitant ut in temptationem finalis impenitentie inducantur. Et ita non orant effectualiter, ut liberentur a malo peccati, cum relinquentes libertatem legis Domini servituti diaboli 15 se submittunt (quia ut Christus dicit Luce XI, 23, *qui non est tecum contra me est*), videtur quod tales deserentes libertatem legis Domini servituti diaboli se submittunt. Et vere hoc non est medium, ut a malo peccati secundum petitionem istam septimam liberentur. 20 Fideles enim ecclesie antequam iste secte quatuor fuerant introduce secundum petitionem aliam septemplicem salvabantur. Cum igitur fidelis debet ex mandato Domini honorare corpus sancte matris ecclesie, et iste secte quatuor tamquam quatuor humores infecti inficiunt 25 et mortificant ipsam ecclesiam) omnes fideles debent niti ipsam ab ipsis humoribus expurgare. Nam secundum fidem Apostoli *christianus vivit in fide filii Dei*, ideo qui in fide illa deficit vel ipsam inficit, de tanto christianum inficit vel occidit.

Ex quo videtur quod iste secte quatuor occidunt multas partes ecclesie militantis, quia auferre vitam ab homine est ipsum occidere. Sed quot fideles sunt in *Anglia*, quorum fides vel vita aufertur per fratres de Eucaristia, cum unus dicit quod sit quantitas, alias 35 quod sit qualitas, et tertius quod sit nichil. Numquid tales heretici sua perfidia mortificant christianos? Contra tales ergo pro purgacione matris ecclesie debent fideles singuli laborare. Et hec racio quare fideles quidam tangunt crebrius hunc errorum, immo considerantes 40 fidem Matthei V, 13: *Si sal evanuerit, ad nichil valet ultra nisi ut mittatur foras et conculcetur ab*

These orders
slay by taking
away men's
spiritual life.

This specially
by their
teaching as
to the
Eucharist.

5, 6. ad quinto petendum See l. 10, 19. 32. A in marg.: *Quid est occidere* 34. A: *unde unus.*

The faithful turn from their bishops to the Bishop of souls. *hominibus*, ex fide convertunt se ad episcopum animarum et non faciunt secundum istorum episcoporum consilium, licet citent ut fideles transiliant ad infernum. Curia enim papalis occidit fideles tacite qui ipsam visitant et multos alios tam propinquos quam remotos trahit ex 5 sua perfidia ad infernum. Quis ergo fidelis non aufugeret viriliter talem locum?

Prelates are condemned by their works.

Ex ista radice dicerent quidam catholici si auderent quod acceptarent tales mortificantes in prelatos ecclesie, cum Christus de se ipso dicit Joh. X, 38: *Operibus credite.* Sed opera et confessio propria talium prelatorum qua dicunt quod ipsa hostia non sit corpus Domini sed una vanitas sive nichil, patenter ostendunt quod sint heretici extra fidem. Quis ergo acceptaret tales vel eis conscientes tamquam membra ecclesie? Ideo 15

We should pay them with good counsel instead of money. quidam fideles respondent talibus potestibus debitum vel bonum aliquod temporale quod debent secundum doctrinam Christi *Omnipotenti te tribue* perfeccius quam tetrum numisma tribuere, quia dare doctrinam fidei que est melior quam numisma multiplex talentorum 387^a et si insensati affectant magis numismata, non debet eis tribui, sicut homo de lege Dei non tribueret gladium furioso, nec fidelis tribueret tali infatuato talia bona sub ratione prelati nisi suo officio et operi consentiret; et cum opus suum sit tam dampnabile tam positive 25 infidelitatem docendo quam privative fidem orthodoxam in fidem scripture per Christum editam subtrahendo, videtur quod catholici debent tollere suum consensum, non illis bona temporalia tribuendo; et si fideles in hoc facerent ut fides Christi exigit et non dicerent illis 30 *Are*, forent confusi in tempore modico et ecclesia foret secundum naturam salis vivacis et proprii regulata; sed nemo audet propter Antichristi versuciam sic defendere fidem Christi, ut iam ventilatur ut fides ecclesie quid sit hostia consecrata; et tamen fideles non audent 35 petere a prelatis suis vel aliis Antichristi discipulis quid sit ipsa hostia sub pena non reddicionis stipendii vel elemosine corporalis. Et ista est maxima servitutis subiecacio quam memini me notasse quod fidelis necessi-

^{3.} *citent* in codd.: an *incitent* legendum; ib. B: *transilient*. ^{21.} A: *non debent* ^{23.} B: *sali infatuato*. ^{33.} A: *sicut*. ^{37.} A: *pena non deest*.

^{18.} Lucae VI, 30.

tetur, ut appareat secundum legem diaboli tribuere suo inimico mortificanti ecclesiam stipendum temporale, et sic necessitatur fovere scolam Antichristi occidentem Christi ecclesiam quod excusacionem non potest capere ante Deum. Tales igitur quatuor humores infecti facientes tot gurgulaciones in corpore matris ecclesie nostre debent destrui et reduci ad sanitatem quam Christus imposuit et ipsa sanitas ex fide consistit in observacione equalitatis legis Domini quoad iusticiam et ad pondus; sed nutus modicus factus in brachio eque libre facit errorem notabilem in processu, cum per philosophum minimus error in principio maximi est causa in fine.

It is a slavery
that men are
made to
support
Antichrist.

CAP. XIX.

Sequitur in textu evangelii: *Cum autem ieunatis, 15 nolite fieri sicut hypocrite tristes; exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus ieunantes. Amen dico vobis: receperunt mercedem suam. Tu autem cum ieunias, unge caput tuum et faciem tuam lava, ne videaris hominibus ieunantis, sed patri tuo qui est in abscondito; 20 et pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.*

Super quo Augustinus: *Sequitur de ieunio preceptum pertinens ad eandem cordis mundacionem, de qua nunc agitur. Nam et in hoc quoque precavendum est, ne surrepat aliqua ostentacio et appetitus laudis humane 25 qui duplicit cor et non sinat mundum et simplex esse ad dominum Deum intelligendum. Cum autem ieunatis, inquit, nolite fieri sicut hypocrite tristes, exterminantes vultum suum, ut appareant hominibus ieunantes: Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam quam querebant 30 et non aliam. Vos autem ieunantes ungite capita vestra et facies vestras lavate, ne videamini ab hominibus ieunantes, sed patri vestro qui est in abscondito, et pater 35 vester qui est in abscondito reddet vobis. Manifestum est his preceptis omnem nostram intencionem et*

Augustine:
We must
beware of
ostentation in
fasting.

1. A: *et apperet.*   6. A: *gurgulaciones.*   11, 12. A: *cum per — in fine deest.*   21. A in marg.: *Augustinus.*   23. A: *cavendum.*
32. B: *in occulto.*

14. Matth. VI, 16—18.   21. De sermone Domini in monte,
l. c. p. 216.

cedem huic seculo conformemur et a Domino Deo incurvemur et auittamus illam promissionem quam expectamus et pro qua in hac peregrinacione sperando laboramus tanto solidioris atque firmioris quanto interioris beatitudinis qua nos eligit Deus conformati fieri imaginis 5 dilectissimi filii sui.

We may be
proud of rags
as well as of
splendour, and
with a more
dangerous
pride.

In hoc autem capitulo maxime animadvertisendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed eciam in ipsis sordibus lutosis fieri posse iactanciam et eo periculosiorem quo sub nomine servitutis Dei decipit.¹⁰ Quo igitur cultu immoderato corporis atque vestitus vel ceterarum rerum pomposarum sive vanarum nitore prefulget, facile convincitur rebus ipsis pomparum seculi esse sectator, nec quemquam fallit dolosa ymagine sanctitatis. Qui autem in professione christianitatis inusitato¹⁵ squalore ac sordibus intentos in se hominum oculos facit, cum id voluntate faciat, non necessitate paciatur, ceteris eius operibus potest convinci, utrum hoc contemptu superflui cultus, aut ambicione aliqua faciat, quia et sub orina pelle cavendos esse lupos Dominus precipit: Sed ex fructibus eorum, inquit, cognoscetis eos. Cum enim ceperint aliquibus temptationibus ea ipsa illis subtrahiri vel negari que isto velamine vel consecuti sunt vel consequi cupiunt, tunc necesse est ut appareat, utrum lupus in orina pelle sit an ovis in sua. Non autem propterea²⁰ ornatus superfluo debet adspectus hominum mulcere christianus, quia illum parcum habitum ac necessarium eciam simulatores sepe usurpant, ut incautos decipient, quia et ille oves non debent deponere pelles suas, si aliquid eis lupi se contegant.

To anoint our
head etc.
means that we
are to taste
joyfully.

Queri igitur solet quid sit quod ait: Vos autem cum ieunatis, ungite capita vestra et facies restras lavate, ne videamini ab hominibus ieunantes. Non enim quispiam recte preceperit, quamvis faciem cotidianam consuetudine laremus, unctis eciam capitibus cum ieunamus, nos esse³⁵ debere. Quod si turpissimum omnes fatentur, intelligendum est hoc preceptum ungendi caput et faciem lavandi ad interiorum hominem pertinere. Ungere igitur caput ad^{387^b leticiam pertinet, lavare autem faciem ad mundiciam; et ideo caput ungit, qui letatur interiorius mente et ratione.⁴⁰}

9. A: esse posse. 11. A: cultu deest. 18. A: eis. 24. A: ut
deest 25. B: propter se. 31. A in marg.: Questio.

21. Matth. VII, 16.

Hoc enim recte accipimus caput quod in homine sive in anima preeminet et quo cetera hominis regi et gubernari manifestum est. Et hoc facit qui non foris querit leticiam, ut de laudibus hominum carnaliter gaudeat. Caro enim que subiecta esse debet, nullo modo est tocius humane caput nature. Nemo quidem unquam carnem suam odio habuit, sicut dicit Apostolus, cum de uxore diligenda precipit: sed caput mulieris vir, cui viro caput est Christus. Interius ergo gaudeat in ieiunio suo, eo ipso sic ieiunando avertit se a voluptate seculi, ut sit subditus Christo qui secundum hoc preceptum caput unctum habere desiderat. Ita enim et faciem lavabit, id est, cor mundabit, quo visurus est Deum non interposito velamine aliquius umbre impedientis propter infirmitatem contractam de sordibus, sed firmus et stabilis, quoniam mundus et simplex. Laramini, inquit, mundi estote, auferte iniquitates et nequicias ab animis vestris et a conspectu oculorum meorum. Ab his igitur sordibus lavanda est facies nostra quibus Dei adspectus offenditur. Nos autem reverentia facie gloriam Domini Dei nostri speculantes in eamdem imaginem transformabimur.

Sepe etiam cogitacio rerum necessariarum ad istam vitam pertinencium sauciatur, sordidat, aggrarat, solicitat, exccitat oculum nostrum interiorem et plerumque con-duplicat, ut ea que videmur cum hominibus recte facere, non eo corde faciamus quo Dominus precipit, id est, quia nos eos diligimus, sed quia commodum ab eis aliquid propter necessitatem vite presentis adipisci volumus. Debemus autem benefacere illis propter salutem ipsorum eternam, non propter temporale commodum nostrum. Inclinat igitur cor nostrum Deus in testimonia sua et non in emolumentum vanum. Finis enim precepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta. Qui autem propter suam de hac vita necessitatem fratrem consulit, non utique ex caritate consulit, quia non illi quem debet tamquam se ipsum diligere, sed sibi consulit, vel potius nec sibi: quandoquidem hinc sibi facit cor duplex quo impeditur ad Deum videndum: in qua sola visione est certa beatitudo atque perpetua. Hec Augustinus.

Thought for
our own wants
makes us less
solicitous for
the good of
others.

22. B: sepe et. 23. A: aggrarat deest. 25. B: recta. 26. A: pa-num deest. 35. A: fratrem; ib. Codd.: non utique consulit deest.

7. Eph. V, 29. 8. II. Cor. XI, 3. 16. Is. I, 16.
19. II. Cor. III, 18.

All penance
should be done
without thought
of human
praise. Videtur istum sanctum exponendo hunc textum dicere quod homo ieiunando et faciendo quocunque opus penitentie debet ypocrisim precavere et non facere ipsum patenter hominibus ad finem quod laudem querat humanam sed intencione recta coram Deo ut in beatitudine premietur; nec solum in bonis splendentibus iacet ypocrisis sed in malis sordibus in quibus ypocrite simulant sanctitatem sed secundum doctrinam Christi agendo penitenciam homo confortatus in Domino debet agere ipsam hilariter et totam faciem interioris hominis mundare sapiencia deitatis, ut nec oculus nec aliqua pars eius maculetur sordibus ypocriticis vel aliqua obliquacione a divino recto intuitu.

The orders by
their very
constitution are
spotted with
hypocrisy. Ex quibus videtur quod omnes religiosi moderni se ipsos necessitant ut ypocrisi maculentur. Ad hoc enim sonat sua professio ut sic ieiunent, ut sic se induant et ut sic faciant quicquid differenter ab aliis observant. Quid rogo prodest cultus sui differencia ad quem taliter sunt professi: ad hec tria per antifrasim videtur proficere, primo quod famam mundi profert supra gloriam insensibilem Dei veri. Ad nichil enim valet ostensio talis religiosi in signis sensibilibus nisi in apparenzia sanctitatis fallacis induxit famam mundi.

Secundo facit preponderanter eligere societatem sepe merdosam supra societatem civium bonorum et habitum sensibilem supra habitum caritatis, cum regulariter preponderant habitum corporalem supra dilectionem fraternalm. Sed quis dubitat quin ille qui ordinavit caritatem in suis electis talem mundanam stulticiam condempnabit?

Tercio videtur sectam et religionem Christi relinquere et suam eligere ut plus bonam, et sic innuit blasphemie Christum peccare in tradendo suum ordinem, cum ipsis ex tradizione humana habeant meliorem. Sed procul a fidelibus talis heresis cum suis implicatis tam patentibus quam occultis.

35

CAP. XX.

Chrysostom. Crisostomus autem super isto textu sic loquitur:
Omnium malorum prima et forciora sunt hec tria

1. A in marg.: *Johannes.* 14. A in marg.: *t.* 20. A in marg.: *a.*
24. A in marg.: *b.* 27. A: *super.* 30. A in marg.: *c.* 37. A in
marg.: *Crisostomus;* B in marg.: *zo.*

37. Op. Imp., I. c. p. 813.

scilicet gula, avaricia et rana gloria, adversus que dominus temptationis suscipiens bellum pugnavit pro nobis, contra gulam in heremo, contra avariciam super montem, contra vanam gloriam super templum. Item, omnium bonorum ⁵ prima et forciora sunt tria bona scilicet elemosina, oracio et ieunium. Et vide quomodo adversus tria mala inventa sunt tria bona, scilicet elemosina contra avariciam, ieunium contra gulam, oracio contra vanam gloriam. Dic nobis: Ecce ieunium contra gulam venit, quia contrarium est ieunium gule, et elemosina contra avariciam ^{387^c convenit, quia avaricia congregat, elemosina autem dispergit. Oratio autem quomodo convenit ad rauam gloriam? Audis: Omnia mala que sunt in mundo habent contraria bona per que supererentur, ut puta fornicatio ¹⁵ castitatem, superbia humilitatem, iracundia mansuetudinem et nullum est malum quod non habeat contrarium bonum. Solum malum vane glorie non habet contrarium bonum per quod supereretur. Ideo quantavis bona feceris volens compescere vanam gloriam, tanto magis excitas eam, et ²⁰ causa est ista quod omne malum ex malo nascitur; sola autem vana gloria de bono procedit: ideo non extinguitur per bonum, sed magis nutritur. Denique inter homines peccatores temptacio vane glorie non habet locum. Fornicarius enim aut raptor quomodo temptetur vana ²⁵ gloria qui non habet unde glorietur; illi autem temptationem vane glorie paciuntur qui tale aliquid faciunt, unde glorientur: igitur nullum remedium potest esse contra vanam gloriam nisi oratio sola, et hec ipsa vanitatem generat nisi caute prospexeris, si bene ³⁰ oraveris.}

The three worst things are gluttony, avarice and vain glory.

The three best, alms, prayer and fasting.

Special danger of vain glory, since unlike other sins it springs from good.

Alia divisio in lege scripta est: Non intres ante conspectum Domini Dei tui vacuus. Vacuus autem intrat ante Deum qui veniens ad oracionem nullam elemosynam facit. Non solum in veteri testamento sed etiam in novo ³⁵ precipitur, ut per singulas septimanas unusquisque christianus aliquis in gospophilacium mittat ad oracionem venturus, sicut ait Apostolus: Unusquisque vestrum per singula sabbata quod illi placuerit apud se reponat, ut non cum revero tunc collecta fiat.

18. A: bona bona. 19. A in marg.: Nota quod vana gloria non habet contrarium. 31. A in marg.: i. 36. B: gospophilacium.

31. Exod. XXIII, 25. 37. I. Cor. XVI, 2.

Alms a preparation for prayer.

Item, dicit Salomon: Ante oracionem prepara animam tuam. Ille preparat animam suam ante oracionem qui faciens elemosinam venit ad oracionem. Sicut enim oleum accendit lucernam, ita et bona opera excitant fidem cordis et dant confidenciam anime ante Deum orandi. Ergo 5 elemosina est preparacio oracionis.

Fasting a help to prayer.

Item, ieiunium adiutorium est oracionis, quia oracio sine ieiunio gracilis est et infirma; nam illa est fortis que fit in spiritu humili et corde tribulato, sicut et propheta dicit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, 10 cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Spiritum autem humilem et cor tribulatum habere non potest qui manducat et bibit et deliciis fruatur, quia panis cor confirmat, vinum autem letificat. Spiritum autem carnis humilem esse non permittit virtus que fit ex pane, et 15 cor contritum non permittit esse iocunditas que venit ex vino; ideo quandocunque sancti pro aliqua necessitate voluerunt exorare Deum, ieiunium cum oracione miscuerunt, sicut Daniel et ceteri; unde quia virtus oracionis ieiunium est, numquam separantur ab invicem sed ubique simul 20 ponuntur. Oracio et ieiunium de morte liberant.

Item, hoc genus non eicitur nisi in ieiunio et oracione, sicut nec miles sine armis est aliquid nec arma sine milite, sic nec oracio sine ieiunio nec ieiunium sine oracione.

25

How alms, prayer and fasting are related.

Sed ex tribus bonis prima est oracio, quia elemosina quidem de rebus exit, ieiunium autem de corpore; oracio vero nec de rebus nec de corpore sed de anima procedit et corde; ideo quasi prima et dignior e duobus ponitur media inter duas, prima elemosina, secunda oracio, tercia 30 ieiunium. Et quare elemosina ante oracionem procedit? quia mercatrix et preparatrix est rite ad faciem oracionis, ut post elemosinam sequens oracio preparatum locum misericordie inveniat apud Deum. Ideo autem ieiunium sequitur oracionem, quia non oracio ieiunii est adiutorium 35 sed ieiunium oracionis, et oracio non fit propter ieiunium

1. A in marg.; 2. 7. A in marg.; 3. 9. A: *et* after *sicut* deest.
11 B: *Deus non despicies.* 13. A: *et deliciis fruatur* twice. 15. Codd.:
et deest. Addidi e textu Si. Chrysostomi. 16. B: *permittet.* 22. A in
marg.: 4. 26. A: *prima* deest; B in marg.: addit. 31. A: *ante*
ieiunium. 32. *mercatrix;* recte: *mediatrix.*

1. Eccli. XVIII, 23. 10. Psalm. 4, 19. 13. Ps. CIII, 15.
22. Matth. XVII, 20.

sed ieiunium propter oracionem; ideo ieiunium non ante oracionem precedit sed oratio ante ieiunium.

*Tertia divisio. Item, elemosinam facere aut oracionem aut ieiunare non est omnium hominum, sed tantum*5* iustorum, qui autem peccat et elemosynam facit, perdit quod facit; pro cessato enim peccato peccatoris datur elemosyna, non pro occurrente, id est, quando penitet nos quod fecimus, non ut per pecuniam peccandi licenciam comparemus.*

Alms do nothing for the sinner if he continues to sin,

¹⁰ *Item, ille orat qui iam non peccat, qui autem orat et peccat, non rogit Deum sed deludit Deum.*

so too with prayer

Item, ille ieiunat qui non peccat, qui autem peccat et ieiunat non ad gloriam Dei ieiunat quia nec se humiliat sed substancialiter parcit.

¹⁵ *Denique considera in superioribus, ex quo ceperit Christus apostolis suis salutaria dicere precepta, non statim in primis mandavit de elemosina aut ieiunio aut oracione, sed prius expellit mala postea introducit bona.*

and fasting.

Scriptum est Non occides: ego autem dico: Non irascaris. ²⁰ Scriptum est Non adulterabis: ego autem dico: Non concupisces. Scriptum est Non periurabis: ego autem dico: Non iurabis. Scriptum est Oculum pro oculo; ego autem dico: Non resistere malo. Scriptum est eciam: Diliges amicum et odies inimicum: ego autem dico: Diligite inimicos vestros. Postquam ergo ab hiis omnibus malis hominem spoliavit, tunc dicit: Videte ne elemosynam vestram coram hominibus faciatis etc., ostendens quoniam nisi homo ab hiis omnibus malis recesserit prius, sine causa facit hec bona, prius ergo oportet mala dimittere ³⁰ et sic bona suspicere, quia non potest homo fieri novus nisi desierit esse ^{387^a} vetus; qui autem mala non dimittit et bona suscipit bonorum suorum gratiam perdit, quemadmodum si quis in os suum aliquid dulce mittat cum amaro mixtum, dulcedo illa non dat suum saporem.

Christ frees men from evil before he teaches them to pray.

³⁵ *Nolite fieri sicut hypocrite tristes, sive de elemosinis dicens sic dicit: Ne coram hominibus fiat, sive de oracione sic: Nolite esse sicut hypocrite in angulis platearum orantes, sive de ieiunio hoc idem ipse dicit. Vides quia*

³. A: *Tertia* deest; A in marg.: ⁵. 6. A: *cessando.* 10. A in marg.: ⁶. 12. A in marg.: ⁷. 15. B: *cepit;* ib. A: *salutaria;* B in marg.: *correxit.* 22. A: *non — scriptum est deest.* 31. A: *qui autem* twice. 33. A: *mittit.* 37. A: *sicut* deest.

19. Matth. V, 21 seqq. 26. Matth. VI, 1.

sciebat Dominus rānam gloriam ex omni bono procedere, ideo illam spinam que nascitur in terra bona iubet precidere, ne spina rāne glorie effocet fructum ieiunii. Numquid potest fieri ut non senciatur qui ieiunat? sed melius ut ieiunium tuum te ostendat quam tu ieiunium 5 tuum, Sciens autem Dominus quod non potest fieri ut sit hilaris qui ieiunat, ideo non dixit: Nolite esse tristes, sed Nolite fieri tristes. Alind est enim esse, aliud fieri; qui enim naturaliter propter assiduum ieiunium tristis est, ille est tristis, non autem fit tristis; qui autem per 10 imposturas aliquas pallentes apparent, illi non sunt tristes. Si ergo qui ieiunat et tristem se facit ypocrita est, quanto magis iniquior est qui non ieiunat sed argumentis quibusdam in facie sua pingit venalem pallorem quasi ieiunii signum? Displacet ei natura sua, quia non potest 15 mentiri quod non faciat et misera facies carnis argumentis quibusdam innocens castigatur, quia fraudibus non con-

Part of Christ's words are to be taken literally, part figuratively.

sentit. Puto quod omnis sensatus intelligit, quia hec verba naturaliter, carnaliter non intelliguntur. Nec enim potest fieri qui ieiunat ut non appareat tristis nec mandat 20 Dominus, quod adimplere non possumus. Si enim ideo iubet nos non fieri tristes, ut non per ipsam tristiciam appareamus hominibus ieimare, quare mandat caput ungere et faciem lavare? Si enim ipsa unccio capitinis et lavacio faciei a ieiunantibus semper serventur, nichilo- 25 minus sunt signa ieiunii. Sed hec spiritualiter ad animam referuntur, ut ne tristitia spiritualiter spiritualem faciem exterminet. Facies autem spiritualis est anime conscientia eius vel cor, sicut ostendit propheta dicens: Tibi dixit cor meum, Domine, vultum tuum requiram. Exquisivit 30 te facies mea. Non enim facies carnea Deum querit sed conscientia. Hec Crisostomus.

CAP. XXI.

The conscience of man is his spiritual face. Prosequitur autem iste sanctus declarando quod conscientia vel virtus anime qua Deum noscit sit facies 35 interioris hominis, ita scribit: Quoniam, inquit, facies conscientia appellatur, ostendit Jacob, cum fuisse luctatus

3. A: *rāne glorie* deest; ib. A: *efficit*. 4. A: *senseatur*.
24, 25. B: *et lociō*. 29. A in marg.: *Nota de facie spirituali*.

29. Ps. XXVI, 8.

36. Op. Imp., l. c. p. 814.

cum homine. Vidi, inquit, Deum facie ad faciem et salva facta est anima mea. Vere enim tunc facie ad faciem Deum non vidit, quia in scemate hominis luctatus est contra eum Deus. Nam scema corporale velamentum 5 est Dei, non proprietas Dei, sed mente vidit Deum; unde et Israel vocatus est, id est, mens videns Deum. Si autem facies eius dominum Deum vidisset, utique sic vocandus fuerat facies Deum videns. Quid ergo facies anime conscientia appellatur? Sicut enim in conspectu 10 hominum graciosa facta est facies, sic in oculis Dei speciosa est conscientia munda.

Item, aliud est gaudium corporale, aliud est spirituale. Gaudium corporale est risus, iocus et cetera delectaciones carnales, gaudium spirituale est spes, sicut ait Apostolus: 15 Spe gaudentes in tribulacione pacientes. Vides quia potest fieri ut tristantes carnaliter spiritualiter gaudeamus in spe. Hoc enim dicit de Spiritu Sancto propheta: Fluminis impetus letificat civitatem Dei.

Item, est tristitia corporalis et est tristitia spiritualis. 20 Tristitia corporalis est affliccio carnis, tristitia autem spiritualis est desperacio et infidelitas aut infelicitas anime. Ergo dicens Nolite fieri tristes hoc dicit. Nolite propter homines ieunare. Qui enim propter homines ieunat, tristem facit conscientiam suam, id est, desperantem. 25 Quomodo enim conscientia eius hilaris sit et sperans in Deo ieunio suo, qui non propter Deum ieunat sed propter homines, sic et omnes hypocrite qui propter homines ieunant exterminant facies suas, id est conscientias suas. Quomodo enim non habeant exterminatas facies ante 30 Deum qui singentes se propter Deum ieunare non propter Deum ieunant sed propter homines fallere volentes Deum et homines?

Aut ita: Nolite fieri tristes, id est, nolite sine spe et non fide ieunare. Sine spe autem ieunant qui se non 35 abstinet a peccato nec facit iusticiam. Nam sicut bona opera spem generant, id est, gaudium spirituale, sic mala opera desperationem, id est, tristiciam spiritualem. Qui enim peccat ieumanns sine spe ieunat, id est, non habet

Difference
between bodily
and spiritual
joy;

and between
bodily and
spiritual
sadness.

4. A in marg.: *Quid est scema.* 7. A: *vidisset.* 8. *Deum;*
B: *doi = domini.* 20. B: *affliccio carnis.* 21. A: *aut infidelitas;*
ib. A: *aut infelicitas deest.* 28. A: *et conscientias.* 30, 31. A: *ieunare —*
Deum before ieunant deest. 34. A: *se deest.* 38. A: *ideo non habet.*

1. Gen. XXXII, 30. 15. Rom. XII, 12. 17. Psalm. XI.V, 5.

unde speret et gaudeat; sed est animus eius desperans et tristis. Iam autem quomodo peccatum et desperacio peccatorum exterminent faciem conscientie nullus ignorat. Nam semper inclinata est conscientia eius qui peccat. Sic ergo omnes hypocrite ieiunant; non bonis actibus exhilarantes conscientiam suam in spe sed malis operibus contristantes in desperacione. Hypocrita autem est omnis qui peccans ieiunat. | Quid est ergo cum gaudio 380° ieiunare? Iam est prius spiritualiter ieiunare, deinde carnaliter. Nam sicut omne bonum est spirituale et est 10 carnale et omne malum est spirituale et est carnale, ut puta, fornicatio carnis est meretricacio; fornicatio autem spiritualis est prevaricacio carnis. Castitas est nescire mulierem, castitas autem spiritualis fidem esse in Deo. Humilitas corporalis est assurgere homini, verbum 15 dicere malle; humilitas spiritualis est qui in corde suo alterum existimat meliorem quam se. Superbia corporalis, asper sermo, superbia spiritualis qui se meliorem putat esse quam alterum. Sic et ieiunium est corporale et est spirituale. Corporale ieiunium est abstinere a cibo,²⁰ spirituale ieiunium est abstinere a peccatis. Nam sicut caro delectatur manducando, sic spiritus carnis, id est. sensus delectatur peccando. Unde sapientes omne peccatum libidinem vocant, quia omne peccatum cum delectacione committimus. Ideo et circumcidebatur libidinis membrum 25 ut in mysterio generaliter omnium malorum delectacio tolleretur; que mala faciunt hominem tristem, id est. desperantem. Qui enim a cibo ieiunat, non ab operibus malis, ille appetet ieiunare, non autem ieiunat, quia quantum ad homines ieiunat, quantum autem ad Deum 30 pessime epulatur malis.

Amen dico vobis receperunt mercedem suam: Delectacio illa laudis tam diu sentitur quam diu auditur. Mox autem ut aures transierit, transit et delectacio laudis. Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum et faciem tuam 35 lara. Tu qui meus es, qui magis ieiunas corde quam corpore qui magis abstines te a peccato quam cibo; et ideo noui hominibus sed Deo ieiunas. Qui enim peccantes ieiunant, hominibus ieiunant, non Deo et ideo hypocrite sunt. Qui autem vere Deo ieiunant, noui tantum a cibo 40

2, 3. B: desperacia peccata peccatorum. 9. B: id est prius.
 10. A: nam sic. 17. A: se deest. 28. A in marg.: Nota de ieiunio.
 36. A: qui meus — corpore deest. 39. Codd.: ieiunant hominibus deest.
 40. A: Deo ieiunant deest.

se abstinent quantum ab omni actu iniquo, quoniam sicut cibus carnem delectat, sic ouine malum delectat sensum carnis. Quid ergo? Quando ieiunamus, infundamus oleum capiti nostro, vere vanum est, larenus facies nostras aqua. 5 Et quis facie non lavata procedit? Magis enim si hec facimus quasi per signa hec lavacionis et uncionis publicamus nos ieiunare. Quid ergo? Simplex interpretacio huius est hec, quoniam per exaggeracionem intelligenda sunt ista sicut et cetera antedicta. Tamquam si dicat: Sic longe 10 te facere debes ab ostentacione ieiunii tui, ut si potest fieri quod non decet. Etiam ea facias que ex diverso luxurie et epulacionis videntur esse indicia. Spiritualiter autem sic: Scis quia ex superioribus patet, quia facies anime conscientia intelligitur, proice ergo abs te avaricie 15 sordes, periurium, stercora, malicie putredinem et lavasti faciem conscientie tue aqua prophetica, de qua dicit Isaías: Lavamini et mundi estote. Auferte nequiciam ab animis vestris. Si enim abstuleris nequiciam ab anima tua, lavasti conscientiam tuam et bene ieiunas.

20 Item, quia caput tuum Christus est, sicientem pota, esurientem ciba, algentem vesti, et sic preciosissima myrrha, id est oleo misericordie, unxisti caput tuum, id est, Christum qui clamat in evangelio, dicens quia quod uni ex minimis istis quis fecit mihi fecit. Quoniam 25 autem omnis iusticia in hiis duobus consistit, primum ut ne faciatis malum, secundum ut faciatis bonum, et ad id quod pertinet ad fugienda peccata dixit: Lava faciem tuam, et ad id autem quod pertinet ad facienda bona opera: Unge caput tuum et eris amabilis sicut Maria 30 que prius conscientiam suam lacrimis penitencie lavit, postea infudit oleum super caput Christi, et impleta est domus odore. Ita et tuorum fama si fueris talis totam implebis ecclesiam. Et quam proprie dicit faciem quidem lavare, caput autem non lavare sed ungere. Quamdiu enim 35 sumus in corpore, conscientia nostra semper sordida est in peccatis. Caput autem nostrum Christus lavacionem necessariam non habet sed solam uncionem, quia peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore eius. Hec Crisostomus.

To do the
works of mercy
is to anoint
your head,
which is Christ.

3. In textu Chrysostomi: *sí infundamus . . . sí lavemus.* 7. *huius.*
Adde: *loci.* 8. A: *hec deest.* 11. A: *Et ea.* 13. Codd.: *ex — facies*
deest. 20. A in marg.: *Declina a malo et fac bonum.* 21. A: *algenti.*
21, 22. A: *preciosissimo mirro.* 24. Codd.: *quis fecit fecistis.* 26. A: *fa-*
ciatis. 28. A: *et deest.* 34. A: *sed unge.*

17. Is. 1, 16. 38. Is. LIII, 9.

These saints
warn us against
hypocrisy.

We must not
be self
indulgent, but
we must give
the body what
it needs.

Videtur istos sanctos ambos intendere quod secundum doctrinam Christi ypocrisis est specialiter nedum in istis tribus operibus, scilicet elemosina, oracione et ieiunio, sed in quibuscumque aliis precavenda. Non tamen prohibet Christus publice facere bona opera sed 5 in intencionem iniustum. Propter duo autem debet fidelis facere bona patencia, scilicet ut ecclesia exemplariter edificetur et Deus in sua fabrica glorificetur. Et ad istum sensum loquitur Christus Matthei V, 16: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificant patrem vestrum qui in celis est.* Due autem sunt intenciones inique que viciant publicationem operis boni de genere, scilicet ut mundana fama adquiratur et ut temporalis substancia habeatur; et sic ypocrisis et cupiditas cum multis peccatis 15 aliis intus repunt et in vescencia esibilium sunt duo via extrema precavenda, scilicet pascere corpus hominis nimis parce et pascere iumentum hominis nimis laute. Medium autem virtuosum vult Christus inducere, ut scilicet caro non insultet contra animam 20 nec corpus deficiat ad operam sustinendam. | 389^b

CAP. XXII.

Augustine:
Heaven here
means the
spiritual
firmament.

Sequitur in textu evangelii: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi erugo et tinea demolitur et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in celo ubi neque erugo neque tinea demolitur et ubi fures non effodiunt nec furantur. Ubi enim est thesaurus tuus ibi est et cor tuum.* Super quo Augustinus: *Igitur, inquit, si in terra erit cor, id est, si eo corde quisque operetur aliquid ut terrenum commodum adipiscatur, quomodo erit mundum quod in terra volutatur? Si autem in celo, mundum erit, quia omnia munda sunt quecumque celestia. Sordescit enim aliquid, cum inferiori miscetur nature, quamvis in suo genere non sordescat, quia eciam de puro argento sordidatur aurum si misceatur:* 35

1. A in marg.: *Johannes.* 7. A: *pacienza.* 21. A: *Sequitur in textu evangelii: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra* (vide iustr. cap. XXII in initio). 28. A in marg.: *Augustinus.* 30. A: *in terrenum.* 30, 31. A: *adipiseai.* 33. A: *celestia sunt.*

23. Matth. VI, 19, 20, 21. 28. De sermone Domini, 1. c. p. 217.

ita et animus noster terrenorum cupiditate sordescit, quamvis ipsa terra in suo genere atque ordine munda sit. Celum autem hoc loco non corporeum acceperim, quia omne corpus pro terra habendum est. Totum enim mundum debet contempnere qui sibi thesaurizat in celo. In illo vero celo de quo dictum est: Celum celi Domino, id est, in firmamento spirituali; non enim in eo quod transiet constituere et collocare debemus thesaurum nostrum et cor nostrum, sed in eo quod semper manet, ut firmum et stabile fiat, ut ad creatorem intendat et ei placeat. Celum autem transit et terra. Hec Augustinus.

Videtur istum sanctum intendere, cum anima habet esse spirituale ubi afficitur, et sic superioris nature quam aliquid corporale quod per affectionem illicitam temporalium defedatur et cum meritum habet esse intencionale in Deo secundum quod non potest deficere et Deus non potest alicuius meriti hominis oblivisci, homo ex sapiencia in Deo tale meritum congregaret.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Presens, inquit, capitulum ad precedens non habet consequie racionem, quia illud de ieunio dictum est, hoc autem de elemosynis. Quid ergo est? Si memores simus, vel de elemosina vel de oracione vel de ieunio Dominus docuit supra, sed simulationem compescuit tantum, ut nec coram hominibus faciant ea, ut videantur ab eis; non quia possibile est sic ea agere, ut non ea videant homines, sicut diximus supra, sed sollicitum fecit hominem, ut quantum ad se sic festinet agere, ea ut non videatur; ut ipsum bonum opus omni christiano magis in affectu sit quam in actu. Et convenienter, quoniam sicut et supra legis quidem mandata magis ad opus respiciebant quam ad affectum, id est, non occides, non adulterabis etc., Christus ad supplementum eorum spiritualia introduxit mandata ad affectum scilicet magis respiciencia quam ad actum: Ego autem dico Ne irascaris, ne concupiscas etc. Sic et hic, ut omni simulatione precisa opera eorum bona ad cor magis respiciant quam ad aspectum. Quoniam ergo sicut exposuimus nihil docuerat Christus de illis,*

We should try
to lay up merit
with God.

Chrysostom.
Christ reprob'd
hypocrisy in
prayer, alms
and fasting.

The law
prescribed acts;
Christ purifies
intention.

3. A: *incorporeum.* 4. A: *enim deest.* 10. A: *stabile fuerit.*
19. A in marg.: *Crisostomus.* 24, 25. A: *ut vel ne coram; B: tantum*
ne coram. 25. A: *videamur.* 28. B: *in se.* 29. B: *homini*
christiano. 30. A: *sicut deest.* 37. A: *respiciebant.*

6. Psalm. CXIII, 16. 19. Op. Imp., l. c. p. 815.

nunc secundum supradictas tres iusticias elemosine et oracionis et ieunii tres consequencias introduxit doctrine. Unam ad elemosinam, alteram ad oracionem, terciam ad ieunium, de quibus singulis demonstrabimus in proprio loco. Et ad elemosinam doctrina subsequens hec est:⁵

Nolite thesaurizare vobis thesauros super terram, ut talis sit ordo narrationis: Cum facis elemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocrite faciunt in synagogis et vicis, ut glorificantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente elemosynam¹⁰ nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua, ut sit elemosina tua in abscondito et pater tuus qui videt in abscondito reddet in manifesto. Nolite thesaurizare vobis thesauros super terram. Et hic dat consilium, ut elemosina fiat; in secundo loco ostendit que utilitas est in elemosina¹⁵ facienda, in tertio loco, ut neque timor inopie accidentis impedit voluntatem elemosyne faciende. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, quia non estis de terra neque de terra venistis sed pro tempore suscepistis terram ut per terram vincatis terram. Sed de celo estis et de²⁰ celo venistis et iterum reddituri estis in celum, nisi ultiro remanere volueritis in terra. Illic ergo substanciam colloca tuam, ubi patriam habes. Vis autem scire quia peregrinus es in hoc mundo, audi prophetam dicentem: Incola ego sum in terra, non abscondas a me mandata tua. Que est²⁵ ergo insipienza, ut contentus sis super terram, id est, in alienis servire diabolo, cum possis in celis, id est, in propriis regnare cum Christo.

How earthly things perish.

Ubi tinea et comedusta exterminant et ubi fures effodunt et furantur? Omnia bona mundi triplex interitus tollit;³⁰ aut enim a semetipsis veterascunt ut tinea sicut vestimenta aut ipsis dominis luxuriose viventibus comeduntur sicut cetere facultates, aut ab extraneis vel dolo vel vi vel^{381e} calumpniis vel quolibet alio iniquo modo diripiuntur, quia omnes fures dicuntur, qui per iniquitatem festinant aliena³⁵ facere sua. Sed dices: Numquid omnes qui hec habent perdunt ea? Ventilo vestimentum ut non tineat; parcias ago et facultates mee non comeduntur. Sollicite eciam ago res meas et non diripiuntur a furibus. Interim quidem

14. A: hic da. 31. A: ut tineant; B: ut tineant. 34. B: deripiuntur. 34, 35. A: quod omnes. 36. A: sua sed.

24. Psalm. CXVIII, 19.

sic dicam: quia non omnes tamen multi perdunt. Quid ergo? Melius est super terram reponere, ubi incertus est conservacionis eventus, aut in celo, ubi est certa custodia? Illic si non custodieris, perdes. Si custodieris, timore et solicitudine cruciaris. Illic autem, etsi dormis, a Domino serrantur et cum recordatus fueris, spe gratularis. Quem est autem stulticia illuc relinquere unde exiturus es? Vere autem male servatas divicias etsi non corporaliter perdidisti, spiritualiter perdidisti, quia nec proficiunt tibi ad usum salutis. Quicquid enim pro anima tua feceris, hoc tuum est, quod autem reliqueris, perdidisti. Nam quod corporaliter male congregatur, spiritualiter dispersum videtur et perditum. Quod autem corporaliter bene dispergitur, spiritualiter illud congregatum et repositum videtur in celo.

Nunc autem ponit que sit utilitas in elemosina facienda, Use of giving alms.
dicens: Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum. Qui collocant thesauros in terra, non habent quod sperant in celo. Ut quid enim aspiciant in celum, ubi nichil repositum habetur? Propterea sive letatur, in carnalibus et terrenis letatur, sive tristatur, in carnalibus et terrenis tristatur. Qui autem divicias suas reponit in celo, non habet spem in terra. Ut quid enim delectatur in terra qui nichil habet in terra? Ideo sive letatur, in spiritualibus 25 letatur, sive tristatur, in spiritualibus tristatur. Ergo peccatorum et leticia mala et tristitia prior, qui aut in lucro terreno letantur aut de dampno tristantur; iustorum autem et leticia bona et tristitia melior, quoniam aut de iusticia letantur aut de peccatoribus trstantur. Si enim aliqua 30 causa mortis advenerit, si quidem spes illius in terra sit tristatur quasi de domo sua ad peregre radens, ut non dicam ad tormenta. Si autem spes eius in celo sit, gaudet quasi de peregre ad domum propriam reversurus, ut non dicam ad regnum celeste. Secundo qui thesaurizat in 35 terris, dupliciter facit peccatum, primum quia male congregat, secundo quia cor habens in terra, nunquam que Dei sunt recordatur sed semper que terre. Et qui thesaurizat in celo, dupliciter iusticiam facit, primum quia bene feneravit, secundo quia spem habens in Deo semper 40 que Dei sunt cogitat et meditatur et non que terre. Et quemadmodum si semel ceperit congregare in terra, ipsa

8. A in marg.: *Nota bene.* 21. A: *habet deest.* 27. A in marg.: *Nola summe.* 33, 34. A: *et non dicam.* 31. Codd.: *Secundo quia.* 41. B: *cogitare in terra.*

concupiscencia terrena facit ipsum magis sollicitum esse non solum ne minuat inde sed ut magis augeat; sic et qui thesaurizat in celo ipsa concupiscencia spiritualis facit eum sollicitum non solum ut non perdat quod habet sed adhuc ut augeat super illud quod habet. Hec Criso- 5 *stomus.*

CAP. XXIII.

Defect of faith
and metaphysic
make men err
from God's
doctrine.

Videtur istum sanctum intendere quod defectus fidei et metafisice facit viantes et specialiter religiosos a doctrina Domini deviare. Debemus enim ut fidem firmam 10 supponere quod spiritus nostros necesse sit in pena vel gloria perpetuo perdurare. Secundo debemus ut fidem supponere quod si beatificabimur, hoc erit secundum fidem, spem et caritatem quibus meruimus hic in via. Et tertio ex fide et metaphysica scripture debemus ca- 15 pere quod non est possibile nos hic quidquam bene agere, nisi illud Deus eternaliter recordetur et stante permanencia illud remuneret. Hoc est enim quod Apoc. XIV, 13 dicitur: *Opera enim illorum sequuntur illos.* Et hic Matthei VI, 17 dicitur: *quod debemus thesaurizare the-* 20 *saurum nostrum in celo,* hoc est secundum Augustinum in firma fide et caritate ponere spem nostri premii in Deo qui non potest talis meriti oblivisci. Et patet sententia Crisostomi. Patet insuper quod mundani et cupidi deficiunt in fide, spe et caritate; et in isto crimenе 25 sunt multi et specialiter religiosi moderni contra professionem propriam maculati.

Sequitur autem in textu evangelii: *Lucerna corporis tui est oculus tuus; si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen qui in te est tenebre sunt, ipse tenebre quante erunt?*

Angustine: Super quo Augustinus: *Iste locus, inquit, sic intelligendus est, ut noverimus omnia opera nostra tunc munda esse et placere in conspectu Dei, si fiant ex corde* 35 *The eye is the intention with which we act.*

1. A: *facit eum.* 8. A in marg.: *Johannes.* 10. A in marg.: 1.
12. A in marg.: 2. 14. A: *in vita.* 15. A in marg.: 3. 16, 17. A: *bene facere.* 21. Codd.: *secundum Augustinus.* 25. A: *et spe.* 33. A in marg.: *Augustinus.*

28. Matth. VI, 22. 33. De sermone Domini in monte,
l. c. p. 28.

simplici, id est, intencione superna fine illo caritatis, quia plenitudo legis caritas est. Oculum hic accipere debemus ipsam intencionem qua facimus quidquid facimus, que si munda fuerit et recta, et illud sumnum bonum aspiciens quod adspiciendum est, omnia opera nostra que secundum eam operamur necesse est bona sint. Que omnia opera totum corpus appellavit, quia et Apostolus membra nostra dicit quedam opera que improbat et mortificanda precepit | dicens: Mortificate ergo membra vestra que sunt

380^a

to super terram, fornicacionem, immundiciam, avariciam et cetera talia.

Non igitur quid quisque faciat, sed quo animo faciat, Not our acts
considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia are to be
hoc nobis manifestum est bono animo nos facere quod considered but
15 facimus. Omne enim quod manifestatur lumen est. Nam our intent.
ipsa facta que ad hominum societatem a nobis procedunt, incertum habent exitum, et ideo tenebras eas vocavit. Non enim nori, cum pecuniam porrigo indigenti et petenti quid inde aut facturus sit aut passurus, et fieri potest vel ut
20 faciat ex ea vel propter eam paciatur aliquid mali, quod ego cum darem, non evenire voluerim neque hoc animo dederim. Itaque in bono animo feci quod mihi, cum facerem, notum erat, et ideo lumen vocatur; illuminatur eciam factum meum qualemcumque exitum habuerit; qui
25 exitus quoniam incertus et ignotus est tenebre appellate sunt. Si autem animo malo feci, eciam ipsum quod videtur lumen tenebre sunt. Lumen enim dicitur, quia novit quis quo animo faciat, eciam cum malo animo facit, sed ipsum lumen tenebre sunt, quia non in superna dirigitur simplex
30 intencio, sed ad inferiora declinatur et duplice corde quasi umbram facit. Si ergo lumen quod in te est tenebre sunt, ipsa tenebre quante sunt, hoc est, si ipsa cordis intencio qua facis quod facis que tibi nota est, sordidatur appetitu rerum terrenarum et temporalium et cecatur,
35 quanto magis ipsum factum, cuius incertus est exitus sordidum et tenebrosum erit, quia etsi bene alicui proveniat quod tu non recta et munda intencione facis, quomodo tu feceris, tibi imputatur non quomodo illi provenerit. Hec Augustinus.

5, 6. A secundum ea. 12. A: si quo. 15. A: faciamus; ib. Codd.: quia lumen est. Correxi. 17. A: vocat; B: vocant. 21. A: evenire noluerim. 22. B: ita quod. 24. A: et factum. 28. A: et cum. 32. A: hec est. 38. B: provenit.

2. Rom. XIII, 10. 9. Col. III, 5. 15. Eph. V, 13.

We must note
the different
meanings of
words in
Scripture.

Hic necesse est fideles pro intellectu fidei et logice scripturarum notare equivocaciones verborum. Augustinus enim necessitatur ex hac fide scripture accipere predicationem secundum causam, secundum quam acceptionem oculus vocatur intencio, quia a virtute anime procedit⁵ intencio, et tanta congeries operum que procedunt eciam vocatur in vario tempore corpus a Domino, et tales predicaciones secundum causam necesse est volentes intelligere scripturam cognoscere. Nec magister quilibet ipsas fundat sed magister optimus Dominus Jesus¹⁰ Christus. Et iuxta consimilem equivocationem vocantur opera peccati tenebre et opera meritoria *lux in Domino*, sicut et cause eorum, ut patet Johannis III°, 19. Immo omne quod manifestatur et illud in cuius virtute ipsum manifestatur vocatur lux, ut patet secundum¹⁵ Apostolum Eph. V^o. Et iuxta conformem equivocationem opera hominis vocantur umbra; que opera ipsa principiant, ut Augustinus allegat Apostolum Coll. III. Et patet quomodo recta intencio viatoris est lux opus suum iustificans. Oportet enim quod lux operis secundum²⁰ intencionem operantis ad rectum honorem Dei redeat, et cum a personali affecione fuerit eclipsata, necesse est ut causet tenebram intencionis iniuste, immo ut sit ipsa tenebra; et istam equivocationem ac logicam fideles attente addiscerent.²⁵

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Prius, inquit, connivenorare debemus quia non de corporali oculo loquitur sermo nec de hoc corpore quod videtur a foris; alioquin dixisset: Si oculus tuus sanus fuerit aut infirius, nunc autem simplex et nequam dicitur. Non enim omnis qui benignum oculum habet, omnino corpus eius lucidum est, nec omnis qui malignum oculum habet, corpus eius in tenebris est. Quid enim? Si benignum oculum habet et infirmum, numquid corpus eius in lumine est? Aut si malignum et sanum, numquid corpus eius in tenebris est?*³⁰ Ergo corpus non a foris sed abintus, id est, corporalis nature. *Lucerna autem eius est mens, per quam anima videt Deum. Unde Jacob Israel appellatus est. Israel autem Hebraice interpretatur mens videns Deum. Post-*³⁵

1. A in marg.: *Johannes*; ib. A: *Hec necesse est.*
deest. 17. Codd.: *membra.* 36. A: *si abintus.*

7. A: *vocatur*

16 et 18. vide supra.

26. Op. Imp., l. c. p. 816.

quam igitur dixit: *Thesaurizate robis in celo, quoniam ubi thesaurus tuus fuerit, ibi erit et cor tuum, convenienter subiunxit: Lucerna corporis tui oculus tuus est. Et si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit, 5 ut ostendat qui elemosinas faciunt, cor debent habere ad Deum. Qui autem cor habet ad Deum, illius oculus lucidus est, id est, illius mens spiritualis munda est nec terrenis concupiscentiis sordida, sicut scriptum est: Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt. Sicut enim 10 qui graves oculos habet, si pones eum in aliquo obscuro et tenebroso, melius videt, si autem ponas eum in sole, nichil videt, quia oculus eius non suffert solis candorem; sic et homo mundialis qui oculum, id est, mentem terrenis desideriis sordidam habet et turbulentam, si ponas eum 15 in rebus mundialibus, sapit et astutus est. Si autem trahas eum ad res spirituales, nichil sapit, quia mens illius desideriis corrupta terrenis iusticie bonum non sentit. Non sentit, dico; non dico, nescit. Scit autem sed non 20 sentit bonum iusticie quia nec delectatur in eo; preoccupatum enim habet cor circa delectacionem terrenam. Que sunt in nobis tenebre? Sensus carnales malivoli et iniqui 390^a qui semper desiderant que sunt tenebrarum et non lucis. In quo enim alio delectatur | carnis natura, nisi in avaricia, in libidine, in superbia, in deliciis ceterisque malis 25 que ad tenebrosam caliginem mentem deducant? Et qui intelligit quid est quod caro concupiscit adversus spiritum, ille intelligit quia tenebre sunt carnis natura. Qui autem habet oculum mundum et mentem spiritualem celestia semper aspicientem, corpus suum servat lucidum, id est, 30 sine peccato. Si enim caro desiderat ea que prediximus mala, secundum suam naturam homo habens mentem lucidam et spem ad Deum iusticie consideracione dijudicat eam et divini timoris virtute et sermone repercutit eam et sic quamvis nolentem tamen serrat eam lucidam, 35 id est, sine peccato. Hec Crisostomus.*

Videtur quod isti sancti doctores cum aliquali studio reciproce se exponunt.

The mind set
on earthly
things does not
feel the good of
righteousness.

9. A in marg.: *Nota exemplum.* 17. B: *terrenis deest.* 21. A: *eciam iniqui.* 23. A: *modo quo cum.* 25-28. A: *mentem — mundum et deest.* 27. B: *tenebre est.* 33, 34. A: *et dominum — eam et deest.* 37. B in marg.: 23.

8. Matth. V, 8. 25. Gal. V, 17.

CAP. XXIV.

Chrysostom: Prosequitur autem Crisostomus tunc textum evangelii sub hiis verbis: *Intellexisti*, inquit, *quomodo qui oculum habet simplicem corpus suum lucidum habet, qui autem oculum, id est mentem, habet aut malignitate aliqua tenebrosam aut diviciarum concupiscencia turbulentam tenebrosum possidet corpus.* Nam que res faciunt mentem hominis spiritualem esse et mundam, ipse res ex diverso faciunt carnalem et sordidam. Quomodo fit munda mens illius qui facit elemosinam et spem habet in celo (*spes autem in Deum* facit mentem spiritualem et mundam); sic qui diricias congregat cum peccato, spem suam ponit in terram. Qui autem spem ponit in terra illius mens carnis est et immunda. Illius ergo tota caro in tenebris est, id est, in peccatis. Quomodo? Quando enim caro secundum suam naturam sicut diximus concupiscit perversa, homo spem habens in terra et mentem concupiscentiis turbulentam, non ei contradicit nec iusticie consideracione dijudicat. Nec iudicii futuri virtute repercutit, quia nec videt cum sit cecus, nec intelligit esse malum quod malum est, et si rult non potest, quia spem non habet nisi in seculo.

Without this
hope the soul
becomes the
slave of the
body.

Scimus autem quia spes nobis prestat virtutem ut carnalibus concupiscentiis resistamus. Qui autem spem non habet in celo virtutem non habet resistere concupiscentiis suis; ideo fit caro illius tota tenebrosa. Et ut brevius et manifestius exponamus, anima prius quam peccet divino auxilio confortata domina est corporis sui et quasi libera et regina sedet in trono cordis sui et gubernat corpus suum quasi palacium suum; nec potest eam vincere caro, si autem gravibus se peccatis obligaverit, tunc divino auxilio destituta et in potestate spirituum immundorum redacta, fit et debilis et infirma, ut iam non sit domina corporis sui sed ancilla magis, et iam non caro anime subiecta est sed anima carni. Nec quod rult anima facit sed quod caro coegerit hoc anima facit.

Intellexisti ergo quomodo qui oculum mentis sordidum habet totum corpus illius tenebrosum erit. Si autem lumen

3. A: *intellexi.* 6. A: *tenebrosum deest.* 18. A: *non enim.*
23. A in marg.: *De spe.* 37. B: *Intellexisti autem.*

2. Op. Imp., l. c. p. 817.

quod in te est tenebre sunt, ipse tenebre quante sunt?
Sicut supra diximus tenebrosa semper est carnalis natura,
quia semper peccatrix est. Et si non peccet contradictente
sibi anima, tamen recte peccatrix et tenebrosa vocatur,
5 quia semper habet caro peccandi propositum, ut frequenter
eciam iuste surripiat anime ut quod suum est agat. Quis
enim est ita fidelis qui nunquam vel ex parte victus est
a carne, et si est rarus est. Lumen autem est in corde,
sicut audistis frequenter, anima Deum videns, id est, spiri-
tualis. Si ergo ipsa anima divina, cum sit et data est ad
illuminandum illam carnem, fiat quasi carnalis et terrenis
concupiscentiis contenebrescat, terrena semper aspiciens,
illius hominis talis caro iam vide quomodo sit involuta
tenebris peccatorum. Si enim sicut diximus in viro iusto
10 contradicente sibi rationali anima semper surrepit caro
et quod suum est agit, quantis putas in homine malo
iniquitatibus se involvet caro quando anima que contra-
dicere illi debuerat consentit ei similia concupiscentes? Per
alteram quidem speciem, tamen eundem sensum exponit
20 Lucas primum mandans: Nolite timere, pusillus grex,
quia complacuit patri vestro dare vobis regnum, vendite
que possidetis et date elemosinam, facite vobis saculos qui
non veterascunt, thesaurum non deficientem in celo. Deinde
ait: Sint lumbi vestri precincti et lucerne ardentes et ros
25 similes hominibus expectantibus dominum suum quando
revertatur a nupcias, ostendens, quia nemo potest habere
lumbos precinctos ad exeundum de hoc mundo nec lucernas
ardentes nec expectare dominum suum nisi qui vendunt
que habent et dant elemosinas et faciunt sibi sacculos
30 qui non veterascunt et thesaurum non deficientem in
390^b celo. | Hec Crisostomus.

Hec dicta de sanctis doctoribus cum modica declara-
 cione et fidei exposicione sunt fidelibus satis facilia.
 Sed unum videtur addendum quomodo intelligenda sunt
 35 verba Christi Luce XI, 34 quando dicit: *Si ergo corpus*
tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tene-
brarum, erit lucidum totum et sicut lucerna fulguris
illuminabit te. Ubi videtur imperitis quod Christus nu-
gatorie dicit: Si corpus tuum totum lucidum fuerit,

Difficulty as to
Luke XXI, 36
where Christ
seems to utter
a truism.

1. A: *iste pro ipse*, B: *correxit*; *ib.* B: *quante erunt.* 3. A. B: *contra-*
dicente scilicet anima. 6. A: *eciam iusticie.* 12. B: *tenebrescat.*
 13. A: *induta.* 15. A: *contradicente vel contradictenti sibi;* B: *vel*
contradicenti extinxit. 17. A: *involvit.* 18. B: *ei deest.* 32. A in
 marg.: *Johannes.* 38. A in marg.: *Obieccio.*

Attempt to
solve the
difficulty

erit lucidum totum, quia nulli dubium quin sit idem: corpus tuum totum lucidum erit et erit lucidum totum. Quomodo ergo non sunt ista verba superflua? Sed hic videtur sine repugnancia alterius sensus prius expositi quod salvo meliori iudicio verba ista evangelica possent 5 habere istum sensum catholicum quod primo intelligatur per corpus lucidum tota universitas operum corporalium a corpore procedencium et quod secundo intelligatur per corpus totum corpus hominis cui anima copulatur. Ita quod iste sit sensus: Si tota multitudo operum a 10 corpore tuo procedencium intencione recta fuerit regulata, tunc corpus tuum cui anima copulatur erit recta intencione et gracia regulatum; et sicut lucerna fulgoris illuminabit te, quia tunc corpus tuum erit, sicut lucerna habens spiritum tuum existentem in gratia, totum corpus 15 tuum in via recta ad patriam illustrantem. Spiritus enim vel homo interior illustratus per gratiam est sicut candela que accenditur in lucerna, et tunc homo interior qui est tota nature humane personalitas potest recte viare ad patriam, licet tota communitas circumsepta 20 fuerit criminibus tenebrata.

Sequitur in textu evangelii: Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit et alterum dilget, aut unum sustinebit et alterum contempnet. Non potestis Deo servire et manimone. Ideo dico vobis: Ne 25 solliciti sitis anime vestre quid manducetis neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima restra plus est quam esca et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia celi, quoniam non serunt neque metunt neque congregunt in horrea, et Pater vester celestis pascit illa. 30 Nonne vos magis pluris estis illis?

Augustine:
The two
masters, God
and Satan.

Super quo Augustinus: Quod autem sequitur et dicit: Nemo potest duobus dominis servire, ad hanc ipsam intencionem referendum est quod consequenter exponit dicens: Aut enim unum odio habebit et alterum dilget, 35 aut alterum pacietur et alterum contempnet. Que verba diligenter sunt consideranda; nam qui sint duo domini denuo ostendit, cum dicit: Non potestis Deo servire et

3. A in marg.: *Responsio.* 8. A: *et quod deest;* ib. A in marg.: *Corpus dupliciter.* 20. A in marg.: *Animæ est persona.* 32. A in marg.: *Augustinus.* 36. A: *Quo verba.* 37. A: *qui sunt.*

22. Matth. VI, 24—26. 32. De sermone Domini in monte, l. c. p. 219.

mammonem. Mammona apud Hebreos diricie appellari dicuntur. Congruit et punicum nomen, nam lucrum punice Mammon dicitur. Sed qui servit mammonem, illi utique servit qui rebus istis terrenis merito sue perversioris 5 prepositus ministrandi huius seculi a Domino dicitur. Aut ergo tunc odio habebit homo et alterum diligit, id est, dominum Deum, aut alterum pacietur alterumque contempuet, id est, adversantem diabolum. Patietur enim durum et perniciosum dominum, quisquis servit mammonem; 10 sua enim cupiditate implicatus, subditur diabolo, et non eum diligit. Quis enim est qui diligit diabolum? Sed tamen pacietur, sicut in maiore aliqua domo, qui ancille alienae coniunctus est propter cupiditatem suam duram patitur servitatem, eciam si non diligit eum cuius ancillam 15 diligit.

Alterum autem contempnet, dixit, non: odio habebit. Nullius enim fere conscientia Deum potest odire. Contempnit autem, id est, non timet eum, quasi de eius bonitate securus est. Ab hac negligencia et perniciosa 20 securitate revocat Spiritus Sanctus, cum per Prophetam dicit: Fili ne adicias peccatum super peccatum et dicas: Miseratio Dei magna est. Ignoras quia pacientia Dei ad penitenciam te invitat? Cuius enim tanta misericordia commemorari potest quam eius qui omnia douat peccata 25 conversis et oleastrum facit participem pinguedinis olei. Et cuius tanta severitas quam eius qui naturalibus ramis non pepercit, sed propter infidelitatem fregit illos? Sed quisquis vult diligere Deum et carere ne offendat, non se arbitretur duobus dominis posse servire et intentionem 30 cordis sui rectam ab omni duplicitate explicet. Ita enim senciet de Domino in bonitate et in simplicitate cordis queret illum.

Ideo, inquit, dico vobis non habere in anima vestra quid edatis neque corpori vestro quid induatis. Ne forte, 35 quanvis iam superflua non querantur, propter ipsa necessaria cor duplicitur et ad ipsa conquirenda nostra detorquetur intencio, cum aliquid quasi misericorditer operamur, id est, ut cum consulere alicui riederi volumus,

2. A: dicunt. 8. A: patitur. 32. A: quereret. 33. vestra;
id est, sollicititudinem. 36. A: dupliciter; ib. B: ad ista conquerenda.

5. Joh. XII, 31; XIV, 30. 21. Eccli V, 5. 22. Rom. II, 4.
26. Rom. XI, 21. 30. Sap. I, 1. 31. Matth. VI, 25.

nostrum emolumentum sibi pocius quam illius utilitatem attendamus, et ideo ne nobis non videamur peccare, quia non superflua sed que necessaria sunt consequi volumus. Dominus autem admonet, ut meminerimus, multo amplius nobis Deum dedisse, quod nos fecit et composuit ex⁵ anima et corpore, quam est alimentum et tegumentum quorum cura nos duplicare cor non vult. Nonne, inquit, anima plus est quam esca? Ut tu intelligas eum qui dedit animam, multo facilius escam esse daturum. Et corpus plus est quam vestimentum, id est, plus est ut similiter¹⁰ intelligas eum qui corpus dedit, multo forcius vel facilius daturum esse | vestimentum.

310

Here 'anima' means 'the life'
not the soul.

Quo loco queri solet utrum ad animam cibus iste pertineat, cum anima sit incorporea, et iste cibus corporeus. Sed animam in hoc loco pro ista vita positam noverimus,¹⁵ cuius retinaculum est alimentum istud corporeum. Secundum quam signacionem dictum est eciam illud: Qui amat animam suam perdet illam. Quod nisi de hac vita accepimus, quam oportet pro regno Dei perdere, quod fecisse martyres claruit, contrarium hoc preceptum erit²⁰ illi sententie qua dictum est: Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, anime vero sue detrimentum faciat?

Respicite, inquit, volatilia celi, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea et dominus²⁵ Pater vester celestis pascit ea. Nonne vos pluris estis illis? id est, carius vos valetis? Quia utique rationale animal, sicuti est homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quam irrationabilia sicut sunt ares. Hec Augustinus.

30

CAP. XXV.

Chrysostom
We cannot
serve God and
love riches.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur:
Videamus in primis quomodo dicta precedencia subsequantur verba presencia. Superius precipit elemosinas facere, dicens: Thesaurizate vobis thesaurum in celis,³⁵ quoniam qui thesaurizaverit sibi in celo, ille cor habet

1. A: *ibi focius.*   2. A: *ideo nobis non.*   5. B: *et composuit deest.*
15. A: *in isto loco.*   33. A in marg.: *Crisostomus;* ib. A: *quomodo*
twice.

17. Joh. XII, 25.   21. Matth. XVI, 26.   24. Matth. VI, 26.
32. Op. Imp., I. c. p. 817.

in celo et spem ad Deum. Ille habet oculum anime simplicem, id est, mundam mentem et spiritualem et semper non terrena sed celestia meditantem. Qui autem habet mentem mundam et spirituale ille potest serrare corpus suum lucidum et sine peccato, qui autem non facit elemosinas nec habet cor in celo nec spem in Deum nec mentem mundam et spiritualem neque potest corpus suum servare sine peccato; quia nemo potest duobus dominis servire, Deo scilicet et mammine, id est, diviciis. Mamnone enim syriaca lingua divicie appellantur. Sicut ergo qui duos dominos habet necesse est ut unum amet et alterum odiat, unum contempnat et alteri obediatur, sic et qui vult Deum amare, necesse est ut odiat divicias. Quia autem vult amare divicias, necesse est ut odiat Deum. Et qui vult mandata Dei facere necesse est ut contempnatur avaricie mandata. Qui enim vult mandata avaricie facere necesse est ut contempnatur Dei mandata.

Considera autem: Non dixit: Nemo potest habere Deum To have wealth et divicias, sed nemo potest esse Dei servus et diviciarum is not to serve wealth.

20 *Aliud est enim habere divicias et aliud servire diviciis. Si habes divicias et divicie ille non faciunt te superbum aut violentum sed secundum quod potes das impotentibus, dominus es diviciarum tuarum non servus; quia non te divicie tue tenent, sed tu divicias tuas. Si autem divicie tue 25 te faciunt superbum aut violentum, et constrictus avaricia nemini aliquid prestas, tunc servus es diviciarum tuarum, non dominus, quia divicie tue te tenent, non tu divicias tuas. Nuuc iam docet, ut ne timor inopie impedit ab elemosinis voluntatem, dicens: Ideo dico vobis ne sollicitudo sitis in cordibus vestris quid manducetis. Nam sollicitudo desperacionis est filia, quia desperacio sollicitudinem generat. Quid est quod dicit: Ideo dico vobis? ut quid? ut elemosinas faciatis, ut thesaurezantes in celo cor mundum habeatis, sperantes in Deum; qui autem sperat in Deum, 35 ille non est sollicitus quid manducet aut quo restiatur, quoniam nulla res est que facit homines desperare in aliqua necessitate, nisi ista res quia non habent spem in Deum. Ne mihi ergo dicas: Numquid volo esse sollicitus? sed ipsa res me cogit. Numquid volo sperare in Deum? 40 sed non possum, cor enim meum non me audit. Nescis*

20. A in marg.: *Nota. Quid est servire Deo et quid diviciis.*
35. A: *quo deest.* 36. A: *hominem.*

40. Psalm. XXXVI, 3.

We shall not
be over careful
if we trust in
God and do
good.

quid pateris? Langues et tamen causam tui languoris ignoras. Vis, ostendam tibi causam ut in omni necessitate nunquam desperes? Fac bene et operare iusticiam, ut spem habeas apud Deum et non desperabis in terra. Bona enim opera sunt que sperare faciunt et mala opera 5 desperare compellunt. Propterea non dicit propheta: Spera in Domino et inhabita terram et pasceris in diviciis eius, sed spera in Domino et fac bonitatem et inhabita terram etc.

We are to earn
our bread by
labour, not by
anxious care.

Ne solliciti sitis quid manducetis. Non dixit: Nolite 10 laborare sed nolite solliciti esse, ergo solliciti esse retamur, sed laborare iubemur. Sic enim et Dominus loquens ad Adam non dixit: Cum sollicitudine facias tibi panem, sed cum sudore et labore faciei tue. Ergo non sollicitudinibus spiritualibus sed laboribus corporalibus adquirendus est 15 panis. Sicut enim laborantibus pro premio diligencie Deo prestante panis habundat sic dormientibus et negligentibus pro pena negligencie Deo faciente subducitur.

God who has
created us will
provide for us.

Nonne anima plus est quam esca et corpus plus quam vestimentum? Confirmat spem nostram primum a maiore 20 ad minus descendens, deinde a minore ad maius ascendens. Quomodo si animam dedit, escam non dabit? Si corpus plasmavit vestimentum non providebit? Nisi voluisset esse quod est non crearet; quod autem sic crearit ut per escam serretur, necesse est ut det ei escam quamdiu vult 25 esse quod fecit. Quid est a minore ad maius? Videat volatilia celi, non seminant | neque metunt. Si aribus 30° prestat alimentum, hominibus non prestabit? Si illi non laborantes inveniant escas, homo non inveniet, cui Deus dedit et operandi sapienciam et fructificandi spem? Omnia 30 enim animalia Deus propter homines fecit, hominem autem propter se solum. Si ergo animalibus ministrat propter hominem, homini non ministrabit propter se ipsum? Omnia Deus in sapiencia fecit, hominem autem solum non solum in sapiencia sed etiam secundum sapienciam suam. Quanto 35 ergo preciosior hominis creacio quam animalium, tanto maior sollicitudo Dei de hominibus quam de animalibus. Omnia animalia Deus fecit, ut tam diu sint quam diu sunt, cum vero mortua etiam fuerint fiant tamquam que non fuerunt. Hominem autem fecit ut non solum ante 40

1. B: *tamen* deest. 2. A: *ostendo*. 3. A in marg.: *Nota causam desperacionis.* 4. A: *et* *nunquam*. 29. A: *Deus* twice. 32. A: *solum* deest. 39. B: *que* deest.

mortem sed etiam post mortem vivat. Magis autem post mortem quam ante mortem, quoniam ante mortem in temptatione vivit, post mortem, in gloria. Si ergo illis magis sic occurrit quos fecit, ut in perpetuam vivant.

5 Hec Crisostomus.

Multas difficultates includunt verba istius sancti, primo quomodo intelligi debet ad literam quod nemo potest duobus dominis servire. Et ut difficultas sit prompctor, suppono quod verba ista intelligantur in sensu composito; ad hunc sensum non est possibile quod homo serviat licite duobus dominis, quia certum est (ut contendunt logici), quod homo potest servire Deo et tamquam prescitus servire diabolo, sicut de multis sanctis legitur quod male ad tempus servierunt diabolo

Difficulties:
as to serving
two masters.
In some senses
this is certainly
possible.

15 Similiter, licet homini servire multis dominis, cum hoc tamen quod sint subalternati et constituant unum dominum, sicut contigit, quando fuerunt duo cesares qui constituebant unum gubernatorem imperii; quomodo ergo debent succinete intelligi verba Christi: *Nemo potest 20 duobus dominis servire?*

Similiter, videtur quod sensus huius verbi tollit omne seculare dominium, quia pone quod sit secularis dominus, oportet consequenter quod sit aliquis servus eius, et cum 25 necesse sit Deum et hominem distingui in dominiis, videtur in sensu composito quod licet servire duobus dominis.

We must
suppose Christ
to speak of
lawful service
rendered to a
chief lord.

Hic solet dici communiter quod verbum Christi intelligitur in sensu composito de servicio lictio et duobus dominis capitalibus, quorum neuter subordinatur alteri, 30 sicut est Deus et false presumitur esse diabolus; et in isto secundo membro intelligitur quocunque servicium quod homo servit illicite creature; et de tali servicio et de talibus dominis videtur esse facile verbum Christi. Dimitendo autem dilatacionem huius materie, patet ad 35 primam instanciam quod homo illicite servit diabolo, nec propter immensitatem Christi dominii desineret servire Deo, licet desinit esse bonus servus et fidelis, quia secundum Augustinum homo servit Deo paciendo quod debet et facit secundum Dei beneplacitum ad pulcri- 40 tudinem universi.

2, 3. A: *quoniam — post mortem* deest. 4. A: *occurreret.* 6. A in marg.: *Obieccio 3°*; ib. A in marg.: a. 15. A in marg.: b. 17. B: *contingit.* 21. A in marg.: c. 27. A in marg.: *Responsio 3°*. 30, 31. A: *et in iusto.* 35. A in marg.: a. 36. Codd.: *desinere.*

We may serve
an earthly
lord, but in
subordination
to God.

We may serve
an infidel or
false christian,
but we must
not fear to
rebuke him.

It would be a
good thing to
put an end to
slavery.

^{2nd} difficulty:
The limit of
lawful anxiety.

Some
occupation in
worldly things
is allowable,
but it is
dangerous and
becomes
unlawful when
it is our chief
care.

Quantum ad secundum instanciam, dicitur quod licet simul servire duobus terrenis dominis, sicut homo simul servit Deo et homini, sed illi non sunt ad sensum expositum duo domini capitales, cum omnis fidelis dominus subordinatur Deo. Sed difficultas est: Si licet servire terreno domino infideli, verumptamen videtur Paulum asserere partem affirmativam (ut patet I. Tim. VI). Sed est difficultas ulterior: Si licet servire terreno domino de facto infideli, licet censeatur verbotenus christianus. Videtur tamen quod sit quidam consensus¹⁰ et quod servus postposito timore mortis corporalis debet dominum talem corripere; et idem videtur de domino pagano. Et hinc forte propter timorem consultit Apostolus servis fidelibus quod utantur si poterint libertate, quia servi faciliter incident pre timore mortis in¹⁵ negligenciam proditoriam Dei sui. Ideo Deus scit quando servi tales a crimine excusantur.

Ad tertiam instanciam concedenda est conclusio. Videtur tamen quod tale dominium seculare fuit ex superbia introductum, et specialiter gentile dominium²⁰ cum servitute civili que iam inter hominis est famosa. Ideo videtur quibusdam quod esset opus caritatis laxare quamcunque servitutem huiusmodi et nunquam talem servitutem continuare, nisi probabile fuerit domino quod tale dominium fuerit utile servo suo, quia aliter videtur²⁵ quod inter dominum et servum caritas sit extincta.

Secunda difficultas principalis est de sollicitudine, in quibus limitibus est servanda, cum videtur pauperes et subiectos necessitari ut sint solliciti circa mundana, quomodo ergo licet cupere talia temporalia, cum sint³⁰ mundana sollicitudine involuta?

Hic dicitur communiter quod sollicitudo cuiuslibet hominis debet ferri in Deum, ut docet Petrus, I Petri V, et quelibet occupatio circa media ad hanc sollicitudinem non vocatur sollicitudo illicita nec sollicitudo nisi forte³⁵ equivoce participet nomen finis, et sic licet fideli occupari circa temporalia instar Marthe, sed talis occupatio est periculosa sepe illicitam sollicitudinem introducens. Sollicitudo autem secunda illicita est, quando viator sistit finaliter in occupacione alicuius citra finem⁴⁰

1. A in marg.: b. 18. A in marg.: c. 27. A in marg.: 2a.
32. A in marg.: *Responsio. I.* 33. A: *fieri*; ib. A: *I. Petri V* deest.
34. A in marg.: *Sollicitudo 2x.* 39. A in marg.: 2.

ultimum. Et illa sollicitudo per sophisticacionem diaboli et infidelitatem hominis est communis. Si enim non deficeremus in fide verborum Christi et doctoris Crisostomi, quomodo Deus non potest in necessariis servo suo deficere, suspenderemus communius in Deo sollicitudinem. Sed mammona est rete diaboli ad hanc infidelitatem et desperationem in domino introducens, quia in verbis dicimus quod Deus non potest in necessariis viatori suo fideli deficere, et tamen in ^{391^asensu credimus quod hoc est deliramentum, ac si de Dei providencia propter eius insensibilitatem omnimode desperemus.}

CAP. XXVI.

Sequitur in textu evangelii: *Quis autem vestrum cogitans potest adipere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neque nent. Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omnia gloria sua cooperatus est sicut unum ex istis. Si autem fenum agri quod hodie est et cras in clibanum mittitur Deus sic vestit, quanto magis vos, modice fidei?*

Super quo Augustinus: *Id est, cuius potestate atque dominatu factum est, ut ad hanc staturam corpus vestrum produceretur, eius providencia eciam vestiri potest: non autem cura vestra factum est, ut ad hanc staturam veniret corpus vestrum, ex hoc intelligi potest quod si curetis et velitis adipere cubitum unum huic stature vestre, non potestis. Illi ergo et tegendi corporis relinquere curam, cuius videtis cura factum esse, ut tante stature corpus habeatis.* ^{Augustine: He who made the body will provide for it.}
Dandum autem erat eciam documentum propter vestimentum, sicut datum est propter alimentum. Itaque sequitur et dicit: Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neque nent: Dico autem vobis quia nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est, sicut unum ex istis. Si autem fenum agri quod hodie est et cras in clibanum mittitur Deus sic vestit, quanto magis vos modice fidei? Sed illa documenta non sic allegorice discucienda sunt, ut queramus quid significant aves celi aut lilia agri. Posita ^{We must not push allegory too far.}

19. Codd.: *si enim.*   22. A in marg.: *Augustinus.*   37. A: *nec sic.*

14. Matth. VI, 27—39.   20. De sermone Domini in monte, l. c. p. 220.

sunt enim, ut de rebus minoribus maiora persuaderentur, sicut illud est de iudice qui nec Deum timebat nec hominem verebatur et tamen semet sepe interpellanti vidue cessit ut eius causam consideraret, non propter pietatem aut humanitatem sed ne tedium pateretur. Non enim illo modo 5 ille iudex iniustus personam Dei allegorice sustinet, sed tamen quantum Deus, qui bonus et iustus est, curet deprecantes se, hinc convici Dominus voluit, quod nec homo iniustus eos qui illum precibus assiduis tundunt vel propter tedium, potest contemnere. 10

Chrysostomus:
God has given
us all we have;
we may trust
Him for the
rest.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Si, inquit, cogitando modicam partem corpori restro addere non potestis, quomodo cogitando salvandi estis in toto. Deus qui te ex nichilo creavit in utero et de periculo et cum periculo nascentem de utero matris eripuit te non 15 solum non cogitantem sed neque scientem, Deus qui per singulos dies incrementa corporis tui et sapientie tue facit te non intelligente: Si ergo in te ipso cotidie providenciam operatur, quomodo in necessariis tuis cessabit.*

Considerate lilia agri, quomodo in tempore oportuno 20 crescent. Tempore statuto formantur in frondibus, vestiuntur candore, implentur odoribus, et quod terra radici non dederat neque radix illis Deus illis invisibili operatione largitur. Neque plus istis et minus aliis, sed in omnibus eadem providencie plenitudo servatur, ut non 25 a se ipsis nata neque eventu facta putentur, sed Dei providencia intelligentur esse disposita. Numquid laborant? Numquid nent? Dicendo, non seminant, intelligit, viros confortat; dicendo autem, neque nent, intelligit mulieres, quoniam virorum vita seminacionibus, mulierum lanificio 30 sustentatur.

Neque Salomon in omni gloria sua sic vestiebatur. Quia Salomon etsi non laborabat neque sollicitus erat quid restiret, tamen vel iubebat vel disponebat vel sciebat. Ubi autem iussio et disposicio, illic et ministrancium offensa 35 frequenter invenitur et iubentis iracundia frequenter exercitatur. Hec autem nesciunt quomodo sic ornantur: Illi homines ministrabant, istis Deus.

1. A: persuaderentur. 3. A: reverabatur. 6. A: iudex et iustus.
7. A: qui sanus et iustus est. 11. A in marg.: Crisostomus. 12. B: adhibere. 18. B: continue providenciam. 19. A: cessabitur. 23. A: enim deest. 29. B: intelligit deest. 35. A: vel disposicio. 36. A: frequenter after iracundia deest. 38. A: Deus deest.

2. Lucae XVIII, 2. 11. Op. Imp., p. 818.

*Si enim fenum agri quod hodie est et cras in elibandum
mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modice fidei?
Si ergo floribus sic occurrit, qui sic nati sunt, ut tantum-
modo videantur et pereant, homines negligit, quos sic
5 creavit, ut non pro tempore videantur sed ut semper in
tempore sint? Qui intelligit quid est homo, non desperat
de Deo, qui autem desperat de Deo, nescit quid est homo,
quoniam homo est et Deus in homine. Hec Crisostomus.*

Ex isto testimonio triplici scilicet Christi et sanctorum
10 duorum ipsum exponencium patet cum facto hominis
et privatis verbis sensum facti sui exponentibus quod
magna pars viancium in isto devio in fide deficiat,
quia sollicitudo et vita hominum testantur, quod vel
credunt, quod Deus in providencia sua dormiat vel quod
15 Christus in sensu isto ut delirus deficiat, quia connec-
tendo totam fidem divine providentie et dicti Christi
proposito manifeste convinceretur multitudo viancium
ex errore. Ideo cum Christus nec ex divinitate nec ex
humanitate isto docente potest deficere, manifeste con-
20 vincitur quod peccatum hominum est in causa quare
deficiunt in ista sollicitudine circa mundana que videntur
esse magis necessaria, cuiusmodi sunt cibaria et corporis
tegumenta. Ideo cum Deus in providencia sua non potest
deficere, necesse est quod peccatum viancium sit in
25 causa, quare tot sollicitudines sunt contra legem Domini
usurpare; hominum ergo curiositas que sic abutitur
bonis Dei et laboratorum desideria circa hec vescibilia
30 sunt in causa, quare genus viancium est in tanta
desperancia quoad corpus et animam in ista materia.
35 Circa cuius consideracionem notandum quod tem-
poralia necessaria nunquam deficiunt, nisi peccatum
viancium qui usum temporalium haberent sit in causa;
vel enim Deus in providendo deficeret vel homo
peccando cui Deus talia provideret; defectum autem
non potest fidelis Deo imponere, cum sit omnipotens,
omnisciens et omnivolus; ideo non superest, nisi ut tota
culpa homini imponatur.

Duo ergo sunt peccata ratione quorum homo est
40 taliter puniendus, primum quod homo nimis superflue
et curiose abutitur bonis Dei, et secundum quod homo
contra legem Domini in desideria voluntatur; et sic

Men's want of
faith; how few
act on these
words of
Christ.

Daintiness and
desire mislead
us.

It necessities
fail us it is the
result of sin.

We waste
God's gifts in
our wantonness.

4. B: et parent. 6. Recte: *in perpetuo sint.* 7. A: *qui autem
desperat de Deo deest.* 25. A: *in lege Domini.* 29. A: *di temperancia.*

42. B: *desideria voluntatur.*

considera in magnatibus, in clericis quoad temporalia superfluentibus et aliis mundi divitibus et ex alio latere in operariis ociantibus et aliis sectis preter legem Domini introductis; et illi sunt in causa quare multitudo viancium in istis tantam patitur discrasiam; et cum quasi tota multitudo viancium in istis eis participat ex consensu, non mirum si militans ecclesia in isto infideli participio puniatur.

Rulers and
great men
should not take
more than God
allows, and
should not let
the new orders
plunder the
poor.

Capiat ergo magnatum, clericorum et potentium multitudo de istis temporalibus secundum regulam legis 10 Dei et destruatur superfluitas communitatum et specialiter religionum novarum per diabolum introducta Et staret multitudo viancium secundum quod expedit militantibus regulata in alimentis et tegumentis. Et hec racio quare clerus debet contra tales abusus in ecclesia 15 acute invehere, et specialiter contra has sectas quatuor cum suis abusibus contra legem Domini introductas. Necesse quidem est quod ecclesia propter consensum in suis abusibus in temporalibus paciatur, ut consideremus quantum fratres, monachi, canonici et clerici 20 cesarius consumunt de hiis temporalibus et quantum seculares domini et mundi divites ex sua superbia atque gula abutuntur hiis temporalibus supra moderanciam, et videbimus quod totus populus eis consciens aliquo sex generum sit ex Dei providencia in istorum parcer 25 monia rationabiliter puniendus. Relinquamus ergo hanc infidelitatem quod Deus non providet nisi forte generaliiter viatoribus in hiis bonis; sed credamus quod iustissime subtrahit hominibus ratione sui peccati secundum quod competit sapiencie infinite. 30

CAP. XXVII.

Sequitur in texto evangelii: *Nolite igitur solliciti esse dicentes: Quid manducabimus aut quid bibemus aut quo operiemur? Hec enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia hiis omnibus indigetis. Querite ergo 35 primum regnum Dei et iusticiam eius et hec omnia adiciantur vobis.*

14. A: *recta in.* 17. A: in marg.: *Nota contra sectas privatas.*
21. A: *in hiis;* B correxit: *de his.* 32. B: *igitur deest.*

32. Matth. VI, 31—33.

Super quo Augustinus: *Hic autem manifestissime ostendit non hec esse appetenda tamquam alia bona nostra et propter ipsa debeamus bene facere quidquid facimus, sed tanum esse necessaria. Quid enim intersit inter bonum quod appetendum est et necessarium quod sumendum est, sententia declarat, cum ait: Querite primum regnum Dei et iustiam eius et hec omnia apponentur vobis, quasi scilicet necessaria. Regnum igitur et iusticia Dei bonum nostrum est, et hoc supra omnia appetendum, et ibi finis noster constitueundus propter quod omnia faciamus quecumque facimus. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum per domini Dei nostri misericordiam graciosam et copiosissimam et eius misericordissimam gratiam pervenire possimus, que vita sine hiis necessariis huius rite agi non potest: apponentur hec vobis, inquit, sed vos regnum Dei et iusticiam eius querite primum. Cum enim dixit illud 'primum', significavit quia hoc posterius est querendum non tempore, sed dignitate: illud tamquam bonum nostrum, hoc tamquam necessarium nostrum; necessarium autem propter illud bonum. Neque enim verbi gracia ideo debemus evangelizare ut manducemus, sed ideo manducare ut evangelizemus. Nam si propterea evangelizamus ut manducemus, vilius habemus evangelium quam cibum, et erit iam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in evangelizando. Quod eciam Apostolus probat cum dicit: licere sibi quidem et permisum esse a Domino, ut qui evangelium annunciant de evangelio riraut, id est, de evangelio habeant ea que huic vite sunt necessaria; sed tamen se non esse abusum hac potestate. Erant enim multi qui occasioneum habere cupiebant acquirendi et vendendi evangelium Iesu Christi, quibus eam volens amputare Apostolus manibus suis victimum suum tolerarit. De his enim alibi dicit: ut amputem occasionem eis qui querunt etc. Quamvis autem eciam sicut ceteri boni apostoli permisso Domini de evangelio riveret, non in victu constitueret finem evangelizandi sed magis ipsius victimus finem in evangelio collocaret, id est, ut superius dixi, non ideo evangelizaret, ut ad cibum perveniret et*

Augustine:
Food and
covering must
not be our
chief care, yet
they are
necessary.

We must not
evangelize
to eat, but eat
to evangelize.
Example of
St. Paul.

1. A in marg.: *Augustinus.* 2. A: *tanquam talia.* 19. A: *nostrum necessarium deest.* 33. A: *tolerant;* ib. B: *coloravit.* 34. A: *et deest.* 36. A: *constituerent.*

1. De sermone Domini in monte, l. c. p. 220. 25. I. Cor. IX, 14.
31. Act. XX, 34. 33. II. Cor. XI, 12.

si qua sunt alia necessaria, sed ideo ista sumeret, ut illud impleret, ne non volens, sed necessitate evangelizaret. Hoc enim improbat cum dicit: Nescitis quoniam qui in templo operantur que de templo sunt | edunt, et qui altari 391° deserviunt, altari comparcuntur: sic et Dominus ordinavit 5 eis qui evangelium annunciant de evangelio vivere: ego autem nullius horum usus sum. Hic autem ostendit permissum esse, non iussum, alioquin contra preceptum Domini fecisset enebitur. Deinde sequitur et dicit: Non autem hec scripsi ut ita fiant in me. Bonum est mihi magis 10 mori quam ut gloriam meam quisquam faciat inanem. Hoc dixit quoniam statuerat propter quosdam occasionem querentes manibus suis victimum transigere. Si enim evangelizavero, inquit, non mihi gloria, id est, si evangelizavero ut ista fiant in me, id est, si propterea evangelizavero 15 ut ad illa perveniam et finem evangelii in cibo et potu et vestitu collocavero. Sed quare non est ei gloria? Necessitas enim mihi incumbit, id est, ut ideo evangelizem, quia unde vivam non habeo, aut ut acquiram temporalem fructum de predicacione eternorum, sic enim iam necessitas 20 erat in evangelio, non voluntas. Ve enim mihi est, inquit, si non evangelizavero. Sed quomodo debet evangelizare? scilicet ut in ipso evangelio eciam in regno Dei ponat mercedem; ita enim potest non coactus evangelizare sed volens. Si enim volens, inquit, hoc facio mercedem habeo; 25 si autem invitus dispensacio miti credita est, id est, si coactus inopia earum rerum que huic vite temporali sunt necessarie, predico evangelium, alii per me habebunt mercedem evangelii qui evangelium ipsum me predicante diligenter: ego autem non habeo, quia non ipsum evangelium diligo, sed tantum eius precium in illis temporibus constitutum. Quod nefas est fieri, ut non tamquam filius ministrat quisque evangelium, sed tamquam servus cui dispensacio credita est, ut tamquam alienum eroget, nihil inde ipse accipiat preter cibaria que non de particione regni, sed sustentaculum miserie servitutis dantur extrinsecus. Quam quamalio loco et dispensatorem se dicat, potest enim et servus in filiorum numerum adoptatus rem ipsam in qua coheredis sortem meruit, fideliter

3. B: cum in. 21. A: est inquit deest. 23. A: et in regno.
25. B: enim deest. 30. B: ego revo. 31. B: illis deest. 35. B: inde
deest; ib. B: capital.

4. I. Cor. IX, 13. 9. ib. 15. 13. ib. 6. 25. ib. 17.

dispensare participibus suis. Sed nunc, ubi ait: Si autem invitus, dispensacio michi credita est, talem dispensatorem intelligi voluit, qui alienum dispensat unde ipse nichil accipiat.

5 Ergo quecunque res propter aliud aliquid queritur, The important thing is the end sine dubio inferior est quam id propter quod queritur. in view, which Et ideo illud primum est propter quod istam rem queris, is always of non ista res quam propter illud queris. Quapropter si more dignity than the means evangelium et regnum Dei propter cibum querimus priorem 10 facimus cibum et posterius evangelium, id est, regnum Dei, ita ut si non sit cibus, non queramus regnum Dei, hoc est, igitur primum querere cibum et deinde regnum Dei, id est, hoc priore loco ponere, illud posteriore. Si autem ideo queramus cibum, ut habeamus regnum 15 Dei, facimus quod dictum est: Querite primum regnum Dei et iusticiam eius et hec omnia apponentur vobis. Querentibus enim primum regnum et iusticiam Dei, id est, hoc preponentibus ceteris rebus, ut propter hoc cetera queramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desint 20 que huic vite propter regnum Dei sunt necessaria. Dixit enim superius: Scit pater vester quid vobis necesse fuerit et quia horum omnium indigetis. Et ideo cum dixisset: Querite primum regnum Dei et iusticiam eius, non dixit deinde ista querite quanvis sint necessaria, sed ait: Hec 25 omnia apponentur vobis, id est consequenter si illa queratis sine ullo impedimento vestro, ne cum ista queritis illinc avertimini aut ne duos fines constituatis, ut et regnum Dei propter se appetatis, et ista necessaria sed hec pocius propter illud: Ista vobis non deerunt, quia non potestis 30 duobus dominis servire. Duobus autem dominis servire conatur qui et regnum Dei pro magno bono sicut et est appetit et hec temporalia. Non poterit autem simplicem habere oculum et uni domino Deo servire nisi quecunque sunt cetera si sint necessaria propter hoc unum assumat, 35 id est, propter regnum Dei. Sicut autem omnes militantes accipiunt annonam et stipendum, sic omnes evangeliiantes accipiunt victum et tegumentum. Sed non omnes propter salutem reipublice militant, sed propter illa que accipiunt: sic non omnes propter salutem ecclesie ministrant Deo,

14. A: *cibum* deest; B in marg. addit. 32. B: *poterat.* 34. B: *propter* correxit; *sed hoc unum.*

15. Matth. VI, 32.

We should not let any worldly lust mix with our desire for the kingdom of God. *sed propter hec temporalia que tamquam annonam et stipendia consecuntur aut eciam propter hoc et propter illud. Sed supra iam dictum est: Non potestis duobus dominis servire. Ergo simplici corde tantummodo propter regnum Dei debemus operari bonum ad omnes: non autem 5 in hac operacione, vel solam, vel cum regno Dei mercedem temporalium cogitare. Quorum omnium temporalium nomine crastinum posuit, dicens: Nolite cogitare de crastino. Non enim dicitur crastinus dies nisi in tempore preterito succedit futurum. Ergo cum aliquid boni operamur, non 10 temporalia sed eterna cogitemus. Tunc erit illud bonum et perfectum opus. Crastinus enim dies, inquit, sollicitus erit sibi ipsi, id est, ut cum oportuerit, sumas cibum et potum vel indumentum, cum ipsa scilicet necessitas urgere coperit. Aderunt enim hec, quia norit Pater noster quod 15 horum omnium indigetis.* Hec Augustinus. |

CAP. XXVIII.

391^a

God is a
rewarder of
adverbs.

Ex ista sentencia huius sancti cum fide evangelii quod allegat sunt multa notanda fidelibus tamquam fides, primum quod signum infidelitatis est appetere finaliter 20 propter honorem vel lucrum mundanum statum ecclesiasticum vel officium clericale, quia secundum fidem evangelii homo debet primum querere regnum Dei. Et ex isto inferunt multa correlarie diversi artifices, ut logici et metaphisici dicunt, cum regnum Dei sit primum querendum sub pena dampnacionis vel casus in heresim, logica scripture usque ad adverbia est notanda. Et hinc dicunt quidam morales quod Deus est remunerator adverbiorum, cum Deus non solum curat quid homo agat sed qua intencione et quomodo illud agat et super regno Dei 30 ac eius iusticia cadere debet sollicitudo viantis, non super temporalia, quamvis sint modo suo necessaria ad eadem. Secundo notat Augustinus quomodo est triplex bonum, scilicet bonum gracie quod est maximum, bonum nature quod est medium, et bonum fortune quod 35 est minimum. Cum ergo in duobus boris pocioribus Deus non potest deficere viatori, non potest deficere in

18. A in marg.: 1. *Johannes.* 33. A in marg.: *Bonum 3^r.* 34. A in marg.: 2.

4. *Matth. VI. 24.* 8. ib. 34.

bono minimo. Ideo signanter notat Augustinus quomodo Christus dicit: *hec omnia apponentur robis* vel ut textus noster habet *adicientur robis*, Deus enim qui in substantia non potest deficere, non deficeret in accidente. Quamvis enim color equi empti propter valorem venditi sit notandum, tamen emptor non debet super ipso proicere suam sollicitudinem sed super bonitate vel fine valido equi empti.

Et ex isto patet correlarie quod nemo debet accipere statum evangelizandi propter lautiam corporis vel commodum temporale; unde hoc dicit Augustinus expressius consequenter. Ideo dicit quod nota infidelitatis est evangelizare propter commodum temporale, sed econtra prandium et bonum temporale oportet capere propter officium predicandi, sicut medici dicunt quod homines non debent vivere ut comedant sed econtra moderate comedere ut in moribus bene vivant. Videtur tamen quibusdam quod licet intencio sacerdotum in principio sit corrupta, tamen ex Dei gratia postmodum est corrector, ideo signum cupiditatis vel infidelitatis est quod quicunque curatus simoniace intrans ecclesiasticam dignitatem, debet si salvari voluerit ipsam in manus pape resignare et postmodum ipsam emendo de manu sua recipere Nam rectificacio intencionis ex Dei gratia cum bona vita est curato prestancior mille bullis papalibus.

Tercio patet principaliter ex dictis huius sancti quod multa sunt licita et tamen fiunt propter defectum ordinis vicia, ut licitum est capere temporalia moderate servata rectitudine intencionis in evangelizando; et tamen ipsa capcio facta est perversa intencione capiendum venenosa, unde propter declinacionem talis capcionis venenose Apostolus laborabat manibus suis, sicut evangelizantes debent qui sunt proni ad perversionem huius capcionis. Et ex isto inferunt quidam correlarie ex dictis sancti Apostoli et huius doctoris quod evangelizatio debet esse voluntaria et non necessitata per temporale stipendium tamquam finem, quia tunc perverso ordine plus appetitur temporale commodum quam merces evangelii quod est hereticum.

40 Et in isto possunt fideles perpendere si fratres tamquam heretici in hoc punto deficiunt. Si enim captant

A simoniac
should
repent, but not
resign his
office and buy
it back of the
Pope.

Many things
right in
themselves may
easily be
corrupted.

20. A: *cupiditatis infidelis.*

26. A in marg.: 3.

40. A: *Et
in ipso.*

sibi locum et gentem ut lucrum temporale copiosius sibi acquirant, quis dubitat quin tamquam heretici sint perversi? Tales enim negato illis temporali lucro ab evangelizacione se subtrahunt et arridente illis copia temporalis commodi ad evangelizandum illi loco et⁵ populo gratauer se offerunt. In cuius confirmationem ratione evangelizacionis statim vel paulo post predicationem mendicant, quod est signum evidens intencionis

Men should not encourage them in their begging.

pervese; unde sentenciam istam debent fideles cognoscere et propter bonum utriusque partis a tali retrubacione mendicantium se catholice abstinere, nam tam conferentes quam mendicantes in tali sophisticacione elemosine edificant ad gehennam, quia manifestum videtur quod ponunt heretice finem sue evangelizacionis commodum temporale. Et illa est turpis mercacio simoniaca cum evangelizacione que inficit ambas partes, ut si vis videre securam evidenciam huius rei, subrahe aut auge temporalia pro isto officio, et videbis proporcionaliter quod fratres in isto officio evangelizacionis subtrahunt vel adaugent. Ex quo patet evidens quod²⁰ finem sue evangelizacionis ponunt in commodo temporali, quia secundum hunc sensum Apostoli et Augustini est facinus manifestum, et cum secundum fidem Apostoli non solum qui talia agunt sed qui consencunt agentibus incurront dampnacionis periculum, patet quod audientes²⁵ evangelizacionem huiusmodi a tali collacione se ipsos propter periculum abstinerent. Et si fratres allegant quod habent multos confratres domi valde famelicos, notarent Apostolum, quomodo dicit quod melius esset sibi mori quam sic perdere gloriam suam propter intentionem perversam. Et concordat fidele principium quod nemo committeret peccatum minimum propter aliquod bonum mundi.

The collecting of friars in convents is a cause of sin.

Et ex istis possunt fratres convincere quod globus fratrū talium sine causa, sicut non habent fundacionem³⁵ a Domino sed eius oppositum, trahit fratres ad peccatum^{392a} sequens magnum. Utinam non ducat ipsos cecos et precipites ad infernum. Et ex isto notarent fideles ulterius quod si evangelizacio que est bona de genere sit propter perversam intencionem altrinsecus tam per-⁴⁰ versa quam dampnabilis foret iocacio ripinica iudicri

^{20.} A: *et adaugent.*   ^{22.} B: *quod secundum;* ib. A: *Augustinus*
^{32.} A: *peccatum vel minimum.*   ^{37.} A: *ipsos secos.*   ^{41.} B: *rithmica*
ludicii. Cf. E. W. of W. 532.

sive mendacii aut alterius quod plus placeret populo pro temporali stipendio perquirendo, quia tam intencio quam talis sermocinacio est corrupta, et causa tocius huius mali est perversa introduccio istorum novorum ordinum non per Christum. Si enim quilibet horum fratrum foret contentatus de communi cibario et non expectaret stipendum vel (ut dicam verius) perniciosum fructum ad suum castrum Caymiticum, cessaret in ecclesia tale malum. Et hoc movet fideles evangelium a suo curatore devote audire et talia verba extraordinaria falsorum prophetarum contempnere et fundacionem sui ordinis vel alium punctum in quo errant querere.

Et videtur Augustinus ulterius imponere heresim isti vie, cum non graditur oculo simplici sed duplici et servit duobus dominis, scilicet Deo et mammone, eo quod intencio illa corrupta non potest esse servituti Dei subordinata. Et talis viacio tam pertinaciter defensata est manifeste heretica. Et eadem consideracio est de monstruosa providencia temporalium in edificiis 20 istorum ordinum. Non enim habent solum vescibilia pro die, sicut dicuntur in principio observasse, sed habent vescibilia pro multis annis et tegumenta cum thesauris propriis que indubie sunt contraria regule christiane. Nec mirum quia status secte christiane que fuit fundatus 25 optime a puritate sui patroni infra tempus modicum decidebat; quid mirum si mardosa secta carens fundacione vel introitu per ostium a regula Domini sic declinet; et quamvis Christus canebat cum suis Apostolis de tali diuturna providencia, tamen licet modo cum 30 levi culpa uti tali providencia moderata. Talia enim peccata levia in processu temporis peccata gravia introducunt, ut non est fundabile de lege gracie quod accepcio decime tam cupide sit exacta; sed tamen videtur quod de lege Domini sit permissa; quia decima 35 est danda, sicut dabatur pro tempore legis et tempore ante legem, et curati debent tempore legis gracie habere vite necessaria. Ideo licet illis pro hoc tempore de oblacionibus et decimis ipsa recipere, cum hoc tamen quod ministrent fideliter et utantur istis elemosinis 40 moderate; ista tamen parva declinacio a Christo et suis apostolis potest introducere delictum maximum quod

Tickling
people's ears
for gain.

Excess of care
in building and
adorning their
convents.

It is right to
pay tithes which
the curate must
use rightly;

1. B: placet. 10. B: de suo curatore. 13. B: Augustinum.
26. A: qui mirum. 34. A: sint permissa.

but they must curati securati de istis tamquam seculari stipendio de-
not be ficiant in suo fideli servicio et extorqueant tam obla-
enforced as a ciones quam decimas tamquam debitum seculare. Deus
debt. tamen ordinavit quod utrumque ministerium sit voluntar-
et sic plus meritorium et sese respiciantur
relative. Debemus ergo respicere ad nostrum principium
et cavere ne ab ipso per nimiam negligenciam decli-
nemus.

CAP. XXIX.

Chrysostom: Food is given for all; righteousness can be had only by those who desire it.

The Gentiles seek these things because they have not learned to trust in God.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: 10
Deus enim hec in natura creavit quasi terre regulam mandans: Producat herbam pabuli: ideo vult aut non vult scilicet terra bonis et malis germinat, ministrare iussa est non indicare. Bonum autem et malum non in natura creavit, sed in arbitrio nostro posuit, ut quod 15 volumus simus. Ideo bonis palma proponitur, malis autem pena. Que est sapientia de eo esse sollicitum quod, et si non fueris sollicitus, habebis. Et de illo non esse sollicitum de quo si sollicitus non fueris perdes. Nam escam etsi sollicitus non fueris de illa, invenies. Iusticiam 20 autem nisi sollicitus fueris, non apprehendes.

Hec enim omnia gentes querunt, quia in rebus humanis fortunam esse credunt non providenciam neque iudicio Dei ritas suas gubernari estimant, sed incerto duci eventu; ideo merito timent, merito solliciti sunt et desperant 25 quasi qui neminem habeant gubernantem. Qui autem credit se iudicio Dei gubernari non incerto duci eventu, escam quidem suam in manu Dei committit: sciens quia neminem sine voluntate et iudicio Dei fames et nuditas occidit. Cogitat autem de bono et malo sciens, quia nisi sollicitus 30 fuerit, nec malum fugiet nisi bonum apprehendet. Ideo dicit: Querite primum regnum Dei et iusticiam eius. Regnum Dei est retribucio bonorum operum et malorum. Iusticia autem est via pietatis per quam itur ad regnum. Si ergo die ac nocte cogitas qualis erit gloria sanctorum 35 vel qualis erit interitus impiorum et peccatorum, necesse est ut aut propter timorem pene territus recedas a malo

10. A in marg: Crisostomus. 12. B: producant. 13. A: scilicet terra deest. 15. A: ut in quo. 20, 21. A: de illa — fueris deest. 23. A: fortuna 27. A: non inmerito duci. 36. B: et peccatorum deest. 37. A: pene deest.

10. Op. Imp., l. c. p. 819. 12. Gen. I, 11.

aut propter desiderium glorie excitatus festines ad bonum. Et si cotidie cogitaveris que sit iusticia Dei et quid odit et quid amat, ipsa iusticia ostendit tibi vias suas. Nam iusticia sicut odiens se fugit, sic amans se sequitur.
 5 Nec enim daturi sumus rationem utrum pauperes fuerimus aut divites, quia non fuit hoc in nostra potestate, sed si bene egimus aut male quod in nostro iacet arbitrio. Dictum est ad hominem: Maledicta terra in operibus
 392^b tuis. Vide quia propter peccata hominum maledicitur |
 10 terra, ut non germinet. Bene dicitur autem, cum opera bona fecerimus. Tu ergo quere iusticiam et non tibi deerit panis, quoniam sicut propter mala opera fructus terre subducitur, sic propter bona opera habundat. Propterea dixit: Querite primum regnum Dei et iusticiam eius et hec omnia apponentur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Iam diximus quoniam qui dicit hodie, hoc solum signat quod habemus in vita nostra presenti. Quod autem dicit cras quod super necessitatem superfluum est ostendit. Nil ergo curetis superfluum habere
 20 quam quod necessarium est vobis ad vitam cotidianam. Quod autem superfluum fuerit quod est cras, curabit esse. Ac si dicat: Superflua quantacunque congregaveris, illa se ipsa curabunt, te quidem eis non fruente. Ipsa autem invenient dominos multos qui ea procurent, sicut
 25 placuerit ipsis. Quid ergo curas de ipsis quorum potestatem aliis es dimissurus? Sufficit enim diei malicia sua. Ac si dicat: Sufficit tibi labor et miseria que pateris in vita propter usus cotidianos quos necessarios habes. Noli superflue pro superfluis laborare, ne labor quidem
 30 tuus fiat, fruicio autem alterius. Maliciam quidem diei ipsam afflictionem appellat sollicitudinum presencium et laborum. Non sicut Manichei dicunt maliciam esse ipsam creaturam Dei. Hec Crisostomus.

Videtur istum sanctum sentire Augustino concorditer
 35 quod infidelitas est causa precipua quare circa nobis minus utilia plus curamus et circa ipsa sumus magis solliciti vel attenti quam circa nobis magis utilia. Fides enim est quod Deus curat de rebus proporcionaliter

It is useless to care about things which will be enjoyed by others.

God cares for all His creatures, but most for those that are most worthy.

2. B: *Dei quid odit, quid amat.*   13. A: *sicut per.*   20. A: *quod deest.*
 21, 25. B: *ut placuerit.*   25. A: *de illis.*   29. A: *de superfluis.*
 30. A: *quidem deest.*   34. A in marg.: *Johannes;* ib. A: *consentire.*

We must
imitate God.

All things
happen of
necessity, but
man's will is
free.

ut sunt magis bone. Nec potest deficere in cura aliquius creature. Ex quo videtur capiendum ulterius tamquam fides quod cum debemus imitari Deum quantum sufficimus, debemus plus curare de bonis virtutum que sunt bona anime et manerent nobiscum in 5 fructu perpetuo quam de bonis corporis que oportet viantes in via relinquere. Hoc enim foret principium christiane religionis hominem esse sollicitum circa iusticiam et virtutes alias adquirendas, exercendas et continuandas et sollicitudinem circa temporalia ista 10 relinquere. Nam quilibet diceret quod foret stulticia hominem esse sollicitum circa ortum solis vel occasum, quia Deus necessario motum eius determinat. Nec potest ad hoc sollicitudo hominis promovere, et sic non debet homo circa aliquid sollicitudinem appendere, cum 15 omnia que evenient de necessitate evenient, nisi sollicitudo illa quoad virtutes suas posset proficere. Ex quo videtur quod ad bonum et malum que stant in libertate sui arbitrii debent diligenter attendere et ad bona fortune et alia cure sue minus utilia parva cura vel 20 nulla respicere. Unde desperans de ipsis temporalibus dicit infideliter quod Deus non cogitat vel non curat de temporalibus sibi necessariis vel dicit infideliter cum Epicuriis quod beatitudo hominis consistit in illis; sed quid infidelius quam utrumque? Respiciat ergo fidelis 25 ad sibi pertinencia et illa que sunt bona anime, ut iusticiam et adquisitionem beatitudinis magis curet et de bonis corporis parum curet citra sollicitudinem moderate. Et hoc principium diaboli facit multos mundanos a religione Domini deviare, cum cupidi clericorum 30 maiorem curam apponunt ad pingues dignitates ecclesiasticas adquirendas quam ad iusticiam docendam ecclesie vel beatitudinem propriam adquirendam. Sed que maior infidelitas? Religiosi etiam novelli maiorem curam apponunt ad continuacionem sui mardosi ordinis per 35 mendacia et alias vias nefarias quam apponunt pro multiplicanda iusticia in ecclesia militante. Sed quid infidelius? Et si non fallor maior pars erroris militancium ab ipsa infidelitate capit originem ut tam clerici quam

3. A: *imitare*. 16. A in marg.: *Nota quod omnia que evenient de necessitate evenient*. 19. A: *secundum arbitrii*. 21. B: *huis temporalibus*. 22, 23. A: *dicit infideliter — temporalibus deest*. 24. A: *Epicuriis*. 25. A: *Respiccat*. 39. A: *ipsa twice*.

secularis timet dicere vel defendere veritatem, quia timet perdere beneficium ecclesiasticum, temporale beneficium vel favorem; sed ubi maior infidelitas quam preponderare hec temporalia eciam corpus vel vitam propriam supra iusticiam aut beatitudinem acquirendam? Nec moveat quod Joseph vidit caristiam futuram ex sterilitate septennii et ex hoc circa providenciam temporalium fuit sollicitus, tum quia assumitur culpabile non probatum, scilicet quod Joseph fuit circa ista sollicitus, tum eciam quia ponendo paria circa nos viantes scilicet quod Deus inspiret nos et necessitet ad taliter prophetandum propter causam consimilem, et tunc foret evidencia quod temporalia plus curemus sed nobis deficiunt ista paria. Numquid credimus has novas sectas
 15 quatuor habere inspiracionem a Domino, ut tantum sint sollicite circa mundialia et conservacionem eorum? Constat ex fide ista quod non, quia Deo est maior cura circa generalem ordinem christianum, et secundum curam Dei debet nostra intencio moderari. Sic ergo
 20 videtur tam Augustinum quam Crisostomum intelligere per diem crastinum attencionem circa superflua pro hac vita, et illam sollicitudinem debemus omnino dimittere, quia sufficit cuicunque tempori sua malicia, hoc est, satis magnum vel nimis magnum foret malum
 25 insurgens ex cura superflua talium temporalium, dum tempus affuerit, licet viator non sic illud tempus sollicite preveniret; et in isto peccant viantes singuli et specialiter iste quatuor nove secte. |

We refrain from speaking the truth for fear of temporal loss.

The sects show excessive solicitude for their convents.

392^c

CAP. XXX.

30 Sequitur in textu evangelii: *Sufficit diei malitia sua.* Quem textum Augustinus sic exponit: *id est, sufficit quod ista sumere urget ipsa necessitas. Quam propterea maliciam nominatau esse arbitror, quia penalis est nobis; pertinet enim ad hanc fragilitatem et mortalitatem nostram quam peccando meruimus. Huic ergo pene temporalis necessitatis noli tu addere aliquid gravius ut nou solum*

Augustine:
Our needs and
 frailties are a
 punishment for
 sin and so an
 evil.

6. A in marg.: *Obieccio bona cum soluzione.* 11. A: *inspicaret.*
 21. A: *intencionem.* 28. A in marg.: *Augustinus. Sequitur in textu evangelii: Sufficit diei malitia sua. Quem textum Augustinus sic exponit.*
 29. B: Numerus capituli deest. 32. A in marg.: *Augustinus.* 30. A: *tu deest.*

30. Matth. VI, 34. 31. Desermone Domini in monte, l.c.p. 222/3

*paciariis harum rerum indigenciam sed etiam propter
haec explendam milites domino Deo tuo, cui servias in
Spiritu Sancto cum gudio.*

We must not
be hasty to
judge others.

*Hoc autem loco vehementer cavendum est ne forte
cum viderimus aliquem servum Dei providere ne ista 5
necessaria desint, vel sibi vel eis, quorum cura sibi com-
missa est, iudicemus eum contra preceptum Dei facere
et de crastino esse sollicitum. Nam et ipse Dominus cui
ministrant angeli tamen propter exemplum, ne quis
postea scandalum pateretur, cum aliquem servorum eius 10
animadvertisset ista necessaria procurare, loculos habere
dignatus est cum pecunia, unde usibus necessariis quid-
quid opus fuisset preberetur, quorum loculorum custos
et sur, sicut scriptum est, Judas ille proditor fuit qui
eum tradidit. Sic et apostolus Paulus potest videri de 15
crastino cogitasse, cum dixit: *De collectis autem in sanctos,*
sicut ordinavi ecclesiis Galacie, ita et vos facite: secundum
unam sabbati unusquisque vestrum apud se ponat, thesauri-
zans quod sibi placnerit, ut non cum venero, tunc fiant
collecte. Cum autem venero, quoscunque probaveritis per 20
epistolas, hos mittam perferre graciā vestram in Jerusalem,
quod si dignum fuerit ut ego eam, mecum ibunt. Veniam
autem ad vos, cum Macedoniam transiero; Macedoniam
enim cum pertransiero, apud vos forsitan remanebo vel
etiam hyemabo, ut vos me ducatis quocunque iero. Nolo 25
enim vos nunc in transitu videre: Spero enim me aliquid
temporis manere apud vos, si permiserit Dominus. Per-
*manebo autem Ephesi usque ad Pentecosten.**

Some provision
for the
future is
allowed

*Item, in Actibus Apostolorum scriptum est, ea que ad
victum sunt necessaria, esse procurata in futurum propter 30
famem imminentem. Sic enim legimus: In illis autem
diebus descenderunt ab Ierosolima prophete Antiochiam,
eratque magna exultacio. Congregatis autem nobis surgens
unus ex illis nomine Agabus, signabat per Spiritum
famem magnam futuram in universo mundo, que et facta 35
est sub Claudio cesare. Descendencium autem ut quisque
abundabat, statuerunt unusquisque eorum in ministerium
mittere presbyteris habitantibus in Judea fratribus, qui et*

2. A: *tuo deest.* 2, 3. A: *cui servias — gaudio deest.* 5. A: *re-
nerimus.* 17. A: *Galicie.* 22. A: *quasi dignum fuerit et.*

9. Matth. IV, 11. 14. Joh. XIII, 6. 16. I. Cor. XVI, 1.
31. Act. XI, 27.

miserunt per manus Barnabe et Sauli. Et cum uariganti eidem apostolo Paulo imposita sunt utensilia que offerebantur non ad unum tantum diem, videtur ille victus procuratus. Et quod idem scribit: Qui furabatur, iam 5 non furetur: magis autem laboret manibus suis operando bonum, ut habeat unde tribuere cui opus est; quod bonum est. Male intelligentibus non videtur servare preceptum Domini qui ait: Respicite ad volatilia celi, quoniam non serunt neque metunt neque congregant in horrea; et: 10 Considerate lilia agri, quoniam crescunt, non laborant neque nent. Cum istis precipit ut laborent, operando manibus suis, ita ut habeant quod aliis eciam tribuere possint ad necessitatem. Et quod sepe de se ipso dicit quod manibus suis operatus est, ne quem gravaret. 15 De illo autem scriptum est quod committit se Aquile propter artis similitudinem, ut simul operarentur, unde victimi transigerent, non videtur iniustus aves celi et lilia agri.

His et huiusmodi scripturarum locis satis appareat 20 Dominum nostrum non hoc improbare si quis humano What is more ista procuret, sed si quis propter ista Deo militet, forbidden is to make earthly goods our chief object. ut in operibus suis non regnum Dei sed istorum acquisitionem intueatur. Ad hanc igitur regulam hoc totum preceptum redigitur, ut eciam in istorum provisione 25 regnum Dei cogitemus, in uilicia vero regni Dei ista non cogitemus. Ita enim eciamsi aliquando defuerint, quod plerumque propter exercitationem nostram Deus sinit, non soluu non debilitau propositum nostrum sed eciam exauinatum probatumque confirmauit. Gloriamur, 30 inquit, in tribulacionibus, scientes quia tribulacio pacientiam operatur, pacientia probacionem, probacio vero spei, spes autem non confundit, quoniam caritas diffusa est in cordibus nostris per inhabitantem Spiritum Sanctum in nobis. In commemoratione autem tribulacionum, angustiarum, 35 dolorum, laborum suorum idem Apostolus non tantum in carceribus et naufragiis atque huiusmodi multis molestiis sed eciam in fame et siti et frigore ac nuditate se laborasse commemorat. Quod cum legiuus, non estimenuis

3. B: *iste.* 12. A: *tribuere deest.* 13. A: *Et quo.* 16. B: *unde simul.* 17. Codd.: *transfigerent.*

1. Act. XXVIII, 10. 4. Eph. IV, 28. 8. Matth. VI, 26, 28.
11. I. Thess. II, 9. 13. II. Thess. III, 8. 15. Act. XVIII, 3.
29. Rom. V, 3. 36. II. Cor. XI, 25.

Domini nostri promissa titubasse, ut famem ac sitim et unditatem pateretur Apostolus, querens regnum et iusticiam Dei, cum dictum sit nobis: Querite primum regnum Dei et iusticiam eius, et hec omnia apponentur vobis. Quandoquidem ista sicut adiutoria novit ille | 5 medicus magister optimus, cui semel nos totos commisimus 392^a et a quo nos habemus promissionem vite presentis et future, quando apponat, quando detrahat, sicut nobis riderit expedire, quos et consolando et exercendo in hac vita et post hanc vitam in regnie sempiterna 10 stabiliendo et gubernando firmat et dirigit. Non enim et homo, cum plerumque in mente suo cibaria detrahit, deserit illud cura sua ac non potius curando hoc facit.

Et quoniam cum ista vel procurantur in futurum vel, 15 si causa non est quare ille impendas, reservantur, incertum est quo animo fiat, cum possit simplici corde fieri, posset et duplificari, optime hoc loco subiecit: Sic nolite iudicare, ne indicetur de vobis. Hec Augustinus.

The friars go beyond Christ's ordinance in collecting alms. Ex hiis dictis huius doctoris patet quod contingit 20 pro fratribus colligere annonam et pecuniam moderate. Sic enim fecerunt Christi discipuli, ut allegat Augustinus tam de Scarioth quam de aliis instructis propheticē. Sed in omnibus istis attendendum est quod homo perficiat moderate. Contingit enim cupidum gulose arguere 25 quod si ista cibacio in casu isto ut in tanta mensura mihi proficiat, tunc dupla cibacio mihi proficeret plus in duplo, et per istam gulorum arguciam confunditur ordinatio Salvatoris, ut si Christus congregavit duodecim et Scarioth ordinavit ferre loculos, ergo licet istis novis 30 religionibus congregare quantumcunque plures duodecim et appropriare illis redditus et thesaurizare illis tam pecuniam quam sibi equivalens infinite. Et ista argucia gulorum confundit ecclesiam militantem. Ex hoc enim a simplici christiana religione receditur ad novos ordines 35 infinitos, ut unus potentatus seculi volens magnificare nomen suum in terris, ordinem instituit a prioribus paululum variatum, et alias succedens dediti novitatem de alio mendicare instituit ordinem novum alium, et sic de redditibus, de pecunia et de numero talis 40 ordinis adinventi.

1. A: *tutibasse.* 5. B: *sic; ut deest.* 18. A: *opportune.* 20. A in marg.: *Johannes.* 39. A: *medicare.*

Et ex ipsis novitatibus infundabilibus necesse est Evils springing
republicam deperire et religionem Christi ex cautela from the
Antichristi deficere. Ex hoc enim est dampnabilis mendi- orders:
cacio introducta, ex hoc est redditum appropriacio begging,
5 indebitate augmentata et ex hoc secularium et religiosorum appropriations,
commixtio indebitate est confusa. Nam filii heredum admission of
ordines tales ditancium necessitantur cum ipsis ordinibus lay people into
primo comedere et postmodum paulatim sociari secula- the convents.
riter, conversari familiariter et dormire. Et sic ad
10 ultimum tales novi ordines sunt magis secularibus in-
solentes. Et sic est de aliis declinacionibus a regula
legis Dei. Diabolus enim ex innata cautela per decli-
naciones alias insensibiles delictum sensibile maximum
introducit.

15

CAP. XXXI.

Sequitur principium textus Matthei VII sub hiis verbis:
*Nolite iudicare, ut non iudicemini. In quo enim iudicio
iudicaveritis, iudicabimini, et in qua mensura mensi
fueritis, remecietur vobis.* Super quo Augustinus: *Hoc*
20 *loco nihil aliud nobis precipi existimo, nisi ut ea facta
que dubium est quo animo fiant, in meliorem partem
interpretentur. Quod enim scriptum est: Ex fructibus
eorum cognoscetis eos, de manifestis dictum est que non
possunt bono animo fieri: sicuti sunt stupra, blasphemie,*
25 *furta, homicidia, ebrietates, et si qua sunt talia, de quibus
nos iudicare permittitur dicente Apostolo: Quid enim
mihi eos qui foris sunt iudicare? Nonne de hiis que
intus sunt vos iudicatis? De genere vero ciborum, quia
possunt bono animo et simplici corde sine vicio concupis-*
30 *cencie quicunque humani sibi indifferenter sumi, prohibet
idem Apostolus iudicari eos qui carnibus vescebantur et
vinum bibebant ab eis qui se ab huiusmodi alimentis
temperabant: Qui manducat, inquit, non manducantem
non spernat et qui non manducat, manducantem non
35 iudicet. Ubi eciam ait: Tu quis es qui iudices alienum
servum? Suo domino aut stat aut cadit. De talibus enim*

Augustine:
Not to judge
means that in
all doubtful
cases we are to
suppose the
best.

13. B: *insensibile.*   19. A in marg.: *I.*   25. A: *homicidia deest.*
33. A: *temporabant.*   35. A: *qui es;* ib. B: *iudicas.*   36. A: *id est,*
domino suo.

16. Matth. VII, 1, 2.   22. ib. 16.   26. II. Cor. XI, 25.
33. Rom. XIV, 3, 4.

rebus que possunt bono et simplici corde et magno animo fieri, quamvis possint eciam non bono, volebant illi homines cum essent, in occulto cordis sentenciam ferre, de quibus solus Deus iudicat.

Ad hoc eciam pertinet illud quod alio loco dicit: 5 Nolite ante tempus quidquam iudicare quoad usque veniat Dominus, sol iusticie, celum et terram penetrans luce claritatis et virtutis sue et illuminet abdita tenebrarum et que fiunt in cubiculis et manifestet cogitationes cordis; et tunc laus erit unicuique a domino Deo. Sunt igitur 10 quedam facta media, que ignoramus quo animo fiant, quia et malo et bono fieri possunt, de quibus temerarium est iudicare, maxime ut contempnemus. Horum autem veniet tempus ut iudicentur, ut a lumine eterni et veri solis manifestentur | et Dominus virtute claritatis sue 393^a illuminabit abscondita tenebrarum que fiunt in occultis et secretis et denudabit cogitationes cordis, ut pateant omnibus.

We should judge what is clear and leave the rest to God.

Item, alio loco dicit idem Apostolus: Quorundam hominum peccata manifesta sunt precedencia ad iudicium, 20 quedam autem et subsequuntur. Manifesta ea dicit de quibus clarum est quo animo fiant. Hec precedunt ad iudicium, id est, si fuerit ista subsecutum iudicium, non est temerarium. Subsecuntur autem ea que occulta sunt, quia nec ipsa latebunt tempore suo, quia a lumine revelationis manifestabuntur. Sic eciam de bonis factis intelligendum est. Nam ita subiungit: Similiter et facta bona manifesta sunt et que aliter se habent, abscondi non possunt. De manifestis igitur iudicemus, de occultis vero iudicium Deo relinquamus, Deo iudici vero et iusto, quia 30 et ipsa abscondi non possunt, sive bona sive mala, cum tempus advenerit ut manifestentur.

Duo sunt autem in quibus temerarium iudicium caverem debemus, cum incertum sit quo animo quodque factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel 35 malus vel bonus appareat. Si ergo quispiam verbi gratia conquestus de stomacho leiunare noluerit, et tu non credens edacitatis vicio tribueris, temere iudicabis.

1. A: corde deest. 6. B: quidquam deest. 8. A: abscondita.
13. B: contempnemus. 21. B: enim dicit. 23. A: si fiunt. 28. A: manifestata. 34. B: incertum est. 35. A: quia nunc. 37. A: voluerit.

5. I. Cor. IV, 5.

19. I. Tim. V, 24.

Item, si manifestam edacitatem ebriositatemque cognoveris et ita reprehenderis quasi nunquam ille possit corrigi atque mutari, nihil minus temere iudicabis. Non ergo reprehendamus ea que nescimus quo animo fiant, neque 5 itaque reprehendamus que manifesta sunt, ut desperemus sanitatem et vitabimus iudicium, de quo nunc agitur: Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis.

Potest autem movere quod ait: In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis, et in qua mensura 10 mensi fueritis, in ea remecietur vobis. Numquid enim si nos in temerario iudicio iudicaverimus, temere de vobis eciam Deus iudicabit? Aut numquid si in mensura iniqua mensi fuerimus, et apud Deum mensura iniqua est, unde nobis remecietur? Nam et measure nomine ipsum iudicium 15 signatum arbitror. Nullo modo temere Deus vel iudicat vel iniquam mensuram cuiquam rependit: sed hoc dictum est quoniam temeritas qua punis alium eadem ipsa ut te puniat necesse est. Nisi forte arbitrandum est quod ini- 20 quitas ei noceat aliquid in quem procedit, ei autem nihil a quo procedit, immo vero sepe nihil nocet ei qui patitur iniuriarum, ei autem qui facit necesse est ut noceat. Quid enim nocuit martiribus iniquitas persecucionis? Ipsiis autem persecutoribus plurimum. Quia etsi aliqui eorum correcti sunt, eo tamen tempore quo persecabantur 25 excecaebat eos malicia eorum. Sic et temerarium iudicium plerumque nihil nocet ei, de quo temere iudicatur: ei autem qui temere iudicat, ipsa temeritas necesse est ut noceat. Ista regula eciam illud dictum arbitror: Omnis qui percusserit gladio morietur gladio. Quam multi enim 30 gladio percuciunt, nec tamen gladio moriuntur, sicut neque ipse Petrus. Sed ne ipsum venia peccatorum talem penam evasisse quis putet, quamquam nihil absurdius, quam ut maiorem putet gladii penam esse potuisse, que Petro non accedit, quam crucis que accedit. Quid tamen 35 de latronibus dicturus est, qui cum Domino crucifixi sunt, et ille qui meruit veniam, posteaquam crucifixus est meruit, et alter omnino non meruit? An forte omnes quos occiderant crucifixerunt et propterea hoc eciam ipsi pati meruerunt? Ridiculum est hoc putare. Quid ergo 40 aliud dictum est: Omnis qui gladio percusserit,

God will not judge rashly because we do so, but our rashness will bring a punishment.

29. A: *Petrus gladio after morietur.*

29. Matth. XXVI, 52. 34. Lucae XXII, 32.

*gladio morietur, nisi quia ipso peccato anima moritur,
quodcumque commiserit?*

*Et quoniam de temerario et iniquo iudicio nos hoc
loco Dominus monet, vult enim ut simplici corde et in
unum Deum pure intento faciamus quecunque facimus;^a
et multa incertum est quo corde fiant, de quibus iudi-
care temerarium est. Maxime autem hi temere iudicant
de incertis et facile reprehendunt, qui magis amant ritu-
perare et dampnare quam corripere et emendare; quod
vicium vel superbie est vel invidie. Hec Augustinus.* ¹⁰

The whole
difficulty is to
decide between
rash judgment
and just
judgment.

Videtur istum sanctum signanter ponderare et discutere
iusticiam et temeritatem humani iudicii. Non loquitur
autem de quolibet humano iudicio sed de illo iudicio
quod est hominis discrecio, de moribus vel vicis sui
ipsius vel fratri. Iudicant enim clerici de veritatibus ¹⁵
mathematicis et de questionibus aliis demonstrativis
cum suis oppositis. Sed tale iudicium non pertinet
moribus pro hoc loco. Videtur ergo hunc sanctum in-
telligere quod Christus prohibet tantum temerarium
iudicium et iustum iudicium approbat atque mandat, ²⁰
cum Johannis VII, 24 precipit: *Nolite iudicare secundum
faciem sed iustum iudicium iudicate.* Tota ergo difficultas
est bene discernere inter iudicium temerarium atque
iustum. Et videtur Augustinum intendere, quod iudicium
temerarium est hominem diffinire de statu sui vel ²⁵
fratris, dum tamen diffinitum fuerit sibi incognitum et
iudicium iustum est, dum homo moderate discernit
secundum limites sue noticie ad utili | tatem ecclesie ^{393b}
moventibus regulis caritatis.

Judgment may
be rash in
different ways.

Et patet ex dictis Augustini, quod multipliciter con- ³⁰
tingit esse iudicium temerarium, de presenti, de prete-
rito et futuro. Contingit enim hominem iudicare de se
vel proximo quod opus suum est vel fuit bonum
moraliter, dum tamen intencio vel disposicio ab ipso
fuerit ignorata, et sic de malicia morali hominis iudi- ³⁵
cata. Tale autem iudicium est temerarium, quia quid
prodest hominem fratrem suum discernere in hiis
quorum intencio ignoratur? Videtur autem esse pre-
sumpicio temeraria et sic tale iudicium condemp-
nandum. ⁴⁰

^{11.} A in marg.: *Johannes.* ^{24.} A in marg.: *Iudicium duplex.* ^{1.}
^{26.} A in marg.: *2.* ^{30.} A: *ut patet.* ^{31.} A: *essit.* ^{32.} A in marg.:
Iudicium temerarium triplex. ^{1.} ^{39.} ^{40.} B: *contempnendum.*

Et eodem modo de iudicio futurorum, que sunt iudicanti incognita et noticia eorum est Deo propria, ut quod talis condempnabitur aut quod ille salvabitur: et sic de similibus ambiguis de futuro.

Sed tertio modo abscondito contingit esse iudicium temerarium, dum tamen ipsum iudicatum fuerit iudicantⁱ sciencia communi cognitum, sed occupatio circa tale iudicium est utriusque parti inutilis, et sic sepe contingit loquentes superflue de hominibus iudicare.

10

CAP. XXXII.

Ex istis infertur communiter temeritas iudicii prelatorum qui assumunt tamquam principium quod laicus vel subditus non debet iudicare de ipsis quicquid fecerint, sed ipsi econtra debent tam de subditis quam de laicis quomodounque voluerint iudicare. Et ista incarceracio iudicii laicalis proprii est indubie originata ex heresi Antichristi. Quis enim dubitat quin licet laicus iudicare de questionibus mathematicis, ymmo de questionibus practicis, ut patet de seculari brachio, quod suspendit et aliter occidit et cruciat tam laicos quam presbyteros, quos ex suis operibus iudicat esse reos. Immo tertio populus necessitatur per curatos superiores iudicare tam laicos quam presbyteros esse adulteros et aliter criminosos, sicut quandoque episcopus necessitat prodere ipsos sibi. Quis ergo diceret quod episcopus cogit plebem iudicare de presbytero contra legem? Et quarto necessitantur fideles de proprio reatu iudicare et immunitate in confessionibus, immo quod sacerdotes sui sunt digni vel indigni accipere ab ipsis stipendum quod doctrina sua est sana vel stulta, et generaliter quod patronus vel frater suus peccans in ipsum vel sibi dicens legem Christi a lege sua deviat vel docet semitam veritatis. Et breviter sunt mille casus in quibus necessitatur populus de sacerdotibus tam maioribus quam minoribus iudicare, cum papa et episcopi vendicant quod quicquid in literis vel bullis mandaverint, populus debet credere esse iustum. Cum ergo Christus, Deus et homo mandavit populum de

Prelates judge laymen rashly, while they try to fetter the judgment of laymen.

1. A in marg.: 2. 5. A in marg.: 3. 17. A in marg.: 1. 19. A in marg.: 2. 22. A in marg.: 3. 20, 27. A: *de presbytero — fideles deest.* 28. A: *reatu eciam immunitate.* 32. A: *in ipsum deest.*

suis operibus iudicare, quis Antichristus est ille qui non sineret populum iudicare de suis operibus, dum notorie sint perversa. Idem enim esset prelatum vendicare hoc privilegium et innuere quod ipsem sit dyabolus induratus et non christianus corrigibilis per 5 correpcionem fraternalm, sed quod sit exemptus et privilegiatus a diabolo ad trahendum subiectos suos quomodounque voluerit ad infernum. Licet ergo populo subiecto iudicare tam de bonitate quam malicia sui prelati, licet in cathedra judiciali tamquam Pilatus non 10 sedeat.

A good prelate
will desire to
be judged, since
to judge leads
to imitate what
is good.

Conceditur tamen quod contingit subditos de suis prelatis temere iudicare, et tale iudicium solummodo prohibetur; et de tali iudicio arguet Christus mundum in finali iudicio, quando *princeps mundi iudicatus est*,¹⁵ ut dicitur Joh. XVI, 11. Opera ergo prelati debent esse ita notoria atque bona, quod debet instar Christi appetere quod populus de ipsis iudicet et trahat in exemplum imitatorum et fugiat iudicium temerarium, quia aliter innuendo quod populus non iudicet de suis operibus,²⁰ dicit tacite quod populus non debet ipsum in moribus imitari, quia concessa imitacione concedi oportet iudicium imitantis quod incedit per viam rectam ad patriam, immo etsi dicit in facto quod ipsem sit diabolus a cunctis fidelibus fugiendus, adhuc debet dicere quod²⁵ populus iudicet de suis malis operibus, ne ab ipsis exemplariter sit seductus. Multa autem sunt exempla que sonant in istam sentenciam, ut Matthei VII, 15, dicit Christus: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.*³⁰ A fructibus eorum cognoscetis eos. Et Joh. XVIII, 23 precepit Dominus de se ipso: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo.* Et Act. XXV, 10 dicit Paulus Festo iudicii seculari: *Ad tribunal cesaris sto, ubi oportet me iudicari. Judeis non nocui, sicut tu melius*³⁵ *nosti. Si enim nocui aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori.* Quomodo igitur renueret papa vel prelatus aliquis iudicari per iudicem secularis, cum Vas eleccionis instar magistri sui Christi iudicari sic eligentis appecit se taliter iudicari. Et sic in finali iudicio non⁴⁰

Paul appealed
to lay
judgment.

1. B: *iudicare deest.* 4. A: *privilegium.* 7. A: *privilegiatus*
diabolo. 8. B: *voluerint.* 21, 25. B: *a cunctis.* 29. A: *que veniunt.*
35, 36. A: *sicut — nocui deest.* 40. A: *appetit.*

solum summus iudex sed electi sedebunt cum eo iudicantes duodecim tribus Israel et specialiter pseudoprelatos tales qui renuant hic tam sophistice iudicari. Sancti enim vincentes diabolos et iusti vincentes homines 5 perversos, ipsos in finali iudicio iudicabunt, iuxta illud I Cor. VI, 3: *Nescitis, inquit, quoniam angelos iudicabimus;* | nec ergo racione dignitatis status taliter iudicati nec racione indignitatis iudicii est tale discretum iudicium fugiendum, cum asina Balaam ipsum repre- 10 hendit, ut patet Numeri XXII, 3o.

Sed moveri potest ulterius si secularis populus debet de prelato huiusmodi iudicare, nam sic liceret sibi ipsum deponere et decimas ac oblaciones suas subtrahere; sed tunc forent forum ecclesiasticum et seculare 15 iudicium commixta ad invicem et confusa. Sed contra istud militant multe leges.

Sed hic videtur multis quod rex cuius interest pacificare rempublicam debet impedire adulteria, furta et alia crimina sed specialiter in prelatis, cum ipsa pre- 20 cipue perturbant rempublicam. Et patet exemplum III Reg. II de Salomone. Et Augustinus declarat diffuse in libello suo De duodecim abusionibus abusione nona. Nec aliter foret rex vicarius deitatis. Immo videtur multis probabile quod pauperes subditi debent de suis 25 prelatis perversis, subtrahendo oblaciones et decimas cum aliis stipendiis ac ministeriis iudicare, quia aliter videtur quod consentirent suo facinori ipsos ad proprium dispendium nutriendo; et tamen scitur ex vivaci fide scripture quod tales pseudoprelati apud divinum iudicium 30 sunt indigni non solum tale stipendium recipere sed eciam vivere. Quis ergo gratis causaret receptionem tam dampnabilem contra caput proprium tam detestandum facinus nutriendo? Nec videtur quod expectandum sit seculare iudicium in foro contencioso per falsos 35 testes contra prelatum taliter delinquentem, quia contingit ex corrupcione talium testimoniis dimissa notorietate operum tale facinus deperire et falsum contra Dei iudicium iudicari. Sic enim iudicata est Susanna per duos falsarios sacerdotes, immo cum testes falsi con-

Objection.
If laymen judge
the clergy,
canon and civil
law will be
confused.

Answer:
It is the kings
business to
repress crime
and especially
in prelates.

Even the poor
should judge by
withdrawing
support from
wicked priests.

They should
not wait for a
legal decision,
which is often
wrong from
false witness.

11. A in marg.: *Dubium.* 13. A: *et oblaciones.* 14. A: *forus ecclesiasticus.* 17. A in marg.: *Responsio.* 23. A in marg. inf. Fol. 303^c *quod rex sit vicarius Dei. Contra iudicium temerarium quasi per totum.*

ducendi in falsitatis testimonium sint tam multi, sicut contigit tempore Helie de sacerdotibus Baal, continget Antichristi discipulos manifestam falsitatem modo suo probare et vicissim probare contradictionia in contrarium vertitatis. Sed maledicta talis probacio in quam Deus 5 non potest propter suam maliciam, ut adducantur quotlibet testes et una medietas consenciat veritati et altera consenciat falsitati, unus falsus testis consciens parti false habet tantum robur secundum leges hominum quod facit totam multitudinem testificancium contra 10 Deum et angelos, immo contra quotquot testes privatos, qui omnes testantur veritatem plenam fidem iudici, ut iudicet partem falsam; sed non dubium quin maledicta sit talis lex secundum quam habet vox unius mali spiritus tantum robor, immo non posset patencius 15 iustificari iudicium Pilati contra Dominum in iudicando ipsum ad mortem, quia certum est quod pontifices potuerunt habere ad libitum falsos testes. Nam Matthei XXVI, 60 scribitur: *Venerunt duo falsi testes dicentes: Audirimus eum dicentem: Possum destruere 20 templum hoc et in tribus diebus reedificare illud.* Testes autem moderni falsificantes iudicium plus discrepant a veritate quoad Deum, quia isti licet false testificati fuerint, tamen in verbis cum veritate aliquiliter concordabant. Cum igitur sit per se notum fidelibus quod 25 non, si isti testes sic asserunt, ergo verum. Illa est maledicta lex que necessitat iudicio huic impossibili consentire et formare suum iudicium secundum tam patens mendacium Antichristi.

Since Christ's law was given in the sermon on the Mount, all legal judgments are rash.

Immo videtur quibusdam fidelibus quod omne iudicium 30 viatoris secundum leges humanas post publicationem evangelii legis Christi de sermone Domini in monte sit iudicium temerarium, sive fuerit secundum leges papales sive secundum leges imperiales, sive secundum leges provinciales, quia stante parte duplici quarum una est 35 securior et undique melior, est temerarium eligere minus bonum. Sed iuxta fidem Matthei V, 10 est melius et securius *patti iniurias et gratis remittere quocunque delictum factum in hominem eciam usque ad mortem,* sicut fecit Dominus; ergo intendere tali iudicio foret 40 temerarium.

5. A: *in qua.* 19. A: *Reverterunt.* 27. A: *iudicem;* B correxit.
30. A in marg.: *Nota conclusionem.*

The faithful
should witness
to the truth.

Ex quo videtur quod omnes leges tales superfluunt. Debet ergo fidelis habere mentis iudicium ad paciendum et consensum vel auxilium reprobis subtrahendum; nec dubium quin secundum istam legem stante diligencia 5 evangelizancium et sacerdotum legem Christi in facto exemplancium, longe plus pacificaretur res publica quam est modo, et latrones, homicide et scelerati plus destruerentur ab ecclesia quam sunt modo. Potest ergo fidelis testificari veritatem fidei, non ut ipsam probet, 10 sed ut ipsam enucleet et pro ipsa mortem si oporteat paciatur. Pars autem iudicialis legis veteris cessare debuit, que capta fuit per testes vel confessiones reorum, quia quantumcunque verum nunc dixerint tales testes, dimittitur lex misericordior et meritorior quam Christus 15 hic precipit. Ideo cum Mathei VII, 21 prohibet Christus iudicium temerarium, ut asserit Augustinus, et precipit pati iniurias Mathei V, 10, manifeste videtur quod omnes tales leges persequentes ad penam tempore veteris testamenti modo cessare debuerant, cum nunc sit tam 20 temerarium illis uti, ideo dictum est communiter quod 393⁴ iudicia et ceremonialia legis veteris testamenti cessare debuerant, sed moralia debent stare; nec cessarent leges regales de vindicta malefactorum, quia magna vindicta est secundum sensus iudicium ipsos capere in 25 reatu et postea mittere eos in exilium et subtrahere ab ipsis temporale auxilium et communicationem.

CAP. XXXIII.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: Quidam hunc locum secundum huiusmodi sensum exponunt, dicentes quod Dominus hoc mandato non prohibet christianos ex benevolencia corripere alios christianos dignos correptione, sed ne aut per iactanciam iusticie sue christianos despiciant peccatores, derogantes frequenter de multis et ex solis frequenter suspicionibus odientes 35 ceteros et condemnantes et sub specie pietatis proprium odium exequentes, et ut ne sic quidem christianos corripiant

Chrysostom:
This is not a
warning against
due reproof but
against self-
righteousness
and spite.

3, 4. A: *ne dubium.* 11. A: *cassare.* 22. A: *se moralia;*
ib. A: *cassarent.* 28 B in marg.: *XXXII;* A in marg.: *Crisostomus.*
29. B: *secundum huius sensum.* 31. A: *alios deest.*

28. Op. Imp., l. c. p. 819.

christiani, convenit sermo qui dicit: Nolite iudicare. Si autem non corripiant, utrum convenient illud quod dicit, ut non iudicemini, nescio. Numquid propter illud solum, si non sic corripuerint, peccatores consequentur indulgenciam peccatorum suorum secundum quod dictum est: Non 5 iudicabimini? Si enim iudicantes, sicut non decet iudicare, et male faciunt, sine dubio non iudicantes veniam peccatorum priorum suorum ex hoc non consequentur, quia non iudicaverunt male. Quis enim consequitur indulgenciam mali sui prioris, quia non addidit et alterum malum? 10 Certe si in se peccantes non iudicaverint, nec ipsi iudicabuntur a Deo pro suo peccato.

This text is spoken of those who sin against us, not of sinners against God.

Hec diximus, volentes ostendere quia hic sermo non est positus de proximis non iudicandis qui peccant in Deum sed de eis qui in nos peccant. Quid ergo est? 15 Usque nunc exposuit consequenciam ad iusticiam elemosine pertinentem: nunc autem incipit exponere consequenciam, ad iusticiam oracionis respicientem. Et est hec doctrina quodammodo ipsius pars oracionis, ut sit talis ordo narracionis: Et dimittit nobis debita nostra, sicut et nos 20 dimitimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in temptationem sed libera nos a malo. Nolite iudicare, ut non iudicemini; qui enim non iudicat proximum suum propter peccatum quod fecit in ipsum, illum nec Deus iudicat propter peccatum quod fecit in ipsum, sed dimittit 25 Deus debitum eius, sicut et ipse dimisit debitoribus suis. Sicut autem mandavit cetera universa mandata generaliter cunctis tam sacerdotibus quam laicis: precipe tamen doctoribus, quia quanto maiores sunt in ordine, tanto perfecciores debent esse in disciplina: sic et hoc mandatum 30 de proximis non iudicandis ad omnes quidem pertinet, precipe tamen ad doctores. Unde mandatorum Christi quedam sunt que si diligenter aspicias pene nec convenient laicis, nisi forte per vim, doctoribus autem convenient 35 quale est hoc ipsum quod sequitur: Quid autem vides festucam etc. Hec Crisostomus.

This prohibition of invoking the law

Iste sanctus videtur concordare cum sentencia supradicta, scilicet quod cuncti viatores simpliciter non iudi-

1. A: *Nolite* twice. 8. A: *suorum* deest; ib. B: *consequentur*.
22. A: *nos* deest. 24. A: *in eum*. 28. A: *tam* deest. 30. A in
marg.: *Nota.* 33. A: *non convenient*. 34. A: *forte parum.* 37. A
in marg.: *Johannes.*

5. Lucae VI, 37.

cent nec per se nec per iudices mundanos quoad penam against those
inferendam iniuriantibus propter iniuriam sibi factam;
et concordat factum Christi et Pauli sui apostoli, immo who offendus
lex Christi quam precipit in hoc loco de paciendo et contradicts the
5 remittendo iniurias. Sed constat quod tres leges canon, and civil
predicte, scilicet lex papalis, imperialis et regalis cum law.
execucione communi isti sentencie contradicunt; immo
dictum est sepius quod iste leges sunt acceptande a fidelibus, de quanto consonant legi Dei. Ex equo videtur
10 quod sunt aliqualiter iuste et consone legi Dei, immo
si principes seculi non habent leges alias mundanas,
videtur quod non debent seculariter principari. Ideo in
ista materia oportet prudenter procedere, quia videtur
Augustinum et alios sanctos penas legiorum regibus (Need of care
15 sepe concedere, ut licet eis incarcerare, decapitare, in speaking to
suspendere, trahere et cremare legios suos tranquillity
sui populi perturbantes. Ideo ita hic dicta non
sunt nimis toti populo declaranda.

Sed videndum est cum prudencia quid evangelium The Gospel
20 illud sentit. Et videtur quibusdam quod evangelium does not torbid
istud sentit sentenciam supradictam. Videtur eciam eis
ulterius quod principes seculi possunt seculariter domini-
nari, licet non exercuerint alias tales leges, quia
possunt secundum ordinaciones humanas stare arbitrio
25 iudicum, accipere stipendia necessaria suo officio de
populo subiecto suo imperio et econtra punire populum
exilio vel alia pena evangelica legi Christi conformi,
licet malefactores secundum nullum predictorum modorum
per tales principes seculi sint puniti.

30 Dicit ista sentencia tertio quod lex Christi foret per Christ's law is
se sufficiens ad totam militantem ecclesiam regulandam enough to
melius quam regitur per tradiciones hominum intro- govern
ductas. Sed creditur quod necesse est quod veniant the world, if
scandala ex istis tradicionibus hominum adinventis. people would
35 Nam fideles capiunt tamquam propinquum fidei only obey it.
populus Hebreus in lege veteri fuit optime pure secundum
legem Domini regulatus; nam ante legis dacionem
patriarche sicut Adam, Seth, Noe, Abraham, Ysaac et
Jacob cum ceteris fuerunt per legem nature impressam
40 in cordibus suis optime regulati, et quiditatem illius

14. A in marg.: *Augustinus.* 19. A in marg.: *i.* 21. A in
marg.: *2.* 30. A in marg. fol. int. 30^{3d}: *Quod lex Christi sine alia est*
sufficiens ad regimen totius ecclesie militantis. 37. A: *legis dacionem.*

legis Paulus exprimens Rom. II, 14 dicit quod *illic patres sibi ipsi sunt lex*, quia secundum veritatem Apostoli qualitas nec aliud accidens dicit aliquam aliam essenciam quam subiecti; et cum tota personalitas hominis consistit in spiritu, subtiliter dicit Apostolus 5 quod *sibi ipsi sunt lex*. Postmodum autem post dacionem legis in monte Synay fuit populus Hebreus | regulatus 394^a per iudices a Moyse usque ad Samuel, et pro illo tempore fuit populus per puram legem Domini egregie regulatus. A tempore autem Saulis usque ad transmi- 10 gracionem Babylonis fuit populus bene regulatus per reges, sed paulo minus idonee quam per ante mixtim per tradiciones hominum regulatus. Sed pessime fuit populus a transmigracione usque ad occisionem Domini sub sacerdotibus regulatus, et sic in tempore legis 15 gracie apostoli et puri sequaces eorum fuerunt pura lege evangelii regulati.

We might be governed perfectly by the Sermon on the Mount.

Nec dubium quin ipsi regulabantur melius et statui innocencie similius quam leges papales vel imperiales populum regulabant; et sic subducta cura mundana statum 20 innocencie culpabiliter excludente foret populus statui innocencie similius pura lege evangelii regulatus; *et sic sufficeret eciam sermo Domini in monte regulare perfecte sine tradizione humana quilibet viatores.*

Supponitur tamen specialiter propter desidiam sacer- 25 dotum legem evangelii servancium tam in personis propriis quam doctrina quod necesse est tradiciones hominum ad puniendum malefactores crudelius introduci, iuxta illud quod prophetatum est Psalmo IX°, 21: *Constitute Domine legislatorem super eos, sciant gentes 30 quoniam homines sunt.* Quod Augustinus exponit de Antichristo qui post dacionem evangelii est dampnabilis legislator. Et sic secundum istam sentenciam honorificens publicaretur et servaretur evangelium et reges forent statui innocencie et legi Domini plus conformes. 35 Modo autem magis declinant ad seculum et humanas tradiciones et sic ex cautela diaboli est evangelium remissius observatum.

Laws are allowable that agree with God's law.

Dictum est autem quod leges humane sunt admittende a doctoribus de quanto consonant legi Dei et in fructu 40

3. A in marg. inf. fol. 393^a: *Quod tota personalitas hominis consistit in spiritu* 2. 13. A: *tradicionem*. 20. A: *subiecta cura*. 22. B: *evangelii rectus*. 23. A: *sufficit*. 30. A: *gentes deest*. 39. A in marg.: *Conclusio.*

consonant castigando peccata, licet omnes leges ille in forma et natura propria sint extincte. Nam in statu innocencie non fuerunt et non erunt post diem iudicii, quando ecclesia erit optime regulata; et tunc cessabit 5 humanum imperium, quando tota ecclesia in virtutibus et beatitudine capiti suo Christo domino est subiecta; et nunc veritates, quas homines tunc cognoscent in beatitudine, iam non audent mundi principibus detegere pre timore.

10

CAP. XXXIV.

Sequitur in textu evangelii: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui et trabem in oculo tuo non vides?* Aut quomodo dicis fratri tuo: *Frater, sine, eiciam festucam de oculo tuo:* Et ecce, trabes est in oculo tuo: *Ypocrita,* 15 *eice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis eicere festucam de oculo fratris tui.* Super quo Augustinus: *Ut si forte verbi gracia ira ille peccavit et tu odio reprehendas, quantum autem inter festucam et trabem, quasi tantum inter iram distat et odium.* Odium autem est ira inveterata 20 *quasi que vetustate ipsa tantum robur acceperat, ut merito appelletur trabes.* Fieri autem potest, ut si irascaris homini velis eum corrigi: *Si vero oderis eum, non poteris eum velle corrigere.* Quomodo enim dicis fratri tuo: *Sine, eiciam festucam de oculo tuo, et ecce 25 trabes est in oculo tuo, eice primum trabem de oculo tuo et tunc videbis eicere festucam de oculo fratris tui,* hoc est, primum abs te expelle odium et deinde poteris iam eum quem diligis emendare. Et bene ait: *Ypocrita. Accusare vicia enim officium est bonorum virorum et 30 benevolentum, quod cum mali faciunt, alienas partes agunt, sicut ypocrite qui tegunt sub orina pelle rabiem lupinam, qui tegunt sub persona quod sunt et ostentant in persona quod non sunt.*

Ypocitarum igitur nomine simulatores et factos et 35 falsos fratres accipe et parietes dealbatos. Et est vere multum carendum et molestum genus simulatorum qui

Augustine:
Hate may be
the beam in
our eye that
unfits us to
reprove
another.

5. A: *humanum imperpetuum.* 6. B: *beatitudini* 7. Codd.: et
tunc. 11. B in marg.: *XXXIII.* 13. A: *Frater deest.* 16. A in marg.:
Augustinus. 17. A: *et deest.* 32. A: *accipere.*

11. Matth. VII, 3—5. 16. De sermone Domini in monte,
l. c. p. 226.

*cum omnium viciorum accusaciones odio et livore suscipiant,
eciam consultores rideri se volunt. Et ideo pie cauteque
vigilandum est, ut cum aliquem reprehendere vel obiur-
gare nos cogit fraterna necessitas, primum cogitemus
utrum tale sit vicium quod numquam habuimus vel quo 5
iam caruimus, et si numquam habuimus, cogitemus et nos
homines esse et habere potuisse tale quod arguimus in
fratre, si vero aliquando habuimus et iam non habemus
tangat memoriam communis infirmitas humana quam sit
ad malum prona, quam ad bonum tarda, nisi adiuverit 10
misericors gratia Dei nostri, ut illam reprehensionem
aut obiurgacionem non odium sed misericordia precedat,
ut sive ad correccionem eius, propter quem illud facinus,
sive ad perversiōnem valuerit (nam incertus est exitus),
nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem 15
cogitantes nosmet ipsos invenerimus in eo vicio esse, in
quo est ille quem reprehendere parabamus, non reprehen-
damus, neque obiurgemus, sed tantum congemiscamus et
illi et nobis, et non illum ad obtemperandum nobis sed
ad pariter conandum invitamus.*

20

We must be
all things to
all men; by
love, not by
hypocrisy.

Nam et illud quod dicit Apostolus: *Factus sum Judeis tamquam Judeus, ut ipsos lucrifacerem, et eis qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cum non sim sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifacerem, hiis qui sine lege sunt quasi sine lege, cum sine lege Dei non sim, sed sim in lege Christi, ut lucrifacerem eos qui sine lege sunt, factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer: omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem. Non utique simulacione faciebat, quem admodum quidam in-* 394^b *telligi volunt, ut eorum simulacio detestanda tanti exempli 30 auctoritate muniatur; sed hoc faciebat caritate qua eius infirmitatem, cui rolebat subrenire, tamquam suam cogitabat. Hoc enim et prescivit dicendo: Cum enim liber sum ex omnibus, omnium me serrum feci, ut plures lucrifacerem. Quod ut intelligas non simulacione sed caritate fieri qua 35 infirmis hominibus tamquam nos simus compatimur, ita monet alio loco, dicens: Vos in libertatem rocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per caritatem serrite inricem. Quod fieri non potest*

4. A: primo cogemus. 6. A in marg.: *De correpcione fraterna.*
14. Codd.: *quam incertus.* 17. A: *que reprehendere.* 18. B: *con-
gemescamus.* 22. A: *ut Judeos.* 28. B: *lucrifaciām.* 31. A: *et hoc.*

21. 1. Cor. IX, 20. 33. ib. 19. 37. Gal. V, 13.

nisi alterius infirmitatem quisque habeat quasi suam, ut eam equanimitter ferat, donec ab ea liberetur ille, cuius curat salutem.

Raro igitur et in magna necessitate obiurgaciones Giving what is
 5 sunt adlibende, ita tamen ut eciam in hiis ipsis non holy to the
 nobis, sed Deo ut serviatur, instemus. Ipse est enim finis,
 ut nihil dupli corde faciamus, auferentes trabem de
 oculo cordis nostri, scilicet invidencie et malicie, vel palliate
 simulacionis que Deo est contraria ut ipsi homini noxia,
 10 ut videamus eicere festucam de oculo fratris quem reprehendimus. Videbimus enim eam oculis columbe quales in
 sponsa Christi predicantur, quam sibi elegit Deus gloriosam
 ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, id est,
 mundam et simplicem, quallem docet Christi sponsam.

15 Sed quia potest nonnullos Dei preceptis obtemperare cupientes nomen sancte simplicitatis decipere, ut sic putent viciosum esse aliquando verum occultare, quomodo viciosum, est aliquando falsum dicere, et hoc modo cupiendo ea que illi quibus aperiuntur sustinere non possunt,
 20 amplius noceant quam si ea penitus semperque occultarent, rectissime subiungit, cum dicit: *Nolite sanctum dare canibus.* Hec Augustinus.

Videtur istum sanctum ex fide scripture elicere formam correpcionis fraterne que cum diligencia fidelibus
 25 est notanda. Primo autem videtur cum hoc dicto Christi intendere quod fratrem corripiens de quounque criminе debet primum secundum ordinem caritatis a se ipso incipere et diligenter cavere ne sit reus in eodem criminе quod arguit vel maiori, quia, cum omnia debent 30 in caritate fieri et talis sic reus astringitur criminе quod accusat, patet quod corripit extra ordinem caritatis, et cum false in verbo simulat quod de tali criminе quod arguit sit immunis, patet quod ostendit se esse ypocritam, et peccatum quod prius fuit festuca vel 35 virga gracilis, est factum trabes per duplicacionem ypocrisis; et istud notarent cuncti qui arguunt peccata hominum, quia non dubium quin illi sunt indispositi ut fratres suos de criminе tali corripiant, quia cum factum docentis et vita monent forcius verbis suis

Those who would rebuke must begin at home.

Force of example.

1. B: *alternis.* 4. A in marg.: *Nota Augustinum.* 7. A: *auferentem;* B correxit. 15. *potest.* Adde: *esse.* 17. 18. A: *verum — aliquando deest.* 23. A in marg.: *Johannes.* 1. 35. A: *duplicita.*

21. Matth. VII, 6.

obiurgati crimine dicunt implicite quod talis in opere et propria vita docet quod illud quod in me tam acute arguit non est a Deo ponderandum, cum ipse in consimili sit tam reus. Et hec racio quare Christus qui peccare non potuit fuit tam ydoneus correptor peccatorum et post Christum apostoli. Et hec fuit magna racio quare peccatores tam efficaciter convertebant, quia necesse est ut argutor sceleris qui in verbis et operibus propriis sibimet contradicit inhabilitet se in hoc ut sit fraternali criminis efficax redargutor.

The sin of our
modern clergy
makes them
inefficient.

Ex quo convincitur quod causa quare moderni prelati et evangelizantes non docent et convertunt populum tam efficaciter sicut fecerunt apostoli est quia reatus proprius et verba quibus hortantur populum culpabiliter contradicunt; et talis servus est inhabilis ut sit redargutor et preco simplicis veritatis. Patet ulterius quod maior pars fratrum arguencium sunt ratione istius criminis in persona propria primo rei, ut communitas hominum imponit fideli heresim ex hoc quod acute redarguit peccata maiorum et illi qui calumpniantur sic fideles de heresi, sunt communiter heresi eiusdem articuli irretiti, ut religiosi et prelati insciis imponunt heresim fidelibus quia dicunt quod hostia consecrata est quodammodo corpus Christi et naturaliter verus panis (ut dicit evangelium), et tamen omnes illi maculati sunt trabe heresis in hoc punto, ideo nimis parum attendunt ad preceptum Domini, quando dicit: *Ypocrita, eice primo trabem de oculo, deinde festucam que est in oculo fratris tui potes eicere.*

CAP. XXXV.

30

Defects in
triars, collegiate
clergy and
prelates.

Ex istis verbis Augustini cum fide scripture potest elici quam inepti sunt fratres et capitulares clerici et prelati ad crimina populi subditi corrigendum; fratres quidem, quia pro maiori parte sunt ypocrite et per consequens falsi in verbis et opere, Apostolus tamen et socii sui facti sunt *omnia omnibus*, ut plures lucri-

11. A in marg. inf. fol. 39^a: *De correpcione fraterna quasi per totum.* 2.
16. A in marg.: 3. 17. A: *fratres.* 23. A: *quia dicunt deest.*
24. A in marg.: *De eucharistia.* 25. A in marg. inf. fol. 39^a: *De hostia consecrata* in fine capituli.

facerent, quod non erant mendaces, ut quidam dicunt de fratribus, sed quod ipsis confitentibus fragilitatem et peccatum proprium dixerunt vere et humiliter quod erant peccatores tales, a qualibus peccatis voluerunt
 5 fratres suos eripere. Nullus enim sanctorum, ab Evangelista usque ad minimum confessorem est omnino immunis a peccato, cum Johannes dicat I Joh. I, 8: *Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus et veritas in nobis non est.* Sic ergo dixit Apostolus
 394^e quod peccavit taliter | qualiter communitas peccavit Judeorum, defecit in Dei servicio, sicut in oracione et devocione deficit communitas laborancium, et sic breviter non est aliquis status laudabilis quin Apostolus vere dixit quod est peccator quoad Deum, sicut sunt homines
 15 in hoc statu. Et ita intencio correpcionis Pauli non fuit ad ostendendum suam sanctitatem, ut fit per hypocritas, sed ut lucrifaciat sanctitatem populo cum quo ad illud propositum conversatur. Fratres autem dicuntur inhabilitare se ipsos ut vere induant tales status et (sicut
 20 false dicunt ac hypocritice) sunt in statu perfecciori quam erant apostoli, et fideles sunt indigni ut recipient tales in socios aut edificati ex vita eorum militent Deo devocius aut per gradum eis similem sunt conversi; et totum hoc sonat in hypocrisim atque mendacium immo
 25 in heresim. Ideo bene dicit Augustinus, licet non locutus fuerit ad hunc sensum quod falsi fratres hypocrite et simulatores regulariter convertuntur; sive ergo Fratres fuerint in tempore Augustini (ut false fingunt) sive sub Dominico longe postmodum inceperunt: vera videtur
 30 Augustini sentencia de convertibilitate ad sensum pertinente horum trium terminorum. Sunt enim falsi, ut patet de iniciis et laudibus suorum ordinum, de heresi consecrate hostie et aliis heresis quibus sunt pertinaciter involuti, et sunt Fratres ut concedunt pompatice
 35 de se ipsis, ideo sunt in sensu composito falsi fratres. Absit enim ut sequatur a disiuncto ad sensum compositum, isti se simulant esse fratres in Domino et sunt falsi, ergo sunt falsi fratres, et hoc non sequitur de falsioribus fratribus in diebus novissimis introductis.

Friars' false claims for their order.

4. Codd.: *a qualibet peccatis.* Hic locus hand dubie corruptus est.
 6. Codd.: *est omnis.* 11. B: *deficit;* ib. A in marg.: *Johannes.* 22. B: *militant.*
 23. A: *ad gradum.* 25. A in marg. inf. fol. 394^e: *Quod falsi fratres hypocrite et simulatores regulariter convertuntur.* 33. A: *consecratione hostie;* ib. A: *heresis.* 36. B: *sequantur.* 37. A: *simulant twice.*

Isti ergo qui querunt principaliter temporale commodum et non lucrum anime et ad hoc aptant suos sermones ac modum conversandi, non mirum si radix ista infecta impedit ipsos proficere ad hunc finem.

Luxury of
prelates,
especially
deans.

Et idem videtur iudicium de episcopis et prelatis inferioribus qui vel mutescunt quoad evangelizacionem vel vita sua est contraria verbis Christi. Dicitur enim non esse magis luxuriosos in mundo quam sunt decani capitulares; et sic est de prelatis aliis usque ad episcopos qui plus venantur lucrum commodi temporalis quam salutem anime subditorum. Quomodo ergo possunt tales infecti prodesse quoad lucrum anime subditorum quos false visitant? Et de papa (si fas est dicere) videtur quod ipse sit radix huius ypocrisis.

We must not
say an untruth,
but we may
sometimes
leave a truth
unspoken.

Augustinus autem vere dicit quod prelatus debet vere et humiliter confiteri fragilitatem propriam et misericorditer subditis condescendere non ad suum tempore commodum sed ad bonum virtutis ut verificetur illud Apostoli de ipsis: *Non quero vestra sed vos.* Sed pseudo sunt qui pervertunt totam fidem scripture et aliam scripturam Antichristi falsificant de se ipsis.

Augustinus tamen videtur innuere quod non sit peccatum prudenter tacere veritatem dicere, sicut semper est peccatum asserere falsitatem; ideo cum Christus magister noster quandoque tacuit veritatem, ut patet in tercia responsione qua Pilatus quesivit *quid sit veritas,* et aliis casibus generaliter in quibus tacuit veritatem, videndum est sagaciter quando veritas est tacenda et quando populo predicanda. Et videtur multis quod ad hoc supponenda est vite sanctitas et communis discrecio. Quando scilicet veritatis promulgacio sortiretur effectum que veritas sit cum datis paribus auditorio dato utilior et omnino requiritur tertium commune principium, scilicet quod evangelizans veritatem talem a Sancto Spiritu sit edocitus, et cum Spiritus Sanctus discipline effugiet fictum, non mirum si non cooperatur cum istis ypocritis. Nam fratres et tres secte alie querunt communiter in sua visitacione lucrum proprium, non salutem

3. B: *non mirum deest.* 7. A: *verbis suis.* 9. A: *est deest.*
22. A in marg.: *Quod prudenter facere veritatem non sit peccatum, sed asserere falsitatem semper est peccatum.* 25, 26. A: *ut patet de III responsione.* 28. Codd.: *est dicenda et.* 30. B: *discrecio.* 31. A: *sortiret.*

19. II. Cor. XII, 14. 26. Joh. XVIII, 38.

anime, ideo prudencia foret cum cautela evangelica excludere taliter visitantes.

Ideo quidam utuntur ista prudencia querere de fratribus articulum fidei scripture in quo est illis 5 cognitum quod oberrant. Et conformiter de prelatis cesariis visitantibus. Quidam autem dicunt quod fuerunt hoc anno per regis milites visitati; qui milites pascebant eos tam corporaliter quam spiritualiter longe melius quam pasceret eos episcopus sive papa. Quia ipsi visitant communiter ut rapiant et pascantur. Unde obiurgacio quam Augustinus dicit quandoque esse licitam nunc vertitur in rapinam et pastus spiritualis subditi 10 vertitur in pastum corporalem et sumptuosum prelati ad quem requiritur spoliatio pauperis populi qui a 15 curatis dupliciter pascerentur. Nec audet curatus simplex contra prelatos tales cesareos secundum legem Domini rebellare; ideo videtur multis probabile quod ista taciturnitas sit consensus, et iste subtilis consensus ex timore servili per diabolum introductus inficit multum 20 populum, cum curatus cuius res sic agitur dum videt Dei tam manifestam iniuriam secundum legem Christi contra Antichristi discipulos loqueretur. Pena autem qua prelati cesarii ipsum percuterent stat in tribus, scilicet in excommunicacione vel in suspensione, in 394^d beneficii privacione et in corporis extincione. Quoad A true priest should be willing to confront ex-communication.

primum dictum est sepius quod sicut Antichristus pervertit legem Domini, sic stante virtuosa constancia curati maledic和平 talis prelati est in benedictione Domini convertenda. Et quantum ad suspensionem secundum Preaching of more importance than dispensing the sacraments.

30 Apostolum verbum Domini non est alligatum et evangelizacio talis verbi est preciosior quam ministracio alicuius ecclesiastici sacramenti. Et quantum ad beneficii privacionem circumspectus satis cognosceret quod beneficii talis privacio foret utilis sic ligato, quia et 35 verbum Dei posset tunc predicare liberius et onus civile quo se stulte obligaverat disrumpere posset evidens; et sic utrobique cederet ad libertatem ecclesie, quod non foret aliqua talis privata institucio sacerdotis, nec foret ille vel perfuntorie christianus qui de alimento

17. B: *debellare*. 21. A in marg.: *Nota tria*. 24. A: *rel suspensione*. 21, 25. B: *suspensione beneficii*. 26. A in marg.: 1. 28, 29. A: *curati — convertenda* deest. 30. B: *allegatum*. 32. A in marg.: 2.

et tegumento corporis desperaret. Et hoc sufficeret eciam Apostolo, ut patet I Tim. VI, 7 et Matthei VI, 26 probat Christus, quod Deus ex sua omnipotencia ac misericordia non potest servo suo in istis deficere, quia non potest deficere volucribus vel liliis agri, quomodo ergo 5 posset servo suo deficere magis digno?

⁷We should be ready to face death.

Et quoad tertium scilicet corporis extincionem patet quod fidelis non posset mori iocundius. Necesse quidem est omnem hominem talem mori et vivendo quantumcunque voluptuose ac congregando divicias 10 faciliter mori posset ex crapula vel occidi a latronibus racione sue pecunie congregate. Occisus autem in caritate ex huiusmodi causa Dei foret gloriosus martyr et sic per mortem laudabilem transiret ad beatitudinem. Sed quis nisi infidelis hoc non appeteret? Et sic vere 15 exanimata infidelitate vel heresi, patet quod servilis recordia dampnat plures curatos quoad divinum iudicium, quia secundum testimonium Christi *qui plus dilexerit creaturam aliquam, eciam vitam propriam quam Deum, non est ipso dignus*, ut dicitur Matthei X, 37. Nec homo 20 potest duobus dominis capitalibus sic servire, ut dicitur Matthei VI, 24. Tales ergo raciones convincent in die iudicii plurimos viatores.

CAP. XXXVI.

Chrysostom:
This text
specially
addressed to
divines.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: 25 *Videre enim festucam in oculo fratris tui et eicere illam posse non est omnium sed doctorum tantum qui per doctrinam vel increpacionem secundum Deum possunt eicere de mente fratris sui peccatum vel magnum vel modicum. Nolite, inquit, sanctum dare canibus neque 30 margaritas restras miseritis ante porcos. Habere enim vel sancta vel margaritas et posse dispensare vel bona vel mala et discernere qui hominum sunt canes vel porci, non est omnium hominum sed sanctorum. Vult ergo dominus doctores christianorum sicut in omni iusticia 35 sic et in hoc primum facere, dein edocere ut bonam doctrinam suam per meliorem vitam commendent, ut*

7. A in marg.: *3*; ib. A: *quo deest.* 19. B: *aliquam deest.*
25. A in marg.: *Crisostomus.* 31, 32. A: *enim sancta.*

25. Op. Imp., l. c. p. 820.

bene docendo scienciam inferant; melius autem vivendo timorem, quia sales sunt terre, condientes homines vite sue exemplo et luces sunt, doctrinis illuminantes. Quis autem audiat illum docentem: Qui se ipsum non audit? 5 Ideo dicit ad omnes precipue tamen ad doctores: Nolite iudicare, ut non iudicemini; quoniam si doctor memor sit iniurie et doloris et memoriam malicie servet in anima, solvitur totus ecclesie status, sive ad tempus respicias apostolorum sive ad Deum. Tunc enim (sicut 10 legimus) difficile aliquos convertebant ad fidem Christi, nisi multa paterentur ab ipsis. Nam quasi lassato diabolo et devicto per sufferenciam eorum nimiam usque ad mortem et relinquente corda fidelium, et iam non habente virtutem amplius eos armare, accidente gracia Dei con- 15 vertebantur ad Christum.

Si ergo memores fuissent iniuriarum quas fuerant passi ab eis, numquam eos postmodum in caritate docuisserent, numquam eos libenter ad fidem Christi postmodum receperissent. Sed et nunc cum frequenter doctores offen- 20 dantur a laicis sive iuste sive iniuste, diabolo seminante occasiones si memores sint iniurie et doloris totam solvunt ecclesiam. Nam ubi recordacio iniurie aut doloris in medio est, non doctor benevolenter docet laicum nec libenter eum laicus auscultat. Et doctor forsitan vel in- 25 vitus aperit os suum ad docendum, laicus cum sit omnino sine Dei timore nec usque ad finem contentus est eum audire, sed converso egreditur dorso et se et illum spernens et se amplius quam alium, sed non sentit anime sue dispendium efferatus sicut nec bestia irritata 30 vulnus in se fixum.

Hoc capitulum Lucas Evangelista late prosequitur, dicens: Nolite iudicare et non iudicabimini; nolite condempare et non condemnabimini; dimittite et dimittemini, date et dabitur vobis; mensuram bonam et confertam et 35 coagitatam commotam supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem mensura qua mensi fueritis, remecietur vobis. Et quis sit ille qui non iudicat, quis autem qui

If the apostles had kept a grudge against their persecutors they could not have won them to the Faith.

2, 3. A: *homines — illuminantes* deest. 9—11. Codd.: *Tunc enim — ipsis* deest. Addidi. 12. A: *devincto*. 12, 13. B: *usque ad mortem* deest. 13. A: *infidelium*. 19, B: *et deest*. 21, 22. A: *totam — doloris* deest; B in marg. addit. 23. B: *benevolenter*. 24. B: *ascultat*. 27. B: *et se deest*. 28. A: *et esse amplius*. 33. A: *Dimitte et* 34, 35. A: *et coagitatam* deest. 35. B: *superfluentem*. 36, 37. B: *me- cietur vobis*.

31. Luc. VI, 37, 38.

indicat quidem et non condempnat? Et quis est qui condempnat quidem et tamen dimittit? Et quis est qui, dat exposimus ibi. Et quemadmodum superflua quidem mensura, datur ei qui nec iudicat, commota autem ei qui iudicat, non autem condempnat, bona autem ei qui condempnat 5 sed dimittit, quoniam sicut maior est superflua mensura, quam commota et commota maior est quam bona et iusta, sic perfeccior est ille, qui nec iudicat, quam ille qui iudicat et non condempnat, et ille qui nunc iudicat sed non condempnat, melior est illo qui condempnat et dimittit. ¹⁰

Matthew more
concise than
Luke.

Hic autem Mattheus omnia illa brevi sermone conclusit, dicens: Nolite iudicare ut non iudicemini. In quocunque enim iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis, | intelligens quoniam iudicii sermo ad omnia pertinet illa. ¹⁵ *Nam qui iudicat tantum peccantem in se et non condempnat,* ¹⁵ *iudicat, et qui non solum iudicat sed etiam condempnat, iudicat. Hoc ipsum enim condempnare iudicare est. Ergo pro illo quod Lucas dixit: Nolite iudicare aut indicantes nolite condempnare, ille dixit: In quocunque iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis, id est, si iudica- 20 veritis et non condempnaveritis, simili iudicio et vos quidem iudicabimini a Deo, sed non condempnabimini. Si autem et indicantes condempnaveritis, simili iudicio vos iudicabimini et condempnabimini. Et quod ille dixit: Dimitte et dimittemini, date et dabitur vobis, iste dixit: 25 in qua mensura mensi fueritis, mecetur vobis. Hoc est, si non rogati dimiseritis peccatum proximis vestris sed solo Dei respectu, et Deus ex se priusquam rogetur a vobis dimittet vobis. Si autem rogati veniam dederitis et Dens tunc vobis dabit veniam, cum dignis precibus et 30 congrua lamentacione eum rogaveritis. Quoniam ergo dixerat precipue, sicut dixit doctoribus: Nolite iudicare et non iudicemini, convenienter addit et dicit: Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides? ut quid vides festucam in oculo 35 fratris tui? Ac si dicat: Melius est nec docere nec reprehendere laicum quam docere et te ipsum in reprehensione consistere, quoniam talis doctrina non est audibilis sed derisibilis. Propter quod omnis sacerdos si vult docere populum prius se ipsum doceat; si autem se 40*

3. B: *tibi.* 8, 9 A: *quam ille qui iudicat deest.* 25. A: *ille.* 30. A in marg.: *Nota.* 36, 37. A: *vel reprehendere.* 39. A: *désiderabilis.*

*ipsum non vult docere esse quod docet nec se ipsum
arguere de omni quod arguit, nec alios doceat nec
arguat quemquam, ut si iudicium Dei non eradicit vel
hominum opprobrium non paciatur.*

5 Aut quomodo dicas fratri tuo: *Sine, eiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabes in oculo tuo? cum qua facie arguas peccatum laici fratris tui, ipse in eodem aut in maiori consistens?* Non times ne audias ex diverso: *Medice cura te ipsum.* Si medico opprobrium est qui nec alterius sanitatem habet in potestate sua nec suam, si alios curare velit et ipse debilis sit, quia testimonium impericie sue portat in corpore suo propriam passionem. Quomodo doctori non sit opprobrium alios velle eruere a peccato et ipsum in maioribus esse peccatis dum possit amplius se ipsum eruere a peccato quam alios? Aut ita: Quomodo dicas fratri tuo, id est, quo proposito putas? ex caritate cordis dicas, ut salves proximum tuum? Non, sed ut te similes iustum. Si autem vere ex caritate cordis argueres proximum tuum ut salvares, te ipsum salvares. Numquid possibile est ut benevolencior alteris quam tibi? Ut qui te ipsum nolis salvare, alium velis? Omnis ergo doctor qui alium in qualicunque reprehendit delicto et ipse in eo constitutus non se prius expurgat, certum est, quia alloquens in ecclesia non alios vult salvare sed per bonam doctrinam malos actus suos celare et scientie laudem ab omnibus querit, non edificationis mercedem a Deo et est hypocrita. Ideo competenter addit et dicit: *Ypocrita, eice primum trabem de oculo tuo et tunc ridebis eicere festucam de oculo fratris tui.* Hypocrita enim est omnis doctor qui non prius facit bona et postea docet. Dum enim docet bona, profitetur se iustum coram hominibus; dum autem mala agit peccatorem se constituit infra se. Hoc ergo dicit: *Vis libere et fiducialiter reprehendere laicum et eicere de oculo mentis eius peccatum, prius tuam ipsius mentem purga ab omni malo,* ut cum argueris laicum pro peccatis eius, ex diverso laicus non habeat unde redarguat te pro peccato tuo. Nam incipiet te timere in se, cum non invenerit quid contempnat in te. Omne autem peccatum non secundum actum suum diiudicatur utrum modicum sit an magnum, sed secundum peccantis personam. Laicus autem etsi

11. A: *sed alios.* 12. A: *importat.* 19, 20. A: *te ipsum salvares deest.* 39. B: *quod contempnat.*

magnum fecerit peccatum, modicum est, et festuca est quantum ad sacerdotis peccatum dico, quia laicus est; doctor autem etsi modicum fecerit peccatum, magnum est et trabs est, quantum ad laici dico peccatum, quia doctor est. Hec Crisostomus. 5

CAP. XXXVII.

The command
not to judge
forbids
recourse to
law.

Videtur istum sanctum in dicto isto intendere quod cuncti fideles debent simpliciter delictum fratris sui commissum in eis dimittere et non prosequi secundum leges hominum contra ipsum, quia evangelium dicit 10 expresse: *Nolite iudicari ut non iudicemini.* Nec dubium secundum istos sanctos quin loquitur de iudicio temerario cuiusmodi est quantumcunque iudicium contenciosum, cum Christus precipit generaliter debita dimittere; nec dubium quin eque prohibet iudicium 15 secundum leges humanas iudicis secularis, sicut prohibet tale iudicium personale, quia illud est peius et procedit ex pleno consensu.

The Pope sets
up his will
against Christ's
law.

Ex quo videtur, cum omnis lex humana sit contentiosa vel uno modo vel alio pro debito exigendo quod 20 Christus prohibet hic tacite omnem legem exerceri. Cum enim lex Dei per se plus sufficit, videtur temerarium intendere legi tam frivole dimissa lege inculpabili, et licet multi viantes sint in isto delicto, papa tamen specialiter qui dimissa lege Domini legem suam 25 pure exequitur vel dampnabilius propriam voluntatem.

In his
foundation and
support of the
orders he shews
himself a
heresiarch.

Et videtur ex dicto huius sancti et fide evangelii quod papa iudicans secundum legem suam ut sic 395^b incurrit ypocrisim et per consequens non debet taliter iudicare. Nam primo debet trabem huius peccati 30 secundum iudicium legis humane a se exuere et postmodum purgatus ab hoc crimine posset secundum legem Dei inculpate procedere. Et ex hoc patet particularius quod papa dispensans cum religiosis quod possent unum ordinem dimittere et alium forsitan 35 peiorem accipere, incurrit hanc dampnacionem huius evangelii, quia eiceret primo trabem magnam de suo oculo, cum sit heresiarcha fundans et auctorizans tales

7. A in marg.: *Johannes.* 11. A in marg.: *Quod quodlibet iudicium contenciosum est iudicium temerarium.* 17. A: *papale.* 19. A in marg.: 1. 19, 20. A: *contentiosa uno modo vel.* 33. A in marg.: 3. 35. A: *ordinem suum.*

novos ordines contra Christum. Deberet ergo primo a se ipso incipere et a suo oculo evellere talem trabem sed extollencia mundana atque cupiditas faciunt trabem; in oculo proprio inexpugnabilem et sic ipsum insolubiliter Antichristum. Et iuxta sentenciam huius sancti mirum foret quod Deus cooperaretur cum tali in dispensacionibus frivolis quas intendit; nam si dispensacio sit rationabilis, non oportet iudicium vel consilium suum expetere, cum Deus eo ipso dispensat atque licenciat ut homo irrationabilem partem dimittat et alteram partem accipiat. Papa ergo non dispensat cum simonia vel voto temerario, cum ipse sit capitalis simoniacus et vovens temerarie servare statum summe dampnabilem hic in vita, ideo (ut dicit Crisostomus) which are given
 15 non sic dispensat propter caritatem sed propter yopocrisim sue extollencie vel lucrum temporalium adquirendum. Nam caritas ordinata primo inciperet a se ipsa. Et sic primo dimitteret statum istum tam ex celsum et yopocriticum et se ipsum instar Petri ac 20 ceterorum fidelium humiliaret et Christo in exemplato ministerio humiliter deserviret sed si superbia eorum qui te oderunt ascendit semper et inimici domini mox ut honorificati fuerint et exaltati, deficientes quemadmodum sumus deficient, credibile est quod ille status
 25 in propinquuo fumaliter evanescet. Deficit autem audax doctor sentencia publicans yopocrisim istam ecclesie, ne seductus populus pedibus talis yopocrite appropinquet. Si enim peticio sua sit rationabilis, Deus domi, immo infra conscientiam, hanc concedit. Si autem peticio sit 30 irrationabilis, foret summa demencia credere quod talis refuga hanc concedit.

Obiectus tamen est communiter ventilatus quod Deus potest eciam per diabolum vel quemcunque malum ministrum virtualiter operari. Quid ergo obest quin 35 talis yopocrita possit absolvere et multa privilegia concedere, dum tamen concessioni divine fuerit conformatus? et si quis crederet alicui superstiti, potissime crederet sibi et suis cardinalibus in hiis que dicit se ipsum accipere a summi pontificis voluntate.

Vanity of his dispensations,

for pride or gain.

If petitions are reasonable, God will grant them; if not, the pope cannot grant them.

Objection:
A wicked minister may declare God's will rightly.

7. A in marg.: *De dispensacione.* 13. A: *et vonens.* 25. B: *finaliter;*
ib. B: *evanescet.* 27. A: *appropinquent.* 28. domi; B: *denu.* 30. A: *irrationabilia.* 32. A in marg.: *Obieccio.* 33. A: *quantumcunque malum.*

Answer:
Not a pope's
bulls, but a good
conscience must
justify us in
the last
judgment.

These bulls
with their
images of Peter
and Paul
should be
thrown into the
fire.

Tales sunt multi obiectus de pape operibus iustificandi qui apud fidelem sciolum non forent digni memoria. Ideo cum secundum fidem evangelii *generacio adultera signa querit*, fidelis non crederet bullis talibus scriptis signis ypocriticis vel sigillis sed cognosceret quod in sinceritate conscientie purgabitur in die iudicii, non per bullas. Unde (ut quidam innuunt) bulle tales non valent si non dampnabiliter ad hec duo scilicet ad subversionem evangelii et ad extollenciam Antichristi. Ad subversionem quidem evangelii, quia Christus mandat tam divinitus quam humanitus quod fidelis credat vivis fratribus sui operibus iuxta illud Johannis X, 38: *Operibus credite*. Antichristus innuit quod dimissis operibus fidelis pastoris laicus debet ad bullas tales per se intendere, cum ille bulle per se sufficiunt et opera quantumcunque evangelica non proficiunt sine bullis, sed quomodo cassaretur testificacio operis quam Christus ordinavit divinitus et mandacio istius verbi evangelici quod precepit humanitus si non per talem extollenciam Antichristi. Sed quomodo cunque Antichristus locutus fuerit, opera evangelica valent ad regnum celorum adquirendum et nude bulle mortue cum frigidis imaginibus Petri et Pauli valent communiter ad penam tartari perpetuam acquirendam; ideo habent fideles hanc consuetudinem quod, visa vita clerici expresse contraria legi Christi vel deficiente vita eciam cardinalium quos papa instituit pecunie collectores, audacter exponunt bullas tales igni tamquam hereticas contra fidem. Et licet papa precipiat communiter in hiis bullis quod nulli hominum liceat paginam istam infringere sed eo ipso quod hoc presumpserit incurrat excommunicacionem Dei et apostolorum Petri et Pauli, tales combustores non curant hec verba pompatica atque falsa, quia sciunt quod hic refuga non est ille qui dixit et facta sunt, mandarit et creata sunt, sed mendax sibi contrarius, cum quantum in ipso est falsificare evangelium Christi nititur et applaudit preconizantibus evangelium istud esse falsissimum; ideo videtur multis quod pecunia et propria extollencia faciunt quod sic magnificat istas bullas, immo verisimile est quod omnes sancti in celo

1. A in marg.: *Responsio*. 5. A in marg.: *De bullis*. 14. A: *per se deest*. 22. A: *frigidibus*.

3. Matth. XII, 39. 34. Psalm. CXLVIII, 15.

non excommunicarent fideles propter hoc quod comm
395° burunt | vel infringunt munitamenta talium trutannorum.
Immo videtur quod est contra eternum iudicium sancti sanctorum quod talis inhabilis tali populo taliter pre-
feratur, cum dicit expresse Matthei V quod si *sal eva-
nuerit ad nihil valet ultra nisi mittatur foras et con-
culcetur ab hominibus*. Et multo minus valent tales bulle heretice quas discolus talis apportat de illo nido ad populum spoliandum; immo cum sit presumptum
10 peccatum clericos sic preficere propter pecuniam, quando nescitur si ad hoc sint habiles vel si illud sit Deo beneplacitum et papa communiter in preficiendo tales prelatos est in isto capitulo, videtur quod graviter ut sic peccat, verumptamen hoc peccatum verificat illud dictum
15 Apostoli Thess. II, 4 quod Antichristus *extollitur super omne quod dicitur Deus*. Christus enim quod est *omne quod dicitur Deus* non potest quicquam facere nisi quod patrem viderit facientem, ut ipsem confitetur Joh. V. Sed papa audet multa concedere et tamquam
20 leges instituere que Christus non videt nec membra Christi fideliter credunt hunc dominum facientem. Quomo-
do ergo non extollitur hic refuga tam in scriptis quam opere super Christum. Nam Christus numquam audebat scribere talem paginam, sicut nec sui apostoli,
25 immo nec Judas Simonis Scariothis. Nec Deus vult talem quem prefert propter pecuniam in pastorali officio confirmare. Multa sunt dicta istius sancti doctoris Greci que testantur cum ratione patule contra istam hypocritam Antichristum.

The pope is
Antichrist
setting himself
up above God.

30

CAP. XXXVIII.

Sequitur in texto evangelii: *Nolite sanctum dare canibus neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis et canes conversi disrumpant eos*. Super quo Augustinus: *Quia et Dominus quamvis nihil mentitus est, vera tamen aliqua occultare se ostendit*, dicens: *Adhuc habeo multa vobis dicere, sed adhuc non potestis ea portare*. Et apostolus ait Paulus: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus sed quasi carnalibus,*

Augustine:
Christ
sometimes kept
back truth.

19. B: *tamquam eciam*.   24. B: *paginae*.   31. A in marg.: *37.*
36. A in marg.: *Augustinus*.

5. Matth. V, 13.   31. Matth. VII, 6.   35. De sermone Domini in monte, I. c. p. 227.   36. Joh. XVI, 12.   37. I. Cor. III, 1.

tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam, neque enim poteratis, sed neque nunc potestis; adhuc enim estis carnales.

How pearls
are like
spiritual gifts
of great value.

In hoc autem precepto quo prohibemur sanctum dare canibus et mittere ante porcos margaritas nostras dili- 5 genter querendum est quid sit sanctum, quid margarite, quid canes, quid porci. Sanctum est quod violare atque corrumpere nefas est; cuius utique sceleris conatus et voluntas tenetur rea, quamvis illud sanctum natura inviolabile atque incorruptibile maneat. Margarite autem, 10 quecumque spiritualia magna estimanda sunt, quia in ab- dito latent, tamquam de profundo eruuntur et alle- goriarum in tegumentis quasi apertis conchis inveniuntur. Intelligi licet itaque quod una eademque res et sanctum et margarita dici posset, sed sanctum ex eo quod non 15 debet corrumpi, margaritam ex eo quod non debet contempni. Conatur autem quisque corrumpere quod non vult esse integrum: contempnit vero quod vile dicit et quasi infra se esse existimat et ideo calcari dicitur quid- quid contempnitur.

Dogs are they
that declaim
against truth,
pigs they that
scorn it.

Quapropter canes quoniam insiliunt ad dilacerandum, quod autem lacerant integrum esse non sinunt: Nolite inquit, sanctum dare canibus, quia etsi dilacerari et corrumpi non potest et manet integrum atque inviolabile: illi tamen quid velint cogitandum est, quod alacriter atque 25 inimicissime resistunt et quantum in ipsis est, si fieri posset, conantur perimere veritatem. Porci vero quamvis non ita ut canes morsu appetant, passim tamen calcando coquinant. Ne igitur miseritis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis et conversi disrumpant 30 vos. Canes igitur pro oppugnatoribus veritatis, porcos autem pro contemptoribus positos non incongruenter exi- stimo.

Quod autem ait: conversi disrumpant vos, non ait ipsas margaritas disrumpant. Illas enim conculcando, 35 eciam cum convertuntur, ut adhuc aliquid audiant, dirumpunt tamen eum a quo iam missas margaritas conculcaverunt. Non enim facile inveneris quid ei gratum esse possit, qui margaritas calcaverit, id est, cum magno

1. A: *parvulus*; ib. B: *lac* deest. 6. B in marg.: *Sanctum.*
9. 10. B: *natura que inviolabile et*. 10. A in marg.: *Margarite.*
15. B: *posse.* 16. A: *in margaritam.* 21. A in marg.: *Canes.*
22. A: *sinunt.* 27. A: *possit;* A in marg.: *Porci.* 30. B: *contra-
versi.* 32. A: *autem* deest. 34. Codd.: *ait* deest. Addidi.

labore divina inventa contempserit. Qui autem tales docet, quomodo non disrumpantur, indignando et stomachando, non video. Utrumque autem animal immundum est, et canis et porcus. Cavendum est ergo, ne quid aperiatur ei qui non capit; melius enim querit quod clausum est, quam id quod apertum est aut infamat aut negligit. Neque enim alia causa reperitur, cur ea que manifesta et magna sunt, non accipient preter odium et contemptum, quorum propter unum canes, propter alterum porci sunt nominati. Que tamen omnis inmundicia rerum temporalium delectacione concipitur, id est, delectacione seductrice huius seculi, cui iubemur renunciare, ut mundi possimus esse. Qui igitur simplex et mundum cor habere appetit, non debet sibi reus riederi, si aliquid occultat quod ille 15 cui occultat capere non potest. Nec ex eo arbitrandum est licere mentiri: Non enim est consequens, ut cum verum occultatur, falsum dicatur. Agendum ergo est primum, ut impedimenta detrahantur, quibus efficitur ut non capiat: quia utique si propter sordes quibus involvitur non capit | mundandus est vel opere vel verbo, quantum fieri a nobis potest.

Christ did not deprive true hearers because others were present.

395^a Quod autem Dominus et magister noster quedam dixisse invenitur, que multi qui aderant vel resistendo vel contempnendo non acceperunt, non putandus est sanctum dare canibus aut margaritas misisse ante porcos: 25 Non enim eis dedit qui capere non poterant, sed eis qui poterant et simul aderant; quos propter aliorum inmundiciam negligi non oportebat. Et cum eum temptatores interrogabant, solebat eis respondere, ita ut quid contradicerent non haberent, quamvis venenis suis contabescerent 30 pocius, quam cibo illius saturarentur: alii tamen qui poterant capere ex illorum occasione multa utiliter capiebant vel audiebant. Hoc dixi, ne quis forte, cum interroganti respondere non potuerit, hac sententia sibi excusatus videatur, si dicat se nolle sanctum dare canibus, vel aute porcos mittere margaritas. Qui enim norit quid respondeat, debet respondere, vel propter alios quibus desperacio suboriretur, si questionem propositam solvi non posse crediderunt. Et hoc de rebus utilibus et 35 ad instrucionem salutis pertinentibus. Multa sunt enim que inquiri ab ociosis possunt supervacua et inania et

7. A in marg.: *Nota.* 8. A: *accipientur.* 17. A: *sibi primo.*
21. A: *et magister deest.* 26. A: *quo.* 27. A: *cum eo* 28. A: *quod deest.* 32. A: *capiebant vel deest.* 33. B: *hec sententia;* ib. B: *sibi deest.* 35. A in marg.: *Nota.* 40. A: *inquiri de occisis.*

plerumque noxia, de quibus tamen nonnihil dicendum est: sed hoc ipsum aperiendum et explicandum, ut inquirendi talia non oporteat. De rebus vero utilibus aliquando Christ's dealing ad id respondendum est quod interrogamur: sicut Dominus with questioners. fecit, cum eum Sadducei de muliere interrogassent, que septem viros habuit, cuius eorum in resurreccione futura esset. Respondit eis quod in resurreccione illi neque nubent neque uxores ducent sed erunt sicut angeli in celis, ubi lux et pax et gaudium, eternitas, securitas, beata felicitas. Aliquando autem ille qui interrogat, interrogandus est aliud, quod tamen si dixerit, ipse sibi ad id quod interrogavit, respondeat. Si autem dicere noluerit, non videtur eis qui adsunt iniustum, si et ipse quod interrogavit non audiat. Nam et illi qui interrogaverunt, temptantes utrum reddendum esset tributum, interrogati sunt aliud, id est, cuius haberet numerus imaginem, qui ab ipsis prolatus est: et quia dixerunt quod interrogati erant, id est, Cesaris imaginem habere minimum, ipsi quoque sibi ipsi quodammodo responderunt id quod Dominum interrogaverant; itaque ille ex eorum responsione ita conclusit dicens: Reddite ergo Cesari quod eius est et Deo quod eius est. Cum autem princeps sacerdotum et seniores populi interrogassent, in qua potestate illa ficeret, interrogavit eos de baptisme Johannis: et cum nollent dicere, quod contra se dici videbant, de Johanne autem nihil mali dicere audenter propter circumstantes: Nec ego, vobis dicam, inquit, in qua potestate hec facio, quod iustissimum apparuit circumstantibus. Hoc enim se nescire dixerunt, quod non nesciebant, sed dicere solebant. Et revera iustum erat, ut qui sibi volebant responderi quod interrogaverant, prius ipsi ficerent quod erga se fieri postulabant. Quod si fecissent, ipsi sibi utique respondissent. Ipsi enim miserant ad Johannem querentes quis esset, vel potius ipsi missi erant sacerdotes et Levite, putantes quod ipse esset Christus, cum ille negarit se esse et Domino testimonium perhibuit, de quo testimonio si confiteri vellent, ipsi se docerent in qua potestate illa ficeret Christus: quod quasi nescientes interrogaverant, ut calumpniandi aditum reperirent.

2. Recte: *cur inquiriri.* 4. A: *interrogam* 7. A: *illi deest.*
14. A: *audeat.* 19. A: *ipsi omitted.* 20. A: *ill.* 36. B: *et dicere.*

5. Matth. XXII, 23. Mar. XII, 19. Luc. XX, 28. 14. Matth.
XXII, 16. 21. ib. 21. 23. Matth. XXI, 23. 27. ib. 27. 33. Joh. I, 19.

Cum igitur preceptum esset, ne sanctum canibus detur et margarite ante porcos mittantur, potuit auditor occurere et discere conscius ignorancie atque infirmitatis sue et audiens precipi sibi ne daret, quod seipsum nondum accepisse senciebat. Potuit ergo occurrere ac dicere: Quod sanctum me dare canibus et quas margaritas me mittere ante porcos retas, cum adhuc ea me habere non rideam? oportunissime subiecit: Petite et accipietis etc. Hec Augustinus.

10

CAP. XXXIX.

Videtur istum sanctum non tam diffuse declarare hoc verbum evangelii sine causa. Inculcat enim multas notabiles veritates, primo quod Deus exemplavit fidelibus prudenter veritates abscondere, sed numquam exemplavit hominibus propositum mencandi. Et patet quod blasphemii sunt illi heretici qui dicunt quod Christus sepe in evangelio est mentitus vel (quod in idem sonat) quod verbum Domini est communiter nimis falsum; cuius evidencia stat in isto: Ipsi male et false intelligunt verbum Christi, oportet concedere esse falsum, ac si sic arguerent: Ipsi false intelligunt solem, astra vel eciam deitatem; ergo illa faciunt esse falsa propter tales canes vel porcos in moribus.

Dat Christus secundo doctrinam evangelicam, cum sic dicit: *Nolite sanctum dare canibus* etc., ubi secundo notandum est quod duo genera peccatorum cavenda sunt, ne illis imprudenter veritas evangelica predicetur. Nam veritas evangelica est sanctum incorruptibile propter canes et margarita tamquam medicina cordialis consolativa fidelium contra porcos. Quidam enim sunt qui audiunt verbum evangelicum sed ad capcionem verbi et eius laceracionem rixantur ut canes nec eius sentenciam plus attendunt. Et in isto casu sunt Fratres et multi alii qui circa textum scripture diffuse et inutiliter altercantur, nitentes integritatem sensus Christi dirumpere et suum sensum sepe hereticum sive inutilem dentibus caninis imprimere, sicut multi sunt | voluptuosi viventes bestialiter tanquam porci, qui non sapiunt subtilitatem

We may with hold truth, but may not lie.

We should avoid preaching to the contentions who wrest God's word from its true sense,

1. Codd.: *daretur*. 3. Codd.: *dicere*. 7. B: *mea me*. 10. A in marg.: *Johannes*; B in marg.: 38. 13. A in marg.: 1. 21. A in marg.: 2. 26. A; *quod twice*. 28. A: *et sanctum*; B correxit.

or to those
who live as
mere
sensualists.

But we must
not refrain from
preaching
because such
are among our
audience.

We should
enquire of
prelates and
priests what is
the catholic
faith.

veritatis evangelice que confortaret cor suum ad Dominum sed propter ineptitudinem sui ingenii et involucionem in crimine parvipendunt. Prioressunt salivantes ut canes rabidi et multos communicantes cum eis mordent; ideo sunt specialiter fugiendi et bre- 5 viter tota proprietas canum huiusmodi est talibus applicanda, sicut tota proprietas porcorum qui quantumcunque preciosum cibarium pedibus lacerant et ever- tunt est secundis indispositis applicanda.

Tertia nota ex verbis Augustini est ista quod non 10 propter tales canes et porcos commixtos cum auditorio bono sunt sancte margarite evangelice simpliciter reti- cende, cum Christus habuit auditorium ex talibus sic commixtum et tamen seminavit auditorio tales evangelicas margaritas, ut patet Joh. VI, 53, quando dixit: *Nisi mandu- 15 caveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in robis.* Sed (ut Augustinus asserit) Christus non predicavit talibus canibus sive porcis sed capaci auditorio, ut ecclesia per hoc postmodum spiri- tualiter edificetur et inhabiles rationabilius condemp- 20 nentur. Et patet quod in predictantibus requiritur regula divine prudencie, ut quantitas, qualitas, diurnitas et cetere circumstancie verbi evangelici auditorio coap- tentur, quia (ut fidem capimus) Christus nunquam predi- cavit, opposuit, respondit vel tacuit, nisi quando notabiles 25 et sancte circumstancie concurrebant, ut Augustinus explicat de quibusdam.

Et ex illo exemplo triplici Augustini capiunt quidam fideles modum querendi fidem catholicam a suis epi- scopis, a fratribus et prelatis, quando ab eis querunt, ut 30 debitum aliquod temporale, asserentes primo quod non minus tenentur episcopi dicere illis rationem verbi fidei quam illi tenentur reddere suis episcopis debitum temporale; et communiter dicunt fratribus quod dicant eis sub sigillo suo generali fidem suam de quiditate 35 hostie consecrare, quia in isto sunt suspecti de heresi. Et tales peccantes tripliciter secundum sensum evangelii debent renui tamquam ethnici et publicani, cum secundum doctrinam Christi in Johanne *Ave non debeat eis dici;* et Apostolus mandat Tit. ultimo: *Hereticum hominem* 40

9. B: *amplicanda.* 1. A in marg.: 3. 23. B: *adiutorio.*
30. 31. A: *vel debitum.* 32. A: *ratione.* 30. A: *debeant;* B: *debeatur.*

39. II. Joh. 10. 40. Tit. III, 10.

post primam et secundam correpcionem devita; et per tales confessiones si Deus voluerit disset ab insciis fides catholica et erit generalius populo predicata, quia quibusdam videtur quod heresis de hostia consecrata 5 est abhominatio desolacionis, de qua Christus loquitur Matthei XXIV et Daniel XI prophetavit.

Transubstantiation is the abomination of desolation.

Chrysostom: Christ while bidding us do good to our enemies warns us against lavishness in spiritual things.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Cum supra dedisset Dominus mandatum omnibus, precipue autem doctoribus, ut diligenter inimicos suos et benefacherent 10 eis, item paulo ante ut ne iudicarent eos qui peccant in eis, considerans quoniam qui persequuntur sacerdotes aut iniuriantur eis aut ledunt plerunque aut infideles sunt, quales sunt gentiles aut heretici, aut (si christiani sunt) sordidi sunt et insensati, qui nec considerant nec intelligunt 15 sacerdotes Christi vicarios esse Christi, et quoniam qui honorat sacerdotem Christi honorat Christum, et qui iniuriat sacerdotem Christi iniuriat et Christum. Ne forte consequenter cogitantes intra se sacerdotes dicant, si iubemur diligere inimicos nostros et benefacere eis: si 20 iubemur nec iudicare eos peccatores qui peccant in nos, sine dubio sicut debemus diligere eos et benefacere eis: sic non debemus iudicare eos peccatores, ut non solum nostrum sed etiam que propria Dei sunt eis communiciemus, ut sit plena nostra misericordia sicut et Dei; 25 ideo talem estimacionem eorum prorido sermone compescuit, dicens: Nolite sanctum dare canibus et margaritas vestras nolite mittere ante porcos. Ac si dicat: Mandavi vobis diligere inimicos vestros et non iudicare eos, ut vos exhibeam misericordes ad illos, ut beneficiatis eis de 30 corporalibus vestris bonis, non de meis spiritualibus passimi, quoniam in natura vobis communes sunt et in fide mandavi vobis ut non iudicetis eos, qui in vobis peccaverunt, non ut ministeriorum meorum secreta pandatis eis, qui nolentes me scire blasphemant et spernunt 35 me. Videte patrem vestrum Deum ad cuius exemplum volui vos esse misericordes. Carnalia beneficia dignis et non dignis similiter prestat. Numquid graciā spiritualem? Nec enim dixi vobis de illo quia Spiritum Sanctum iubet descendere super gratos et super ingratos et dat bene-*

1. A: *deinpta* before *et per.* 10, 11. B: *in ipsis.* 15, 16. A: *qui honorant.* 17. A: *iniuriatur et Christum.* 25. A: *non talem.* 32, 33. A: *iudicetis — secreta deest.* 33, 34. A: *impandatis.*

7. Op. Imp., l. c. p. 821.

*dicciones suas super iustos et iniustos, propter quod in
vestris quidem estote simplices et benigni, in meis autem
prudentes et cauti.*

*Si tu vestiarium et studiosum, clavicularium cellarii
tui fidelem tibi requiris, quanto magis Deus talem 5
dispensatorem requirit graciarum suarum, qui bene
tractando gracias eius faciat eas graciiores, non male
Dogs and swine get no good from what is wasted on them. *eciam dispensando reddat ingratas. Si enim canibus de-
deris sanctum aut porcis margaritis, nec sanctum canes
sanctificat, nec margarite nutriunt porcos, sed econtra vo
canes inquinant sanctum et porci margaritas sordidant
vel confringunt. Ita si hominibus caninos vel porcinos
mores habentibus sanctum dederis aut misteria secreta
credideris: nec sanctum illos sanctificat nec misteria
veritatis eos illuminant, sed econtra ipsi sanctum coin- 15
quian et misteria veritatis blasphemant. Canis et porcus
ambo quidem immunda animalia sunt, sed canis ex omni
parte immundus est. Nam nec ruminat nec ungulam
habet fissam; porcus autem ex parte | immundus est, 39^b
nam quoniam ungulam habet fissam, mundus est; quoniam 20
autem non ruminat, immundus habetur. Propter quod
potius canes intelligendos gentiles vel hereticos omnino
immundos. Nam et si propter actus suos malos immundi
sint et propter perfidiam suam vel idolatriam amplius
sunt immundi.**

25

*Porcos autem christianos carnalibus et immundis
voluptatibus deditos qui propter fidem suam quidem
mundi sunt, propter actus autem suos sordidos habentur
immundi. Hec Crisostomus.*

CAP. XL.

30

Properties of
dogs and
swine.

Prosequitur autem iste sanctus secundum sensum
evangelii in hec verba: *Aut canes quidem gentiles, porcos
autem hereticos, propter aliquid eorum modicum mundum,
vel quia nomen Domini invocare videntur, sed ex moribus
eorum intelligis qui sunt canes vel qui sunt porci. Canis 35
naturale est improbum esse, nunquam vocem alteram
emittere propter aliquam causam, sicut cetera animalia*

^{4.} A: *instudiosum*; et deest; ib. A: *cellarium*.   ^{13.} A: *eos secrete*.
^{15.} A: *illuminat*.   ^{16.} A: *blasphemat*.   ²³ B: *si deest*.   ^{30.} B: *Nu-
merus capituli deest*.   ^{33.} B: *mundum deest*.   ^{34.} D: *nomen Dei*;
ib. A: *sex ex*.   ^{36,} 37. A: *nunquam vocem mittere*.

nisi ad abigendos supervenientes. Interdum autem et de superfluo in aerem latrat. Tales sunt omnes gentiles vel heretici inaprobailes latrantes plerumque adversus servos Dei, aliquando adversus Deum blasphemis, ululantes aperte et nunquam os suum aperientes ad bonum sed semper ad malum.

Item, porci proprium est in ceno se voluntare, nunquam celum aspicere nec querere dominum suum nisi cum esurierit. Tales etiam sunt christiani qui in carnalibus immundiciis delectantur nec aspiciunt aliquando celos nec querunt Dominum suum nisi cum necessitas eis advenerit. Et illi quidem evomunt malum qui bene iudicant de malo, revertuntur autem ad vomitum malum, sicut canes quoniam nichilominus agunt malum. Et isti emittunt et proiciunt stercore peccatorum suorum, quando penitent: revertuntur autem ad stercore sicut porci, quando omissam repetunt vitam.

Nunc videamus que sunt sancta et que margarite. Non enim distinxit quid sit sanctum dare et quid non dare, 20 cum sit inter sanctum et sanctum differencia sanctitatis; sed generaliter omne quod sanctum est retinet dare. Ergo sanctum est baptismum et propterea non est dandum nisi iam habentibus fidem. Sancta est gracia corporis Christi; propterea illis solis danda est qui iam per baptis- 25 tum sancti sunt filii Dei et per impositionem manus. Benedictus panis dictus est, propterea illis porrigenus est, qui capaces facti sunt benedictionis per fidem.

Item, mysteria veritatis margarite sunt, quia sicut 30 sic et mysteria et divina in verbis inclusa posita sunt in altitudinem sensuum scripturarum sanctorum. Et sicut non omnis homo potest se mergere et de profundis tollere margaritas, nisi artifex qui habeat usum illius rei, sic non omnis homo potest descendere in altitudinem sensuum 35 et illic invenire misteriorum absconditas margaritas nisi vir spiritualis qui habet exercitacionem spiritualium narrationum Dei. Propterea margarite non sunt dande nisi desiderantibus veritatem et cum ratione humana viventibus. Si ergo talibus porcis secretorum misteriorum 40 miseris margaritas cenose vite delectacione mente gravati

11. A: eius. 12. A: mates malum. 12—13. A: qui — malum deest.
15. A: suorum deest. 19. A: et deest. 20. A: et sanctum deest.
32. B: homo deest. 35. B: illic deest; ib. A: ministeriorum nam.

non intelligunt preciositatem earum, sed estimantes eas similes esse ceteris fabulis mundialibus, similiter et carnibus actibus conculeant et postmodum conversi per inobedientiam eciam rumpunt prebitores earum; frequenter autem et scandalizati in eis calumniantur expositores earum, quasi dogmatum novorum seminatores. Et si talibus canibus qualibus diximus dederis sancta, suscipiunt quasi canes sine discrecione et sub sordidis actibus suis conculeant ea et pro nihilo estimantes que acceperunt, conversi disputacionibus suis quasi latratibus irrationabilibus rumpunt veritatis predicatorem.

Et puto non sine racionabili diferencia sanctum quidem canibus retuit dare solis, margaritas autem precipit non dare porcis. Et de margaritis quidem possumus dicere, quia si porcis mitti retinent minus inmundis, quanto magis canibus plus inmundis? Quid est enim? Si plus inmundis dare non convenit, minus autem inmundis oportet, idcirco neque retitum intelligimus neque mandatum, forte quia frequenter et manum imponimus et benedictionem damus eciam porcorum more viventibus christianis, non quia illi merentur accipere sed nos ex nobis contra iusticiam dare usurpamus, ne forte plenius scandalizati desperent; ideo iussum non est, quod iniustum est: retitum autem non est, quia infirmitati fuerat ignoscendum.

Difference
between
sanctification
and being
sanctified.

Sed quia de sanctis cepimus dicere, non est tacendum quoniam aliud est sanctificatio, aliud est sanctificatum. Sanctificatio enim est quod alterum sanctificat, sanctificatum autem alterum sanctificare non potest, quamvis ipsum sit sanctum, ut puta signas panem tuum quem manducas, sicut ait Apostolus: Sanctificatur enim per verbum Dei et oracionem: sanctificasti eum, non fecisti sanctificacionem. Quod autem sacerdos sanctificatum de manu sua dat non solum sanctificatum est sed eciam sanctificatio est, quoniam non solum hoc datur quod videtur sed illud quod intelligitur.

De sanctificato ergo pane licet et animalibus iactare et infidelibus dare, quia non sanctificat accipientem. Si autem tale esset quod de manu sacerdotis accipitur, quale est quod de mensa manducatur, omnes de mensa

3. B: *actibus.* 20. A: *et porcorum.* 22. A: *usurparemus.*
32. A: *sanctificatum deest.* 33. A: *sed et.* 37. A: *non deest.*

30. I Tim. IV, 5.

manducarent, et nemo de manu sacerdotis acciperet. Unde et Dominus non solum in via benedixit panem sed de manu sua dedit Cleophe et socio eius. Et Paulus narigans non solum benedixit panem sed de manu sua porrexit 5 Luce ceterisque discipulis suis; quod autem de manu sua porrigitur nec animalibus dandum est nec infidelibus porrigidendum est, quia non solum sanctificatum sed eciam sanctificatio est et sanctificat accipientem. Hec Crisostomus.

10 Videtur istum sanctum concorditer cum Augustino esse quandam fistulam, Spiritus Sancti sentenciam licet in lingua dispari conformiter sencentem. Ideo non intelligo quod ipse velit cuncta bona temporalia fidelibus et 15 istis canibus generaliter esse communia sed quod in necessitate ultima assistente evidencia quod volunt esse christiani fideles debent eis temporalia impertiri; et ad hoc vadit exemplum Christi de pluvia, de solis illustratione et ceteris evidentiis sane captis; non debet autem fidelis cum sophista de fide contendere sed 20 tamquam fidelis pincerna fideliter poculum quibus expedit ministrare. Et sic dicit Augustinus cum aliis doctoribus multas sentencias de canibus atque porcis, ut cani ex stulticia sua est proprium latrare contra rotas molendini et contra lunam. Sic quidam sunt contenciosi et garruli qui latrant contra veritatem necessariam scripture, et tamen oportet quod ipsa in cursu et ordinacione Dei immobili habeat motum suum; ideo talis latratus est superfluuus a fidelibus deridendus.

Secundo patet ex dictis huius sancti quod adultis 30 habentibus discretionem laxatam, id est, in actu, non est baptizacio ministranda, nisi prius catecismo in fide ecclesie sint instructi; et eodem modo dicitur de ministracione eukaristie, quam videtur istum doctorem vocare panem benedictum.

35 Ulterius videtur istum sanctum in fine dicere quod sanctificatum potest duplicitate supponere. Scilicet concretive pro sanctificata, sicut est panis qui in furno pinsitur, et illud secundum esse suum materiale nihil sanctificat vel potest supponere simpliciter et ita

Augustine and
Chrysostom
agree.

Adults should
be instructed
before
baptism.

Double
meaning of
'consecrated'.

10. A in marg.: *Johannes. 1.* 21. A: *ministracio.* 29. A in
marg.: 2. 36, 37. A: *consecratrice et pro.*

3. *Lucae XIV; ib. Act. XXVII.*

secundum esse suum spirituale, hoc est, secundum rationem qua a Deo sanctificatur aliquid devote ipsum accipiens sanctificat. Et ita concedi debet quod unus panem comedens qui est realiter corpus Christi non comedit corpus Christi, licet comedat illud quod de 5 facto est corpus Christi, quia non comedit illud secundum rationem qua est corpus Christi, quia istud fidi est proprium et bestiis que a fide deficiunt non potest competere.

Si autem papa vel curia cardinalium istud negaverint, 10 non est credendum illis in isto nec in aliquo alio, nisi de quanto in fide scripture se fundaverint vel eciā ratione. Patet autem iste modus loquendi de intellectu terminorum concretorum in sensu composito vel diviso ex modo loquendi Aristotelis et aliorum doctorum 15 Grecorum, quorum modum loquendi hunc doctorem Grecum in proposito supponitur acceptasse, cum Anselmum in libello suo de Grammatica in ista equivocatione creditur laborasse.

CAP. XLI.

20

We ask for strength to do right, we seek to know what is right, we knock to obtain possession.

Prosequitur in textu evangelii: *Petite et dabitur vobis, querite et invenietis, pulsate et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, et qui querit invenit et pulsanti aperietur.* Super quo Augustinus: *Peticio pertinet ad impetrandum sanitatem firmitatemque animi, ut ea 25 que precipiuntur implere possimus: inquisicio autem ad inveniendam veritatem. Cum enim beata illa vita accione, cognitione et dilectione compleatur, accio facultatem rerum vel virium, contemplacio rerum manifestacionem desiderat, horum igitur primum petendum est, secundum 30 querendum est, ut illud detur et hoc inveniatur. Sed cognitio in hac vie vita prius quam ipsius possessio est. Sed cum quisque veram viam invenerit, perveniet ad ipsam possessionem, que tamen pulsanti aperietur.*

Ut igitur tria ista; id est, peticio, inquisicio, pulsacio 35 fiant manifesta, sub aliquo exemplo ponamus, aliquem

12. B: *de fide.* 14. A: *decretorum in seosu.* 18. B: *de libello.*
22. B in marg.: 39. 24. A: *quo deest;* ib. A in marg.: *Augustinus.*
25. A: *animi quia.* 26. A: *inquisicio twice.* 27. B: *ista.* 28. A: *et dilectione:* B: *impleatur.* 35. A: *id est deest.* 36. A in marg.: *I.*

21. Matth. VII, 7, 8 24. De sermone Domini in monte,
1. c. p. 229.

pedibus infirmis ambulare non posse: prius igitur sanandus et firmandus est ad ambulandum; et ad hoc pertinet quod dixit: Petite.

Quid autem prodest quod ambulare iam vel eciam currere potest, si per devia itinera erraverit? Secundum igitur est ut inveniat viam que dicit eo quo vult pervenire, quam cum tenuerit et peregerit eum ipsum locum, ubi vult habitare, si clausum invenerit neque ambulare potuisse neque ambulasse ac pervenisse profuerit nisi aperiatur: ad hoc pertinet quod dictum est: *Pulsate.*

Magnam autem spem dedit ille qui promittendo non decipit, quia verax est. Ait enim: *Omnis qui petit accipit et qui querit invenit et pulsanti aperietur. Ergo perseverancia opus est, ut accipiamus quod petimus et in-*

Need of
perseverance to
obtain the
promise.

15 veniamus quod querimus et quod pulsamus ut aperiatur nobis.
^{396^a} *Quemadmodum enim egit | de volatilibus celi et de liliis agri, ne victum vestitumque ad futurum desperaremus, ut spes a minoribus ad maiora consurgeret, ita et hoc loco: Aut quis est, inquit Christus, ex vobis homo, quem 20 si pecierit filius eius panem, numquid porriget ei lapidem?*

Aut si piscem pecierit, numquid dabit ei serpentem? Si ergo vos cum mali sitis, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester celestis dabit vobis potentibus se? Quomodo mali dant bona? Si malos 25 appellavit dilectores adhuc huius seculi et peccatores.

Bona vero que dant secundum sensum eorum bona dicenda sunt, quia hec pro bonis habent, quamquam et in rerum natura bona ista sunt, sed temporalia et caduca et ad istam vitam infirmam pertinencia; et quisquis ea aliis dat, 30 non de suo dat, Domini enim est terra et plenitudo eius qui fecit celum et terram, mare et omnia que in eis sunt. Quantum igitur sperandum est daturum Deum nobis bona potentibus, nec nos posse decipi, ut accipiamus aliud pro alia, cum ab ipso petimus, quando nos eciam 35 cum sinus mali, novimus id dare quod petimur? Non enim decipimus filios nostros et qualiacunque bona damus non de nostro sed de ipsius damus.

Firmitas autem et valentia quedam ambulandi per sapientie viam in bonis moribus constituta est qui perdu-

3. B: *iam* deest. 5. A in marg.: 2. 11. A: *autem* deest. 14. A: *ut* deest. 21. A: *piscem* twice. 25. B: *dilectiones.* 28. A: *et caduca* deest. 29. A: *quisque.* 30. A: *dat* deest; ib. A: *enim* deest

19. Matth. VII, 9—11. 30. Ps. XXXI, 1; CXLV, 6.

*cuntur usque ad mundacionem simplicitatemque cordis,
qualem dominus Deus amat.* Hec Augustinus.

Like the man
who fell among
thieves, we
cannot go on
without help.

Videtur istum sanctum dicere quod tota natura humana sit homo ille qui descendit ab Jerusalem in Iericho et incidit in latrones, qui despoliaverunt eum et plagiis impositis abierunt semivivo relicto, et sic nisi ex gratia Samaritani factus est impotens ambulare ad patriam; et ita quilibet christianus necesse habet primo petere graciam sanacionis et virtutem ad celestia gradiendi, ideo signanter premittit Christus: *Petite et accipietis.*

We need
instruction as
to our way.

Secundo dispositus ad viandum ignorans rectum tramitem necesse habet querere rectam viam; sed cum Christus dicit: *Ego sum via,* Joh. XIV, 6 patet quod quilibet christianus necesse habet in moribus sequi Christum. Ideo signanter secundo dicit: *Querite et invenietis.*

And when we
know it, we
must knock,
by prayer.

Sed tertio dum venerit fidelis per ianuam ad viam hanc rectam ducentem ad patriam, necesse habet pulsare ad ostium per oracionem dominicam et tunc in viacionis termino exaudiri. Ideo dicit Christus tertio: *Pulsate et aperietur vobis.* Et ista sententia est satis catholica atque plana. Sed verba sequentia videntur aliquibus plus obscura, specialiter cum Luce XI, 5—13 dicit textus: *Quis vestrum habebit amicum et ibit ad illum media nocte et dicet illi: Amice, commoda michi tres panes, quoniam amicus meus venit ad me de ria et non habeo quod ponam ante illum; et ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse; iam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere et dare tibi.* Et si ille perseveraverit pulsans, dico vobis: *Etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus sit, tamen propter improbitatem eius surget et dabit illi quotquot habet necessarios.* Et ego dico vobis: *Petite et dabitur vobis, querite et invenietis, pulsate et aperietur vobis.* Omnis enim qui petit accipit et qui querit invenit et pulsanti aperietur. *Quis ergo ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? aut si pecierit pisces, numquid pro pisce serpentem dabit? aut si pecierit ovum, numquid porrigit illi scorpionem?* Si ergo vos cum sitis mali, 40

2. B: *non amat.* 3. A in marg.: *Johannes. 1.* 12. A in marg.: 2.
18. A in marg.: 3; ib. B: *ad ianuam per viam.* 26. B: *dicat;* ib.
B: *Accomodo michi.* 33. A: *quotus et habet.*

*nostis bona data dare filii restris, quanto magis pater
vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se.*

Ubi fideles notant ex libro beati Augustini de concordia tria ad evangelia concordandum, primum oportet intelligere verba evangelica catholice secundum sensum quem Spiritus Sanctus ipsis dedit; et hoc est quasi fundamentum necessarium ad catholice procedendum.

Secundo notant quod sufficit sensus evangelii, licet evangelia in verbis aliqualiter discordarunt. Sic enim servatur eadem veritas evangelica, licet in linguis disparibus fuerit promulgata.

Et tertio notant quod Evangeliste non discordant sed sunt consoni, licet unus sensum unum inserat quem alius simpliciter pretermittit, cum discordia requirit coexistenciam extremorum. Sic ergo Johannes narrat theologiam Domini in decem sermonibus quam sic explicare alii pretermittunt. Et sic invenies in quolibet quatuor Evangelistarum ex voluntate Domini sensum unum insertum quem alius pretermittit. Ex quo patet quod omnes huius quatuor sunt necessarii ad fidem evangelicam publicandam; ideo non est repugnancia quod Lucas aliquem sensum inseruit quem Mattheus ex causa tacuit; et sic tenendum est quasi principium fidei quod ista quatuor evangelia non repugnant, quia tunc (ut Antichristus arguit) evangelium foret falsum.

We must take the Gospels in their true meaning.

We must attend to the sense, not dwelling on verbal differences.

We must bear in mind that the gospels are complementary.

CAP. XLII.

Fideles autem communiter intelligunt textum Luce: Hoc, inquit, evangelium docet fideles formam orandi et declarat parabolice per locum a maiori quod nemo potest ab oracionis fructu deficere, nisi ipsem sit in causa. Prima autem racio parabolica stat in isto: Patet de racione amici quod in necessitate amicus visitans eum media nocte pro accommodandis tribus panibus quibus cibaret amicum reliquum tamquam hospitem venientem deficiente prandio proprio, primus amicus habens sufficienciam panum vel prandii dabit illi in tanta necessitate specialiter amico medio perseverante

If we lose the fruit of prayer it is our own fault.

4. A in marg.: *1.* 8. A in marg.: *2.* 12. A in marg.: *3.*
22. A: *inserit inseruit.* 28. A in marg.: *Johannes;* B in marg.: *38.*
31. A in marg.: *1. racio.* 32. B: *de necessitate.*

3. S. Augustini De consensu Evang. lib. II, cap. XI.VII et seqq.

in pulsacione continua. Ergo per locum a maiori sic erit in oracione Deo debite porrigenda.

The first friend
is the God-man.
Primus autem amicus mystice est Deus et homo, iuxta illud Joh. XV, 15: *Iam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus eius; vos autem dixi amicos, quia omnia quecunque audiri a patre meo nota feci vobis.*

The second the
personality of
the man.
Amicus autem medius est integra personalitas hominis ex corpore et anima constituta.

The third
friend is the
mind of man,
returning from
its wandering
after earthly
things.
Sed tertius amicus est animus eiusdem hominis a temporalibus rediens quibus afficitur ad corpus proprium querens locum in valle solida, ubi olim fuerat requiescens. Quando enim anima evagatur circa temporalia et querens in eis requiem, non invenit sed laborem, querit persona hominis integra a Deo per quod medium et quibus panibus pasceret spiritum sic vagantem; et media nocte, hoc est, in medio tenebre talis revolucionis anime, quando sol iusticie maxime distat ab homine et refrigescente hominis caritate in tenebra peccatorum abscondita sic redibit. Homo autem integer non habet amicum nisi Deum, cuius auxilium in tali casu postulet, ut pro amico tertio, id est, spiritu evagante cibum habeat recreantem.

Only God can
give what this
guest needs.
The three
loaves are the
three
theological
virtues.
Tres autem panes possunt dici racionabiliter tres virtutes theologice, que spiritualiter pascunt mentem et in personarum trinitate per ordinem sunt fundate. Quamvis autem Christus dicat vianibus quod iam sint in beatitudine, et pueri sui, id est, beati secum in beatitudine conquiescent, et sic non potest iterato viantes viva voce instruere et humanum genus paciendo redimere; tamen si amicus ille medius perseveraverit, deprecando pro cibo amici tertii venientis, quis dubitat quin amicus primus fidentissimus et graciosissimus surget effectualiter, resuscitando graciam et panes spirituales quotquot habet necessarios ministrabit? Sicut enim panis corporalis est substancia corporei alimenti, sic virtus theologica est substancia anime nutriende; nec est possibile quod racionalis necessitas secundi amici immineat et quod primus amicus Deus in racionali petitio deficiat.

40

3. A in marg.: *Tres amici. a.* 5. A: *facit.* 8. A in marg.: *b.*
10. A in marg.: *c.* 14. A: *et non invenit.* 19. A: *in tenebra deesi.*
24. A in marg.: *Tres panes.* 27. A: *iam sit.* 39, 40. B: *Deus irrationalis peticio deficit.*

Et hic dicitur communiter atque catholice quod ad rectitudinem oracionis requiritur quod oretur instanter prudenter et indefectibiliter in nomine Trinitatis, sic quod oracionis instancia correspondeat Deo patri, cui appropriatur originalis eternitas, oracionis prudencia correspondeat verbo Dei, sic videlicet quod a tanto Domino petatur beatitudo a Deo racionabiliter concedenda. Joh. XVI°, 23 scribitur: *Si quid pecieritis patrem in nomine meo, dabit robis.* Indefectibilitas autem non ponens obicem peccando in Spiritum Sanctum correspondeat bonitati; et patet quod non deficiet viatoris peticio nisi forte defectus fuerit in petente vel ratione indignitatis potentis vel ratione irracionabilitatis petiti vel ratione negligencie in petendo. Et istis correspondunt hec tria verba: *Petite, querite et pulsate.*

Et patet quomodo oracio debita predestinati est infinitum melior quam oracio prescriti, cum Deus qui errare non potest in suo iudicio, acceptat primam ut infinitum melius quam secundam; et hanc credunt pii esse rationem quare Deus voluit predestinacionem et prescienciam esse nobis absconditas hic in via, ut fugiamus mercari cum deprecacionibus sacerdotum. Si enim conductens presbyterum sit predestinatus et ille presbyter curatus vel prelatus sit prescitus, infinitum plus valet meritum et oracio conduceantis quam valet meritum aut oracio huiusmodi sacerdotis. Quis ergo prudens tam stolide mercaretur?

Secunda pars evangelii addidit fidelibus rationem aliam parabolicam, monens ipsos ut de oracionibus debitibus plus confidant, addens triplicem parabolam quomodo filius Dei non porrigit lapidem fratri suo, panem pro cibario postulanti; nec dabit serpentem pro pisce nec pro ovo petitio pro edulio scorpionem. Sic enim faciens foret filius Belial derisivus. Si igitur filii Dei viantes volunt ex bonitate quodammodo naturali dare fratribus suis potentibus huiusmodi bona data, ergo multo magis fons bonitatis Deus dabit creaturis suis ipsum digne potentibus pociora. Patet consequentia

4. A: *instancia* twice; A in marg. inf.: *Quod orandum est instanter prudenter et indefectibiliter in nomine Trinitatis.* 6. A: *quod videlicet quod.* 8. A: *Joh. X.* 12. B: *defectus defuerit.* 16. B in marg.: *Quod oracio debita predestinati est infinitum melior quam oracio prescriti.* 18. Codd.: *ad infinitum.* 22. B: *deprecacionibus cum deprecacionibus;* A in marg.: *Nota.* 28. A in marg.: *Secunda racio.*

quia bonitas et caritas necessitant ad taliter faciendum. Ubi est ergo minera bonitatis huiusmodi, dabit digne potentibus meliora. Et hec racio quare Christus docet nos petere spiritualia atque magna, quia non decet Deum magnificum dare temporalia, cum communiter 5 forent toxica postulanti, sicut non decet regem copiosum dare quadrantem ad miserum relevandum. Et conformiter Deus dat bona spiritualia suis fidelibus, ut fidem et virtutes alias tamquam panem et scienciam tamquam pisces. Cum enim *sciencia inflat*, non est virtuti theologicae 10 moraliter coequata. Ovum autem ad Trinitatis similitudinem signat rationem fidei quam Deus quandoque graciouse viatoribus suis donat; et ista secundum rationem variam vocari potest aqua sapientie; et patet in parte quomodo Deus pascit spiritualiter viatores. 15

Mystical
meaning of
bread, fish and
egg.

Catholici autem intelligunt per panem, pisces et ovum Trinitatem incretam et per lapidem, serpentem et scorpionem tres manieres peccati vel maligni spiritus contrarias Trinitati, ita quod per panem intelligatur Deus pater vel eius graciosa noticia, quia sicut panis 20 est fundamentum cibacionis hominis, sic patris noticia est origo tocius humane noticie. Lapis autem huic pani oppositus est infidelitas | negans patrem esse ingenitum vel prolificum, vel diabolus excitans peccatores, ut in ista heresi indurentur. Per pisces autem quidam 25 intelligunt secundam personam que est sapientia Dei patris, quia aqua in qua pisces degunt signat sapienciam in scriptura; et ille serpens huic pisci contrarius est ipse sathanas vel infidelitas ad quam temptat. Ovum autem intelligatur persona tercia que trinitatem per se 30 et incommensurabiliter coequat; et per scorpionem intelligitur Sathan invidus vel sua invidia. Quando ergo fidelis petit influenciam vel graciam alicuius harum trium personarum, petit et operacionem cuiuslibet, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis. Deus autem non 35 potest pie petenti ista tria mala porrigere. Quod autem quidam per ovum intelligunt Christum verum Deum et hominem, non obviat istis dictis. Sicut, inquit, in ovo sunt tres substancie, scilicet testa, albumen et vitellus, sic in Iesu Christo sunt tres substancie, scilicet 40 natura sua corporea tamquam testa, suus impeccabilis

33. A: *fideles*. 41. A: *impietabilis*.

10. I. Cor. VIII, 1.

spiritus ut albumen, et natura sua divina que est summe nutritiva hominis ut vitellus; et sic prima persona movet petere, media persona movet querere et tercia persona movet hominem ad pulsandum.

5 Et potest applicari hereticorum sentencia in hoc dictum. Quando enim fidelis communicandus panem postulat, scilicet eukaristiam que est panis supersubstancialis, ut hic ex fide supponitur, hereticus porrigit sibi (ut false fingit) peius quam lapidem, quia accidentis sine subiecto vel unum aliud sibi incognitum sive nihil, et peius in calice quam serpentem vel venenum aliquod assignandum. Sed laus sit Deo, hereticus iste non potest mutare creaturas, sicut verbaliter false fingit; et sicut fratres pascunt populum, qui illis credunt cum tali lapide et tali toxico serpentino quia cum heresi, ut patet de triplici blasphemia fratrum, de preeminencia oracionis specialis supra oracionem dominicam, de fide ecclesie sancte catholice cum ceteris heresibus quibus pascunt simplices, sic quantum ad edulium pascunt eos cum mendaciis, ludiciis et aliis fabulis per artem diaboli machinatis. Et ista est subtilior cautela diaboli introducta, quia per hoc sunt homines qui forent filii Dei tamquam membra diaboli intoxicati et verificatur hoc metricum:

25 *Toxica verborum perdit mentes populorum.*

Fingunt enim tamquam fidem catholicam quod papa suus sit caput universalis ecclesie et ipsi singuli vel saltem sua medietas eius membra, et cum nec sciunt fundare hanc esse fidem ecclesie, cum a probabili sit falsum, 30 nec in ista infidelitate monstruosa ab aliquo est sperandum et forte ex involucione sua in crimen tamquam diabolus nunc desperat ille qui dicitur communiter esse papa: ille ergo frater qui seminat istos nedum lapides sed venena, videtur esse peior quam homines quos alloquitur 35 hic Christus, cum Christus supponit quod nollent fratrem suum in isto temporali cibario defraudare. Sed isti non timent in spirituali cibo anime ducente ad diabolum decipere fratres suos, nec potest Deus fideli in ista iusta peticione deficere, quia, ut Christus arguit 40 Matthei VI, 28, per locum a maiori quod si *Deus non*

Heresy as to
the eucharist.

Fictions of the
fratres as to
the pope.

1. B: *et albumen.* 5. A in marg.: *Nota de Eucharistia.* 21. A: *ista est deest.* 25. A in marg.: *Versus.* 27. A: *caput caput;* ib. A: *qui singuli.* 35. A: *hic deest.*

*potest deficere volueribus neque liliis in pastu vel vestibus,
multo magis non potest deesse hominibus, quia ut
principium fidei per se notum est quod oportet Deum
habere maiorem curam de hiis generaliter que sunt
naturaliter meliora. Et sic arguit Christus in proposito 5
quod si homo commodat pociora suo filio, per locum
a maiori hoc est consonum Deo nostro.*

CAP. XLIII.

Chrysostom:
The law that
Christ imposes
on us is such
that we cannot
fulfil it without
His help.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur:
*Transitum consequentem de capitulo ad capitulum invenire 10
difficile est, ideo diversa proponimus secundum diversas
estimaciones interpretum. Sciens Dominus quoniam, que-
cunque mandaverat supra, hominibus impossibilia erant,
et quantum ad naturam humanam, supra naturam; nam
qui se non abstinet a cedibus, quomodo se potest abstinere 15
ab ira? Qui se non abstinet a fornicacione, quomodo se
abstineat a concupiscencia? Qui non abstineat a periurio,
quomodo se abstineat a iuramento? Qui alios ferire non
cessat, quomodo se prebeat feriendum! Qui nec amicum
sincere diligit quomodo diligat inimicum? Quid autem 20
sic impossibile est quomodo elemosynas facere vel orare
vel ieiunare et nolle hominibus apparere? Quid autem
difficilius quam non iudicare et videre peccantem in se,
aut nihil sanctum vel secretum dicere aut dare indignis?
Necesse est enim, ut et multos sibi faciat inimicos. 25
Quoniam igitur maiora erant mandata quam virtus
humana est, transmittit eos ad Deum, cuius gracie nihil
est impossibile, dicens: Petite et dabitur vobis, ut quod
ex vobis hominibus consumari non potest, per gloriam
Dei adimpleatur. Omnem creaturam sensibilem Deus 30
armatam et munitam creavit. Alias enim munivit veloci
pedum cursu, alias armavit unguibus, alias velocibus
pennis, alias dentibus, alias cornibus. Hominem autem
solum sic disposuit ut virtus illius sit ipse, scilicet Christus.
Et in eo quod infirmorem eum fecit omnibus, in ipso 35*

2. B: *ut deest.* 6. B: *homo concedit.*
deest. 9. A in marg: *Crisostomus.*
17, 18. A: *concupiscencia — abstineat deest.*
25. A: *enim deest.* 29. B: *vobis deest.*
35. B: *Et eo quod.*

8. B: *Numerus capituli*
12. A: *interpretati.*
24. B: *aut in sanctum.*
35. A: *hominem twice.*

forciorem eum voluit esse in se, id est, in Christo. Nam sciens Deus quia cognoscere et colere Deum vita eterna est, ignorare autem eum et contempnere perdidio sempiterna, ideo nec ita infirmum eum creavit, ut omnino nichil boni facere possit | neque ut ille quem super omnia et propter quem omnia fecerat omnibus inveniretur esse deterior, nec ita potentem eum creavit, ut sine Dei auxilio ex se ipso facere posset quod vult, ut infirmitatis sue necessitate coactus semper necessarium habeat dominum Deum suum. Et vere iustissima res est ut factura necessarium habeat suum factorem. Si enim omnis virtus hominis in Deo est, et tamen contempnit omnium bonorum suorum auctorem, quanto magis negligeret Deum, si potencia eius cesseret in ipso? Aut ita: Quoniam ad 15 sanctificandam oracionem quedam dederat eis observande bonitatis mandata dicens: Nolite iudicare ut non iudicemini, competitenter addidit: Petite et dabitur vobis, tamquam si dicat: Si hanc clemenciam servaveritis ad inimicos quam mandari vobis, quicquid vultis, petite et dabitur vobis 20 et quicquid desideratis invenire, querite et invenietis. Et quidquid clausum vobis videtur, pulsate et aperietur vobis, gracia vos prosequente, petite precibus die ac nocte orantes; quod si misericordiam suam protraxerit Deus ad tempus volens temptare constanciam fidei tue, tu a 25 petpcionibus tuis non recedas. Sicut enim qui vere esurit, tam diu petit cibum, donec impleat necessitatem corporis sui nec potest cessare: necessitas enim urget eum, quia sine cibo vivere non potest; ita et qui vere desiderat 30 gratiam Dei cessare non potest, sciens quia salvus fieri non potest sine gratia Dei.

God's
incitement to
prayer.

Aut querite interrogantes ceterosque habentes scripturarum spiritualium scienciam, sicut precepit lex, interroga patrem tuum et dicet tibi; seniores tuos et annunciant tibi. Querite studio et labore legentes scripturas legis et prophetarum. Nam Deus ita nos disposuit esse, ut studentes et laborantes circa scripturas non adquiramus salutem sciencie sine gratia Dei, ut ne nobis imputemus quod scimus, nec tamen graciam ad-

2. A in marg. int. fol. 39^a: *Quod cognoscere et colere Deum est vita eterna, ignorare itaque Deum et contempnere est perdidio sempiterna.* 10, 11. A: *factorem scilicet omnis.* 27. A: *eum deest.* 29. B: *gloriam Dei.* 35. A in marg.: *Nota istum possum (sic).* 37. A: *non deest.*

Grace is given only to those who seek it.

quiramus, nisi studuerimus et laboraverimus circa scripturas, ne donum Dei negligentibus detur. Gracia enim adiutorium est infirmitatis humane, adiutorium autem non dormientibus datur sed festinantibus et non prevalentibus. Sicut enim in bello non omnis qui pugnat vincit, nemo tamen vincere potest, nisi qui pugnauerit, sic non omnes qui student et legunt adquirunt scienciam spiritualem, nemo tamen adquirere potest, nisi aut qui studiosus fuerit ad legendum aut assiduus ad audiendum. Et infideles quidem et non timentes Deum inveniunt scienciam, studendo et legendo; sed non illam que est ex Deo que per Spiritum Sanctum datur, sed hanc que est ex natura carnali que per exercitacionem carnis adquiritur, quam habuerunt et gentilium studiosi.

Spiritual knowledge must be not only of the intelligence, but of the heart. *Multa est differencia inter sciencias illas. Qui enim oracionibus non instat nec operibus bonis sed per solum studium factus est sciens, quando alius predicat, ipse sibi non sentit quod predicit. Si de ira Dei loquitur, alios forsitan terret. ipse autem non timet, si de misericordia, alios quidem forsitan consolatur, ipse autem non gaudet; alios ammonet credere et ipse non credit eis que dicit. Sed quando alios docet, ab intus conscientia eius ridet sibi de verbis suis, quia sciencia que ex solis diccionibus est ex ore procedit, que autem de Spiritu Sancto est de corde profertur; et ideo spiritualis sciencia non solum dicitur sed et sentitur, non tantum in scripturis legitur sed ex corde suggestur; et ideo si alios terret ipse amplius timet, si alios consolatur, ipse melius gaudet, quoniam omne quod loquitur non tantum legit sed experimento probavit. Ideo ergo petamus Deum et operemur bona, ut non carnalem sed spiritualem scienciam mereamur. Et hoc est quod dicit: Pulsate et aperietur vobis. Pulsat enim Deum qui facit opera bona ante Deum oracione, ieuniis et elemosinis. Sicut enim qui pulsat hostium, non tantum voce clamat sed et manu, sic et qui bona opera facit quasi qui manu pulsat operibus bonis ore clamat oracionibus. Scriptum est enim: Concupiscens sapienciam serva iusticiam et Deus prebet eam tibi.*

5. A: *tamen deest.* 6. A: *qui deest.* 15. B: *istas.* 24. B: *redit.* 26. A: *non tamen.* 32. A: *Pulsant atter vobis.* 35. A: *et after sic deest.*

Sed quid dicas: hoc ipsum peto ut sciām et faciam et quomodo possim facere priusquam accipiam. Etiam quod potes fac ut amplius possis et quod scis serra ut amplius scias. Iusticia enim ipsa se operatur, et ipsa se manifestat. Quomodo? Dum tu iusticiam operaris in te, iusticia te operatur in se. Nam onne artificium se ipsum operatur, ut puta, operaris vineam, colligis fructum eius et delectatus in eis melius operaris. Vides quia ipsa se colit, fructificando tibi, dum colitur? Sic et ex diverso qui opus peccati exequitur, ipsum peccatum, cum sit spiritus innundus, operatur in eo delectacionem peccandi, ut dum delectatur circa peccatum amplius peccet. Sic et qui iusticiam operatur, cum sit ipsa iusticia eciam Spiritus Sanctus, operatur in eo delectacionem iusticie faciente, ut delectatus circa iusticiam amplius faciat. Tale est quod dicit Sapiencia: Cogitatum habe in preceptis Dei et in mandatis eius meditare semper, et ipse confirmabit cor tuum, et concupiscentiam sapiencie tibi dabit. Vides quia iusticia ipsa se operatur? Te tantummodo inchoante et laborante? Sed ipsa se adaperit, dum colitur. Sicut enim 397^a qui peccat, dum peccat, magis atque magis te | nebrescit mens eius et a luce veritatis recedit, ita ut nulla scientia salutaris remaneat in eo, nisi sola malignitas, de qua dicit Salomon: Sapiencia impiorum nequicia est scientie. Sic et qui iusticiam operatur, dum operatur, magis ac magis clarescit meus eius et ad noticiam sapiencie maioris ascendit, et ipsa se iusticia quasi speculum offert ante oculos cordis ipsius; deinde si opera iusticie non facis, id est, si non pulsas, nec orare ex fide potes. Nam virtus oracionis est opus iusticie, oracio autem quasi odor suavitatis est operis boni. Sicut ergo res aliqua sine odore potest, odor autem sine aliqua re esse non potest sic opus sine oracione aliquid est, oracio autem sine opere bono nihil est; et si oras, non ex fide 35 horas. Nam sicut lucerna non quidem ex oleo accenditur sed per oleum nutritur, sic fides non quidem ex opere nascitur, sed per opera enutritur. Hec Crisostomus.

Prayer without
good works is
nothing.

4. B: *Iusticie enim de se operatur.* 8. A in marg.: *Nota;* ib. B: *quoniam ipsa.* 9. B: *et deest.* 12. A: *petet;* ib. A: *et deest.* 13. A: *eciam deest.* 17. Codd.: *meditare deest.* Addidi. 21. A: *qui deest.*

CAP. XLIV.

Every man
who
understands
these words of
Chrysostom
must enjoy
them.

Qui non delectatur in hiis verbis huius sancti atque subtilis philosophi et eximii atque profundi theologi, ostendit quod non sensum suum concipit. Nam in principio huius capituli docet clarius quomodo homo excellitur a bestiis in corporeis virtutibus et quod tota virtus sua consistens in anima substancialiter est Deus. Et per hanc homo excedit quodammodo infinite quacunque bestias in virtute, et quod totum hoc est ad bonum hominis ut homo virtuti cordis sui, hoc est Deo humiliiter continue innitatur, quia aliter non habet virtutem illam sic super bestias informantem, sed desertus a Deo est peior bestiis a sensu et creaturis corporeis superatus et nullus dissentit isti sentencie, nisi agrestis fuerit ut bestia carens experientia notabilis et patule infidelis. Et ex isto convincitur quod quidquid Deus ordinaverit in natura est ex ratione manifestissima et ad utilitatem hominis si velit concipere. Ideo dicta sequencia que iste sanctus exponendo hunc textum evangelii exequitur sunt notanda:

Aut ita, inquit, cum supra mandasset omnibus, precipue doctoribus ut diligenter inimicos suos et non indicarent quasi peccatores offendentes in se, consequens erat, sicut iam diximus, ne forte sub obtenu dilectionis et bonitatis eciam sancta Dei et secreta eis communicarent. Ideo constituit ne faciant hoc, dicens: Nolite sanctum dare canibus. Nunc autem dat eis consilium bonum, ut si diligunt inimicos suos quasi Dei benigni imitatores et volunt eos et secundum Deum salvare, petant Deum pro illis et dabitur eis, querant eos qui perierunt in peccatis et invenient eos Dei gratia demonstrante, pulsent eos qui in erroribus sunt conclusi et aperiet eis Deus, ut habeat sermo eorum ad animas ipsorum ingressum. Ac si dicat de christianis qui porcorum more viventes perdiderunt se secundum imaginem Dei et cadentes ab homine porci facti sunt et perierunt: Querite eos, ammonendo benivole, promittendo eis misericordiam Dei et in spem eos adducendo. Sic enim et Paulus eum qui quasi porcus et non homo in-

2. A in marg.: *Johannes.* 6. A: *quod deest.* 21. A in marg.: *Crisostomus.* 25. B: *sciencia Dei.* 34. Codd.: *christianus.*

21. Op. Imp., l. c. p. 824.

differenter coniugium maculaverat patris, misericordiam quesivit et per graciam Dei invenit.

Et hic patet ex dictis Crisostomi quod contingit sidelem tam ab amico quam inimico quem diligit tam bona maiora quam minora subtrahere, quia bonum maius, id est sanctum et margarita, subtrahi debet a canibus, ut Christus precipit, quia canibus et porcis non proficeret sed magis inficeret et (quod preponderancius est) ecclesie militanti noceret, et conforme est iudicium de bonis minimis; nam ipsa donata sepe inimicos Christi et sue ecclesie excitarent ad maius facinus perpetrandum. Ideo regula debet esse catholico quod nichil det amico vel inimico nisi quod ad salutem anime foret sibi utile et prodesset ecclesie, unde utilis tribucio negacionis prudentis qua fidelis tribueret tali privacionem, ne noceret ecclesie, foret tribucio evangelica quibusdam prudenter cum paribus coaptanda. Et patet quod mandatum evangelicum Matthei V: *Omni petenti te tribue, non est contrarium huic vie.*

Sequitur in litera Crisostomi: *Gentiles autem vel hereticos qui verisimilibus persuasionibus mendaciorum circumsepti sunt et conclusi in claustro perfidie, pulsate eos doctrinis assiduis et aperiet eis Deus solvens claustra perfidie; et habebitis in eos ingressum, sicut et Christus dicit in Revelacione Johannis: Ecce ego sto ad hostium et pulso et qui aperuerit mihi, intrabo ad illum et cenabo cum eo et ille mecum. Ergo non temerando sancta Dei vel peccatores vel gentiles vel hereticos debemus velle salvare sub obtentu misericordie; hoc enim temeritatis est, non bonitatis, sed Deum quidem petendo pro eis, ipsos autem vel querendo si perierunt vel pulsando si clausi sunt. Et tunc nos si digne petimus et illi sanabiles sunt ex canibus et porcis immundis reformati efficientur homines sancti, et sic iuste et digne sancta participabunt et audient secreta misteria.*

Ista verba Crisostomi possunt nobis a vinculo diabolico liberis coaptari; sic enim debemus tractare claustrales in hiis novis ordinibus vinculatos. Unde consequenter dicit Crisostomus: *Omnis qui petit accipit et qui querit*

We may have to keep back good things even from our friends.

We should give to each only what may profit his soul and not harm the Church.

We must help heretics and heathen by prayer to God for them.

Chrysostom's words teach us how to treat the claustral orders.

1. A: *misericordiam* deest; B in marg. addit.   3. A in marg.: *Johannes.*   35. A: *ministeria.*   36. A in marg.: *Johannes.*   39. A in marg.: *Crisostomus.*

3. I. Cor. V.   25. Apoc. III, 20.

God grants righteousness to all who seek for it. *invenit et pulsanti aperietur. Quoniam dixerat: Petite, querite et pulsate, ne forte aliqui peccatorum audientes dicant eciam. Ista facere dignos hortatur; nos autem indigni et si petiverimus non accipiemus et si querimus non inveniemus et si pulsaverimus, non nobis aperietur. Vide quomodo eandem clausulam repetendo tam iustis quam peccatoribus misericordiam Dei commendat dicens: 398^a Omnis qui petit, id est, sive iustus sit sive peccator, tamen petere non dubitet, querere non negligat, pulsare non ccesset, ut constet neminem sperni, nisi qui petere dubitaverit a Deo, querere neglexerit, pulsare cessaverit. Ut autem cognoscamus bonitatem Dei, dicamus de Deo, sicut Christus dixit de nobis. Dicit enim supra: Diligite inimicos vestros et cetera huiusmodi; et addit: Si autem diligitis diligentes vos, quam mercedem habebitis? 15 Nonne gentiles hoc faciunt? Nos ergo dicamus de Deo: Si Deus tantummodo iustos et amicos suos exaudit et adiuvat, quam laudem bonitatis meretur? Nonne et homines, cum mali sint, amicos suos rogantes se audiunt et beneficia eis prestant? Vides ergo quoniam Dominus dicit: 20 Estote misericordes, sicut et pater vester misericors est, qui solem suum oriri iubet super iustos et iniustos et dat pluviam super gratos et ingratos. Bonitatem Dei voluit demonstrare, quia tam iustis quam peccatoribus parata est bonitas eius. Nec enim credibile est ut opus 25 benignitatis hominibus quidem iniungat in malis constitutis, ipse autem non faciat, cum sit bonus. Ergo omnis qui non habet iusticiam ut aut credat de regno celesti aut facere valeat iusticiam, aut certe iusticiam non petivit fideliter aut non quesivit studio et labore aut non pulsavit 30 operibus bonis, et ideo non est duricia Dei non prestantis sed culpa hominis negligentis.*

Trust in His goodness should outweigh despair at our own unworthiness.

Quis vestrum habens filium et si petat ab eo panem, numquid lapidem porriget ei? Videte quomodo nos ad spem divine bonitatis inclinat, ne forte aliquis considerans 35 quanta est differencia inter Deum et hominem et ponderans peccata sua, dum non sperat impetrare nec incipiat petere, ideo patrum et filiorum similitudinem introducit, ut et si propter peccata nostra desperamus propter propriam bonitatem Dei speremus.

40

4. B: *et deest.*
38. A: *eciam si.*

13. A: *dicit de nobis.*

24. A: *volunt.*

13. Matth. V, 44—47.

21. Lucae VI, 36; Matth. V, 45.

Panis est verbum de noticia Dei patris. Lapis est omne mendacium et quicquid illud habet in se scandalum offendionis ad animam, unde dicit propheta ad iustum: In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Omnis enim iustus custoditur ab angelis, ne forte ad occasionem offendionis occurrat pes conversacionis illius. Piscem autem possumus intelligere verbum de Christo, serpentem autem ipsum diabolum. Ut ergo impetreremus quod desideramus, duo hec convenire debent, unum quidem ut petas oracione et queras studio et pulses operibus tuis, alterum autem ut sit panis vel piscis quod petis. Si autem que non expediunt petis, hoc est, carnalia que nocent anime tue, quasi lapis aut serpens, non tibi prestat, eciam si petis, quia pater benignus est, alioquin eciam si prestat nocira potenti non est pater sed inimicus.

Si vos cum sitis mali, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in celis est dabit spiritum bonum potentibus se; non quia apostoli erant mali, sed quantum ad comparacionem Dei qui solus singulariter est bonus, omnes mali videntur, sicut ad comparacionem nivis aut solis omne mundum sordidum videntur et omne lucidum obscurum, et vere, cum omnes patres mali sint preter Deum, ecce si hodie pater iniuriam paciatur a filio, statim affectus illius mutatur in odium et irascitur illi, et forsitan castigat, non quia ille faciens iniuriam patri peccavit ante Deum, ideo pater suus illi irascitur, sed quia illi fecit iniuriam. Alioquin si pater iniuriam passus est, non propter suam iniuriam irascitur filio, sed propter illius peccatum, in omni peccato filiorum similiter irasperetur. Nunc autem quando ipsi iniuriam paciuntur, scilicet patres a filiis, ideo dolent et fremunt, quando autem adhuc filii eorum peccaverint in Deum nec curant. Deus autem offensus ab homine non ideo irascitur, quia ipse, cum esset Deus constitutus, ab homine est contemptus, sed ille offendens Deum perdidit animam suam. Vere ergo non irascitur de sua iniuria sed dolet de perdicione humana et castigat, ut non suam iniuriam vindicet sed ut illum corrigat ad salutem. Audi enim

Earthly fathers are moved by personal resentment.

God regards only the good of His children.

11. A: *tuis* deest. 28. A: *sed* deest. 33. A: *adhoc*. 35. A: *est* deest.

4. Psalm. XC, 12. 39. Psalm. LXXXVIII, 31—34.

prophetam dicentem: Et si dereliquerint filii eius legem meam, visitabo in virga iniusticias eorum. Misericordiam vero meam non dispergam ab eis etc. Quoniam autem non omnia potentibus prestat sed bona tantum, ideo non dixit quanto magis pater vester dabit potentibus se, sed addidit: Bona potentibus se. Hec Crisostomus.

CAP. XLV.

We should not
quarrel with
the orders, but
pray for them.

Ex isto capitulo huius sancti fideles quidam pie eliciunt quod christiani de sincera secta Christi non debent contra has sectas quatuor refugas noviter introductas contenciose procedere, sed ex fide, spe et caritate primo Deum pro ipsis petere et orare, ut convertantur ad sinceram fidem ecclesie et sectam liberam Jesu Christi. Secundo debent sperare in Domino quod doctis illis de secta faciliter et meritoria domini Jesu Christi converti possent multi eorum secundum gratiam Domini ad eandem. Et tertio pulsare debent secundum evidencias fidei scripture, ut conscienciant secte Christi. Ipsa enim habet patronum infinitum plus pluia quam est aliquis fictus patronus alicuius talis secte, quia patronus noster est ex fide Deus et homo; qui infinitum superat singulos christianos. Regula autem huius secte ad sub isto patrono libere, suaviter et meritorie militandum est fides scripture domini Jesu Christi, et milites eiusdem secte sunt apostoli quos oportet credere de ecclesia triumphante, et in hiis tribus omnes hec secte quatuor infinite quodammodo superantur. Quis ergo haberet conscientiam omnes istas frivolas sectas relinquere et sectam liberam Jesu Christi tam excellentem accipere? Revera infidelis signum foret licenciam pape vel cuiuscunque alterius pro isto accipere, quia in hoc videretur homo petere licenciam de illo ab Antichristo, quod generaliter conceditur discipulis Jesu Christi. Non tamen legi quod Christus petivit licenciam a templi pontifice vel Pilato ad faciendum quicquam quod fecerat, et sic de quolibet christicola non errante.

The orders
need no license
from the pope
to return to
Christ's
freedom.

8. A in marg.: *Johannes. 1*; ib. B in marg.: 42. 12. A: *primum.*
14. A in marg.: 2. 16, 17. A: *multi – debent deest.* 20. A: *aliquis*
deest; B in marg. addit. 22. B: *omnes christianos.* 23. B: *ad deest.*
31. A: *qui in.* 34. B: *lego.*

1. Ps. LXXXVIII, 31–33.

Scarioth autem accepit ministros a pontificibus, ut Christum traderet, et Paulus accepit epistolas a principibus sacerdotum, ut christianos vinctos produceret Jerusalem, ut patet Jo. XVIII, 5 et Act. IX. Sed non lego quod hoc factum fuerat a christiano aliquo non errante. Licet autem christiano fideliter monere reliquum, ut ad illud quod scit esse licitum consulat atque consensiat, ut sit sibi magis meritorium, ut patet in epistola ad Philemonem. Sed cavere debet in talibus, ne aliquis creaturam preponderet ante dominum Jesum Christum.

Sequitur in textu evangelii: *Omnia ergo quecumque rultis ut faciant robis homines, ita et vos facite illis. Hec est enim lex et prophete.* Augustinus autem sic habet: *Omnia ergo quecumque rultis ut faciant robis homines, ita et vos facite illis. Hec est enim lex et prophete.* In exemplaribus, inquit, Grecis sic invenimus: *Omnia igitur quecumque rultis ut faciant robis homines, ita et res facite illis.* Sed ad manifestacionem sentencie puto a Latinis additum esse 'bona'. Occurebat enim quod si quisquam flagicose aliquid erga se fieri velit, et ad hoc referat istam sentenciam, veluti si velit aliquis provocari, ut immoderate bat et se ingurgitet poculis et hoc prior faciat a quo sibi fieri cupit, ridiculum est hunc putare istam impleri sentenciam. Cum hoc igitur moverit (ut arbitror), additum est ad manifestacionem rei unum verbum, ut postea quam dictum est: *Omnia quecumque rultis ut faciant robis homines, adderetur bona.* Quod si deest et in exemplaribus Grecis, eciam illa sunt emendanda; sed quis hoc audeat? Intelligendum est igitur, plenam esse sentenciam et omnino perfectam, eciam si hoc verbum non addatur. Id enim quod dictum est: *Omnia quecumque rultis, non usitate ac passim sed proprie dictum accipi oportet.* Voluntas namque non est nisi in bonis; nam in malis factis flagiosisque operibus cupiditas proprie dicitur, non voluntas. Non quia sic semper proprie loquuntur scripture, sed ubi oportet ita omnino proprium verbum tenent, ut non aliud sinant intelligi.

Augustine:
We are to do
for others only
such good
things as we
desire for
ourselves.

14. A in marg.: *Augustinus.* 24. B: *hee.* 30, 31. A: *audiatur.* *Intelligendum.* 34. A in marg. inf.: *Quod voluntas non est nisi in hominis factis proprie, in malis autem factis sine operibus cupiditas proprie dicitur, non voluntas.*

12. Matth. VII, 12. 14. De sermone Domini in monte, l. c. p. 230.

This rule is
specially
directed
to the love of
our neighbour.

Videtur autem hoc preceptum ad dilectionem proximi pertinere, non etiam ad Dei, cum alio loco duo precepta esse dicat, in quibus tota lex peudet et prophete. Nam si dixisset: Omnia quecumque vultis fieri vobis, hec et vos facite, hac una sententia utrumque illud preceptum complexus esset, cito enim diceretur, diligi se velle unumquemque et a Deo et a hominibus: itaque cum et hoc preciperetur, ut quod sibi vellet fieri, hoc faceret, id utique preciperetur, ut diligeret Deum et homines. Cum vero expressius de hominibus dictum est: Omnia igitur quecumque vultis, ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis, nihil aliud dictum videtur quam: Diliges proximum sicut te ipsum. Sed non est negligenter addendum quod hic subicit: Hec est enim lex et prophete. In illis autem duobus mandatis non tantum ait: Lex pendet et prophete, sed addidit, tota lex et omnes prophete, pro eo quod est omnis prophecia; quod cum hic nou addidit, servavit locum alteri precepto, quod ad dilectionem Dei pertinet. Hic autem quoniama precepta simplicis cordis exequitur et erga eos metuendum est ne habeat quisque cor duplex, quibus occultari cor potest, id est erga homines, id ipsum fuit precipiendum. Nemo enim fere est qui relit quenam corde duplice secum agere. Id autem fieri non potest, id est, ut simplici corde aliquid homo homini tribuat, nisi ita tribuat, ut nullum ab eo temporale commodum expectet et ea intencione faciat, de qua superius satis tractavimus, cum de oculo simplici loqueremur.

Mundatus ergo oculus ab omni malicia simplexque redditus, aptus erit et idoneus ad intuendam et contemplantam interiorem lucem suam, creatorem suum, redemptorem, consolatorem, doctorem, visitatorem, roboratorem, nutritorem, calefactorem, confirmatorem, iustificatorem, salvatorem. Iste enim oculus cordis est. Hunc euini oculum talem habet ille qui finem bonorum operum suorum, ut vere bona opera sint, non in eo bona constituit, ut hominibus placeat, sed etiam si perreuerit, ut eis placeat, ad eorum salutem pocius hoc referat et ad gloriam Dei, non ad inauem iactanciam suam, neque propterea boni aliquid ad salutem proximi operatur, ut ex eo comparet

4, 5. B: *hec et vobis facite.*   5. A: *hac vana.*   13. B: *tamquam te ipsum.*   15. A: *totum lex.*   28. A: *mundatis ergo oculis.*   35. A: *bona deest.*   39. B: *operetur.*

3. Matth. XXII, 40.   14. Matth. VII, 12.

ea que huic vite transigende sunt necessaria, neque temere animum hominis voluntatemque condemnat in eo facto, in quo non apparet quomodo animo et voluntate sit factum; et quidquid officiorum exhibet homini, hac intentione exhibeat; qua sibi vult exhiberi, id est, ut non ab eo aliquid commodi temporalis expectet, ita cor erit simplex et mundum in quo queritur Deus. Beati ergo mundi corde, quouiam ipsi Deum videbunt.

398^c Sed hoc quia paucorum est, iam incipit | de investi-
10 ganda et possidenda sapiencia loqui, quod est lignum vite
cuus utique investigande ac possidente, id est, contem-
plande, talis oculus per omnia superiora perductus est,
quo riederi iam possit arta via et angusta porta qua ad
celum intratur. Hec Augustinus.

15 Videtur istum sanctum intendere quod iste sit brevis intellectus istius moralis principii: Omnia quecunque debetis rationabiliter velle ut faciant vobis homines, proporcionaliter illis facite quoad mores, et sic non est possibile viatorem in caritate proximo suo deficere.
20 nisi deficiat contra istud principium. Ideo Christus subtiliter et compendiouse colligit sentenciam istius principii in legibus et prophetis; et cum omnia mandata decalogi sint connexa et quilibet debet velle suum proximum sibi spiritualiter proficere in integra obser-
25 vancia mandatorum, patet quod singula mandata utriusque tabule in isto principio sunt coniuncta.

All the commandments are combined in this.

CAP. XLVI.

Ex isto principio fidei claret fidelibus quomodo militans ecclesia purgaretur. Nam primo videtur quod reges
30 et potentatus seculi quererent instanter ab hiis sectis quatuor quid naturaliter et quid figuraliter sit hostia consecrata. Nam nullus debet velle in fide se decipi et specialiter in fide tam communi, citra quam populus tam in temporalibus quam spiritualibus adeo spoliatur.
35 Nam ministracio huius sacramenti valet regno Anglie multa millia marcarum in sumptibus annuatim. Quis ergo non cognosceret veritatem fidei in hoc punto?

Doing as we would be done by will purge the church.

1. By making the orders declare what is the nature of the host.

2. B: *animi.* 11. A: *cuius itaque.* 15. A in marg.: *Johannes.*
27. B in marg.: *43.* 28. A in marg.: *i.* 35. *vatet;* A: *videlicet.*

7. Matth. V, 8.

2. The orders
should speak
out gladly, as
other poor
priests would.

Et ex eadem fide scripturæ sequitur secundo quod hec secte quatuor et earum singula gaudenter super se acciperet istud onus, cum caritas Christi compellit, ut sacerdotes dicant populo rationem fidei scripture, ut dicit Petrus, et specialiter in hoc puncto, ad quem ⁵ sensum Christus dixerat de pane: *Hoc est corpus meum;* immo cuncti possessionati de hiis sectis quatuor appeterent regem suum de illis hoc petere sub pena amissionis omnium suorum temporalium, quia (testis sit Deus) sic vellent sub pena mortis alii pauperes sacerdotes, et ¹⁰ alii de hiis sectis quatuor mendicantes appeterent sub pena amissionis sue legis illud idem; quod si reges et principes voluerunt de sumptibus harum sectarum istud diligenter inquirere, cederet ad honorem Dei et utilitatem ecclesie militantis. 15

3. Friars should
be diligent in
publishing their
faith.

Et ex istis videtur tertio quod fratres communicarent diligenter aliis in ista materia suam fidem. Sic enim volunt pauperes presbyteri scribere fratribus cum sufficienti evidencia id quod credunt; cum ergo hoc sit rationabile, quare non sic facerent fratres fidelibus sub ²⁰ sumptibus suis illud idem et ex eodem fidei principio?

4. The Pope
would give up
issuing
indulgences.

Quarto sequitur quod Romanus pontifex nedum perficeret caritatis intuitu illud opus sed dimitteret indulgencias et bullas quibus populum spoliat, quia hoc est contra regulas caritatis. Numquid credimus quod in caritatem ²⁵ sonat concedere bullas aut privilegia, ut homines sine causa rationabili occidunt multa millia populorum? nam sic homo, non Deus, vult de talibus nequiciis vindicari; et eodem modo dicitur de bullis sub quibus indulgencie conceduntur; nam si papa in potestate habeat ³⁰ indulgencias tales ad votum concedere, tunc peccaret graviter nisi tam spiritualem elemosinam indifferenter gratis concederet, cum hoc posset faciliter; et prestans foret quam omnia temporalia huius mundi. Si autem in istis sit falsa et sophisticata pretensio, papa ³⁵ ex vi huius principii istud dimitteret, cum secundum Augustinum nemo rationabiliter appeteret, ut sibi in materia fidei concernente salutem anime illudatur.

5. Popes and
bishops would
live poorly and
cease to rob the
people.

Et ex eodem sequitur quinto quod non solum papa sed dotati episcopi pauperem vitam viverent instar ⁴⁰

1. A in marg.; 2. 12. A: *legie.* 16. A in marg.: 3. 22. A in marg.: 4. 22, 23. B: *perficerat.* 23. Codd: *quod deest.* 28. Codd.: *si homo.* 30. B: *illud dimitteret.* 30. A in marg.: 5.

Christi, cum in isto illudunt ecclesie multis modis. Nam vendicant a Christo habere potestatem parem cum Petro et ceteris apostolis vel maiorem; et cum potestate ista sophistica spoliant populum nimis false. ⁵ Sed quis racionabiliter vellet sic sibi fieri? Et sic dicitur generaliter de cunctis manifestis mendaciis sacerdotum.

Et videtur ulterius sexto quod cuncti prelati cesarii illam potestatem infundabilem dimitterent et humiliter ac fideliter instar Christi et suorum apostolorum edificarent ecclesiam, cum notum sit quod hoc foret salubre; et notorie hoc dimittunt. Cum ergo heresis sit dogma falsum, scripture sacre contrarium, pertinaciter defensatum, videtur patens quod clerus sic pertinax in his punctis sit hereticus manifestus. Quo concesso oportet ¹⁰ fideles supra istos montes oculos suos erigere et spem suam colligere in milites ecclesie triumphantis.

Et eodem modo possunt septimo errores purgari de brachio seculari. Cum enim seculares domini et servi sui sint fratres in Domino et debent velle illis fieri ²⁰ sicut in statu consimili debent racionabiliter sibi velle, videtur ex vi istius principii fidei quod nullus secularis dominus teneret hominem in servitute civili, nisi in casu consimili debeat hoc racionabiliter sibi velle. Et tunc servitus talis non foret dampnifera sed utilis utroque; mundus tamen clamat | quod ratione defectus istius principii fidei multorum caritas refrigescit. Ista vero fides predicari debet constanter a presbyteris et per gratiam Dei multi homines forent in amore caritatis meliores; et breviter non est aliquis error in mili- ^{398^a} ³⁰ tante ecclesia quin poterit ex isto fidei principio emendari.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *id est non solum mando: Nolite iudicare, ut non iudicemini; quod omnes homines sibi fieri volunt, ut cum nocuerint aliquibus, non iudicentur ab eis, sed eciam omnia que- ³⁵ cunque rultis ut faciant vobis homines, facite et eis; et tunc impetrabiliter poteris orare; nam quecumque lex et prophete sparsim in omnibus scripturis preceperint, in hoc compendioso comprehenduntur mandato, quasi innumerabiles arboris rami in una radice.* Hec Crisostomus.

6. Prelates would devote themselves to edifying the church.

7. Slavery would be ended.

Chrysostom:
Ali laws
summed up in
this.

^{7.} A in marg.: 6. ^{14.} A in marg.: *Quid est heresis.* ^{15.} A: *fideles* twice. ^{17.} A in marg.: 7. ^{19.} A: *sunt;* B correxit. ^{21.} A: *videtur* quod. ^{31.} A in marg.: *Crisostomus.* ^{37.} B: *preceperunt.*

31. Op. Imp., 825.

The faithful
should correct
prelates.

Ex isto claro principio fidei cum testimonis sanctorum potest dici prelatis a via Christi deviantibus: Ecce tu facis in conversacione tua nedum michi sed toti militanti ecclesie detrimentum, quia debes nos iuvare spiritualiter sequendo Christi vestigia et patenter facis⁵ oppositum; ideo te corripi et faculas igneas caritative subtraho quibus in tali crimine es ignitus, et sic velle debo quod tu michi facias in casu consimili; et sic emendata foret ecclesia, si generaliter istud principium fidei fuerit publicatum. Nam contra hoc principium¹⁰ est quod prelati spolient suos subditos modo quo faciunt, sed principium fidei requirit quod fideles subtrahant a suis fratribus temporalia, dum ea cognoverunt esse saluti sue anime documenta.

Rulers should
take away
secular power
from the clergy.

Et ex isto principio fundatur quod domini temporales¹⁵ debent subtrahere a viris ecclesiasticis seculare dominium ad dampnum sue anime contra fidem scripture stolidi occupatum. Sic enim debent viri ecclesiastici seculares dominos prudenter corripere et auferre ab ipsis peccata quibus sue anime maculantur. Ideo lex caritatis requirit²⁰ quod seculares faciant proporcionaliter in prelatis; unde necesse est fidelem intelligere istum morale principium ad sensum expositum, quia sicut homo potest esse in corpore suo febricitans et vinum ardenter appetere quod excitaret amplius febrem suam, sicut homo potest²⁵ esse freneticus qui inordinate appeteret gladium, ut iniuste interficiat fratrem suum; et tamen non est intentionis Christi dicere, licet talis velit in tali casu habere vinum vel gladium quod ex vi caritatis porrigit sibi illud, quia non debet rationabiliter ita velle; sic³⁰ multo evidens dum homo fuerit in febri vel frenesi spirituali: ideo ex facto Christi et verbis necesse est, ut istud morale principium intelligatur ad sensum expositum, cum Joh. XIII, 34 dixit Christus: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.*³⁵ Quando autem cognati sui Jacobus et Philippus secularem appetierant dignitatem per matrem suam, ut patet Matthei XX, Christus non dedit eis illam sed concessit eis bibere calicem passionis; et conformiter fecit cum cunctis suis apostolis, unde ille qui predicaret patenter⁴⁰ istud principium fidei cum suis sequentibus, iudicaretur

i. A in marg: *Johannes.*

15. A in marg.: *Conclusio.*

36. B: et

Johannes.

a satrapis summe hereticus. Sic enim Christus propter verba similia iudicatus fuit blasphemus, demoniacus et insanus; fideles tamen qui habent scintillam fidei concipiunt quod velle eis adiaceat, ut constanter veritates fidei sic loquantur; sed adhuc ex causis pluribus sunt ab ista operacione evangelica prepediti.

CAP. XLVII.

Sequitur in textu evangelii: *Intrate per angustam portam, quia lata porta et spaciovia que dicit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta est porta et arta via que dicit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam.* Super quo Augustinus: *Non ideo dicit, quia iugum Domini asperum est aut sarcina gravis, sed quia labores finiri pauci volunt, minus credentes clamanti: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde: iugum enim meum lene est et sarcina mea levius est (hinc ergo sermo iste sumpsit exordium de humilibus et mitibus corde); quod iugum lene et levem sarcinam multi respiciunt, pauci subeunt, eoque quod fit arta via que dicit ad celum, hoc est ad vitam, et angusta porta qua intratur in eam.*

Igitur hic illi qui promittunt sapienciam cognitionemque veritatis quam non habent, precipue cavendi sunt, sicut heretici qui plerunque paucitatem commendant. Et ideo cum dixisset, paucos esse qui inveniunt angustam portam et viam artam, qua intratur ad vitam, ne se illi supponant nomine paucitatis, subiungit: *Cavete a pseudoprophetis.*

30 Hec Augustinus.

Hic videtur istum sanctum intendere quod omnes militantes debent subire ordinem secte Christi; et in hoc debent sentire suavitatem et dulcedinem legis sue. Et hic patet quod Saraceni et gentiles sunt notabiliter

Augustine:
Few trust
Christ's
promises.

Fewness of
believers is not
always a note
of truth.

All should
submit to
Christ's order.

4. B: *constantes.* 6. B: *ab ipsa.* 10, 11. A: *quam angustia.*
11. A in marg.: *Augustinus.* 14. *finiri.* B in marg.: *ferre.* 15. A: *clamati.*
20. A: *lenam sarcinam.* 21. B: *multi respiciunt* 22. A: *ad*
omitted before *vitam.* 26. A: *qui se;* ib. A: *ideo deest.* 29. A: *subiecit.*
31. A in marg.: *Johannes.*

8. Matth. VII, 13, 14. 12. De sermone in monte, l. c. p. 232.
15. Matth. XI, 28.

The four sects increpandi ex hoc quod non tollunt iugum Christi
are worse than
Saracens.
They serve
another head
than Christ.

Secte autem quatuor infra christianismum sunt amplius
increpande, quia assumunt super se iugum asperius et
onus gravius; et ipsi sicut omnes fideles vix sufficient⁵
secundum sui ultimum ferre onus | legis Christi. Sed ^{399*}
cum quilibet viator ex Dei gratia sufficit ferre illud
onus, si non ponant obicem aliunde, nec aliquis viator
est tam fortis quin illud onus sit potencie adequatum;
et sic qui deserunt sectam Christi et induunt novum ¹⁰
onus, ut patet de istis quatuor ordinibus, infideliter
deserunt Christum pro regula, ac si intenderent quod
non sunt homines sui sed homines habentes virtutem
et potestatem ad ministrandum alteri principi aliunde.

Et ex isto cum morali principio supradicto capiunt ¹⁵
fideles evidenciam ad humiliter loquendum istis novis
ordinibus, ut intendant sinceriter iugo suavi et levi
oneri secte Christi. Et ad hoc faciunt fideles rationem
talem que moveret compotem rationis. Quilibet viator
debet tam propinque et similiter quantum sufficit sequi ²⁰
Christum. Ergo iuxta dictum morale principium quilibet
viator debet velle ut proximus ipsum iuvet et ipse
iuvet proximum ad hunc finem, immo ut ad hoc si
oporeat compellatur.

We should
urge all men to
return into
Christ's sect.
Chrysostom:
This refers to
fasting.

Et hinc evidenter sequitur quod homo moveat cunctos ²⁵
viantes ut sincere accipiant sectam Christi et deserant
cunctas extraneas, cum seducunt ab imitacione Domini
Iesu Christi et per consequens retardant vel impediunt
ad beatitudinem acquirendum.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: ³⁰
*Tertia hec consequencia ad terciam iusticiam ieunii
pertinet, et est pars doctrine de ieunio facte, ut sit talis
ordo narrationis: Tu autem cum ieunias, unge caput
tuum et faciem tuam lava, ne appareas hominibus ieunans
sed patri tuo qui in celis est, in abscondito; et pater ³⁵
tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.*

*Intrate per angustum portam, quoniam omnis quidem
iusticie introitus ad vitam eternam angustus est omni*

2. B: *per semitas arias;* in marg.: *sectas arias.* 7. *Hic locus cor-*
ruptus esse videtur. 14. A: *aliunde* twice. 15. A: *tamen morali.*
18. A in marg.: *Nota rationem.* 23. A: *si deest.* 30. A in marg.:
Crisostomus. 35. B: *est* twice.

30. Op. Imp., l. c. p. 825/6. 31. Matth. VI, 4, 6, 18.

viventi in carne: propter adversitatem nature carnalis. Nullus autem sic est angustus et laboriosus, quomodo ieunii sinceriter consumati. Et ut scias, attende: Omnes quidem passiones carnales dicuntur et sunt, quia a spiritu carnis moventur, sive ira, sive superbia, sive invidia sive avaricia sive vana gloria. Precipue tamen tres sunt naturales passiones et intime et proprie carnis, scilicet esca et potus, deinde amor viri ad mulierem et mulieris amor ad virum, in tertio loco sompnus. Quoniam sine illis, scilicet ira et ceteris quidem passionibus, ipsa natura carnis consistere potest, sine istis autem, scilicet esca et ceteris passionibus, neque potest consistere carnis natura. Ergo quasi partes quodammodo sunt et supplementa nature carnalis; nam ad omnes alias passiones, scilicet iram etc., non necessitas nature carnalis urget sed presumpcio spiritus carnis, ad istas, scilicet escam etc., tantum ipsa necessitas nature carnalis. Ideo et gravius est eas a natura carnali precidere quam ceteras passiones; precidere autem iram etc. labor est per col- luctuacionem cordis, istas autem passiones, scilicet escam etc., precidere non solum labor est sed consumere et conterere et interficere ipsam naturam carnalem et quasi truncare substancialm ipsam quemadmodum, si quis precideret a corpore aliquod membrorum ipsius. Si ergo he tres passiones naturales sunt et intime et proprie nature carnalis, nullius passionis abstinencia sic sanctificat corpus quomodo abstinencia ab istis scilicet escis etc., ut sit homo castus, ut sit ieunus, ut sit in vigiliis perseverans. Et nulla scilicet ire et ceterorum passio sic coinqumat corpus Hence the need of fasting.

All sins are of the flesh, but specially gluttony, lust and sloth.

They are so closely connected with our nature that they are most difficult to be rid of.

10. A: ipsa deest. 10. Codd.: et cum hiis quidem. 11-13. A: sine — natura deest. 14. B: omnes illas. 15. A: scilicet escam deest. 31. A in marg.: Nota summe. 38, 39. A: nunc — vita tua deest. 39. A: ubique.

32. II. Cor. VI, 18. 37. Lucae XVI, 25.

The wide gate
is the devil.
Why it is
said to be
wide.

cipit assidue vigilare: ergo propter omnes iusticias, precipue tamen propter laboriosissimum, ieunium, dicit: *Intrate per angustum portam. Porta perdicionis est diabolus per quem introitum in gehennam: porta autem vite est Christus per quem introitum in regna celestia; de qua dictum est: Hec porta Domini iusti intrabunt per eam. Lata autem porta dicitur esse diabolus, non magnitudine potestatis extensus, sed effrenate superbie licencia dilatatus.* Tale aliquid Dominus dicit: *Beati pauperes spiritu. Pauper spiritu est, qui cum sit magnus, modicum se ostendit. Dives autem spiritu est, qui cum sit modicus ostendit se magnum, sicut diabolus superbia natus est elatus qui cum esset minister Dei in celo quasi Deus super celos extendere se usurparit contra Deum. Porta autem angusta dicitur Christus, non parvitate potestatis exiguis sed humilitatis ratione collectus, sicut ipse de se testimonium dat: Videte quia misericordia sum et humili corde. An non tibi videtur potestate latissimus, humilitate autem angustus qui cum esset deus et Dominus maiestatis quasi homo in hoc seculo voluit apparere? Et quem totus non capit mundus, se ipsum inter angustias uteri virginalis inclusus?*

Et alias intelligitur diabolus porta lata et Christus angusta quoniam diabolus omnes peccatis in uno luto et universam mundi sarcinam baiulantes recipit et ducit in mortem. Christus autem non recipit in se, nisi qui omnibus peccatis se exuerint et deposuerint omnem sarcinam mundi et facti fuerint subtile et spirituales, ut quales intrant in mundum, tales exeant de mundo.

Adhuc latus dicitur diabolus quoniam apud illum sine lege sunt omnia. Christus autem angustus, quia sub ratione legis apud eum universa consistunt. Quicquid enim est sine lege solutum est, quod autem sub lege est, angustum est. Via autem perdicionis est omnis iniquitas. Dicitur autem sparsa, quia non est intra regulam veritatis et discipline inclusa, sed per diversa carnalium voluptatum diffusa. Et ambulantes in ea non quod debent agere, hoc agunt, sed quod eos delectaverit hoc sequitur. Voluntas enim eorum lex est ipsorum, et non ipsi sub lege sunt sed lex sub illis. Hec Crisostomus.

3. A in marg.: *Porta duplex.* 8, 9. B: *magnitudine dilatatus.* 12. A: *superbia autem natus;* B: *superbia est natus;* natus correxit in marg.: *latus.* Recte: *superbia animi elatus.* 15. A: *Augustia.* 19. A in marg.: *Porta duplex vite perdicionis* 31, 32. A: *est sine lege — lege deest.* Recte: *sine lege solutum est, latum est.* 38. A: *enim deest.* 39. A: *sub ipsis.*

6. Psalm. CXVII, 20.

9. Matth. V, 3.

17. Matth. XI, 29.

CAP. XLVIII.

Prosequitur autem iste sanctus hec verba evangelii sub hiis verbis: *Via autem vite est omnis iusticia. Dicitur autem arta esse, quia intra regulam veritatis et discipline 5 est inclusa. Et ambulantes in ea non quod delectat eos hoc faciunt, sed quod debent, quia lex non voluntas eorum est; nec est sub illis lex sed ipsi sub lege. Considerandum autem est, quia via dicit ad portam et nisi quis ambulaverit per viam, non potest pervenire ad 10 portam. Sic et qui iusticiam faciunt, illi soli possunt cognoscere Christum et intrare per ipsum. Qui autem non ambulant per viam iusticie, impossibile est ut vere cognoscant Christum. Quamvis multi eciam non ambulantes per iusticiam videantur cognoscere Christum. Si 15 autem nec fuisti nec es in via iusticie et putas te cognoscere christum, mentiris. Sicut enim qui audit quia mel dulce est nec gustat de illo, nomen quidem mellis cognoscit, graciam autem nature eius ignorat; sic et qui audit quia Christus est filius Dei, iusticia autem eius 20 non fuerit usus, tantummodo nomen Christi cognoscit, graciam autem nature eius ignorat. Ideo non dixit propheta: Audite et videte quoniam suavis est Dominus, sed gustate et videte. Quando ergo aliquid audivimus de Christo, nomen Christi cognoscimus tantummodo ut diximus. Quando autem iusticiam Dei facimus, ipsum Christum 25 gustamus.*

Similiter nec incurrit in manus diaboli, nisi qui in via ambulat peccatorum. Vis non incurrere in diabolum, can we come 30 diabolus potestatem. Si autem ambulaveris in via que declina viam que dicit ad illum, et nullam habet in te into the devil's power.

So too only by the way of sin
into the devil's power.

2. A in marg.: *Crisostomus.* 25. B: *facimus eius.* 36. A in marg.: *Via lata.* 37. A: *sed et nolentes deest.*

2. Op. Imp., l. c. p. 826. 22. Ps. XXXIII, 9.

Chrysostom:
The way is
narrow because
it is confined
by law.

Without
righteousness
we cannot
know Christ.

non incidat in eam. Quasi lata enim de longe videtur et ideo eciam infantes, antequam vite viam vel intelligent istam vident. Et cum intraverit quis in eam, prout vult se agit, nec coangustatur in aliqua parte, ita ut delectet eum ambulare per eam. Ambulant enim in ea gaudentes 5 et ridentes, non solum manducantes et bibentes sed eciam devorantes et inebriantes. Ambulant in ea divites, mercantes, periurantes, aliena tollentes et se divites facientes. Ambulant in ea cum uxoribus, non solum cum suis uxoribus sed eciam fornicantes et adulterantes. Quid sit tribulacio 10 nesciunt. Et quis non delectetur quantum ad carnem ambulare per eam?

The narrow
way hard to
find and to
walk in.

Hoc autem iusticie via angusta primum non facile videtur. Et ideo qui vult intrare in eam necesse est ut aliquantulum evagetur in via illa spaciosa, donec considerans se ali- 15 quando inveniat istam. Et cum intraverit in eam non prout vult agat. Ex omni enim parte coangustatur, ita ut peniteat eum intrasse in eam. Ambulant enim tristes, lugentes, ieiunantes, et si manducantes et bibentes, non tamen sine lege timoris manducantes et bibentes. Ambulant 20 pauperes et si divites non sibi sed aliis, aliena non tangentes, sua dispergentes. Ambulant casti, et si cum uxoribus, tamen non sine legis timore amorem suum dispergentes. Blasphemati, iniuriam passi et spoliati. Et quem non peniteat quantum ad carnem intrasse in eam? 25 Et ne mireris quia dixi quem non peniteat intrasse per eam. Audi prophetam dicentem: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns. Ideo videntes homines hanc tribulatam et angustam viam multi recedunt 30 ab ea. Et quidam ab inicio nec accedunt ad eam, nec volunt eam videre. Quidam autem concupiscentes volunt videre eam et accedunt ad eam sed dum considerant angustias et labores eius, recedunt ab ea. Alii autem audacieiores intrant in eam et postea, dum non sustinent 35 labores et angustias eius, iterum reversi egrediuntur de ea. 399^c

Rewards of the
broad way.

Adhuc autem et spaciosa dicitur illa via eciam hac de causa, quia omnia que sunt uxores, filii, parentes, amici,

1. A: *quasi latam.* 2. A: *tamquam vite,* 9. B: *cum his uxoribus.*
13. A in marg.: *Via angusta;* ib. Codd.: *iusticie deest.* 15. A: *se deest.*
23. A: *amorem cum.* 31. B: *non accedunt.* 32. B: *autem deest.*
35. A: *et intrant;* ib. A: *non deest.* 36. A: *ab ea.* 37. A: *eciam deest.*
37, 38. B: *hac causa.*

28. Psalm LXXII, 2, 3.

aurum, argentum, vestimenta, domus, possessiones, omnes species ciborum et potum et omnia artificia, omnes negociaciones, milicie, honores et quicquid in seculo est, quod aut visum delectat aut auditum aut odoratum aut gustum aut tactum vie perditionis sunt, non quia omnes qui ambulant in illis rebus peccant sed quia omnes iste res ad peccatum compellunt.

Via autem vite angusta est, quia una species est, id est, abstinencia omnium rerum. Qui enim separat se ab omnibus rebus illis, salvatur. Non dicimus, quia omnes qui sunt in illis, pereunt, sed quoniam quis separant se ab eis, omnes salvantur. Separant autem se non corpore sed animo, non loco sed actu. Nam quamvis quis sit in mundo, non videtur esse in mundo qui non utitur mundo.

15 Hec Crisostomus.

Videtur istum sanctum ex hiis verbis Christi concipere quod due sunt vie spirituales quibus regitur quelibet conversatio viatorum, prima via est angusta qua venitur ad patriam, et secunda via diaboli est lata 20 qua descenditur ad penam perpetuam. Videtur autem concipere quod dux prime vie est dominus Jesus Christus, et sua lex est regula que hanc viam angustat, dum sunt in hoc seculo conversantes.

Dicitur autem angusta propter coartacionem vere 25 legis Domini que non sinit viantes per eam per viciorum volutabra evagari; et sic videtur quod solum viantes secundum sectam pure christianam ambulant istam viam; et sicut dicit iste sanctus, quidam in principio deviant ab hac via, ut gentiles, infideles, Judei, et 30 Saraceni cum aliis qui a principio quo concepti sunt in peccatis errant continue in progressu, quia non habent spiritualem odorem Christi, qui est dux istius exercitus tendentis ad patriam. Et sic intelligunt quidam istud Gen. XXVII, 27 figuraliter dictum de Jacob: *Ecce 35 odor filii mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus.* Quidam autem incipiunt in ista via que ducit ad patriam, sed ex errore ducentis cicius evagantur, sicut viventes in hiis sectis quatuor et quicunque in via legis Domini finaliter non perseverant. Et ista via 40 dicitur lata, sicut (secundum Aristotelem) error quo deviatur a meta variare poterit multis modis; et sic

The narrow way is abstinence.

Only those who walk according to Christ's sect keep the narrow way.

Some stray from the way.

deviantes non habent legem Domini sub qua militant,
 The four
sects leave the
narrow way.
 -
 If the dead
could return
to tell us, we
should learn
how many have
gone to hell.
 -
 Warning
against false
prophets.
 Chrysostom:
 Sheep's
clothing is
hypocrisy.
 -
 5. A: *christianissimi*. 6. A: *lata sunt*. 13. Codd: *si deest*:
 24. B: *in via*. 25. A: *ducant*. 29. A in marg.: *46*. 33. A in
 marg.: *Augustinus*. 35. A in marg.: *Crisostomus*. 36. B: *dicens deest*.
 19. A: *ipse deest*.
 29. Matth. VII, 15. 33. De sermone Domini in monte,
 l. c. p. 232. 35. Op. Imp., l. c. p. 827.

ut continue in suo spirituali itinere sint artati. Et tales sunt multi qui deserunt viam Domini et captant sibi infundabiliter novas leges, ut hee secte quatuor et alii qui a via Domini elabuntur; et si in principio christianismi 5 lata fuit ista via diaboli et multi transierunt per illam, quanto magis nunc, quando via nominetenus christianorum dispergitur et multi relinquentes viam legis Domini ambulant vias suas. Ypocrisis autem loco legis Christi artantis christicolas dilatat filios diaboli 10 quoad famam mundi, quia deserunt *legem Christi doctam in sermone suo in Monte* et eligunt novam viam; ideo si per impossibile morientes redire poterunt ad votum viantis et dicere terminum quem attingunt, clareret quomodo multi transeunt per diabolum ad infernum 15 et pauci transeunt per Christum ad patriam. Sed anti- 20 quum mendacium est principium seducendi quo Anti- christus fingit quod quoscumque ipse absolverit sunt beati et, sicut false ipse fingit, qui ipsum sequuntur et Christum deserunt, ducuntur ad patriam. Et prin- 25 cipium istius mendacii est quod ipse vivens vitam Christo contrariam directe graditur semitam Jesu Christi. Causa autem patencior huius dampnacionis est quod prelati cesarei qui sunt in vita Christi contrarii, ducunt populum in viam suam; et cum error ducis 25 facit maiorem errorem in processu itineris, non mirum si multi transeunt per viam diaboli ad infernum.

CAP. XLIX.

Sequitur in textu evangelii: *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus 30 autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos.*

Super quo Augustinus: *Isti non fallunt oculum simplicem, qui arborem dinoscere norit ex fructibus.*
 Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: 35
Supra mandans apostolis suis dicens ne elemosynas

faciant coram hominibus, ut videantur ab eis, sicut ypocrate et ut ne orent ut ab hominibus videantur sicut ypocrate, et ut ne ieunent coram hominibus se ostendentes sicut ypocrate faciunt. Et docuit illos ne faciant sic; et 5 instruxit eos, quia possibile est in ypocrisi et elemosynas facere et orare et ieunare. Propter quod quasi iam aliquid cognoscentes, quia hec omnia in ypocrisi fieri possunt loquitur dicens: Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis orium, intrinsecus autem sunt lupi 399^a rapaces. Que sunt vestimenta | ovilia? Species simulate religionis, elemosyna simulata vestimentum orile est, non opus ovile; et oracio simulata vestimentum orile est, non opus ovile; ieunium simulatum vestimentum orile est, non opus ovile; et cetere species pietatis quibus se vestiunt 15 lupi rapaces.

Nulla autem res sic exterminat bonum quemadmodum simulatum bonum. Nam manifestum malum quasi malum fugitur et cavetur. Malum autem sub specie boni celatum dum non cognoscitur nec caretur, sed eciam quasi bonum 20 suscipitur et non coniunctum est bono, id est, Christo; ideo exterminat bonum. Sic servi diaboli tunc pessime christianitatem corrumpunt, quando se simulant christianos de quibus admonet discipulos suos Christus magis autem nos omnes per illos, dicens: Attendite a falsis prophetis, 25 quia magna virtus est homini cognoscere malum, et firma tutela salutis est scire quem fugias.

Simulated goodness is the worst of mischiefs.

Heresis periculosa quidem res est sed utilis valde. Use of heresy. Periculosa quidem, quia multi seducuntur per eam et pereunt; utilis autem, quia temptantur fideles per eam 30 et ab infidelibus segregantur. Qui murmurat de periculo temptationis, murmuret de premio probacionis. In nullo enim negocio potest requies inveniri nisi, precesserit labor. Quanto magis in spiritualibus rebus, nisi precesserit temptationis, non potest esse probacio?

35 Attendite a falsis prophetis. Primum scire oportet quia sunt omnino falsi christiani, nam nulla res sic perdit christianos viros magis quam hoc, quia quoscumque viderint dici christianos quasi christianos eos estimant. Si enim constat quia falsi sunt christiani, aut ille est 40 falsus christianus aut tu. Si non tu, ille. Si ille, ut quid

7. B: fieri volunt. 13, 14. A: ieunium — ovile deest. 17. B: Unde manifestum. 19. A: sed deest. 27, 28. A: quidem — Periculosa deest. 30. A in marg.: Nota.

eum christianum estimas, de quo Christus tibi mandarit,
quia christianus non est; quem Deus suum non confitetur
filium, tu quomodo estimas tibi fratrem? Sed forte dicis
How to know
false christians.
quomodo possum dicere illum non esse christianum, quem
video Christum confidentem, altare habentem, sacrificium 5
panis et vini offerentem, baptizantem, scripturas sanctorum
legentem, omnem ordinem sacerdotii habentem. Vir sapiens,
si non confitetur Christum et manifesta esset gentilitas
illius et seducebaris in eam, insania erat qua seducebaris.
Nunc autem, quia confitetur Christum sed non sic quem- 10
admodum Christus mandarit, negligencie tue est, si ab
eo seducaris. Qui enim in occultam foream cadit, negligens
dicitur, quia non caute prospexit; qui autem in mani-
festam foream cadit, non negligens dicitur sed insanus.
Quod autem de multitudine ecclesiasticorum mysteriorum 15
dixisti, hoc audi responsum: Quoniam et simia hominis
omnia habet membra et per omnia hominem imitatur,
numquid propterea dicendus est homo? Sic et heresis
omnia ecclesie misteria habet et imitatur misteria, sed non
sunt ecclesie. 20

Attention is required.

Deinde sciens Dominus quia non erant manifesti gentiles
sed absconditi sub christiano nomine, iam non dixit: Aspice
sed Attendite. Aspicere enim est simpliciter videre; attem-
dere autem est caute considerare; ubi enim certa res est
et indubitabilis aspicitur; ubi autem incerta et dubitabilis 25
attendantur. Sciens ergo Christus, quia est in illis aliiquid
quod aliud pro alio videtur, aliud desuper positum, aliud
inclusum, ideo dixit: Attendite, ut scias quia non corporali
aspectu attendendum est sed vigilancia spirituali. Si enim
corporaliter illos aspicias, cognoscere non potes, quia 30
seemata christianitatis habent. Nam homines passibiles,
quomodo potestis videre mendacia veritatis velamine
cooperta?

Do good works
and you will
learn to know
truth from
error.

Primum ergo attendendum est per opera bona. Si
enim opera iusticie facimus et a nullo errore decipimur,
et ipsi omnem sentimus errorem. Nam ipsa res facit
errare que facit alterius errorem non cognoscere. Nam
qui non cognoscit mendacium alterius, suam non intelligit
veritatem. Ergo quamdiu opera bona facimus, ipsum
lumen iusticie ante oculos nostros adaperit veritatem. Sic 40

7, 8. B: *Vir sapiens sis si.* 9. B: *in illam.* 12. A: *seduceris.*
23. A in marg.: *Quid est attendere et quid aspicere.* 25. A: *aspicitur —*
dubitabilis deest. 24, 35. B: *Si enim si.* 35. A: *a deest; B addit.*
38. A: *non deest.*

et peccata peccantium sensus tenebrescere faciunt, ut non
videntes mendacium cadant in illud. Vide enim ab inicio
ex quo inter homines seminatus est error fidei, non error
diabolicus fecit homines malos, sed homines mali diabolicum
5 sibi fecerunt errorem. Si error fecisset homines malos,
tunc culpa erat Dei qui tales homines fecit, ut ab erroribus
seducantur. Nunc autem culpa est hominis, qui voluntarie
eligit errorem, quia non possunt errores prevalere in
homines nisi peccata precesserint. Prius enim peccatis
10 plurimis excecatur homo et sic diaboli seduccione decipitur
et cadit in mortem. Quemadmodum enim sole manente
non prevalet nox; cum autem accesserit ad occasum,
tunc occupat mundum; sic quamdiu lumen iusticie in
homine fuerit, tenebra erroris eum non apprehendit.
15 Ergo bonis operibus vigilandum est, quia non error
generat peccata sed peccata errorem; sicut dicit Sapiencia:
*Inpietas hominem trahit ad errorem. Attendite. Sicut
admonet: Attendite; quasi invito Deo diabolus hereses
introducat, non Deo invito sed permittente. Si enim gentes*
20 *non credidissent in Christum, intelligebamus virtutem
fuisse diaboli qui gentes credere non permisit. Nam si
diabolus aliquid potuisset, ab inicio credere non perni-
sisset. Nunc autem ex eo quod omnes gentes crediderunt
sed postea ex gentibus creditibus facte sunt hereses,*
25 *manifestum est quod non fuit virtus Dei sed permissio
Dei. Et quare sic admonet quasi qui noluit fieri, quia*
400^a *non sine iudicio vult servos | suos habere, ideo misit
temptacionem. Quoniam autem non vult eos perire per
ignoranciam, iam admonet, ideo temptationem mittit, ne*
30 *mali cum bonis coronentur; ideo autem admonet, ne boni
cum malis pereant.*

*Attendite vobis a falsis prophetis. Scriptum est; Omnis
lex et prophete usque ad Johannem, non quia futuri non
erant post Johannem. Fuerunt enim Agabus et Silas et*
35 *multi, sed quia prophecia de Christo non erat ventura
post eum, ideo post Johannem prophecia quidem cessavit.
Prophete autem et fuerunt et sunt, sed qui non prophe-
tarent de Christo scilicet venturo, sed qui interpretarentur*

Prophecy is
said to end
with John,
because he was
the last to
prophesy
of Christ's
coming.

8. A: *prevalere* deest. 19. Codd.: *Deo* deest. 29. A: *ideo ad
monet.* 31. A: *bonis.* 34. B: *scilicet prophete.* 36. A: *ergo post.
37. A in marg.: Quod omnes christiani dicuntur prophete secundum
Chrysostomum.*

17. Prov. XIII, 6. 34. Matth. XI, 13.

ea que de Christo ab antiquis fuerunt prophetata, id est, doctores ecclesiarum. Sed et omnes christiani prophete dicuntur qui in regnum et sacerdotium et in propheticam unguntur. Nec enim quis potest propheticos interpretari sensus, nisi habeat spiritum prophecie. Hec autem diximus ut ostendamus, quia prophete de quibus Christus loquitur doctores dicuntur. Sciens ergo Dominus futuros esse falsos doctores heresum diversarum contra veros doctores qui scripturas propheticas et apostolicas perversa interpretatione confunderent, ideo per apostolos suos omnium ecclesiarum doctores admonet dicens: Attendite a falsis prophetis. Hec Crisostomus.

CAP. L.

The false
prophets we
are warned
against
are Christians.

Prosequitur autem iste subtilis philosophus et profundus theologus hanc preciosam doctrinam evangelicam in hec verba: *Et ne forte dicat aliquis hereticus doctor quia non dixit falsos nos prophetas sed gentilium et Iudeorum doctores, ideo addidit dicens: Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium. Quamvis et de Judaicis quidem falsis apostolis et prophetis ista predicit, tamen de illis Judaicis qui in Christum quidem fuerant credituri ex eis, perversa autem loquentes secundum suggestionem maligni spiritus ad corrupcionem christianorum fuerant locuturi, de quibus cavendis in omni epistola sua sollicite ammonet Apostolus, quorum filii sunt et heretici modo. Ores enim christiani dicuntur, vestimentum autem ovile est species christianitatis. Vides quia de hereticis christianis loquitur Christus fugiendis, qui a foris in schemate christiani ridentur ab intus autem confessionis efficacitate gentiles. Et isti multo periculosiores sunt quam illi Judaici, quoniam illi quidem reiecti ab apostolis et notati extra conventum christianorum heretici vagabantur et furtim quosdam corrumpebant incertos. Isti autem quasi fundati christiani et ecclesias suas habentes; et quid dico? ecclesias eciam regentes palam cum libertate subvertunt. Et sic multiplicati sunt ex diverso ut christiani vagi pocius videantur quam illi. Et quomodo non sunt periculosi aut quomodo suadent multis. Et ne adhuc*

13. B in marg.: 47. 18. A: *doctores* deest. 31. A: *notat.*

35. A: *eciam* deest; B addit. 36. A: *in christiani.*

dicat hereticus, quia de veris christianis doctoribus loquitur Christus, quia christiani quidem sunt, tamen peccatores sunt. Omnis enim christianus qui facit peccatum, falsus christianus dicitur. Et vere quidem est, quia christianus qui facit peccatum nec penitet de peccato, falsus est christianus. Tamen ut scias quia non de christianis peccatoribus sed de hereticis doctoribus loquitur; non tantum dixit: Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, sed addidit: Ab intus autem sunt lupi rapaces. Christiani enim doctores etsi fuerint peccatores, servi quidein carnis dicuntur, quia vincuntur a carne, tamen propositum non habent perdere christianos. Et ideo non dicuntur lupi rapaces. Vides ergo quia manifeste de hereticis doctoribus dicat, qui in eo proposito schema christianorum suscepserunt providente diabolo, ut christianos iniquo seductionis morsu dilanient. De qualibus lupis Apostolus dicit ad Ephesios: Scio quia post decessum meum intrabunt in vos lupi graves, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exient, perversa loquentes, ut ducant discipulos post se. Audi ergo quod si es doctus ab hereticis putas, te eruditum et baptizatus ab eis putas te christianum factum. Vide doctores hereticos qui lupi dicuntur a Christo devoratores. Si ergo eruditus es ab hereticis, raptus es non eruditus; si baptizatus ab eis es, devoratus es, non 25 salvatus. Nam luporum est devorare, non salvare.

Quid ergo: Est ex fructibus eorum cognoscetis eos?

Fructus enim hominis est confessio fidei eius et opera conversacionis ipsius. Si ergo rideris hominem christianum, statim considera si conversacio eius convenit cum scripturis; 30 et tunc verus est christianus. Si autem non est quemadmodum Christus mandavit, falsus est. Sic enim et Johannes cum de hereticis scripsisset epistolam, non dixit. Si quis venerit ad vos non habens Christi nomen nec Ave ei dixeritis, sed si quis non attulerit istam doctrinam. Judicium 35 christianitatis non ad nomen retulit sed ad confessionem, quia non nomen solum Christianum facit sed et veritas Christi, quia in nomine Christi multi ambulant,

14. B: dicit; ib. A: in deest. 18. A: lupi rapaces. 19. B: ipsis deest. 22. A: lupi deest. 31. A in marg.: Quod oportet si homo sit christianus quod conversatio eius conveniat cum scripturis sacris, quia aliter non est christianus secundum Crisostomus. 34. A: attulit. 35. B: ad after sed deest.

16. Act. XX, 29, 30. 33. II. Joh. X.

in veritate autem eius pauci. Deinde vide. Numquid ovis lupum persequitur aliquando? Sed lupus ovem. Sic enim Caym persecutus est Abel, non Abel Caym, sic Ismahel persecutus est Isaac, non Isaac Ismahel, sic Esau Jacob, non Jacob Esau, Judei Christum, non Christus Judeos, 5 heretici christianos, non christiani hereticos.

How the wolves may be known.

Ergo ex eorum fructibus cognoscetis eos. Si quis lupum cooperiat ovina pelle, quomodo illum cognoscetis nisi aut per vocem aut per actum. Ovis inclinata deorsum balat, lupus 1 autem in aerem convertit caput suum 400^b contra celum et sic ululat. Qui ergo secundum Deum vocem humilitatis et confessionis emittit, ovis est. Qui autem contra veritatem blasphemus ululat, quia contra Deum, lupus est. Sicut dicit propheta de illis: Iniquitatem in excelso locuti sunt; posuerunt in celum os suum. Ovis 15 herbam manducat, lupus carnibus delectatur. Quem ergo videris de prato scripturarum herbas floridas iusticie colligentem, ovis est; quem autem videris in sanguine persecucionis gaudentem, lupus est.

True miracles are beneficent

Ad hoc autem considera virtutes quas facit, utiles aut 20 inutiles. Utiles sunt, quia mirabiliter fiunt et ad salutem proficiunt, ut puta infirmos sanare et alia huiusmodi que fecit Christus. Vacua autem sunt que admiracionem quidem faciunt videntibus, utilitatem autem afferunt nullam, ut puta volare per aerem, sicut et Dominum 25 diabolus hortatatur, statuas facere ambulare aut commissari flamme et non comburi et alia qualia Simon fecit. Nam plena opera ex Deo sunt, quia et ipse est plenus; vacua autem opera ex diabolo, sicut ipse est vanus et vacuus. Nam quia quedam mirabilia fiunt ex Deo, quedam 30 autem ex diabolo, demonstrat Nicodemus. Non enim dixit: Nemo potest signa facere nisi Deus sit cum illo sed dixit: Nemo potest haec signa facere que tu facis, nisi Deus sit cum illo. Et antea quidem ex hoc solo cognoscebantur falsi prophete et veri, si utilia aut inutilia 35 facerent signa, nunc autem quia futurum est ut eciam ex parte bona faciendorum signorum diabolo detur potestas et aliud querere debemus, scilicet si necessarium est secundum tempus aut non est necessarium. Si enim

13. A: *contra after autem deest; ib. A: quia deest. 15. A: in celum in celis.* 20. A: *utiles sunt aut.* 23. A: *Christum.* 33, 34. A: *sed dixit — illo deest.*

14. Psalm. LXXII, 8, 9. 27. Simon, i. e. Magus. 32. Joh. III, 2.

Christus mirabilia propter confirmationem infidelium faciebat, non propter ipsos quos sanabat (ipsos enim in fide sanare poterat, non in signo), manifestum est quia modo cum nullus sit infidelis, faciendorum miraculorum 5 necessitas non est; ergo si inutile fecerit signum, falsus est propheta, quia non facit ut alium edificet in fide sed ut se ostendat in opere. Hec Crisostomus.

Ex istis verbis huius sancti patet quod fideliter et utiliter exposuit hanc scripturam usque ad fundamentum.
10 In ea notat enim primo grammaticam de attencione, quomodo supra simplicem inspeccionem dicit diligentem et providam intuicionem; et sic videtur duo dicere, scilicet hanc prudentem attencionem et fugam mali post perceptam maliciam, et tunc construitur cum 15 ablativo, ut in proposito, sed primo modo cum accusativo, ut *Psалмо LXXVII, 1: Attendite popule meus legem meam.* Unde metricus

Percipit attendens, attendit homo fugiensque.

Et sicut iste sanctus exponit, Christus omnisciens precepit sue ecclesie diligenter cavere a falsis prophetis, quos scivit in sua ecclesia successuros. Nec dubium, ut litera Christi sonat et iste sanctus exponit, intelligit per istos falsos prophetas istas sectas quatuor que de se verificant verba Christi. Opera enim illorum et vita 25 testantur quod Christus de illis prophetaverat verba ista. Cum enim Christus sit omnisciens, cognovit tales lupos dispersuros oves futuros in ecclesia. Cum ergo faciunt tantum malum in Christi ovibus et de nullis aliis magis verificatur prophecia Domini, quis negaret 30 hec verba Christi illis competere aut quod specialiter de illis Dominus prophetavit?

The four sects
are the false
prophets.

CAP. LI.

Non possumus autem omnia verba istius sancti exponere que quoad interpretationem istius verbi evangeli loquitur sapienter, sed quedam sunt propter subtilitatem materie transcurrenda. Primo quidem patet ex sensu verborum Domini quod loquitur de falsis prophetis futuris in ecclesia militante, dum mandat ab

The warning is
clearly against
future false
prophets.

8. A in marg.: *Johannes.* 18. AB in marg.: *Versus.* 32. B in marg.: *48.* 36. A in marg.: *t.*

illis attendere. Attencio enim evangelica hec non potest ad sanum sensum referri ad illa que hominibus sunt preterita, ut nemo sane mandat nunc quod homo attendat ad pericula, que sunt in aquis diluvii; ideo periculum istorum falsorum prophetarum a quibus Christus mandat attendere pro tempore huius doctrine evangelice est futurum et nichil consequens, quia prius dictum est quod fides ecclesie fuit per infideles duplices insultanda, scilicet per infideles a principio extrinsecos et per hereticos qui prius fideles fuerant et postmodum infideles; et illos vocat Christus falsos prophetas; falsos quidem quia patenter deviant a semita Iesu Christi; et cum ipse sit prima veritas, necesse est istos sic devios esse falsos. Prophetas autem oportet ipsos esse, quia oportet ipsos esse hypocritas et per consequens oportet ipsos false dicere futurum gaudium atque iudicium; nec ponamus vim in isto, si sequatur: Isti sunt falsi prophete, ergo sunt prophete, sicut videtur Crisostomum large loqui; et videtur evangelium Joh. XVIII, 13 loquens de Cayfa: *Cum, inquit, esset pontifex anni illius, prophetavit dicens: Expedit unum hominem mori pro populo.* Si autem quis dixerit quod, sicut non sequitur; Iste est falsus denarius ergo denarius, quia fructus denarii privatur per inexistenciam falsitatis, ita sciendum est de falso propheta: non contendo vero in ista dissensione verbali, sed noto verbum quod sequitur quod *veniunt ad fideles in vestimentis ovium;* cum enim hec secte quatuor sint generatio adultera, oportet quod sophistice | querant signa; ideo non dicit Christus quod veniunt in mente vel voluntate ovium, in quibus subiectatur christiana religio sed in vestimentis ovium. Per hoc enim potest hypocrita illudere magis fidelibus. Et ita non sequitur, si sic veniunt in vestimentis ovium quod sunt oves, cum Christus dicit postmodum quod intrinsecus sunt lupi rapaces. Et cum tota personalitas hominis consistit in spiritu et non in vestibus, patet quod ex hoc sequitur quod sunt lupi rapaces. Et cum hii false prophete pretendunt se esse prelatos vel doctores ecclesie, patet quod talium aliqui sunt vere pastores vel adiutores ecclesie, aliqui vero falsi hypocrite et ad prudenter discernendum distinc-

Not all who
have sheep's
clothing are
sheep.

cionem istorum apponenda est magna diligencia viatori. Ideo dicit magister optimus: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Si enim sunt veri pastores, tunc in moribus secuntur Christum et per consequens sunt terra aratro Dei trita gerens frumentum in mentibus fidelium quos eciam colunt. Si autem privaturn hoc fructu, tunc sunt lupi vel vulpes.

Ponit autem Crisostomus tres condiciones que hiis Three notes of lupis convenient, prima quod lupus verso capite in the wolf; pride, 10 aere contra celum ululat, secunda condicio est quod lupus carnibus delectatur, tercua condicio est quod lupus nunquam visitat oves nisi propter earum malum. Et tres condiciones contrarie sunt de ove.

Incipe ergo a Romano pontifice cum suis complicibus The pope 15 et vide si verba humilitatis et fragilitatis pastores se manifests these. confitentes in officio suo deficere ista secta vociferat, claim of power. quin pocius inutiliter potestatem suam magnificat quod sit immediatus Christi vicarius hic in via et quod habet tantam potestatem, sicut habuit aliquis apostolus 20 vel maiorem; et ita potest quemcunque voluerit a peccato absolvere, quecunque privilegia celestia concedere et non peccare, dum occupaverit istud officium.

Sed ubi rogo maior blasphemia contra Deum? cum Petrus peccavit negando Christum et ceteri apostoli 25 peccaverunt. Numquid iste lupus sit maior illis apostolis?

Sed omnia ista hypocritice pretenduntur propter fastum et cupidinem rerum mundi, nec est aliqua alia utilitas in hac blasphema pompacione sed periculum satis spissum. Ideo debet christianus notare doctrinam Criso- 30 stomi et videre prudenter quid talis lupus fundat ex sinceris floribus scripturarum et ibidem pedem figere non amplius credendo tali lupo quicquid dixerit. Et eodem modo tractandum est cum episcopis et vulpibus

The bishops are like him, as it were, foxes.

sodalibus talis lupi. Nam Cant. II, 15 Spiritus Sanctus 35 conqueritur in hec verba: *Capite nobis vulpes parvulas que demolintur vineas.* Vulpes autem plene sunt ad exercendum maliciam suam sed parvule in virtute; habent autem officium istud diabolicum quod demolintur vineas, hoc est, ecclesias Christi nituntur de- 40 struere, doctor autem catholicus debet versicias eorum

9. A in marg.: 1. 10. A in marg.: 2. 14. A in marg.: A.
15, 16. B: *pastoris se confitentes.* 17. A in marg.: *Conclusiones blasfeme.*
23. A in marg.: *Obieccio.* 29. A: *Ideo dicit christianus. Ideo debet christianus.* 32. A: *tali vulpi.*

apprehendere et doctrinam Christi audacter populo publicare. Et eodem modo dicitur de monachis, canonicis ac fratribus quoad suam oracionem atque ieunium de excellencia meritioria vite eorum qua ypocritice fingunt se excedere alios de secta simplici christiana.⁵

2. Ravine:
Many have
been slain
through papal
indulgences,
e. g. for the
war in Flanders.

Secunda vero condicio lupina, scilicet quod carnes comedit, stat in hac secta quadruplici, quia notato quam scienciam ista curia Romana diligit, fidelis statim inventet quod non fidem scripture sed contenciones quibus pingues mundanos posset comedere; et ad hoc ¹⁰ vadunt sue censure, citaciones et alia que ypocritice concedunt viantibus; et breviter difficile est christianum docere quod tirannus cesar Romanus ut Dioclicianus vel alias plures fideles occiderit quam occidit Romanus episcopus. Occidit enim quosdam fideles dando suis ¹⁵ irregularibus indulgencias, ut patet de occisis *Flandrensis* et multis aliis occisis in bellis papalibus.

Other deaths
have been
caused by
citations and by
imprisonment
inflicted on the
faithful.

Occidit secundo citando multos fideles ad curiam tam in aqua quam in arida multis modis. Et tertio occidit incarceratione et mortibus multis aliis fideles ²⁰ quos citat ad curiam dum dicunt sibi evangelicam veritatem. Dimitto autem occasionem anime per infidelem heresim, quia innumerabilis est numerus talium occisorum et delictum est eo amplius quo heresis infidelitatis cum potestate pretensa mundana per istos ypocritas commisetur.

3. Mischief.
They do not
the work of
shepherds but
rob and slay
the flock.

Quoad terciam condicionem patet quod nec papa nec secta sua nec aliquis prelatus trium sectarum sequentium unquam visitat ovile christianorum ad eorum salutare commodum secundum triplex officium pastorale, ³⁰ sed ut furetur, mactet et perdant. Cum enim omnes hee secte quatuor non intrarunt per ostium in ovile ovium, manifestum est ex dicto Christi Joh. X quod sunt *fures et latrones*, et per consequens sive in persona propria sive per nuncios et literas suas venerint, hoc ³⁵ est principaliter ut furentur et mactent et perdant animas quoad Deum, quia si cum istis paribus vicem gerunt alicuius apostoli, hoc est solummodo Scariothis, et breviter attende ad leges suas, ordinaciones sive ^{400^a} miracula et in maiori parte non sapiunt utilitatem ⁴⁰ anime ad beatitudinem acquirendum sed fastum seculi

6. A in marg.: B. 13. B: *Dioclicianus*. 19. A: *in before arida* deest. 27. A in marg.: C. 29. B: *nunquam*. 31. A: *enim deest*. 36. A: *mactent*. 41. A: *sed statim*; ib A in marg.: *De Eucharistia*.

vel lucrum, ut heresis eorum de sacramento altaris, ubi concedunt sacerdotibus suis potentiam transsubstanciandi vel ad nichilandi panem. Cum miraculum istud non sit sensibile, nec cedit ad bonum mundi sive ecclesie, quis dubitat quin sit mendacium hereticum per yprocrisim palliatum? Unde si sententia huius Johannis de christianis sit vera, patet quod pauci vel nulli de ipsis sectis quatuor sunt christiani sed sex officia que fingunt se facere in ecclesia sunt yprocritice palliata.

Transubstan-tiation.

10

CAP. LII.

Sequitur in textu evangelii: *Numquid colligunt de spinis uras aut de tribulis ficas?* Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fructus malos facit; non potest arbor mala fructus bonos facere neque arbor bona fructus malos facere. Omnis arbor que non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur; igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

Super quo Augustinus: *Quo loco error illorum maxime cavendus est, qui de his ipsis duabus arboribus duas naturas opinantur esse, quarum una sit Dei et altera nec Dei nec ex Deo.* De quo errore libris aliis et iam disputatum est uberiorius, et si adhuc parum est, disputabitur; nunc autem non eos adiuvare istas duas arbores docendum est. Primo quia de hominibus eum dicere tam clarum est, ut quisquis precedencia legerit et subsequencia, miretur eorum cecitatem. Deinde attendunt quod dictum est: *Non potest arbor bona fructus malos facere neque mala bonos.* Et ideo putant neque animam malam fieri posse, ut in melius per Dei gratiam commutetur neque bonam in deterius, quasi dictum sit: *Non potest arbor bona mala fieri, neque mala bona fieri, sed dictum est:* Non potest arbor bona fructus malos facere neque mala bonos. Arbor est quippe ipsa anima, id est, homo ipse, fructus vero opera hominis; non igitur potest malus

Augustine:
This text gives
no support to
the heresy of
the
Manicheans.

9. A: *in ecclesia deest.* 10. B in marg.: 49. 14. A: *fecit.* 18. A in marg.: *Augustinus.* 19. B: *est deest;* ib. B: *duabus deest.* 21. B: *De quorun.* 21, 22. B: *libris aliis disputatum est uberiorius.* 25, 26. A: *et sub sequencia miretur.* 27. A in marg.: *Quod arbor est ipsa anima id est homo ipse fructus vero opera eius secundum Augustinum.* 34. A: *opera eius.*

10. Matth. VII, 16—20. 18. De sermone Domini in monte I. c. p. 232.

homo bona operari neque bonus mala. Malus ergo si rult bona operari, bonus primo fiat. Sic et alio loco evidencius dicit ipse Dominus: Aut facite arborem bonam aut arborem malam. Quod si duas naturas istorum his duabus arboribus figuraret, non diceret: Facite. Quis enim hominum potest facere naturam? Deinde eciam ibi cum ipsarum duarum arborum mentionem fecisset, subiecit: Ypocrite, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali. Quandiu ergo quisque malus est, non potest facere bonos fructus. Si enim bonos fructus fecerit, iam malus non erit. Sic verissime dici poterit: Non potest nix esse calida, cum enim calida esse ceperit, non iam eam nivem sed aquam vocamus. Potest ergo fieri ut que nix fuit non sit. Non autem potest fieri ut nix calida sit. Sic potest fieri, ut qui malus fuerit non sit malus, non tamen fieri potest ut malus bene faciat. Quia eciam si aliquando utilis est, non hoc ipse facit, sed fit de illo divina providencia procurante, sicut de Phariseis dictum est: Que dicunt facite, que autem faciunt facere nolite. Hoc ipsum quod bona dicebant et que dicebant utiliter audiebantur et fiebant, non erat illorum. Super cathedram enim, inquit, Moysei sedent. Per divinam igitur clemenciam et providenciam legem Dei predicantes possunt esse audientibus utiles, cum sibi non essent. De talibus alio loco per prophetam dictum est: Seminastis triticum et spinas messuistis, quia bona precipiunt et mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant et faciebant que ab eis dicebuntur de spinis uvas legebant, sed per spinas de vite legebant uvas, tamquam si manum aliquis per sepiem mittat, aut certe de vite, que sepis fuerit involuta, uvas legat, non spinarum est fructus ille, sed vitis.

We must learn what to look for as fruits.

Rectissime sane queritur quos fructus nos attendere voluerit, quibus cognoscere arborem possimus. Multi enim quedam in fructibus deputant que ad vestimentum ovium pertinent et hoc modo a lupis decipiuntur, sicuti sunt ieiunia vel oraciones vel elemosyne que omnia nisi fieri eciani ab ypocritis possent non diceret superius: Cavete ne iusticiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.

2. A: *et deest.*   5. A: *fugaret.*   11. A: *potuit.*   13. A: *igitur.*
 14. A: *fuerit.*   21. A: *super deest.*   23. A: *clemenciam et deest.*
 30. B: *ut certe.*   33. B: *possumus;* ib. B in marg.: *Vestimenta ovium.*

3. Matth. XII, 33.   8. ib. 34.   19. Matth. XXIII, 3.
 21. ib 2.   25. Jerem. XII, 13.   30. Matth. VI, 1.

Qua sentencia preposita ipsa tria exequitur, elemosynam, ieunium et oracionem. Multi enim multa dant pauperibus non misericordia sed ambitione et pompa seculari, igitur gloria inani alia quam Dei largiuntur. Et multi orant vel pocius videntur orare, non Deum intuentes sed hominibus placere cupientes. Et multi ieunant et mirabilem abstinenciam pretendunt eis, quibus ista difficultas videntur, et honore digna existimantur, et huiuscemodi dolis eos capiunt, dum aliud ostentant ad decipiendum, aliud exserunt ad depredandum vel interficiendum eos qui sub isto vestimento orino lupos videre non possunt. Hi igitur non sunt fructus de quibus cognosci arborem monet. Ista enim cum bono animo in veritate fiunt, proprie sunt ovium vestes; cum autem malo in errore non aliud quam lupos contegunt. Sed non ideo debent oves odisse | vestimentum suum, quia plerumque illo se occultant lupi.

Alms, prayer
and fasting are
not fruit, but
sheep's clothing
in which the
wolf may be
disguised.

The fruits of
the corrupt tree.

Qui sunt ergo fructus quibus inventis cognoscamus arborem malam? Dicit Apostolus: Manifesta vero sunt opera carnis que sunt fornicaciones, immundicie, luxurie, idolorum servitus, beneficia, inimicicie, contenciones, emulaciones, animositates, dissensiones, hereses, secte, invidie, ebrietates, comediciones et huius similia; que predico vobis sicut predixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non agunt neque possidebunt; neque gaudium virtutis fuit sicut voluntas; et hoc post ad sanctos pertinet, ad peccatores vero gestus magis et cupiditas deputanda sunt. Et qui sunt fructus per quos agnoscamus arborem bonam. Idem ipse consequenter dicit: Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continencia etc.

Sane sciendum est, gaudium hic proprie positum. Mali enim homines non gaudere sed gestire dicuntur proprie, sicut superius diximus voluntatem proprie positam, quam non habent mali, ubi dictum est: Omnia quecumque vultis ut faciant vobis homines, hec et vos eis facite. Ex ista proprietate verbi quod gaudium non dicitur nisi in bonis eciam propheta loquitur, dicens: Non est

2. B: dant deest. 8. Codd.: exerunt. 10. B: intercipiendum.
16. B: quod illo se; plerumque deest. 17. A: inventus. 24. B: agunt
neque. 24, 25. A: virtutis fit. 31. A: sicut superius diximus proprie
positum. 36. A:qua gaudium; A in marg.: Nota quod boni proprie
gaudent, quia gaudium non est proponisi in bonis.

18. Gal. V, 19 et seqq. 28. ib. 22 et seqq. 36. Matth.
VII, 12. 37. Is. LVII, 21.

gaudere impiis, dicit Dominus. Ita quoque posita est fides, non quecunque utique, sed fides vera. Et cetera que hic posita sunt habent quasdam imagines suas in malis hominibus et deceptoribus, ut omnino fallant et se et alios ad perditionem suam, nisi quisque iam mundum oculum et simplicem habuerit quo ista cognoscat. Optimo itaque ordine primo actum est de oculo mundando et deinde dicta sunt que caverentur salubriter.

Sed quoniam quamvis quisque oculo mundo sit, id est, sincero et simplici corde vivat, non potest tamen cor alterius perfecte intueri, quecunque in factis vel dictis apparere non potuerint, temptationibus aperiuntur.

Temptacio vero duplex est, aut in spe adipiscendi aliquod commodum temporale aut in timore amittendi. Et maxime cavendum est ne tendentes ad sapienciam que in solo Christo inveniri potest, in quo sunt omnes thesauri sapiencie et scientie absconditi: cavendum igitur est ne ipso Christi nomine ab hereticis vel quibuslibet aliis male intelligentibus et huius seculi deceptis amatoribus decipiatur. Nam ideo sequitur et monet dicendo: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum celorum etc. Hec Augustinus.

A good tree is
the man who is
predestinate.

Videtur istum sanctum cavere de heresi Manicheorum de Deo bono et Deo malo; qua heresi Augustinus dicitur fuisse aliquociens irretitus, et sic propter evitandum istud periculum Augustinus videtur intelligere hec verba evangelica in sensu composito, ita quod iste sit sensus Domini: non stat quod sit arbor bona et fructus malos faciat nec econtra, ita quod solum intelligat per arborem bonam hominem predestinatum ad gloriam et arborem malam hominem prescritum ad penam perpetuam. Quamvis enim stat hominem facere bona de genere et esse iustum secundum presentem iusticiam, non tamen stat quod talis homo mereatur beatitudinem, sicut nec stat predestinatum mereri damnacionem, quantumcunque malum faciat secundum presentem iusticiam; et ita videtur quocunque peccatum prescriti esse infinitum gravius quam peccatum aliquod predestinati, quantumcunque magna blasphemia appareat secundum humanum iudicium; et eodem modo de qua-40 cunque virtute predestinati quod sit infinitum maior

7. A: *de mundo*. 13. A: *est deest*. 23. A in marg.: *Johannes*.

20. Matth. VII, 21.

quam virtus aliqua presciti, cum predestinatus per illam meretur beatitudinem et prescitus per virtutem suam, quantumcunque magna appareat, non potest beatitudinem composite promereri.

5

CAP. LIII.

Probabile autem est hiis quibus dicta heresis suspecta Another sense: non fuerit uti alia logica in hoc loco, ita quod per the good tree is arborem bonam intelligatur simpliciter predestinatus the predestinate, ad gloriam et per arborem malam intelligatur simpli- the bad the reprobate.

citer prescitus ad penam perpetuam, et sic non atten-
dendo ad regulam de sensu composito logicorum con-
cedatur simpliciter quod arbor bona non potest fructus
malos facere nec econtra, cum predestinatus non potest
esse prescitus nec prescitus predestinatus ex invariabili
15 noticia vel preordinancia Dei nostri. Omnia quidem que
evenient de necessitate evenient et cameracio verborum
utencium ista logica est similior verbis textus et faci-
litor ad glossandum. Et supponendo priorem logicam Can a man be
est difficultas si homo potest esse causa sue prede- the cause of
20 stinationis vel divine presciencie; et arguitur hinc inde his own
per plurimas raciones.

Videtur autem michi nunc istam materiam esse con- This is a vain
tenciosam et inutiliem et ita, cum secundum regulas contention.
Anselmi predestinatione et presciencia dicunt active
25 actum predestinantis et prescientis et cum ille non
poterit esse nisi fuerit eternus, nulla creatura posset
esse principium huius actus. Actus tamen talis implicat
multa tempore suo succedere que sunt in hominis
potestate, et ita videtur probabile intelligendo terminos
401b passive | quod nemo potest facere suam predestinationem,
quamvis posset facere aliquid quod consequitur ad
suam predestinationem, quia si homo est predestinatus
in primo instanti temporis est verum, quod ipse est
predestinatus; ideo predestinatione passiva vel est eterna,
35 convertibilis cum predestinatione Dei eterna, vel semi-
piterna, quam oportet in principio temporis incepisse.

5. B in marg.: 50. 11, 12. A: conceditur; A in marg. inf. fol. 401^a:
Prescitus non potest esse predestinatus nec econtra. 14. B: innerabilis.
15. A in marg.: Quod omnia que evenient de necessitate evenient. 18. A
in marg.: Dubium. 19. A: non potest. 22. A in marg.: Responsio.
25. A: cum deest. 30. A: et nemo. 31. A: quod sequitur.

Aliqui ergo sunt actus in talibus Deo proprii quos oportet sibi singulariter reservare et alii actus de necessitate consequentes qui possunt homini communicari; ille autem qui tenet hanc logicam tenebit consequenter secundum quod per hanc sentenciam est dicendum, et 5 qui variat in hac logica in verbis secundum quod expedit variabit.

Chrysostom:
Mystical sym-
bolism of the
grape.

Sed dimissa ista materia contencionem amantibus videndum est quid dicit Crisostomus in hoc loco. Nam super isto textu sic loquitur: *Uva misterium in se habet 10 Christi. Sicut enim botrus multa in se grana mediante ligno suspendit, sic et Christus multos fideles per signum crucis tenet adiunctos. Similiter etiam sicut ficus multa grana uno tegmine tenet inclusa, sic et multos fideles quasi quodam dulci caritatis amplexu una tenet ecclesia. 15 Et sunt in fiue signa hec caritatis et unitatis, caritatis quidem in dulcedine, unitatis autem in coniunctione gra- norum, sicut scriptum est: Deus qui inhabitare facit una- nimes in domo. In uva autem est pacientie quidem signum, quia in torculari mittitur, gaudii autem in spe 20 quia iuvinum letificat cor, sinceritatis quia non est aqua permixtum et delectacio suavitatis. De hiis autem scriptum est: Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, pacientia, bonitas, mansuetudo, fides, modestia, continencia. Spine autem sunt heretici, sicut sermo ipse demonstrat 25 superius dicens: Attendite a falsis prophetis. Ergo non possunt spine et tribuli ecclesiasticos fructus proferre. Sed quid proferunt? Vulnera, tribulaciones et cetera mala, quemadmodum spina vel tribulus ex quacunque parte illam conspexeris habet aculeos: sic et servos diaboli ex 30 quacunque parte consideraveris iniquitatibus pleni sunt ut servus diaboli. Si loquitur, in dolo loquitur, si tacet, male cogitat, si irascitur, insanit, si pacienter agit, tem- 35 pus exspectat nocendi et oportunitatem considerat, quando noceat. Si male agit, non erubescit, si bene facit, ad vanum gloriam propter homines facit. Quomodo proferat fruc- tum bonum, cuius radix diabolus est? Sub arbore bona et bestie et animalia requiescent, sub spinis autem nullum*

9. A in marg.: *Crisostomus.* 12. A: *lignum.* 15. A: *quasi deest.*
19. B: *in deest before uva.* 28. B: *et cetera mala deest.*

1. Op. Imp. I. c. p. 830. 18. Psalm. LXVII, 7. 22. Psalm.
CIII, 15. 23. Gal. V, 22, 23.

animal requiescere potest nisi tantummodo serpentes. Sic iuxta fidem hominem et boni et mali homines pacem capere possunt; iuxta infideles autem homines nemo pacem potest habere, neque requiescunt in eis nisi tantummodo 5 serpentes, id est, demones qui habent cubilia in pectoribus eorum. Fructus eorum nulli procedunt ad unum: umbra enim refrigerii non est in eis, et verum est quidem, quia spinas et tribulos omnes iniquos hereticos appellavit; tamen forsitan sciens Dominus hanc heresim esse prevalitaram 10 pre omnibus tribulos eos appellavit quasi Trinitatis professores et triangulam impietatem in sua perfidia baulantes.

Non potest arbor bona fructus malos facere et non potest arbor mala facere fructum bonum. Non dixit: 15 arbor mala non potest fieri bona, sed neque arbor bona mala. Alioquin qui malus est a Deo esset quod malus est, et qui bonus, in Deo est quod bonus est. Nunc autem sicut dicit: Malus non potest facere fructus bonos, id est, quandiu malus est. Si vero factus fuerit bonus, 20 potest ut unusquisque quod malus est aut bonus voluntatis eius sit non nature. Nam si volebat et non poterat fructus bonos proferre nature erat. Si autem potest et non vult, arbitrii est non nature. Ergo servus Dei non potest facere malum. Et si videtur tibi aliquando quod 25 male facit, considera caute ipsum malum eius et invenies eum ab intus esse bonum. Nam ex proposito bono eciam quod videtur malum bonum est, quia bonum propositum malum opus excusat, malum autem opus propositum bonum non contempnat. Vidisti Moysen homicidium faci- 30 entem, sed non propter suam iniuriam sed propter servorum Dei vindictam. Vidisti Jacob aliud loquentem in lingua et aliud habentem in corde, cum diceret ad Esau, quia vidi faciem tuam, sicut qui viderit faciem Dei sed non ut deciperet eum sed ut compesceret.

35 Similiter, malus non potest facere bonum; et si videtur A bad man or an infidel tibi facere bonum, considera caute ipsum bonum et in- cannot do good. venies illud ab intus esse malum. Nam quod ex propo-

*It is not said
that the good
tree cannot
become bad, or
vice versa; but
that the tree
while bad or
good brings
forth
corresponding
fruits.*

7. B: est omitted before *quidem*. 9. B: esse deest. 17. A: et
qui bonum esset. 10. B: si autem. 21. B: Si videtu . Et deest.
33. A: qui vidi. 34. B: ut compescere dixit.

33. Gen. XXXIII, 10.

malum propositum non excusat; malum autem propositum bonum opus condempnat. Si videris infidelem humilem aut mansuetum, scito quia subdolus est in corde. De talibus enim dicit propheta: Molliti sunt sermones eius super oleum et ipsi sunt iacula. Si videris eum bona opera facientem, intellige quia propter homines facit. De illis enim dicit Dominius: Omnia faciunt, ut ab hominibus videantur. Sicut ergo bonorum hominum omnia eciam mala bona sunt, sic malorum hominum omnia eciam bona mala sunt. Si ergo videris aliquem Deum in veritate non colentem quasi bonum, ne credas oculis tuis et dicas illum bone vite, sed crede magis Deo quam tibi qui dixit: Non potest arbor mala facere fructum bonum. Si autem dicis illum bonum mendacem fecisti Christum. Tu enim vides que sunt in facie, Deus autem que sunt in corde. Sicut enim in orto multe sunt arbores fructum inutili facientes, in silvis autem non invenitur bonum faciens, sed aut non faciunt aut insipidum faciunt et acerbum: sic in ecclesia que ortus est Christi, Salomone dicente: Ortus conclusus, fons signatus soror mea; paradiſus cum fructu pomorum, multi sunt mali. In ecclesiis autem heresun que sunt silve deserte nemo est bonus, quia etsi aliquis est bonus, propter homines est bonus et non propter Deum.

Hoc secundum fidem dixi. Que sunt autem secundum rationem? Audi: Quicunque aliquid facit aliquid est propter quod facit et nemo facit aliquid propter nihil. Qui pugnat, propter predam aut propter gloriam victorie pugnat. Qui navigat, propter necessitatem aut propter lucrum navigat. Sicut nichil potest sine radice nasci, sic nichil potest fieri sine causa. Sic qui bonum facit aut propter retribucionem regni celestis facit aut propter iudicium pene. Interrogo ergo te: Infidelis propter quid facit bonum? Propter iudicium pene dicis. Sed non timet Deum. Quomodo autem timeat Deum ne peccet in opere qui non timet ne peccet in fide, cum sit peius male credere quam male agere. Propter retribucionem dicis, sed si sperat in Deum qui non curat utrum mendaciter

8. A in marg.: Nota quod bonorum hominum omnia eciam mala bona sunt, sic malorum omnia eciam bona mala sunt. 26. A: est deest. 34. B: faciet. 36. A in marg.: Nota quod peius est male credere quam male agere et melius bene credere quam bene agere.

4. Psalm. LIV, 22. 20. Cand. IV, 12, 13.

credat autem vere, cum sit melius bene credere quam bene agere, quoniam fides sine operibus aliquid est etsi mortua est, opus autem sine fide nichil est. Ut quid ergo facit bonum? Ut videatur ab hominibus et laudetur, et ideo bonum illius malum est. Si enim sine labore poterat homo bonum facere in hoc mundo, credibile erat, ut infidelis faceret bonum propter hoc ipsum, quia bonum facere bonum est. Nunc autem cum hominibus in carne videntibus sicut contrarium sit bonum facere, sic difficile et prope impossibile, ut neque magni illi sancti perfecte potuerunt explere quod bonum est; quomodo infidelis faciat bonum cum tanto luctamine nullam spem retribucionis habens pre oculis suis? Quis agonem suscipit tam periculosum unde palnam non sperat? Quid ergo? Sine dubio sperat aliquid, ergo faciat bonum: quod est illud ut mereatur ab hominibus gloriam vanam. Nam multam dat virtutem homini ad laborandum concupiscentia vane glorie; et si cum indulgencia possum dicere maiorem dat virtutem homini hypocrite concupiscentia vane glorie, quam fidelibus spes regni celestis. Et hec est racio, contra spem regni celestis adversatur natura carnis. Concupiscentia autem vane glorie ex carne est: et ideo consentit ei carnis natura. Ideo ergo dicit: Omnis arbor que non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur, quia et mala arbor videtur facere iusticiam sed non bonam nec ad usum proficien tem. Nam qui propter Deum facit iusticiam, Deus illam mandavit et facit. Qui autem propter vanam gloriam facit bonum, diabolus illud facit; et ideo diabolus delectatur in eo. Falsos igitur christianos quo Deus in ignem mittendos promittit Christus, quo modo tu putas participes gracie tue? Hec Crisostomus.

Right belief
better than
right action.

Vain glory a
powerful
motive.

CAP. LIV.

Ad intelligendum verba subtilia huius sancti oportet notare distinciones et equivocaciones communium terminorum. Nam bonum et malum dicuntur satis equivoce ut aliquid est bonum nature, sic quelibet

We must be
precise in
language.

3 B: faciat. 7, 8. A: quia facere bonum est. 9. A: sit contrarium. 13. B: Quid agonem. 15. B: ideo facit bonum. 19. A: homini deest. 20. B: hec deest. 22, 23. A: consistit ex carnis natura. 27. A: et facit deest. 30. B: Deus deest. 31. Codd.: modo deest. 32. A in marg.: 51; A in marg.: Johannes. 35. A in marg.: 1.

creatura, et aliud bonum moris cuiusmodi sunt virtutes.
 Distinction
between natural
and moral good. *Media autem inter ista vocantur a quibusdam bona de genere, quia aliquam similitudinem habent cum virtutibus et a circumstancia quadam necessaria ad meritum fidelis deficiunt, sicut ille prescitus qui facit 5 bonum ecclesie sed deficit in virtute finalis perseveranie.*

Tales igitur, licet sint in gracia secundum presentem iusticiam, tamen cum habent peccatum finalis impenitencie, quia peccant continue in Spiritum Sanctum, 10 deficiunt a gracia predestinacionis; ideo quicquid fecerint non est meritorium vite eterne sed continue edificant ad iehennam.

Two kinds of
evil; of pain,
of guilt.

Et sic duplex est malum, scilicet malum pene et malum culpe. Malum pene est pena nociva et capit 15 subdivisionem multiplicem sicut pena; malum autem culpe est ipsa culpa et multipliciter dividitur sicut culpa. In ipsis autem distinctionibus latent quedam equivocaciones; ideo cum contradiccio non | nominis tantum 401^a sed rei et nominis non repugnat quod iste sanctus 20 cum aliis dicat quod bonum virtutis sit aliquid et nichil, sic bonum vel malum aliud; et sic de predicationibus aliis in quibus doctores multum equivocant.

We should
rejoice in pain,
since it is
ordained by
God.

Difficultas autem antiqua est de duplice membro 25 mali, cum sancti ut fidem accipiunt quod omne malum pene sit iustum a Deo volitum et causatum; et sic sancti debent de omni malo huiusmodi delectari. De malo autem culpe est sermo multiplex, cum quidam dicunt quod non est sed deest, et loquendo de culpa vel 30 peccato formaliter pene omnes concedunt quod non est a Deo et (ut Augustinus concedit) non habet causam efficientem sed deficientem.

Whether sin
exists.

Super quo verbo quidam mussitant cum peccatum, si est in subiecto, peccante aliquo subiectatur et Deus 35 vult punire peccatum et ecclesie sue proficere; ymmo Spiritus Sanctus dicit: *Omnis qui facit peccatum servus est peccati.*

2. A in marg.: 2. 3. A in marg.: *Bonum tripliciter nature et moris et bonum de genere malum duplex pene et culpe.* 5. A in marg.: 3. 14. A in marg.: 1. 15. A in marg.: 2. 18. B: *in his autem.* 21. B: *aliquid deest.* 22. B: *et malum;* B in marg.: *Duplex malum.* 26, 27. A in marg.: *Malum pene.* 30. B in marg.: *Peccatum.* 34. A in marg.: *Obiccio.*

37. Rom. VI, 17.

Ex quibus videtur quod habet causam proficiētēm, efficientēm et subiectantēm et finientēm et dominatur peccatori ipsum facienti, licet serviat Deo nostro.

Tales sunt multe equivocaciones stantes in rationibus analogicis et dimitentes defectus qui sunt veraciter ipsum nihil. Nec contingit logicum loqui de peccato in ista materia, nisi vel scienter vel ignoranter equivocaciones huiusmodi demonstraret.

Sed ulterius notandum est secundum sanctos et specialiter secundum Augustinum quod res dicitur habere triplex esse, scilicet esse intencionale vel ideale, quod habet in Deo, et esse causale quod habet in causis secundis. Vel tercio esse individuale vel effectuale, quod habet in natura sua propria; et in ista equivocatione laborant plurimi in loquendo. Et sic quidam concedunt quod malum pene habet esse ideale vel intencionale eternum in Deo; cum Deus eternaliter intendit quod peccatum ad mundi pulcritudinem et beatorum gaudium puniatur. Peccatum autem Deus non intelligit per ydeas, sed (ut placet Lincolniensi) per eternam carenciam idearum. Et iuxta tales equivocaciones ponunt doctores conclusiones quas non omnes auditores intelligunt, ut communiter dicitur quod Deus non vult quod aliquis peccet, licet velit quod peccatum diaboli vel hominis puniatur; et sic fabulantur logici de multis consequentiis in quibus studiosissimi sunt decepti, ut ista consequentia secundum logicos est formale: Istud peccatum punitur, ergo informat vel instituit peccatorem; et: Deus vult quod illa consequentia sit bona, et Deus vult antecedens; ergo Deus vult et consequens, et per consequens Deus vult quod istud peccatum instituat peccatorem. Et in ista materia laboravit sollicite Bradewardinus. Videtur enim ipsum dicere quod Deus vult quod homo peccet, sicut Deus vult quod puniatur ad pulcritudinem universi, et sic Deus necessitat hominem ad peccandum, sicut est auctor peccati.

Et quantum ad controversias sanctorum per detectiones equivocancium videtur evadere, et ita sicut Deus

Three kinds of
being: ideal,
causal,
individual.

Some (as
Bradwardine)
say that God
ordains sin.

11. A in marg.: *Esse triplex.* 17. B: *cum Deo.* 19. B: *bonorum gaudium.* 20. A in marg.: *Lyncolniensis.* 23. A: *quod deest.*
33. A in marg.: *Opinio Bradwardyni de peccato.*

eternaliter intelligit peccatum, vel quod homo peccet,
sic eternaliter ordinat quod sic peccet.

Wyclif, being suspected of heresy, dares not speak thus.

Ego autem *cum sum magis suspectus de heresi*, non audeo ita loqui sed concedo quod peccatum diaboli incepit in mundi exordio et Deus ipsum intellexit et 5 novit sine idea peccati (ut placet Lincolniensi). Et ita non est consequencia naturalis vel bona, ut dicunt logici, ubi alterum extremum est esse primum peccati, cum Deus non velit istam consequenciam esse bonam; et ita malum pene habet ideam eternam in Deo sed 10 non taliter malum culpe; et ita concedunt quidam cum Apostolo Eph. I, 5 quod *Deus eligit predestinatos in Christo ante mundi constitutionem*.

The predestinate are elected before the world was made.

Sed dubitatur ulterius si predestinati sint electi ante mundi constitutionem, et videtur quod sic, quia oportet 15 quod Dei predestinatio vel Dei activa eleccio pro qualunque mensura fuerit veritatem habeat terminantem. Ideo concedunt quidam tamen pro nomine et terminis anagogicis quod hoc positivum quocunque fuerit est eternum; et sicut Deus eternaliter eligit et ordinat crea- 20 turam, sic illud eternaliter est ordinatum et electum a Deo et eternaliter habet esse ideale in Deo. Sed negant talia cum nominibus substantivis que connotant qualitatem vel esse existentie creature. Et ita videtur quod pena peccati fuit ante mundi exordium ordinata. 25 Causa enim peccati est a Deo volita, licet non sit a Deo volitum quod sic peccet. Et patet quodammodo unde est malum, quia malum pene est a Deo et malum culpe est a creatura peccabili, licet ordinancia Dei eterna de illo malo precesserit. 30

In what sense God ordains sin.

Sed difficultas communis est si peccatum a Deo fuerit ordinatum, sicut Deus eternaliter causam sibi efficientem ordinat et finalem. Et videtur Lyncolniensem dicere quod peccatum quoad esse suum primum non habet causam aliquam efficientem vel finalem, sicut peccatum 35 non est secundum esse suum primum, sed deest. Ideo loquendo de peccato lingue sepe balbuciunt sed loquendo de esse secundo peccati quod est esse necessarium atque felix, de quanto peccatum ex Dei gratia

3. A in marg.: *Opinio Johannis.* 7—8. B in marg.: *Non est consequencia bona, ubi (alterum) extremum est esse primum.* 12. B: *eligit.*
14. A in marg.: *Dubitum.* 28—29. A in marg. int.: *Quod malum pene habet esse a Deo, malum culpe est a creatura peccabili.* 33. A in marg.: *Lyncolniensis.*

proficit et creaturis pluribus facit bonum; sic Deus vult peccatum et est a Deo ad bonum ecclesie ordinatum. Et tamen Deus non vult vel ordinat quod quis peccet, et ita laborant quidam anxie in equivocatione de deficere peccati et esse bono peccati quod quidam vocant esse secundum, licet peccatum non habeat esse primum.

^{402^a}

Alię autem sunt difficultates notabiles | in sermonibus huius sancti, ut videtur innuere quod presciti qui sunt arbores de silva non faciunt fructum bonum, hoc est, iō opera ad suam beatitudinem promerendam, et si quandoque faciunt bonum de genere, hoc sit cum acerbitate peccati finalis impenitencie; et sic est malum non solum quoad tempus sed malum simpliciter. Propositum autem Pauli quo voluit persequi christianos et extinguere nomen Christi, quia credidit ipsum non esse Deum sed pure hominem fuit malum culpe, quia infidelitatis sed non malum finalis impenitencie; in ypocritis autem est communiter illud malum.

Unde quidam dicunt quod nos occidui sumus maniaci infideles, quia in penam peccati prioris sumus a Deo stulticia excecati quod peccatorem maximum ut papam ex statu perverso assumpto credimus impeccabilem, et sic in indulgenciis, in quiditate hostie consecrate et sic de peccatis similibus multi occidui maniaci sunt seducti. Potest autem probabiliter intelligi propositum esse bonum, quando homo sincere est in proposito ad secundum legem Christi ecclesie prodessendum et tunc evacuat inanem gloriam et errores particulares perfidie, ut Paulus habuit infidelem errorem de Christo, licet habuit rectum propositum generale; et sic sincerum et sanctum propositum facit in homine opus bonum, licet ad sensum equivocum foret malum.

Sin has no
being, save in
a secondary
sense.

We western
Christians are
punished with
blindness.

CAP. LV.

Sequitur in texto evangelii: *Non omnis qui dicit: Domine, Domine, intrabit in regnum celorum; sed qui facit*

3—6. A in marg. int.: *Quod peccatum non habet esse primum sed deficere vel deesse sed habet esse secundum.* 7. A: *notabiles* twice.
8. B: et *ut* videtur. 8, 9. A: *innuere quoniam sunt arbores.* 13, 14. A:

Propositum autem mali. 22. *assumpto;* ita codd.; recte: *assumptum.* 23. A in before *indulgenciis* deest. 28. A: et *Paulus.* 31. B: *esse bonum.* 33. B in marg.: 52.

34. Matth. VII, 21.

voluntatem patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum. Super quo Augustinus: *Ne putemus ad illos fructus iam pertinere, si quis Domino et magistro nostro dicat: Domine, Domine, et ex eo nobis arbor bona videatur. Sed illi sunt fructus, facere voluntatem Patris qui in celis est, cuius faciente se ipsum exemplum prebere dignatus est.*

To 'say' may be used of mere speech or may include the mind and will of the speaker.

Sed merito potest movere quomodo huic sentencie conveniat illud Apostoli, ubi ait: Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu et nemo potest dicere: Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto, quia neque aliquos habentes Spiritum Sanctum possumus dicere non intraturos regnum celorum, si perseveravint usque in finem nec intraturos possumus dicere Spiritum Sanctum non habere neque illos qui dicunt, Domine Domine, et tamen non intrant in regnum celorum, possumus dicere habere Spiritum Sanctum. Quomodo igitur nemo dicit: Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto, nisi quia Apostolus proprie posuit verbum quod est, dicit, ut significet voluntatem et intellectum dicentis? Dominus vero generaliter posuit verbum quo ait: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine etc. Videtur enim dicere eciam ille qui nec vult nec intelligit quod dicit, sed ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enunciat. Sicut paulo ante quod dictum est, gaudium in fructibus spiritus proprie dictum esse non eodem modo quo alibi dicit Apostolus. Non gaudet super iniquitatem, quasi quisquam possit super iniquitatem gaudere, quia illa elacio est anime turbide gestientis non gaudium; nam hoc soli boni habent. Ergo dicere videntur eciam illi qui non hoc quod sonant dicere videntur, ut intellectum cernunt et voluntatem agunt, sed voce tantum sonant, secundum quem modum Dominus ait: Non omnis qui dicit mihi Domine Domine intrabit in regnum celorum. Vere autem hoc proprie illi dicunt, a quorum voluntate et mente non

2. B: *Augustinus 244.* (sic). A in marg.: *Augustinus.*   3, 4. A: *et magistro deest.*   4. A: *Domine once;*   5. B: *scilicet facere.*   10. B: *anathema,*   13–15. A: *celorum non habere deest.*   13. Codd: *si perseveraverint usque in finem deest.* Addidi.   15–17. Codd. *Neque illos-habere Spiritum Sanctum deest.* Addidi.   26. B: *eo modo.*   28. A: *possit.*   29. A in marg.: *quod boni proprie gaudent non autem mati licet habeant elacionem anime.*   30. A: *dicere videntur deest.*   31, 32. B: *cernant . . . agant.*   33, 34. A: *Domine once.*

2. De sermone Domini in monte I. c. p. 234.   9. I. Cor. XII, 3.   27. I. Cor. XIII, 6.

abhorret prolatio sui sermonis, secundum quam significacionem Apostolus dixit: Nemo potest dicere Dominum Jesum nisi in Spiritu Sancto. Et illud ad rem maxime pertinet, ne decipiamur tendentes ad luminosam contemplacionem veritatis, non solum nomine Iesu Christi domini nostri per eos qui nomen habent et facta non habent, sed eciam quibusdam factis atque miraculis, qualia propter infideles, cum fecerit Dominus, monuit tamen ne talibus decipiamur arbitrantes ibi esse invisibilem sapientiam, ubi visibile miraculum viderimus; adiungit dicens: Multi dicent mihi in illa die etc. Hec Augustinus.

Videtur hunc sanctum intendere quod non solum sufficit Christo dicere: *Domine, Domine* nudo sermone et intellectu anime, sed oportet quod dicat ad honorem Trinitatis sermone, anime intencione et tertio opere. Ideo signanter dicit Christus tertio sed qui facit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum.

Et patet quam insipida est instancia sophistarum qua arguant quod omnis qui ter dicit Domine, scilicet mente, opere et sermone, bis dicit Domine et per consequens omnis qui ter dicit Domine ut sic indisponit se ut intret beatitudinem, quia ut sic dicit Domine Domine, et impertinens foret textus Christi: *Non omnis qui dicit michi Domine Domine intrabit in regnum celorum, nisi binarius huius diccionis indisponeret hominem ad introitum beatitudinis.*

Dicimus autem sophistis quantum ad istum obiectum Answer to it. quod attendendum est non solum ad terminos in scriptura sed ad taciturnitatem vel omissionem terminorum cum precisione que in terminis est inclusa; et sic videtur Christum intelligere quod non sufficit ad beatitudinem quod homo dicat bis Domine, voce et mente, sed oportet quod addat tertium Domine, scilicet faciendo mandatum Dei in opere vel non sinentibus circumstantiis voluntatem Dei impleat propria voluntate.

Et hinc quidam capiunt quod quilibet salvandus exercitet suam potenciam quoad Patrem, recte credit

Christ warned us against being misled by miracles.

We must acknowledge Christ not only in word but in truth and in deed.

Sophistical contention.

2, 3. A: *Dominus Jesus.* 5. A: *Jesu deest.* 12. B: *istum sanctum.* 13. A in marg.: *Johannes;* ib. *Christo;* B in marg.: *Christiano.* 16. A: *tercio deest.* 28. A in marg.: *Responsio.* 37. A in marg.: *Nota.*

2. I. Cor. XII, 3.

exercitan | do suum intellectum quoad Filium, et tercio 402^b oportet omnino quod finaliter et plene conformet voluntatem suam divino beneplacito quoad Spiritum Sanctum, eo quod Christus magis attendit ad bona opera quam ad verba, quia Deus non est Dominus nudorum ver-5 borum sed operum, cum sit realissima veritas in ab-stracto.

Other sophists
try to shew
that the
command to do
the will of God
is superfluous.

Sed secundo quidam sophisticantes obiciunt subtilius quod oportet omnem dicentem Domine Domine facere ut sic voluntatem Dei patris, quia si elicit actum merito-10 torium et perseverat in actu huiusmodi usque ad mortem, tunc facit voluntatem Dei patris. Si autem quiescit in dicto binario et non usque ad mortem perseverat in gracia, tunc est veritas quod sic facit et per consequens tota Trinitas vult huiusmodi veritatem, et sic sive hoc 15 faciat sive omittat, cum oportet quod faciat veritatem quam oportet esse voluntatem Patris, videtur quod oportet omnem viantem voluntatem facere Trinitatis; ad quid ergo adderet Christus illud tertium quod inevitabiliter consequitur ad priora? 20

Some ask why
men should be
punished since
God
necessitates to
sin.

Et hic remurmurant quidam contra illud quod dicunt alii placere Deo quod homo peccet, ymmo quod Deus ordinat et necessitat ut sic peccet. Nam tunc videtur quod ut homo peccat facit voluntatem Dei tamquam servus fidelis, quia opus bonum quod consequitur ad 25 peccatum; et sic videtur mirabile quod Christus dampnet hominem precise propter hoc quod homo facit ecclesie utilitatem et Dei voluntatem ad quam Deus necessitat. Quomodo igitur dicit Mattheus quod talis homo sit arbor mala que fructum bonum non potest facere, quia 30 aliter non potest facere quam facit ad quod Deus necessitat? Quomodo ergo propter tale servicum quod simpliciter conformat Dei voluntati excidetur talis arbor et in ignem mittetur? Numquid est graciosum premium huius domini sic dampnare servum suum propter hoc 35 quod compleat fideliter sui domini voluntatem? Tales sunt multe literales instancie contra illos qui dicunt quod omne peccatum est Deo beneplacitum et quod Deus necessitat ad omne opus positivum, immo ad pec-40 catum quodlibet faciendum.

2. B: *omnino deest.* 8. A in marg.: 2. *Quod Deus est realissima veritas in abstracto et ideo non est dominus nudorum verborum sed operum.* 13. A: *in dicto deest.* 23. A in marg.: *Obieccio.* 34. A in marg.: *Responsio.*

Propter talia inconvenientia que videntur sonare in Dei blasphemiam dicimus nos cum antiquis quod Deus non vult peccatum nec necessitat ad peccandum, et tamen cum hoc concedimus quod omnia que evenient de necessitate evenient, quia omnia positiva a quibus peccatum excipitur, ymmo omnia peccata, cum homo omissione se ipsum necessitat ad peccandum, necessario sunt futura, et cum hoc impossibile est quod aliquis peccet nisi propterea rationabiliter sit culpandus, cum hoc sit in eius libera voluntate. Dico autem propter peccatum originale, quod hoc est in eius potestate libera vel sui generis quod est ipse; et ita non dicimus quod Deus vult peccatum, quia tunc Deus vellet esse primum peccati vel quod homo peccaret (quod idem est) sed Deus permittit peccatum et illud ex sua gratia convertit in bonum, ideo nemo in peccando facit Domini voluntatem sed sui precepti contrarium. Verumptamen ex magnificencia huius domini oportet quod ipsemet gracie faciat ut sua volicio sit impleta, quia dum punit homines misericorditer pro peccato, impletur sua eterna volicio, et sic impletur sua voluntas que ex eius eternitate consequitur. Et ita non dicimus quod homo in quantum peccat facit vel implet Domini voluntatem sed Dei voluntati resistit, non sic tamen quin ex Dei omnipotencia voluntas Domini impleatur; nec concedimus si homo sit occasio per peccatum quod impleatur Dei voluntas, quod ut sic Dei faciat voluntatem, et sic videtur Crisostomum sentire quod prescitus sit occasio a Deo gracie accepta quare 30 completur Dei volicio; et tamen propter iniquitatem sui propositi ipse non facit Dei voluntatem sed resistit culpabiliter quantum potest; et ita dicendum est de aliis obiectibus qui sunt contrarie sentencie quam tenemus. Deus enim qui est per se iustus non vult vel ordinat nisi iustum velit vel ordinet penam ex iniusticia consequentem. Et ita dixerunt sancti ante nos quod peccatum esse non est veritas sed falsitas, licet ad illam falsitatem veritas ex Dei omnipotencia consequatur. Et 35 ideo dicit Augustinus quod ex veritatis vehemencia veri-

We say that God does not ordain sin and that man sins by his free will.

God allows sin and makes it work for good.

The sinner does not do God's will, but God makes sin fulfil his will.

1. A in marg.; *Nota de voluntate Dei et peccato.* 4-6. A in marg.: *Quod omnia que evenient necessario evenient et tamen peccare est in libera homini voluntate.* 8. A: *quod quis.* 17. A: *sed in.* 26. Codd.: *quod si.* 35. *Aliquot verba exciderunt.* 39. A in marg.: *Nota logicam Augustini.*

tas ipsa est falsitas, quia si verum sit falsum esse, veritas est quod falsum est, et hoc est falsitas. Et conformiter dicitur de peccato; ideo loquendo de esse primo peccati vel falsitatis contra Dei beneplacitum ipsum non est a Deo volitum, licet Deus velit veritates racionales que sequuntur.

Preachers may do good to their audience and not to themselves.

Unde Augustinus super isto verbo *Numquid colligunt de spinis uvas etc.* (ut recitatur superius) dicit: *Si aliquando malus utilis est, non hoc ipse facit sed fit de illo divina procurante providencia.* Et sequitur hoc ipsum quod pharisei bona dicebant sed quod que dicebant utiliter audiebantur et siebant non erat illorum. Per divinam igitur providenciam legem Dei predicantes possunt esse audientibus utiles, cum sibi non essent. In istis tamen locucionibus oportet attendere quod peccatores propriamente faciunt et non bona nisi equivoce. Et patet in parte studenti solucio ad obiectus. |

402^e

CAP. LVI.

Chrysostom: Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Falsi prophetae de quibus cavendum erat locutus non alios propterea nos prophetas de quibus cavendum non erat manifestos esse nisi falsos christianos et falsos christianorum predicatorum arcemantur.* *prophets we are warned against arc Christians.* *res his verbis manifeste demonstrat, scilicet: Non omnis qui dicit michi Domine Domine etc. Gentiles enim aut Judei priusquam credant non dicent Christo: Domine, Domine, sed illi soli qui tam ex Judeis quam gentilibus visi sunt quidem credidisse in Christum, conversantes autem et predicantes contra voluntatem Dei et Christi preceptum facti sunt falsi predicatorum.*

The fruit by which we must judge is conformity to the law of Christ. Item, quoniam falsos prophetas et veros ex fructibus eorum docuit discernendos, hic iam manifestius docet qui sunt fructus quibus discernuntur probi doctores et reprobii. Qui enim dicunt Christo tantummodo Domine, Domine, et faciunt voluntatem Dei, illi soli probabiles sunt. Et que est voluntas Dei ipse Dominus docet: *Hec est*

6. A in marg. inf.: *Quod peccatum quoad esse primum non est a Deo volitum, licet Deus velit veritates racionales que sequuntur etc.* ii Cod.: *quod deest* 17. A: *obiectus* sequitur in textu: *Crisostomus autem super isto textu sic loquitur. Falsos prophetas de quibus cavendum;* ib. A: *Crisostomus in marg.* 18. B in marg.: 53. 19. A in marg.: *Crisostomus.* 23. A: *Domine, Domine deest;* ib. A: *Gentiles autem Judei.* 24. A: *dicunt.* 25. A: *ex gentilibus.* 34. A: *Domini.*

19. Op. Imp. I. c. p. 831. 34. Joh. VI, 40.

autem voluntas eius qui misit me, ut omnis qui videt filium hominis et credit in eum, habeat vitam eternam. Ergo voluntatem Dei facere, hoc est, credere in Christum, sicut et alibi Judeis interrogantibus quid faciemus ut operemur opera Dei, respondit: Hoc est opus Dei ut credatis in illum quem ipse misit. Credulitatis autem sermo et ad confessionem respicit et ad actum. Qui ergo sic confitetur Christum, sicut ipse docuit, ille credit Christo; qui autem non sic confitetur quomodo docuit, ille non credit et qui non sic conversatur quomodo ille mandarit non credit Christo. Credere autem Christo obedire est Christo. Qui autem non confitetur aut non conversatur secundum verbum eius, ille nec obedit Christo nec credit Christo, propterea tam ille quam iste non intrabunt in regnum celorum.

Ex istis verbis huius sancti doctoris patet fidelibus luce clarius cum conversatione fratrum quod Christus ipsos intelligit quando dicit: *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis orinum*, quia illi de se 20 ipsis patenter verificant hoc evangelium; et blasphemum est dicere: Christus parcit detegere sue ecclesie eorum versuciam vel quod intelligit per hec verba communia Fratres qui ex facto docent quod sunt precipua sub illis verbis contenta; et conformiter dicitur ad 25 glosas Fratrum quoad textus librorum novi testamenti qui in tractatu alio sunt collecti. Et ut breviter utar verbis sanctorum, Fratres et tres alie secte dicunt implicite quod doctrina Christi in sanctis apostolis et specialiter post ascensionem Domini non fuit sufficiens, 30 sed ad regulandum religiosos postmodum incompleta, vel quod non fuit satis difficilis ad beatitudinem promerendum, vel si hoc hee quatuor secte negaverint, dicant ex qua ratione vel auctoritate superaddita super religionem Domini sunt fundate. Et cum hoc non possunt ostendere, manifestum videtur quod deserentes legem Domini et constituentes sibi novam extraneam ipsam diligencius amplectuntur. Et cum hoc sit signum manifeste ingratitudinis, patet quod hee secte quatuor

Christ's warning is against the friars.

The friars say implicitly that Christ's teaching sufficed for the apostles but not for them.

2. B: *hominis* deest. 5. A in marg.: *Nota*. 8. A: *ille* deest.
9. B: *autem* deest. 11. A: *Credere enim*. 10. A in marg.: *Johannes*.
19. A: *que veniunt*. 24. B: *ab illis verbis*. 29. Codd.: *nota fuit*.

12. Joh. VI, 28, 29.

incurrunt anathema, quam predicit Apostolus I. Cor. ultimo: *Si quis non amaverit dominum Jesum Christum, anathema sit.* Et cum secundum istum sanctum ille qui nec credit in Christum nec conversatur ut Christus docuit, est sibi inobediens, videtur quod iste secte quatuor ex suis novitatibus non diligit Salvatorem, et cum finaliter perseverant in isto proposito, credentes suam conversacionem esse in hoc meritoriam, videtur quod sunt heretici quos Dominus hic describit.

Augustine: Sequitur in textu evangelii: Multi dicent michi in illa die: Domine Domine, in nomine tuo prophetavimus et in nomine tuo demonia eieicimus et virtutes multas fecimus; et tunc confitebor illis quia nunquam novi vos; discedite a me, qui operanini iniquitatem.

Super quo Augustinus: *Non ergo cognoscet nisi eum qui operatur equitatem. Nam et ipsos discipulos suos prohibuit gaudere de talibus, scilicet quod demonia illis subiecta fuerunt. Sed gaudete, inquit, quia nomina vestra scripta sunt in celis, credo vero quod in illam sanctam civitatem Jerusalem matrem nostram supracelestem ad quam suspiramus, in qua nomeni sancti gloriosique viri regnabunt. An nescitis, ait Apostolus, quoniam iniquum regnum Dei non possidebunt?*

Miracles may be worked by the wicked. *Sed forte quis dicat non posse iniquos visibilia illa miracula facere et mentiri potius illos credat qui dicturi sunt: In nomine tuo prophetavimus et demonia eieicimus et virtutes multas fecimus. Legat igitur quanta fecerint resistentes famulo Dei Moysi magi Egypciorum, aut si hoc non vult, quia non in nomine Christi fecerunt, legat que ipse Dominus dicit de pseudoprophetis, ita loquens: Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudopropheci et dabunt signa magna etc. Ecce predixi vobis.*

Quam igitur mundo et simplici oculo opus est ut inventiatur via sapiencie, cui tante malorum et perversorum hominum deceptions erroresque obstrepunt, quos omnes

5. B: hee secte. 9. B: describit etc. 15. A in marg.: *Augustinus.*
17. id est quod. 18. B: sibi fuerunt subiecta. 19. A: scriptuntur.
25. A: post istos credat. 29. B: fecerunt. 30. A: et pseudopropheci
deest. 33. Codd.: magna usque etiam electi.

1. I. Cor. XVI, 22. 10. Matth. VII, 22, 23. 15. De sermone Domini in monte l. c. p. 235. 17. Lucae X, 20.
19. I. Cor. VI, 9. 31. Matth. XXIV, 23.

Danger of
wrangling.

eradere, hoc est, venire ad pacem certissimam et immobilem stabilitatemque immortalis sapientie. Vehementer enim metuendum est ne studio altercandi et contendendi quis non rideat quod a paucis videri potest, ut parvus sit strepitus contradicendum, nisi eciam ipse obstrepatur sibi.

^{402^a}

Quo pertinet eciam illud Apostoli: | Servum autem Domini non oportet litigare sed mitem esse ad omnes, docibilem, pacientem, cum modestia corripientem diversa sencientes et veritati resistentes, ne forte det illis Deus penitenciam ad cognoscendam veritatem: Beati ergo pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Hec Augustinus.

Ex istis verbis huius subtilis sancti sunt multa utilia sacerdotibus annotanda, primo quod vocata miracula quibus sensus hominum obstupescunt non darent fidem fidelibus ad discredendum verbis evangelicis, ut Augustinus docet ex verbis tam legis nove quam veteris, ut patet Matthei XXIV et Exodi VIII. Signa autem talia sensibilia que vocantur miracula possunt fieri per artem demonum. Fides igitur insensibilis infinite superat ista signa. Et hec racio quare fideles ad fidem scripture attenderent.

Et ex isto patet ulterius quod haec secte quatuor et specialiter prelati cesarii timerent sibi de reprobacione Christi in die iudicii, cum ipsi sunt longe plus a Christo viris quos hic reprobavit elongati. Non enim in nomine Christi haec secte quatuor prophetant sed propheticam scripture nituntur multipliciter obscurare; nec eiciunt demonia sed evidenter iniciunt, et ipsi in persona propria sunt meridianum demonium, apparencias virtutum indicant preter mendacium quod abscondunt quod ipsi virtute benedictionis panis sacramentalis panem ipsum adnichilant et sine utilitate ecclesie accidens sine subiecto ultra omne miraculum Christi conservant, sed absque dubio mendacia ista heretica non dabunt istis introitum in beatitudine pro die iudicii. Isti enim quos Christus hic reprobavit videntur principaliter sola vana maculari gloria. Sed iste secte quatuor sunt multis heresisbus et peccatis pluribus irretiti. Ideo ex fide Deus non parcat illis in die iudicii.

The sects
should dread
the day of
judgment.

2. A: *que immortalis deest.* 4, 5. B: *parum sit strepitus.* 8, 9. A: *et veritati resistentes deest.* 12. A in marg.: *Johannes.* 13. A in marg.: *I.* 22. A in marg.: *2.* 28. B: *iniciunt.* 32. A: *abique subiecto.*

6. II. Tim. II, 24. 10. Matth. V, 9.

Patet tertio quomodo Augustinus sentit quod ad senciendum sincere veritatem fidei in ista materia oportet vitare omnes altercaciones sophisticas et omnes contenciones mundanas, quia pacificis concedit Deus noticiam propheticę veritatis. Et hoc movet quosdam lites 5 istas dimittere et veritati vite christiane sollerter intendere.

CAP. LVII.

In the judgment-day mens works and motives will be manifest.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *In qua die? Quando venerit in maiestate patris sui et separaverit eos ab invicem, sicut pastor gregem suum: quando iam nemo ausus est garrula contencione sermonum aut mendacium defendere aut contradicere veritati, quia tunc iam non mundialis et rana gloria desideratur sed flamma iudicii et pena timetur. In illo die quando os non loquuntur et opus non absconditur, sicut in hoc tempore. Sed econtra opera singulorum loquentur et ora tacebunt, quando non persona interrogatur et conscientia videtur, sed econtra conscientia discutitur et persona confunditur,* dicente Apostolo: *Cogitationibus invicem se accusantibus aut eciam defendantibus. In illa die, quando nemo excusat peccatorem, sed omnes accusant, nec alter pro altero intervenit, sed singuli ibi timebunt, quia in illo iudicio non erunt testes adulatores homines, sed angeli veraces, non erunt iudicantes personarum acceptores homines, sed 25 Deus iustus qui reddit unicuique iuxta opera sua, quam proprie timencium hominum et angustias paciencium vocem expressit dicens: Domine Domine. Non enim sufficit illi semel dicere Domine quam necessitas timoris astringit. Nonne in nomine tuo prophetavimus? Considera quia in nomine dicunt, non in spiritu, quia in nomine Christi multi ambulant qui non habent spiritum Christi sed seducendi causa. Ideo non ex nomine Christi cognoscendi sunt Christiani sed de spiritu Christi. Ergo prophetant in nomine Christi, in spiritu autem dia-30 boli, quales sunt dominatores. Sed sic discernuntur, quoniam diabolus interdum vera dicit. Sanctus autem Spiritus nunquam mentitur. Concessum est autem et diabolo interdum dicere veritatem, ut mendacium suum*

1. A in marg.: 3. 8. B in marg.: 34. 37. B: *verum dicit.*

9. Op. Imp. p. 831. 20. Rom. II, 15. 28. Rom. II, 6.

rara veritate commendet. Si autem nunquam diceret verum nec ad temptationem poterat proficere seduccio eius. Demonia enim eiciunt in nomine Christi habentes spiritum inimici. Magis autem non eiciunt; sed eicere 5 ridentur colludentibus sibi demonibus ipsis, et ideo semper eicunt et nunquam sanant. Semper ante illos demones quasi castigati clamant et nunquam quasi timentes recessunt. Faciunt et virtutes secundum ea que diximus non utilia et necessaria sed inutilia et rana.

10 In omnibus igitur secundum Christi preceptum disciendi sunt fructus eorum. Si bona conversacio, et vera confessio. Si autem aut confessio conversacioni non concuerit aut conversacio confessioni, fallibilis est. Tunc iurabo illis quia nescio qui estis. Tunc sustinebo, quia 15 grandem iram grandis dilacio precedere debet, et grandis dilacio iustius facit esse iudicium Dei et dignorem interitum peccatorum.

Sciendum quia peccatores nescit Deus, quia nec digni sunt ut cognoscantur. Sic enim et Apostolus ait: Cognorit 20 Dominus qui sunt ipsius, non quia non cognoscit ipsos sed illos suos esse non cognoscit. Ideo qui pereunt non fuerunt illius. Aut quomodo te Deus cognoscat, cum tu Deum cognoscere nolis. Sicut enim omnes homines naturaliter cognoscunt Deum, non autem ridentur vere cognoscere, quia non digne colunt, sicut servi Dominum, sicut 25 factura factorem, et hoc est secundum naturam quidem cognoscere, non autem secundum voluntatem. Sic et Deus 40³ naturaliter omnes cognoscit | sed non eos videtur vere cognoscere, quia non eos diligit quasi factor facturam, 30 quasi dominus proprios seruos. Et hoc est secundum naturam cognoscere, non secundum voluntatem, quia omne malum extraneum est a Deo.

Jurat autem Christus, non ut veritatem suam commendet sed ut incredulitatem condempnet. Non enim si non 35 iuraverit Christus, mentitur, sed ut illi amplius confundantur firmiori responso, quoniam qui mendax est neminem putat dicere veritatem neque ipsum Deum. Qui enim non seduccione diaboli deceptus mentitur sed proposito men-

11, 12. A: et vera confessio deest. 12, 13. B: conveniat. 14. Codd.: tunç usque tunc. 15. A: grande. 19. A: sicut. 22. B: fuerant ipsius. 27. B: autem deest; ib. A in marg.: *Cognitio Dei duplex secundum naturam et secundum voluntatem, et sic cognitio hominis quoad Deum etc.*

dax est, nunquam desinit esse mendax neque post mortem. Nam mors animam quidem a corpore separat, anime autem propositum non amittit. Vis scire? Considera eos eciam post mortem mencientes? Domine in nomine tuo hoc et hoc fecimus. Numquid nesciebant ipsi apud se 5 quia nunquam dilexerant Christum nec fecerant voluntatem eius? Sed putant se, sicut in hoc seculo homines deceperunt, sic et ibi Denim fallere possunt. Ideo eciam non dixit illis: Discedite a me qui operati estis iniquitatem sed qui operarii, quia iniqui non post mortem desinunt 10 esse iniqui, quia etsi peccare non possunt, tamen peccandi propositum tenent. Hec Crisostomus.

How the truth
will be known
at the judgment
day.

Ex ista sentencia huius sancti excerpti possunt fidelibus flores multi notabilis veritatis. Capi enim debet primo a fidelibus status diei iudicii, quomodo tunc per 15 se cognoscentur a fidelibus veritates presentes, preterite et future. Ideo in illo iudicio non erunt vociferaciones veritatum huiusmodi sed sine vociferacione veritates tales erunt cognite tam iudicantibus quam eciam iudicatis. Ex quo patet, cum foret superfluum, quod non 20 erunt pro recusandis reprobis advocati, et istam veritatem catholicam pro rectificanda conscientia debet fidelis sollerter menti imprimere.

The falsehoods
of the sects
will be exposed.

Secundo videtur hunc sanctum dicere quod in illo die verebuntur demones seminare mendacia, temptare 25 aliquos vel pro aliis procurare. Sicut enim nunc sepe seminant veritatem et postmodum plus colorate decipient, sic nichil faciunt nisi pro fine aliquo licet malo. Et in isto verecundarentur hec secte quatuor tam spissim seminarie incolorata mendacia. Nam Romana 30 curia dicit quod papa habet potestatem pro illo die indulgencias concedendi et dampnandi reprobos sicut placet; et tamen certum est ex fide quod ex dicta sua simulacione et defectu docendi oves sequi Christum propter sinistros mores non habebit tunc potentiam se 35 ipsum a dampnacione perpetua excusandi. Et eodem modo dicitur de sectis sequentibus. Tunc enim clarescat quod sincere christiana religio supra istos privatos ordines prevalebit. Nam dicta obediencia facta hominibus non valet ad beatitudinem adquirendum, nisi de quanto 40 inclinat ad obedienciam summi iudicis faciendum, et tunc

2. B: *a carne.* 6. B: *Christum deest.* 13. A in marg.: *Johannes.*
24. A in marg.: 2.

non perstrepent contenciones Fratrum de mendaciis incepionis et prevalencie sui ordinis cum aliis mendaciis usque ad illud iudicium seminatis. Et ex hoc moventur quidam garrulas voces dimittere et iuste vite intendere,
 5 quia ex hoc et non ex priori homines in illo iudicio sunt salvandi. Et hoc movet aliquos, ne credant erronee in hac via, quod credant scripture et non falsis fabulis nec glose infundabili sed conversacioni domini Jesu Christi, quia facta dant fidem efficaciorum quam voces.
 10 Tercio videtur hunc sanctum intendere quod dampnandi in die iudicii dicent in mente et gestu quomodo fecerunt multa bona de genere sed sine vocali strepitu Deus eos ex sua ypocrisi et defectu sui servicii secundum legem evangelicam iudicabit; et notat multum hic
 15 sanctus quomodo dampnandi dicent quod prophetarunt in nomine Christi superficiali apparenzia quoad mundum, sed non possunt evadere suum defectum vel omissionem in isto quoad obliquitatem intencionis, quoad substanciam dicti et quoad ocupacionem mundanam
 20 evangelizacionis rectitudinem excludentem. Si ergo Deus nescit illos esse de ecclesia, quanto magis pompantes modernos falsius operantes.

Quarto notat is sanctus quod ad discernendum dampnandos in die iudicii fidelis debet notare tam suam
 25 conversacionem quam suam confessionem. Oportet enim quod conversentur excludendo ypocrisim atque mendacium, quia Christus qui est veritas nescit tales esse servos suos fideles sed pocius scit contrarium, cum in ypocrisi perseverant. Ideo signanter isti ypocrite leguntur pompare licet false de eminencia sui status; et tunc creditur quod Romanus pontifex cum cardinalibus delibet. Nec video quod tres secte alie et fratres specialiter tunc ex suo statu vel opere laudabuntur. Si autem statum illum ex conscientia recta reliquerint et statum
 35 quem Christus instituit ut veri christiani assumpserint, tunc possunt confidere de Christi fructuosa noticia illo die.

It will be vain to plead that some of their works were good in kind.

High position in the Church will be of no avail.

CAP. LVIII.

Sequitur in textu evangelii: *Omnis ergo qui audit verba mea hec et facit ea assimilabitur viro sapienti*

10. A in marg.: 3.
 40. A: *mea* deest.

11. Codd.: *gustu.*

23. A in marg.: 4.

39. Matth. VII, 24, 25.

qui edificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia et venerunt flumina et flaverunt venti et irruerunt in domum illam et non cecidit: fundata enim erat supra firmam petram. Et omnis qui audiit verba mea hec ^{403^b et non facit ea similis erit viro stulto qui edificavit ⁵ domum suam supra arenam: et descendit pluvia et venerunt flumina et flaverunt venti et irruerunt in domum illam et cecidit et fuit ruina eius magna.}

*Augustine:
He builds on
the rock who
does what
Christ bids.*

Super quo Augustinus: Non enim quisque firmat quem audit vel percipit nisi faciendo. Et si petra est Christus, ¹⁰ sicut multa scripturarum testimonia predicant, ille edificat in Christo qui quod ab illo audit et facit. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti et irruerunt in domum illam et non cecidit: fuit enim fundata supra petram. Non igitur iste metuit ulla caliginosas supersticiones (quid enim aliud intelligitur pluvia, cum in malo alienius significacione ponitur) aut rumores hominum quos ventis comparatos puto: aut vite huius fluvium, carnalibus concupiscentiis tamquam fluentem supra petram. Horum enim trium qui prosperitatibus ²⁰ inducit, adversitatibus frangitur, quorum nihil metuit qui fundatam habet dominum scilicet conscientie sue super petram, id est, qui non solum audit precepta Domini sed eciam facit. Non enim habet stabile fundamentum, si audiendo et non faciendo ruinam edificat. Ait con- ²⁵ sequenter: Omnis qui audit verba mea et non facit ea etc. Hec Augustinus.

*Chrysostom:
What is
required of
those who
follow Christ.*

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: Et frequenter miramur quia homines aut promissionibus flexi aut terroribus fracti aut persuasionibus falsorum ³⁰ doctorum circumventi relinquunt fidem veritatem et ad mendacium infidelitatis transmigrant. Quod certe si vel hanc unam Christi sentenciam caute intelligeremus et recordaremur, minquam de perditione talium hominum stuporemus. Quomodo enim permaneat apud Deum qui ³⁵ nunquam stetit in Christo? Aut quomodo teneat illum veritas qui nunquam tenuit veritatem? Aut quomodo servet eum iusticia qui iusticiam non servarit? Omnis

11, 12. B: *iste edificant.* 13, 11. B: *et offenderunt in domum illam.*
17. Codd.: *nisi aut.* 24. A: *sed et facit.* 28. A in marg.: *Criso-*
stomus. 35. B: *apud Christum.*

9. De sermone Domini in monte I. c. p. 236. 11. I. Cor.
X, 4. 26. Matth. VII, 26. 28. Op. Imp. I. c. p. 832.

qui audit verba mea hec et facit ea. Que verba? Que superius dixit. Ut qui vult esse christianus verus, non solum non occidat sed non irascatur sine causa. Non solum non periuret sed nec iuret. Non solum non fornicetur sed nec usque ad oculum concupiscat; non solum non percuciat sed nec percussus repercuat et non solum aliena non tollat sed eciam cogenti dimittat; non solum amicos sincere diligit sed eciam inimicos; elemosinas faciat non coram hominibus, oracionibus instet intrans
 10 in cubiculum suum, ieunia celebret non cum tristitia, non iudicet fratrem suum peccantem, sed sue infirmitatis consideracione ignoscat. Non det sanctum canibus neque margaritas suas mittat ante porcos; petat, querat, pulset et accipiat. Attendat autem a falsis prophetis. Qui ergo
 15 se talibus edificaverit mandatis, quomodo potest fieri ut aliquando fractus temptationibus cadat? Aut econtra. Quomodo percussus temptationibus stabit qui nullius iusticie fundamento ligavit? Quis ista custodivit et cecidit? Et culpamus Deum, quia non custodivit illum.
 20 Si autem illic prevaleat fortitudo diaboli, in quibus iusticia Christi non invenitur, magis in illorum perditione laudandus est Deus, quam culpandus, quia hi soli pereunt qui mandata Christi contempnunt.

Similabo eum viro sapienti. Non dixit: Estimabo illum
 25 virum sapientem sed similabo eum viro sapienti. Ergo alter est qui similatur, alter est vir cui similatur. Ergo qui similatur homo est, cui similatur Christus est. Christus enim est sapiens vir qui edificavit domum suam, id est, ecclesiam supra petram, id est, supra
 30 fortitudinem fidei. Nam fortitudo fidei dicitur petra, propter quam et Simon Petrus est dictus, ad quem dicit Deus: Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam et porte inferi non prevalebunt ei. Quis est stultus? Diabolus de quo dixit Jeremias: Clamarit
 35 perdit et congregavit filios quos non genuit, fecit diricias suas non cum iudicio, in medio dierum derelinquet eas et in fine erit stultus.

7. A: non aliena non; ib. B: nec solum. 12. B: Nec det. 14. B:
 autem deest. 22. A: qui hi voli. 24, 25. A: dicit estimabo eum;
 virum deest. 28. A: Christus; est deest. 29. B: supra alter est
 deest. 33. A: ecclesiam meam deest. 36. A: derelinquerunt.

32. Matth. XVI, 18. 34. Jer. XVII, 11.

The faithless
are the house
of the devil
built upon the
sand.

Iste igitur diabolus insipiens ubi edificavit domum suam? Super arenam. Domus enim eius ante Christum fuerunt omnes gentes. Sicut enim sancti sunt dominus Christi, ita et impii sunt domus inimici. Edificati autem fuerunt super arenam, id est, super inconstanciam in- 5 fidelitatis. Si enim constanca fidei dicitur petra, recte et inconstancia infidelitatis arena vocatur, id est, idolatria, que per varias idolorum culturas semper dispersa est, aut certe super arenam, id est, super carnales homines infideles. Ideo autem tales homines arena dicuntur, non 10 terra, quoniam terra quidem fructum facit, arena autem sterilis manet. Deinde quidem, quia terra unita est et in se ipsam constricta; arene autem grana non convenient sibi nec adherent ad invicem. Sic sunt et omnes infideles qui sub diabolo sunt, non sunt uniti nec unum sapiunt, 15 sed sunt per diversas opiniones dispersi. Et alias quidem sic dicit, alius autem sic. Sic et dogmata philosophorum docent que sunt contraria | semper sibi. Eo 403^c modo perfidia hereticorum qui nunquam sapiunt unum, sed quot sunt tot sentencias habent. Propter quod arene 20 assimilatur omnis diaboli populus. Populus autem Dei non solum unitus est quasi terre que quamvis compacta sit, tamen solubilis est; sed est sicut lapis constrictus indissolubilis. Tercio quia diaboli populus innumerabilis est sicut arena: Dei autem ex multis vocatis pauci 25 electi.

The rain is
doctrine.

Pluvia autem est doctrina, quia sicut pluvia irrigat terram, ut proferat fructum, sic doctrina hominem irrigat, ut indiciam operetur. Sic dicit Deus per Isaiam de tollenda a Iudeis doctrina: Mandabo, inquit, nubibus, ne 30 pluant super eam plurimi. Nubes enim dicuntur prophete et apostoli, quia sicut nubes baiulant plurimi et effundunt super terram, sic prophete et apostoli accipiunt verbum a Deo et effundunt ipsum super rationabilem terram. Sunt autem nubes que a Spiritu Sancto excitantur et sunt nubes que a spiritu 35 potestatis aeris sunt, sicut dicit propheta: Est tenebrosa aqua in nubibus aeris. Nubes autem que a Spiritu Sancto excitantur candidam baiulant aquam, id est, sanctam et

There is false
doctrine as well
as true.

1. B: *insipiens vir.* 17. A: *dogma.* 18, 19. B: *et modo.* 19. A: *faciunt.* 21. A: *assimilant.* 24. A: *indissolubilis est.* 30. A: *tollen-*
dum. 34. B: *ittud super.* 36. A: *sunt deest.*

veram doctrinam. Que autem a spiritu potestatis aeris tenebrosam baiulant aquam, id est, falsam et impiam doctrinam que non illuminat, sed tenebrescere facit mentes eorum qui suscipiunt eam.

5 Venti autem sunt ex parte quidem mala immundi spiritus, qui intrant precordia hominum et flant: ex parte autem bona spiritus diversarum virtutum sunt vel angeli qui invisibiliter in sensu hominum operantur et adducunt ad bona. Et vide proprietatem rerum: Plurie propter primum est mollire et solvere, ventorum autem cum virtute urgere. Sic ergo impiorum nubes falsa sua doctrina et promissionibus mollint homines et blandimentis et percessionibus solvunt, diabolus autem intrat in corda eorum quasi ventus et invisibiliter urget consentire mendaciis eorum vel in cetera peccata compellit.

Sic et in parte bona sancte nubes doctrinam iusticie persnадent hominibus et rationabiliter placant. Spiritus autem Sanctus vel angeli quasi prosperi venti properantes in cordibus faciunt homines adgnescere veritati. Sicut enim non est possibile ut ex sola pluvia fructificet terra, nisi inflaverit super eam ventus, sic non est possibile ut sola doctrina corrigat hominem, nisi cooperatus fuerit Spiritus Sanctus in corde ipsius. Hec Crisostomus.

CAP. LIX.

25 Videtur istos sanctos et specialiter hunc Johannem intelligere per tria domum viantis infestancia, scilicet pluvias, flumina atque ventos, tria temptationis genera que concuiciunt viatorem, ita quod per pluviam intelligatur dogma nigrum hereticorum mentes hominum dissolvencium. Pluvia enim quandoque sonat in doctrinam catholicam que mentes fidelium irrigat per instrucionem salutiferam, ut proferant flores virtutum tamquam gemmas nitentes, ex quibus fructus operum merencium beatitudinem oportet procedere. Quandoque 30 autem per pluviam incorporatam in nube distemperata intelligitur dogma hereticorum quod dissolvit a fide Christi mentes hominum. Ventus autem secundum or-

Chrysostom
understands by
rain, wind and
floods three
kinds of
temptation.

9. A: *Et vite.* 11. A: *nubes fit sua doctrina.* 14. A: *eorum deest.*
17. A: *persuadet.* 23. A: *Sanctus deest; ib. B: Hec Crisostomus deest.*
24. B in marg.: 46. 25. A in marg.: *Johannes.* 34. B: *precedere.*

dinem Crisostomi signat spiritus malignos, qui talem malam pluviam impetuose inferunt in mentes hominum qui ab illis malis spiritibus superantur; ita quod ventus quandoque figurat bonum spiritum, ut Spiritum Sanctum vel bonum angelum, iuxta illud Cantic. IV, 16: *Veni⁵ Auster et perfla ortum meum et fluent aromata illius.* Ventus autem quandoque figurat malum spiritum, ut in hoc evangelio et in auctoritate predicta: *Surge aquila et veni⁶ Auster.* Flumina autem que sonant in malum sunt homines fastu eloquencie tumentes, ut sunt heretici ¹⁰ diversis pluviis adimpleti.

The rook is
Christ;
the sands, the
falsehoods on
which heretics
are grounded.

Duplex autem est fundamentum domus spiritualis quod tangit hoc evangelium, scilicet petra solida et arena. Petra autem immobilis erat Christus a qua Petrus propter firmitatem fidei capit nomen. Arena ¹⁵ autem propter raciones multiplices est falsitatis fundamentum a qua heretici generaliter sunt fundati. Et concordat ipsorum divisio cum sparsi sunt minutatim, sicut fundacio spargitur arenosa, et sicut arena est infuctifera habens continuacionem instabilem propter ²⁰ defectum bone pluvie irrorantis, sic hereticorum fundacio est instabilis et divisa, non ferens fruges virtutum, quia sibi deficit solidum fundamentum. Et ita (ut dicit Crisostomus) Christus est ille vir sapiens, cui fidele membrum ecclesie vel ipsa tota ecclesia similatur. ²⁵ Domus autem secundum Augustinum vocatur conscientis vel doctrina fidei que taliter est fundata. Unde heretici et isti novi ordines non fundantur super Christum sed super arenam, ut patet multitudine corum instabili. Et patet in parte quomodo domus viancum, hoc est, ³⁰ doctrine in quibus quiescit sua anima propter impulsus insultancium variantur. Nam domus ^{403^a} | super Christum fundata stabit stabilis et domus fundamenti arenosi concurrit per procellas.

Crisostomus autem suum sensum exequitur in hec ³⁵ verba: *Flumina autem ex parte sunt quidem mala, homines in mundo spiritu pleni et in verbositate structi, quales sunt philosophi dogmatum divisorum, oratores, grammatici ceterique secularis sciencie professores, de quorum ventre exeunt flumina aque mortis. Ex parte ⁴⁰ autem bona, evangeliste, doctores populi ceterique sapientes*

¹⁶, B: autem deest.   ¹⁸, B: sint.   ³⁵, A in marg.: Crisostomus.
⁴⁰, A: mortue.

³⁶, Op. Imp. l. c. p. 833.

secundum Deum, de quorum ventre exeunt flumina aque vive. Ecclesiam ergo quam Christus vir sapiens supra petram edificavit, neque pluvia mendacis doctrine corrumpit neque diabolus impellit neque violentorum fluminum impetus movet. Nam et si humiliatur ecclesia propter tentacionem, tamen perire non potest propter fidem Christi. Nec est contrarium quod quidam de ecclesia cadunt. Illi enim nunquam christiani fuerunt. Sicut enim non omnes qui sunt *ex Israel* hui sunt Israelite, sic non ¹⁰ omnes qui christiani dicuntur et Christi sunt. Christianorum enim opera sunt aspicienda, non nomina. Dicit enim Apostolus: Cognovit Dominus qui sunt eius et: Discedat ab iniustitate omnis qui invocat nomen Domini. Ergo qui discedit ab iniustitate ille est Christi, qui ¹⁵ non vacue nominant nomen Christi; qui vero vacue nominant nomen Christi illi tales nec supra petram fidei erant edificati, sicut inferius ostendemus. Adversus domum autem quam edificaverat stultus sibi super arenam, id est, adversus gentiles et omnes impios qui ²⁰ sunt diaboli domus, descendit pluvia, id est, veritatis doctrina per propheticas et apostolicas nubes. Descenderunt venti, id est, gracie spirituales aut angeli qui invisibiliter operantes homines ad fidem veritatis inclinant. Venerunt flumina, id est, quatuor Evangeliste aut ceteri sapientes ²⁵ et impegerunt in domum illam. Et sic cecidit domus diaboli spiritualibus instrumentis et erecta est domus Christi. Et ne mireris quia gentes venientes ad pedes decidisse dicuntur. Ceciderunt enim diabolo ut superent Christo. Jacet enim omnis homo, quamdiu ambulat in peccatis, sed ³⁰ diabolo stat, Christo autem iacet. Cum autem conversus fuerit ad iusticiam, diabolo quidem cadit, Christo autem surgit. Dicit enim propheta de hominibus liberatis a Christo: Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem.

Item, Dominus quamdiu fortis armatus custodit atrium ³⁵ suum, in tuto sunt omnia eius, cum autem venerit forcior, diripiet vasa eius, scilicet impios, ex quibus edificata fuerat diaboli domus. Sic ergo secundum propheciam captivi dicuntur, quantum ad diabolum, qui ad libertatem fidei sunt conversi, directi dicuntur secundum Christum,

The church
cannot fail
though its
apparent
members may.

9. A: *in Israel*. 12. B: *et deest*. 35. B: *Domum suam*. 36. A: *diripiit*; ib. A: *impios deest*. 37 B: *fuerit*. 39. B: *et directi*.

12. II. Tim. II, 19. 33. Psalm. LXVII, 19. 34. Lucae XI, 21, 22.

consequenter et cecidisse dicuntur quantum ad statum suum priorem qui surrexerunt in fide.

The devil's
house of
idolatry was
destroyed by
Christ.

Et facta est ruina eius magna, videlicet ydolis in toto mundo destructis, mendaciis in tota terra convictis erroribusque solutis, quia totus mundus diabolo cecidit, Christo autem surrexit. Sic ergo domum quam stultus edificaverat super arenam rex sapiens spiritualibus armis sanctorum suorum destruxit, dominum autem quam sapiens Christus edificavit super petram, stultus diabolus fallacibus argumentis ministrorum suorum nunquam poterat dissipare. Huic ergo viro sapienti Christo similis est christianus omnis, qui edificat super Christum. Qui enim audit verba Christi et facit ea, ipse est qui se edificat super Christum, qui edificat se in mansuetudine, edificat se super petram, id est, Christum. Christus est enim mansuetudo. Qui edificat se in castitate, edificat se supra petram, id est, Christum; Christus enim est castitas. Qui edificat se in misericordia, edificat se super petram, id est, Christum; Christus est enim misericordia. Et in quaunque specie boni edificaverit se homo, super petram Christum edificasse videtur, quia omne bonum est Christus. Similis est autem Christo, quia sicut Christi ecclesiam edificatam supra petram nulla adversitas dirnere potest, sic talem christianum, qui se edificaverit super Christum nulla adversitas dirnere potest, ut dicat cum Paulo: Quis separabit nos a charitate Christi? Tribulacio an angustia etc. Stulto autem diabolo similis est omnis christianus qui se edificat super arenam. Super arenam autem edificat se, qui audit verba Christi et non facit ea. Verba enim que non convertuntur ad opus arena est spargilis.

Sicut enim grana arene non conveniunt in unum neque adherent ad invicem, sed semper sunt separata, sic verba que audiuntur et non convertuntur in unam iusticie massam per opus separata sunt et dispersa. Et ideo assimilantur arene, que nunquam in semetipsa coniungitur. Ergo super arenam se edificat omnis christianus, qui ex auditu solo verborum credit in

3. B: *in* deest. 9. A: *Christo* deest. 15. A: *se* deest.

26. Rom. VI, 35.

Christum et non per opera bona se confirmat in Christo. Sed et qui facit opera mala super arenam edificat. Arena est omnis malicia, sicut diximus supra. Et qui in bonis mundialibus instruit se, super arenam edificat; similis autem stulto diabolo est, quia sicut diaboli domus, id est, idolatria a Christo destructa est per opera ministrorum eius et graciarum, sic et ille hodie aut cras destruendus est a diabolo per opera ministrorum eius et demonum vel hominum impiorum. Et hi tales sunt quos cavere de ecclesia signavimus supra, eo quod non se edificaverunt supra petram sed 404^a magis | super arenam.

Et erat ruina eius magna. Quomodo magna? Sicut enim domus que habet validum fundamentum, si pars aliqua parietis vel tecti ceciderit, ruina eius magna non erit, quia potest fieri ut iterum reparetur. Si autem fundamentum eius casum fuerit passum, tunc est ruina eius magna, quia tota venit desursum. Sic et christianus si fornicatus fuerit aut adulteratus aut homicidium fecerit, cecidit quidem, tamen ruina eius magna non est, quia potest iterum poenitencia surgere sicut David. Si autem de fundamento fidei aliquid fuerit passus, id est, si prevaricatus fuerit et ad gentiles, ad hereticos transierit, tunc est ruina eius magna, quia totus funditus ruit. 25 Hec Crisostomus.

The christian
may fall and
be restored,
but he who has
lost the faith is
ruined beyond
restoration.

CAP. LX.

Sequitur in texto evangelii: *Et factum est cum consummasset Jesus verba hec, admirabatur turbe super doctrinam eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens et non sicut scribe eorum et Pharisei.* Super quo Augustinus: *Hoc est quod ante dixit per prophetam esse significatum in Psalmis, cum diceret: Fiducialiter agam in eo eloquia Domini, eloquia casta, etc., ut ibi sequitur usque ad septuplum.* Propter quem numerum 30 admonitus sum eciam precepta ista ad septem illas sentencias referre, quas in principio sermonis huius

5. A: *est* deest. 13. Recte: *Et erit.* 14. A: *sed pars.* 18. A:
et deest. 24. A: *iterum ruina.* 31. A in marg.: *Augustinus.* 32. A:
signatum.

27. Matth. VII, 24. 31. De sermone Domini in monte I.
c. p. 236. 32. Psalm. XI, 6

posuit, de beatis, cum diceret: et ad illas septem Spiritus Sancti operaciones quas Isaías commemorat: sed sive iste ordo in his sit considerandus sive alius aliquis, facienda sunt que audivimus a Domino si volumus edificare super petram. Hec Augustinus. 5

Quidam ex hiis verbis concipiunt quod Augustinus velit hoc capitulum evangelicum Matthei septimum summarri in doctrina septenarii duplicita, et hinc in principio quinti capituli narrat Christus septem beatitudines et septem Spiritus Sancti operaciones. Et 10 videtur Chrysostomum calculare quatuordecim doctrinas quas Christus in isto sermone donavit fidelibus, sed (ut docet Augustinus) nisi vis modica est in istis.

Admiration
does not imply
faith but may
lead to it.

Ideo videamus quid iste secundus sanctus dicit super isto textu: *Placatus, inquit, racionabiliter intellectus 15 hominis laudem generat: virtus autem admiracionem. Quicquid autem digne laudare non possumus hoc admiramur. Admiracio tamen eorum magis ad Christi gloriam pertinebat plus quam ad fidem ipsorum. Non enim ideo mirabantur quasi credentes in Christum, sed 20 quia irreprehensibiles audiebant sermones. Si autem credentes essent in Christum, non mirarentur, sed crederent. Nam omne dictum aut factum illud moret admiracionem quod superat facientis aut dicentis personam; ut puta, si homo aliquid tale dicat aut faciat quod 25 excedat naturam measure eius. Quanvis autem magnum sit quod Deus dicit aut facit, tamen minus est quam Dei potencia. Ideo quicquid a Deo dictum aut factum audivimus non admirremur, quia omnia minora sunt quam Dei potencia. Tamen audiebat populus cum silencio et gravisitate et admirans proficiebat in verbis suis, quia admiratio 30 etsi ipsa non est ex fide, tamen invitacio est ad fidem. Nam qui admiratur de verbis doctrine, quamvis adhuc non credat, tamen in ipso lumine credulitatis consistit, ut credat.* 35

Turbe erant que admirabuntur, id est, populus vulgaris, non erant illic pharisei aut principes populi aut sacerdotes qui solent non discendi studio audire, sed contradicendi, non ut aliquid salutis adquirant sed aliquid

1. B: *et deest,*   6. A in marg.: *Johannes.*   11. A: *undecim,*
15. A in marg.: *Crisostomus.*   26. B: *excedit.*   37. B: *illi pharisei.*

2. Is. XI, 2.   16. Op. Imp. I. c p. 834.

calumnie inveniant. Et ideo simpliciter audiebat populus simplex. Si autem aliqui eorum assiissent, sine dubio silencium et gravitatem populi, sicut consulti fuerant, contradiccionibus suis conturbassent, quia ubi maior sciencia, ibi malicia forcius. Qui autem festinaverat esse prior, difficile contentus erit esse secundus. Erat enim docens eos sicut potestatem habens. Omnis doctor servus est legis, quia neque supra legem addere potest aliquid secundum proprium suum sensum neque subtrahere alio quid secundum proprium intellectum, sed hoc tantummodo predicit quod habetur in lege. Nec enim potest mens humana detractare quod sapiencia divina dictarit. Sic enim ait Salomon: Ne addas verbis Domini neque detrahas inde. Qui enim hoc ausus est facere se sapienciorem 15 putat esse quam Deum et incipit esse falsus testis, quia illud dicit quod nec auditur nec vidit. Christus autem dominus legis est et subtrahere potest de lege quod propter necessitatem temporis iussit, ut puta propter duriciam cordis iussum fuerat dare libellum repudii.

Christ, as master of the law, could add to or withdraw from it.

20 Dominus illud quasi potestatem habens subduxit dicens: Quod Deus coniunxit, homo non separet. Item et addidit quod propter infirmitatem operum minus fuerat iussum, ut puta: Antiquis dictum est: Non occides; ego autem dico: Non irascaris. Ideo ergo mirabantur, quia non 25 quasi servus legis sub potestate constitutus illud docebat quod fuerat iussum, sed quasi dominus legis et habens potestatem sua auctoritate addebat super quod dictum dicens: Antiquis dictum fuerat hoc, ego autem dico hoc. Hec Crisostomus.

30 Iste doctor videtur verificare dictum Apostoli quo Reasons that drew the crowd to Christ,
dicit quod Greci querunt sapienciam, cum iste Grecus sapienter compendiose et exquisite exposuit sapien-
40+ ciam verbi Christi. Nec fuit impeditus per terro rem Antichristi, quia Antichristus tam loco quam tempore 35 quam eciam stulta subieccione ab illo distitit; et capi-
videtur posse ex verbis que innuit quod ex causa quaduplici alium sequebantur dominum predicanter, ut primi propter discendum viam ad patriam dirigentem,

drew the crowd to Christ,

1. to learn the way of salvation.

5. A: *illuc malicia*; ib. B: *Qui enim*. 9. A: *de suo remo*. 12. B: *humana directiare*. 13. Non addas. 22. B: *quod deest*. 28. A: *hoc alter dico deest*. 30. A in marg.: *Johannes*. 32. A: *exponit*. 37. A in marg.: *i.*

13. Deut. IV, 2, XII, 32, Prov. XXX, 6. 21. Matth. XIX, 6.
23. Matth. VI, 21, 22. 31. I Cor. 1, 22.

2. for bodily
healing,

sicut viri apostolici. Secundi propter corporalem sanitatem sibi vel suis domesticis adquirendum. Sanabat enim Christus omnia infirmitatum genera tam corporalia quam spiritualia, non propter suum lucrum, ut medici vel simoniaci hodie predicantes sed gratis propter honorem Dei predicavit et sanavit populum dupliciter et omnimode benefecit.

Et sic videtur iste sanctus innuere quod Mattheus intendit Christum esse verum Deum, eo quod Christum asserit esse legis dominum aliqua supplementem que de lege veteri minus ydonee fuerant intellecta et aliqua suspendentem que pro tempore fuerunt utilia sed eorum servacio non est ulterius duratura, ut de cessatione legalium.

3. to see
Christ's
miracles,

Tercio vero secuti fuerant quidam Christum propter admiracionem vel cibarium que ipsum communiter fuerant comitata. Si enim homo laborat per magnam distanciam ad videndum ludum, quanto magis laboraret populus ad videndum Christum sic miracula facientem.

4. to entangle
him in his
talk.

Quarto secuti sunt Christum et attenderunt suis sermonibus pharisei et ministri pontificum ut ipsum caperent in sermone. Prima sequela fuit laudabilis, secunda excusabilis, tercia increpabilis et quarta omnino condempnabilis.

We may not
add to Christ's
law.

Et videtur ex sentencia ista evangelica quod homo non debet pro sua viacione ad patriam addere novam legem, sicut faciunt iste secte (ut dicit Crisostomus) innuentes vel dicentes quod Christus in dacione sue legis fuerat imperfectus, quod est contra fidem Gen. I^o, 10: *Vidit Deus cuncta que fecerat et erant valde bona.* Et in hoc specialiter cognoscitur blasphemia Antichristi, ut papa sibi vendicat quod sit precipuus legislator et membra sua cum tribus sectis sequentibus constituant sibi regulas tamquam leges et emunt ab ipso ut postmodum confirmentur.

Sed sanum est nos sincere tenere sectam Christi et pure de Christo tamquam legislatore optimo Deo nostro et domino contentari. Nec addamus aliquid ad Christi regulam tamquam legem, quamvis interpretari liceat quomodo lex Christi debet intelligi, sicut fecerunt 40 sancti priores; hoc tamen sub condicione et cum

1. A in marg: 2. 6. B: *saciavit.* 15. A in marg.: 3. 19. A:
mirabilia. 26. A in marg.: 4.

formidine, si et quatenus nostra sentencia consonat legi Dei. Et nota diligenter dicta Crisostomi capitulo proximo recitata, ubi dicit quod quidam cadunt de ecclesia; quos Augustinus sepe dicit nunquam fuisse 5 membra ecclesie, et iste sanctus expresse dicit quod nunquam fuerunt christiani.

Et hinc videtur quibusdam mirabile quod Anti-christus urget ut fidem credere quod ipse sit caput ecclesie universalis et prelati nostri vendicant non 10 solum quod sint christiani, sed quod sunt rectores ecclesie apostolos imitantes. Fideles autem dicent si auderent quod supponunt ex probabili evidencia, non tamen credunt ut fidem quod papa et iste secte quatuor sunt de ecclesia vel christiani nisi forte 15 dicatur equivoce quod sunt ecclesia malignancium sequentes vestigia Scariothis.

Sed dimissa ista loquela contentiosa notandus est sensus Crisostomi quem addit de pluvia, vento et flumine. Consonum quidem est quod verba Domini 20 habeant plures sensus catholicos quam comprehendere sufficiamus hic in via. Videtur autem Crisostomum sentire quod edificantes taliter qualiter edificant hec secte quatuor super arenam edificant et non sunt veraciter christiani, quia oporteret quod fundamentum 25 suum foret in unitate christiani operis commassatum, modo autem discontinuati a vita et regula Salvatoris. Isti autem videntur facere ruinam magnam et funditus infra breve corruere, quia ipsis deficit fundamentum. Christiani autem licet ad tempus peccaverint, quia servant fidem Domini, faciliter possunt ex gratia Dei 30 resurgere.

The sects are
ill founded and
will have a
great fall.

14—15. A: *vel — ecclesia deest.* 31. A: *Explicit tractatus de Sermone Domini in Monte divisus in duos libros ad similitudinem scripti quod super isto edidit Augustinus. Secundus tractatus.*

I. Index of Bible-Quotations.

Gen. 1, 11	350	Psalm. 16, 8	158	Psalm. 113, 16	323
— 1, 16	228	— 16, 15	34	— 117, 20	420
— 1, 18	2	— 17, 12	462	— 118, 19	324
— 1, 31	2	— 18, 9	90	— 118, 63	250
— 3, 1	150	— 21, 19	72	— 118, 96	83
— 3, 17	351	— 26, 8	210	— 118, 105	107, 108
— 3, 19	67, 143, 183, 269	— 26, 13	318	— 118, 176	19
— 11, 3	74	— 26, 13	25	— 119, 5	31
— 19	71	— 28, 2	258	— 121, 17	104
— 27, 27	423	— 30, 21	304	— 128, 8	24
— 31, 42	15	— 31, 1	395	— 134, 6	270, 281
— 32, 36	319	— 33, 1	251	— 136, 9	152
— 33, 10	441	— 33, 2	236, 306	— 138, 8	145
— 39, 7	297	— 33, 9	421	— 139, 6	242
Exod. 3, 6	15	— 33, 14	55	— 141, 6	24
— 7	84	— 33, 15	55, 78	— 145, 6	395
— 15	271	— 35, 7	22	— 148, 8	22
— 20	7, 11	— 36, 3	335	— 148, 15	382
— 20, 13	132	— 36, 20	20, 381	Prov. 3, 22	199
— 21, 27	140	— 37, 7	150	— 6, 23	108
— 22, 18	101	— 37, 8	159	— 9, 10	63
— 33, 11	35	— 44, 8	285	— 13, 6	427
— 43, 20	52	— 44, 14	65	— 13, 7	56
— 33, 25	315	— 45, 5	319	— 14, 12	90
Lev. 21, 7	75	— 48, 2	121	— 25, 21	147, 251
Deut. 4, 2	469	— 52, 6	111	— 25, 22	82
— 6, 5	12	— 53, 19	269	— 30, 6	469
— 11, 29	98	— 54, 17	251	— 30, 7	134
— 12, 32	469	— 54, 122	442	— 30, 8	134
— 13, 31	296	— 61, 8	194	— 31, 10	27
— 27, 12	98	— 67, 7	440	ult. 18	108
— 27, 13	98	— 67, 16	4	Sap. 1, 1	50, 333
— 32, 7	13, 493	— 67, 19	405	— 1, 4	90
I. Reg. 1, 13	201	— 67, 27	258	— 1, 5	227
— 2, 27	35	— 68, 23	218	— 6, 13	81
— 15, 11	36	— 72, 2	422	— 7, 26	227
III. Reg. 2	363	— 72, 3	422	Eccl. 1, 16	62, 63
— 3, 12	36	— 72, 8	430	— 1, 13	404
— 11, 31	61	— 72, 9	430	— 5, 5	333
— 12, 27	36	— 73, 23	381	— 6, 37	405
— 18, 27	263	— 75, 2	270	— 10, 14	144
— 18, 40	201	— 77, 1	431	— 10, 15	22, 144
IV. Reg. 1, 10	201	— 77, 2	11	— 10, 16	60
— 11	71	— 81, 6	268	— 12, 13	73
— Job. 1, 11	297	— 86, 2	104	— 13	48
— 3, 8	98	— 86, 3	104	— 14, 5	48
— 7, 1	250	— 88, 31—33	410	— 18, 23	316
— 14, 1	132	— 88, 31—34	409	— 19, 19	405
— 21, 17	108	— 90, 12	409	— 23, 9	184, 185
Psalm. 2, 1	210	— 103, 15	316, 440	— 23, 12	186
— 2, 12	78	— 108, 9	218	— 27, 6	297
— 4, 5	122, 140, 259, 260	— 108, 21	69, 99	— 34, 9	296
— 4, 19	316	— 108, 28	20	— 33, 11	296
— 7, 5	206	— 109, 1	143	Cant. 2, 15	433
— 9, 21	368	— 110, 2	281	— 4, 12, 13	442
II, 6	407	— 110, 10	22, 63	— 4, 16	464

Gant. 5, 2	100	Matth. 5, 31	165	Matth. 10, 42	67
— 5, 3	30	— 5, 33—37	177	— 11, 7	81
Is. 1, 2	208	— 5, 34	297	— 11, 12	177
— 1, 16	78, 313, 321	— 5, 37	180, 184	— 11, 13	427
— 1, 19	109	— 5, 38—42	189	— 11, 21	218
— 5, 6	402	— 5, 40	197, 205, 201	— 11, 23	91, 417
— 11, 2	62, 108, 408	— 5, 41	198, 205, 214	— 11, 29	429
— II, 9	3	— 5, 42	203, 296	— 12, 23	221
— 13, 26	82	— 5, 43—48	217	— 12, 24	221
— 42, 1	49	— 5, 44—47	408	— 12, 32	221, 222
— 49, 6	81	— 5, 44	24, 199	— 12, 33	436
— 52, 5	113	— 5, 45	86, 226, 227, 408	— 12, 34	436
— 53, 6	66	— 6, 1—4	235	— 12, 39	382
— 53, 9	116, 321	— 6, 1	252, 317, 436	— 12, 49	278
— 51, 13	304	— 6, 2	236, 238, 247, 253	— 12, 50	278
— 51, 23	273	— 6, 3	251, 252	— 13, 18	49
— 57, 21	137	— 6, 4	252, 253, 418	— 13, 30	242
— 60, 10	104	— 6, 5	256	— 13, 41	275
— 61, 4	63	— 6, 6	259, 260, 418	— 14, 27	7
— 66, 1	297	— 6, 7—8	264	— 15	29
Jerem. 4, 2	181	— 6, 9	9, 267	— 15, 12	163
— 17, 5	88	— 6, 10	272, 277, 301	— 16, 18	461
— 17, II	461	— 6, 11	283	— 16, 19	30
Ezech. 3, 17	75	— 6, 12	41, 291	— 16, 22	8
— 8, 10	262	— 6, 13	267	— 16, 23	8
— 9, 4	31	— 6, 15	307	— 16, 26	334
— 34, 8	76	— 6, 16	311	— 17, 20	316
Dan. 2, 34	104	— 6, 17	326	— 18, 3	16
— 2, 35	104	— 6, 18	418	— 18, 6	5, 165
— 4	84	— 6, 19	322	— 18, 15	75
— 5	134	— 6, 20	322	— 18, 19	91
— 7, 11	97	— 6, 21	322, 469	— 18, 23	220
— 13, 30	297	— 6, 22	87, 88, 159, 326	— 19, 8	196
Mich. 7, 1	105	— 6, 23	5, 179	— 19, 12	72
Habacuc. 2, 4	66	— 6, 24—26	332	— 19, 21	23
Mal. 1, 6	268	— 6, 24	346, 376	— 19, 29	46
— 1, 30	233	— 6, 25—27	21	— 21, 23	386
— 2, 2	69, 99	— 6, 25	169, 333	— 21, 27	386
— 4, 2	227	— 6, 26	334, 355, 376	— 21, 43	275
Math. 3, 44	219	— 6, 27—39	339	— 22, 14	272
— 4, II	142, 354	— 6, 28	355	— 22, 16	386
— 5, 1	2, 7	— 6, 31—33	342	— 22, 21	386
— 5, 2	10	— 6, 31	384	— 22, 23	386
— 5, 3	14, 23, 26, 50, 56, 136,	— 6, 32	345	— 22, 30	167, 273
— 505, 420	219, 407	— 6, 34	284, 346, 435	— 22, 39	24
— 5, 1	21, 145, 50, 497	— 7, 1	357	— 22, 40	412
— 5, 5	30, 38, 122	— 7, 2	105, 357	— 23, 2	436
— 5, 6	33, 50, 62, 183	— 7, 3—5	369	— 23, 3	120, 121, 436
— 5, 7	21, 38, 40, 50, 228	— 7, 6	371, 383	— 23, 8	49
— 5, 8	50, 53, 329, 413	— 7, 9—11	365	— 24, 2	263
— 5, 9	54, 50, 455	— 7, 10	364	— 24, 12	73
— 5, 10	61, 365	— 7, 12	411, 412	— 24, 23	454
— 5, 11	20, 62, 69	— 7, 13	417, 437	— 25	42
— 5, 12	65, 67	— 7, 14	417	— 25, 21	125
— 5, 13	5, 69, 71, 72, 300,	— 7, 15	362, 424	— 25, 23	76, 142
— 383	7, 21	— 7, 16—20	362, 424	— 25, 23	278
— 5, 14	76, 103, 237	— 7, 21	365, 438, 447	— 25, 34	365
— 5, 15	105, 106, 237	— 7, 22	454	— 25, 40	45, 48
— 5, 16	84, III, 237, 240, 245,	— 7, 23	454	— 26, 50	141
— 255, 322	255, 322	— 7, 24, 5	459, 467	— 26, 52	350
— 5, 17	113	— 7, 24, 5	459, 467	— 26, 60	364
— 5, 18	114	— 7, 26	71	— 27, 4	220
— 5, 19	110, 120	— 8, 0	19	— 27, 46	151
— 5, 20	123, 124	— 8, 12	142	— 28, 20	91
— 5, 21	127, 317	— 8, 22	142	Marci 2, 23	221
— 5, 22	11	— 8, 25	142	— 5, 41	151
— 5, 23	134, 138	— 8, 30	142	— 8	20
— 5, 24	134	— 9, 6	169	— 12, 19	386
— 5, 25	201	— 10, 1	93	— 16, 15	4
— 5, 26	149	— 10, 25	221	Lucae 2, 14	277
— 5, 27	153	— 10, 27	100	— 3, 5	201
— 5, 28	149, 153	— 10, 31	57	— 6, 20	15
— 5, 29	156	— 10, 34	376	— 6, 27	41
— 5, 30	157	— 10, 37	376	— 6, 27	41

Lucae 6, 30	310	Joh. 8, 12	81	Rom. 7, 18 . . . . .
— 6, 36	41, 408	— 8, 34	116	— 7, 23 . . . . .
— 6, 37	366, 377	— 8, 48	66	— 7, 24 . . . . .
— 6, 38	377	— 9, 16	117	— 7, 25 . . . . .
— 7, ...	84	— 10, 1	20	— 8, 7 . . . . .
— 7, 14	151	— 10, 15	160	— 8, 12 . . . . .
— 9, 1	93	— 10, 38	310, 382	— 8, 15 . . . . .
— 9, 54	201	— 11	90	— 8, 17 . . . . .
— 10, 19	96	— 11, 33	151	— 8, 23 . . . . .
— 10, 13	218	— 12, 13	436	— 8, 28 . . . . .
— 10, 19	93	— 12, 25	334	— 9, 25 . . . . .
— 10, 20	454	— 12, 31	333	— 9, 30 . . . . .
— 11, 4	293	— 13, 6	354	— 10, 4 . . . . .
— 11, 5-13	296	— 13, 34	416	— 11, 20 . . . . .
— 11, 21	465	— 14, 6	91, 396	— 11, 21 . . . . .
— 11, 23	309	— 14, 9	51	— 12, 11 . . . . .
— 11, 33	109	— 14, 21	12	— 12, 12 . . . . .
— 11, 34	351	— 11, 30	333	— 12, 14 . . . . .
— 11, 41	48	— 15, 15	398	— 12, 17 . . . . .
— 12, 20	299	— 16, 11	362	— 12, 18 . . . . .
— 12, 22	284	— 16, 12	383	— 12, 20 . . . . .
— 12, 35	108	— 16, 23	390	— 4, 5 . . . . .
— 12, 42	76	— 16, 33	81	— 13, 1 . . . . .
— 12, 47	6, 199	— 18, 5	411	— 13, 10 . . . . .
— 13, 1	291	— 18, 13	432	— 13, 12 . . . . .
— 14	6, 393	— 18, 20	112	— 14, 3 . . . . .
— 14, 26	100, 169	— 18, 23	105, 362	— 14, 10 . . . . .
— 15, 7	144	— 18, 36	277	I. Cor. 2, 9 . . . . .
— 15, 8	108	— 18, 38	374	— 2, 15 . . . . .
— 19, 24	31	— 19, 23	79	— 2, 18 . . . . .
— 16, 25	419	— 19, 24	79	— 3, 1 . . . . .
— 17, 32	74	— 21, 3	224	— 3, 12 . . . . .
— 17, 3	220	Act. 2, 2	201, 202	— 3, 17 . . . . .
— 18, 2	340	— 3, 2	251	— 4, 5 . . . . .
— 18, 11	247	— 4, 32	260	— 5 . . . . .
— 19, 8	140	— 7	II	— 5, 5 . . . . .
— 19, 12	273	— 7, 51	281	— 6, 1 . . . . .
— 19, 22	5	— 7, 50	220, 226	— 6, 3 . . . . .
— 10, 40	36	— 8, 15	95	— 6, 4 . . . . .
— 20, 28	386	— 8, 18	94	— 6, 5-8 . . . . .
— 22, 19	289	— 8, 20	90	— 6, 9 . . . . .
— 22, 24	164	— 8, 21	95	— 7, 4 . . . . .
— 22, 31	299	— 9, ...	411	— 7, 6 . . . . .
— 22, 32	299, 359	— 11, 27	354	— 7, 10 . . . . .
— 23, 34	220	— 13	83	— 7, 11 . . . . .
— 23, 43	5	— 17	83	— 7, 14 . . . . .
— 24, 25	134	— 18, 3	355	— 7, 15 . . . . .
— 24, 49	79	— 19	83	— 7, 19 . . . . .
Joh. 1, 12	93, 96, 268	— 20, 34	343	— 8, 1 . . . . .
— 1, 18	52	— 20, 29	420	— 9, 6 . . . . .
— 1, 19	386	— 20, 30	429	— 9, 13 . . . . .
— 3	84	— 22, 26	194	— 9, 14 . . . . .
— 3, 2	430	— 23, 3	194, 196, 219	— 9, 15 . . . . .
— 3, 15	131	— 23, 5	196	— 9, 17 . . . . .
— 3, 19	328	— 24	83	— 9, 19 . . . . .
— 3, 34	106	— 25, 10	362	— 9, 20 . . . . .
— 4, 14	33	— 27	393, 83	— 9, 22 . . . . .
— 4, 21	263	— 28, 10	355	— 9, 26 . . . . .
— 4, 34	33, 278	Rom. 1, 9	178	— 10, 4 . . . . .
— 5, 6	227	— 1, 14	83	— 10, 13 . . . . .
— 5, 22	142, 144	— 1, 17	66	— 10, 16 . . . . .
— 5, 35	103	— 2, 4	333	— 10, 33 . . . . .
— 6, 6	297	— 2, 6	450	— 11, 3 . . . . .
— 6, 27	84, 284, 285	— 2, 11	91	— 12, 3 . . . . .
— 6, 28, 29	453	— 2, 14	298, 368	— 13, 1 . . . . .
— 6, 38	278	— 2, 15	456	— 13, 6 . . . . .
— 6, 40	432	— 3, 3	65, 355	— 13, 8 . . . . .
— 6, 41	284	— 5, 10	144	— 15, 25 . . . . .
— 6, 45	304, 273	— 6, 6	109	— 15, 31 . . . . .
— 6, 53	388	— 6, 17	443	— 15, 54 . . . . .
— 7, 12	66	— 6, 22	226	— 16, 1 . . . . .
— 7, 24	360	— 6, 35	406	— 16, 2 . . . . .
— 7, 37	33	— 7, 2	106	— 16 . . . . .

INDEX OF BIBLE-QUOTATIONS.

Rom. 16, 22	406	Eph. 4, 26	135	II, Tim. 2, 19	257, 465
II. Cor. 1, 18	308	— 4, 28	355	— 2, 4	281
— 2, 16	84	— 5	328	Tit. 2, II	72
— 3, 18	313	— 5, 1	82	— 3, 10	388
— 4, 18	23	— 5, 5	151	Hebr. 1, I	11
— 4, 16	81	— 5, 8	275	— 3, 13	285, 289
— 5, 10	100,	— 5, 9	90	— 6, 4—6	223
— 5, 20	144	— 5, 13	89, 327	— 6, 16	181
— 6, 2	75	— 5, 23	151	— 12, 7	28
— 6, 14	91	— 5, 29	313	Hebr. 12, 8	78
— 6, 18	90	— 6, 12	275	— 12, II	13
— 9, 7	419	Phil. 2, 8	14	— 12, 14	73
— 11, 3	203	— 2, 15	107	Jac. 1, 2	90
— 11, 12	313	— 2, 16	107	— 1, 13	300
— 11, 20	343	— 3, 20	67, 83	— 3, 5	52
— 11, 25	193	— 4, 17	237	— 4, 6	144
— 11, 31	355,	Col. 2, 18	150	— 5, 12	180
— 12, 14	357	— 2, 19	150	I. Petri 2, 22	4
Gal. 1, 10	111,	— 3	328	— 3, 9	225
— 1, 20	237	— 3, 1	80	— 4, 8	146
— 1, 23	111	— 3, 2	81	— 5	338
— 3, 1	129,	— 3, 5	327	II. Petri 1, 14	81
— 3, 28	134	— 3, 11	167, 372	I. Joh. 1, 8	164, 373
— 4, 1	91,	— 3, 14	86	— 2, 15	19
— 4, 6	268	— 4, 6	71	— 2, 16	87
— 4, 13	306	— 2, 9	355	— 3, 15	129
— 5, 13	296	I. Thess. 2, 4	19, 383	— 5, 16	210
— 5, 17	370	II. Thess. 3, 8	355	II. Joh. 10	388, 429
— 5, 19	150,	I. Tim. 3, 2	76	Apocal. 3, 20	407
— 5, 22	329	— 9, 5	392	— 5, 8	257
— 5, 22	437	— 4, 12	3	— 6, 10	226
— 5, 26	440	— 9, 14	218, 220	— 8, 3	257
— 6, 2	111	— 5	83	— 10, 6	181
— 6, 4	174	— 6	358	— 14, 13	326
Eph. 1, 5	III	— 6, 7	338	Numeri 12, II	140
— 2, 1	446	— 6, 8	376	— 22, 30	363
— 2, 13	159	— 6, 10	81	Sophonie 1, 12	108
— 2, 14	91	— 6, 17	56	Oseas 6, 6	228
— 2, 19	54	II. Tim. 2, 24	56, 215	Tob. 12, 12	258
— 3, 17	104		292, 455		
— 3, 18	136				
	83, 86				

II. Index of Names.

A.

Aaron 140.
Abel 430.
Abraham 13, 31, 300, 367, 419.
Abu Nasr Alfarabi 82.
Adam 336, 367.
Agabus 354, 427.
Agamemnon 248.
Albunazar 82.
Alexander (erarius) 220, 223, 226.
Ambrosius 290.
Ananias 98, 202.
Andreas 224.
Anglia 59, 172, 309, 413.
Anna 261.
Ansclmus 304, 439.
Antichristus 6, 8, 12, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 29, 37, 39, 59, 71, 74, 75, 79, 97, 103, 119, 120, 112, 188, 193, 201, 289, 310, 311, 351, 361, 362, 364, 368, 374, 375, 381, 382, 383, 397, 410, 424, 469, 471.

Antiochia 354.
Aristoteles 71, 87, 394, 423.

Athenienses 83.

Augustinus 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 33, 35, 36, 40, 48, 50, 54, 56, 60, 61, 62, 65, 66, 75, 76, 77, 78, 79, 90, 91, 95, 102, 103, 105, 106, 109, 111, 114, 119, 123, 124, 125, 127, 129, 130, 134, 135, 136, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 155, 157, 158, 162, 165, 166, 170, 171, 172, 175, 178, 179, 181, 184, 189, 191, 193, 195, 196, 197, 200, 201, 204, 205, 206, 217, 221, 222, 223, 228, 233, 235, 238, 239, 243, 247, 248, 251, 254, 250, 257, 259, 264, 265, 267, 271, 272, 273, 276, 277, 279, 280, 290, 295, 301, 302, 307, 314, 318, 321, 323, 326, 328, 329, 330, 331, 334, 337, 339, 340, 341, 350, 351, 353, 365, 366, 376, 380, 381, 389, 390, 393, 402, 405, 407, 410, 415, 418, 420, 423, 424, 428, 431, 432, 433, 440—443.

Cyprus 162.
Cys 36.

B.

Baal 263, 267, 364.
Babylon 368.
Balaam 363.
Balthasar 134.
Barhabas 162, 355.
Beda 71.
Belial 59, 90, 277, 309.
Bonifacius VIII (papa) 266.
Bradewardinus 445.

C.

Capharnaum 219.
Caym 430.
Caymiticum castrum 349.
Cleophas 393.
Corinthia 212.
Chrysostomus 2, 3, 4, 5, 16, 25, 30, 31, 32, 33, 40, 51, 54, 55, 64, 67, 68, 70, 71, 77, 104, 107, 108, 109, 112, 115, 116, 121, 122, 125, 129, 131, 134, 138, 141, 145, 146, 147, 148, 153, 155, 158, 160, 162, 173, 174, 175, 185, 188, 206, 209, 212, 214, 216, 217, 228, 232, 235, 239, 243, 244, 248, 249, 250, 254, 256, 257, 259, 260, 261, 266, 267, 271, 272, 275, 276, 277, 279, 280, 290, 295, 301, 302, 307, 314, 318, 321, 323, 326, 328, 329, 330, 331, 334, 337, 339, 340, 341, 350, 351, 353, 365, 366, 376, 380, 381, 389, 390, 393, 402, 405, 407, 410, 415, 418, 420, 423, 424, 428, 431, 432, 433, 440—443.

D.

Daniel 19, 84, 104, 316.
David 36, 61, 230.
Diocletianus 434.
Dionysius (Areop.) 87.

E.

Egyptii 173.
Egyptus 115, 173, 174.
Ephesii 420.
Ephesus 354.
Epicurei 352.
Esau 430, 444, 470.
Ezechiel 31, 75.

F.

Flandrenses 434.
Francia 39.

G.

Galacia 354.
Galatae 129, 131.
Galilea 19.
Garisim (mons) 98.
Greci 141, 290, 469.
Gregorius 5, 108, 224.

H.

Hebæ (mons) 98.
Hebrei 124, 141, 285, 333.
Hebreus populus 367, 368.
Helbidas 290.
Heli 35.
Helias 201, 204, 263, 267, 364.
Herodes 291.
Hibernia 172.

I et J.

Innocentius III. 141.
Isaac 13, 367, 430.
Isaias 3, 62, 103, 321.
Isidorus (Hispr.) 72.
Ismahel 430.
Israel 61, 75, 328, 363.
Israelitica (plebs) 6.
Jacob. 13, 328, 367, 423, 430, 441.
Jacobus 52, 416.
Jericho 366.
Jerobeam 36.
Jeronymus 73, 290.
Jerosolyma vide Jerusalem.
Jerusalem 31, 61, 104, 168, 177, 182, 188, 263, 354, 466, 491.
Job 132, 297.
Johannes (Bapt.) 108.
Johannes (Evang.) 1, 33, 49, 64, 131, 164, 165, 210, 226, 373, 386, 388, 397, 407, 427, 429, 435, 463.
Jordan 19, 78.
Joseph 160, 209, 297, 353.
Josaphat (vallis) 115.
Josephus 124.
Judas 96, 220, 299, 354, 383.
Judea 270, 351.

Judei 133, 153, 181, 219, 221, 251,
268, 277, 362, 370, 373, 423,
430.

Jupiter 266.

L.

Laban 13.
Latini 141.
Lazarus 31, 151, 419.
Leviathan 98.
Levite 386.
Lincolniensis 17, 41, 48, 81, 88,
184, 282, 415, 446.
Loth 74.
Lucas 6, 15, 16, 26, 331, 377,
378, 393, 397, 420.

M.

Macedonia 354.
Manichei 351, 438.
Marcus 4, 46.
Maria Magdalena 84.
Martha 338.
Matthens 1, 11, 19, 21, 235, 305,
378, 397.
Matthias 99.
Matusale 91.
Mendicantes 2, 291.
Mendici 291.
Mercurius 266.
Moyses 13, 35, 120, 121, 122, 125,
129, 140, 166, 173, 175, 190,
368, 436.

N.
Nabugodonosor 84.
Nazareth 115.
Nicodemus 430.
Noe 367.

P.

Palestini 60.
Paulus 52, 53, 76, 78, 100, 107,
151, 164, 165, 166, 189, 196,
202, 220, 226, 246, 298, 338,
354, 355, 362, 367, 368, 373,
382, 383, 393, 406, 411, 437,
447, 466.
Petrus 6, 8, 40, 95, 96, 164,
165, 202, 204, 220, 224, 251,
299, 300, 301, 338, 350, 381,
382, 414, 415, 433, 446.
Pharao 300.
Philemon 411.
Philippus 416.
Pilatus 362, 364, 374.

R.

Romana civitas 194.
Romana curia 434.
Romanus pontifex 414, 433, 434,
459.

S.

Salomon 6, 28, 36, 61, 91, 134,
147, 185, 186, 227, 262, 316,
339, 340, 363, 386, 405.
Samaritani 26, 66, 263, 396.
Samaria 36.
Samuel 368.

Saraceni 417, 423.
Sanf 36, 355, 368.
Scarioth 94, 96, 100, 223, 300,
356, 383, 411.
Seth 367.
Silas 162, 427.
Simon 95, 96, 383, 430.
Simou (Magus) 94, 95, 98.
Sion 3, 104.
Stephanus (mart.) 220, 281.
Susanna 297, 363.
Synay (mons) 368.

T.

Thomas 202.
Timotheus 3.
Tobias 42, 258.

V.

Vitelo 85.

W.

Wyclit 446.
— De Christo et suo adversario
Antichr. 18.
— De Eucharistia 69, 99, 101,
141, 290.
— Sermones 71, 72, 73, 80, 81,
82, 84, 85, 87, 88, 89, 274,
283.

Z

Zacharias 109.
Zacheus 110.
Zaphira 98.
Zebedeus 224.

III. General Index.

(Printed in the orthography of the text.)

A.

Accidens non potest esse sine subiecto 290.
Angusta porta quid est 417, 420.
Antichristus (papa) seducit viatores per seculum 26.
Antichristus innuit quod laicus debet ad bullas per se intendere 382.
Quandoque Antichristus vel secularis tyrannus dicit, quod habet potestatem ad fideles persequendum, mentitur super Deum 103.
Discipuli Antichristi dicunt quod papa a solo Deo potest corrigi 74.
De sacramento altaris (vide de hostia consecrata) 289—290, 310, 455.
Apostoli qui habuerunt Spiritum Sanctum non audebant eligere Matthiam in apostolum loco Iude, sed illam electionem arbitrio Domini limitarunt 99.
Arbor bona bonos fructus facit quomodo intelligitur 435—447.
De avaricia 315.
Adultis non est baptizacio ministranda nisi prius in fide ecclesie sunt instructi 393.

B.

Beatitudo finis optimus quem homines possunt acquirere 14.
Ad beatitudinem quid sufficit 449—452.
Nec benediccio nec maledic和平 virtutem habet, nisi in precepto Domini sit fundata 98.
Unde bulle mortue cum frigidis imaginibus Petri et Pauli valent ad penam tartari acquirendam 382.
Fideles habitent consuetudinem quod bullas papae iniquas audacter exponunt igni 382.
Candelabrum est ecclesia, cuius lampas est Christus 109.

C.

Cantus organicus distrahit a cogitatione supra-celestium 261—262.
— non fundatur in fide scripture 261.
Cardinales tam stolidi et frontose eligentes hominem in Christi vicarium eligunt unum diabolum ex sua superbia profundius condemnandum 99.
Caritatis regula necessitat dominos seculares abstrahere facultatem temporalium a clericis 5.
Expers caritatis superflue orat Deum 293.

In celum quis intrabit 447, 448.
Christum quare apostoli sequabantur 469.
Christus et apostoli nunquam tales bullas scripserunt ut papa 383.
Christus non edocuit apostolos se exercitare in factis scolasticis 246.
Christus quare excitatus est ad docendum 2.
Christus propter tres raciones ascendit in montem 3.
Christianus non debet tali lupo ut Antichristo et suis credere 433, 434.
Non potest civitas abscondi supra montem posita quomodo intelligitur 103, 104, 112, 113.
Illa civitas est ecclesia militans 103, 104.
De concupiscencia carnali 149—156.
De confessione auriculari 141.
Esto consciens adversario tuo quomodo intelligitur 142—149.
Mirum foret quod contrariantes Christi haberent tantam virtutem ad maledicendum vel beneficendum, sicut habuerunt apostoli Christum in moribus imitantes 98.
De correpcione fraterna 369—383.
Pessimum signum est quod clerici a papa usque ad episcopos et curatos intidunt actibus bellicis appetens dominium seculare 26, 27.
Omni creature debemus proficere 83.
Petite et dabitur vobis quomodo intelligendum 394—402.

D.

Debita nostra que sunt 291—293.
Omnis peccatum est debitum 293.
Debitum pecunie est secundum leges hominum exigendum 293, 294.
Non sunt magis luxuriosi in mundo quam decani capitulares 374.
Deins provide dispensat cum humano genere quod aliqui sint divites et alii pauperes 216, 217.
Utrum Deum videre possumus ante diem iudicii 53.
Deum videre quomodo possumus 51—54.
Verba Dei in monte non solum ad preteritorum solacium extenduntur, sed ad consolacionem presencium qui in causa Domini exprobrantur 68, 69.
Visio Dei duplex, intuitiva et umbrosa 51, 52.
Cognitio dei duplex 457.
Radicalis causa regnacionis diaboli est peccatum superiorum ecclesie 73.

Diei malicia quid est 353—356.
De dilectione 217—234.
Diligere quid est 222.
Finis cuiuslibet doctrine evangelice debet esse
caritas et summus gradus caritatis est dili-
gere inimicos 232—234.
Viator tenetur inimicos diligere 141.
Dissensio inter Petrum et Paulum 164.
— Paulum et Barnabam 164.
— quis apostolorum esset maior 164.
De divorcio 174—177.
Doctrina apostolorum fuit salubrior quam pre-
dicacio cuiuslibet graduati 426.
Dominus sine virtute, quid significat 35.
Quomodo contingit hominem esse in ecclesia
militante 126.
Domus spiritualis duplex 464.

E.

In ecclesia militante sunt due maneres mili-
tancium, scilicet predestinati et reprobri 120.
Maiores in ecclesia cadunt a sequela Christi 7, 8.
Partes ecclesie; sunt qui secuntur Christum
in moribus 105.
Contra matrem ecclesiam peccant qui sal fa-
tuum non evanquunt 73.
De clemosynis 316, 317.
Episcopus negligens quis est 75, 76.
Esurire iusticiam quomodo intelligitur 33—40.
Omnis veritas et omnis erroris destruccio est
in evangelio 91, 92.
Loca evangelica quae sunt postillanda 1.
Nota infidelitatis est evangelizare propter
commodum temporale 347.
Evangelizacio supremum opus ierarchie 4.
— debet esse voluntaria 347.
Evangelizans non predicare debet propter
nomen, famam vel lucrum 2, 7.
Excommunicatio, que est maledic和平, non nocet
christicolis 69.

F.

Non quid quisque facit sed quo animo faciat
considerandum est 327.
Omnia quecumque debemus rationabiliter ut
nobis faciant homines illis faciamus 413.
Fidelis nihil det amico vel inimico nisi ad
salutem anime 407.
Fideles sacerdotes conformiter sua opera suis
sermonibus 113.
— debent delictum fratris dimittere 376—383.
— tradiciones legis hominum tamquam suspec-
tas de heresi abiciunt, dum in lege Domini
fundate non fuerint 12.
— in primitiva ecclesia non audebant dicere
quod dederunt Spiritum Sanctum 95.
Quisque fidelis evangelium addiscere debet 92.
Fideles dicunt quod cuncti christiani et specia-
liter seculares domini debent ad disposi-
cionem iuius salis fatui (pape) apponere
medicinam 74.
— in operacione evangelica sepe sunt propediti
417.
— non debent ab aliis mendicare 200, 201.
— habeant oculum purum, cor simplex et inten-
cionem rectam 235—239.
Non est fides quod quidquid papa secundum
iudicium suum dixerit erit factum 90.
Fides scripture est sufficiens ad regendam
ecclesiam militantem 37.

Jam nemo audet propter Antichristi versuciam
defendere fidem Christi 310.
Defectus fidei viantes deviare facit 326.
Fratres non voluntarie evangelizant 347—356.
— dicunt, quod lex Dei sit incompleta 453, 441.
— — ipsa hostia sit nichil in forma nichili
101, 102.
— et capitulares clerici inepti sunt ad popu-
lum corripondum 372—376.
— sanctum dant canibus 387, 388.
— pascunt populum cum lapide 401.
— fingunt quod papa sit caput universalis
ecclesie 401.

G.

Gaudium duplex 319.
Vana gloria cavenda est 239—247.
De vana gloria 111, 112, 239—247, 315.
De gula 315.

H.

De hostia consecrata 101, 102, 388, 389, 400, 401.
De humilitate 17—24.
Signa humilitatis secundum Lincolnensem
17—20.
De hypocritis 217—261.
Hypothesis precipue in elemosina, oracione et
ieiunio precavenda est 322.

I.

De ieiunio 311—314, 315, 316, 317, 418, 419.
— religiosorum modernorum 314.
Implicio decalogi quomodo intelligitur 131—134.
De indulgencias a pena et a culpa 102.
— ad inimicum suum persecendum 192, 193.
Curatus debet notificare suis subditis, ubi est
securior indulgencia comparanda 39.
Non sunt indulgencias nisi concesse a domino
Iesu Christo 37.
In scriptura non legimus aliquos apostolos in-
dulgencias concessisse 37.
Papa non habet potestatem tales indulgencias
concedendi 38—40.
Iniustitia Deo facta sonat in Dei blasphemiam
129.
Rectificatio intentionis prestancior est mille
bullis papalibus 347.
Utrum viantes iudicare poterunt qui sint
partes ecclesie 105.
De iudicio 357—365.
— temerario 358—362.
Omne iudicium humanum secundum legem
Christi et sermonem Domini in monte fiat
364, 365.
Omnes viatores simpliciter non iudicent quoad
penam inferendam propter iniuriam sibi
factam 366, 367.
Fidelis debet habere mentis indicium ad pa-
ciendum vel auxilium reprobis subtrahendu-
m 365.
In die iudicii omnes veritates cognoscentur
458, 459.
De iuramento 177—180.
Juramentum autem sit superfluum 177, 178.
Licet in casu iurare 179, 180, 181—185, 188, 189.
Nisi abundaverit iusticia vestra quomodo
intelligitur 123.
Justicia in quo consistit 34.
De iusticia 420—423.
Justicia coram hominibus quid est 235—237.

L.

Nolite putare quoniam veni solvere legem quomodo intelligitur 113—118.
 Discipuli Antichristi scindunt tunicam Christi inconsabilem, quia legem Christi lacerant 79.
 — dicunt quod lex Christi est impossibilissima 79.
 — dilatant legem Christi 79.
 — super legem Christi investiunt leges humanas 79.
 Quamcumque legem humananam quis dogmatizando docerit ipsam fideles non accipiunt, nisi de quanto ex lege Domini est fundata 11, 12.
 Lex civilis, papalis sive canonica statim contemptur, nisi de quanto origo eius in lege Domini est edicta 12.
 Olim propter servacionem legis Christi martyres, eciam tenelle virginis qualescumque penas corporis tolerarunt, modo superiores ecclesie non audient pro defensione legis Christi perdere pauca temporalia 13.
 Admittere super legem Domini legem hominum extraneam in lege Domini non fundatam indicat perditionem amoris legis Christi 12.
 Lex papalis, lex humana est in magna reverencia, lex Dei non estimatur 147, 148.
 Adversarii legis Christi dicunt fidem evangelii esse falsam 158.
 Dacio libelli repudii tempore legis veteris fuit licet 174, 175.
 Leges humane introducte legi Dei contrarie sunt heretice 175.
 Novas leges legi Dei addere non debemus 470, 471.
 Leges civiles non directe proficiunt, ymmo nocent et multo magis leges papales circa beneficia curatorum 200.
 Bonum esset, non esse in ecclesia legem civilem 200.
 Lex hortans ad iniuriandum est heretica 213.
 De amore legis Domini 228.
 Lex papalis, imperialis et regalis sentencie divine de iudicio contradicunt 367.
 — Christi sufficiens est ad totam militantem ecclesiam regulandum 367, 368.
 In lege gracie apostoli pura lege evangelii fuerunt regulati 368.
 Populus Hebreus in lege veteri optime secundum legem Domini fuit regulatus 367, 368.
 Leges humane sunt admittende a doctoribus, de quanto consonant legi Dei 368, 369.
 Lex Dei per se sufficit 380.
 De lucerna corporis nostri 326—329.
 Lucerna quot modis accipitur 108, 109, 110.
 Non valet excusatio qua quidam dicunt quod non habent lucernam accensam, quia deficit eis lumen scientie 110.
 Vos estis lux mundi, quomodo intelligitur 76—92.
 Proprietates lucis que sunt 76, 80—90.
 Doctrina Christi di luce sufficeret christiano pro regimine in via et patria 82.
 Lucis proprietates dicunt cuilibet christiano, quomodo vivet quoad Deum, quoad se ipsum, quoad proximum et quoad mundum 81—90.
 Hodie dici non potest de episcopis: Vos estis lux mundi, cum sint tenebre 78.
 Lux meritoria prelatorum debet esse patula alii 245.
 Omnes homines ut filii lucis ambilarent secundum doctrinam Apostoli 80, 81.
 Beati qui lugent quomodo intelligitur 28—33.

M.

Malum duplex, malum pene et culpe 444.
 A malo liberari quid est 302—307.
 Quot mala sunt a quibus liberari debemus 301, 305.
 Mandata minima que sunt 119, 120, 124, 125.
 — que sunt servanda 124.
 De heresi Manicheorum qua S. Augustinus dicitur fuisse irretitus 438.
 Laudabiliter quiescimus ab operibus manuallibus in die dominica 117.
 De matrimonio 165—177.
 Consuetudines circa matrimonium in Anglia et Hibernia 172, 173.
 Maxilla dexira quomodo intelligitur 193—197.
 Mendicantes captant sibi civitem populum quem statim spoliant post sermonem 2.
 Miracula non dant fidem ad discredendum verbis evangelicis 455.
 De misericordia 40—50.
 Misericordia quid est secundum Lincolnensem 41.
 Prima misericordia est amor relevandi stultum a stulticia misericordie 42.
 Eximium opus misericordie est predicacio 42, 43.
 Beati misericordes quomodo intelligitur 40.
 In omni communicacione christiani cum homine misericorditer est agendum 204.
 De mititia 24—27.
 Mites possidebunt terram vivencium quomodo intelligitur 26.
 Modius, quomodo intelligitur 109, 110.
 Moralia legis veteris sunt tenenda 117, 124.
 Beati mundo corde, quoniam videbunt Deum quomodo intelligitur 50—54.

N.

Omnia que evenient de necessitate evenient 101, 102, 267, 451.
 Non sequitur: Si omnia que evenient de necessitate evenient, tunc non expedit orare 267.

O.

Per obedientiam Augustinus non intelligit factam obedientiam in novis ordinibus sed solum obedientiam Deo 14.
 De octo beatitudinibus 14—17.
 Si oculus dexter scandalizat te quomodo intelligitur 156—165.
 Oculum simplicem quis habet 330—332.
 — sordidum quis habet 330—332.
 Offere munera quomodo debemus 134—141.
 Christus damnati iniusta opera et iniustos sermones 129, 130.
 Omnia opera Christi humanitas a deitate fuerunt exemplata 2.
 Orare que debemus 400.
 De oratione dominica 267—307.
 Digne dicentes orationem dominicam habent a Deo potestatem esse filii Dei 271.
 Oratio dominica predestinatis videtur competere 271.
 — predestinati infinitum melior quam prescriti 399.
 Ante orationem animam preparare ebemus 316, 317.
 Oracionis adiutorium est ieunium 316.
 De cogitatione orantis qualis debet esse 256—267.

Sacerdotum oraciones non proficiunt 263.
 Omnes militantes debent subire ordinem secte Christi 417, 418.
 Ad rectitudinem oracionis requiritur quod oretur instanter, prudenter et indefectibiliter in nomine Trinitatis 399.
 Novi ordines plus laborant pro excellencia sue secte 238, 239.
 Novi ordines sunt magis secularibus insolentes 357.
 Non valet consuetudo ordinis sive secte, nisi in lege Dei sit fundata 37.
 Novi ordines deserunt sectam Christi 223—224.
 — dicunt quod secta sua est melior quam secta quam Christus instituit 225.
 — fundantur super arena 461, 465.

P.

De purgatorio 53.
 — pace 54—61.
 Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, quomodo intelligitur 54—61.
 Panis cotidianus quid significat 284—288.
 Panem nostrum quare dicimus 288, 289.
 Panis quare dicitur cotidianus 28)—290.
 Papa dicit se esse immediatum Christi vicarium 433.
 Unus papa severissime alteri maledicit 18.
 Papa in nullo gradu est in opere evangelico 18.
 — remurmurat, quando mundus non cedit sibi prosperare 19.
 — nescit de aliquo nec eciam de se ipso, si sit predestinatus a Domino 38.
 — exigit quod cesar et quicunque alii appetant suorum oscula beatorum 19.
 — concedit blasphemie indulgencias et privilegia 19, 20.
 — multos fideles occidit 434.
 — non ovile christianorum ad eorum salutare commodum visitat 434.
 — incurrit maius debitum quoad Deum, quando 294, 295.
 — non renueret iudicari per iudicem secularem, cum S. Paulus sic iudicari elegit 362, 363.
 — dimissa lege Domini legem suam exequitur 380, 381.
 — audet multa concedere que Christus non videt 383.
 — est capitalis simoniacus 381.
 — et prelati vitam pauperem vivere debent 414, 415.
 Populus cui papa maledicit benedicitur a Deo 99.
 Papam qui temptaverit corripere cum suis minabit mortem 18.
 — Papa blasphemie insolescit honoribus 18.
 — tantum elevatur in suis laudibus quod promovendus ipsas reticens cum dedecore tamquam inhabilis sit repulsus 18.
 Citacio papalis in quo fundatur 19.
 Bulla papalis docet quandam papam fecisse oracionem quandam et concessisse ad instanciam regis Franciae duo millia annorum 39.
 Christus vocavit se episcopum animarum et non papam 76.
 Neutrius pape monitis debemus parere, nisi de quanto sonant in Christi obedienciam 100.
 Pape in prolixitate oracionum deficiunt 266.
 Ambo pape moderni decidunt a papali officio quoad Deum 141, 142.
 Bulle pape non valent nisi ad duo sc. ad subdivisionem evangeli et extollenciam Antichristi 382.

Pape non est credendum in sentencia de hostia consecrata, nisi in fide scripture se fundaverit 394.
 Contra indulgencias papales 37—40.
 Cavende sunt homini due particule valde periculosae, scilicet cor et lingua 10.
 Pater noster, quare dicimus 267—272.
 Pauperes spiritualis humilites est 15.
 De paupertate spirituali 15—17.
 Pauperes spiritualis excutit divicias mundanas viantibus onerosa 15.
 Pauperes spiritu qui sunt 14, 15.
 Beati pauperes spiritu quomodo intelligitur 50.
 Pauperes subdit debent de prelatis subtrahendo oblationes iudicare 363, 364.
 Peccata levia radices sunt gravium 122, 123.
 Peccatum pape est bonum ad deformitatem a Christo in prelatis inferioribus prevenandam 71.
 — Deus non intelligit per ideas sed per eternam carencionem idearum 445.
 — diaboli incepit in mundi exordio 446.
 Viantes habent de peccato noticiam sed confusam 130.
 Opera peccati tenebre nominantur 328.
 — bona lux nominantur 328.
 Si quis vult peccata sua dimitti, oportet quod dimittat aliorum 307, 308.
 De sacramento penitentie 118, 149.
 — percussione 209—213.
 Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiam, quomodo intelligitur 61—69.
 In quolibet libro novi testamenti relucet quemque perteccio 1.
 De septem petitionibus 267—307.
 In septima petitione est fructus omnium petitionum precedendum 304, 305.
 De iusticia pharisaeorum 128.
 Plebs sine disciplina que est 78.
 Romanus pontifex dimitteret indulgencias et bullas quibus papatum spoliat, cum hoc sit contra caritatis regulas 414.
 Romanus pontifex cum suis complicibus a secta Christi deficit 433.
 Pontifices nostri excommunicant hominem qui defendit causam Dei 68, 69.
 Populus sine lege quis est 91.
 De potestate 96—103.
 Omnis potestas in fide scripture non fundata est ab Antichristo false facta, ut potestates a papa et sectis quatuor introduce 97.
 Infinitum melior est habere potestatem in sacerdotio spiritualiter et sacramentaliter ministrandi quam habere potestatem pecuniam ministrandi 96.
 Habere potestatem virtuose vivendi est infinitum maior potestas quam aliqua potestas terrena 94.
 Nullus viator debet pompare de plenitudine potestatis 100—101.
 Potestas facta crevit cum heresi de hostia consecrata 101.
 Fictio et abusio potestatis est minera mendacii per quam diabolus decipit plebem 103.
 Potestates multe sunt facte sine fundacione in scriptura, ut Antichristus seculariter dominetur 97.
 Magnitudo potestatis sequitur filium imitatorium Christi in moribus quam prelatum qui per cardinales est electus 99.
 De predestinatione 439, 440, 446, 447.
 Solum predestinati sunt dispositi ad orandum oracionem dominicam 305.

Infinitum melius est habere graciā predicationis quam dona alta vel potestatem temporalem 96.
 Peccatum predestinat infinitum gravius quam prescīti 438, 439.
 In predictantibus requiritur regula divine prudēcie 388.
 Predicātor debet docere verba evangelica, non apocripha, non ludicria neque fābulas 3, 4.
 — inturbato animo populo dicere verbum Dei 7.
 — docens doctrinam mellifluam et in operibus contrariis dissipat prius doctam 7.
 Deridendi sunt qui non admittunt aliam predicationem nisi ydempticam 71.
 Predicatio est eximium opus misericordie 42, 43.
 Homo potest catholice detinere munera a suo prelato, dum ille defuerit notorie a caritate 137.
 Prelati cesarii potestatem infundabilem dimitterent 415.
 — visitant ut rapiant et pascantur 375.
 Curatus simplex non audet contra prelatos malos rebellarē 375.
 Prelatus notorius criminōsus et specialiter omitiens officium quoad Deum non debet recipere stipendium 296.
 Prelati sunt contrariae legi Dei recipiendo dationem et secularē dominium 147.
 — ecclesie novi lugent pro peccatis alienis sed pociūs fovent ipsa propter pecuniam 33.
 Condiciones humilitatis a prelatis ecclesie elongate 18—20.
 Prelati nostri sunt peiores quam Simon magus, nam fraude et pecunia dignitates mundanas emunt 95.
 Utrum prelati hodierni ut papa, cardinales, episcopi et archidiaconi sint tante potestatis, sicut erant apostoli 92—100.
 Prelati non habent potestatem esse sal terre et lux mundi 93.
 — non habent potestatem faciendi miracula 93, 94.
 — doceentes sensum catholicum et viventes contrarie, docentes dogma falsam, obmutescentes in doctrina non sunt de ecclesia 121.
 — moderni non habent tantam potestatem quantam habuerunt apostoli, quia de prelatis nostris est certum quod ecclesiam non edificaverunt sicut apostoli 101, 102.
 — incidentes per viam morum Christi contrariae non habent tantam potestatem quam habuerunt apostoli 98.
 — militantis ecclesie debent esse lucerna, sicut lux erant Christus et sui apostoli 103.
 — qui non docuerint legem Christi, utrum sint in ecclesia militante 121.
 False dicunt prelati quod pertinet suo statui habere temporalia 110, 111, 113, 118.
 De prescītia 439, 446, 447.
 Privilegia vel libertates quas papa concedit hominibus non sunt fides catholica sed deliramenta a fidelibus deridenda 99.
 Prophete falsi qui sunt 424—435, 452—456.
 — significant sectas quatuor 431, 432.
 De pudicicia 27—30.
 Pudicicia duplex corporis et anime 29.
 Clerus superior est pudicicia precipue perornandus 27, 28.
 Pudicicie frenum est miticia vel conformitas Christi in morib⁹ 28, 29.

R.

Regnum Dei quid est et cui tribuitur 272—277.
 Regnum celorum duplex, ecclesia militans et triumphans 119.
 Omnes religiosi moderni hypocrisi maculantur 319.
 — eligit societatem mardosam 314.
 — relinquunt religionem Christi 314.
 Religiosi moderni maiorem curam apponunt ad continuacionem sui mardosi ordinis quam pro multiplicanda iusticia in ecclesia militante 352, 353.
 Res dicitur habere triplex esse 445.
 De restituione rei ablate 204, 205, 206.
 Rex debet impeditre adulteria et furta in pretatis 363.
 De rege iniquo 60, 61.
 Reges et potentatus seculi querant a fratrib⁹ quid in natura sua sit hostia consecrata 413, 414.
 Catholici debent ritus novellos abicere 113.
 Multi plus ponderant tales ritus qui dimitti poterunt quam mandatum Domini 247.

S.

Sacerdotes moderni benedicunt armis duplicitibus ad populum occidentum 27.
 Moderni sacerdotes errant servantes tempora et suas ceremonias dimitendo legis substancialia 118.
 Sacerdotes simplices student superiores ve prelatos ad ordinacionem Domini refor mare 35.
 Omnes sacerdotem et omnem christianum oportet sequi Christum 8, 9.
 Sacerdotes Christi necessitantur excitare coniuges ad mutuam caritatem 175.
 Sal quid ostendit 69.
 — infatuatum quid est 69.
 Salis proprietates 71, 72.
 Sal est Christi divinitas 71.
 Salis imposicio est Christi incarnacio 71.
 Vos estis sal terre quomodo intelligitur 69—76.
 Sal a putrefactione peccati preservat subiectos 72.
 Sancti priores prophetando recto sensui evan gelii studuerunt 160, 161.
 Multi qui se reputant esse sanctos succumbunt diabolo per peccatum inanis glorie 112.
 Sanctum dare canibus etc. quomodo intelligitur 383—394.
 Saraceni et gentiles sunt increpandi quare 417, 418.
 Moderni satrapae innituntur isti principio, quod oracio, de quanto est longior, de tanto melior 266.
 Quatuor secte in peccato contra ecclesiam sunt indirizati 308, 309.
 — occidunt multas partes ecclesie militantis 309.
 — inficiunt totam ecclesiam 309—311.
 — timerent de reprobacione in die iudicii 455.
 Quatuor secte novelle quare arguuntur 308—311.
 Pauci vel nulli de sectis ouatuor sunt christiani 435.
 Utrum christiani contra sectas quatuor debeant procedere 410.
 Superiores sectarum singunt se habere potestatem a Domino ad subditos taliter puniendum 97.

Homo moveat cunctos viantes ut accipient secum Christi et deserant cunctas extranicas 418.
 Secte quatuor captant sibi infundabiliter novas leges 424;
 — sunt increpande, quia assumunt super se ingum asperius et onus gravius 418.
 Nullus dominus secularis teneret hominem in servitute civili, nisi in casu consimili debeat hoc racionabiliter sibi velle 415.
 Sermo Domini in monte sufficeret ad regulandum viatores 368.
 Sermo Christi in monte sermo eius primus et publicus 10.
 De dignitate sermonis Christi in monte 10, 11, 12.
 — servitute 415.
 Duobus dominis an servire debemus 332—339.
 Sollicitudo cuiuslibet hominis debet terri in Deum 338—353.
 Infidelitas est causa quare circa nobis minus utilia tantum solliciti sumus 350—356.
 Signum infidelitatis est propter honorem vel lucrum appetere statum ecclesiasticum 346—350.
 Contingit fidelem tam ab amico quam inimico bona maiora et minora substrahere 407.
 De superbia 21—24.

T.

De talione 189—217.
 Pena talionis fuit iusta tempore legis veteris, tempore legis gracie homines micius sunt pertRACTANDI 211.
 Temporales domini dicent et defendant Dei iusticiam 36, 37.

Temporales vendidores veniarum et fratres prohibent pecunias colligere 37.
 Bonum est conferre temporalia a clero 74, 75.
 Temporalia capere debemus secundum regulam legis Christi 341, 342.
 Domini temporales debent substrahere a viris ecclesiasticis dominium secularis 416.
 In temptationem duci quid est 296—300.
 Temptari quando sonat in bonum 300, 301.
 Deus homines temptat in penum peccati prioris 300, 301.
 Theologia omnibus aliis studiis melior, nobilior ac expectabilior est 43, 44.
 Quos thesauros thesaurizare debemus 322—326.
 Fictas tradiciones necesse est destruere, cum sint abusus contra legem Domini introducti 97, 98.
 De tristitia 319—322.

U. V.

De usura 216—217.
 Propter timorem scandali factum non est veritas catholica divulganda 163.
 Voluntas Dei que est 277—283.
 — accipitur tripliciter 281.
 — duplicitate potest fieri 281.
 De voluntate libera 450, 451.

W.

Wyclif confitetur se esse suspectum de heresi 446.

Corrections.

Page 10, line 3,	read fructuose	for furtuose.
" 28, " 34, "	<i>miticia</i>	" <i>miticicia</i> .
" 43, " 5, "	<i>intrepide</i>	" <i>trepide</i> .
" 51,	" <i>God;</i>	" <i>God.</i>
" 61,	" <i>righteousness'</i>	" <i>righteousness.</i>
" 69, " 33,	<i>culcatur</i>	" <i>calcatur.</i>
" 69, " 35,	<i>culcari</i>	" <i>calcari.</i>
" 125, " 4,	" <i>kingdom</i>	" <i>kingdome.</i>
" 182, " 4,	" <i>arbitrari,</i>	" <i>arbitrari.</i>
" 185, " 10,	" <i>fine. Nec potes</i>	" <i>fine, nec potest.</i>
" 271, " 14,	" <i>filii Dei</i>	" <i>filii; Dei</i>

RECEIPTS AND PAYMENTS OF THE WYCLIF SOCIETY.

From 1st January to 31st December, 1892.

RECEIPT'S.	£ s. d.	EXPENDITURE.	£ s. d.
By Balance 31st December, 1891	- - -	To Copying and Editing	- - -
By *154 Subscriptions of £1 1s. each	161 14 0	To Binding and Printing	- - -
Less Booksellers' Commission	- 0 15 0	To Bankers' Commission	- - -
	160 19 0	Balance 31st December, 1892	- - -
	£167 16 8		£167 16 8
<hr/>			
* Subscriptions :—			
1882—2	1892—79		
1883—2	1893—11		
1884—2	1894—3		
1885—2	1895—3		
1886—2	1896—3		
1887—3	1897—2		
1888—3	1898—2		
1889—3	1899—1		
1890—11	1900—1		
1891—17	1931—1		
	1902—1		
Total	-		C. G. COWARD.
	154†		G. P. WAGSTAFF.

* Subscriptions :—

1882—2
1883—2
1884—2
1885—2
1886—2
1887—3
1888—3
1889—3
1890—11
1891—17

Examined and found correct,

† The Auditors are not responsible for these details.

March 13th, 1893.

RECEIPTS AND PAYMENTS OF THE WYCLIF SOCIETY,

For the Year ended 31st December, 1893.

RECEIPTS.	£ s. d.	PAYMENTS.	£ s. d.
Balance 31st December, 1892 ..	56 18 4	To Copying and Editing	55 0 0
By *105 Subscriptions of £1 1s. each £110 5 0		, Printing	68 17 6
Less Bookseller's Commission .. 0 15 0		, Binding	33 19 6
	109 10 0	, Office Expenses	3 7 2
		, Bankers' Commissions	0 1 1
* In respect of the years as under:—		, Cheque disallowed through informality	2 0 0
1890 .. 2		Balance 31st December, 1893	3 3 1
1891 .. 4			
1892 .. 12			
1893 .. 84			
1894 .. 2			
1895 .. 1	—		
Total .. 105	£166 8 4		

Examined and found correct,

HUGH B. PHILPOTT.

HERBERT E. BINSTEAD.

N.B.—The total amount received during the existence of the Society in respect of the year 1893 has been £211 1s. For these particulars the Auditors are not responsible.—J. W. S.

January 31st, 1894.

